UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE LITERE
„Limba literară este forma cea mai aleasă și mai îngrijită a limbii naționale" N. Corlăteanu

ANATOL CIOBANU – OMUL CETĂȚII LIMBA ROMÂNĂ. IN MEMORIAM: 85 DE ANI DE LA NAȘTERE

Materialele simpozionului științific internațional

17 mai 2019
Chișinău

CZU 80/82+37.016(082)=135.1=133.1
A 49

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii

"Anatol Ciobanu – omul cetăţii limba română. În memoriam: 85 de ani de la naştere", simpozion ştiinţific internaţional (2019; Chişinău). Simpozion ştiinţific internaţional "Anatol Ciobanu – omul cetăţii limba română. În memoriam: 85 de ani de la naştere", 17 mai 2019, Chişinău. – Chişinău: CEP USM, 2019. – 379 p.: fig., tab.

Antetit.: Univ. de Stat din Moldova, Fac. de Litere. – Texte: lb. rom., fr. – Rez.: lb. rom., fr., engl. – Bibliogr. la sfârşitul art. – 50 ex.

ISBN 978-9975-149-05-1.

80/82+37.016(082)=135.1=133.1

A 49

ISBN 978-9975-149-05-1

© CEP USM, 2018

CUPRINS

Claudia CEMÂRTAN
PROFESORUL ANATOL CIOBANU: APRECIERI ANTUME CU ECOU POSTUM 7

Valentina BUTNARU
PARTIDUL LIMBII ROMÂNE – „ȘANTIERUL" LUI ANATOL CIOBANU 11

NORMĂ/NORME: GRAMATICĂ, STILISTICĂ, CULTIVAREA LIMBII

Inga DRUȚĂ, Elena VARZARI, Lidia VIERU, Mariana VLAS
UN INSTRUMENT MODERN DE PROMOVARE A NORMELOR LIMBII LITERARE: GHIDUL ELECTRONIC INTERACTIV DE EXPRIMARE CORECTĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ 14

Angela SAVIN-ZGARDAN
EVOLUȚIA SENSULUI UNITĂȚILOR POLILEXICALE STABILE 21

Claudia CEMÂRTAN
ENANTIOSEMIA UNITĂȚILOR LEXICALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ: DELIMITĂRI TIPOLOGICE 30

Petru BUTUC
REACTUALIZAREA UNOR ASPECTE DIN *PROBLEME DIFICILE DE GRAMATICĂ* (CHIȘINĂU, 1969) DE ANATOL CIOBANU 38

Ecaterina BRĂGUȚĂ
TIPOLOGIA SUBSTANTIVELOR DEVERBALE REGRESIVE ÎN IMNOGRAFIA ORTODOXĂ 43

Violina DĂNILĂ
CONCEPTUL DE „SUFERINȚĂ" ÎN STRUCTURILE ASOCIATIVE 51

Raluca Miruna SOISUN
CONCEPTE DE BAZĂ ȘI ABORDĂRI ACTUALE PRIVIND CATEGORIA„GEN" ÎN LIMBA ROMÂNĂ 57

Larisa GURĂU
SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA EVOLUȚIEI VOCALEI Ĕ LATIN 68

STUDIUL TEXTULUI; DISCURS SPECIALIZAT

Estelle VARIOT
LE MANUSCRIT 109 DES *ENSEIGNEMENTS DE NEAGOE BASARAB A SON FILS THEODOSIE*: ANALYSE DES ABREVIATIONS ET DES MARQUEURS D'EQUIVALENCES A PARTIR DE FRAGMENTS DE L'ЊUVRE (P. 2R-66R) 76

Mme Prof. Anne BONDARENCO
L'EVENEMENT RAPPORTE A L'ELEMENT ET A SON SYSTEME, LEUR PROPRIETE ENERGETIQUE ET LEUR LANGAGE DANS LE TEXTE LITTERAIRE 89

Sabina CORNICIUC
„COLABORAREA" INSTANŢELOR DISCURSIVE FUNDAMENTALE ÎN „LITERATURA PERSONALĂ"..... 103

Eugenia DODON
DIMENSIUNEA LOGICO - SEMANTICĂ A TEXTULUI..... 108

Natalia LUCHIANCIUC
RECEPTAREA CREAȚIEI DRUȚIENE ÎN SPAȚIUL CULTURAL ROMÂNESC... 121

Ala BODLEV-TABARANU
AUTENTICITATEA MEMORIALISTICII DETENŢIEI STALINISTE 128

Mihaela ENI
ABORDĂRI TEORETICE REFERITOARE LA DISCURS ȘI TEXT..... 134

Ana FERAFONTOV
EVOLUȚIA GENULUI PAMFLETAR ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC 140

Magdalina BANTEA
ASPECTE SEMANTICO-FUNCȚIONALE ALE SIMBOLULUI SOMATIC ÎN TEXTUL BIBLIC..... 149

Ana PLEȘCA
METAFORA CULORII ÎN DISCURSUL POLITIC..... 157

Inesa FOLTEA
DISCURSUL TURISTIC ÎNTRE METAFORĂ ȘI PRAGMATISM LINGVISTIC.... 164

COMUNICAREA ACTUALĂ: ASPECTE SOCIOLINGVISTICE ȘI INTERCULTURALE

Vasile BAHNARU
DESPRE O CONTROVERSĂLINGVISTICĂ BISECULARĂ: CUI APARȚINE PRIMORDIALITATEA? LIMBII ROMÂNE, LIMBII DACICE, LIMBII LATINE BARBARE SAU...?..... 172

Viorica MOLEA
LIMBĂ/VORBIRE VS. COMPETENȚĂ/PERFORMANȚĂ..... 197

Viorica LIFARI
CONCEPTUL SOCIAL *RUŞINE* REFLECTAT ÎN TABLOUL LINGVISTIC AL LUMII RUSE 204

Nicoleta POPESCU
NIVELURI, FORME ȘI FUNCȚII ALE COMUNICĂRII 212

Nina CĂRUNTU
CONCEPTUL THEMATA ÎN COMUNICARE 218

Marta ISTRATI
PROBLEME DE (RE)ADAPTARE ȘCOLARĂ ȘI SOCIOLINGVISTICĂ A ELEVILOR REPATRIAȚI 221

Angela ARSENI-BOICENCO
GENERALITĂŢI DESPRE LIMBA ROMÂNĂ ÎN PERIOADA VECHE 229

Alina LOPATIUC
UNIVERSUL EMOȚIONAL AL DISCURSULUI REPETAT 236

Lucia VESTE
CO(N)TEXTUL DISCURSIV DIN PERSPECTIVĂ SEMANTICO-PRAGMATICĂ 243

UNIVERSUL TRADUCERII; TEORIE, TERMINOLOGIE, PRACTICĂ

Irina CONDREA
ACATISTE PUBLICATE ÎN TIPOGRAFIA EPARHIALĂ DE LA CHIȘINĂU 250

Eugenia MINCU
CONTINUITATEA LIMBILOR SAVANTE ÎN TERMINOLOGIA MEDICALĂ ROMÂNEASCĂ 257

Liuba PROCOPII
UNELE PARTICULARITĂŢI DE TRADUCERE A PROZEI LUI ION DRUŢĂ ÎN LIMBA RUSĂ 263

Natalia VREME
STRUCTURI EPONIMICE ÎN TERMINOLOGIA MEDICINEI DENTARE 268

ISTORIE ŞI TEORIE LITERARĂ; LITERATURĂ COMPARATĂ

Ionela ANDREI
ISTORIA LITERARĂ PROFESATĂ DE DUMITRU POPOVICI 276

Victoria FONARI
ISTORIA LITERARĂ PROFESATĂ DE DUMITRU POPOVICI GÂNDIREA MITICĂ – O COMPONENTĂ A HERMENEUTICII MITULUI 286

Dorina ROTARI
RECEPTAREA AUTORILOR CANONICI ŞI SCHIMBAREA „ORIZONTULUI DE AŞTEPTARE”. CAZUL EMINESCU 299

Carolina GABURA
CONSTRUCŢIA IDENTITARĂ A NARATORULUI ŞI LIRICIZAREA REGIMULUI NARATIV ÎN *CRAII DE CURTEA-VECHE* DE M. CARAGIALE 306

Olga FRUNZA
PROIECȚII ȘI STRUCTURI ALE ALTERITĂȚII ÎN POEZIA LUI VASILE ROMANCIUC 313

Natalia HARITON
EUGEN LUNGU, UN „MODEL SECRET” 322

Zinaida ȚURCAN
PERSONAJE ȘI IDENTITATE ÎN DRAMATURGIA CONTEMPORANĂ 333

DIDACTICA DISCIPLINELOR FILOLOGICE

Maria PRUTEANU
VALOAREA FORMATIVĂ A „SITUAȚIEI-DISCURS” CU ORIENTARE PROFESIONALĂ 344

Svetlana DERMENJI-GURGUROV, Liliana NEAGA, Lilia GĂLUȘCĂ
STRATEGII DIDACTICE DE EFICIENTIZARE A FORMĂRII VORBITORULUI ACTIV DE LIMBA ROMÂNĂ (ALOLINGV) ÎN CONTEXT UNIVERSITAR 350

Alexei CHIRDEACHIN, Nicanor BABÂRĂ
PARTICULARITĂȚI FONOSTATISTICE ȘI GLOTODIDACTICE ALE STRUCTURILOR FONETICE COMPUSE ÎN LIMBILE ENGLEZĂ, GERMANĂ ȘI FRANCEZĂ 356

Olga IRIMCIUC
LUDICUL ÎN PREDAREA LIMBII ROMÂNE (LIMBĂ MATERNĂ ȘI LIMBĂ STRĂINĂ) 361

Lucia CEPRAGA, Bîrsan SVETLANA
ABORDAREA LIMBII LATINE PRIN PRISMA MIXULUI DE MARKETING 366

Ludmila NEDU
PARTICULARITĂȚILE NOULUI MODEL DE EVALUARE DIDACTICĂ REALIZATĂ PRIN METODE INTERACTIVE 372

PROFESORUL ANATOL CIOBANU: APRECIERI ANTUME CU ECOU POSTUM

Claudia CEMÂRTAN
Universitatea de Stat din Moldova

Conform unei tradiții deja încetățenite la Facultatea de Litere a USM, și florarul din acest an ne adună la o întrunire de spirit și de suflet, pentru a face un schimb de idei pe marginea preocupărilor noastre științifice și civice. Doar că și în acest an vom simți absența fizică a celui care a inspirat și a promovat întotdeauna asemenea evenimente – regretatul profesor Anatol Ciobanu. Prezența spirituală însă a Domniei sale – în gândurile și în inimile noastre – ne determină să-i evocăm personalitatea, faptele, realizările, care ne-au servit și ne vor servi drept model de urmat.

Rememorarea personalității și a parcursului profesional al profesorului A. Ciobanu conturează ideea că viaţa, atunci când este trăită cu maximă intensitate, în spiritul suprem al datoriei împlinite, fixează în mintea noastră, a celor care au avut onoarea să-l cunoască, adevărate modele ale spiritualităţii româneşti ce merită nu doar admiraţia, dar şi recunoştinţa contemporanilor. Or, profesorul A.Ciobanu face parte din categoria celor care şi-au câştigat aprecierea unanim recunoscută prin devotamentul absolut profesiei alese, prin pasiunea remarcabilă pentru cuvântul scris, prin exemplara implicare instituţională – virtuți pe care le-a demonstrat pe parcursul celor aproape şase decenii de activitate la Facultatea de Litere, aleasă în tinereţe şi iubită întreaga viaţă, ea devenind, peste ani, adevăratul atelier de creație al Domniei Sale, clădit, onorat şi slăvit prin propriile realizări.

Adversar al practicilor care presupun „bombardarea" auditoriului cu date şi fapte mai mult sau mai puţin semnificative, ce suprasolicită atenţia şi memoria studenţilor, profesorul A. Ciobanu a promovat constant ideea potrivit căreia prelegerea universitară autentică nu se citeşte şi nici nu se dictează, ci se expune liber de către profesor, iar studentul audiază şi recepţionează materia predată sub îndrumarea dascălului. Mesajul Domniei Sale se adresa, înainte de toate, minţii şi cultivă gândirea – punctul de plecare în orice activitate. În sfera unui învăţământ performant profesorul a urmărit câteva obiective de importanţă majoră: să-i înveţe pe studenţi cum să înveţe, să-i înveţe cum să procedeze, să-i înveţe cum să comunice cu semenii lor, să-i înveţe cum să fie buni cunoscători ai limbii române şi adevăraţi patrioţi ai neamului.

Și aceștia i-au păstrat o recunoștință profundă pentru rolul pe care distinsul dascăl l-a avut în viața lor. Foști studenți, colegi, prieteni, lingviști și filologi de prestigiu i-au apreciat elogios prestanța didactică și academică încă în timpul vieții sale, elogii ce au rezonanța unui ecou și în timpurile de astăzi.

Toți cei care l-au cunoscut au știut să-i remarce deosebitele calități umane și profesionale. Alexandru Bantoș, unul dintre învățăceii de tinerețe ai profesorului,

evocă sugestiv portretul distinsului său dascăl: :„Înzestrat cu reale calităţi pedagogice, având o ţinută de dascăl autentic – delicat, atent, exigent, îngăduitor sau uşor ironic cu discipolii săi, Anatol Ciobanu s-a impus din tinereţe ca unul dintre cei mai competenţi şi mai consecvenţi universitari de la Chişinău. Graţie harului său pedagogic, reuşea să transforme banalele ore de program în prilej de a gândi, de a-ţi manifesta agerimea, sprinteneala cugetului, capacitatea de a căuta şi de a găsi discret răspunsul la cele mai delicate şi surprinzătoare chestiuni. Îmbrăcat la patru ace, având o pieptănătură rigidă şi imperturbabil aceeaşi, cu o voce catifelată şi timbru uşor nazal, dar limpede şi expresiv, profesorul era aşteptat în auditoriu pentru că lecţiile sale, regizate şi derulate după un anume scenariu, aveau proprietatea de a menţine trează curiozitatea chiar şi a celor mai refractari studenţi la problemele de gramatică” [1].

Deosebitele calități umane ale profesorului Anatol Ciobanu au impresionat-o și pe Lucia Cepraga, o doctorandă a Domniei sale din „perioada de maturitate”, care își omagiază „tutorele științific” cu multă considerație: „Manierat şi modest, cu un umor fin, specific doar Măriei Sale, şi cu simţul valorilor umane aşezat în capul vorbelor, pedagogul Anatol Ciobanu a descoperit în discipolii săi semănătorii de cuvinte” [2]. De aceea ei „admiră rezistența distinsului professor în fața dificultăților neprevăzute, apreciază Emilia Oglindă și Eugenia Dodon, două dintre discipolele și, ulterior, colegele sale, calitatea de a fi un tutore al valorilor naționale, ținuta impunătoare, un *modus loquendi* deosebit, cu vorba-i cumpătată, înțeleaptă, dar și înflăcărată, solemnă la diverse întruniri și conferințe științifice” [3, p.105].

Atitudinea intransigentă faţă de moştenirea pe care o vor primi generaţiile viitoare, conjugată cu o remarcabilă conştiinţă civică şi naţională, l-a menținut ferm în primele rânduri ale luptătorilor pentru limba şi istoria acestui popor, al cărui fiu credincios a fost mereu şi a cărui comoară „pe moşie revărsată” a venerat-o cu sfinţenie. Demnitatea şi perseverenţa, manifestate în anii marii bătălii pentru adevărul ştiinţific şi istoric privind limba de stat, grafia latină şi unitatea lingvistică moldo-română au condiţionat respectul şi aprecierea comunităţii academice şi intelectuale din Republica Moldova, care l-au acceptat ca lider şi voce de referinţă în această anevoioasă şi nesfârşită luptă. „Ostaș neînfricat al limbii române” – l-a numit colegul său de breaslă Teodor Cotelnic [4, p.127]. „Acest om ne-a făcut să îndrăgim limba așa cum o iubea Dumnealui, își amintea Lidia Codreanca cu ani în urmă [5, p.98], subliniind: Savantul Anatol Ciobanu își îndeamnă compatrioții să țină la limba română și s-o apere asemenea sie, să găsească împreună acele „cauze ale erodării” factorului *conştiinţa naţională*, rostind și scriind: „Adevărul nu se schimbă odată cu schimbarea politicii”, „Limba noastră este limba română”, „Limba nu poate fi negociată” [5, p.99].

Pe lângă multitudinea şi complexitatea activităţilor didactice şi civice, desfăşurate de profesorul A. Ciobanu, o mare pasiune a sa a fost și cercetarea ştiinţifică. Calităţile remarcabile de cercetător bine documentat, meticulos şi asiduu, demons-

trate pe parcursul întregii sale vieţi, i-au asigurat o strălucită carieră academică şi ştiinţifică, recunoscută în plan naţional şi internaţional. Pasionat de cultul muncii, supus unei severe discipline intelectuale, Anatol Ciobanu şi-a mobilizat constant resursele intelectuale pentru a răspunde atât propriilor exigenţe, cât şi celor impuse de statutul de profesor universitar, afirmându-se ca unul dintre cei mai competenţi cercetători filologi prin abordarea unor teme de maximă actualitate şi interes ştiinţific pentru lingvistica generală şi cea românească.

În opinia lui Petru Butuc, discipol al profesorului și dânsul, cercetătorul Anatol Ciobanu „a asimilat și a aplicat în cercetările sale teorii și metode elaborate de funcționaliștii franco-praghezi [...], iar cercetările sale de lingvistică funcțională alcătuiesc o ramură originală a funcționalismului de la Praga, un ecou de bun augur al acestei școli în lingvistica de la Chișinău” [6, p.193]. O apreciere similară îi face și regretatul acad. Mihail Dolgan, considerându-l „un fel de Roman Jakobson al lingvisticii românești” [7].

Totodată, după cum menționează, pe bună dreptate, o altă discipolă și colegă a Domniei sale, dna Irina Condrea, „în cadrul investigaţiilor ştiinţifice ale profesorului Anatol Ciobanu problemele de cultivare a limbii ocupă un loc central, această tematică se reliefează pronunţat şi nu dispare niciodată din vizorul savantului. Oricare ar fi tematica investigaţiilor – sintaxă, semantică, sociolingvistică etc. – din ele nu lipseşte unghiul de vedere al normei literare şi îndemnul de a o cunoaşte şi a o respecta. Aceste lucrări izvorăsc din dorinţa specialistului, a profesorului de a propaga un mod de exprimare corectă, de a analiza şi a explica lacunele şi deficienţele din scrisul şi vorbirea conaţionalilor noştri. Este atitudinea savantului mereu atent la pulsul verbului matern, a lingvistului care nu se erijează doar în postura de teoretician şi filozof al limbajului, ci coboară în vâltoarea acestui fenomen, halucinant uneori, care este limba vie – vorbită, scrisă, modelată de poeţi, frământată de publicişti, rostită de actori, profesori ori ţărani, studiată, cu sfială şi pietate, de numeroşii învăţăcei ai Domniei sale” [8].

Este demn de remarcat că elementele de noutate, rezultate din cercetările domnului profesor, au fost difuzate frecvent în aulele universitare, îmbogăţind conţinuturile disciplinelor predate studenţilor şi masteranzilor – viitori filologi. Conştient de rolul şi însemnătatea socială şi morală a nobilei profesii de dascăl universitar, prin întreaga sa activitate didactică, ştiinţifică şi managerială, profesorul A. Ciobanu a cultivat oameni eruditi pentru a asigura continuitatea în dezvoltarea ştiinţei filologice, contribuind, în rol de conducător sau de consultant ştiinţific, la elaborarea a 39 de teze de doctorat, inclusiv 5 de doctor habilitat, susţinute cu succes şi apreciate la justa valoare. Discipolii şi-au urmat propria carieră, purtându-i generosului îndrumător şi povăţuitor recunoştinţă perpetuă pentru suportul şi încurajarea pe care au simţit-o pe toată durata colaborării cu Domnia Sa. Pentru că, așa cum „declară” o altă doctorandă și colegă a sa, Sabina Corniciuc, „cei care se „alimentează” la Școala profesorului știu bine că îndrumătorul le dă minunate lecții de viață, de

inteligență și responsabilitate, de modestie, dar și de verticalitate inconfundabilă a gândului și a stilului. Școala profesorului Ciobanu este una a exigenței care te mobilizează și te obligă" [9, p.115].

Bineînțeles, aceste lapidare observații și gânduri spicuite din scrierile celor care l-au cunoscut și l-au prețuit alcătuiesc, poate, o picătură într-o mare de aprecieri și elogii adresate Omului care a știut să lase în urma sa amintiri luminoase și recunoscătoare. Acum, când regretatul nostru dascăl ar fi împlinit venerabila vârstă de 85 de ani, am fi vrut să-i mulţumim pentru tot ceea ce ne-a oferit de-a lungul deceniilor, aflându-se în preajma noastră, pentru propriul exemplu de comportament şi atitudine civică. Sperăm din tot sufletul ca Cerul să-l odihnească în grădini cu verdeață și cântec de păsări, ca în această frumoasă zi de primăvară, în care Pronia ni l-a trimis pe acest pământ, pentru a ne arăta – o data în plus – că „nasc și la Moldova oameni".

BIBLIOGRAFIE:

1. BANTOȘ A. Vocea unei conștiințe. În: Limba Română, anul XIX, 2009, nr.5-6. Disponibil: http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=391[accesat 20.04.2019].
2. CEPRAGA L. Profesorul Anatol Ciobanu – suflet de dor. Disponibil: https://moldova25.md/profesorul-anatol-ciobanu-suflet-de-dor/[accesat 20.04.2019].
3. DODON E., OGLINDĂ E. Vir bonus, dicendi peritus. În: Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu la 70 de ani. Chișinău: CEP USM, 2004, p.104-106.
4. COTELNIC T. Prof.acad. Anatol Ciobanu (14.05.1934 – 12.04.2016). În: Philologia, LVIII, 2016, mai – august, p.124-127.
5. CODREANCA L. Profesorul Anatol Ciobanu la 70 de ani. În: Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu la 70 de ani. Chișinău: CEP USM, 2004, p.98-100.
6. BUTUC P. Anatol Ciobanu, exponent al lingvisticii funcționale de la Praga. În: Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu la 70 de ani. Chișinău: CEP USM, 2004, p.193-197.
7. DOLGAN M. Investigații lingvistice prin „repere" literare. În: Limba Română, anul XIV, 2004, nr.1-3. Disponibil: http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2167[accesat 20.04.2019]
8. CONDREA I. Cultivarea limbii – o preocupare constantă. În: Limba Română, anul XIV, 2004, nr.1-3. Disponibil: http://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2170 [accesat 20.04.2019]
9. CORNICIUC S. Am ceva de declarat. În: Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu la 70 de ani. Chișinău: CEP USM, 2004, p.115-116.

PARTIDUL LIMBII ROMÂNE – „ȘANTIERUL” LUI ANATOL CIOBANU

11 aprilie, luni, într-o zi cu soare, cu ploaie și cu mulți cireși înfloriți, l-am condus pe ultimul drum pe Profesorul Anatol Ciobanu…

A lăsat moștenire sute de lucrări – articole, recenzii, rezumate, monografii, manuale, dicționare. Chiar la început de an, Editura „Litera” a scos de sub tipar „Dicționarul latin-român de maxime și expresii comentate”, semnat de Anatol Ciobanu și de Claudia Cemârtan… Cu câteva săptămâni în urmă, a apărut și monografia despre Eugen Coșeriu, coordonată de Teodor Popovici și îngrijită de Profesorul Anatol Ciobanu. A îndrumat sute de tineri la carte, a avut zeci de masteranzi, peste 40 de doctoranzi. Și totuși contribuția lui Anatol Ciobanu se contabilizează în altfel de unități de măsură… În ce unități să evaluezi omenia, tactul, bunul simț, buna creștere, acuratețea, punctualitatea, disciplina interioară, setea continuă de muncă?

Nu mi-a fost profesor la facultate, mi-a devenit mult mai târziu – mentor, profesor, dascăl, îndrumător, prieten, confident. Ca și pe mulți alții, mai tineri decât el, mă întreba de ce nu scriu mai mult, de ce nu scriu cărți. Ce puteam să-i răspund? „Scriu. Voi scrie…” M-am simțit tot timpul îndrumată și protejată de sfaturile lui pertinente și delicate.

Am pregătit, împreună, 10 ediții ale conferințelor Iași-Chișinău „Limba Română – Azi” (conferințe ctitorite de Anatol Ciobanu împreună cu regretatul profesor ieșean Dumitru Irimia). 10 ediții, în 20 de ani! Am avut suficient timp și destule ocazii să observ atitudinea și comportamentul față de obligațiile sale, dar și față de oameni. Deși a avut parte de multe zile amare, din varii motive, nu l-am văzut niciodată supărat pe cineva sau pornit împotriva cuiva. Cel mult, putea scăpa o replică, zâmbind trist…

Am scris de mai multe ori texte despre Anatol Ciobanu. Omagii, la aniversări sau la evenimente solemne. Acum, trebuie să mă învăț să scriu la trecut. Cu câțiva ani în urmă, la 75 de ani, înșiram niște gânduri, că unii oameni au talentul să treacă neobservați prin viața noastră, iar alții au talentul să ne facă necazuri. „Alții însă au frumoasa menire și misiune să ne schimbe traiectoria vieții, fără a-și propune acest lucru. Așa sunt ei. Pe unde trec, lasă urme adânci, și dacă noi suntem în stare să ne dăm seama la timp de valoarea lor, avem doar de câștigat...” La 75 de ani, Profesorul era viguros și optimist: „Mă simt pe șantier… Am energie. Mai am multe de făcut… Am 34 de doctori, dar aș vrea să mai îndrum…” Asta a făcut încă 7 ani, până în ultima clipă.

Numele Profesorului Anatol Ciobanu – cap de școală de lingvistică de la Chișinău, decan de vârstă și dascăl al miilor de absolvenți-filologi – se asociază, pentru mulți dintre noi, cu Limba Română și cu bătălia pentru Limba Română. Om al cetății, cu ati-

tudine față de evenimentele sociale și politice din R. Moldova, nu și-a legat soarta de niciun partid politic. „*Sunt membru al celui mai mare partid...Partidul meu se numește Limba Noastră cea Română.*”

Mai bine de 60 de ani trăiți la masa de scris și la catedră, printre cărți și printre studenți...Mai bine de 60 de ani, având, zilnic, același traseu – spre Universitate și de la Universitate. Om al datoriei și al catedrei, și-a consacrat întreaga viață studenților și discipolilor săi – masteranzi și doctoranzi. Și-a asumat misiunea pentru care a fost chemat, cu multă dăruire, împărtășind din cunoștințele și din experiența Domniei sale, ca un adevărat dascăl.

Pe 14 mai voi merge la el cu un buchet de maci. Pentru prima dată, nu la Universitate, ci pe noua lui adresă, de pe strada Armenească…

Valentina BUTNARU

Jurnal de Chișinău, aprilie 2016

NORMĂ/NORME: GRAMATICĂ, STILISTICĂ, CULTIVAREA LIMBII

UN INSTRUMENT MODERN DE PROMOVARE A NORMELOR LIMBII LITERARE: *GHIDUL ELECTRONIC INTERACTIV DE EXPRIMARE CORECTĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ*

Inga DRUȚĂ
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”
Elena VARZARI
Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere
Lidia VIERU, Mariana VLAS
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat: În prezent, conținutul digital devine tot mai important, iar publicul caută tot mai frecvent resurse electronice. *Ghidul electronic interactiv de exprimare corectă în limba română* – o primă realizare în domeniu – este un instrument valoros și accesibil tuturor, contribuind la perfecționarea exprimării în limba română a beneficiarilor proiectului. Caracterul interactiv al aplicației facilitează învățarea activă a formelor și construcțiilor corecte în limba română.

Cuvinte-cheie: *limba română literară*, *normele limbii române literare*, *informatizarea limbii române*, *ghid de exprimare corectă*, *interactivitate.*

Abstract: Today, digital content is becoming increasingly important, and the public is frequently looking for electronic resources. *The interactive electronic guide to correct expression in Romanian* – a first achievement in the field – is a valuable and accessible tool for all, contributing to the improvement of the Romanian language of the beneficiaries of the project. The interactive character of the application facilitates the active learning of the right forms and constructions in Romanian.

Keywords*: Romanian literary language*, *norms of Romanian literary language*, *informatization of Romanian*, *guide to correct expression*, *interactivity*.

Tehnologia limbajului impune metodologii specifice de cercetare, dezvoltare sau adaptare a resurselor lingvistice fundamentale cum ar fi dicționarele, tezaurele, corpusurile și gramaticile computerizate. În funcție de resursele lingvistice disponibile, de volumul și calitatea lor, se poate vorbi despre nivelul de tehnologizare al unei limbi naturale, aflat în corespondență directă cu statutul de *limbă de circulație electronică*. Conceptul de „limbă de circulație electronică”, pe lângă semnificația lui directă, are profunde implicații culturale, sociale și economice, presupunând dreptul fiecărui cetățean de a avea acces în propria limbă la cunoștințele, informațiile și serviciile ciberspațiului [1, 14-15].

Dimensiunea prezenţei electronice în web a unei limbi a devenit o măsură a utilizării ei: o limbă este cu atât mai importantă, cu cât este mai răspândită în mediile electronice, de aceea preocupările de a crea resurse lingvistice electronice şi cele de dezvoltare a tehnologiei de prelucrare a limbii sunt extrem de active azi în cadrul fiecărei comunităţi lingvistice [2].

În opinia acad. Mihai Drăgănescu, în societatea cunoaşterii doi vectori, strâns legaţi între ei, unul tehnologic – cartea electronică – şi altul funcţional – învăţământul electronic – sunt chemaţi să joace un rol important [3, 449].

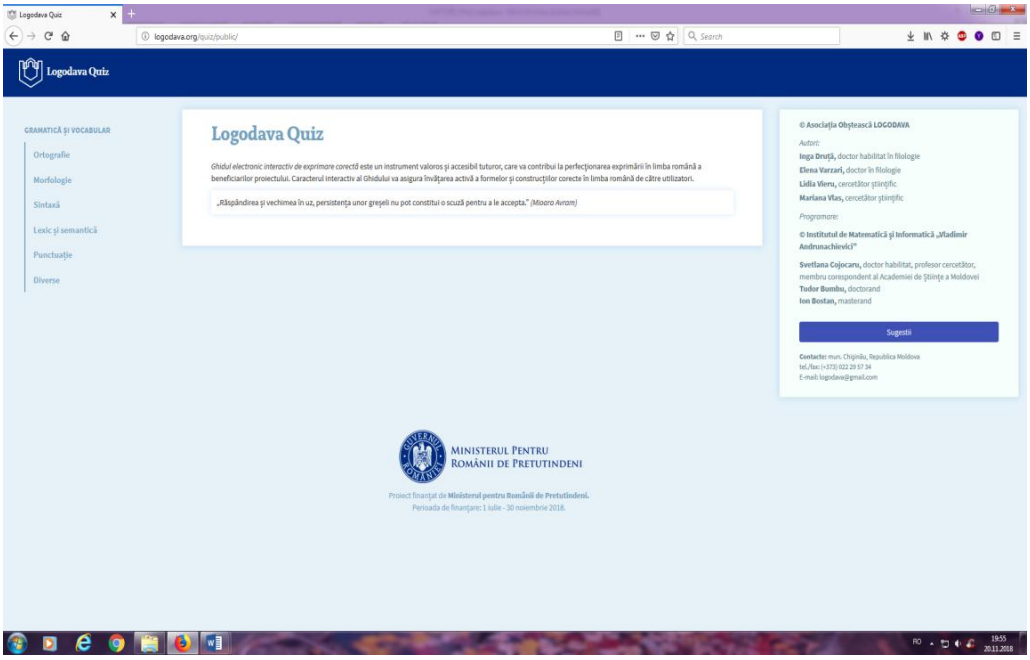
E-învăţământul este astăzi în plină dezvoltare. Elevii şi studenţii consideră învățarea electronică – descărcarea notelor de curs prin internet, corespondenţa prin e-mail cu profesorii, testarea prin răspunsuri date pe calculator – o activitate agreabilă și eficientă. În plus, e-învăţământul oferă cele mai bune perspective pentru învățarea continuă, pe durata întregii vieți [3, 454].

În această arie de preocupări se înscrie *Ghidul electronic interactiv de exprimare corectă în limba română* (www.logodava.org), proiect realizat de o echipă de cercetători din Republica Moldova cu sprijinul Ministerului pentru Românii de Pretutindeni (perioada de finanțare: 1 iulie – 30 noiembrie 2018). Proiectul se încadrează în programul pentru educație „Nicolae Iorga”.

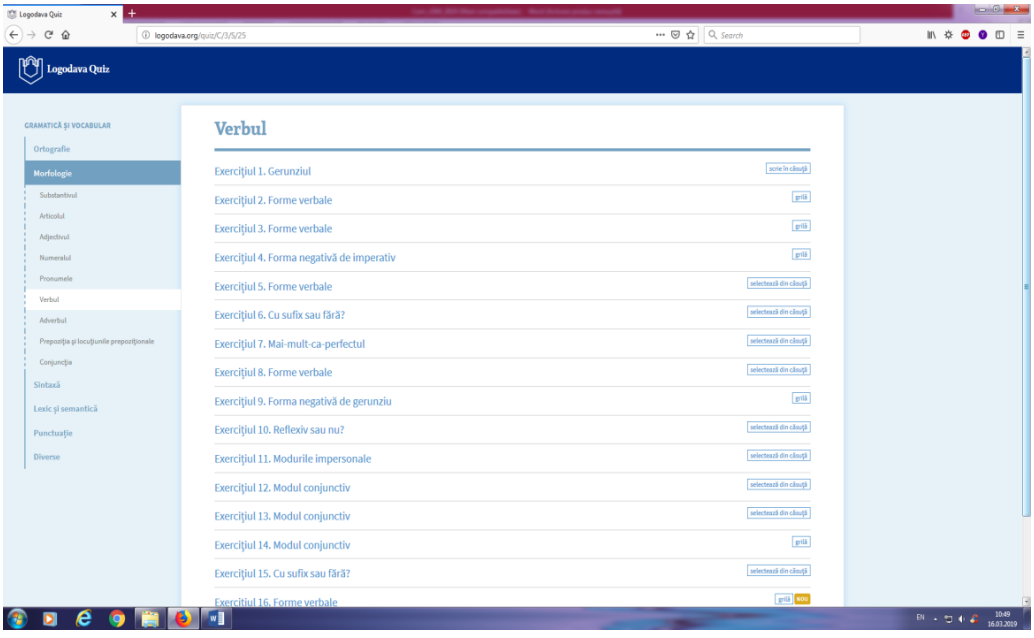
În Republica Moldova, dezvoltarea tehnologiilor lingvistice și informatizarea limbii române se află abia la început de cale, de aceea crearea unor aplicaţii informatice pentru perfecționarea exprimării în limba română este mai mult decât bine-venită. Necesitatea proiectului este determinată de nivelul insuficient de cunoaştere a limbii române de către vorbitorii din Republica Moldova, dar și din alte comunități. *Ghidul electronic interactiv de exprimare corectă* este un instrument valoros și accesibil tuturor, contribuind la perfecţionarea exprimării în limba română a beneficiarilor proiectului. Caracterul interactiv al aplicației facilitează învățarea activă a formelor și construcțiilor corecte în limba română.

În Republica Moldova și în România, există lucrări de cultivare a limbii în varianta print, foarte utile, însă fără interactivitate. În condițiile actuale, în care conținutul digital devine tot mai important, publicul caută tot mai frecvent resurse electronice. Pe internet există diverse aplicații privind învățarea limbii române, însă acestea au ca public-țintă comunitățile aloglote, sunt proiectate pentru învățarea românei ca limbă străină, nu ca limbă maternă. Un ghid electronic interactiv, prin intermediul căruia utilizatorii își vor putea exersa abilitățile de exprimare corectă în limba română, este o primă realizare în domeniu.

Ghidul electronic interactiv de exprimare corectă în limba română este conceput pe module: ortografie, morfologie, sintaxă, lexic și semantică, punctuație și diverse.

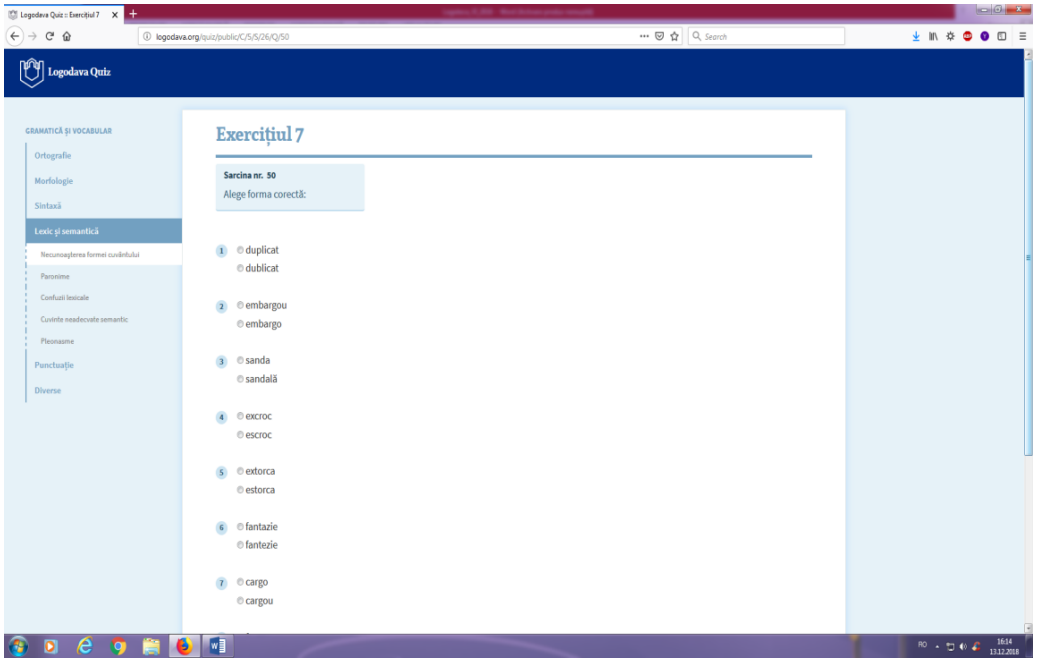

Fiecare modul conține exerciții de identificare/selectare a formelor și construcțiilor corecte, însoțite de comentarii, în care se explică succint normele corespunzătoare ale limbii române. De exemplu: „Echipa *a acces* în finală./ Echipa *a ajuns* în finală." (comentariu: verbul *a accede* nu se folosește la timpuri trecute și la moduri impersonale).

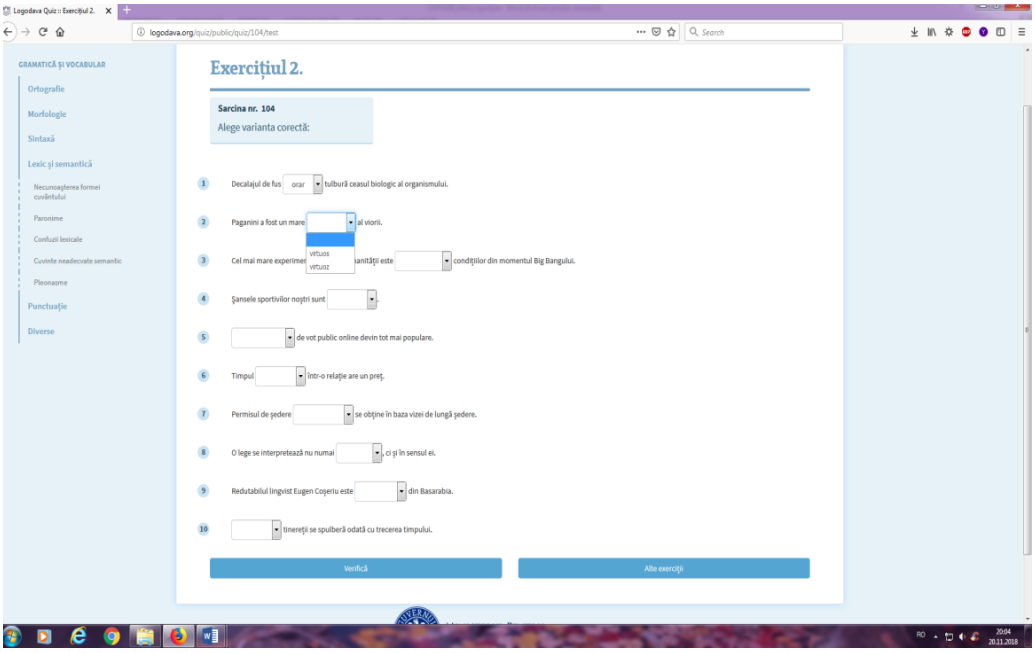

Ghidul conține atât greșeli de exprimare frecvente în Republica Moldova, cât și în România. Exercițiile sunt de mai multe tipuri:

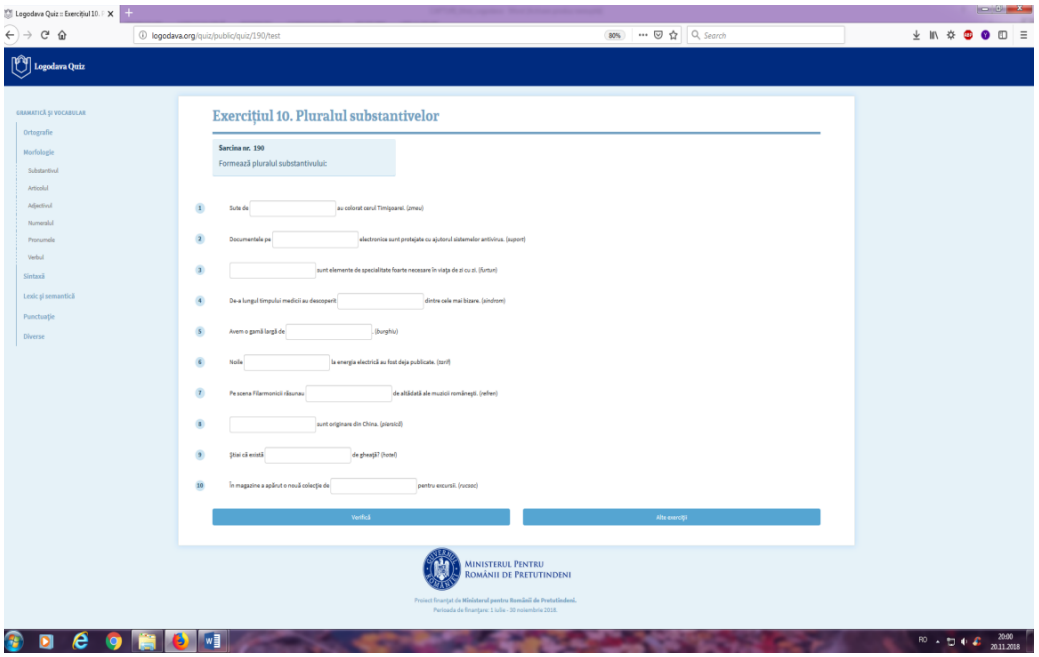
- *grilă* (utilizatorul trebuie să bifeze varianta corectă);

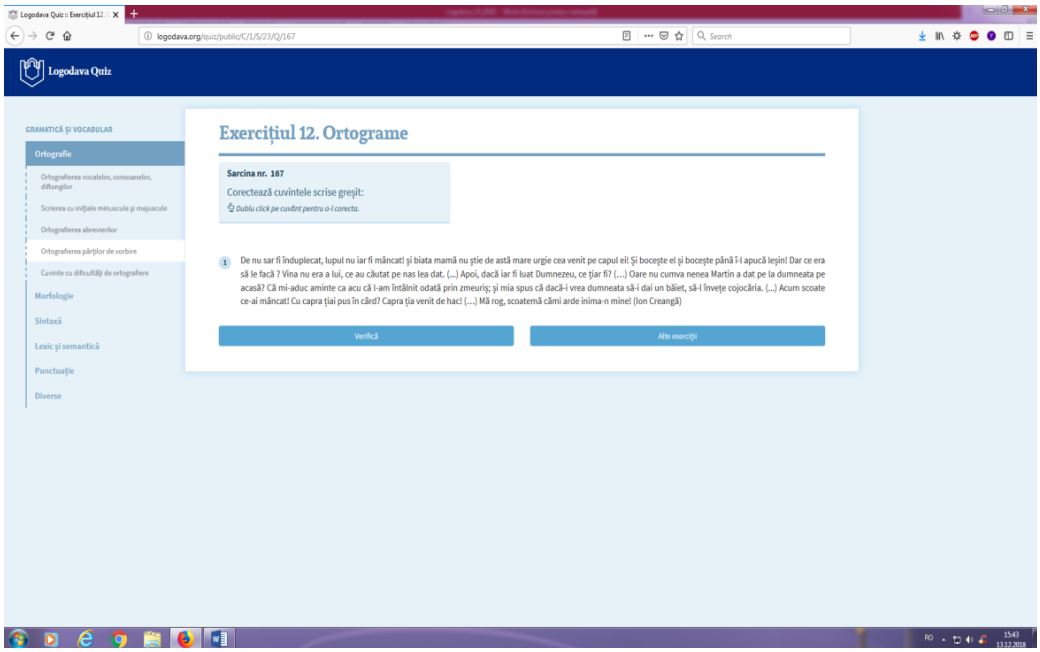
- *selectare din căsuță* (utilizatorul alege forma sau construcția pe care o consideră corectă dintr-o casetă);

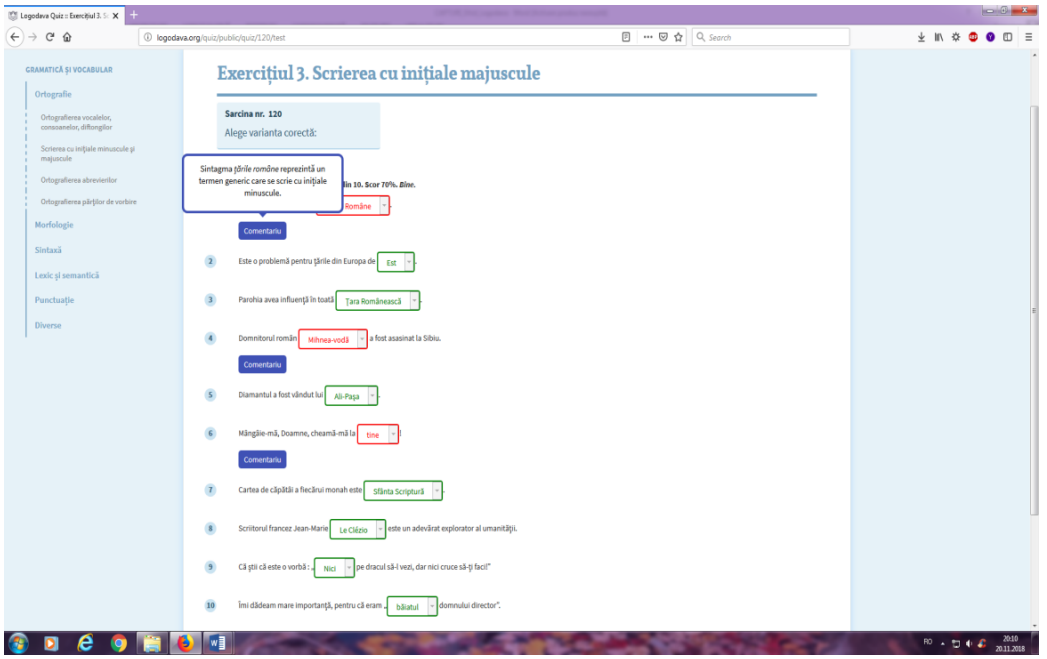
- *scriere în căsuță* (utilizatorul trebuie să scrie în casete ceea ce i se cere, de exemplu, pluralul unor substantive);

- *text* (utilizatorul trebuie să corecteze singur unele greșeli de ortografie sau de punctuație).

Fiecare exercițiu este urmat de butonul „Verifică”. După acționarea acestui buton, răspunsurile corecte se colorează în verde, iar cele greșite – în roșu:

În vederea realizării aplicației, echipa de proiect a desfășurat următoarele acțiuni: elaborarea conceptului *Ghidului electronic interactiv de exprimare corectă în limba română*; selectarea celor mai valoroase surse (ghiduri de exprimare corectă, dicționare de greșeli ale limbii, studii de cultivare a limbii); selectarea celor mai frecvente greșeli de exprimare pentru fiecare modul; crearea aplicației informatice; stocarea faptelor de limbă și a comentariilor în aplicație; testarea și optimizarea aplicației; lansarea aplicației pe internet.

Aplicația web a fost creată de un grup de informaticieni de la Institutul de Matematică și Informatică „Vladimir Andrunachievici”: Svetlana Cojocaru, doctor habilitat, profesor cercetător, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei; Tudor Bumbu, doctorand, și Ion Bostan, masterand.

Ghidul electronic interactiv de exprimare corectă în limba română va fi completat și actualizat în permanență prin cooperare cu specialiștii în domeniu din Republica Moldova, România ș.a., care elaborează produse similare, și prin comunicarea cu utilizatorii.

BIBLIOGRAFIE:

1. TUFIȘ D., FILIP F. Gh. (coordonatori). Limba română în Societatea Informațională – Societatea Cunoașterii. București: Editura Expert, 2002.

2. CRISTEA D. Resurse lingvistice şi tehnologiile limbajului natural. Cazul limbii române. Disponibil: https://profs.info.uaic.ro/~dcristea/papers/cristea-prelegeri.pdf (accesat la 11.03.2019).
3. DRĂGĂNESCU M. Asupra a doi vectori funcţionali ai Societăţii Cunoaşterii: Managementul Cunoaşterii şi Învăţarea Electronică. Cultura şi Societatea Cunoaşterii. In: TUFIȘ, Dan, FILIP, Florin Gh. (coordonatori). Limba română în Societatea Informaţională – Societatea Cunoaşterii. București: Editura Expert, 2002.

EVOLUȚIA SENSULUI UNITĂȚILOR POLILEXICALE STABILE

Angela SAVIN-ZGARDAN
Institutul de Filologie „Bogdan-Petriceicu Hasdeu” al MECC

Rezumat: Evoluția semantică a unităților polilexicale stabile (UPS) poate duce la dezvoltarea polisemiei lor. Transformările din cadrul UPS se desfășoară pe două căi: a) derivarea morfematică din cadrul UPS duce la formarea cuvintelor noi; b) derivarea frazeologică contribuie la apariția cuvintelor și îmbinărilor de cuvinte sub influența UPS, ceea ce duce uneori la formarea noilor sensuri la cuvintele componente din UPS sau la îmbinări întregi de cuvinte. Dinamica dezvoltării semantice a UPS poate duce la defrazeologizare: apariția sensurilor noi, independente, ale componentelor UPS, la pierderea caracteristicilor de bază ale unității glotice date. În procesul evoluției semantice ale UPS se mai observă și fenomenul demotivației, când componentele UPS încep să fie percepute ca unități glotice separate. Unele UPS își modifică aspectul cuvintelor, rămânând în limba contemporană variantele lor. Odată cu dispariția anumitor realități, obiecte ori acțiuni, dispare motivația utilizării unor UPS, astfel că o parte din ele au trecut în fondul pasiv al limbii. S-a ajuns la concluzia imposibilității modelării semantice în plan generativ a unităților frazeologice, pe când locuțiunile se pot preta la o anumită pronosticare, desigur ea având un caracter relativ și limitat, privitor la apariția și semantica lor

Cuvinte-cheie: *sens, unitate polilexicală stabilă, frazeologism, locuțiune, motivație, demotivație, derivare frazeologică, defrazeologizare, pronosticare.*

Abstract: The semantic evolution of stable polilexical units (SPUs) can lead to the development of their polysemy. Transformations within the framework of SPUs take place in two ways: a) the morphemic derivation within SPUs leads to the formation of new words; b) phraseological derivation contributes to the occurrence of words and word combinations under the influence of SPUs, which sometimes leads to the formation of new meanings of the words in SPUs or to the whole word combinations. The dynamics of the semantic development of SPU ‘s may lead to dephraseolization : the emergence of new, independent, SPU components, to the loss of the basic characteristics of the given linguistic unit. In the process of semantic evolution of SPUs, the phenomenon of demotivation is also observed, when SPU components begin to be perceived as separate linguistic units. Some SPUs modify the aspect of the words, preserving their variants in the contemporary language. With the disappearance of certain realities, objects or actions, the motivation to use SPUs disappears, so some of them became the passive fund of the language. The conclusion is made about the impossibility of generative semantic modeling of the phraseological units, whereas the locutions can be adapted at a certain prognostication, of course having a relative and limited character, regarding their appearance and their semantics.

Keywords: *meaning, stable polilexical unit, phraseology, locution, motivation, demotivation, phraseological derivation, dephraseolization, prognostication.*

Cercetarea proceselor pe care le suportă unitățile polilexicale stabile (frazeologismele și locuțiunile) (UPS) pe parcursul evoluției sale semantice are o evidentă importanță pentru soluționarea problemelor teoretice ale frazeologiei, în special pentru fundamentarea științifică a esenței semantice a UPS, căci, UPS apar, se dezvoltă și mor, în special, sub influența factorilor semantici.

1. Evoluția semantică a UPS poate să conducă la **dezvoltarea polisemiei**. Într-adevăr, îmbogățirea fondului frazeologic al limbii, ca și al celui lexical, are loc nu numai pe baza apariției unităților noi, ci și a sensurilor noi la unitățile existente. Însă polisemia în sfera frazeologiei are particularitățile sale. Ea, de regulă, este rezultatul transformării semantice repetate.

Cercetările diacronice arată că, deși rolul îmbinărilor stabile polisemantice crește în fondul limbii române, franceze, totuși el cedează ponderii cuvintelor polisemantice în lexic [2, 30]. Cauza acestui fenomen trebuie căutată, în primul rând, în destinația funcțională a frazeologiei în limbă.

Polisemia pentru lexic, chemat a denumi noțiunile noi ce apar permanent, este o necesitate vitală. Lipsa ei ar fi avut urmări extrem de negative: ar fi dus la mărirea infinită a cantității cuvintelor, ceea ce ar fi făcut dificilă nu numai învățarea limbii, dar și utilizarea ei. După observarea justă a lui R. A. Budagov, „principiul egalității cuvintelor și sensurilor ar fi transformat limba într-o structură imobilă, lipsită de capacitatea de a transmite mișcarea de la concret la abstract, de la textual la figurat, de la particular la general” [1, 238].

Frazeologia, deservind în special sfera expresiv-emoțională a limbii, cuprinde cu mult mai puține noțiuni în comparație cu lexicul. Iată de ce formarea unităților noi în sistemul frazeologic nu duce la urmări negative care ar fi putut apărea la fenomene analogice în sistemul lexical. Mai mult chiar, sistemul frazeologic stimulează formarea noilor UPS, susține Nazarian, dar nu a sensurilor noi la cele vechi. Aceasta se explică prin faptul că UPS noi, posedând imagini proaspete și vii, realizează mai reușit funcția lor caracteristică plastic-expresivă în limbă [2, 30-31].

La baza polisemiei UPS întotdeauna stă imaginea (motivemul – n.n.). Membrii colectivului înțeleg imaginea datorită experienței, practicii nu numai a celei lingvistice, dar și a celei material-istorice. În limba italiană, UPS *essere di buon cordovano* (ad lit.: „a fi făcut de un cizmar bun”) creează o imagine a trăiniciei, dar nu obligatoriu a eleganței. Acestei UPS în limba italiană contemporană îi corespund două ideograme, două sensuri: a) „a avea o sănătate bună” (comp. cu românescul *a fi bine croit* (cu sensul de „a avea un corp proporțional și sănătos”) și cu rusescul „неладно скроен, да крепко сшит”); b) „a fi gros la obraz”.

Astfel, sensul primar include toate sensurile elementare ale componentelor din îmbinare, iar sensul secundar este un trop al acestui sens prim. UPS *fare la corona* (ad lit. „a face coroană”) are sensul primar: a) „a-l înconjura pe cineva, a

face cerc în jurul cuiva” (imaginea *coroana* e un obiect de formă rotundă și este asemuită cu aranjarea oamenilor care stau în formă de cerc) (comp rom.: a) *a face cerc*, b) *a fi din cercul (cuiva)*; verbul îi acordă unității sensuri elementare de persoană. Pe baza sensului primar se formează cel secundar; b) „a fi aproape pentru cineva, a forma mediu înconjurător obișnuit pentru cineva”. Sensul secundar, fără îndoială, este figurat.

De cele mai multe ori polisemantice sunt UPS care au o combinatorică liberă în includerea lor în vorbire. Aceasta se explică prin faptul că pozițiile deschise pot duce la o combinare nouă care poate trezi la viață sensuri potențiale. Schimbarea distribuției UPS la fel duce la polisemie. De ex., *a face socoteli* semnifică „a calcula, a-și face socoteli cu cineva” – „a se răfui cu cineva”. În italiană, UPS *fare i conti* semnifică: „a-i da (cuiva) de cheltuială”, *fare i conti con qd* (*qc*) înseamnă: „a ține cont de cineva / ceva”, *fare i conti con qd* − „a-și face socotelile cu cineva” [4, 34].

Contextul concretizează situația în care este folosită UPS, el lichidează polisemia atât a cuvântului, cât și a UPS.

Polisemantice sunt acele UPS care posedă mai mult decât un sens. Fiecărui sens nou al UPS trebuie să-i corespundă o ideogramă nouă. Iată câteva exemple de UPS polisemantice în limba română:

Locuțiunea verbală ***A avea înțelegere*** redă trei sensuri care sunt în corelație cu trei tipuri acționale – aici: 1. ~ pentru cineva – aici: „a înțelege (pe cineva)”; 2. „a avea acord (cu cineva)”**.** *Boierul cu bulibașa* ***are înțelegere*** *pentru țigani*, *așa cum pentru soldați robi* ***are înțelegerea*** *cu comandantul german din Turnu* [16, 415]; 3. „a înțelege (ceva)”. *Mulțimea* ***avea înțelegerea*** *dreaptă a unei împrejurări mari*, *pe care nu putea să o cântărească bine*, *dar de care se simțea neliniștită*: „*Vin rușii!*” [19, 272].

Îmbinarea polilexicală stabilă ***A (se) ține minte*** redă acțiunea evolutivă, rezultativă și statică, în funcție de cele trei sensuri pe care le deține: – aici: 1. „a nu uita”. ***Ții minte*** *ce am vorbit când viniam amândoi pre cale?* [11, 75]. *Mai pasă de* ***ține minte*** *toate cele și acum așa*, *dacă te slujește capul*, *bade Ioane!* [8, 249]. *De astă dată nu-ți fac nimica*, *dar de altă dată…****ține minte*** … [56, 15]. ***Să ții minte*** *că la noapte o să plouă* [15, 7]; 2. „a memoriza*”. Strungărașul îl asculta cu gura căscată și* ***ținea minte*** *pentru vremea când avea să fie baci*, *ca să știe ceasurile oilor și străjile nopții*, *după stele* [17, 23]. *Se vede însă că într-o toamnă*, *un mocan* ***a ținut-o minte*** [15, 57]; 3. „a (se) ști (pe sine, pe cineva)”. *– Vai de mine*, *domnule*, *de mult! De când* ***mă țin minte,*** *zise Ruben netezindu-și barba* [10, 62]. *Ce ne facem – se văită Medy îngrijorată ca un copil cu părinți severi – nu le* ***țin*** *de fel* ***minte*** [6, 62].

Locuțiunea ***A ține piept (cuiva)*** este în stare să desemneze desfășurarea a trei acțiuni: relațională, rezultativă și evolutivă: – aici: 1. „a rezista, a nu se da bătut”**.**

Puteam eu să ***țin piept*** *unui astfel de anchetator care nu era un imbecil?* [14, 84]; 2. "a se împotrivi, a înfrunta". *Am venit cu dânsul în tren joia trecută*: ***ținea piept*** *unui compartiment întreg*, *cu victoria finală a puterilor centrale* [12, 41]; 3. „a concura cu succes" .*Coca* ***a ținut piept*** *cu brio participanților cu renume la concursul de dans*.

2. Transformările din cadrul UPS se desfășoară pe două căi:

2.1. Derivarea morfematică în cadrul UPS poate duce la formarea cuvintelor noi. De ex., sub influența locuțiunii verbale și pe baza componentei ei substantivale se formează un verb simplu care este sinonim cu această unitate. Comp.: *a raporta* de la *a face un raport*, *a lectura* din *a face o lectură*; *rater* de la *prendre un rat, lanterner* de la *conter des lanternes*, *carotter* de la *jouer la carotte* [2, 31-32]. Menționăm în cazul locuțiunilor verbale că ele au apărut primele în limbă ca unități nominative, iar abia mai târziu au apărut corelații lor monolexicali având aceeași rădăcină cu substantivul din componența locuțiunii: *a-și aduce aminte – a-și aminti; a face parte – a participa.* În rezultatul unei astfel de derivări au apărut în limba franceză cuvintele *fiasco* (din *faire fiasco*) și *ripaille* (din *faire ripaille*).

La fel este și în limba italiană. Când o îmbinare anumită este stabilă, e foarte posibil ca sensul ei să poată trece la unul din componentele acestei îmbinări și atunci înregistrăm un cuvânt cu sens nou, însă în cazul dat atestăm transfer de sens. Așa, cuvântul *chiodo* − *țintă*, în rezultatul folosirii lui în componența UPS *piantar chiodi* (ad. lit.: „a bate țintele") a început să fie folosit cu sensul de *datorie* și, în cele din urmă, e înregistrat cu acest sens în dicționar [4, 41]. Relativ e ușor de evidențiat în componența lexicală a limbii cuvinte sau sensuri aparte, ce-și trag originea din UPS sau alte unități sintactice compuse. Astfel, sensul verbului italian *abboccare* – „a cădea în cursă, a se lăsa ademenit / păcălit" a apărut din UPS *abboccare l'esca* – „a fi prins cu momeala". [4, 31]. UPS tind spre simplificare, spre asemănarea cu cuvântul, păstrând legea universală a limbii de economie a mijloacelor de limbă. Proverbele, zicătorile și alte formații sintactice mai puțin masive, păstrându-și într-o măsură anumită semantica, sunt capabile să se simplifice structural, până la reducerea structurii la un cuvânt. T. Z. Čerdantseva e de părere că cuvintele ce au provenit de la UPS nu se pot întoarce la sensul lor primordial, dar nici nu pot în măsură deplină să absoarbă toate sensurile elementare ale sintagmei, a cărei purtători de sens au devenit [4, 32]. Este necesar să menționăm următorul fenomen extrem de important: legea economiei în limbă nu afectează unitățile polimembre stabile care desemnează valori lexico-gramaticale, pe care nu le pot reda sinonimele lor monolexicale. Este vorba de locuțiuni verbale ce pot denumi diverse tipuri ale desfășurării acțiunii sau de UPS ce posedă imagine, astfel ele redând valoarea conotativă, atitudinea vorbitorului față de realitatea desemnată.

2.2. În orice limbă întâlnim cuvinte și îmbinări de cuvinte care au apărut sau au căpătat sensuri noi sub influența UPS. Acest proces puțin studiat în lingvistică

se numește *derivare frazeologică* (termenul îi aparține lui A.V. Kunin). El este o sursă importantă și permanentă de îmbogățire a limbii.

Un caz mai răspândit în derivarea frazeologică **este formarea noilor sensuri pentru cuvintele componente din UPS.** De ex., *o persoană vicleană ca o vulpe – o vulpe*, *o persoană neîndemânatecă aidoma unui urs – un urs*, *un homme cruel comme un tigre - un tigre*. Ca exemplu de această derivare în limba franceză pot servi cuvintele *essuyer* și *four*, care au căpătat sensuri noi „a răbda" și „eșec" sub influența UPS *essuyer les plâtres* și *faire* (*un*) *four*. Tot la acest fel de derivare se referă și formarea metaforei pe baza UPS comparative.

Anumite sensuri ale unor cuvinte pot să se manifeste numai în UPS. Sensul acesta nou îl numim sens condiționat frazeologic, pentru că apare în urma ruperii totale a cuvântului de la semnificantul său primar și utilizării lui în îmbinări cu alte cuvinte pentru desemnarea unui sens cu totul diferit. Sensul condiționat frazeologic poate deveni un sens independent lexical numai dacă cuvântul dat va deveni purtătorul sensului pe care l-a avut întreaga îmbinare de cuvinte. În limba română prezentăm doar câteva UPS care vin să confirme cele relatate mai sus: *A da* ***șfară-****n țară*, *ud* ***ghioalcă/ lioarcă,*** *a-i veni de* ***hac,*** *a mânca* ***papară,*** *a o face* ***boacănă***.

În italiană, de ex., cuvântul *asta* − „suliță", „prăjină" are semantica „licitație", apărută din sensul condiționat frazeologic care, la rândul său, s-a format pe baza UPS *vender e all'asta* (ad lit: „a vinde lângă prăjină" − "a vinde la licitație") [4, 22].

Sensul condiționat frazeologic este realizat până la un timp anumit numai în componența UPS, de aceea el diferă de ceea ce V. V. Vinogradov, iar mai târziu mulți alți lingviștii îl numeau „sensul cuvântului legat frazeologic" prin care, de fapt, se înțelege limitarea unui sau altui cuvânt în planul combinării semantice. Sensul condiționat frazeologic, fiind un derivat al contextului, nu numai îmbogățește limba, dar și contribuie la exprimarea mai amplă a sferei semantice de percepere a realității obiective de către purtătorul limbii, de către om.

2.3. Se observă, deși mai rar, și cazuri de derivare frazeologică, când sub influența UPS **capătă un sens nou sau independent nu doar un cuvânt aparte, ci și o îmbinare de cuvinte,** ceea ce duce la formarea unei noi UPS. De ex.: *mănăstire într-un picior* din *mănăstire într-un picior ghici ciupercă ce-i* − „un lucru de la sine înțeles", *a cincea roată* din *a cincea roată la căruță* – „un lucru de prisos" Comp.: în limba franceză *danse du panier* din *faire danser l'anse du panier* – „a amăgi, a încurca socoteala"; *pot aux roses* – „secret, taină" de la *decouvrir le pot aux roses* [2, 32]. Cazurile cercetate de formare a sensurilor noi la cuvinte și îmbinări de cuvinte sub influența UPS arată că aceste unități joacă rolul de „intermediar" între sensurile vechi și noi. Aici își găsește confirmare teza înaintată de Budagov despre veriga intermediară în istoria semantică a cuvintelor și îmbinărilor de cuvinte.

În formarea noilor sensuri sub influența UPS se manifestă natura ei contradictorie. Pe de o parte, sensurile componentelor UPS se dizolvă în sensul general, pe de altă parte, acest sens, sub influența sistemului limbii deseori este redistribuit la componentele UPS, ca urmare stabilindu-se un fel de simetrie între planul exprimării și planul conținutului. O astfel de simetrie care diferă principial de simetria cuvintelor și îmbinărilor de cuvinte cu sensuri directe denominative în special e caracteristică pentru UPS, formate din două componente (aici e vorba de locuțiuni verbale, cu preponderență). Comp: rom.: *a face o grosolănie − a fi mojic*; *a suferi un eșec – a face fiasco*; fran.: *faire un four – subir un échec***;** *conter fleurettes – faire des compliments***;** *faire une brioche − commettre une maladresse* [2, 32]. Anume această simetrie creează condiții pentru izolarea semantică a componentelor UPS. De la gradul unei astfel de izolări în ultima analiză depinde apariția la aceste componente a sensurilor noi uzuale.

3. Dinamica dezvoltării semantice a UPS se manifesta cu preponderență în cazurile în care derivarea frazeologică duce la **descompunerea unității glotice** date. Acest fenomen care se caracterizează prin apariția sensurilor noi, independente, ale componentelor UPS, și care duce la pierderea caracteristicilor de bază ale unității glotice date, se numește *defrazeologizare.* Defrazeologizarea − e un proces lingvistic complicat care ca și frazeologizarea se produce lent, pe parcursul unui timp mai îndelungat sau mai scurt, pe etape: a) componentele UPS încep să fie percepute ca unități glotice separate – are loc remotivația componentelor; b) sensul cuvântului, care este realizat numai în UPS dată, tot mai mult se izolează și este o vocabulă cu semnificație nouă; c) cuvântul cu semantică nouă care a apărut sub influența UPS capătă o autonomie semantică deplină și capacitatea spre o dezvoltare sintactică independentă în afara îmbinării de cuvinte date. Ca exemplu de defrazeologizare poate servi istoria îmbinării de cuvinte *faire grève* – „a face grevă”, care de la bun început era o UPS. Însă apariția la substantivul *grève* a sensului nou independent „grevă”, „revoltă” a dus la descompunerea acestei îmbinări ca UPS, căci între componentele ei s-au stabilit relații semantico-sintactice, caracteristice pentru formații lingvistice regulate [2, 33]. Sau la I. Creangă atestăm UPS *a fi la știință – a ști*, ca apoi lexemul *știință* să capete existența proprie, cu semele caracteristice vocabularului activ.

4. Unele UPS **își modifică aspectul cuvintelor, rămânând în limba contemporană variantele** lor. De ex.: *A aduce amente*, înv./ *a aduce minte*, înv.**:** *a-și aminti***. …** *și* ***să-i aducă amente*** *de corabie***,** *când împle corabia de trece de măsură***,** *ea se afundă* **[13, 165].** *Poci* ***aduce minte*****,** *domne***,** *noi am lăsat domniia nosturu* **[9, 191]. O variantă a acestei locuțiuni verbale** *a aduce aminte* **era utilizată și în secolul al XVI-lea și s-a păstrat în limba română actuală:** ***Adu aminte*** *câte beseareci sunt făcute de moși voștri* **(a. 1593) [49, 185]. Atestăm această locuțiune verbală în forma ei actuală din sec. al XIX-lea. (Comp.:** *a-și aduce*

*aminte – a-și aminti***,** *a-i veni în cap***.** *Și câte nu* ***ne venea în cap*****,** *și câte nu făceam cu vârf și îndesate* **[8, 249].** *Dar apoi* ***își aduse aminte*** *că făgăduise a răpi pe fata Jerarului și ceea ce făgăduiește voinicul anevoie o lasă nefăcută* **[10, 6].** *Sunt un popor* **(***nemții***)** *pe care eu personal nu-l pot iubi!* ***Adu-ți aminte*****,** *Alexandre***,** *acum trei ani***,** *la Wurzburg***…** **[12, 12].** *Felix se ridică să plece și atunci* ***își aduse aminte*** *de romanul lui Stendhal pe care-l lăsase în colțul mesei* **[7, 63].**

5. Unele UPS sunt mai rar utilizate în lexicul activ al limbii, **păstrându-se doar în dialecte.** De ex., *a pune jeab*, unde *jeab* semnifică arătură de toamnă [DD, II, 74], *bătut de cahlă* – „amețit", *a găsi clenci la cineva*, unde *clenci/ clen'și* − *cârlig* semnifică „a găsi motiv de neplăceri", *a-i sări țâcna* – „a se supăra", *a face zâmbre* – „a face mofturi", *a cânta din drâmbă* − „a rămâne sărac", *cap de sârnic/ cap di sarnic/ sărnic* – „gămălie de chibrit" [DD, II, 140].

6. Am menționat mai sus că, odată cu schimbările care au loc în viața socială, odată cu dispariția anumitor realități, obiecte ori acțiuni, **dispar și unele UPS.** O parte din UPS **au trecut în bagajul pasiv** al limbii. În limba română contemporană nu se mai utilizează UPS învechite ca *a lua credință* care semnifica „a gusta ca gazdă cel dintâi din băuturi ori din mâncăruri, pentru a încredința oaspeții că nu-s otrăvite". Au dispărut din lexicul activ al limbii noastre expresiile: *a-și arăta obrajii* – „a-și cere iertare"; *a arăta pricină* – „a face vină, a învinui", *a arăta cuvânt* – „a face cunoscut", *omul ciupercilor* – „persoana de la curte care trebuia să guste din bucatele de ciuperci înainte de a fi servite pe masa domnitorului".

Au trecut în vocabularul pasiv al limbii și acele UPS, a căror componentă a devenit învechită nu din cauza că a dispărut vreo realitate, dar din cauza că **lexemul** dat **a fost înlocuit cu altul.** De ex.: *strâmbătate* - nedreptate; *a avea* ***strâmbătate*** − „a fi nedreptățit". *Întru nimică ei nice* ***o strâmbătate*** *n-****au avut*** [9, 180]; *sorț* – „șansă"; *a avea* ***sorț*** **/** ***sorți*** – „a avea șansă". *Numai cel care dura până într-a șaptea* (*zi*) ***avea sorț*** *de scăpare* [18, 18]; *sminteală* – „pagubă"; „greșeală"; *a avea* ***sminteală/ smenteală/ zminteală – a avea pagubă*****;** 1.: *a avea pagube*; *a se tulbura*,*… avem nădeajde* ***să*** *nu* ***avem zminteală*** *nici de vrăjmași* [9, 184]; 2. „a greși", „a se abate", *… de nu* ***va avea smenteală*** *pre nime de seminție nu-i apără*, *e de se va afla ceva smenteală*, *apără-i* [13,179].

Au trecut în vocabularul pasiv al limbii nu doar lexeme aparte, dat și **UPS întregi**, ele fiind înlocuite cu alte UPS sau cu corelați monolexicali. De ex. *a avea știință/ a avea la știință* – a ști, a cunoaște. *…ar putea cineva dzice că doară a îmbe părților în ceva mai de nainte* ***știința ai fi avut*** [5, 38]. *D-apoi* ***aveți la știință*** *că vă prea întreceți cu dediochiul* [8, 247]; *a avea sablaznă* – a se ispiti. *Iară popa de* ***va avea săblaznă*** *în vis și va fi praznic mare* (…) *elu să speale pre trup* [13, 164].

7. S-ar putea, într-o măsură anumită, **pronostica dezvoltarea sensului UPS** și a o privi din punct de vedere generativ. În legătură cu aceasta trebuie determinate posibilitățile ei derivaționale. Se știe că la baza dezvoltării sensului UPS, a

fenomenelor polisemiei în frazeologie, stă motivemul ce se bazează pe compararea situației reale cu situația care este exprimată figurat în UPS.

Dacă va fi posibil a evidenția într-o anumită UPS tot potențialul ei metaforic și metonimic posibil, precum și valorile lexico-gramaticale, redate de ea, s-ar putea de presupus apariția noilor sensuri, încă neoglindite în dicționar și nedepistate în textele literare. De ex.: în limba română și rusă există UPS împrumutat *turnul de fildeş*, *башня из слоновой кости* care semnifică „izolarea de viață, de realitățile înconjurătoare a unui scriotor, a unui artist etc." [DEX, 982]. UPS în italiană *la torre d' avorio* – „turnul de fildeș", conform dicționarului K. Lapucci, se întâlnește în traducerea latină a Bibliei. K. Lapucci observă că epitetul *la torre d' avorio* este folosit cu referință la Sfânta Fecioară. Se vede că în legătură cu aceasta în limba italiană sunt realizate două sensuri: 1) „ruperea artei de la viață, izolarea artistului"; 2) „o femeie foarte virtuoasă" [4, 60].

Prin anii 60 în lingvistica sovietică domina o concepție generală despre nemodelarea semantică a frazeologismelor, ai cărei adepți erau mulți lingviști de vază. Începând cu anii 70 s-a conturat o tendință de a revizui această părere, unii cercetători căutând să ia în considerare toate argumentele pro și contra, iar alții declarând ferm că frazeologismele sunt unități semantic modelate. Până la urmă s-a ajuns la concluzia imposibilității modelării semantice în plan generativ a frazeologismelor. Nu ne vom opri detaliat asupra diferitelor argumente aduse în favoarea sau defavoarea acestui fapt. Vom menționa doar argumentul de bază al imposibilității prognozării modelelor semantice ale unităților frazeologice: ca o formațiune glotică neregulată este imposibil de a fi pronosticată atât din punctul de vedere al apariției, cât și al semanticii ei [3, 35]. Imposibilitatea prognozării apariției unității frazeologice este determinată de funcția ei în limbă. Fiind o unitate de formațiune secundară, ea deservește sfera emoțională a limbii și desemnează noțiunile în mod selectiv. Acest lucru explică faptul de ce pentru exprimarea unei noțiuni există câteva (uneori zeci) de frazeologisme, iar pentru desemnarea alteia – nici una. Cu totul altfel stau lucrurile privitor la UPS denominative, adică la locuțiuni. Ele se pot preta la o anumită pronosticare, desigur ea având un caracter relativ și limitat, privitor la generarea și semantica lor. Apariția locuțiunilor este determinată de necesitatea de exprimare în limbă a unor realități nou apărute sau a unor categorii lexico-gramaticale. De remarcat că apariția locuțiunilor este influențată și de anumite modele devenite productive. După cum s-a menționat mai sus, există locuțiuni care au un grad înaintat de gramaticalizare. Aceste locuțiuni formează în limbă sisteme deschise, având componenta verbală permanentă și componenta nominală înlocuibilă. De ex., *a se lua la harță, a se lua la trântă, a se lua pe gânduri; a da în floare, a da în clocot, a da în copt (în pârg), a da în foc, a da în frig* etc.

Cu toate acestea, sunt atestate o serie de locuțiuni verbale ce posedă imagine și care nu vădesc o regularitate sub aspectul modelării structurale.

BIBLIOGRAFIE:

1. БУДАГОВ Р. А. Человек и его язык, 2-ое изд. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1976.
2. НАЗАРЯН А. Г. Историко-семантические основы французской фразеологии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Ленинград, 1980.
3. НАЗАРЯН А.Г. Семантическая моделируемость фразеологизмов: реальность или фикция? În: Филологические науки, Москва, 1983, № 6, pp. 34-40.
4. ЧЕРДАНЦЕВА Т. З. Язык и его образы. Москва: Международные отношения, 1977.

Texte literare

5. CANTEMIR D. Istoria ieroglifică. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1973.
6. CĂLINESCU G. Cartea nunții. București: Editura Minerva, 1978.
7. CĂLINESCU G. Enigma Otiliei. București: Editura Albatros, 1983
8. CREANGĂ I. Opere. Chișinău: Literatura artistică, 1981.
9. Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea. Text stabilit și indice de Gh. Chivu ș.a. București: Academia R. S. R., 1979.
10. EMINESCU M. Opere. Chișinău: Literatura artistică, 1981.
11. NECULCE I. O samă de cuvinte. Letopisețul Țării Moldovei. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1974.
12. PETRESCU C. Întunecare. București: Cartea Românească, 1984
13. Pravila ritorului Lucaci. București: Editura Academiei R.S.R., 1971.
14. PREDA M. Cel mai iubit dintre pământeni. Vol. I. București: Editura Cartea Românească, 1984.
15. PREDA M. Moromeții. București: Editura de stat pentru literatură și artă, 1959
16. STANCU Z. Desculț. București: Cartea românească, 1979
17. SADOVEANU M. Demonul tinereții. Uvar. București: Editura Minerva, 1979.
18. SADOVEANU M. Viața lui Ștefan cel Mare. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1989
19. ZAMFIRESCU D. Viața la țară. Tănase Scatiu. În război. București: Cartea românească, 1982.

Dicționare

DD: Dicționar dialectal. Vol. 1, Vol.II. Chișinău: Știința, 1985.

DEX: Dicționar explicativ al limbii române. București: Editura Academiei RSR, 1984

ENANTIOSEMIA UNITĂȚILOR LEXICALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ: DELIMITĂRI TIPOLOGICE

Claudia CEMÂRTAN
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Descrierea structurii semantice a unităților lexicale și a caracteristicilor lor conexe, determinarea și argumentarea modalităților de realizare lingvistică a raporturilor de contrarietate semnalate în această structură, relevarea factorilor psihologici și etnoculturali ce generează sensuri opuse în cadrul unei unități lexicale se plasează printre problemele de actualitate în lingvistica modernă. Enantiosemia – o formă *sui generis* de realizare a categoriei contrarietății în limbă – a suscitat interesul cercetătorilor încă pe la finele secolului al XIX-lea, aflându-se printre preocupările lor științifice până în prezent. În lingvistica europeană – atât cea occidentală, cât și cea rusă – fenomenul în cauză s-a bucurat de multiple interpretări, deseori în contradictoriu, în cea românească – de cele mai multe ori ocazional sau tangențial cu alte probleme.

Cuvinte-cheie: *structură semantică, enantiosemie, antonimie, contrarietate, opoziție, simetrie, asimetrie, denotație, conotație.*

Abstract: The description of the semantic structure of the lexical units and the related characteristics, the determination and the argumentation of the ways of linguistic realization of the contradictory relations signaled in this structure, the revelation of the psychological and ethnocultural factors that generate opposite meanings within a lexical unit are placed among the topical issues in modern linguistics . Enantiosemy - a *sui generis* form of achieving the category of contrariety in the language - has raised the interest of researchers at the end of the nineteenth century, being among their scientific preoccupations to date. In European linguistics - both Western and Russian - the phenomenon in question enjoyed multiple interpretations, often contradictory, in the Romanian one – most of the times occasionally or tangentially with other problems.

Keywords: *semantic structure, enantiosemy, antonimy, contrariety, opposition, symmetry, asymmetry, denotation, connotation.*

Fenomenul coexistenței, în structura semantică a aceluiași lexem, a unor sensuri opuse, numit în lingvistica modernă ***enantiosemie*** (din gr. *ενάντιος* „opus, contrar" și σέμα „sens"), dar și *antonimie internă* sau *polarizare semantică*, este atestat – cu o răspândire mai largă sau mai redusă – în mai multe limbi, reprezentând o categorie contiguă cu polisemia și antonimia și având un plan al expresiei și două planuri ale conținutului, aflate în raport de antonimie.

Existența enantiosemiei în limbă a fost semnalată cu mai bine de un secol în urmă, paternitatea termenului atribuindu-se lingvistului ceh V.I.Šerțl', care, într-un studiu publicat în anul 1883 [1], opina că „încă în perioadele cele mai vechi ale

limbii, concepții și noțiuni cu un caracter obiectiv nedeterminat, care includeau reciprocitatea și relativitatea, s-au fixat în aceeași rădăcină, care, în consecință, cumula două sensuri absolut contrare unul altuia, deși își aveau originea dintr-o reprezentare comună" [1, p.245]. Ideea s-a dovedit a fi prolifică, inspirând un șir de cercetări cu abordări multiaspectuale și rezultate demne de apreciere.

Fenomenul enantiosemiei a constituit obiectul unor numeroase și variate cercetări științifice în lingvistica occidentală și cea rusă, care s-au axat, în special, pe elucidarea următoarelor aspecte: implicarea factorilor extralingvistici în conturarea structurii interne a unităților glotice (Universitatea „Humboldt", Germania); specificul structurii semantice a lexemului sau frazeologismului ce realizează sensuri contrare (Universitatea din Groningen, Olanda); particularitățile semantico-pragmatice ale contrarietății semantice în unitatea glotică (Universitățile din Leeds, din Glasgow, Anglia); realizarea în vorbire a enantiosemiei și rolul ironiei în crearea ei; natura lingvistică a antifrazei (Universitatea din Londra, Anglia); tipurile de contradicții semantice (Universitatea din Oxford, Anglia); particularitățile lingvocognitive ale semanticii unităților glotice (Agenția Națională de Cercetări, Franța); relațiile enantiosemiei cu alte fenomene lexicale și statutul ei lingvistic (Universitatea Carolină, Cehia); etimologia lexemelor enantiosemice (Universitatea din Minnesota, USA); obținerea sensului opus în baza factorilor extralingvistici (Universitatea Yale, USA); particularitățile diacronice ale enantiosemiei (Universitatea din Moscova, Rusia) ș.a. [2, p.47]În lingvistica românească, enantiosemia a fost abordată sporadic [3; 4] sau tangențial altor subiecte [5]. Cu toate acestea, nu există un consensîn ceea ce privește definirea acestui fenomen.

Unii cercetători consideră enantiosemia o antonimie intralexicală, a cărei expresie formală constă în diferențele de combinabilitate sintactică sau lexematică (L.A.Novikov, R.A.Budagov, A.K.Gankin), alții o tratează ca pe o varietate a omonimiei (N.M.Șanskii, V.V.Vinogradov, E.V.Terentieva) sau ca pe o manifestare specifică a polisemiei (F.S.Bațevici, L.E.Bessonova, T.A.Kosmeda, O.I.Smirnova). În lucrările mai recente se menționează că „enantiosemia reprezintă un fenomen contiguu cu polisemia și antonimia, deoarece unitățile glotice enantiosemice se caracterizează printr-un singur plan al expresiei și două planuri ale conținutului, aflate în raport de antonimie" [6, p.8].

Autorii care consideră enantiosemia drept un tip specific de polisemie reies din ideea că în ambele cazuri un singur cuvânt are mai multe sensuri conexe între ele, însă trebuie precizat că această conexiune, în cazul enantiosemiei, nu are caracter spontan, ea este bazată pe relații de contrarietate, ceea ce o apropie de antonimie. Identificarea enantiosemiei cu polisemia mai are un argument: ambele categorii există în cadrul aceleiași unități lexicale, spre deosebire de omonimie și antonimie, unde opoziția se realizează cel puțin în două cuvinte separate. Tot-

odată, și enantiosemia, și polisemia se relevă doar în context, în afara lui ele pot genera ambiguitate și confuzie.

Cei care interpretează enantiosemia drept o varietate a antonimiei își întemeiază poziția pe faptul că ambele exprimă contrarietatea sensurilor în limbă. Însă o asemenea identificare nu este justificată, pentru că antonimele redau contrarietatea prin două cuvinte, pe când enantiosemia o conține în structura semantică a unei singure unități lexicale. În afară de aceasta, opoziția în antonimie se realizează, de regulă, prin semele nucleice, iar în enantiosemie această opoziție se manifestă atât prin semele nucleice, cât și prin cele periferice.

Cea mai vulnerabilă este poziția celor care identifică enantiosemia cu omonimia, adică interpretează sensurile opuse drept cuvinte autonome. Însă în lexemele enantiosemice există componente semantice comune celor două sensuri opuse, pe când în cazul omonimelor, deși învelișul sonor și aspectul grafic coincid, ele nu posedă elemente comune în semnificațiile pe care le comportă și sunt absolut diferite ca sens și chiar ca origine.

Toate argumentele expuse *supra* susțin ideea că enantiosemia, având unele trăsături comune cu omonimia, antonimia și polisemia, se deosebește esențial de acestea, întrucât niciuna din categoriile lexico-semantice enumerate nu posedă toate indiciile specifice enantiosemiei, ceea ce se poate constata și din tabelul propus de cercetătoarea L.R.Mahmutova [7, p.279]:

Indiciile specifice enantiosemiei	*Omonimia*	*Antonimia*	*Polisemia*	*Enantiosemia*
Identitatea expresiei formale	+	-	+	+
Sensuri diferite în structura semantică a unei unități	-	-	+	+
Relații de contrarietate între semnificații	-	+	-	+
Opoziția realizată prin semele nucleice și periferice		-		+
Simetria și asimetria contrarietății		-		+
Dependența de context	-	-	+	+
Posibilitatea diversificării stilistice a unităților lexicale	+	-	+	+
Combinabilitate lexematică diferită	+	- (de regulă)	+	+

Fig.1. Corelația enantiosemiei cu omonimia, antonimia și polisemia

Situația reflectată în acest tabel justifică opinia că enantiosemia trebuie considerată o categorie lexico-semantică independentă, condiționată de principiile de asimetrie a semnului lingvistic, de economie (exprimarea a două semnificate printr-un semnificant), de relații sistemice în limbă, de dualism al gândirii umane ș.a. [8, p.149-150]

Cercetătorii preocupați de studierea diferitor aspecte ale enantiosemiei disting între următoarele tipuri de enantiosemie: a) denominativă și emoțional-apreciativă; b) nucleică și periferică; c) totală și parțială; d) simetrică și asimetrică; e) uzuală și ocazională; f) sincronică și diacronică [8, p.152]; g) denotativă și conotativă; h) lexematică și frazeologică etc. [9, p.120-121]. Deseori aceste opoziții se suprapun, referindu-se la aceeași situație glotică.

Fenomenul enantiosemiei, în cazul căreia în aceeași formă sonoră /grafică coexistă două sensuri opuse, poate fi urmărit la toate nivelurile limbii și confirmă teza despre caracterul relativ al unității formei și conținutului. Pentru a releva enantiosemia într-un material lexical concret, cercetătorul trebuie să recurgă la o analiză componențială a structurii semantice a cuvintelor. Complexitatea noțiunii de *enantiosemie*, abordată în prezentul studiu drept un fenomen ce cumulează indiciile a două categorii lexico-semantice – polisemia și antonimia – determină și caracterul complex, gradual al analizei structurii interne a cuvintelor enantiosemice. O analiză componențială a enantionimelor românești, din câte cunoaștem, nu s-a efectuat, de aceea datele acestui studiu vor permite a preciza specificul și caracteristicile respectivei variante de „antonimie internă".

Astfel, spre exemplu, pentru a releva caracterul enantiosemic al verbului *a împrumuta* (tradițional pentru exemplificarea enantiosemiei), este necesar a identifica structura semică a sensurilor acestui cuvânt, care se află în raport de contrarietate – 1) „a da cu împrumut cuiva ceva" și 2) „a lua cu împrumut ceva de la cineva". Ambele sensuri conțin semele integratoare (SI) opuse – [a da / a lua] și seme diferențiale (SD) – atât comune, cât și opozante. În urma analizei definiției lexicografice respective, din datele căreia sunt excerptate indiciile semantice minime (semele) ale sensurilor cercetate, se obține formula semică a sensului 1: SI [a da] + SD_1[unei persoane] + SD_2[un obiect] + SD_3[pentru o perioadă determinată] + SD_4[cu condiția restituirii] și cea a sensului 2: SI [a lua] + SD_1[de la o persoană] + SD_2[un obiect] + SD_3[pentru o perioadă determinată] + SD_4[cu condiția restituirii]. Confruntând formulele semice ale celor două sememe, constatăm că acestea au în comun câteva seme diferențiale (SD_2, SD_3, SD_4) și se deosebesc prin SI și SD_1. În consens cu cele expuse *supra*,cercetătoarea A.Savin-Zgardan opinează că doar locuțiunea verbală corelativă verbului *a împrumuta* „face distincție între semele polarizante și permite vorbitorului de aexprima explicit semnificația dorită: cf. *a da cu împrumut – a lua cu împrumut*" [3, p.152].

Din punctul de vedere al structurii semnificațiilor lexicale ce intră în raport de contrarietate se discută despre enantiosemie simetrică și asimetrică. ***Enantiosemia simetrică*** presupune că ambele sensuri ale cuvântului: a) au aceeași referență; b) aparțin aceluiași grup tematic; c) se caracterizează printr-o combinabilitate lexematică identică; d) sunt fie doar directe, fie doar figurate; e) au aceeași

coloratură stilistică. Enantiosemia simetrică este denotativă, uzuală, totală, iar contrarietatea acestor semnificații este clară și indubitabilă [10, p.155].

Enantiosemia simetrică, în opinia specialiștilor [11], are la bază aceleași tipuri de opoziții ca și antonimia: contrară, complementară / contradictorie, conversivă / de reciprocitate.

Enantiosemia *contrară* este realizată de „membrii extremi simetrici ai unei mulțimi ordonate (de noțiuni contrare), între care există măcar un membru intermediar" [12, p.245] sau, în altă interpretare, „când un membru al opoziției implică negația celuilalt, dar nu și invers: *et tertium datur*" [13]. De exemplu, lexemul *faimă* este definit prin câteva sememe: 1) „opinie publică favorabilă" (***Faima*** *acestor munți a ajuns departe*); 2) „opinie publică defavorabilă" (*I s-a dus* ***faima*** *ca de popă tuns*); 3) „veste neașteptată" (*Se răspândise* ***faima*** *venirii lui*). Dintre acestea, primele două se află în raport de contrarietate, reprezentată în formulele semice: 1) SI [opinie publică] + SD_1[privind anumite calități] + SD_2[apreciere pozitivă], iar 2) SI [opinie publică] + SD_1[privind anumite calități] + SD_2[apreciere negativă]. Între aceste două sensuri opuse există și unul intermediar, neutru – de „veste", „zvon", care, în contexte corespunzătoare pot actualiza și un sem potențial de [apreciere pozitivă / negativă].

Enantiosemia *complementară* (L.Novikov) sau *contradictorie* (Cr.Moroianu) se caracterizează prin faptul că între acești doi membri nu există intermediari [12, p.245], adică cele două sensuri se exclud reciproc (*tertium non datur*) [13]. De exemplu, substantivul *miros* comportă, printre sensurile sale, și două opuse: primul sens se disociază în componentele: SI[emanație gazoasă] + SD_1[răspândită în mediul înconjurător] + SD_2[de unele substanțe, corpuri] + SD_3[plăcută]; cel de-al doilea sens se reflectă în formula: SI[emanație gazoasă] + SD_1[răspândită în mediul înconjurător] + SD_2[de unele substanțe, corpuri] + SD_3[neplăcută]. Între aceste sensuri nu există variante lexico-semantice intermediare. Aceeași situație se poate constata și în cazul lexemului *capăt*, care realizează următoarele structuri semice: 1) SI [extremitate] + SD [început] (*A luat-o de la capăt*) și 2) SI [extremitate] + SD [sfârșit] (*A duce ceva până la capăt*).

Enantiosemia *conversivă* sau *de reciprocitate* are loc când un membru al opoziției îl implică pe celălalt și invers [13]. Astfel, verbul *a arenda* exprimă, contextual, două sensuri opuse, care pot fi reprezentate în următoarele formule semice: 1) SI [a ceda] + SD_1 [dreptul de folosință] + SD_2 [a unui bun] + SD_3 [pe un timp determinat] + SD_4 [în schimbul unei plăți] și 2) SI [a obține] + SD_1 [dreptul de folosință] + SD_2 [a unui bun] + SD_3 [pe un timp determinat] + SD_4 [în schimbul unei plăți]. Reciprocitatea enantiosemiei se realizează prin opoziția semelor integratoare.O situație similară se creează și în cazul verbului *a închiria*, care conține două sensuri opuse conversive, codificate în formula: 1) SI [a da]

+ SD_1 [un bun mobil sau imobil] + SD_2 [în folosință temporară] + [în schimbul unei chirii] și 2) SI [a lua] + SD_1 [un bun mobil sau imobil] + SD_2 [în folosință temporară] + [în schimbul unei chirii].

Dar, în afară de enantiosemia propriu-zisă, simetrică, există un șir de fenomene tranzitorii. Ca și antonimia, enantiosemia poate fi absolută și relativă. În cazul enantiosemiei absolute, sensurile diferă doar printr-un indiciu / sem; în cazul celei relative, există și seme suplimentare, care conduc la apariția asimetriei. Contrarietatea asimetrică a sensurilor se caracterizează prin următoarele trăsături: a) sensurile enantionimului pot avea arii diferite (grade diferite de manifestare a indiciului), b) o polaritate „deplasată" (nu diametrală), c) combinabilitate diferită, d) opoziție prin semele periferice, nu cele nucleice. În acest caz este vorba de ***enantiosemie asimetrică*** sau *cvasienantiosemie*[14, p.7]. De exemplu, adjectivul *hâtru* comportă sensurile: 1)„care vădește inteligență; isteț, deștept". 2)„care se orientează cu pricepere în orice situație; șiret, viclean". Între aceste două sensuri se observă un raport de restricție semantică, pentru că semul [dotat cu inteligență] este unul integrator pentru ambele sensuri, iar semul [folosită pentru a înșela] este diferențial pentru sensul al doilea. Componentele acestor structuri semantice sunt diferite ca dimensiuni: primul sens este mai larg decât al doilea, fenomenul în cauză fiind unul de*enantiosemie asimetrică*.

O interpretare similară se impune și în cazul adjectivului *mândru*, care conține, printre alte semnificații ale sale, și două sensuri parțial opuse și cu o arie de acoperire diferită: 1) „care are un sentiment de demnitate, de încredere în calitățile proprii", realizat în formula semică: SI [sentiment de încredere] + SD_1 [justificată] + SD_2 [în calitățile proprii] + SD_3 [apreciere pozitivă] (*El era **mândru** de succesele sale*) și 2) „care are un sentiment de încredere exagerată, nejustificată, în calitățile proprii", conturând următoarea structură semică: SI [sentiment de încredere] + SD_1 [nejustificată] + SD_2 [în calitățile proprii] + SD_3 [apreciere negativă] (*Ion se plimba **mândru** printre băieții adunați în curte*).

În acest sens, trebuie remarcat că în orice limbă pot fi găsite multe exemple de cuvinte, în a căror structură semantică se includ sensuri ce pot fi evaluate cu «+» sau «-», însă ele nu sunt opuse. Singurul temei pentru opunerea lor este de ordin pragmatic, din care perspectivă cuvântul poate avea într-un sens apreciere pozitivă, iar în alt sens – negativă, însă, pentru a le considera ca fiind în raport de enantiosemie, această opoziție este insuficientă. Spre exemplu, printre semnificațiile cuvântului *slăbiciune* atestăm sensul 1)„lipsă de forță fizică" (*Radu avea o **slăbiciune**, simțită în tot corpul*) și sensul 4). „înclinație deosebită pentru cineva sau ceva"(*Pentru această fetiță o inexplicabilă **slăbiciune***). În asemenea cazuri, nu poate fi vorba de opoziția variantelor lexico-semantice, pentru că sensurile respective au referințe denominative diferite: 1) „caracteristică fizică", 2) caracteristică psihică". În afară de aceasta, primul sens este direct, iar al doilea – figurat.

De rând cu reprezentarea cantitativă a acestui fenomen în limbă, majoritatea savanților contemporani subliniază că, în uzul vorbirii, posibilitatea apariției cuvintelor enantiosemice este, practic, nelimitată, ceea ce permite a afirma că enantiosemia este un fenomen foarte răspândit [8, p.152]. Ea este atestată pe larg în diferite stiluri ale limbii, preponderent în forma orală a vorbirii dialogate, manifestându-se ca mijloc eficient de explicitare a intenției vorbitorului. Utilizarea enantiosemiei, în special, cu scopul exprimării ironiei, este un procedeu curent, exploatat pe larg, mai ales în stilul artistic. Acest tip de enantiosemie, numită *emoțional-apreciativă*[15, p.87] oferă un câmp foarte larg pentru investigații, care pot conduce spre constatări relevante și surprinzătoare.

BIBLIOGRAFIE:

1. ШЕРЦЛЬ В.О. О словахъ съ противоположными значеніями (или о такъ называемой энантіосеміи). În: Хрестоматия по истории русского языкознания. Москва: Высшая школа, 1973, 504 p.
2. ОДИЛОВ Е. Противоположность и семантическое развитие слова. În: Научное обозрение Саяно-Алтая, №3 (23), 2018, p.46-51.
3. SAVIN-ZGARDAN A. Motivația apariției enentiosemiei. Relicte ale semanticii radicalelor vechi. În: Intertext, 2011, nr.3-4, p.151-157.
4. CHELTOFAN D. Enantiosemia în limbile rusă și română: note și idei. În: Analele Universității de Vest din Timișoara, Seria Științe filologice, LV, Secțiunea Studii de lingvistică, Timișoara: Editura Universității de Vest, 2017, p.67-72.
5. EVSEEV I. Cuvânt – simbol – mit. Timișoara: Facla, 1983. 214 p.
6. КРАВЦОВА В.Ю. Энантиосемия лексических и фразеологических единиц: Язык и речь. Автореф. ….дисс.канд.филол.наук, Ростов-на-Дону, 2006, 26 p.
7. МАХМУТОВА Л.Р. Местоэнантиосемии в системе языка. În: Ученые записки Казанского государственного университета. Том 151, кн.3. Гуманитарные науки, 2009, p.276-280. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/mesto-enantiosemii-v-sisteme-yazyka[accesat: 15.04.2019].
8. ЛИТВИНОВА Е.А. К вопросу о продуктивности энантиосемии (на материале русского и английского языков). În: Lingua Mobilis, 2012, nr.2 (35), p.148-158. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-produktivnosti-enantiosemii-na-materiale-russkogo-i-angliyskogo-yazykov[accesat: 15.04.2019]
9. ШЕЛЕСТЮК Е.В. Диахронический аспект энантиосемии. În: Слово в пространстве языка: Материалы Международной научно-практической заочной конференции. Ульяновск: ГОУ

УлГПУим.И.Н.Ульянова, 2011, p. 119-130.Disponibil: https://www.academia.edu/4809705/Диахронический_аспект_энантиосемии [accesat: 15.04.2019]
10. ОСТРИКОВА Г.Н. Лексико-семантическая симметричная энантиосемия с конверсивной противоположностью значений (на примере немецкого глагола *borgen*). În: Научная мысль Кавказа, 2010, №2, p.154—158.Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/leksiko-semanticheskaya-simmetrichnaya-enantiosemiya-s-konversivnoy-protivopolozhnostyu-znacheniy-na-primere-nemetskogo-glagola-borgen[accesat: 15.04.2019]
11. ОСТРИКОВА Г.Н. Виды лексико-семантическойэнантиосемии в немецком языке. În: Вестник ВГУ. Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2016. №1, с.27-30. Disponibil: https://cyberleninka.ru/article/n/vidy-leksiko-semanticheskoy-asimmetrichnoy-enantiosemii-v-nemetskom-yazyke[accesat: 18.04.2019].
12. НОВИКОВ Л.А. Семантика русского языка. Москва: Высшая школа, 1982. 272 p.
13. MOROIANU Cr. Antonimia în limba română. Antonimia neologică [on-line]. Disponibil: www.old.unibuc.ro/prof/moroianu/.../2011febAntonimia_neologică_in_limba_romana.doc
14. ОСТРИКОВА Г.Н. Энантиосемияразноуровневых единиц немецкого языка: структурно-семантический, функциональный и типологический аспекты. Автореф… докт.филол.наук. Ростов-на-Дону, 2014, 33 p.
15. ЛИТВИНОВА Е.А. Эмоционально-оценочная энантиосемия. În: Филологические науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2012, №2 (33). С.86-90. Disponibil: www.gramota.net/materials/2/2012/2/28.html[accesat: 19.04.2019].

REACTUALIZAREA UNOR ASPECTE DIN *PROBLEME DIFICILE DE GRAMATICĂ* (CHIȘINĂU, 1969) DE ANATOL CIOBANU

Petru BUTUC
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Rezumat: În gramaticile funcționale-integrale, determinarea tipologică a unităților sintactice se face în baza raportului morfo-sintactic dintre constituentele sintagmei, iar titlul lor sintactic este decis în conformitate cu sensul lor comunicativ-informativ obținut. În multe lucrări de sintaxă a limbii române contemporane însă nu se respectă consecvența metodologică a acestui principiu lingvistic, ceea ce a dus la obținerea unor titluri semantico-funcționale inadecvate, dacă nu chiar eronate. Într-o atare situație, după părerea noastră, au ajuns a fi secundarele atributive, completive și subiective. Deși dl prof. Anatol Ciobanu, cu cincizeci de ani urmă, a demonstrat adevărul științific despre titlul sintactic al acestor tipuri de propoziții secundare, ele mai rămân a fi denumite, în unele manuale, inadecvat statutului. De aceea, am decis ca, în articolul ce urmează, să încercăm a reactualiza tratarea lor, anume de pe pozițiile criteriilor onomasiologice.

Cuvinte-cheie*: sintagmă, semantică, logică, subordonată,raport, determinare etc.*

Abstract: In functional grammar the typical identification of syntactic units is made upon morphological and syntactic junction between the constituents of the word units. Their syntactic title is decided acording to their communicative and informational meaning attained. Many contemporary Romanian laguage syntax theses don’t respect the methodologycal sequence of this linguistic principle, something that brought to having some inadequate semantic and functional titles, if not completely wrong titles. Therefore, we believe, the attributive subordinate clauses turned to be direct object and subject clauses. Though Prof. Anatol Ciobanu fifty years ago proved the scientific truth about these types of subordinate clauses, anyway in some manuals they denominate them differently from their genuine title. Therefore, in the following article we are going to update them semantically.

Keywords*: term, semantic, logic, dependent clause, report, determination*.

Contribuția lingvistului Anatol Ciobanu rezidă în efectuarea unor completări și observații teoretico-aplicative în domeniul sintaxei și semanticii. Ideile Sale în sintaxă se caracterizează printr-o impresionantă putere de convingere. Concepția Sa lingvistică este în primul rând umanistă și profund originală. Beneficiind de o pregătire teoretică multilaterală, a fundamentat un sistem coerent de concepte lingvistice,logico-semantice și funcționaliste, pe care le-a îmbogățit și nuanțat continuu, din dorința constantă de a le face cât mai adecvate obiectului de studiu al gramaticii, îndeosebi al sintaxei.

Cercetătorul Anatol Ciobanu a văzut în noțiunile de „funcție” și „funcțional” rolul primordial al unităților comunicative (sintactice) la realizarea gramaticală a exprimării. În această bază sunt determinate funcțiile sintactice ale subiectului și predicatului, funcții prin care se realizează raportul determinant al ordonării sintagmatice în orice enunț. Tot în temeiul criteriului logico-semantic sunt determinate și funcțiile sintactice atât ale unor părți secundare de propoziție (atribute și complemente), cât și ale unor tipuri de subordonate, în special, completivele, atributivele și subiectivele.

În temeiul principiului onomasiologic, în monografia „Probleme dificile de gamatică” este demonstrat cu lux de argumente faptul că, la determinarea funcțiilor sintactice ale propozițiilor subordonate, „orientarea spre valoarea sintactică a cuvântului determinat din regentă este în contradicție cu principiile științifice de determinare a raportului gramatical și semantic din cadrul componentelor unei fraze” [2, p.68]. Autorul monografiei, fiind pe pozițiile gramaticii funcționaliste-integrale, recomandă să ne conducem, în primul rând, de „natura morfologică a cuvântului determinat din regentă,” și nicidecum de valoarea lui funcțională, valoare care „poate fi variată și multiplă” [Ibidem]. Exemplificăm prin fraza: *Astăzi am văzut artistul/ care acum se bucură de mare popularitate*. Substantivul *artistul* are funcție sintactică de complement direct, ceea ce ar fi ceva ireal sau chiar absurd să se insiste ca și subordonata să fie considerată drept completivă directă, iar aceasta, deși, evident, avem o subordonată atributivă: *Astăzi am văzut artistul* care artist? *care acum se bucură de mare popularitate*. Valoarea atributivă a acestei subordonate provine din raportul ei morfo-sintactic cu cuvântul determinat din regentă (*artistul).*

Este greșit a determina funcția propozițiilor subordonate în conformitate cu valoarea sintactică a determinatului din regentă și pentru că termenul regent „poate fi plasat la oricare din cele patru cazuri (N.G.D.A.)” [2, p.69], iar valoarea atributivă rămânând aceeași: a) cazul N., funcția de subiect (*Artistul,/ pe care l-am văzut astăzi,/ se bucură de mare popularitate*.); b) cazul G., funcția de atribut (*Astăzi am văzut pozele artistului/ care se bucură de mare popularitate*.); c) cazul D., funcția de compl. indirect (*I-am dăruit o floare artistului/ care se bucură de mare popularitate*.); d) cazul Ac., funcția de compl. direct *(Astăzi am văzut artistul/ care se bucură de mare popularitate.).*

Aceeași situație vom avea și în cazul în care înlocuim substantivul printr-un pronume demonstrativ, iar, drept rezultat, subordonata atributivă va rămâne aceeași, deși regentul ei are valoare de complement direct*: L-am văzut pe acela/ care se bucură astăzi de o mare popularitate.*

Orientarea spre funcția sintactică a regentului-corelativ este greșită și din motivul că determinatul din regentă își are propriul statut sintactic, deosebit de cel al secundarei regentate. Situația lui sintactică provine în baza raportului mor-

fo-sintactic cu cuvântul (cu regentul lui) cu care își realizează propria sintagmă, în cadrul propoziției din care face parte. De aceea, e necesar să se știe că, dacă subordonata lămurește un nume din regentă, ea este una atributivă și defel completivă sau subiectivă.

În monografie sunt invocate și câteva fraze ce conțin false subordonate completive, care de fapt sunt veritabile subordonate atributive. Pentru a ne convinge de aceasta, vom prezenta doar câteva, supunându-le analizei sintactice din punct de vedere logico-semantic: *Ce ție nu-ți place,/ altuia nu face* (*Altuia nu face aceea (situație*) care situație*? care(ce) ție nu-ți place.); Ce n-au reușit să facă părinții noștri,/ aceea o* vom face noi (Noi vom face fapta aceea*... care faptă*? care (ce) n-au reușit s-o facă *părinții noștri.).* Autorul monografiei constată că, și în cazul dat, ar fi alogic și chiar arbitrar să încerce cineva să se opună în favoarea unei subordonate completive directe sau indirecte, pornind de la funcția sintactică a regentului, a cuvântului determinat din propoziția principală.

Eficiența și avantajul criteriului logico-semantic sunt evidente și în fraze de tipul: *Cine nu lucrează/ nu mănâncă*. Aplicând metoda transformațională, autorul monografiei în discuție demonstrează că în atare fraze categoric nu dispunem de subordonate subiective: *Nu mănâncă omul*/care om? *care nu lucrează, care nu muncește*. Secundara subliniată se dovedește a fi una vădit atributivă și defel subiectivă; iar aceasta, cu toate că determinatul, cuvântul lămurit din regentă, este un pronume demonstrativ la cazul nominativ, cu valoare sintactică de subiect*: Nu mănâncă acela/ care nu lucrează*. Substantivizându-se în propoziția citată, pronumele demonstrativ *acela* deține însușirile numelui (substantivului) pe care îl înlocuiește *(omul*).

Pentru a demonstra adevărul științific pentru care pledează profesorul Anatol Ciobanu invocă echivalentul acestei situații sintactice din limba franceză. Astfel, specialiștii din domeniul sintaxei limbii franceze consideră, pe bună dreptate, că fraze-dicton de tipul*: Qui veut voyeger loin/ doit menager samonture* echivalează din punct de vedere comunicativ-informativ (sintactic) cu fraza „*L home quiveut* vohagerloin/ menager se monture” cu deosebire doar că primul model al dictonului e mai vechi, fiind specific pentru toate limbile romanice.

Considerăm că anume detaliul respectiv l-a determinat pe autor să constate că și în limba română dictoanele care încep cu pronumele interogativ-relativ *cine* de asemena au la bază ideea de „persoană”, de„om”, oarecum specificată: *Cine se scoală mai dimineață,/ mai departe ajunge. (Omul*/*care se scoală mai dimineață,/ mai departe ajunge.); Cine aleargă după doi iepuri,/ nu prinde nici unul. (*Omul/ *care aleargă după doi iepuri/nu prinde nici bunul.).* Cu referire la respectivele fraze-dicton, dl prof. Anatol Ciobanu susține, pe bună dreptate, că „Autorul anonim al proverbelor noastre (poporul) a emis judecăți concrete, obținute în urma observațiilor seculare ale fenomenelor sociale și relațiilor dintre ele”[2, p.71]. În

studiul cu referire la falsele subordonate subiective,inclus în monografia *„Probleme dificile degramatică”*, autorul a prezentat mai multe fraze-dicton de genul dat, nu doar pentru a demonstra frecvența lor mare în limba română, ci și pentru a scoate în evidență paradoxul lor semantico-funcțional. Iată doar câteva: „*Cine nu știe a juca,/ n-are-n horă ce căta*.”(folclor); *Cel /ce vrea pe un altul să-nșele/ Ades suferă mai rele*. (Al.Donici); *Na! Așa trebuie să primească/ cine încalcă jurământul*. (Ion Creangă); *Cine iubește și tace/ acela și mie-mi place*. (folclor) etc. Drept atributive sunt calificate, respectiv, și subordonatele din frazele ce conțin pronumele nehotărât *tot*: *Spusu-mi-a frunza de fag/ Să iubesc tot/ce mi-i drag.* (folclor) [2, p.73].

O problemă dificilă de gramatică, de asemenea pusă în dicuție în această monografie, este și cea a tipurilor de subordonate regentate de verbe, expresii sau locuțiuni verbale cu caracter impersonal, cum ar fi, spre exemplu: *se vede, se zice, se întâmplă, se crede, se vorbește, se presupune, se aude, se obișnuiește, se știe, se oservă, se cunoaște, e bine, e necesar, e imposibil, e ușor, e greu, e drept,e adevărat* etc. În lucrare se atrage atenția că părerile specialiștilor sunt diferite vis-a-vis de tipul subordonatelor regentate de atare unități morfologice. Deși unii grămătiști consideră că verbele și expresiile date sunt urmate de propoziții subordonate completive, dl prof. Anatol Ciobanu susține, pe bună dreptate, că avem de-a face cu subordonate subiective, deoarece verbele ce le regentează sunt impersonale și intranzitive: *Se vede/ că a sosit deja primăvara (Sosirea primăverii se vede deja, este vizibilă.).*

Pentru soluționarea cât mai corectă a acestei probleme dificile de gramatică, autorul monografiei propune „să se pătrundă mai întâi în valoarea lexico-gramaticală a fiecărui verb și a fiecărei expresii în parte. „Numai după o atare formulă metodologică vom vedea bine că în astfel de situații sintactice avem distincte subordonate subiective: *Se întâmplă uneori /să greșești. (Greșelile întâmplătoare sunt o realitate obiectivă, firească.)* [2, p.73].Tot acestui comentariu pot fi supuse și următoarele fraze: *„Se întâmplă uneori ca să-i prindă luna în zori...”* (din textul cântărețului Dan Spătaru); „*E drept că viața-ntreagă /Ca și edera de un arbor, de-o idee i se leagă.”* (Mihai Eminescu).

Pentru a justifica adevărul acestei opinii, autorul invocă și părerile specialiștilor din domeniul limbii franceze contemporane, care califică drept propoziții subiective (*le proposition sujet*) toate propozițiile ce urmează după locuțiuni de tipul: *il est evident,il est clair, il est vrai, il est indiscutable, il est possible, ilest probable, il est incontestable* etc.

În concluzie la cele menționate până acum, putem spune că domnul Prof. A. Ciobanu, susținând în permanență ideea că „sintaxa coordonează procesul gândirii și cel al comunicării”[1, p.5], a pledat pentru o corelație a sintaxei cu semantica și logica. În acest temei, o interacțiune dintre aceste trei domenii nu poate

fi concepută și percepută decât doar în baza contextului și în situații concrete. Sintaxa funcțională, numită și consituativă [3, p.97-106], se bazează pe criteriul logico-semantic al metodei analizei integrale, despre care cercetătorul Sorin Stati afirmă că ea „caută ceea ce estepertinent, relevant și distinctiv pentru realizarea funcției supreme a limbajului uman, adică a funcției comunicative”[4, p. 150].

Scopul elaborării acestui articol la sintaxa limbii române contemporane a fost de a relansa criteriul metodologic, aplicat și susținut în permanență de dl Profesor Anatol Ciobanu, în toate cercetările sale de gramatică, precum și la determinarea tipologică a subordonatelor atributive, completive și subiective, după cum am văzut. Dar, din păcate, până în prezent, nu în toate manualele de sintaxă a limbii române se respectă rigorile principiilor funcționaliste-integrale praghe-ze, principii din care Domnia Sa a fondat la Chișinău o Școală de Lingvistică Funcțională-Integrală, în deplinul sens al cuvântului.

BIBLIOGRAFIE:

1. ZOLOTOVA G.A. Ocerk funcționalinogo sintaksisa russkogo iazîka. Moscova: Nauca, 1973.
2. CIOBANU A. Probleme dificile de gramatică. Chișinău, 1969.
3. CIOBANU A. Sintaxa și semantica. Chișinău: Știința, 1987.
4. STATI S. Teorie și metodă în sintaxă. București: Editura Academiei, 1967.

TIPOLOGIA SUBSTANTIVELOR DEVERBALE REGRESIVE ÎN IMNOGRAFIA ORTODOXĂ

Ecaterina BRĂGUȚĂ
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Printre procedeele de formare a cuvintelor, derivarea regresivă este importantă nu atât din punct de vedere cantitativ, cât mai degrabă din punctul de vedere al funcționalității acestor unități lexicale. Ancorat în tradiția latină, procedeul este viabil inclusiv în româna actuală. În cadrul textului imnografic, substantivele deverbale regresive actualizează sensuri religioase, integrându-se reușit în arhitectura de ansamblu a textului creștin-ortodox.

Cuvinte-cheie: *derivare regresivă, substantive deverbale, limbaj religios, acatist, sens denotativ, sens conotativ.*

Absract: In the word formation system the back-formation is an important process, not so much in terms of quantity, but rather from the point of view of the functionality of these lexical units. Having Latin inheritance the back-formation is viable in the nowadays Romanian language. The religious language, especially the hymnographic texts, requires the use of a small number of regressive deverbal nouns, but significant in terms of frequency, being part of the overall architecture of the orthodox text.

Keywords: *back-formation, deverbal nouns, religious language, acathist, denotative meaning, connotative meaning.*

1. DERIVAREA REGRESIVĂ

Din totalitatea procedeelor de formare a cuvintelor, derivarea regresivă nu ocupă un loc prioritar. Cu toate acestea, interesul lingviștilor a fost orientat către acest fenomen însoțit de numeroase controverse, dar care se manifestă sistemic în diferite limbi. Subiectul în cauză a constituit obiectul de studiu a numeroși cercetători, printre care:M.Ayer, E.Egger, F.Brunnot, Meyer-Lübke, G.Paris, A.Darmesteter, G.Lené, Kr.Nyrop, iar în spațiul românesc Th.Hristea, Al.Graur.

Unul dintre primele studii monografice dedicat substantivelor verbale de formare regresivă l-a realizat G.Lené „Lessubstantifspostverbaux en français". Trecând în revistă lucrările anterioare cu referire la subiect, cercetătorul francez subliniază dificultatea de a include creațiile respective într-un anumit mijloc de formare a cuvintelor. Dânsul critică inserarea derivatelor substantivale regresive la rubrica derivare improprie, după cum o face M.Ayer. Pentru a integra în mod reușit aceste creații lexicale în sistemul de formare a cuvintelor în limba franceză, G.Lené punctează câteva observații de rigoare: a) în primul rând, substantivele postverbale nu pot fi atribuite derivării improprii, fiindcă aceasta se referă la fapte de cu totul alt

ordin; b) în cazul în care intenționăm să numim aceste unități lexicale derivate, este necesar să renunțăm la echivalența *derivare propriu-zisă = derivare cu ajutorul sufixelor*; c) drept urmare, în cadrul derivării propriu-zise, trebuie admise creațiile lexicale formate printr-un fel de „derivare anormală", care poate fi denumită „derivare în sens invers" sau „derivare regresivă"; d) prin derivare regresivă se pot obține unități din diferite clase lexico-gramaticale, iar postverbalele nu reprezintă decât o latură a acestui fenomen; definirea substantivelor postverbale trebuie să fie în felul următor: „substantive verbale de formare regresivă" [9, 16].

În lingvistica românească lipsesc studii care ar fi dedicate în întregime substantivelor formate de la un radical verbal prin derivare regresivă, însă în anumite lucrări putem identifica secțiuni care abordează unitățile sus-menționate, printre care: *Alexandru Graur, Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române, 1954*, unde sunt listate majoritatea substantivelor deverbale formate prin derivare regresivă, și Theodor Hristea, *Sinteze de limba română, 1984*. Lucrarea conține un compartiment dedicat derivării regresive, numită și „inversă" care „constă în suprimarea unor afixe reale sau aparente de la cuvintele preexistente" [7, 74].Înacordcuopinia lui G.Lené, Th. Hristea consideră drept sursă de apariție a acestor lexeme, analogia sau „formarea proporțională" [9, 15], de unde rezultă următoarele:

negliger – negligent **x** – indefférent, deci **x = indifférer**;	filolog – filologie lexicolog – lexicologie **x** – etimologie, prin urmare **x = etimolog**
chant – chanter **x** – pleurer, deci **x = pleur**	

Principiul analogiei este unul dintre factorii care exercită o influență majoră în sistemul de formare a cuvintelor. Ca și în cazul altor procedee prin care se creează noi cuvinte, derivarea regresivă are caracter sistemic, atât în limba română, cât și în alte limbi romanice.

Existența procedeului sus-numit este atestată și în limba latină, însă numărul acestor lexeme este redus, după cum se vede dintr-o listă întocmită de Egger[Apud 9, 19], în care prezintă substantivele postverbale din latină, de exemplu: *pugna, lucta, proba*. Exemplele prezentate redau nume de acțiune, iar pentru latina clasică este specific un alt mod de formare a substantivelor care să desemneze acțiunea verbului – substantivarea participiului: *cantus<canere; salire<saltus*. Însă în epoca latinei vulgare se poate observa o extindere a procedeului de formare a substantivelor de la un radical verbal prin derivare regresivă [9, 19-24]. Cât privește limba franceză, G.Lené subliniază facilitatea prin care are loc extragerea unui substantiv postverbal dintr-un verb pentru a exprima acțiunea abstractă a acestui verb.

În cazul limbii române, nume de referință în studiul derivatelor regresive este Theodor Hristea. În lucrarea *Sinteze de limba română*, sunt examinate

minuțios caracteristicile derivării regresive, care coincid în mare parte cu aspectele menționate de G.Lené (derivare în sens invers, principiul analogiei, caracterul sistemic al acestui tip de derivare), dar putem distinge și o serie de completări. Astfel, lingvistul român consideră că derivarea regresivă nu se limitează doar la sfera vocabularului, ci se extinde și în sfera morfologiei: „a) *derivare regresivă* lexicală *râșni* din *râșniță*; b) *derivare regresivă* morfologică *gemet* din pluralul *gemet-e*, pluralul vechiului și normalului *geamăt*”[7, 74-76].

2. FORMAREA DERIVATELOR REGRESIVE SUBSTANTIVALE DE LA O BAZĂ VERBALĂ

În accepțiune generală, prin derivare regresivă se înțelege un „procedeu de formare a cuvintele prin suprimarea afixelor”. Însă, tocmai afixele sau ceea ce se include în această categorie, generează abordări diferite. Cea mai largă accepțiune se propune în lingvistica românească, unde prin derivare regresivă este desemnat procedeul de formare a cuvintelor prin supresiunea afixelor sau a unor segmente interpretate ca afixe [3], sau prin suprimarea unor „afixe reale sau aparente de la cuvinte ori forme flexionare existente deja în limbă” [7, 74]. Din categoria afixelor „aparente” în interpretarea lui Th. Hristea fac parte unele „segmente de expresie (cel mai adesea „terminații”), care se identifică formal cu morfeme de ordinul afixelor derivative și al celor flexionare” [7, 74-76]. Pentru exemplificare, dânsul propune a se compara următoarele perechi: *desăvârși <desăvârșit*și*mitropolit<sl.mitropolitŭ*.

Pe de altă parte, lingvistica franceză, în mod deosebit la etapa actuală, se pronunță în sens restrictiv. Tendința este de a exclude lexemele formate prin suprimarea sufixului infinitival din categoria derivatelor regresive [8]. Potrivit cercetătorilor francezi *-er* din *crier* nu este considerat sufix infinitival, ci desinență, totodată, înainte de utilizarea cu valoare nominală prin sec. al X-lea, baza *cri-* exista ca bază de conjugare la care se adăugau desinențe. Prin urmare, extragerea lui *cri-* din *crier*este tratată drept derivare improprie sau conversiune, adică transferul bazei de la categoria verbală la cea nominală. În articolul curent vom urma accepțiunea expusă de Theodor Hristea, analizând formațiile lexicale obținute prin suprimarea afixelor reale sau aparente de la cuvinte ori forme flexionare existente deja în limbă.

3. SUBSTANTIVE DEVERBALE REGRESIVE SPECIFICE TEXTELOR-ACATIST

Într-o cercetare de proporții mai mari „Substantive deverbale în textele religioase. Valori denotative și conotative” ne-am propus identificarea substantivelor deverbale specifice textelor religioase. Corpusul materialului faptic se constituie dintr-un ansamblu de acatiste (atât în variantă electronică, cât și pe suport de hârtie), reprezentând traduceri din limba greacă, slavonă, rusă, precum și creații

autentice românești, inclusiv lucrări realizate în spațiul pruto-nistrean. În total au fost supuse analizei 59 de acatiste scrise în cinstea Mântuitorului Iisus Hristos, a Maicii Domnului și a diferitor sfinți.

Din cele 877 de lexeme formate de la o bază verbală, reperate din corpusul cercetat, deverbalele regresive reprezintă 4,21% sau 37 de unități.

Tabelul 1. ***Substantive deverbale regresive identificate în textele acatistelor analizate***

auz	dovadă	lucru	pâră	râvnă	tihnă
blestem	grai	miros	pedeapsă	rugă	trai
botez	ispită	ocară	poftă	scârbă	tremur
ceartă	îndemn	odihnă	poruncă	simț	trudă
cuget	laudă	osândă	preget	suspin	ură
cutremur	lipsă	pază	răsplată	șoaptă	vaiet
dogoare					

Cu toate că nu sunt foarte numeroase, ele nu pot fi trecute cu vederea, luând în considerare că unele dintre ele înregistrează o frecvență sporită*: laudă – 184; botez – 55; poruncă – 48; ispită – 44; lucru – 31; cuget – 26; suspin – 20; grai – 19; râvnă – 17; blestem – 16; miros – 16; odihnă – 15; poftă – 15; cutremur – 13; osândă – 13; scârbă – 11; lipsă – 8; ocară – 6; pedeapsă – 4; dovadă – 3; îndemn – 3; rugă – 3; trudă – 3; auz – 2; ceartă – 2; dogoare – 2; răsplată – 2; simț – 2; trai – 2; ură – 2; vaiet – 2; pază – 1; pâră - 1 ; preget – 1; șoaptă – 1; tihnă – 1; tremur – 1*.

În procesul de selectare a exemplelor am consultat în mod sistematic *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*[5], lucru absolut indispensabil pentru a determina dacă lexemul este format pe teren românesc sau împrumutat în forma respectivă dintr-o altă limbă. Ulterior, unitățile lexicale selectate au fost confruntate cu *Dicționarul Etimologic al Limbii Române, 2002*[4], precum și cu lista de substantive deverbale regresive (conținând 53 de exemple) afișată în *Curs de gramatică istorică a limbii române, 1991*[1],lista de 115 substantive de formare regresivă alcătuită de Al. Graur în *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române, 1954*[6]. În cazul în care cel puțin un dicționar atestă lexemul format prin derivare regresivă, acesta se regăsește în lista noastră.

4. TIPOLOGIA SUBSTANTIVELOR DEVERBALE DE FORMARE REGRESIVĂ

4.1. *Clasificarea deverbalelor regresive după grupa de conjugare a verbului-bază*

Extragerea unui nume de la o bază verbală prin derivare regresivă are loc, în majoritatea covârșitoare a cazurilor, de la verbe de conjugarea I-a și a IV-a (cu

sufixul infinitival-*i* și *-î*). Formarea deverbalelor regresive de la un verb de conjugarea a II-a și a III-a este puțin productivă, fapt datorat și numărului relativ redus de verbe cuprins în aceste grupe (de exemplu,*văz*<*vedea*). În cazul substantivelor deverbale de formare regresivă analizate de noi, tabelul arată în felul următor.

Tabelul 2. ***Clasificarea deverbalelor regresive în funcție de grupa verbului de la care au fost derivate***

Grupa	**I**	**II**	**III**	**IV**		
				-i		**-î**
	1. blestem 2. botez 3. ceartă 4. cuget 5. cutremur 6. îndemn 7. laudă 8. lucru 9. preget 10. rugă 11. suspin 12. tremur 13. vaiet			1. auz 2. dogoare 3. dovadă 4. grai 5. ispită 6. lipsă 7. miros 8. odihnă 9. osândă 10. pază 11. pedeapsă	12. poftă 13. poruncă 14. răsplată 15. râvnă 16. scârbă 17. simț 18. șoaptă 19. trai 20. trudă 21. tihnă	1. ocară 2. pâră 3. ură
	13	**-**	**-**	**21**		**3**

4.2. ***Clasificarea substantivelor deverbale regresive în funcție de modalitatea de formare***

G.Lené, referindu-se la „numele de acțiune” din categoria substantivelor postverbale cercetate în lucrarea sa, distinge două tipuri de formanți lexicali: primul tip include postverbalele de gen masculin, care nu primesc *-e* final după suprimarea afixului decât în cazurile când aceasta este cerut de legile fonetice, fiind necesară o vocală de sprijin „d’appui”, al doilea tip reunește derivatele regresive de genul feminin care, întotdeauna, se formează de la radicalul verbal *+e* final. În limba română, lingviștii S.Berejan, A.Ciobanu și A.Dârul [1] disting, prin analogie cu limba franceză, două tipuri de substantive deverbale regresive: a) cu terminația în consoană după suprimarea afixului (*amestec, dezgheț, schimb*) și b) cu terminație în *-ă/-e* după suprimarea afixului (*odihnă, pază, veghe*).

Analiza exemplelor selectate de noi din corpusul de text imnografic scoate în evidență 3 tipuri de substantive deverbale, în funcție de modalitatea prin care au fost obținute: ***a) deverbale obținute prin suprimarea sufixului de infinitiv, fără adăugarea unei vocale de suport; b) deverbale care, după suprimarea sufixului de infinitiv, primesc o vocală finală; c) deverbale regresive obținute doar prin intermediul alternanței fonetice***.

<table>
<tr><td>a.</td><td colspan="3">auz, blestem, botez, cuget, cutremur, îndemn, miros, preget, simț, suspin, tremur</td><td></td></tr>
<tr><td rowspan="3">b.</td><td rowspan="2">gr.I</td><td colspan="2">gr.IV</td><td rowspan="3">Observații:

În această categorie, exclusiv, se observă fenomenul alternanței fonetice în procesul de formare a substantivului deverbal regresiv:

e>ea

certa > ceartă; pedepsi > pedeapsă

o>oa

dogori > dogoare; șopti>șoaptă
ă>a

lăuda>laudă, ocărî>ocară,

păzi>pază, văieta>vaiet</td></tr>
<tr><td>-i</td><td>-î</td></tr>
<tr><td>+ă

ceartă

laudă

rugă

+u

lucru</td><td>+ă

dovadă, ispită, lipsă, odihnă, osândă, pază, pedeapsă, poftă, poruncă, răsplată, râvnă, scârbă, șoaptă, tihnă, trudă

+e

dogoare</td><td>+ă

ocară

pâră

ură</td></tr>
<tr><td>c.</td><td colspan="3">grai <grăi; trai<trăi</td><td></td></tr>
<tr><td></td><td colspan="3"></td><td></td></tr>
</table>

4.3. ***Clasificarea substantivelor deverbale regresive în funcție de gen***

Drept continuare a observațiilor de mai sus, vom menționa că substantivele deverbale formate pe cale regresivă în limba franceză și în alte limbi romanice pot fi de gen masculin sau feminin, aceeași situație este specifică și limbii ruse, pe când în limba română, acestea pot fi de gen neutru sau feminin.

Tabelul 3. ***Genul substantivelor deverbale în limbile română, franceză și rusă***

	Masculin	**Feminin**	**Neutru**
Limba română		*grabă* *șoaptă* *veghe*	*botez* *simț* *trai*
Limba franceză	*cri* *aveu* *pleur*	*charge* *marche* *presse*	
Limba rusă	*пуск* *разброс* *заклад*	*плата* *услуга* *простуда*	

În lista substantivelor deverbale excerptate de noi din textele imnurilor religioase (acatiste) sunt incluse atât substantive de gen neutru, cât și de genul feminin, cu diferențe cantitative nesemnificative.

Tabelul 4. *Genul substantivelor deverbale regresive reperate în acatiste*			
Derivate regresive de gen neutru	1. auz 2. blestem 3. botez 4. cuget 5. cutremur	6. grai 7. îndemn 8. lucru 9. miros 10. preget	11. simț 12. suspin 13. trai 14. tremur 15. vaiet
Derivate regresive de gen feminin	1. ceartă 2. dogoare 3. dovadă 4. ispită 5. laudă 6. lipsă 7. ocară 8. odihnă	9. osândă 10. pâră 11. pază 12. pedeapsă 13. poftă 14. poruncă 15. răsplată	16. râvnă 17. rugă 18. scârbă 19. șoaptă 20. tihnă 21. trudă 22. ură

4.4. ***Clasificarea substantivelor deverbale regresive din punct de vedere semantic***

Derivatele regresive au, de obicei, un referent abstract, tendința de concretizare se manifestă sporadic în anumite contexte: *lucru, dovadă*. Din punct de vedere semantic, majoritatea substantivelor menționate supra se integrează în câteva categorii:

a) ***nume de acțiune***, desemnând în același timp procesul și rezultatul acțiunii: *blestem, botez, ceartă, cuget, cutremur, dogoare, ispită, îndemn, laudă, ocară, odihnă, osândă, pază, pâră, poftă, poruncă, răsplată, râvnă, rugă, suspin, șoaptă, trai, tremur, trudă, vaiet*;

b) ***nume de stări/sentimente***: *preget*, *scârbă, tihnă, ură*;

c) ***nume de simțuri***: *auz, miros, simț*;

d) ***fenomene ale naturii***:*cutremur*.

Dincolo de clasificările standard de ordin semantic, vom specifica valoarea unora dintre unitățile identificate de noi. Spre exemplu, lexemul ***laudă*** trebuie considerat, alături de infinitivul lung *cântare*, marcă distinctivă a textului imnografic – acatist. Or, acatistul este tocmai cântarea laudativă de proporții în cinstea lui Hristos, a Maicii Domnului sau a unui sfânt. Exemplele ***botez***și ***ispită***sunt specifice în mod preponderent limbajului religios, iar deplasarea înspre limbajul laic implică valori conotative.A se compara:

a) „*Pentru aceasta şi noi, ca cei ce suntem luminaţi cu Sfânta Taină a* ***Botezului*** *întru numele Tău cel întreit sfânt deşi nevrednici fiind, îndrăznim a-Ţi aduce această cântare de laudă...*” (Acatistul Sfintei Treimi, www.doxologia.ro, accesat 10.03.2019) cu „***Botezul*** *novicilor: Primele trageri de luptă pentru tinerii admişi la Academia Militară*” (http://www.evzmd.md, accesat 10.03.2019). Sensul care se conturează în exemplele extrase din mass-media este de inițiere și de acceptare a unor membri noi fie în rândul studenților, fie al militarilor sau al altor categorii instituționale.

b) „*O, Maică prealăudată, [...] izbăveşte de toată* ***ispita*** *şi scoate din chinul ce va să fie pe toţi cei care-ţi cântă: Aliluia!*” (Acatistul Buneivestiri, www.doxologia.ro, accesat 10.03.2019)cu„*Cea mai activă* ***ispită*** *masculină din acest sezon de la „Insula iubirii“ este, de departe, George, care până acum a reuşit să aibă în Thailanda nu mai puţin de trei relaţii*.”(https://okmagazine.ro, accesat 10.03.2019).

În cazul substantivului deverbal ***poftă***, textele religioase actualizează doar sensul negativ, spre deosebire de accepțiunea laică care este mai largă. Alte exemple se situează la granița religios-laic, înregistrând valori denotative sau conotative în funcție de contextul în care apar.

CONCLUZII

Substantivele deverbale regresive se impun în cadrul textului religios nu atât prin numărul de ocurențe, cât prin frecvență. Există o serie de controverse în legătură cu acestea, de exemplu, dicționarele încă mai oferă etimologii diferite pentru a explica formarea acestora: derivat sau împrumut.Un alt aspect care se cere a fi tratat în detaliu este clasificarea semantică a deverbalelor regresive. Prin conținutul semantic, unele dintre aceste lexeme sunt mărci distinctive ale textelor religioase. Chiar dacă nu redau, în mare parte, noțiuni fundamentale de credință, acestea participă la actualizarea sensurilor cu substrat religios, fiind de o valoare incontestabilă în arhitectura textului imnografic acatist.

BIBLIOGRAFIE:

1. BEREJAN S., CIOBANU A., DÂRUL A. Curs de gramatică istorică a limbii române. Chișinău: Lumina, 1991.
2. BRANIȘTE E., BRANIȘTE E. Dicționar enciclopedic de cunoștințe religioase. Editura Diecezană Caransebeș, 2001.
3. CIOBANU F., HASAN F. Formarea cuvintelor în limba română. Volumul I. București: Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1970.
4. CIORĂNESCU A. Dicționarul etimologic al limbii române. București: Ed. SAECULUM I.O., 2002.
5. Dicționarul Explicativ al Limbii Române, Ediția a II-a, revăzută și completată. București: Ed. Univers Enciclopedic, 2009.
6. GRAUR Al. Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954. [Accesat 18.02.2019]Disponibil:https://books.google.md/books/about/%C3%8Encercare_asupra_fondului_principal_lex.html?id=KXNCAQAAIAAJ&redir_esc=y
7. HRISTEA Th. Sinteze de limba română. București: Albatros, 1984.
8. LEHMANN A., MARTIN-BERTHET F. Introduction à la lexicologie. Dunod, 1998. [Accesat 18.02.2019] Disponibil: https://fr.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9rivation_r%C3%A9gressive#Bonnard
9. LENÉ G. Lessubstantifspostverbaux en français. Thèsepour le doctorat. UPSALA, 1899.

CONCEPTUL DE „SUFERINȚĂ” ÎN STRUCTURILE ASOCIATIVE

Violina DĂNILĂ
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Rezumat: Orazio Maria Valastro, în cercetarea sa „Biographie et mythobiographie de soi: l'imaginaire de la souffrance dans l'écritureautobiographique”, definește imaginarul drept un rezervor de sensibilitate pluralistă, care unește sinele de lumea întreagă. E un spațiu simbolic, care asigură conștientizarea unui destin colectiv și sensul tragic al existenței.” În imaginarul lingvistic românesc, analizând stimulii din „Dicționarul asociativ al limbii române”, pe segmentul de la reacție la stimul, termenul „suferință” atrage termeni care denotă diverse ipostaze și forme ale suferinței, determinate de gama stărilor depresive, de la durerea simplă până la suferința cronică, având cauze interioare (dureri, supărări, umilință, disperare, stres) sau exterioare (leziuni ale corpului).

Cuvinte-cheie*:suferință, imaginar lingvistic, asociații, câmp asociativ, imagine, mental, stimul, reacție.*

Abstract: Orazio Maria Valastro, in the research ”Biographie et mythobiographie de soi: l`imaginaire de la souffrance dans l`écritureautobiographique”, defines the imaginary as a reservoir of pluralistic sensitivity that connects the self with the whole world. It represents a symbolic space that ensures the awareness of a collective destiny and the tragic sense of existence. As regards the Romanian linguistic imaginary, analyzing the stimuli from the Associative Dictionary of Romanian Language, on the response to stimulus segment, the term „suffering” implies different ways and forms of suffering, determined by depressive states range, from simple pain to chronic suffering, having inner (pain, annoyance, humility, despair, stress) or outer (body injuries) causes.

Keywords: *suffering, linguistic imaginary, associations, associative field, image, mental, stimulus, reaction.*

Termenul de „imaginar”, conform definiției lexicografice, desemnează un „domeniu al imaginației”[1, 475]. Filosoful Jean-Jacques Wunenburger, în lucrarea sa „Imaginarul”, menționează că imaginarul face trimitere la un vast ansamblu de elemente : fantasmă, amintire, reverie, vis, mit, roman, ficţiune. Am putea identifica imaginarul unui individ sau al unei întregi culturi, care se manifestă în baza credințelor sau a operelor de artă: „Fac parte din imaginar concepţiilepreştiinţifice, literatura ştiinţifico-fantastică, credinţele religioase, producţiile artistice creatoare de alte realităţi (pictură non-realistă, roman etc.), ficţiunile politice, stereotipurile şiprejudecăţile sociale etc.” [2, 9], iar unele aspecte ale imaginarului unei limbi pot fi determinate și descrise prin studiul asociațiilor de cuvinte.

Acest termen a început a se bucura de popularitate în secolul XX, atunci când s-a diminuat interesul pentru noțiunea de „imaginație”, înțeleasă drept facultate psihologică: „Majoritatea problemelor lumii imaginilor a fost, într-adevăr, mult timp tratată sub auspiciile cuvântului “imaginaţie”, care desemna facultatea de a produce şi de a utiliza imagini. Odată cu declinul unei anumite psihologii filosofice (pe la mijlocul secolului XX) şi sub presiunea disciplinelor umaniste, studiul producţiilor de imagini, al proprietăţilorşi al efectelor acestora, respectiv imaginarul, a înlocuit progresiv noţiunea clasică de imaginaţie. Altfel spus, lumea imaginilor a învins în confruntarea cu fundamentul lor psihologic.” [2, 9].

Gilbert Durand a elaborat, în studiul „Structurile antropologice ale imaginarului”, definiţia clasică a imaginarului: „un traseu antropologic în care reprezentarea obiectului se lasă asimilată şi modelată de către imperativele pulsionale ale subiectului” [3, 29]. El demonstrează că imaginarul este o funcţie general-umană şi că ea înseamnă distrugerea totală a concretului şi, în acelaşi timp, o reuniune dintre macro- şi microcosmos.

Orazio Maria Valastro, în cercetarea sa „Biographie etmythobiographie de soi: l’imaginaire de la souffrance dans l’écriture autobiographique”, definește imaginarul drept un rezervor de sensibilitate pluralistă, care unește sinele de lumea întreagă. E un spațiu simbolic, care asigură conștientizarea unui destin colectiv și sensul tragic al existenței. Imaginarul este centrul unui spațiu îndepărtat, care concentrează dorința melancolică de reîntregire, călătoria în interiorul propriei existențe necunoscute („le voyageintérieur vers l’inconnu”[4, 56]),o ordine care transformă haosul în cosmos. Imaginarul, în opinia lui Orazio Maria Valastro, are un efect cathartic și terapeutic, iar suferința este unul dintre cei mai puternici vectori ai imaginarului. Regăsim aceleași idei și în „Revelațiile durerii” de Emil Cioran : „Toată gama stărilor depresive, de la durerea simplă până la paroxismul suferinței, tind să-l aducă pe om în fața lumii, să-l separe de fire și să-l readucă, printr-un proces de întoarcere la locul de unde a pornit, la existență, prin suprimarea dualismului”[5,89].

În psihologie, suferinţa este un fenomen legat, în mod firesc, de viaţa umană. Ea poate fi definită doar subiectiv,şi, datorită implicaţiilor majore pe care le are asupra indivizilor, provoacă întrebări şireflecţii asupra înţelesuluivieţii în ansamblul ei.

Ea este cauza comportamentului unor persoane care ajung să perceapă doar laturile cotidiene negative ale existenţei. Ele văd lumea înconjurătoare ca pe o realitate angoasantă, ca pe un univers atroceşi al ostilităţilor de tot felul, iar întrebarea care se pune cu privire la propria existenţă pare a fi lipsită de sens. Altora, dimpotrivă, prin suferinţă li se acutizează simţul apartenenţei la o altă lume, care devine dezirabilă în detrimentul acesteia, caduce şi efemere. Suferinţa, pentru cel ce o percepe ca fiind un soi de deficit al ontosului uman, devine o pregustare a

morţii şi îi poate induce repulsie şi chiar revoltă faţă de lume şi chiar faţă de propria viaţă. Însă pentru cel care îi dă un sens, ea este mijloc prin care îşi sporeşte capacitatea de percepere a unei realităţi transcendente. Efectele suferinţei sau modul în care este ea trăită diferă pentru fiecare om în parte, de aceea suferința cere mai întâi de toate un sens, iar oamenii au căutat dintotdeauna răspunsuri la problemele suferinţei mai mult chiar decât abolirea propriu-zisă a suferinţei. În fond, aflarea unui sens conduce în cele din urmă fie la acceptarea (asumarea) suferinţei, fie la eradicarea ei. Suferința devine, astfel, așa cum menționează Mircea Florian în „Arta de a suferi. Trepetnic sufletesc", „un semn al gândirii şi al bogăţiei sufleteşti" [6,14].

Conform cercetărilor lui C. S. Lewis, termenul „suferinţă" desemnează două lucruri: un anumit tip de senzaţie transmisă prin fibrele nervoase specializate, resimţită din punct de vedere fiziologic ca fiind neplăcută. În acest sens, poate fi utilizat mai degrabă termenul „durere" decât„suferinţă"; orice experienţă, fizică sau mentală, care este neplăcută, în acest caz, termenul „suferinţă" fiind sinonim cu „tristeţe", „chin", „mâhnire", „amărăciune", „necaz"etc.[7, 425], şi, în general, cu tot ceea ce este nesatisfăcător şi neconform cu propriile noastre aspiraţii.

Emil Cioran, în „Revelațiile durerii" face o distincție clară între suferința estetică și suferința cronică : cea dintâi este superficială și nerevelatorie a vieții în sine, lipsită de intensitate și, prin urmare privatăde sensuri imanente sau de o căutare a lor în însăși esența vieții „Toți aceia care consideră micile insatisfacții ale vieții ca suferință, care dau proporții unor contradicții și neliniști spirituale legate de instabilitatea și incertitudinile vârstei, care se pretind torturați fără perspectiva obsedantă a morții – toți aceștia sufăr estetic, fiindcăîn cazul lor nu este vorba de o zguduire permanentă a totalității ființei lor, ci de niște chinuri trecătoare și accidentale pe care le exagerează o fantezie livrescă, fără un determinant adânc" [5, 91]. Suferința estetică nu este un cutremur al individului unic, înțeles ca tot, nu este o dezrădăcinare și o continuă „grijă pentru moarte", este fără fond și pur formală. Cea de-a doua suferință, cea metafizică sau cronică, este durerea autentică, revelatorie, stă în însăși esența vieții, are un caracter intens și care se amplifică până la disperare.

Termenul „suferință" din „Dicționarul asociativ al limbii române", pe segmentul de la reacție la stimul, prezintă următoarea configurație: *durere (255); tristeţe (78); necaz (34); boală (30); chin (29); lacrimi (27); plâns (16); pierdere (11); mare (10); dragoste (8); moarte (8); depresie (7); dezamăgire (7); greutate (7); lacrimă (7); supărare (7); amară (6); amărăciune (6); dor (6); grea (6); bucurie (5); inimă (5); iubire (5); rău (5); trădare (5); trist (4) Au! (3) cruntă (3); fericire (3); jale (3); neplăcere (3); plânge (3); suflet (3); tragedie (3); viaţă (3); amar (2); doare (2); dramă (2); eşec (2); foame (2); gând (2); greu (2); inevitabil (2); îndurerare (2); milă (2); neliniște (2); nu (2); om (2); pierderi (2);plânset (2);*

plânsete (2);probleme (2); rană (2); răutate (2); roșu (2); sentiment (2); sete (2); singurătate (2); sânge (2); teamă (2); tortură (2); trecătoare (2); trecere (2); ură (2); adânc; adâncă; agonie; alb; angoasă temporară; animale; anormal; apă; babă plângând; bătrâni; blestem; boală a sufletului; bolnavi; chior; câteodată; constantă; crâncenă; cruce; cuțit; Darius; de neuitat; de sine; declin; depășire; depresii, tristețe; dezamăgit; dezastru; dificil; din dragoste; disconfort; distrugere; divorț; dorință; dulce; durere psihică; durere puternică; dureroasă; dureros; dușmănie; emoții; firesc; Florescu; franceză; frică; geamăt; gânduri; gri; groază; groaznică; haos; iarbă; ignoranță; Iisus; indignare; indispoziție; inimă; inimă frântă; îmbrățișare; împăcare; în dragoste; încărcare; încercare; încercări; închinare; închis; încredere; înșelătorie; întâlnire; întuneric; îți pasă; lipsa cuiva; lungă; mică; mister; mângâiere; moarte lentă; ; morfină; natural; nedescrisă; negru; neînțelegere; neplăcut; pacoste; patimă; păcat; pedeapsă; pesimism; pierdere de timp; plăcere; a plânge; ploaie; priveghi; prostie; purificare; putere; puternic; răbdare; rea; regret; religie; restanță; retrăiri; rugăciune; secret; sentimente; sesiune; sunt fericit; soartă; spital; sprijin; slăbiciune; suferință; sufletească; suicid; durere sufletească; sursă; suspine; tare; tata; teroare; timp; peste tot; trai; traumă; trăire; trebuie; trecut; tristețe; durere; unchiul; urât; ușurință; veac; vene; violență; zilnică (1); 814/199/64/135/0. [8, 313]

Observăm că, reacțiile cele mai frecvente reprezintă ipostazeși forme ale suferinței: *durere, tristețe, necaz, chin, pierdere, depresie, dezamăgire, greutate, supărare, dor, trădare, neplăcere, agonie, angoasă temporară, depresii, dramă, eșec, îndurare, rană, blestem, boală a sufletului, durere psihică, durere puternică, moarte* etc.

31% dintre respondenți au asociat „suferința” cu *durere*, termen care desemnează, conform definiției lexicografice, atât „o suferință fizică suportată de cineva” [2, 325], cât și „o suferința morală, mâhnire și întristare” [2, 325], iar frecvența acestui termen ar putea fi explicată prin faptul că „suferința este o negație e vieții, negația închisă în structura ei imanentă.[...] Pe când în alte forme de autodistrugere ale vieții se desfășoară un proces mai puțin sensibil conștiinței, în durere se realizează pe un plan dezvoltat al conștiinței, acesta cu atât mai mult, cu cât intensificarea acesteia este inseparabilă de fenomenul suferinței.” [5, 90]

Identificăm prezența reacției *boală* (30), explicată prin faptul că suferința este o consecință a bolii (corpului, sufletului), al cărei scop este de a restabili sănătatea, ordinea, iar conceptul de *patologie*, știința care se ocupă cu studiul bolii, care provine din grecescul „pathos”, avea inițial sensul de „suferință”.

27 dintre respondenți au asociat suferința cu *lacrimi*, 16 – cu *plâns*, 7 – cu *lacrimă*, 3 – cu verbul *plânge*, 2 – cu *plânset*, 2 – cu *plânsete*. Lacrimile sunt o modalitate de purificare, prin care psihicul uman se eliberează de stres, tristețe, durere, anxietate și frustrare, căci „arta de a suferi, complexul întreg al tehnicii în-

durării, pleacă de la concepția că durerea reprezintă o cale de purificare, de ardere interioară ce ridică pe om pe un plan cu totul particular fața de viață.” [5, 96]

Observăm că însușirile atribuite acestui concept sunt: *mare, amară, grea, cruntă,, adâncă, dulce, groaznică, lungă, nedescrisă, rea, trecătoare* și toate, cu excepția adjectivelor *dulce* și *trecătoare*, au aspecte negative.

Cauzele suferinței, enumerate de respondenți, sunt: *pierdere, dragoste, iubire, trădare, neplăcere, eșec, răutate, probleme, din dragoste,* iar consecințele: *depresie, foame*(ca o formă de revoltă), *teamă, tortură, ură, distrugere.*

Reacția *singurătate* amintește de faptul că „în suferință omul este absolut singur. Dar nu acea singurătate pe care o inspiră o trăire muzicală, în care plutești într-o fascinantă legănare deasupra lumii, din cauza unei plenitudini interioare excesive, când nu mai poți pune frâu unui conținut debordant și te avânți într-o expansiune de voluptoasă nebunie, ci o singurătate în care ești apăsat de existență, în care simți timpul și spațiul ca forțe adverse, detașate esențial de tine.” [5, 92].

Substantivele *jale* și *milă* reprezintă o altă formă de suferință – compătimirea, considerată de Emil Cioran drept o suferință estetică, deoarece pleacă din motive străine: este o suferință de împrumut:„suferința pentru altul este sterilă și ineficace. Durerea este reală și adevărată numai la individul care suferă; căci nimeni nu poate suferi pentru altul.” [5, 92]

Asociațiile *cruce*, *păcat*, *patimă*, *soartă* amintesc de expresia „a-și purta crucea”, care înseamnă „a îndura o suferință mare”[1, 243], având, la rândul ei, originea în textele biblice.

Aria cromatică a conceptului de suferință e construită din adjectivele: *roşu, alb, gri, negru.*

În concluzie, menționăm că valențele suferinței, în imaginarul lingvistic românesc, sunt determinate de gama stărilor depresive, de la durerea simplă până la suferința cronică, având cauze interioare (dureri, supărări, umilință, disperare, stres) și exterioare (leziuni ale corpului).

BIBLIOGRAFIE:

1. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. Dicționarul explicativ al limbii române, ediția a II-a. București: Ed. Univers Enciclopedic, 1998
2. WUNENBURGER J.-J. Imaginarul. Traducere de Dorin Ciontescu-Samfireag. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 2009.
3. DURAND G. Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală. Traducere de Marcel Aderca. București: Ed. Univers Enciclopedic, 1998.

4. VALASTRO O.M. Biographie et mythobiographie de soi: l'imaginaire de la souffrance dans l'écriture autobiographique. Editions Universitaires Européennes, 2012.
5. CIORAN E. Revelațiile durerii. Cluj: Ed. Echinox, 1990.
6. FLORIAN M. Arta de a suferi: Trepetnic sufletesc. București: Ed. Garamond, 2000.
7. LEWIS C.S. Despre minuni. Celepatru iubiri. Problema durerii. Traducere de Vlad Russo, București: Ed. Humanitas, 2012.
8. POPA G., SAINENCO A. ș.a. Dictionarul asociativ al limbii române. Vol I. (de la stimul la reacție), Iași: Ed. Junimea, 2016.

CONCEPTE DE BAZĂ ȘI ABORDĂRI ACTUALE PRIVIND CATEGORIA „GEN” ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Raluca Miruna SOISUN
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Analiza capitolelor consacrate genului din gramaticile românești indică limpede raportarea la opoziția identităților masculin-feminin, precum și încercarea de a găsi conceptului un statut propriu în cadrul sistemului gramatical.

Genul apare ca o categorie conectoare și iterativă. În ultimele cinci decenii, s-au realizat studii care au permis reevaluarea unor concepte ca: ambigen, arhigen, gen personal.

Actualmente, se discută mult despre aspectul ***gender*** și implicațiile sale lingvistice, pornind de la asimetria de gen. Sufixele moționale, utilizate în denumirea profesiilor, oscilează între necesitatea unui echilibru și competențele sau intenția comunicatorului. Neologismele se ajustează conform categoriilor de gen.

Cuvinte-cheie*: categorie lexico-semantică*, *categorie gramaticală*, *gen natural*, *gen gramatical*, *gen comun*, *arhigen*, *gender*.

Abstract: An analysis of chapters on gender in Romanian grammars evidences a connection to the masculine-feminine opposition; Romanian grammarians attempt to find and establish a status of its own for this concept within the Romanian grammatical system.

Gender appears as a connective and iterative category. Studies made during fifty years allowed for a reassessment of such concepts as: ambigender, archigender, personal gender.

Today there is a lot of discussion about the aspect of ***gender*** and its linguistic implications of gender asymmetry. Motional suffixes used to name professions oscillate between the need for equilibrium and the communicators' competences or intentions. New words adjust according to the category of gender.

Keywords*: lexical-semantic category, grammatical category, natural gender, grammatical gender, common gender, archigender, gender*.

I. CONCEPTE PRIVIND GENUL, CLASELE ȘI SUBCLASELE DE GEN ÎN GRAMATICA ROMÂNEASCĂ

Ca noțiuni care constituie treapta cea mai înaltă de abstractizare și generalizare în reflectarea corectă a realității, conceptele apar și sunt folosite în funcție de evoluția limbii și a cercetării.

DEX-ul definește genul drept „categorie gramaticală bazată pe distincția dintre ființe și obiecte, precum și dintre ființele de sex masculin și cele de sex feminin”. Acum cinci decenii, **GARL** (1966) eluda definiția genului, iar, într-o

gramatică comparată a limbilor romanice, Maria Manoliu Manea afirma: „Genul este singura categorie gramaticală care apare în gramatici fără definiție. De obicei, prezentarea ei începe prin discutarea raportului dintre ***genul natural***– conceput exclusiv ca o diferență de sex (mascul-femelă) – și cel ***gramatical***”. [17, 134] Toate gramaticile recunosc ca bază a delimitării genurilor existența biologică a sexelor și o concordanță de principiu între ***genul natural*** și ***genul gramatical***. Nenumăratele abateri sunt privite ca nepotriviri între planul extralingvistic și genul gramatical, dar inanimatele apar ca neutre.

Tradițional, discuțiile despre gen pornesc în gramatica românească de la cele trei genuri moștenite din latina populară, însă istoria limbii examinează evoluția genurilor și fluctuațiile de gen. Punerea sau repunerea în discuție a statutului categoriei „gen” în cadrul sistemului gramatical al limbii române se explică prin faptul că acesta funcționează altfel decât numărul și cazul, categorii gramaticale cu care este asociat. Împreună cu determinarea, acesta asigură conservarea informației, coeziunea și conectarea dintre diverse părți ale unui enunț. Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu susțin: „Marca genului la substantiv în limba română apare solidară cu manifestările de număr și cu cele de caz sau împreună cu morfemele determinării (articol), reunite, de obicei, în terminația cuvântului”. [15,73]

Genul substantivului poate fi stabilit exclusiv pe baza acordului gramatical, paradigmatic la substitutele substantivului și sintagmatic la clasa adjectivului.

Admițând că genul are un model logic, specialiștii consideră că inițial acesta a fost o ***categorie lexico-semantică***, ce s-a gramaticalizat, pe baza nucleului semantic al celor trei genuri moștenite. Gramaticalizarea este un proces complex și de lungă durată; în cazul genului, ea se reprezintă prin: desinență, articol, sufix flexionar (*leu-leoaică*), alternanță fonetică în radical (*nepot-nepoată*) și context, frecvent asociate. Având în vedere originea și manifestările flexionare ale genului, Mioara Avram îl include, alături de număr și caz, între ***categoriilelexico-gramaticale***. În momentul de față, se admite că genul este o ***categorie gramaticală***.

Conceptul de gen a fost statuat definitiv în **GALR**: „trăsătură inerentă și fixă a substantivului”, care „se manifestă sub forma acordului gramatical impus determinanților (articol, adjectiv), în cadrul grupului nominal, substitutelor (pronume, numeral), participiului din componența diatezei pasive a verbului (dacă substantivul este subiect al verbului)”. [2, 63]

Apreciem că teoria genului se modernizează după apariția gramaticii academice din 1966. Cercetările întreprinse la Institutul de Lingvistică al Academiei Române și de către profesori universitari, specialiști în domeniu, care au elaborat studii bazate pe principii și metode structuraliste, au provocat polemici, mai ales între școala lingvistică de la București (mai novatoare) și școala lingvistică de la Iași (mai conservatoare). În câteva lucrări fundamentale (V. Guțu Romalo,

Morfologia structurală a limbii române, 1968; E. Vasiliu, S. Golopenția Eretescu, **Sintaxa transformațională a limbii române**, 1969; Paula Diaconescu, **Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc**, 1970 se oferă o nouă perspectivă abordării ***genului gramatical***. Când lingvistica tradițională „atomistă" face loc lingvisticii structurale, apar definiții relaționale. Comparând limbile romanice, M. Manoliu Manea conchide că, în cazul acestora, „…genul apare ca o categorie semică iterativă, prin care se conectează informații exprimate de constituenți ce fac parte din același grup nominal sau din grupuri nominale diferite. [17, 135]. Experiența structuralistă a promovat termenii pentru marcarea opozițiilor (animat-nonanimat, uman-nonuman, masculin-nonmasculin etc.), preluați în gramaticile renumite de către I. Iordan și V. Robu [16] sau de către Mioara Avram.[4]

Unii lingviști au susținut că româna nu are un gen neutru, ci numai masculinul și femininul, restul substantivelor fiind ambigene. ***Conceptul ambigen*** a fost generat de flexiunea substantivelor neutre, ce se aliniază riguros masculinului la singular și femininului la plural. ***Genul ambigen*** ar corespunde etimologiei: lat. *ambigenus* „corcit". Deoarece un substantiv nu poate fi concomitent masculin și feminin, *ambigen* a intrat în fondul pasiv al terminologiei lingvistice.

În cazul substantivelor animate, distincțiile de natură semantică nu sunt dublate de mărci gramaticale decât la substantivele grupate în ceea ce s-a numit ***gen personal***. ***Genul personal*** nu reprezintă un aspect opozabil al categoriei gramaticale „gen" și nu poate fi pus alături de masculin, feminin și neutru. Substantivele din această subclasă posedă trăsături distinctive (fonetice, morfologice și sintactice), care le deosebesc de majoritatea denumirilor pentru ființe (*bunica-bunicii*, dar *Anca-Ancăi*, *băiatul-băiatului*, iar *Adrian - lui Adrian* etc.).

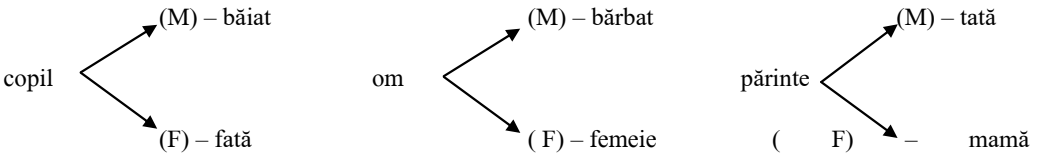
Opoziția de gen, ce exprimă exclusiv opoziția de sex, se manifestă numai la animate prin cea de tip paradigmatic, fie la nivelul radicalului (heteronime: *băiat-fată*, *cocoș-găină*, *țap-capră*), fie la nivelul sufixului moțional (*student-studentă*, *lup-lupoaică*, *rață-rățoi*). Un număr mic de substantive animate își suspendă opoziția de gen. Ultima ediție a Gramaticii academice le include în clasa ***gen comun***, definite în **GALR de bază** (2016) drept „clase de substantive care, fără nicio modificare de formă, pot fi folosite atât în contexte de masculin, cât și de feminin". [3, 662] Aparțin genului comun *un*/*o gură-cască*, *un*/*o haplea*, *acest*/*această papă-lapte*.

În genul neutru, care conține, cu precădere, inanimate, se includ mai multe tipuri de substantive animate: substantive ***generice*** (*animal, dobitoc*), substantive ***colective*** (*stol*, *turmă*, *trib*) și o categorie foarte numeroasă de termeni din biologie (*batracian*, *celenterat*, *crustaceu*, *gasteropod*, *mamifer*, *vertebrat* etc.). În limba actuală, există multe neutre care denumesc ființe umane prin neologisme (*geniu*, *manechin*, *personaj*, *talent*, *star*,*vedetă, vip*). Având în vedere că prezența

trăsăturii „inanimat” devine insuficientă pentru delimitarea neutrului, P. Diaconescu a propus trăsătura „nonunisexuat” [6], termen susținut și de V. Guțu Romalo.[12] Cercetătoarea consideră că animatele nonunisexuate sunt substantive ***epicene***, definite de **GALR de bază** astfel: „Tip de substantiv care desemnează generic referenți și este indiferent la sexul acestora (*girafă*, *elefant*, *persoană*, *victimă*)”. [3, 660]

Substantivele care nu pot fi încadrate neechivoc într-o clasă de gen aparțin ***arhigenului*** (***GALR de bază***). Termenul ***arhigen*** indică „genul unor substantive defective de plural, care au formă de masculin-neutru (*lapte*, *unt*) sau defective de singular, ce posedă formă de feminin-neutru (*aplauze*, *viscere*)”. [3, 656] Aceste cuvinte au totdeauna nevoie de un context dezambiguizator.

Dumitru Irimia înscrie în ***arhigen*** substantivele care „concentrează în sfera lor semantică ambii termeni ai opoziției masculin-feminin”, iar „actualizarea termenilor opoziției se face prin hiponime”. [14, 47]

Lingvistul afirmă: „Substantivele, denumind ființe umane, pot reprezenta, la plural, ***categoria arhigenului***: oameni, copii etc., dar pot constitui și ***clasa ambigenului***, când pluralul nu corespunde direct singularului, ci rezultă din dominarea masculinului asupra femininului”. [14, 48]

Având în vedere că în limba română concordanța dintre ***genul natural*** și ***genul gramatical*** se realizează numai la substantivele perechi, ***heteronime*** și ***moționale***, comune și proprii, un alt lingvist ieșean, Corneliu Dimitriu, susține că în cadrul inanimatelor se configurează un ***gen unic***, în care pot intra trei categorii de substantive: feminine (*carte*, *peniță*, *scrumieră*), masculine *(cercel*, *pantof*, *stup*) și neutre (*avion*, *cuier*, *tren*).[7, 125]

Repartizarea substantivelor pe clase de gen s-a făcut în gramatica românească modernă la capătul unor demersuri analitice minuțioase, fundamentate pe principii omologate de lingvistica internațională. Vreme de 50 de ani, s-a acumulat o experiență considerabilă în cercetarea limbii, s-au încercat conceptualizări, s-au reactivat concepte și s-au analizat interpretări divergente, ceea ce a condus la o regândire a categoriei „gen”. **GALR** impune ca unități de bază ale limbii

cuvântul și enunțul, introducând perspectiva funcțională în teoria genului gramatical.

II. UN CONCEPT TRANSDISCIPLINAR: GENDER

În practica științifică internațională a apărut un nou domeniu de cercetare, „genderologia" (știința despre genuri), care studiază similitudinile și diferențele dintre genuri (femei și bărbați). Problematica presupune un studiu interdisciplinar cu implicarea sociologiei, a etnologiei, a psiholingvisticii, a sociolingvisticii, a teologiei, a mitologiei, a semioticii, a stilisticii etc.). Societatea și cultura românească par încă reticente la fenomenul ***gender***, deși asimetria de gen a fost sesizată de multă vreme. Studiile de gen și teoria feministă au tradiție în cultura americană și britanică, în Canada, Australia și în țările scandinave. De câțiva ani, există în România grupuri de cercetare care avansează în zona antropologiei, a psihologiei, a sociologiei și a politologiei genului, la universități din București, Cluj și Timișoara. A fost elaborat chiar un **Lexicon feminist** (2002), iar Editura „Polirom" (Iași) publică lucrări în colecția „Studii de gen".

Conceptul gender este transdisciplinar și operează având în vedere diferența ***sex-gen***, ***genul*** căpătând semnificația de „diferență construită și interpretată social și cultural între cele două categorii sociale distincte: bărbați și femei. Aceste diferențe au, totodată, un caracter normativ în sensul că cine nu se conformează rolului de gen este văzut(ă) ca deviant(ă) din naștere sau socializat(ă) inadecvat". [8, 156] Prin urmare,***sexul*** operează cu distincția biologică, iar ***genul*** – cu cea social-culturală. Dacă „binarismul ierarhic a fost inventat de patriarhat cu scopul de a promova autoritatea masculină" [8, 157], el poate fi anulat astăzi.

Prof. Irina Condrea, specialist în științele limbii, atrage atenția că «în prezent, în discursul academic au apărut mai mulți termeni ce reflectă ***conceptul gender*** în limbă din perspectiva egalității de gen, de exemplu, „limbaj gender neutru" (Gender Neutral Language) și sinonimul său „limbaj non-gender"(Non-Gender Specific Language), „limbaj sexist" (Sexist Language), „limbaj non-sexist"(Non-sexist Language)». [5, 419-426]

Redefinirea genului a adus cu sine lărgirea câmpului semantic al cuvântului ***gen (gender),*** pentru a include aspecte socioculturale, ce creează anumite reprezentări ale „masculinului și femininului". Au apărut numeroase sintagme construite cu ajutorul acestui cuvânt: *egalitate de gen*, *identitate de gen*, *ierarhie de gen*, *orientare de gen*, *putere de gen*, *rol de gen*, *stereotip de gen* etc. Se vehiculează verbul *a geniza*, iar infinitivul său *genizare* și participiul *genizat* au devenit, prin conversiune, substantiv și adjectiv, fiind folosite curent în texte științifice. Similar, un volum editat la Paris în 2018, se numește „*La langue française: un usage genré*".

De la o ediție la alta, dicționarele înregistrează noi derivate de la substantivul ***sex***, iar adjectivul *sexual* intră în sintagme noi, asociat cu substantive care

denumesc aspecte ale genului: *autonomie sexuală*, *infracțiune sexuală*, *industrie sexuală*, *moralitate sexuală*, *muncă sexuală*, *revoluție sexuală, sclavie sexuală* etc. Cuvântul *sexism*, inexistent în **DEX** (1996), apare în **DEX** (2016) cu sensul „discriminare sexuală, ce funcționează, de regulă, în defavoarea femeilor și în favoarea bărbaților, la nivel individual, dar și la nivel instituțional". Alături de mai vechiul *sex-appel*, noul **DEX** înregistrează compusele: *sex-club*, *sex-shop*, *sex-simbol*. Pe lângă neologismele *homosexual*, *heterosexual*, *bisexual*, *transsexual,***DCR** (ed. a III-a, 2013) atestă compusele *metrosexual*, *pomosexual și ubersexual*. Unele cuvinte rămân necunoscute uzului curent, deși au tendința de a se extinde prin tabloide, filme și emisiuni mondene de la televizor.

Creatorii sau „importatorii" acestor noi structuri lexicale sunt tineri intelectuali, cu formație umanistă și cunoscători ai limbii engleze, care găsesc ușor corespondența dintre semnificat și semnificant. Ca reacție la atitudinile feministe, a apărut recent vocabula *genfobie* („Dilema", martie, 2019), prin analogie cu *homofobie*.

Egalitatea de gen în limbaj presupune găsirea unor echivalente adecvate în genul gramatical pentru „feminin".AFP și Reuters comunică acceptarea de către Academia Franceză a feminizării numelor de meserii și profesii „având ca scop recunoașterea în limbă a locului femeilor în societate". Se admit forme care nu constituie „o amenințare pentru structura limbii, nici o problemă reală din perspectiva eufoniei". În alte țări ca Belgia, Elveția sau provincia canadiană Québec, feminizarea s-a făcut timp de 40 de ani.

III. EVOLUȚIA FORMELOR DE GEN ALE SUBSTANTIVULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ

1. *Fluctuații de gen ale substantivului în istoria limbii*

Româna s-a dezvoltat în comunitatea lingvistică balcanică, și în absența legăturilor cu romanitatea occidentală, a evoluat conform aptitudinilor și habitudinilor vorbitorilor ei. Neutrul, pierdut în limbile romanice din cauza căderii consoanelor finale în latina populară, s-a reamenajat în limba română. La jumătatea secolului XX, cercetătorii motivau prezența neutrului, fie prin influența substratului traco-ilir sau a limbii slave, fie prin menținerea ideii că în acest gen intră inanimatele. Din cauze multiple, în principal fonetice și semantice, substantivele moștenite nu și-au păstrat totdeauna genul. Schimbări de gen s-au produs atât în latina balcanică și româna comună, cât și după separarea dialectală.

Alexandru Rosetti [18, 487] menționează diferențe de gen între româna actuală și limba din secolul al XVI-lea. Unele substantive masculine erau neutre: *genunche - pl. genunche*, *obraz - pl. obraze*, *stâlp - pl. stâlpure*, *umăr - pl. umere*. În aceeași perioadă, circulau două forme de gen: neutru (*grumaze*) și masculin (*grumazi*), feminin (*slugă*) și masculin (*un slugă*). Unele neutre au trecut la masculin sau feminin, iar alte substantive care denumesc inanimate au devenit

neutre, indiferent de limba de origine și gen: sl. *deal*, mgh. *oraș*, turc.*tutun*, germ. *șpriț*, rus. *comitet* etc.

2. *Adaptarea substantivelor la sistemul limbii în perioada modernă și contemporană*

După modelul din latina târzie, în perioada modernă româna a dezvoltat un sistem de forme clar și unitar pentru numele de arbori și arbuști fructiferi. Numele arborelui este de gen masculin, iar al fructului de gen feminin: *prun-prună*, *gutui-gutuie*, *măslin-măslină*. Denumirea fructului constituie punctul de plecare, iar procedeul este derivarea regresivă: *portocală >portocal*. Studiul lui Theodor Hristea demonstrează prin comparația cu alte limbi că româna a mers pe un drum propriu, sub presiunea sistemului ei morfologic[13].

La sfârșitul sec. al XX-lea, au apărut în România fructe tropicale necunoscute majorității vorbitorilor de limbă română: *ananas*, *grepfrut*, *kiwi*, *mango*, *papaya*, *pomelo* etc. Derivarea regresivă produsă în situația *banană>banan*, *mandarină>mandarin* se dovedește inoperantă. Uzuală este numai denumirea fructului, nu a pomului fructifer sau a arbustului, de care s-ar putea ocupa biologii, apelând la terminologia științifică. Dicționarele recente înregistrează termenii pentru fruct, majoritar distribuiți la neutru (*grepfrut*, *kiwi*, *mango*) sau indică forma unică *ananas* (m), *papaya* (f) și pentru pomi și pentru rod.

Începând cu mijlocul secolului al XIX -lea în limba română au pătruns neologisme din limbile romanice, cele mai multe din limba franceză sau cu etimologie multiplă, ele adaptându-se după forma scrisă sau după forma orală. Din franceză provin dublete etimologice ca: *bord* (n) < fr. *bord* (m) „marginea punții unui vapor” și *bor* (n) <fr. *bord* (m) „marginea calotei unei pălării”; *minut* (n) < fr. *minute* (m) „unitate de timp” și *minută* (f) < fr. *minute* (m) „document juridic”; *rever* (n) < fr. *revers* (m) „al unei haine” și *revers* (n) < fr. *revers* (m) „dosul unei monede sau medalii”.Din limba italiană au pătruns: *fugă* (f) < it. *fuga* (f) „formă muzicală polifonică”, *motto* (n) < it. *motto* (m), *pizza/pizză* (f) < it. *pizza* (f); din spaniolă: *flamenco* (n) < sp. *flamenco*, *infante* (m) < sp. *infante* (m), *picaro* (m) < sp. *picaro* (m) etc.

În ultimele decenii ale secolului trecut și în prezent, preocupă problema anglicismelor, care comportă dificultăți de adaptare. În procesul de atribuire a genului gramatical sunt implicate trei criterii: etimologic, semantic și formal. Se constată menținerea genului din limba sursă: un *bodyguard*/*bodygard* (m) sau fixarea substantivului la genul neutru: *casting*, *design*, *job*, *lobby*, *show*, *site*, *trend*, *week-end etc*.

Asemănarea formală a neutrelor la singular cu masculinul, iar la plural cu femininul conduce la frecvente schimbări de gen sau ezitări în vorbirea populară. Unele substantive apar la forme diferite de gen, specializate pentru sensuri și domenii diferite: *anșoa* (s. m. „*pește*”)/ *anșoa*, dar *anșoa* (s. n. „pastă de pește”) /*anșoauri* „sortimente”; *subiecte* (s. n. „gramaticale”)/*subiecți* (s. m. „umani”). Tot de genuri diferite sunt unele variante libere (variante corecte, cu același sens,

dar cu forme diferite): *acumulatori*/*acumulatoare* (auto), *basc*/*bască* „beretă”, *colind*/*colindă* „cântec”, *elemenți* (de calorifer)/*elemente*.Desinența de plural variază în funcție de sens la omonimele parțiale: *curent-curente* sau *curent-curenți*, *glob-globuri* sau *glob-globi*, *pas-pași* sau *pas-pasuri*, *raport-rapoarte* sau *raport-raporturi*.

IV. FORMELE DE GEN ALE SUBSTANTIVULUI ÎN LIMBA ROMÂNĂ ACTUALĂ

1. *Asimetria de gen*

La nivel lingvistic, prevalarea masculinului asupra femininului se manifestă în mai multe direcții:

- se identifică noțiunile om-bărbat (engl. *man*, fr. *homme*);
- numele de persoană înregistrează inițiala tatălui;
- în CNP, sexul femeii este notat cu numărul 2;
- pe formularele din stilul oficial-administrativ este trecut, mai întâi, numele tatălui;
- pentru multe profesii nu există sau nu se folosește varianta de feminin a substantivelor;
- în dicționare, apare întâi forma de masculin a pronumelui, a adjectivului sau a articolului;
- substantivele de gen masculin se utilizează cu sens generalizator cu referire la ambele sexe (*elevi*, *cititori*, *tineri*);
- acordul gramatical are ca punct de referință masculinul.

Corespondența dintre ***genul natural*** și ***genul gramatical*** se realizează, de regulă, prin perechi de cuvinte diferite (***heteronime***) sau perechi de cuvinte cu aceeași rădăcină, formate unul de la altul prin ***derivare moțională***:

a) feminine formate de la masculine: *duce>ducesă*, *florar>florăreasă, oltean>olteancă*, *pictor>pictoriță*, *profesor>profesoară*, *Alexandru>Alexandrina*, *Joian>Joianca*, *viței>vițea* (substituire de sufix);

b) masculine formate de la feminine: *curcă>curcan, mierlă>mierloi*, *Viorica>Viorel* (substituire de sufix), *pisică <pisic* (suprimare de sufix).

Flexiunea de gen are ca bază derivativă, prioritar, forma de masculin. Sufixul feminin cel mai productiv este *-ă* (*colegă*, *ingineră*, *prietenă*). Sufixul *-oaică* este specializat pentru animale (*lupoaică*, *vulpoaică*), iar sufixele de origine slavă *-că* și *-iță* circulă mai puțin [10]. În **DOOM 2** se păstrează *tigroaică* și *tigresă* (rar), *cetățeană* și *cetățeancă* (fam.), *liceană* nu *liceancă*, *casieră* și *casieriță* (cu preferință pentru prima formă).

Numele de familie cu aspect masculin admit derivate cu sufix: *Popescu>Popeasca*, *Munteanu>Munteanca*, *Pricop>Pricopoaia*.

Pentru situația când trebuie precizat genul natural, iar alte mijloace sunt inoperante, substantivul masculin este însoțit de un alt substantiv care precizează

genul (*rector-femeie*) sau substantivul ce indică profesia se folosește ca determinant pe lângă substantivul „femeie” (*femeie-rector*). DCR înregistrează sute de compuse de acest fel: *femeie-arbitru*, *femeie-arhitect*, *femeie-autor*, *femeie-aviator*, *femeie-bodyguard*, *femeie-dirijor*, *femeie-episcop*, *femeie-kamikaze*, *femeie-gondolier*, *femeie-matador*, *femeie-prefect*, *femeie-soldat* etc.

Dacă în cazul substantivelor epicene, genul interesează mai rar, iar în stilul științific se adaugă substantivele „mascul sau femelă” (*liliac-mascul*, *liliac-femelă*; *țânțar-mascul*, *țânțar-femelă*), opțiunea pentru masculin, când există formă de feminin (*arbitră*, *arhitectă*, *autoare*, *aviatoare* etc.), nu se justifică.

2. *Egalitate de gen și genizare*

Pentru a se realiza concordanța dintre genul natural și genul gramatical reclamată de gender se recomandă folosirea femininelor acolo unde acestea există, crearea unor structuri noi sau împrumuturi din vocabularul internațional.

Unele cuvinte de gen masculin, care au circulat multă vreme, denumind titluri, ranguri sau profesii neexercitate de femei (*armaș*, *hatman*, *postelnic*, *stolnic*, *voievod*), au devenit arhaisme lexicale și au intrat în fondul pasiv al limbii, neavând niciodată feminin. Nu se găsesc nici astăzi echivalente pentru *plutonier*, *ofițer*, *colonel*, *general*, cu toate că femeile ocupă în societatea contemporană funcții în armată și au aceste grade. Unele profesiuni rămân exclusiv pentru bărbați, nefiind acceptate de femei: *hornar*, *coșar*, *geamgiu*, *parchetar*, *pădurar*, *vânător* etc.

Utilizarea unor sufixe imprimă derivatului, uneori, conotații peiorative, chiar dacă ele nu există în intenția de comunicare: *grataragiță*, *macaragiță*, *vatmaniță*. Cuvântul *jandarmeriță*, inexistent în **DEX**, s-a utilizat ezitant în ziua de 10 august 2018, cu ocazia mitingului organizat la București de diaspora. Deși termenul *jandarm* este vechi, profesiunea este încă puțin exercitată de femei. Protestatarii, jurnaliștii și politicienii au întrebuințat următoarele structuri: *jandarmul-femeie*, *femeia-jandarm*, *domnișoara-jandarm*, *jandarmerița*. Ultimul derivat cu sufix vechi pare să trimită în derizoriu profesia. Sufixul *-ist* sugerează o anumită distincție, dar, adăugat unor rădăcini, își pierde această calitate: *fripturist*, *globalist*, *manelist*, *metalist*, *surfist*, *știrist*. Alte nume de agent, compuse prin abreviere, selectează același sufix pentru ambele genuri: *IT-ist*,*-ă*; *penelist*,*- ă*; *pedelist*,*- ă*; *peremist*,*-ă*.

Din DCR se reține neologisme împrumutate, care și-au creat femininul: *blogăr-blogăriță*, *hacker-hackeriță*, *lector-lectoriță*, *lobbyst-lobbystă*, *rocker-rockeriță*, *somelier-somelieră*. O analiză pertinentă a permisivității și a restricțiilor gramaticale sistemice se află în studiul Alexandrei Gherasim.[9]

În stilul colocvial, mai ales al intelectualilor, inovațiile apar spontan și sunt valorificate pentru conotații. În 2019, la emisiunile „Jocuri de putere” (Realitatea TV, moderator Rareș Bogdan), s-au pronunțat cuvinte noi pentru nume de agent: *discotecar*, *postac*, *suveranist*, care circulă, acum, fără formă de feminin. *Discotecar* este un cuvânt inspirat de comportamentul unui tânăr ministru,

postac desemnează pe cel care postează comentarii pe forumuri, iar *suveranist*– pe adeptul ideii că suveranitate înseamnă interzicerea sau limitarea companiilor transnaționale.

Realitatea impune împrumuturi aflate, deocamdată, în stadiul de xenisme: *freelancer* (s. m.) < engl. *freelancer* „colaborator extern la un ziar, post de radio sau televiziune"; *gambler* (s. m.) < engl. *gambler* „persoană dependentă de jocurile de noroc"; *gasterbeiter*< ger. engl. *gasterbeiter* „muncitor de origine străină dintr-o țară".

Ghidul practic al Departamentului de limbă română din Direcția Generală Traduceri a Comisiei Europene, ediția 2016, revizuită și adăugită, oferă tabelul nr. 1, cuprinzând o listă de funcții și profesii, ale căror variante de feminin fie nu sunt atestate în limba română (*chirurgă*, *medică*), fie aparțin unui registru familiar (*doctoriță*, *librăreasă*) și tabelul nr. 2, care conține o listă de forme de feminin, atestate în DEX/DOOM/gramatici, recomandate sau nerecomandate de către Academia Română. Examinarea celor două tabele conduce la concluzia că Departamentul de la Comisia Europeană își însușește punctul de vedere a lui G. Gruiță, care constată și motivează reticența vorbitorilor în fața femininelor nou create, prin prestigiul variantei generice. [11] În primul tabel sunt recomandați termenii: *bancher* (**DCR** atestă și *bancheriță*), *comisar* (dar comisarul european, Corina Crețu, s-a adresat în forul european cu formula „*comisarelor* și *comisarilor*"), *ministru* (cuvântul a suscitat discuții privind sufixul), *arbitru* (la concursurile de gimnastică artistică sunt numai femei), precum și *conferențiar*, *decan*, *lector*, *rector*, *notar*, *jandarm*. Același document, constatând că folosirea femininului este ezitantă „acesta fiind perceput ca marcă devalorizatoare", păstrează masculinul *cercetător*, *colaborator*, *comentator*, *șef* etc. și recomandă utilizarea femininului cu determinant (*cercetătoare* la institutul X, dar *cercetător științific*; *colaboratoare*, dar *colaborator bancar*; *comentatoare*, însă *comentator politic*, *șefă*, atunci când nu are determinant). Se impune observația că substantivele feminine cu determinant tind să fie promovate, cel puțin, în această fază de evoluție a limbii.

În limba română feminizarea naturală se va produce, probabil, în timp. Românii au preferat formulele *doamnă director* și *doamnă profesor* și după ce au existat femininele *directoare* și *profesoară*, iar limba urmează uzul.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** Gramatica limbii române (GALR) vol. I, ed. a II-a adăugită, tiraj nou, Editura Academiei RSR, București, 1966.
2. *** Gramatica limbii române (GALR) vol. I. Cuvântul, București, Editura Academiei Române, București, 2005, pp. 63-69.
3. *** Gramatica de bază a limbii române (GALR de bază), Editura Univers Enciclopedic, București, 2016, pp. 49-52, pp.656-662.

4. AVRAM M. Gramatica pentru toți. București: Editura Academiei RSR, 1986.
5. CONDREA I. Metafora gender: aspecte ale traducerii. În: Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coseriu" (CISL), Ediția a XIV-a. Chișinău, 2018, pp. 419-426.
6. DIACONESCU P. Sintagmatic și paradigmatic în structura genului. În: SCL, XX. București, 1969, pp. 23-24.
7. DIMITRIU C. Tratat de gramatică a limbii române - Morfologie, Institutul European 1999, 2002, pp. 121-129.
8. DRAGOMIR O., MIROIU M. Lexicon feminist, Iași: Editura Polirom, 2002, pp. 156-157.
9. GHERASIM Al. Permisivitate și restricții gramaticale sistemice în cazul numelor de profesioniști și demnitari în limba română actuală. În: Limba română actuală: normă și diversitate stilistică. Chișinău, 2018, pp. 54-64.
10. GRAUR Al. Tendințe actuale ale limbii române. București: Editura Științifică, 1968, pp. 54-165.
11. GRUIȚĂ S. Gramatică normativă. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1994, pp. 85-88.
12. GUȚU ROMALO V. Aspecte ale limbii române actuale. București: Editura Humanitas Educațional, 2005, pp. 100-107.
13. HRISTEA Th. Un aspect al derivării regresive: Formarea numelor de arbori și arbuști fructiferi în limba română în Probleme de etimologie. București: Editura Științifică, 1969, pp. 66-92.
14. IRIMIA D. Gramatica limbii române. Iași: Editura Polirom, 1997, pp. 44-51.
15. IORDAN I., GUȚU ROMALO V., NICULESCU Al. Structura morfologică a limbii române contemporane. București: Editura Științifică, 1967, pp.72-93.
16. IORDAN I., ROBU V. Limba română contemporană. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978, pp. 369-374.
17. MANOLIU MANEA M. Gramatica comparată a limbilor romanice. București Editura Didactică și Pedagogică, 1971, pp. 134-138.
18. ROSETTI Al. Istoria limbii române vol. I. De la origini până la începutul secolului al VII-lea. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 487.

Dicționare:

1. Dicționar explicativ al limbii române (DEX). București: Editura Univers Enciclopedic, 2016.
2. Dicționar explicativ de cuvinte și sensuri noi. Chișinău: Pro Libra, 2016.
3. Dicționar de cuvinte recente (DCR), ed. a III-a. București: Editura Logos, 2013.

SCURTĂ PRIVIRE ASUPRA EVOLUȚIEI VOCALEI Ĕ LATIN

Larisa GURĂU
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În studiile de fonetică istorică a limbii române au fost stabilite o serie de reguli acceptate, în linii mari, de toți cei care s-au ocupat de evoluția sistemului vocalic. Dispariția categoriei de durată e considerată unanim cea mai importantă modificare a acestui sistem. Pierderea opoziției dintre vocala lungă și cea scurtă constituie o restructurare a sistemului vocalic și reprezintă o cheie pentru soluționarea unui șir întreg de probleme din fonetica istorică. În lucrarea de față vom analiza cateva aspecte ale evoluției vocalei *ĕ* (*e* scurt latin) și implicațiile pe care le-a avut această evoluție în structura fonetică a limbii române.

Cuvinte-cheie*: fonetică istorică, modificări fonetice, trăsături fonologice, fonem, arhifonem, evoluție, vocale, diftongare.*

Abstract: A series of rules were set up in the studies of historical phonetics of the Romanian language that were broadly accepted by those who investigated the evolution of the vowel system. The disappearance of the category of duration is unanimously considered as the most important change of this system. The loss of the opposition between the long and the short vowels represents a restructuring of the vowel system and a key to solving a whole range of problems in historical phonetics. This paper analyses several aspects of the *ĕ* (short Latin *e*) vowel evolution and the impact of this evolution on the phonetic structure of the Romanian language.

Keywords*: historical phonetics, phonetic changes, phonological features, phoneme, archiphoneme, evolution, vowel, diphthongisation.*

Fonetica istorică operează cu noțiunea de *lege fonetică,* prin care se are în vedere modificarea sunetului unei limbi într-o anumită perioadă de dezvoltare a acesteia și, de regulă, pe un anumit teritoriu de răspândire a ei. Din punct de vedere fonologic, pot fi relevate legi generale, care se referă la câteva foneme, unite printr-o trăsătură comună (diferențială sau relevantă). Câteva legi de acest fel se reliefează în latina populară. Orice vocală lungă, pierzându-și durata, își păstrează calitatea: *ī>i, ü>u, ē>e, ō>o, ā>a*. Această lege e valabilă pentru latina vorbită în toate provinciile romane. Legi fonologice cu un caracter mai restrâns se raportă la vocalele scurte, care s-au deschis în latina populară occidentală, în afară de vocala *ă* (*a* scurt), care s-a confundat peste tot cu *ā* (*a* lung), *a* fiind o vocală deschisă la maximum [2, 36].

Ținând cont de faptul că sistemul fonetic este format din unități de diferit grad de abstracție, direct proporțional cu gradul lor de stabilitate, vom încerca să

stabilim ierarhizarea modificărilor fonetice ale unor elemente din sistemul vocalic. Astfel, dintre unitățile sistemului fonetic sau fonologic, cea mai generală și cea mai stabilă, imediat după sistem, ar fi categoria, privită ca un ansamblu de trăsături fonologice.

Sistemul vocalic dispunea în latina clasică de patru categorii: gradul de deschidere, localizarea, labializarea și durata (tab. 1).

Tabelul 1

GRAD DE DESCHIDERE	LOCALIZARE				DURATĂ
	ANTERIOR		POSTERIOR		
Închis	ĭ			ŭ	Scurt
	ī			ū	Lung
Semideschis	ĕ			ŏ	Scurt
	ē			ō	Lung
Deschis			ă		Scurt
			ā		Lung
	Nelabializat	Labializat	Nelabializat	Labializat	
	LABIALIZARE				

Unitatea care urmează imediat după categorie este trăsătura fonologică. Dintre categoriile menționate, gradul de deschidere reunea trăsăturile: deschis, semideshis, închis; localizarea – anterior, posterior; labializarea – labializat, nelabializat; durata – lung, scurt. Trăsătura, fiind o unitate mai puțin abstractă decât categoria, era și mai puțin stabilă. Remarcăm că dintre cele mai importante modificări, cea de categorie și cea de trăsătură se referă direct la sistem. Sistemul suferea o modificare maximă (de gradul întâi), când se shimba categoria și minimă (de gradul doi), când se schimba trăsătura.

Înainte de a ne referi la celelalte modificări fonetice, de importanță oarecum secundară, vom sublinia că sistemul cuprinde un număr finit de foneme, egal cu produsul numerelor respective de trăsături, în cazul de față 3x2x2x2=24. După dispariția categoriei de durată au rămas în sistem 12 foneme posibile: 3x2x2=12 (tab.2). În fiecare limbă se realizează, adică din posibile, potențiale, devin reale doar câteva foneme, numite de inventar. O modificare de gradul trei ar fi apariția sau dispariția din inventar a unui fonem. În sfârșit, modificările de gradul patru, pe care le-am putea considera neconstitutive față de cele enumerate mai sus, care ar fi constitutive, se reduc la prefaceri de foneme existente atât în sistem, cât și în inventar. O asemenea modificare ar fi rotacismul lui ***l*** latin în limbile romanice orientale: *gula – gură; solem – soare.* Atât fonemul ***l***, cât și fonemul ***r*** existau în inventar și înaintea modificării, și după ea.

Să examinăm acum modificările de fiecare grad. O modificare constitutivă de gradul întâi, care constă în apariția sau dispariția unei categorii de trăsături pertinente, a avut loc în latina populară prin secolul doi e.n. Se are în vedere dispariția categoriei de durată a vocalelor. Această dispariție a s-a produs diferit în diverse regiuni ale Romaniei. În Sardinia a avut loc o defonologizare a duratei, din cele zece vocale distincte *ā, ă, ē, ĕ, ī, ĭ, ō, ŏ, ū, ŭ* ramânând cinci: *a,e,i,o,u.* În Occident s-a defonologizat doar opoziția *ā/ă>a;* celelalte opoziții s-au transfonologizat *ē/ĕ >e/ɛ, ī/ĭ >i/e, ō /ŏ >o/ɔ, ū/ ŭ>u/o.* Astfel, în Occident s-a creat un inventar de șapte vocale: *e,ɛ,i,o,ɔ,u,a.* În Orient s-au transfonologizat doar opozițiile vocalelor anterioare: *ē/ĕ >e/ɛ, ī/ĭ >i/e.* Opozițiile vocalelor posterioare s-au defonologizat: *ū/ ŭ>u* etc. Inventarul conține aici șase vocale: *e,ɛ,i,o,u,a.*

Tabelul 2

GRAD DE DESCHIDERE	LOCALIZARE			
	ANTERIOR		POSTERIOR	
Închis	i	ü	î	u
Semideschis	e	ö	a	o
Deschis	ɛ	œ	a	ɔ
	Nelabializat	Labializat	Nelabializat	Labializat
	LABIALIZARE			

Dispariția categoriei duratei s-a reflectat în fiecare cuvânt și în fiecare silabă, silaba conținând în latină în mod necesar o vocală. În felul acesta, s-ar putea spune că latina populară, numită și *vulgară*, de la care provin toate limbile romanice, începe anume cu modificarea maximală a structurii fonologice. Modificarea aceasta a cauzat scindarea latinei populare în trei dialecte sau zone dialectale cu inventare de vocale diferite [1, 24]. Așadar, atunci când ne referim la prima modificare a vocalei *ĕ* în *ɛ,* ne putem da seama că ea reflectă o prefacere de cea mai mare importanță.

Modificarea maximă de sistem, adică dispariția categoriei de durată a vocalelor, poate fi privită și din alt punct de vedere. Sistemul cu patru categorii implică și unitatea de arhifonem, care dispare în vocalismul latinei populare. Astfel, în sistemul dat fonemele *ā* (*a* lung) și *ă* (*a* scurt) s-ar reuni într-o unitate de grad superior – arhifonemul *a*, care are trei trăsături fonologice, comune cu cele ale fonemelor *ā* și *ă*: deschis, nelabiabil și posterior. Arhifonemul *a* se împarte în unități mai mici, în fonemele *ā* și *ă.* Odată cu dispariția duratei, arhifonemul se transformă în fonem.

O neutralizare a opoziției de durată în toate arhifonemele a avut loc în Sardinia: *ā/ă>a, ē/ĕ >e, ī/ĭ >i, ō /ŏ >o, ū/ ŭ>u.* În Orient doar arhifonemele posterioare s-au neutralizat: *ā/ă>a, ō /ŏ >o, ū/ ŭ>u.* În occident s-a neutralizat doar arhifonemul *ā/ă>a.*

Prin dispariția categoriei duratei, sistemul vocalic și-a pierdut una din unitățile sale, pe cea de arhifonem. S-a modificat deci însăși ierarhia unităților constituente ale acestui sistem – din sistemul cu o ierarhie de patru unități – categorie, trăsătură, arhifonem, fonem în noul sistem (tab.1) s-au păstrat doar trei – categorie, trăsătură, fonem (tab.2), nemaivorbind de faptul că una din cele patru categorii a dispărut împreună cu cele două trăsături ale ei.

Prin urmare, atunci când examinăm prefacerea lui *ĕ* (*e* scurt latin) în *ɛ* (*e* deschis) trebuie să ne dăm seama că avem de a face nu cu o simplă deplasare de la un fonem la altul, ci de la arhifonem la fonem și de la un sistem cu patru categorii la altul cu doar trei categorii.

În cele aproape două mii de ani, care au urmat după această modificare, nu au mai avut loc schimbări atât de însemnate ca cea examinată. În acest răstimp în Orient nu s-au mai produs modificări de sistem vocalic. O prefacere minimală de sistem vocalic a avut loc în cursul dezvoltării limbii franceze, unde a apărut o nouă trăsătură fonologică – nazalizarea, paralelă cu cea a gradelor de deschidere, vocalele închise constituind primul grad de plenitudine, cele semideschise – gradul doi, cele deschise – gradul trei și, în sfârșit, cele nazale – gradul patru. Din punct de vedere acustic, plenitudinea maximă a vocalelor nazale se explică prin adăugarea rezonatorului nazal la cel bucal. Modificări minime de sistem, adică apariții și dispariții de trăsături fonologice, au avut loc în cadrul sistemului de consoane. În toate limbile romanice au apărut africatele, iar apoi mediopalatalele cu trăsăturile lor respective. Cea care caracteriza africatele a dispărut apoi în limba franceză.

Prefacerea lui *ĕ* (*e* scurt latin) în *ɛ* (*e* deschis) trebuie privită ca un fapt concret în cadrul unei tendințe generale: vocalele scurte accentuate au avut tendința să se deschidă. În occident această tendință a avut caracter general, toate vocalele scurte s-au deschis *ĕ >ɛ, ĭ >e, ŏ >ɔ, ŭ>o,* în afară de *a*, care nu putea să se deschidă mai mult, fiind o vocală deschisă la maximum. Această tendință nu s-a reflectat în Sardinia, iar în Orient s-a redus doar la deschiderea vocalelor scurte anterioare: *ĕ >ɛ, ĭ >e.*

Așadar, prefacerea lui *ĕ* în *ɛ* poate fi privită în Orient prin prisma unei modificări specifice (deschiderea vocalelor anterioare anterioare scurte), care reflectă doar o latură a unei prefaceri cu caracter general – deschiderea tururor vocalelor scurte, ce a avut loc în Occident. Nu putem trece cu vederea faptul că *ɛ* a apărut nu numai din *ĕ*, dar și din așa-zisul diftong *ae: caelu(m) >cɛlu.* Soarta ulterioară a lui *ɛ* a fost aceeași, indiferent de sursa din care au provenit (*ĕ* sau *ae*).

În sfârșit, referindu-ne la dezvoltarea vocalismului românesc și, în special, la modificările suferite ulterior de vocala *ɛ,* apârută din *ĕ* accentuat, am remarca și faptul că ele (modificările) nu depășesc cadrul sistemului și se reduc la dispariția sau apariția în inventarul de vocale a acelora, care sunt potențiale,

adică cuprinse în tabelul 2. Aşadar, orice modificare a vocalei *ɛ* şi a tuturor celorlalte pote fi urmărită ulterior în cadrul larg al sistemului care le cuprinde (tab.2), iar pierderea duratei ar fi, după cum am văzut, hotarul dintre două perioade de dezvoltare a limbii latine – cea de tip clasic şi cea de tip popular. Această modificare marchează şi începutul diversificării limbilor romanice, punctul iniţial constituindu-l inventarul diferit de vocale în fiecare din cele trei zone.

Faza a doua de dezvoltare a vocalismului limbilor romanice este caracterizată de diftongarea vocalelor deschise şi semideschise, care a avut caracter general în Occident, mai ales în Galia, unde vocalele deschise accentuate s-au prefăcut în diftongi ascendenţi în silabă deschisă: *ɔ>uo (foco>fuoco... >feu* foc*)*; *ɛ >ie (tenet>tient),* iar cele semideschise în diftongi descendenţi: *o>ou (nos>nous* noi); *e>ei (secale>seigle* secară). Şi în Italia diftongarea s-a produs doar în silabă deschisă. În viitoarea limbă spaniolă diftongarea a avut loc nu numai în silabă deschisă, dar şi în silabă închisă: *ɔ>uo* (*porta>puorta>...puerta* poartă); *(foco>fuoco... >fuego* foc*)*; *ɛ >ie (terra >tierra); (decem>diez* şi *diecenueve* nouăsprezece etc).

Referindu-ne la cele două faze de dezvoltare a vocalismului latin în Orient, remarcăm că, dacă în prima fază vocala *ɛ* apare în poziţie accentuată, ca şi în Spania, atât în silabă închisă, cât şi în silabă deschisă din *ĕ* şi din *ae*, în faza a doua această vocală se diftonghează *ɛ >ie* şi dispare, astfel, din inventarul de foneme.

Marius Sala în *Contribuţii la fonetica istorică a limbii române* [3, 106] afirmă că toţi lingviştii care s-au ocupat de soarta latinescului *ĕ* accentuat (O. Densuseanu, Al. Philippide, S. Puşcariu, Al. Procopovici, O. Nandriş, Em. Vasiliu ş.a) admit că avem a face cu diftongarea în *ie* a acestei vocale şi că primul element al diftongului a palatalizat consoana precedentă.

Anume în fazele următoare (a treia şi a patra) diftongul *ie* îl pierde pe *i* (iot) în Orient atunci când este situat după dentalele oclusive *t, d,* iar apoi după postpalatalele oclusive *k, g.* În ambele cazuri oclusivele se transformă în africatele respective - *ţ,ḑ,č,ğ*. Acest fenomen a avut loc în latina târzie şi apare în toate limbile romanice. O particularitate a românei este generalizarea africatizării dentalelor urmate de un iot, degajat dintr-un *ĕ* sau *ĭ* latineşti. Acest fenomen a avut loc, se pare, după sec. al IV-lea [3, 138].

Rezumând cele spuse mai sus, menţionăm că în procesul de dezvoltare a latinei populare orientale au avut loc modificări fonetice de diferit grad de importanţă: modificări de sistem şi modificări de inventar. O modificare maximă de sistem – dispariţia categoriei de durată a vocalelor se reflectă în transformarea lui *ĕ* în *ɛ: terra>tɛra.* O modificare minimă de sistem – apariţia trăsăturii relevante africative – se reflectă în transformarea oclusivelor dentale *t, d* şi a celor postpalatale *k, g* în africatele respective *ţ,ḑ,č,ğ: tɛra>tiera>ţară.*

Fonetica istorică nu releva importanța modificărilor sunetelor, care ar permite rezolvarea unei serii de probleme capitale de istorie a limbii: precizarea noțiunii de latină populară, fixarea începutului latinei populare (sf. sec. II e.n., când dispare durata vocalelor), diferențierea dialectală a latinei populare ca punct inițial în dezvoltarea limbilor romanice, periodizarea istoriei limbii etc.

BIBLIOGRAFIE:

1. CIOBANU A. Reflecții lingvistice. Chișinău, 2009
2. EVDOȘENCO A. Introducere în studiul filologiei romanice. Chișinău, Lumina, 1987
3. SALA M. Contribuții la fonetica istorică a limbii române. București, 1970
4. WARTBURG W. La fragmentation linguistique de la Romania. Paris, 1967

STUDIUL TEXTULUI; DISCURS SPECIALIZAT

LE MANUSCRIT 109 DES *ENSEIGNEMENTS DE NEAGOE BASARAB A SON FILS THEODOSIE*: ANALYSE DES ABREVIATIONS ET DES MARQUEURS D'EQUIVALENCES A PARTIR DE FRAGMENTS DE L'ЊUVRE (P. 2R-66R)

Estelle VARIOT
Aix Marseille Univ, CAER, France

Résumé: Dans cette intervention, l'auteur se propose de présenter des particularités enregistrées dans des pages sélectionnées du manuscrit 109, (p. 2r-66r), des *Enseignements* de Neagoe Basarab et, plus précisément, les abréviations de mots et les équivalences typographiques, tout comme leur impact sur la langue. L'analyse des mots va lui permettre, de même, de mettre en évidence l'existence de certaines tendances récurrentes ainsi que des changements, dans un contexte où nombre de formes ne sont pas entièrement standardisées et continuent à évoluer, jusqu'au remplacement de la graphie cyrillique par la latine et jusqu'à la période actuelle. Des points de vue synchronique et diachronique, cet article vise à souligner l'actualité et l'importance de l'étude des manuscrits ainsi que des auteurs anciens, à un moment essentiel pour la langue roumaine où elle s'est réorientée vers la Latinité.

Mots-Clefs: *Neagoe Basarab; Enseignements; évolution de la norme; manuscrit; philologie*

Rezumat: În cadrul intervenţiei sale, autorul îşi propune să prezinte unele aspecte de ordin lingvistic, reperate în filele manuscrisului 109 (p. 2r-66r) al *Învăţăturilor* lui Neagoe Basarab, printre acestea numărându-se particularităţi grafice, stilistice şi redacţionale, mai precis abrevierile cuvintelor şi echivalenţele tipografice ca, de altfel, şi impactul lor asupra textului. Analiza cuvintelor îi va permite, de asemenea, să evidenţieze unele influenţe ale contactelor lingvistice asupra constituirii termenilor pe care Neagoe Basarab îi utilizează în varii contexte, în care o seamă de forme nu sunt cu totul normalizate şi continuă să evolueze până în momentul înlocuirii grafiei chirilice cu cea latinească și până în perioada actuală. Din perspectivă sincronică şi diacronică, articolul de faţă are ca scop să sublinieze actualitatea şi importanţa studiului manuscriselor, precum şi cea a autorilor de odinioară, într-un moment esenţial pentru limba română când aceasta s-a reorientat spre Latinitate.

Cuvinte-cheie*: NeagoeBasarab; Învăţăturile; evoluţia normei; manuscris; filologie*

Abstract: In this paper, the author aims to present some of specific aspects of the MS 109 (p. 2-66r) of Neagoe Basarab's *Teachings* connected with language and, especially, with the abbreviation and the way how some words are reduced and equivalated by means of typographic tools, as well as their impact on language. The analysis of many words will give the opportunity to underscore some recurrent trends as well as some changes, in a

context when numerous forms are not totally standardized and are still developing during the later period when the natural, latin alphabet replaced the Cyrillic one, till nowadays. From the diachronic and synchronic points of view, this article will intend to show the topicality and the importance of studying manuscripts and ancient authors, at a key time for the Romanian language when it reoriented itself toward Latinity.

Keywords*: Neagoe Basarab; Teachings; norm evolution; manuscript; philology*

Mon premier contact avec *Les Enseignements*… a été réalisé, il y a quelques années déjà, par le biais de la version slavonne fac-simile de ceux-ci, parcellaire aujourd'hui qui est accessible grâce aux Éditions « Roza vânturilor ». Celle-ci m'a permis de mettre en avant le contexte culturel et littéraire spécifique qui régnait dans la Principauté historique de Valachie et les échanges qui ont existé entre les différentes régions roumaines. Les premiers résultats relatifs au strict manuscrit slavon ont été réunis dans différentes communications publiées dans des revues de Roumanie et de République de Moldavie et ont permis de mettre en avant l'importance du lien entre, d'une part, la culture dans une aire géographique donnée et, d'autre part, le peuple qui l'exprime dans sa langue historique et naturelle.

En 2014, à l'occasion d'un déplacement à Cluj-Napoca (Roumanie), j'ai appris – grâce à l'aide de mon collègue Adrian Chircu[1] – qu'un manuscrit roumain des *Enseignements* était conservé à la filiale de Cluj de la Bibliothèque de l'Académie[2] et une première comparaison de celui-ci auquel j'ai eu accès m'a permis de constater, dès le départ, l'existence de différences notables entre les deux manuscrits (le fac-simile slavon mentionné *supra* et le roumain cyrillique [MS 109]), notamment, dans le contenu et dans la localisation de certains passages ou fragments. Afin d'avoir une vision la plus complète possible, j'ai entamé la vérification complète de la version roumaine (mon domaine de spécialité). J'ai ainsi cherché à mettre en valeur la démarche de l'auteur et du copiste reproduite dans ce manuscrit, en vue de le comparer à terme avec la version slavonne correspondante. J'ai publié un premier résultat de ces recherches, en 2017 qui a consisté en une étude sur "Poveste pentru marele Costandin împărat", un fragment qui est présent en partie dans les versions slavonne et roumaine. J'ai ensuite poursuivi cette vérification jusqu'à parvenir actuellement approximativement au tiers de l'ouvrage jusqu'à la page 66r (sur un total de 273 pages ; le manuscrit ayant été numéroté au recto [r], par les soins de la bibliothèque). La difficulté de la tâche de translitération d'un ouvrage manuscrit, abrévié en partie, parfois de manière différente, assortie de la vérification systématique de toutes les lettres de chaque page, qui ont des positions différentes en divers endroits du texte, est

[1] Et mon tuteur, suite au décès du regretté Professeur Anatol Ciobanu.

[2] La bibliothèque m'a montré le manuscrit et m'a transmis une copie scannée pour que je puisse l'étudier.

à l'origine du fait que le corpus choisi, ici, s'arrête à la page 66r. Cette communication a pour objet de présenter certaines caractéristiques qui reviennent plus ou moins régulièrement dans les pages vérifiées et qui ont trait en particulier aux techniques d'abréviations utilisant souvent des conventions typographiques qui sont présentes dans cette partie de l'ouvrage et aux équivalences entre les lettres et les nombres usitées à cette étape de la langue roumaine. Il est bien entendu que l'objectif final est la translittération intégrale de l'ensemble du manuscrit, afin d'exploiter au mieux toutes ses richesses.

D'un point de vue philologique, l'existence de différents manuscrits pose les questions longtemps débattues de l'antériorité de l'une par rapport aux autres et (en général, la slavonne est considérée comme préexistante dans le domaine roumain, par rapport à la grecque et à la roumaine) et des différences qui peuvent exister entre lesdits manuscrits, du fait de l'action des copistes ou bien des influences qui ont pu s'exercer sur la graphie ou sur le lexique. Pour autant, cette préexistence d'un manuscrit sur les autres, datée et vérifiable, à force d'analyses minutieuses, ne remet pas en question le fait que chaque manuscrit dispose de qualités et de spécificités qui lui sont propres, notamment, dans l'optique d'une étude visant la translittération d'un document source en alphabet latin, l'interprétation des signes diacritiques et la traduction à terme dans une autre langue. Ces particularités et richesses intrinsèques à chaque ouvrage permettent d'employer le terme « original », dans ce cadre, y compris pour le manuscrit roumain, reconnu comme postérieur, en particulier au slavon.

La présente intervention qui porte sur le MS 109 (p. 2-66r) a pour objectif, d'une part, de percevoir si les situations abréviatives de différentes sortes affectant les parties du discours répertoriées admettent des exceptions ou des variations, au fil des pages, afin d'établir les motivations du copiste et les éventuels codes typographiques employés. Un lien sera également établi, au fil des exemples, avec la phonologie et l'histoire particulière et générale de la langue ainsi que l'impact de ce phénomène sur la phrase et le discours. D'autre part, cette analyse tend à mettre en évidence le fait que des formes inventoriées de manière ponctuelle permettent, dans certains cas, d'anticiper sur une étape postérieure de la langue et sur une évolution de la norme.

Les références au MS 109 sont constituées du chiffre enregistré par la bibliothèque recto (r) ou verso (v), étant précisé que le corps de l'ouvrage commence à la page 2. De manière formelle, je mentionne d'emblée que l'ensemble des pages du manuscrit dispose de certaines caractéristiques, dont la présence des titres des sous-parties en rouge et de certaines lettres majuscules du corps dans cette même couleur, d'une part et la reprise systématique, en début de page suivante, des dernières syllabes ou des mots de la page qui vient de s'achever, d'autre part. Ce dernier trait semble relever de la volonté permanente du copiste

de se repérer dans le manuscrit et d'identifier clairement l'endroit où il se trouve au moment où il accomplit sa tâche. « Les copistes du temps passé usaient beaucoup − abusaient même − du procédé **abréviatif,** pour aller plus vite et ménager le parchemin. » [28, 155]. C'est l'absence de cette reprise qui m'a alertée, en particulier, entre les pages 2v et 3r et il s'est avéré que, bien que la numérotation soit linéaire, un fragment de texte – qui correspond à quelques pages du manuscrit – manque.

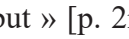
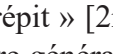
J'ajoute qu'il ne s'agira pas d'enregistrer, dans cette intervention, l'ensemble des formes présentes sur toutes les pages, faute de place mais plutôt de mettre en évidence les tendances qui ont conduit le copiste à utiliser ce mécanisme de notation à des endroits du manuscrit, avec, le cas échéant, des variations ou des exceptions et d'essayer de tirer des conclusions sur les résultats obtenus, en matière d'abréviations et de techniques adoptées par le copiste dans sa difficile tâche.

Dans cette optique et du point de vue méthodologique, je renvoie à la définition du terme *abréviation* qui correspond à une « [r]éduction graphique d'un mot ou d'un groupe de mots revenant plusieurs fois dans un texte afin de rendre l'écriture plus rapide » [9, I]. À ce niveau, l'on retiendra, d'un côté, l'omission ou la suppression de certains signes diacritiques ou leur remplacement ou accompagnement par des procédés typographiques d'équivalence et, de l'autre, le caractère réitéré dudit phénomène, étant précisé qu'à ce stade, l'analyse porte sur environ un tiers du document avec une tendance relative à l'accélération de la notation par endroits, ce qui peut appeler à d'éventuelles réserves, puisqu'il peut apparaître d'autres phénomènes dans le reste du document qui reste encore à exploiter pleinement.

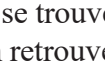
Dans un souci de précision et afin de bien permettre au lecteur de cerner les différentes possibilités d'abréviations que la partie de manuscrit étudiée contient, je fournis également la définition proposée par le centre National de Recherches Terminologiques : « L'**abréviation** consiste dans le retranchement de plusieurs lettres finales ou médianes remplacées ou non par un point, en une combinaison de chiffres et de minuscules et même de supérieures, et par la substitution de lettres et de signes particuliers. » [28, 155].

Je regrouperai, de ce fait, les abréviations suivant deux grandes catégories, d'une part, celles qui font appel, purement et simplement, à la suppression, à l'omission ou au changement de position de lettres, avec ou sans signe typographique d'alerte à destination du lecteur ; et, d'autre part, celles qui procèdent de remplacements par des équivalents typographiques ou par d'autres signes conventionnels. Pour chacune des catégories mentionnées *supra*, je m'efforcerai de présenter, au fur et à mesure qu'ils sont enregistrés dans le corpus, des exemples affectant catégories grammaticales concernées et les éventuelles variations enregistrées dans le corpus analysé qui correspond au tiers de l'ouvrage.

À l'intérieur des abréviations par réduction du nombre de lettres, nous retrouvons celles qui sont réalisées par la présence de signes diacritiques spécifiques (avec omission de la consonne qui suit).

C'est, en particulier le cas, de la lettre cyrillique / **ѫ** qui est translittérée *-â-* ou *-î-* (suivant les périodes et la place dans le mot [à l'initiale ou en position médiane et finale). La particularité, en roumain ancien, consiste, souvent, à omettre la consonne *-m* ou *-n*, pour la préposition *în/îm* qui est utilisée dans la composition de mots d'autres catégories grammaticales, tandis que, durant la période du cyrillique de transition (1830-1866)[3], ladite consonne apparaît dans les textes. Les catégories grammaticales concernées par la présence du î cyrillique sont notamment : le participe passé substantivé : **ѫчепутул** *: î[n]ceputul* « le début » [p. 2r] ; le nom commun : **ѫвъцътурілwр** : *î[n]văţăturilor* « des Enseignements » ; **ѫцєріи** *: î[n]gerii « les anges »* ; **ѫчпътоаре**[i] : *î[n]cepătoarei* « de celle qui commence » [2v]) ; le verbe : **ау ѫвъцать** : *au î[n]văţăt* « [a] enseigné » [2r] ; *:* **не ѫчета**[т] : *ne î[n]ceta*[t] « sans répit » [2r ; participe passé adverbialisé] ; la préposition : **ѫ** *î[n]* [p. 3v]. Ce cadre général admet cependant des exceptions, en particulier la préposition **ѫнаі**[n]**тѣ лүи** : *înai*[n]*tea (lui)* « devant lui » [2v], la forme verbale **а**[у] **ѫнъ**[л]**ца**[т] : *a*[u] *înă*[l]*ţa*[t] « [a] élevé » (p. 3v) ; à noter l'aphérèse de la voyelle î- en page 5v : : **ма**[n] **наи**[n]**'те** : *mai nai*[n]*te* « avant ; auparavant ».

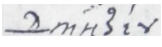
Dans le cas de la lettre cyrillique **ъ** (translittérée *ă*), il est intéressant de noter par contre que le copiste/typographe choisit d'écrire la lettre *-n-* en position haute (exposant), suivie d'un signe typographique en demi-cercle (**кувѣ**[n]**тулуи** : *cuvă*[n]*tului*[4] « de la parole » [2r])

Une autre sous-catégorie d'abréviations engendrant une réduction de lettres se manifeste par des lettres majuscules initiales, en lieu et place de mots complets. Il s'agit, en général, de noms propres. Ainsi, on retrouve à différents endroits du corpus *XC* c'est-à-dire respectivement la première et la dernière consonne du mot **НС** : HS (*Hristos*) [4r ; 4v ; 5r etc. ; en 10r IC HC : IS HS « Jésus-Christ » ; néanmoins, le mot se trouve en toutes lettres en page 7r : : **Хри**[c']**то**[c'] : *Hri*[s-]*to*[s] « le Christ »]. On retrouve également d'autres noms propres et des toponymes, de temps à autre : à certains endroits, toutes les lettres apparaissent tandis qu'à d'autres, seules les principales sont conservées. Par exemple : **Египе**[т] : *Eghipe*[t] « Égypte » (p. 26r) ; *[* : **дави**[д] : *Davi*[d] « David » (nom propre ; p. 11r ; 24r) mais abréviation supplémentaire, par omission de la voyelle *-a-* en pages 18r, 22v et 31v : **дви**[д] : *D[a]vi*[d]*]*, **соломо**[n]**'** : *Solomo*[n] « Salomon » (nom

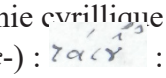
[3] Dans la revue *Dacia Literară*, par exemple, citée en bibliographie.

[4] La translittération des mots présentée par nos soins maintient la position des lettres telle qu'elle apparaît dans l'original, afin d'en révéler toute la richesse.

propre, p. 11r ; présence de toutes les lettres) ; **дам'скь** : *Dam'sc* « Damas » (toponyme ; p. 23r) ; **Ісранп'тені** *: Israili'teni* « Israëliens » (nom de peuple ; p. 26r) ; **їерслнм** : *Îersli'm* « Jérusalem » (p. 54r).

Une autre catégorie d'abréviations est constituée par la présence, en divers endroits du corpus référencé, de consonnes, au lieu de syllabes initiales et/ou médianes complètes. Dans ce cas, le copiste choisit d'écrire une partie des lettres, de façon à mobiliser les connaissances du lecteur avisé qui sera à même de trouver les lettres manquantes et de reconstituer le mot complet. Par exemple : [5] : **Дмнзеу** : *D[u]mn[e]zeu* « Dieu » (p. 3v ; 16v). Ce phénomène d'identification des syllabes par le biais des consonnes renvoie au rôle prépondérant de celles-ci, au niveau sémantique, dans bon nombre de langues, y compris sémitiques.

Arrivée à cette étape, je soulignerai une autre caractéristique du manuscrit 109 qui est liée à ce qui précède et qui consiste à modifier, par endroits, la position de certaines lettres (consonnes mais aussi voyelles) dans les mots et dans les phrases et à les mettre en hauteur, en adjoignant dans bien des cas un signe typographique, afin d'avertir le lecteur de cela. Ce phénomène qui peut connaître quelques variations, pour certaines occurrences, se retrouve tout au long du manuscrit et conduit à un gain de place et de temps pour le copiste. Là encore, les différentes catégories grammaticales sont concernées et nous en donnons quelques exemples ci-après.

Ceci se produit dans quasiment chaque page du corpus et on peut dénombrer ainsi (sans modification de lettre et sans signe typographique d'accompagnement) : **wм** : om [2v] ; **Думенезеу** : *dumnezeu* ; **Думенезеул** : *Dumnezeul* « Dieu » (variation) [2v] ; mots monosyllabiques : lettre *-r* en position finale : **ыр** : *iar* « et ; mais ; à nouveau » (p. 3r) ; : **ші** : *şi* « et » (p. 3r) ; **кум** : *cum* « comme ; comment » (p. 3r) ; lettre *-n* : **пентру** : *pentru* « pour » (sans modification de lettre mais avec signe typographique d'accompagnement) [préposition ; 2v ; 4r] ; consonne *-b* : **рабдъ** : *rabdă* « patient » (p. 30r) ; lettre *-s* (en syllabe médiane) : nom commun : lettre *-s* : **апостолул** : *apostolul* « l'apôtre » (p. 7v) ; verbe : **ысте** : *iaste* « est » (p. 3r ; 5v) ; en position finale : **адус** : adus « amené ; apporté » (p. 3r) ; consonne *-n* et au-dessus *-d* en position haute dans des mots monosyllabiques : **кьнд** : *câ*nd « quand » (4v) ; consonne *-t* en position très haute et en position haute, de part et d'autre du *-t-*, consonne *-s* et voyelle *-e* : **ыcте** : *iaste* « est » (5r) ; à noter, également, la graphie cyrillique pour *ceasul* (accentuation sur le *-a* de la première syllabe, après le *c-*) : : **часул'** « l'heure ». La consonne *-d* apparaît aussi en position haute, souvent en

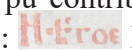
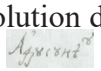
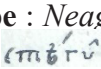
[5] Les mots, tels qu'ils se trouvent écrits dans le manuscrit 109, sont indiqués, ponctuellement, dans un but de clarté et aux fins d'information du lecteur.

fin de mot, tout au long du corpus : **дави**д : *Davi*^{d} « David » (nom propre ; p. 11r ; 24r) mais abréviation supplémentaire, par omission de la voyelle *-a-* en pages 18r, 22v et 31v : **дви**д : *D[a]vi*^{d} (comme rappelé aussi supra) ; **кьнд** : *câ*nd « quand » (conjonction de subordination ; p. 11r) ; lettre *-n* : **соломо**н : *Solomo*^{n} (nom propre, p. 11r) ; lettre *-m* : **ровоа**м : *Rovoa*^{m} (p. 12r) ; **авесали**м : *Avesali*^{m} (p. 12v) ; lettre *-l* израи**л** : *Israi*^{l} (nom de pays et toponyme ; p. 14r) ; lettre *-p* : **пре** : *pre* (morphème de l'accusatif devant les noms de personnes ; préposition) mais **фа**п**теле** : *fa*^{p}*tele* « les faits » (p. 3v) et **дре**пт : *dre*^{pt} « droit » (p. 24r ; *-p* en position haute et *-t* au-dessus un peu modifié mais p. 25v et 31r : **дре**п**ту** : *dre*^{p}*tu*) ; lettre *-r* : **да**р : *Da*^{r} « mais » (notamment, p. 18r).

La voyelle *-o* (arrondie ; en syllabes médianes) est largement concernée par ce phénomène tout au long du corpus : **про**᾽**рку**д : *pr*$^{[o]}$*r*$^{[o]}$*cu*^{l} « le prophète » (substantif ; p. 4r ; 5r) ; tout comme la voyelle *-i* (mot monosyllabique ; lui (pronom [proclitique ou pas] au génitif ou au datif ; ou *-i* final de l'article défini) (conjonction de coordination ; 4v) : **лу**$^{\mathbf{I}}$: *lu*^{i} « à lui ; pour lui ; de lui » ; **wамені**$^{\mathbf{I}}$: *oameni*^{i} « les hommes » ; **ш**$^{\mathbf{I}}$: *ş*^{i} « et » (graphie variable : : **ш**$^{\mathbf{I}}$: *ş*^{i} 4v ; 25r) ; et *-u* (voyelle arrondie ; souvent, de manière récurrente, en dernière syllabe, dans des mots monosyllabiques ou dans des diphtongues ; 4r ; substantif ; verbes et formes verbales, notamment) : **Дмнезе**$^{\mathbf{y}}$: *Dumneze*^{u} « Dieu » (également p. 12v ; 13r ; 16v ; 26r) ; **фу** : *fu* « fut » (position normale) ; **а**$^{\mathbf{y}}$: *a*^{u} « [a] ; ont] » (4r ; 28v ; en roumain ancien, emploi fréquent d'une forme plurielle à valeur singulière et vice-versa).

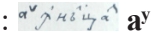
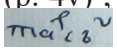
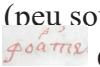
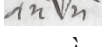
À noter que la lettre *-j* apparaît régulièrement en position basse, à l'initiale **жудекать** : *judecată* « jugement » (3v) ; en position haute, dans les syllabes médianes, dans la partie de manuscrit vérifiée : **аші**ж**дерѣ** : *aşijderea* « de même » (3v). On souligne en page 54r la forme abrégée **аші**ж**дѣ** : *asijd[er]ea*. Il se produit le même phénomène en page 32v pour la forme **слу**ж : *slu*$^{j[i]}$ « servir » (la consonne *-j-* permet à elle seule d'identifier la syllabe), une ligne avant le même mot écrit en toutes lettres : **служи** : *sluji*.

Cette tendance à placer des lettres en position haute par rapport à d'autres engendre, de fait, une accélération également au niveau du débit et de la prononciation de la phrase entière car la lecture rapide tend à omettre des signes graphiques moins visibles qui correspondent, dans certains cas, à des voyelles où des lettres qui sont considérées comme moins importantes (une étude sur l'ensemble du manuscrit serait nécessaire pour confirmer l'adéquation complète entre le choix des lettres en position basse et leur primauté dans l'identification du mot complet).

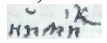
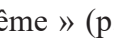
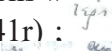
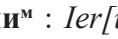
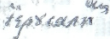
On observe une transcription écrite, en cyrillique, de certains sons différents, de la langue roumaine dans des mots dont la graphie a pu évoluer au cours du temps. Cette économie phonétique a pu contribuer, d'une certaine manière, à l'évolution de la langue. Par exemple : **Нѣгое** : *Neagoe* (substantif ; p. 2r) ; **Адусунѣ^{у}** : *Adusu ne[-]a^{u}* (verbe ; 2v) ; **стѣгу^{л}** : *steagul* (3r), d'une part ; **вечи** : *veci* (substantif ; p. 2v) ; « nous [a] amené » **времѣ** : *vremea* « le temps » (3v), d'autre part. D'un point de vue linguistique, ce point illustre la difficulté à transcrire les sons d'une langue romane dans un alphabet destiné, au départ, aux langues slaves et les changements qui ont affecté la graphie de mots restés dans le lexique roumain.

La deuxième catégorie d'abréviations concerne le remplacement de lettres par des signes d'équivalences.

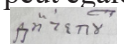
On regroupe dans cette catégorie, en particulier, les mots qui présentent des signes typographiques ou des lettres raccourcies ou modifiées par la main du copiste, en lieu et place de lettres « complètes » (qui permettent de réduire la longueur du mot ou même de remplacer un mot).

Nous donnons ci-après quelques exemples de remplacements de lettres (ou de variations dans la graphie) : lettre *-t* : adjectif indéfini **то^{т}** : *to^{t}* « toujours » (2r) ; forme verbale : **а^{у} жнъ^{л}ца^{т}** *: au înă^{l}ţa^{t}* « [a] élevé » (p. 3v) ; **аи фъку^{т}** : *ai făcu^{t}* « tu as fait » (p. 4r) ; adverbe ***де кь^{т}*** : *de câ^{t}* « que » (p. 4v) ; **фо^{ст}** : *fost* « été » (verbe ; lettre *-o* spécifique ; p. 4r) ; substantif : **та^{т}съ^{у}** : *ta^{t}[ă] să^{u}* « son père » ; p. 11r ; lettre différente et absence de la voyelle) ; lettres *-s* et *-t* en position haute ; p. 4r) ; consonne *-s*, *-t* et voyelle *-e* : **ꙗ͡** : *ia^{ste}* « est » (p. 26r) ; écrit un peu plus loin à la même page avec un t différent, en dernière syllabe : : **тоате** : *toate* « toutes » (adjectif indéfini ; p. 4r) ; **ка^{р}͡** : *ca^{rtea}* « le livre » (lettre *-r-* en position haute et signe typographique pour *-t-* et la diphtongue *-ea-* ; p. 32v). Pour certaines occurrences, la voyelle *-a-* (peu souvent mise en position haute) est légèrement modifiée dans sa graphie : **фоа^{р}те** : *foa^{r}te* « très » (p. 32v) mais **ла^{у}** : *l-a^{u}* « [l'a] » (p. 32v ; allongement de la barre du *-a* à droite). En page 5v, le copiste utilise la lettre grecque *ψ* pour translittérer le groupe consonantique *-ps-* : **лиψи** : *lipsi* « manquer ».

À noter le remplacement du mot *să* (pronom réfléchi *se* [alternance phonétique *-ă/-e*] par un *s* en position haute suivi d'un demi-cercle (signe typographique), après la conjonction *să*, à diverses reprises dans le corpus étudié : **сь^{ъ}͡** : *să* « que » (p. 10v ; 11r ; 37v ; 42r ; 59v). Cette technique témoigne d'une tendance à l'économie et sans doute de l'influence des techniques sténographiques et issues du développement de l'imprimerie.

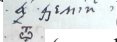
On peut intégrer dans cette catégorie d'abréviation le remplacement du *-i* final ou, en variation, l'apostrophe, en fin de mots ou, dans le cas des mots composés, à la séparation entre les deux. Par exemple : **ними**ᵏ : *nimi*ᶜ **ними**ᵏ᾽ : *nimic'* « rien » (p. 3r) ; **ни**ч᾽ : *ni*ᶜⁱ « pas même » (p. 3r) ; **ферични**ᵘⁱ : *fericiᵘⁱ* « heureux » (forme verbale ; p. 7v) ; **съра**ᶜⁱ : *săracⁱ* « pauvres » (adjectif ; p. 8r) ; **да**ᵐ᾽**ск** : *Daᵐ'sc* « Damas » (toponyme ; p. 23r) ; **ісраи**ᵗ᾽**тені** : *Israᵗⁱteni* « Israëliens » de peuple ; p. 26r) ; **їер͡слмь** : *Ier[u]ˢ'lim* « Jérusalem » (p. 41r) : **їер͡слиᵐ** : *Ier[u]ˢliᵐ* (p. 54r) mais en toutes lettres en page 42r et 54r : **їерусалиᵐ** : *Ierusaliᵐ*.

On remarque également dans le manuscrit l'absence de séparation entre les mots (non obligatoire à l'époque) : **дато** : *dat[-]o* « a donné » (p. 3r), **лѣ**ʸ : *le-au* « [l'a] » (p. 5v) etc. qui constitue une autre marque d'abréviation, avec des répercussions sur la syntaxe.

On retrouve aussi des signes typographiques en syllabes médianes, en lieu et place de lettres. Par exemple, *np'pкуᵗ* : *pr[o]r[o]cuᵗ* « le prophète » (voyelle arrondie ; nom commun ; p. 4r). On peut également noter la présence d'apostrophe, afin de lier deux mots composés : **ди**ⁿ**чепу**ᵀ : *diⁿ'cepuᵗ* « du début » (locution adverbiale temporelle ; 5v).

Enfin, une catégorie d'abréviation par équivalence particulièrement intéressante également a trait à l'utilisation dans le système ancien des premières lettres de l'alphabet (cyrillique et grec), en lieu et place des chiffres. Nous précisons que, si cela concerne la majorité des occurrences, dans de rares cas, les chiffres en toutes lettres sont enregistrés dans le corpus d'étude. Dans un nombre conséquent de cas, des lettres cyrilliques apparaissent, en lieu et place de chiffres : *15*[6] (**еї** : présence d'un point de part et d'autre des deux lettres-chiffres ; p. 11v ; 46v ; 47r ; 48v) ; 2 (**в** : p. 13v ; 26v ; 27v ; 29r ; 31r ; 32r ; 36r ; 40r ; 56r ; 56v ; 57v) ; (*в* ; deux occurrences à cette page, la lettre cyrillique apparaît soulignée et surmontée d'un point ; p. 14r) ; 3 (**г**᾽ ; p. 13v ; 23v ; 27v ; 32v ; 39r ; 41v ; 54v ; 57v) ; 6 (**s** ; p. 14r) ; *30 000* (**л**҃ **де мїи**[7] : à noter **л** pour *30* et, en-dessous une barre représentant mille, d'une part et la reprise en toutes lettres « de mii », d'autre part ; p. 15r) ; *7* (***з*** ; p. 20r ; p. 37v ; p. 58v) ; *9* (**ѳ** ; p. 23v) ; *20* (**к′** ; p. 23v) ; *800000* (*G̃D̃* surmontant un trait barré[8] ; 23v) ; *500 000* (**ф** surmontant un trait barré[9] ; p. 23v) ; *1000* [**w** : o « un », puis lettre cyrillique *a* « un » surmontant un trait barré (mille)[10] ; p. 25r] ; *440* (**ум** ; p. 26r) ; 4 (**д** ; p. 26r ; p. 56r) ; *20* (**к** ; p.

[6] Pour cette section, il ne nous a pas été possible, pour des raisons techniques, le scan des chiffres du manuscrit. Nous indiquons les plus spécifiques dans les notes, ci-après.

[7] (scan du manuscrit).

[8] (scan du manuscrit).

[9] an du manuscrit).

[10] (scan du manuscrit).

26r) ; *12* (**вї** *: 2 [+] 10* ; p. 31v) ; *10* (**ї** ; p. 32r, deux occurrences ; p. 47r ; p. 47v) ; *120 000* (**рк҃҃**[11] *:* p. 38r) ; *27 000* [**кз҃҃**[12] ; p. 38r, avec rajout en toutes lettres de la mention de mii « mille » (**де мїи)** : ceci témoigne de la prise en compte en progression du futur système de numérotation] ; **а**$^{л'}$ **тре**^{I}**лѣ а**$^{н'}$: *a*^{l} *tre*^{i}*lea a*^{n} (p. 41r) ; 25 (**кє** ; p. 41r) ; 29 (**кФ** ; p. 41r) ; reprise des numérotations en chiffres latins en page 41v : **а**$^{л'}$ **патрулѣ а**$^{н'}$: *a*^{l} *patrulea a*^{n} ; **а**$^{л'}$ **шаптелѣ а**$^{н'}$: *a*^{l} *sa*^{p}*telea a*^{n} et **а**$^{л'}$ **патруспрезечелѣ а**$^{н'}$: *a*^{l} *patrusprezecile a*^{n} ; puis, à nouveau, utilisation des lettres cyrilliques à valeur numérale : *300* (**т'** ; p. 41v) ; *30* (**л'** ; 41v) ; 2000 (**в҃**[13] ; p. 42r) ; 185000 (**рпє҃҃**[14] ; p. 45v ; deux occurrences à cette page, dont une dans le titre (la couleur utilisée pour le titre est le rouge mais les lettres à valeur de chiffres sont en noir) ; deux occurrences à cette page et une en page 46v) ; *14* (**дi** ; p. 58r).

Il est à souligner que des nombres en toutes lettres qui reprennent la numérotation latine sont enregistrées à partir de la page 32v, 33r et 35v : **тре**^{I} : *tre*^{i} (p. 32v ; 33r) ; **а треıѧ зи** : *[a] treia [zi]* (p. 32v ; *a treia* à nouveau en 35v). À partir de la page 33v, la numérotation utilisant l'ancien système d'équivalences entre des lettres de l'alphabet et des chiffres (la tendance générale à l'époque) apparaît à nouveau. Puis, les deux systèmes coexistent, même si celui qui utilise les lettres cyrilliques à valeur numérique est encore prépondérant, au moment de la rédaction du manuscrit. Le document atteste néanmoins d'une évolution, avec des hésitations et parfois un doublet (p. 15r), par la prise en compte ponctuelle du système latin qui deviendra la norme plus tard, comme dans tous les autres pays du monde roman.

L'objectif de cette étude a été de mettre en évidence quelques caractéristiques du MS 109, afin d'illustrer la richesse que constitue l'examen des ouvrages anciens ou des éditions d'époque. Le choix des techniques d'abréviations ainsi que les équivalences choisies sont autant de repères pour le lecteur qui s'initie à la lourdeur du travail du copiste ou du typographe et qui révèlent des choix, en fonction du temps accordé à la tâche et à l'espace qui lui est consacré. En effet, ce dernier est, souvent, influencé par des courants présents dans d'autres pays (en particulier, la nécessité d'économiser le temps et les parchemins) qui vont évoluer au cours du temps et qui constituent les prémices des progrès réalisés par les possibilités automatisées de modifier les tailles des caractères et les espacements, par exemple. Ceci va avoir un impact non négligeable sur la langue et sur la normalisation de celle-ci, y compris au niveau de la phonétique. L'autre point central est représenté par la mise en évidence de l'historique du changement de numéro-

[11] (scan du manuscrit).
[12] (scan du manuscrit).
[13] (scan du manuscrit).
[14] (scan du manuscrit).

tation, par l'apparition ponctuelle du système existant dans le monde latin, en lieu et place de l'ancien mode de comptage cyrillique. L'échantillon étudié, même s'il représente tout de même un tiers de l'ouvrage conservé, regorge d'une multitude de détails, autant au niveau de la forme que du fonds, doit toutefois être mis en regard avec le manuscrit que je continue à étudier dans ce sens, de façon à avoir une pleine vision de l'écriture utilisée dans celui-ci par son rédacteur.

BIBLIOGRAPHIE:

a) Ouvrages de références :

1. BASARAB N. Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Versiunea originală, ediţie facsimilată după unicul manuscris păstrat. Transcriere, traducere în limba română şi studiu introductiv de prof. dr. G. Mihăilă. Cu o prefaţă de D. Zamfirescu. Bucureşti : Editura Roza Vânturilor, 1996 (comprenant le fac-similé du manuscrit slavon). [Nous n'avons pas encore pu accéder à l'édition Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, Versiunea românească de la Curtea de Argeş. Traducerea fragmentelor păstrate din originalul slavon. Viaţa şi opera lui Neagoe Basarab, Bucureşti : Editura Roza Vânturilor, 2010.]
2. BASARAB N. Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Manuscrit n° 109 – ancien manuscrit 115 de Blaj, consultable à la Bibliothèque de l'Académie Roumaine (Filiale de Cluj-Napoca).
3. CARTOJAN N. Istoria literaturii române vechi. Postfaţă şi bibliografii finale Dan Simionescu, prefaţă de Dan Zamfirescu, Bucureşti : Editura Minerva, 1980.
4. CHIRCU-BUFTEA A. Dinamica adverbului românesc. Ieri şi azi. Cluj-Napoca : Casa Cărţii de Ştiinţă, 2011.
5. DENSUSIANU O. .Istoria limbii române. Ediţie îngrijită de prof. univ. J. Byck, vol. I-II. Bucureşti : Editura Ştiinţifică, 1961.
6. *** Dicţionarul explicativ al limbii române (DEX), ediţia a II-a, revăzută şi adăugită. Bucureşti : Academia Română & Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.
7. *** Istoria literaturii române. Folklorul. Literatura română în perioada feudală (1400-1780), I, ediţia a II-a revăzută, Comitetul de redacţie al volumului: Acad. Al. Rosetti, redactor responsabil ; prof. univ. Mihai Pop, prof. univ. I. Pervain, redactori responsabili adjuncţi. Secretar, prof. univ. Al. Piru. Bucureşti: Academia Republicii Socialiste România, 1970, notamment les p. 265-270.
8. KOGĂLNICEANU M. Dacia Literară, Studiu introductiv şi ediţie de Maria Platon. Bucureşti: Editura Minerva, 1972.

9. MIHĂILĂ G. Cultura şi literatura română veche în context european. Studii şi texte. Bucureşti : Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1979.
10. MOUNIN G. Dictionnaire de la linguistique. Paris: Quadrige/PUF, 1974.
11. NEAGOE M. Neagoe Basarab. Bucureşti : Editura Ştiinţifică, 1971.
12. NEGRUZZI I. (réd.), Convorbiri Literare 1 martie 1869 – 1 martie 1870, ediţie şi postfaţă de Pavel Florea, Iaşi: Editura Junimea, 1980.
13. ROSETTI A., CAZACU B., ONU L. Istoria limbii române literare, I (De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea). Bucureşti : Editura Minerva, 1961.
14. ROSETTI Al. Istoria limbii române de la origini până în secolul al XVII-lea, cu 6 hărţi afară din text. Bucureşti, Editura pentru literatura, 1968.
15. ROSETTI Al. Histoire de la langue roumaine, Cluj-Napoca: Editura Clusium, 2002.
16. ZAMFIRESCU D. Contribuţii la istoria literaturii române vechi. Bucureşti : Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.
17. ZAMFIRESCU D. Neagoe Basarab şi Învăţăturile către fiul său Theodosie. Probleme controversate. Bucureşti: Editura Minerva, 1973.

b) Articles :

18. VARIOT E. « Le message humaniste des Enseignements de Neagoe Basarab à son fils Theodosie (1518-1521) », dans Atelier de Traduction et Plurilinguisme. Travaux de l'Équipe d'Accueil 854, CAER, « Cahiers d'Études Romanes », n°14 (volume triple plus un CD-Rom). CAER : Aix-en-Provence, édition réalisée par E. VARIOT, Université de Provence (Aix-Marseille 1), 2005, p. 203-221.
19. VARIOT E. « Le message humaniste des Enseignements de Neagoe Basarab à son fils Théodose », dansLadislaus Havas, Emericus Tegyey (coord.), HERCULES LATINUS, Acta colloquiorum minorum anno MMVI Aqui Sextiis, sequenti autem anno Debrecini causa praeparandi grandis eius XIII conventus habitorum, quem Societatas Internationalis Studiis Neolatinis Provehendis diebus 6-13 m. Aug. Aa MMVI in Hungariae finibus instituet. Debrecini : Societas Neolatina Hungarica Sectio Debreceniensis, MMVI, p. 69-82.

c) Sources internet :

20. SORINA MATEESCU M. « Neagoe Bassarab, un început de domnie plin de peripeţii ». [Consulté le 31/10/2018]. Disponible: https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/neagoe-basarab-un-inceput-de-domnie-plin-de-peripetii.
21. BASARAB N. Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul-său Theodosie. Bucureşti – Chişinău: Biblioteca şcolarului. [Consulté 31/10/2018].

Disponible: http://tineretulortodox.md/wp-content/uploads/2011/03/basarab-neagoe-invataturile.pdf.
22. BOBINĂ G. «Neagoe Basarab», dans Online Enciclopedia Romanian philosophy.[Consulté le 31/10/2018].Disponible: http://www.romanian-philosophy.ro/ro/index.php?title=Neagoe_Basarab.
23. BASARAB N. Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul-său Theodosie. Ev Scriptorium, 2017. [Consulté le 31/10/2018].Disponible : https://www.scriptorium.ro/pdf/Basarab,N-Invataturile_lui_Neagoe_Basarab_catre_fiul_sau_Teodosie.pdf (traduction du slavon en roumain).
24. ZAMFIRESCU D. Învăţăturile lui Neagoe Basarab (problema autenticăţii). [Consulté 31/10/2018]. Disponible:http://macedonia.kroraina.com/rs/rs8_19.pdf.
25. MUREŞAN, DAN IOAN, NĂSTUREL, PETRE Ş., «Du καθολικὸς βασιλεὺς à l'αὐθέντης καθολικός. Notes sur les avatars d'une idée politique». [Consulté le 31/10/2018].Disponible: http://www.academia.edu/5901773/From_%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%E1%BD%B8%CF%82_%CE%B2%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%BB%CE%B5%E1%BD%BA%CF%82_to_%CE%B1%E1%BD%90%CE%B8%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82._Notes_on_the_avatars_of_a_political_idea_with_Petre_%C5%9E._N%C4%83sturel_in_French_in_%C3%89tudes_byzantines_et_post-byzantines_6_2011_p._251-281.
26. Lien complémentaire vers la numérotation cyrillique. [Consulté 4/02/2019]. Disponible : http://boowiki.info/art/cyrillique/systeme-de-numerotation-cyrillique.html ; et grecque. [Consulté le 4/02/2019]. Disponible :https://fr.wikibooks.org/wiki/Grec_ancien/Num%C3%A9ration.
27. *** Centre National de Ressources terminologiques (s. v. abréviation et abréviatif). [Consulté le 10/02/2019]. Disponible: http://www.cnrtl.fr/definition/abr%C3%A9viation.
28. E. Leclerc, Nouveau manuel complet de typographie historique, 1897, p. 155, apud CNRTL (abréviative) [Consulté le 10/02/2019]. Disponible http://www.cnrtl.fr/definition/abr%C3%A9viative.

L'EVENEMENT RAPPORTE A L'ELEMENT ET A SON SYSTEME, LEUR PROPRIETE ENERGETIQUE ET LEUR LANGAGE DANS LE TEXTE LITTERAIRE

Mme Prof. Anne BONDARENCO
Universitatea de Stat din Moldova

1. ***L'événement, objet d'études des sciences humaines***

Dans les années 70 du siècle passé, l'illustre penseur, sociologue de notre époque, E. Morin, ex-Directeur du Centre Transdisciplinaire de Paris, pour qui le problème de l'événement constitue un des centres de ses intérêts scientifiques, réunit une série de sociologues, de philosophes et consacre un des numéros de la revue *Communications* au problème de l'événement, en publiant plusieurs exemplaires de la revue aux problèmes consacrés à l'événement.

Nous allons examiner cette entité en nous appuyant et en exploitant surtout la vision des scientifiques, surtout celle des sciences humaines.

La communication a pour fondement théorique plusieurs thèses d'E. Morin et de son équipe, les sociologues J.-P. Changeux, B. d'Espagnat, A. Sauvan, P. Nora, sur les idées de E. Le Roy de Ladurie et de S. Lupasco. Les thèses théoriques se rapportent aux problèmes suivants :

- la place réservée à l'événement dans les sciences sociales et dans celles physico-chimiques ; les motifs de l'exclusion de l'événement de ces sciences ; la typologie des événements et les principes de leur classification ; événements déterminables et événements indéterminables ; l'aléa et son importance pour la recherche, facteur de l'avancée de la pensée, critère du bond dans l'évolution sociale.

Un des problèmes fondamentaux que pose l'étude de l'événement, c'est celui du rapport qui existe entre l'événement et le système, d'une part, et de l'événement et de l'élément du système, de sa nature énergétique, d'autre part.

Dans la deuxième partie de l'étude on présente une partie des outils linguistiques qui constituent le langage de l'événement et permettent de définir les spécificités linguistiques de l'actualisation de cette entité. On démontre le rôle de l'événement dans la structuration du texte littéraire, du roman « La Peste » d'A. Camus et du roman « Germinal » d'E. Zola. L'explicitation de la fonction référentielle de l'événement pour la production du discours se fait par l'identification des outils linguistiques qui assurent l'actualisation des constituants de l'événement, en effet de la structure actantielle et circonstancielle de l'action, définis par L. Tesnière [14], idée reprise par le philosophe P. Ricœur [11] .

Le concept d'événement et son exclusion des études des sciences humaines

Le concept d'événement avait été éliminé surtout des études des sciences de homme, en tant que l'historiographie s'appuyait et continue à s'appuyer sur l'événement pour définir son importance sociale pour l'histoire d'une communauté sociale.

Ce sont E. Morin, S. Lupasco et les sociologues cités, tous représentants des sciences humaines, qui avaient problématisé l'événement comme entité sociale, servant de source pour l'historiographie. Au niveau linguistique, son importance se résume à la référence du texte et du discours, à son importance pour la production d'une œuvre littéraire, de la construction de la narrativité, fait démontré dans les ouvrages de P. Ricœur [12 13].

D. Maingueneau considère que l'événement ou une chaîne d'événements servent de source pour la production d'un texte littéraire, d'un discours [8]. En effet, l'événement et la situation, ce sont les fragments de la réalité auxquels le texte fait référence.

En parlant de l'événement et de la situation en fonction de référent du texte, il faudrait souligner que tous les deux sont des produits des entités différentes, l'événement est plutôt le produit d'une action d'une série d'actions ou d'un processus, la situation s'associe à un état instauré par un événement, par un processus. L'état, à son tour, peut déclencher un événement.

La différence entre procès, processus, état, action est examinée dans les écrits de Jean-Pierre Desclés. Dans la vision de ce linguiste l'événement est actualisé sur un intervalle fermé en tant que l'état est actualisé sur un intervalle ouvert, le processus s'actualise sur un intervalle fermé à gauche et ouvert à droite [2].

Le concept d'événement pose une série de problèmes non uniquement pour les sociologues, les philosophes, c'est un problème pour les linguistes. Les derniers le rapportent à la référence de la phrase, du texte, à sa relation avec les entités et les concepts linguistiques suivants :

- action et son agent, procès, processus, temps, temporalité, référent temporel, borne temporelle, état, prédicats événementiels, la qualification et à la détermination de l'événement. Cette dernière suppose l'examen des noms anaphoriques et leur rôle dans la révélation du contenu conceptuel du terme « événement », leur importance pour sa production et pour la progression thématique du texte.

Les linguistes français, anglo-saxons considèrent que c'est l'événement qui sert de référent pour les unités communicatives, c'est pourquoi il devrait être traité en linguistique en égale mesure que toutes les autres entités qui reproduisent la réalité.

Les linguistes russes, surtout les romanistes russes V. Gak , N. Aroutiounova, L. Ilya soutiennent l'idée que c'est la situation qui alimente sémantiquement la phrase [3,1,4].

L'aléa, motif de l'exclusion de l'événement des sciences humaines

Ce sont les sociologues cités et les philosophes qui ont problématisé l'événement. En analysant la place qu'occupent les études sur l'entité d'événement, E. Morin trouve nécessaire « … *d'élaborer une science de l'événement, c'est-à-dire de transformer en objet de science ce qui était demeuré jusqu'alors le résidu irrationnel de la recherche objective* » [9, p.4.]

Ce positionnement à l'égard de l'événement s'explique par ce que son étude en physique, en chimie se résumait à y voir un fait *rare, extraordinaire, unique, imprévisible, aléatoire* et, par suite, dans nombre des cas indéterminable. Dans ce cadre d'idées E. Morin constate : « *L'événement a été chassé dans la mesure où* ***il a été identifié à la singularité, à la contingence, à l'accident, à l'irréductibilité****,* … » [9, p.6]. C'est pourquoi, le sociologue insiste sur le besoin de reconnaître l'aléa et, par conséquent, l'événement aléatoire : « …*reconnaître l'événement, ce n'est pas seulement reconnaître l'aléa (l'aventure) dans l'histoire du monde, de la vie, de l'homme), c'est permettre l'étude des propriétés des systèmes (biotiques).*

Par les noms à valeur qualificative cités ci-dessus on désigne à la fois les propriétés inhérentes à l'événement, ***singulier, unique*** et ***non répétable, accidentel, éventuel, fortuit, occasionnel, irréductible***, ***rare***, elles explicitent le contenu conceptuel du nom d'événement. Les événements de ce type, étant singuliers, sont indéfinissables, d'autres pourraient être déterminables. Les propriétés citées présentent des difficultés pour identifier la cause de l'événement et pour le classer.

Dans la vision d'E. Morin, les phénomènes indéterminables se situent sur le plan des unités singulières, celles qui ne se répètent pas, en tant que les événements déterminables sont situés sur le plan des grands nombres :

« *Déjà, depuis un siècle, la statistique ignore ou surmonte (au choix) l'alternative. Elle envisage des phénomènes qui sont indéterminables sur le plan des unités singulières et déterminables sur le plan des grands nombre. Certes on peut nous jurer que l'indétermination de l'unité ne résulte que de notre ignorance, mais une telle assertion est stérile ; au contraire la reconnaissance et l'utilisation de la notion de « au hasard » a été la base heuristique qui a permis le développement de la statistique* » [10, p.174], L'événement- sphinx C'est la cause de l'événement, sa source ou le commencement des commencements, définition d'Aristote de la cause, qui ne se prête pas à être déchiffrée, motif de l'exclusion de ce type d'événement des sciences humaines .

Lorsqu'on dit unique on ne devrait pas comprendre qu'il s'agit uniquement d'un événement qui ne se répète pas ; il est unique en fonction de la différence de l'espace, du temps où il se passe et en fonction de ceux en faveur ou au détriment de qui l'événement intervient. La noce comme événement dans la vie d'une per-

sonne est unique, elle a lieu à une date et dans un lieu prédéterminés. Par suite, rapporté à un seul élément du système des humains, la noce est unique, rapportée à l'ensemble des humains, ce fait est répétable, commun pour tous les membres d'une communauté sociale. L'unicité de l'être humain détermine le caractère unique de l'événement.

A notre avis, l'indéterminable pourrait se rapporter à l'objet dans son intégrité ou à certaines de ses propriétés, à plusieurs traits constitutifs d'un système ne se soumettant pas à notre observation, à notre sensationnel. L'indéterminable constitue un trait constitutif, nous dirions, immanent à tout système puisqu'il a le droit à ne pas exposer toutes ses facettes.

E. Morin explicite les motifs de l'indéterminabilité : « *... au niveau des unités élémentaires comme au niveau des interactions au sein des systèmes complexes peut être conçue soit par notre incapacité, peut-être provisoire, à saisir la conjonction ou l'interférence de multiples facteurs, soit comme un principe pragmatique qui ne préjuge en rien de la nature de la réalité étudiée, soit comme un trait constitutif, ontologique de cette réalité* » [10, p.174].

Tout système ne peut pas exposer, rendre explicite toutes ses propriétés immanentes, certaines restent indéchiffrables, insaisissables, pour quelque temps pour le scientifique. Si tout se soumettait à notre sensationnel, il ne nous resterait rien à chercher, à identifier, à définir et à découvrir, finalement on devrait abandonner le terrain de la recherche. Les secrets d'un système, l'inconnu, attire le chercheur, l'explorateur, ils l'incitent à les découvrir et à les connaître. Les deux types de propriétés du contenu conceptuel d'un système cohabitent et interagissent, c'est une interaction antagoniste, la contradiction est nécessaire pour que le système évolue.

L'aléa, condition de l'avancée de la pensée humaine, de l'évolution sociale

L'étude de l'événement contribue à l'évolution du système par l'émergence de nouvelles propriétés, suite à leur combinaison, à leur association ou à leur rejet. C'est le mouvement qui conditionne ces opérations, ces dernières déterminent l'autogénération du système, sa modification. L'apparition d'un nouvel élément du système se présente dans la vision des sociologues comme événement.

La reconnaissance de l'aléa va de soi, car la loi incontournable de la binarité des contraires, de leur cohabitation Ici et Maintenant, le demande, elle est légitime. L'aléa se présente comme condition de l'avancée de la pensée humaine et par suite, condition de l'évolution sociale.

Dans ce cadre d'idées, E. Morin considère « *Depuis Mendel fondateur de la génétique,**…. le hasard devient un élément scientifique intégré, reconnu, et cette intégration en même temps qu'elle marque une limite à la connaissance, lui fait faire un bond en avant* **»** [10, p.174].

Il en suit que l'indéterminable marque la limite de notre connaissance, ceci veut dire qu'on ne connaît qu'une partie de l'élément, il nous reste à connaître encore, à découvrir pour enlever l'indéterminable et le transformer en déterminable, parce que l'inconnu est infini, il se caractérise par sa continuité. Son existence ne dépend pas de la volonté de l'être humain, car il existe au-delà de la volonté humaine. Néanmoins, nombre d'aléas sont produits par l'agent humain. L'expression « *faire un bond en avant* », nous incite à avancer dans la révélation de l'indéterminable.

L'opposition dialectique déterminable/indéterminable sont perçues par les sociologues, les philosophes comme critère prioritaire de la distinction qui existe entre l'événement légitime et celui aléatoire.

L'événement et son rapport au système auquel il appartient

La nouvelle vision sur l'événement, appelée « événementialisme », se résume à l'impossibilité de l'envisager en dehors du système. E. Morin, en s'appuyant sur l'idée de Emmanuel Le Roy Laduire, trouve que *«… le nouvel événementialisme n'a de sens que dans et par rapport à un système de référence »,* «*… le néo- événementialisme n'est pas le retour à une histoire événementielle qui ne voyait que cascades et enchaînements d'événements sans jamais concevoir les systèmes où se situaient ces événements : c'est au contraire, une histoire systémique essayant de détecter l'événement qui modifie le système »,* [6] [9, p. 5].

Par cette idée les deux sociologues expriment leur vision critique à l'égard de l'histoire événementielle qui ne voyait que des *enchaînements d'événements,* ceci veut dire que l'histoire sociale se réduisait à des événements déterminables. A part ceci, le sociologue reproche aux scientifiques ne pas avoir rapporté l'événement au système auquel il appartient et conditionnant la modification du système. Les auteurs soulignent la tâche du scientifique de situer l'événement à l'intérieur du système et de suivre le mouvement des éléments pour identifier ce qui se produit lorsqu'ils entrent en relation l'un avec l'autre, lorsqu'ils se rencontrent, s'associent ou se rejettent.

C'est cette modalité d'envisager l'événement, de le rapporter à de différents systèmes et de le situer au sein des systèmes avoisinants sur laquelle insistent les sociologues.

La nature énergétique, événementielle de l'élément du système

S. Lupasco, met en exergue la propriété déterminante de l'élément, celle d'être dynamique, énergétique, porteur d'énergie. Le penseur souligne l'importance de l'énergie dont l'élément est pourvu et, finalement, son rôle dans la production d'un événement. La nature actionnelle et par suite événementielle de l'élément du système suit de sa nature énergétique : **«** *Le dernier invariant, la masse, ultime support de l'objet matériel, petit ou grand, a été elle-même réduite à de l'énergie, par suite de la célèbre équivalence d'Einstein*. » [7, p. 97] .

La masse, servant de fondement pour l'objet matériel, crée l'idée d'un invariant d'un élément, d'un neutron, d'un atome. C'est pourquoi, la nature matérielle d'un élément, de la moindre molécule d'un tout détermine ***son caractère énergétique*** **:**

« *Un électron, un proton, un neutron, un méson, toutes autres particules microphysiques, un atome, une molécule, un objet quelconque sont des éléments et des systèmes d'événements électriques, c'est-à-dire d'énergie. La lumière, le rayonnement électro- magnétique, bien que constitués de photons, sont encore des événements énergétiques* **»** [7, p. 97].

Par suite, les moindres molécules d'un système sont des éléments et des systèmes d'événements électriques grâce à leur énergie. Cette dernière se manifeste dans son actionnalité, sa nature non bornée, continue détermine le mouvement des molécules, facteur décisif de la vitalité du système.

C'est la nature physique et énergétique de la moindre molécule d'un système, d'un Tout qui assure la propriété de l'élément de déclencher un événement aussi énergétique.

Les idées de S. Lupasco nous ont portée à définir le concept d'action comme ***« procès d'extériorisation de la moindre particule microphysique de l' « énergie » qu'elle possède ».***

S. Lupasco fait la distinction entre l'événement dans l'expérience quotidienne et le concept d'événement employé en physique. Dans la vie quotidienne l'événement est perçu comme «… *ce qui arrive, et, dans la pratique de tous les jours, dans la monotonie et la probabilité de la succession des faits, ce qui arrive d'exceptionnel, d'imprévu, de rare »* [7, p. 97]. Cette définition ne vaut pas pour les études en physique : « *Ce n'est pas dans ce sens qu'il est utilisé dans le langage de la physique moderne* ». ***On a déjà dit que l'événement a remplacé le terme d'élément d'un système*** **[7,** p. 97].

L'élément du système et sa fonction événementielle dans le roman « La Peste » d'A. Camus

L'événement qui survient dans la vie des habitants de la ville Oran d'Algérie, événement décrit par A. Camus dans le roman « La Peste », celui de l'apparition d'un rat, des rats, représente un des éléments d'un ensemble de mammifères rongeurs. En apparaissant dans différents endroits de la ville, en quantité toujours croissante, ils meurent en apportant avec eux le bacille de la peste.

Porteurs du bacille de la peste, les rats transmettent cette maladie infectieuse aux Oranais, aux représentants d'un autre système des êtres humains, à la famille, élément du système biologique, à toute la communauté de la ville, à la société prise dans son intégrité. Par suite, l'épidémie en qualité d'événement dans un autre système, celui des mammifères rongeurs exerce sa fonction modificatrice, en entraînant ainsi la mort des habitants de la ville.

Etant donné, que derrière la peste se cache le phénomène monstrueux, celui du fascisme, idée sur laquelle est bâti le roman, ceci permet d'affirmer que la peste-fascisme fait partie du système de la Planète homme.

Par conséquent, les traits intrinsèques et ceux extrinsèques de l'événement sont identifiés suite à l'analyse de l'événement non détaché du système dont il fait partie, mais en le situant au sein de ce système. Ce qu'on doit définir, ce sont les modifications qu'il a apporte et les effets de l'événement sur les éléments d'un autre, des autres systèmes. C'est cette modalité d'envisager l'événement, de le rapporter à de différents systèmes et de le situer au sein des systèmes avoisinants sur laquelle posent l'accent les sociologues cités ci-dessus.

Les signes avant-coureurs de l'événement dans le roman d' A. Camus « La Peste », ses annonciateurs

Le premier signe sémiotique, annonciateur de l'événement, en effet, signe linguistique par lequel A. Camus annonce l'arrivée de l'événementiel, c'est le nom « l'incident » :

« *...on admettra sans peine que rien ne pouvait faire espérer à nos concitoyens* ***les incidents*** *qui* ***se produisirent*** *au printemps de cette année-là et qui furent, nous le comprîmes ensuite, comme les premiers signes de la série* ***des graves événements*** *dont on s'est proposé de faire ici la chronique* ».

Le nom « ***incident*** » est en relation anaphorique avec le nom «***événement*** » et avec un nombre de noms à valeur événementielle : *la maladie, le mal, l'épidémie, le fléau, le phénomène, la chose, les démonstratifs ceci, cela* etc. et certainement avec le nom « *la peste* », épidémie qui survient dans la vie des habitants de la ville Oran. Le nom « incident » nomme le premier signe des « ***graves événements*** » qui vont se produire dans la ville. Par le qualificatif « grave », l'auteur prépare le lecteur à s'attendre à des événements particulièrement dangereux au niveau social. Ce qualificatif explicite un des trais intrinsèques du phénoménal, un trait faisant partie de la structure sémique du nom « la peste».

Rapporté au nom « événement », le nom « l'incident » a pour explicatif le syntagme « *petit événement* », événement, peu important survenant accessoirement. Par cette définition, on explicite les propriétés inhérentes à l'événement.

Dans la suite du texte, le nom événementiel « ***incident*** » est repris par le mot « ***accident un peu répugnant***», tous les deux s'ajoutent aux noms événementiels précédents et constituent une anaphore nominale du nom « la peste ». Les noms cités sont ensuite synthétisés par le nom ***« ce phénomène*** » sous lequel on sous-entendait un malheur auquel on pouvait s'attendre :

On s'apercevait maintenant que ***ce phénomène*** *dont non ne pouvait encore ni préciser l'ampleur ni déceler l'origine* ***avait quelque chose de menaçant****.*

Le nom « phénomène » à valeur générique, est repris par le pronom indéfini « ***quelque chose*** », il reste indéterminé, c'est l'auteur qui lui attribue la propriété « **menaçant** ».

Tous les substituts du nom « phénomène » sont ensuite synthétisés par l'auteur au moyen du mot « ***malheur*** ». Dans les notes de Tarrou on pouvait lire : « *Un malheur étant impossible à prévoir...* ». « *A l'hôtel, le veilleur de nuit ... m'a dit qu'il s'attendait à un malheur avec ces rats ».*

Jusqu'ici, le mot « événement » a pour substituts anaphoriques les noms : *cette fièvre surprenante, incident, accident, phénomène, quelque chose, un malheur* dans la suite du texte il est repris par une série d'autres noms à valeur qualificative intensifiée dont l'un c'est le mot « le fléau ».

Un autre outil du langage de l'événementiel, c'estl le prédicat événementiel : « *Sa tâche est seulement de dire : «Ceci est arrivé », lorsqu'il sait que ceci est, en effet, arrivé, que ceci a intéressé la vie de tout un peuple, et qu'il y a donc des milliers de témoins qui estimeront dans leur cœur la vérité de ce qu'il dit* », La mère du docteur Rieux, qui ayant appris la nouvelle, dit sans s'étonner : *Ce sont des choses qui arrivent* .

Le verbe « *arriver* », comporte son objet dans sa structure sémantique, il annonce l'arrivée de l'événementiel désigné par le substitut indéterminée « ceci ». La nature de l'événement survenu n'est pas encore nommée, on énonce uniquement son caractère véridique. Le prédicat « arriver » s'est approprié le plus grand nombre d'occurrences dans le roman. Les verbes à valeur événementielle, actualisant l'arrivée du phénoménal, ne sont pas nombreux : *survenir, se produire*, *se passer, arriver, advenir, avoir lieu, se faire*.

Au niveau grammatical, l'Infinitif du verbe « *arriver* » comporte le sème de « perfectif », c'est cette valeur aspectuelle, ponctuelle, bornée qui est exploitée par le locuteur lorsqu'il doit annoncer l'avènement de l'événement.

La catégorie de la quantité et de l'intensification et la production de l'événement

Ce sont les outils des catégories de la quantité et de l'intensification qui sont exploitées par l'auteur afin de reproduire les effets produits par la mort des rats, événement inconnu qui a entraîné la mort des Oranais.

L'événement inconnu, «*cette apparition des rats »,* qualifiée au début du roman comme « ***chose curieuse***», comme ***quelque chose de bizarre, d'insolite***, cette chose génère la mort des rats et se transforme en **« *graves événements*** ». Par les qualificatifs employés, l'auteur intensifie la qualité attribuée à « *la chose* » dont la nature reste indéterminée. Cette indétermination vise à cacher l'intension de l'auteur, celle de ne pas nommer son nom, de cacher la gravité de l'événement. Dans la suite du texte « la chose » se transforme en « événements », le dernier explicite l'objectivité de la propriété axiologique attribuée à ce nom. G. Kleiber le qualifie comme **« *pas-***

se-partout » ou mot « ***caméléon*** » ce qui signifie qu'on l'utilise en toute situation d'énonciation, ou mot qui change de signification comme le fait un caméléon qui change de couleur en fonction de l'endroit où il se trouve [5].

La quantité des rats morts, allant en croissant, est désignée par des noms à valeur quantitative : *mourir en groupes, longues files titubantes, par petits tas* : *... ces rats qui venaient en grand nombre mourir à l'air libre,... « Dès le quatrième jour, les rats commencèrent à sortir pour mourir en groupes ».*

L'adjectif « *long* », désignant l'étendue dans l'espace, dessert aussi la dénotation de la quantité. L'auteur exploite aussi a cette fin la catégorie de la localisation des rats morts, dans différents endroits de la ville : « *Des réduits, des sous-sols, des caves, des égouts, ils montaient en longues files titubantes pour venir vaciller à la lumière et mourir près des humains* ». *Dans la ville même, on les rencontrait par petits tas, sur les paliers ou dans les cours. Ils venaient aussi mourir isolément dans les halls administratifs, dans les préaux d'école, à la terrasse des cafés, ...*

Le nombre d'endroits où l'on tombait sur des rats intensifie l'effet produit par « ***cette chose curieuse*** », ils s'ajoutent à la valeur quantitive, en conditionnant l'intensification des faits, les deux catégories se complètent. La quantification sous la forme de la croissance du nombre des rats détermine aussi l'installation d'une situation nouvelle, d'un état nouveau dans la ville et des changements dans la vie des Oranais. C'était la panique qui régnait parmi les Oranais, *la peur, la panique, le désarroi général*, finalement, *l'anxiété* était à son comble dans la ville. Cet état de la ville est motivé par le nombre de rats morts collectés : *Le 28 avril, cependant, Ransdoc annonçait une collecte de huit mille rats environ et l'anxiété était à son comble dans la ville.*

L'analyse de l'événementiel en ce cas-ci démontre l'interaction entre l'intensification et la quantitité de la mort des rats et de ses conséquences, l'état instauré dans la ville. L'interaction entre les catégories citées reste à la source de la progression du texte.

La mort ne s'arrête pas, car l'épidémie commence à s'emparer de la vie humaine d'Oran. La première mort, celle du concierge est suivie par les cas mortels qui se multipliaient. Les verbes à valeur quantitative, actualisant la mort des habitants de la ville, *aller en croissant, s'accroitre* sont suivis des chiffres des morts. Les verbes cités cumulent la valeur quantitative et celle d'intensification :

En quelques jours à peine, les cas mortels se multiplièrent et il devint évident pour ceux qui se préoccupaient de ce mal curieux qu'il s'agissait d'une véritable épidémie.

Les noms *ce mal curieux, la véritable épidémie* se trouvent en relation anaphorique. Par le qualificatif *curieux*, propriété de la maladie, l'auteur ne désigne pas encore son nom, il laisse le lecteur dans l'indétermination.

L'action et son importance pour la production de l'événement

Il est évident que l'action ou un processus, entraîne l'avènement de l'événement, sa répétition a son son rôle pour construire le stéréotype du travail et de la vie des mineurs dans le roman « Germinal ». Le stéréotype cité sert de cause pour la destruction, l'inondation, l'effondrement de la mine de Voreux, événement majeur du texte littéraire.

Dans la vision de P. Ricœur *« l'action, c'est ce qui fait arriver* » [11]. Afin de distinguer l'événement et l'action, l'auteur propose de considérer les trois propositions :

Les muscles des bras se contractent.Il lève le bras. En levant le bras, il fait signe qu'il va tourner [11, p.94].

Selon P. Ricœur, seul le premier verbe porte sur un événement, les deux autres désignent une action, l'un en la nommant, l'autre en l'expliquant par son intention. L'auteur trace non seulement la distinction entre l'événement et l'action, il nous prévient que pas tout énoncé désigne un événement.

L'interaction entre l'action et l'événement avait posé le problème de la définition de l'action. En nous appuyant sur la thèse de S. Lupasco que « *toute particule microphysique, un atome, une molécule, un objet quelconque sont des éléments et des systèmes d'événements électriques, c'est-à-dire d'énergie,* on pourrait définir l'action comme « ***extériorisation de l'énergie de notre corps par une élément microphysique***. L'extériorisation de l'énergie se fait grâce à notre pouvoir et à notre vouloir, les deux derniers noms verbaux, suivis du verbe « faire », transforment les premiers en ***pouvoir faire et vouloir faire*** de l'être humain. Le verbe « faire », qualifié comme substitut de tout autre verbe, car **il sait tout faire** : il explicite sa valeur sémantique générique et sa potentialité substitutive.

Les deux facultés de l'être humain celle de « pouvoir faire » et de vouloir faire » se présentent comme facteurs déterminants de l'extériorisation de l'énergie, celle-ci se transformant en action, sans ces deux facteurs, l'action reste irréelle, virtuelle.

L'action et ses agents et la production de l'événement dans le roman « Germinal »

Pour déterminer le statut de l'action pour la sphère de gravitation de l'événement nous avons examiné les actions de Souvarine, personnage du roman cité au moment où il décide de venger l'état noir des mineurs, de la bête humaine par les actes de destruction de la mine de Voreux. Voici les actions de Souvarine: *-se mettre au travail ; scier un panneau dans la cloison du goyot, pratiquer une ouverture ; desserrer les vis des équerres, d'abord il tâtait de la main, il travaillait, s'attaquait, s'acharnait aux pièces mêmes, trouait, sciait, amincissait la pièce, empoigner les guides de chêne, les madriers, tapait où il*

pouvait à coups de vilebrequin, à coups de scie, pris du besoin de l'éventrer tout de suite sur sa tète, il rampait, descendait, remontait, se tenant dans un branle continu etc.

Les actions de Souvarine ont une seule intention, celle de la destruction de la machine du capital . En s'enchaînant, elles provoquent le processus de l'inondation intériorisé dans *un qu'est-ce qui : des lignes de cassure déformaient à la longue les charpentes, les repoussaient à l'intérieur à l'intérieur du puits, déformaient la passe du cuvelage* etc. Le causateur, le déclencheur des actions n'est *qu'un qu'est-ce qui* de nature neutre, effectuant des actions similaires à celles produites par un qui, même plus destructives que celles de l'agent humain. Par exemple, l'action *pousser*, rapportée généralement à *un qui,* en ce cas-ci est faite par une force, un phénomène naturel : *les lignes de cassure repoussaient les charpentes, déformaient la passe du cuvelage, le puits allait manger la fosse, une secousse ébranla la terre, le puits achèverait de se décuveler et s'écroulerait.*

Le rapport de l'action *à un quelque chose, à un qu'est-ce qui* permet de voir l'identité des actions que s'approprient les deux types d'agents, celui personnalisé et celui non-personnalisé, celui naturel. Le vrai causateur de la catastrophe, de l 'écroulement de Voreux ce sont les sables du Torrent, de la mer souterraine. La lettre majuscule avec laquelle est écrit dans le roman le mot *Le Torrent* c'est la marque de la force naturelle, agent qui produit l'écroulement de la fosse.

La force naturelle se manifeste dans le processus ;

- *les sources affluentes, les lacs dont les vagues profondes et obscures battaient les parois des puits, le Torrent, cette mer souterraine, la terreur des houillères du Nord, une mer avec ses tempêtes et ses naufrages, une mer ignorée, insondable, roulant ses flots noirs, à plus de trois cents mètres du soleil*. Le caractère inconnu du qui impersonnel est désigné par les qualificatifs *une mer ignorée, insondable,* ce qui veut dire impénétrable, énigmatique, incompréhensible comme l'est le processus envisagé comme une espèce d'agent énigmatique. La force naturelle acquiert dans l'imagination de Souvarine, suite aux sensations subies de la part du Torrent la propriété *d'un qui* : *Les haleines de l'invisible le grisaient, l'horreur noire etc.*

Par conséquent, on peut parler de l'action agentive et de l'action non-agentive, toutes les deux produisant un événement. L'événement n'arrive jamais de soi-même, on le fait arriver, c'est un qui ou un ce qui. Souvarine, étant agent de ses actions, n'est pas l'agent de l'inondation comme telle, c'est la mer souterraine qui a entraîné la catastrophe, l'écroulement de la fosse. En effet, à la source de ce phénomène naturel restent les actions de l'agent humain, c'est lui

qui a provoqué le Torrent à inonder la mine. Les actions des agents différents se présentent comme causateurs de la catastrophe.

Les actions de Souvarine sont suivies d'un processus naturel effectué par le Torrent souterrain, c'est le processus de l'inondation dans dans toutes les fissures de la mine s'étalant sur un délai de temps, celui-ci attribuant au processus le caractère du duratif, *l'éboulement, commencé par le bas, montait, se rapprochait de la surface, les secousses se succédaient, des détonations souterraines éclataient, toute une artillerie monstrueuse cannonant le gouffre*.

Cet exemple démontre la force incommensurable de la Nature, agent non-humain qui agit comme agirait un agent humain, les deux provoquant l'écroulement de la mine.

L'achèvement de l'inondation est marqué par un perfectif, un terminatif momentané : *l'effondrement s'arrêta, il se fit un grand silence, ce cratère de volcan éteint, le bâtiment des chaudières creva ensuite, disparut, la tourelle carrée tomba sur la face, ainsi comme un homme fauché par un boulet. Et l'on vit alors une effrayante chose, on vit la machine, disloquée sur son massif, les membres écartelés, lutter contre la mort : elle marcha, elle détendit sa bielle, son genou de gean*te, *comme pour se lever ; mais elle expirait, broyée, engloutie*.

Le Passé simple marque la production de l'événement majeur, celui de l'écroulement de la machine incarnant dans la vision de Souvarine la force ayant causé tous les maux et les malheurs qu'ont vécus et continuent de vivre les mineurs, pas seulement ceux de Zola, mais les mineurs du monde. Le Passé simple marque le bornage des actions de l'agent invisible et parfois visible, comme celui du Torrent d'eau. La catastrophe qui est advenue à la mine de Voreux c'est l'Oeuvre, le produit aussi du faire, de l'action dont l'agent est un qui et ensuite un phénomène de la Nature, celui de la mer souterraine, l'action étant non-personnelle.

Conclusion

Dans cette étude on s'appuie sur les thèses des sociologues, des philosophes sur le concept d'événement, fragment de la réalité qualifié par L. Wittgenstein de même importance que l'objet. Cette affirmation du philosophe sert de réponse aux sociologues qui avait rejeté l'événement des études en sociologie et en philosophie.

Le fait que cette entité s'identifiait à sa singularité, à sa nature unique, à sa contingence, à la persistance de l'aléa, de l'indéterminable dans la nature de l'événement, ces facteurs avaient servi de motif du rejet de l'événement des études sociologiques. L'idée d'envisager l'aléa dans la structure d'un système comme condition de l'avancée de la pensée, de la recherche dans l'identification de la nature de l'inconnu a permis aux scientifiques de reconnaitre la coexis-

tence du déterminable et de l'indéterminable, de l'aléa comme objet d'étude. Cette thèse a déterminé les sociologues, les philosophes, dans les années 70 du siècle passé à transformer l'événement en objet de science.

L'événement est conçu comme produit de la relation de différents genres existant entre les éléments d'un système. Ces derniers étant dotés d'énergie, en s'associant produisent des événements.

Les idées citées avaient été exploitées pour étudier les formes de manifestation de l'événement dans le roman d'A. Camus « La Peste » et le roman d'E. Zola « Germinal ». L'événement majeur des deux romans se distingue par sa nature : dans le premier texte, il s'agit d'un événement aléatoire. Le deuxième roman est construit sur la révélation de la cause de l'écroulement de la mine, événement déterminable, légitime. Ce dernier se caractérise par sa cause et son déclencheur, son agent humain. Tous les deux types d'événements sont conçus comme des produits de l'énergie intériorisés dans chaque élément de différents systèmes.

L'étude de l'événement a demandé qu'on examine les noms et les prédicats à valeur événementielle, les qualificatifs qu'ils s'approprient, le temps marquant l'arrivée de l'événement, la temporalité instaurée par le phénoménal, le rôle de l'action et de la nature de l'agent provoquant l'événement. C'est le roman « La Peste » qui offre une série de noms d'événement qui constituent une anaphore du nom « la peste ». Le prédicat événementiel qui s'approprie le plus grand nombre d'occurrences, c'est la locution impersonnelle « Il arrive que… ». Quant au temps de l'événement, il s'approprie, dans la majorité des cas, le passé simple.

BIBLIOGRAPHIE:

1. АРУТЮНОВА Н.Д. Референция имени и структура предложения, в: -Вопросы языкознания, 2, 1976.
2. DESCLÈS J. –P., Guentchéva Z. Les référentiels aspecto-temporels, une approche formelle appliquée en français - dans: Bulletin de la Société linguistique de Paris, CVI, 2011, fac.1
   La mathématisation du concept grammatical et cognitif de borne continue est-elle fondamentale pour structurer TAM-E, 16, 2019.
3. ГАК В.Г. Высказывание и ситуация -in: Проблемы структурной лингвистики 1972, М. 1973.
4. ИЛИЯ Л.И. Пособие по теоретической грамматике французского языка. - Москва: Высшая школа, 1972.
5. KLEIBER G. Mais à quoi sert donc le mot «chose». Une situation paradoxale - dans: Langue française, n. 73, 1987.

6. LE ROY LADURIE E. Evénement et longue durée dans l'histoire sociale: l'exemple chouan -dans: Communications, vol.18, fasc.2, - Paris, 1972.
7. LUPAȘCO S. La logique de l'événement -dans: Communications, vol.18, fasc.2, - Paris, 1972.
8. MAINGUENEAU D. Linguistique pour le texte littéraire, 4-e édition, Armand Colin, 2005.
9. MORIN E. Le retour de l'événement - dans: Communications, vol. 18, fasc. 2, Paris, 1972.
10. MORIN E. L'événement-sphinx- dans: Communications, vol. 18, fasc. 2, Paris, 1972.
11. RICOEUR P. La sémantique de l'action, Editions du CNRS, 1977.
12. RICOEUR P. Temps et récit, Tome 1, Editions du Seuil, Paris, 1983.
13. RICOEUR Temps et récits, Tome III, Editions du Seuil, 1985.
14. TESNIÈRE L. Eléments de syntaxe structurale. - Klincksieck, Paris, 1959.

„COLABORAREA" INSTANŢELOR DISCURSIVE FUNDAMENTALE ÎN „LITERATURA PERSONALĂ"

Sabina CORNICIUC
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În comunicarea de faţă, vom stărui asupra discursului confesiv, axat, prin definiţie, pe eul scriptic, pe experienţele autorului. Numeroase exemple excerptate din scriitura egotistă a lui Gabriel Liiceanu vin să confirme teza că acest tip discursiv nu e doar un act de autocomunicare, ci şi un act de alteritate. Eul autorului realizează prin jurnal un „contract" de colaborare cu exterioritatea sa, cu ceilalţi. La nivelul expresiei, proiecţia destinatarului, dimensiunea dialogică, polifonia notelor confesive se actualizează prin diverse forme şi structuri.

Cuvinte-cheie*: discurs confesiv, instanţe discursive, discurs sui-reflexiv, eul scriptic, autenticitate, alteritate, cooperare, polifonie, dimensiune dialogică.*

Abstract: In the present communication, we will insist on the confessional discourse, focused, by definition, on the cryptical ego, on the author's experiences. Many examples of an excerpt from Gabriel Liiceanu's selfish writing confirm that this kind of discourse is not just an act of self-communication, but also an act of alterity. The author's ego elaborates through the diary a «contract» of collaboration with his exteriority, with the others. At the level of expression, the recipient projection, the dialogue dimension, the polyphony of the confessive notes are updated through various forms and structures.

Keywords*: confessive discourse, discursive aspects, self-reflexive discours, cryptical ego, authenticity, alterity, cooperation, polyphony, dialogue dimension.*

Ab initio, vom face câteva precizări în măsură „să lumineze", metaforic vorbind, ghilimelele din titlul comunicării pentru sintagma „literatură personală", aceasta din urmă constituind pentru noi sursa exemplificatoare, materialul faptic, pe care se va sprijini demersul nostru.

Termenul, relativ nou, e un hiperonim pentru un tip discursiv cu mare priză la cititori, în exerciţiul căutărilor disperate de modele, într-o societate în care s-a produs, tautologic vorbind, devalorizarea valorilor, prin răsturnarea lor.

Terminologia pentru desemnarea acestui tip de discurs este variată, eterogenitatea terminologică derivând din complexitatea structurii sale narative. *Discurs homodiegetic, discurs autobiografic, discurs confesiv, discurs sui-reflexiv, discurs autoreflexiv, discurs de tip jurnalier sau jurnal intim, discurs diaristic, jurnal autentic* – iată doar câţiva termeni pentru ceea ce francezii numesc „l'ecriture du moi", adică scriere egotistă.

Alegerea noastră e motivată subiectiv, prin plăcerea lecturii textelor semnate de Gabriel Liiceanu, voce intelectuală de anvergură, care, în România de azi,

după cum menţionează criticii, e unul dintre cei mai importanţi autori de „literatură personală”.

„Întâlnire cu un necunoscut” (ambele personaje, cunoscutul şi necunoscutul, fiind chiar autorul, la întâlnire cu cititorul, şi acesta un necunoscut) şi „Uşa interzisă” sunt cărţi scrise în nume propriu ce poartă amprenta unui pronunţat caracter confesiv, ceea ce îi asigură scriiturii veridicitate, autenticitate. Notele confesive de unde am extras exemplele se pliază perfect pe trăsăturile-cheie ale conceptului polivalent de *autenticitate:*confesiune neliteraturizată, urmărind redarea palpitului existenţial în sine; adevăr indubitabil; normă a conştiinţei morale; similaritate între creaţie şi experienţă; eliberare a creaţiei de componentele eteronome; surprindere a vieţii concrete în desfăşurarea ei; trăire subiectivă, însuşire de a fi tu însuţi, de a-ţi exprima propria integritate psihică şi, în consecinţă, valorificare directă a subiectivităţii existente în jurnalele intime şi în documentele de orice natură; absenţă a „literaturizării” şi renunţare la convenţiile literaturii; calitate de a nu scrie conform gustului unuia sau altuia; stare de deplinătate a fiinţei umane, la care se poate ajunge în urma ieşirii din cotidian prin conştientizarea prezenţei morţii în toate momentele existenţei; întoarcere la originar, la „izvorul” prim al realităţii etc.[4, 181].

Convins că orice se poate spune, dacă este bine formulat, Liiceanu vede în jurnal un mod de a explica, a desfăşura în cuvinte sulul înfăşurat al vieţii sale [1, 16]; o luptă cu incomunicabilul din noi, o încercare de a forţa „uşa interzisă” [2, 209], un ordin de percheziţie emis de autor pe numele autorului însuşi [idem, 39], un teribil insectar al gesturilor tale şi ale altora [idem, 9], iar a scrie un jurnal înseamnă a invita timpul la dans [idem, 371].

În acest exerciţiu antrenant, punctul de pornire este nevoia chinuitoare a autorului de a se exprima, iar cea mai bună soluţie pentru metoda jurnalului ar trebui să pornească de la „păşitul înapoi” făcut în cămările sufletului. G.Liiceanu punctează acest traseu în felul următor: să te întorci la tine şi în tine însuţi, să-ţi dai ţie atenţie, să umbli prin toate cotloanele sufletului tău, ale memoriei tale, a tot ce ai ştiut şi ceea ce n-ai ştiut niciodată, a tot ce te-a întemeiat şi s-a dovedit a fi mai adânc decât tine [2, 54].

Autorul recunoaşte că tipul de discurs ce rezultă din mişcarea neîngrădită pe teritoriul eului propriu nu este omologabil, nu se supune regulilor unui gen, nu e subsumabil unei discipline şi, în fond, nu are altă identitate decât aceea pe care i-o dă însăşi personalitatea şi experienţa celui care scrie [1, 41].

Aşadar, discursul confesiv, ca act de autocomunicare, este şi un spaţiu propice de reflecţie, un spectacol bine regizat al eurilor autorului, în multiple proiecţii şi lumini.

„Întâlnirea cu un necunoscut” îi prilejueşte autorului o sinteză sinceră, iar sinceritatea este o condiţie fundamentală a comunicării, a eurilor sale: a eului

melancolic, a eului activ şi pus pe ameliorat lumea, a eului ludic, a eului violent, isteric şi scos din minţi, a eului uşuratic şi concupiscent, a celui tandru, a eului dispreţuitor şi arogant, a eului „corneillian" (suferitor, măreţ şi nobil!), a eului timid, şovăielnic şi lipsit de încrede în el, a celui jignit de moarte, neînduplecat şi care nu se mai întoarce din drum, a eului înspăimântat de ridicol, a eului băşcălios şi fericit să moară de râs, a eului pus pe treabă sau a celui leneş, inerţial şi lipsit de orice chef, a eului terorizat de perspectiva catastrofei [2, 221].

Toate aceste ipostaze interşanjabile, cu o dominantă de moment, conferă scrisului său o identitate aparte şi fertilizează căutarea răspunsului la întrebarea „cine sunt eu?".

Ajunşi în acest loc, vom semnala că în literatura de specialitate este subliniat faptul că alegerea acestui tip de discurs este urmarea unei convenţii, asumarea pactului autobiografic fiind marcată la nivel textual între un *eu* apaţinând lumii reale, al cărui nume se află pe copertă, un *eu* aparţinând textului şi care îşi asumă rolul de a „transcrie" şi un *eu- personaj,* cel care se lasă „transcris" [3, 407].

Aşadar, discursul confesiv, la nivelul expresiei, este marcat de prezenţa persoanei I, dat fiind că intenţia primă a *autorului-narator-personaj*, ca instanţă ce articulează discursul, este reprezentarea în spaţiul scriiturii a sinelui, ceea ce Liiceanu încadrează în nevoia de a se exprima: cred că nu există în mine nici un atom de gest sau de trăire care să nu devină în clipa următoare victima *eului meu hermeneutic* [2, 33].

Subliniem în mod expres că abundenţa verbelor la pers. I (sing., pl.), a pronumelor personale şi posesive (pers. I) nu absolutizează dimensiunea monologică a textului confesiv şi nu diminuează perspectiva lui dialogică, polifonia, plurivocitatea acestui tip discursiv.

Prin publicare, jurnalul devine un bun public, iar eul autorului „se revarsă în lume", realizând o punte de legătură cu exterioritatea sa, cu ceilalţi, cu alţii. În felul acesta, jurnalul devine un act de alteritate.

Între polul emisiv şi cel receptor se produce o „chimie" subtilă, contributivă pentru ambele instanţe ce se întâlnesc în asemănarea lor.

Iată cum explică autorul, „predându-se celorlalţi", această relaţie: s-ar putea ca, vorbindu-le celorlaţi despre lăuntrul meu, să le stârnesc curiozitatea să se uite înlăuntrul lor. Ne vom întâlni astfel în mod paradoxal în ceea ce e doar al fiecăruia dintre noi. Ei vor afla de la mine cine sunt ei, după ce eu voi fi încercat să aflu de la mine cine sunt eu [2, 94].

Din alternanţa pronominală *eu-noi-ei-ceilalţi-fiecare-mulţi-toţi,* ultimul indefinit cu rol de cuantificator globalizant, ce străbate discursul sui-reflexiv, putem deduce lesne că acesta se întemeiază pe un discurs interlocutiv, dialogul autorului cu sine, în căutarea sinelui fiind un prilej fericit de a se intersecta cu ceilalţi întru colaborare.

În notele confesive din „Întâlnire cu un necunoscut”, Gabriel Liiceanu se ghidează după principiul cooperării dintre instanţele discursive fundamentale, căci „umbra Celuilalt cade în permanenţă în ograda eului nostru”, iar orice întâlnire bună începe „cu o bănuială, cu o presimţire a fiinţei celuilalt” [1, 310].

De aici derivă şi raţiunea scrisului pe cont propriu, „pentru că ajung să cred că scormonitul meu în mine îi ajută pe câţiva” [2, 29] să-şi revizuiască sau să-şi redefinească setul de valori comportamental-atitudinale, vom adăuga noi. Din această perspectivă, jurnalele nu sunt altceva decât „aporturi individuale la edificarea unei umanităţi comune” [2, 11].

Pe bună dreptate, ca reprezentare textuală a propriului eu, discursul confesiv este mai complicat decât pare la prima vedere, complexitatea sa venind tocmai din polifonia ascunsă în spatele aparentei perspective unice, date de prezenţa persoanei I, persoană în spatele căreia trăieşte o întreagă serie de „personaje” [3, 408].

În consonanţă cu această idee, trebuie să spunem că scriitura de tip jurnalier a lui Gabriel Liiceanu este „locuită” de personalităţi istorice (Heidegger, Dostoievski, Hegel, Kafka, C. Noica, E. Cioran, E. Ionescu, M. Lovinescu, A. Paleologu etc.) şi de cele actuale, axa temporală schimbându-se în funcţie de ce pune la dispoziţia celorlalţi eul scriptic, un mozaic de personalităţi şi temporalităţi cu care se află în dialog.

La nivelul expresiei, dimensiunea dialogică a textului centrat permanent pe cel care îl produce este actualizată şi prin utilizarea unui „tu” cu valoare generică, preferinţa pentru această construcţie fiind condiţionată nu doar de efecte stilistice (deşi jurnalele lui G.Liiceanu sunt de o eleganţă stilistică impecabilă), ci şi de factori semantici, gramaticali şi pragmatici, genericitatea fiind şi o strategie argumentativă.

În sursele de ultimă oră, fenomenul utilizării generice a pronumelor personale (noi, tu) este explicabil printr-o virtualizare a rolurilor comunicative, ca semn de solidarizare între instanţele discursive ce se află la polii lanţului semiotic – Emiţător şi Receptor.

Jurnalele la care facem referire ne pun la dispoziţie fragmente exemplare ce „impun” o lectură generică (nu deictică). Deşi autorul vorbeşte de propriile experienţe, judecăţile lui capătă o dimensiune aforistică, general-valabilă: Maestrul e cel care te ajută să obţii libertatea de gândire, după ce mai întâi ai acceptat să ţi-o pierzi slujindu-l [2, 42]; Niciun succes nu te poate sminti, atâta vreme cât păstrezi intactă conştiinţa insuficienţei tale [2, 38]; Soluţia pentru a iradica prostia nu e, desigur, interzicerea liberei exprimări, ci crearea deprinderii de a gândi cu mintea ta [2, 42].

La finele acestor rânduri, vom sublinia că discursul confesiv, deşi este un teren propice de autocomunicare, lansează o platformă în care instanţele emiţătoare

şi receptoare se pot regăsi, pot coopera, pot stabili punţi de legătură şi contracte de încredere, chiar dacă cititorul-destinatar este necunoscut vorbitorului.

În loc de concluzii, îl vom lăsa, şi de această dată, pe autor să ne ghideze prin labirintul gândurilor sale, dăruite nouă cu generozitate: „principiul jurnalului" este unul al spovedaniei (ajung la mine mărturisindu-mă) combinat cu descoperirea de sine a celui care îmi citeşte mărturisirea (te ajut să ajungi la tine prin mine). Mă ofer mie, dar de fapt mă ofer ţie. Rezultatul este un eu lărgit în care „eu" şi „tu", străini până atunci, ne apropiem atât de mult încât ne tămăduim împreună: eu mă împac cu mine ajungând la tine, tu te descoperi pe tine descoperindu-mă pe mine şi te împaci cu tine [2, 339].

Nu putem decât să îmbrăţişăm aceste idei, extrapolându-le şi asupra relaţiei *profesor-discipol,* cu gândul la PROFESORUL nostru Anatol Ciobanu, care s-a „revărsat" în mii de tineri şi a cărui absenţă fizică de trei ani e completată de prezenţa masivă a unei moşteniri intelectuale şi spirituale asupra căreia se vor apleca încă multe generaţii.

BIBLIOGRAFIE:

1. LIICEANU G. Uşa interzisă. Bucureşti: Humanitas, 2010.
2. LIICEANU G. Întâlnire cu un necunoscut. Bucureşti: Humanitas, 2010,
3. MARINA-URLEŢEANU L. Specificul secvenţei argumentative în discursul de tip jurnal autentic. În: Limba Română. Dinamica limbii, dinamica interpretării. Bucureşti: Editura Universităţii din Bucureşti, 2008, pp. 407-414.
4. VRABIE D. Cunoaştere şi autenticitate în literatura românească interbelică. În: Limba Română, 2008, nr.9-10, pp. 180-183.

DIMENSIUNEA LOGICO - SEMANTICĂ A TEXTULUI

Eugenia DODON
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Textul ca unitate funcţională superioară de comunicare, în ultimul timp, a devenit o preocupare reală şi atractivă pentru diferite categorii de cercetători: filologi, filosofi, psihologi etc., fiind examinat sub variate aspecte.

În acest articol, luând în considerare conceptele teoretice, principiile de redactare a textului, am încercat să demonstrăm în ce constă dimensiunea sa logico-semantică, ce relevanţă are ea asupra receptorului, dacă corespunde orizontului său de aşteptare. Am comentat mai multe microtexte (fragmente) şi unele texte integrale ale unor autori notorii, selectate, cu precădere, din publicistica actuală.

Cuvinte-cheie: *text, propoziţie, frază, unitate sintactică, unitate autonomă, nivel textual, ordonare logică, conectori.*

Abstract: The text as a superior functional communication unit has lately become a real and attractive preoccupation for various categories of scholars: philologists, philosophers, psychologists, etc., being examined under various aspects.

In this article, considering the theoretical concepts, the principles of writing the text, we tried to demonstrate what its logical-semantic dimension is, how relevant it is to the receiver, if it corresponds to the receiver's expectation horizon. We have commented on several micro-texts (fragments) and some integral texts of notorious authors, selected especially from current publications.

Keywords*: text, sentence, phrase, syntactic unit, autonomous unit, textual level, logical arrangement, connectors.*

Textul, condiţiile de elaborare şi de percepere a lui, mecanismul de realizare a coeziunii şi a coerenţei etc., după cum confirmă savanţi remarcabili, prezintă un interes constant a mai multe discipline: psihologie, filosofie, ştiinţă literară, sociolingvistică şi lingvistică generală. [2,p.5] Actualmente, au apărut şi s-au dezvoltat unele domenii sau teorii noi: actele de vorbire, discursul, dialogul (conversaţia) şi/sau interacţiunea verbală – toate acestea asociindu-se direct sau indirect cu textul.

Constatăm că în diverse studii se abordează, din mai multe unghiuri de vedere, şi conceptul de text, luând în considerare sistemul clasic de niveluri ale limbii (sintactic şi semantic). Se afirmă că textul se află în dimensiunea frastică. Totodată, investigaţiile se extind spre nivelul transfrastic, realizându-se raporturile sintagmatice care se produc dincolo de limitele frazei.

Fără a intra în detalii, subliniem că, sub aspect lingvistic, textul este privit ca o unitate gramaticală ce aparţine nivelului sintactic, situându-se pe cea mai înaltă

treaptă a ierarhiei: parte de propoziţie – sintagmă – propoziţie – frază – text. El este deci ca unitate sintactică superioară frazei, analizabilă la nivel sintactic. În acelaşi timp, e vorba de o unitate autonomă, închisă, ce ţine de semantică, are o anumită valoare, finalizând actul de comunicare, şi relevanţă la nivel textual. [2,p.5-6]. Astfel, textul satisface, în primul rând, funcţia de comunicare, fiind purtător de semnificaţie. [4,p.9]. Acesta dispune de unele particularităţi: este produs de un emiţător într-un context determinat, cu scopul de a fi destinat unui public; redă un sens, comunicând idei, ce îmbracă o formă deosebită într-o limbă oarecare; este transmis pe un canal concret şi aşteaptă un răspuns, feedback. [13,p.13]

În viziunea unor lingvişti, textul formează un tot întreg, ceea ce, bineînţeles, nu înseamnă o simplă ordonare de proporţii independente (şi analizabile ca atare), ce ar fi puse cap la cap, dar înţelesul unui text se deduce din componentele sale, fără a se rezuma la ele; acesta este mai mult decât o înlănţuire de propoziţii şi fraze, are o structură internă, ale cărui elemente se află în diferite relaţii. Vocaţia sa îl ajută pe autor să găsească cel mai indicat loc pentru fiecare constituent, spre a-l plasa într-o corelaţie adecvată cu celelalte componente din text. [Idem,p.175] Potrivit lui E. Coşeriu, bunăoară, textul este o construcţie în care se disting simultan trei niveluri de funcţionalitate, trei tipuri de conţinut: desemnarea, o referinţă la realitate, semnificatul, conţinutul unui semn dat într-o anumită limbă şi sensul, ca un conţinut caracteristic unui text. Desigur, conţinutul textului depinde şi de circumstanţele în care este utilizat, de mijloacele, prin care e comunicat. [Apud:2,p.185]

Din perspectiva coerenţei textuale, s-a stabilit şi s-a argumentat, prin exemple concludente, că acesta nu e o simplă înşiruire de enunţuri, ci se constituie într-o unitate lingvistică specifică, transfrastică, o formă a comunicării ce derivă din intenţia emiţătorului de a transmite prin procedee lingvistice şi pragmatice un oarecare mesaj.Textul devine mai accesibil cititorului, dacă conţine propoziţii şi fraze consecutive, ce se găsesc în raporturi logice evidente. Cu fiecare enunţ inedit, cititorul obţine o informaţie nouă pe care o integrează în sistemul lui de cunoştinţe. [13, p.137]. Cititorul, neîndoielnic, trebuie să descifreze textul, să reveleze faţa ascunsă a lucrurilor.

În literatura de specialitate se cunosc trei orientări de examinare a textului; pragmatică, semiotică, gramaticală [4, p.8-9]. Se mai accentuează că structura semantică a textului posedă două trăsături esenţiale: comunicativă şi referenţială. Ele, deopotrivă, evidenţiază unitatea sa, explicând relaţiile comunicative şi denotative ale acestuia. Ca unitate de limbaj în uz, textul este identificat drept un enunţ în interiorul unui context comunicativ, realizat ca formă orală sau scrisă. [2,p.6] Orice text se prezintă ca un enunţ complet, însă în cele din urmă, întotdeauna unic al unui act de enunţare.[1, p.62] Aşadar, un text este format din bucăţi succesive, ce sunt un fel de sub-texte în interiorul textului. Pentru a-l recunoaşte ca pe un

întreg, trebuie să-l desluşim în plan de text, cu părţile sale şi/sau o ordonare de secvenţe. De aceea a înţelege un text înseamnă a-l sesiza ca pe unul integral. [Idem, p.307]

Este ştiut că în permanenţă oricine, cu diferite ocazii, concepe sau comentează un text, indiferent de mărime, căci contează sensul lui, dimensiune fundamentală, propriu nu doar marilor secvenţe verbale. El se poate „ascunde" şi în spatele unei singure expresii, a unui singur cuvânt, dacă înţelegerea acestuia presupune o întreagă poveste de viaţă, tot astfel cum se întâmplă şi când „Cartea creează sensul, iar sensul – viaţa". [14,p.194]

I. Diaconescu crede că există, de fapt, doi factori ce determină dimensiunile unui text: unul obiectiv (obiectul comunicării, nucleul referenţial) şi altul subiectiv (depinde de capacităţile de comunicare ale emiţătorului, de competenţă, legate indisolubil de situaţia în care se realizează actul textual). Prin urmare, mai mulţi locutori, chir dacă reflectă o temă comună, vor produce texte distincte ca formă şi mod de expunere, ca posibilitate de analiză şi de sinteză, într-un spaţiu mai amplu sau mai restrâns.

Uneori, în calitate de text, poate funcţiona un cuvânt: *da! oare?*[4,p.10] De aceeaşi părere e şi C. Vlad, care susţine ferm că un lexem ca „Atenţie!" este sau devine text dacă poate pune în joc o lume ce se află „în spatele" lui şi al locutorului, o lume proiectată, astfel, înaintea interlocutorului, liber să şi-o asume sau, lăsând-o neobservată, să o facă inexistentă pentru el, din cauză că lipseşte comunicativitatea, că se renunţă a intra în rolul de partener real la un act de cunoaştere prin limbaj.[14,p.194]

I. Diaconescu precizează că şi cuvintele de salut: *noroc, sănătate, servus* ş.a. sau cele care vizează un fapt ori un eveniment legat de anumite împrejurări: *foc, bravo, hoo* etc. se folosesc ca texte monolexicale.[4,p.11] Coeziunea dintre unităţile textuale se asigură prin referinţă la anturajul lingvistic în care se produce comunicarea, la condiţiile obiective ori subiective ce o generează. De exemplu, secvenţa *Foc! Ajutor!,* dacă are loc în cazul izbucnirii unui incendiu, adică într-o anumită situaţie, reprezintă un text ce cuprinde două unităţi legate prin referinţa la circumstanţa dată. [5, p.231] Nu sunt trecute cu vederea nici lexemele de tipul: *frizerie, pâine, carne* etc., căpătând trăsături de text cu rol epideictic (descrierea persuasivă a unui obiect), care sunt, de regulă, numele firmelor de prezentare, întâlnite în limbajul de reclamă, de publicitate [4, p.11], pe care le atestăm frecvent şi în spaţiul basarabean.

De asemenea, apar în rol de text şi o sintagmă: *Călcâiul lui Ahile* (moment dificil într-o situaţie, un loc vulnerabil, ce pare accesibil unei forţe adverse); o propoziţie: *Aveţi puţintică răbdare!* (replică arhicunoscută din comedia „O scrisoare pierdută" de I. L. Caragiale. Protagonistul ei, Trahanache, o spunea încontinuu, ca un laitmotiv, fiind o expresie foarte frecventă, la care apelăm atunci

când încercăm să domolim zelul, curiozitatea sau nervozitatea cuiva. Desigur, o facem ironic, puţin altfel de cum proceda autorul, pe un ton grav şi serios); o frază (1): „*Te poţi considera cu adevărat împlinit abia atunci, când tot ce faci se sprijină pe demnitate, nu pe ambiţii proaste”*. [9,p.43] În exemplul (1), e o frază laconică cu un mesaj destul de explicit chiar şi pentru un cititor mai puţin avizat în problemă: succesele oricărui om, afirmarea lui deplină se bazează aievea pe virtuţile ce le posedă; (2): *„Nu există un profesor mai priceput ca viaţa: te pune constant la încercare, te urmăreşte cum greşeşti, cum te frământi, cum spargi cu fruntea zidul necunoaşterii şi, abia după ce vede că te descurci, te ajută să devii deştept…”*. [10, p.62] În cel de-al doilea exemplu, e o frază bine conturată, din care se desprinde uşor o imagine clară despre viaţă, ca cel mai bun îndrumător în toate, despre necontenitele noastre confruntări cu ea, despre învăţămintele ce ni le oferă, despre bogatele experienţe dobândite, care ne avantajează întrucâtva să depăşim obstacolele imprevizibile şi incidentale etc. Verbele la modul indicativ, timpul prezent, utilizate la persoanele a II-a şi a III-a, numărul singular, atribuie acestui act comunicativ terminat, delimitat un caracter generalizator: oricine se poate regăsi aici.

Un text ar putea fi şi o succesiune de propoziţii: *„E primăvară. Tata ară moşia. Ţărâna e caldă. Cerul – senin. Eu – fericit. Şi totuşi, în poala mamei e cineva cu mult mai fericit decât mine – seminţele*!” [Idem, p.37] Textul acesta conţine câteva propoziţii cu o structură concisă, cu excepţia ultimului enunţ, ce e mai dezvoltat. Autorul însă izbuteşte să exprime sentimentele de bucurie ce le trăieşte omul în prag de reînviere a naturii, chiar şi seminţele (aici se recurge la o personificare) ard de nerăbdare să fie puse cât mai repede în pământul proaspăt arat. Prin intermediul unui câmp lexical adecvat, al verbelor la prezentul indicativ, se profilează o imagine de ansamblu despre primăvară şi semnele ei tipice, emoţiile iminente, prilejuite de acest frumos şi mult aşteptat anotimp.

O secvenţă de mai multe fraze constituie, la fel, un text: *„Când te afli prea mult timp pe o corabie ce pluteşte spre necunoscut, nici nu prinzi de veste când se erodează. Marea dezamăgire vine în ziua când observi că vasul se scufundă. Atunci îţi dai seama că foarte puţini dintre prietenii care te însoţesc sunt la curent cu faptul că nu ştii să înoţi, dar şi mai puţini sunt cei cărora le pasă de asta”*. [Idem,p.14] În textul dat, cu fraze de factură dimensională diferită, se prezintă un adevăr incontestabil, ce îl relevă receptorul chiar la o lectură superficială. Frazele se remarcă printr-o conexiune indisolubilă, ideile reies una din alta şi se completează reciproc, reliefând, astfel, decepţia ce îl cuprinde pe fiecare atunci când este nevoit să suporte în viaţă, de unul singur, un eşec neaşteptat. Cei din preajmă (rude, amici, colegi), pe care, probabil, se putea miza cândva, alţii, rămânând, pur şi simplu, impasibili, nu sesizează că omul, uneori, nu dispune de puterile fireşti de a evita orice impedimente.

După I. Diaconescu, ca unităţi textuale autonome se consideră proverbele şi zicătorile, ce pot avea ca expresie lingvistică o propoziţie: *Limba este cântarul minţii; Fiecare se simte bine în ţara lui* ori o frază*: Nu te grăbi cu vorba, grăbeşte-te cu fapta; Rândunica începe ziua, iar privighetoarea o termină.* Un statut analog cu al unităţilor paremiologice îl au, din punct de vedere textual, şi citatele. [4,p.11] Pe bună dreptate, fiind extrase dintr-un macrotext, ele obţin autonomie, instituindu-se în unităţi textuale: *„Limba este întâiul mare poem al unui popor”*. (L. Blaga)

Aşadar, ilustrând aserţiunile teoretice despre dimensiunea textului şi analizându-le detaliat, vom concluziona că, în principiu, orice secvenţă lingvistică, indiferent de lungimea sau structura ei, dacă se manifestă ca un act de comunicare de sine stătător, explicit sau implicit, poate fi interpretată şi evaluată ca text.

Indiscutabil, există o tipologie variată a textelor (literare, informative, argumentative, ştiinţifice, administrative). Fiecare dintre ele solicită o abordare sui-generis şi un comentariu în mod diferenţiat. De obicei, ideile se formulează într-o anumită ordine ce-l ajută pe autor, dar şi pe cititor să pătrundă în esenţa problemei, să explice mai lesne mesajul textului, să promoveze şi să aplice cu exactitate informaţia de care a luat cunoştinţă. În acest articol, ne referim, mai cu seamă, la mostre selectate din textul publicistic. Ne-au preocupat autorii clasici şi contemporani (B. Delavrancea, O. Paler, A. Pleşu, A. Silvestru), aceştia din urmă având prioritate prin subiectele originale, oglindite în creaţia lor.

Cercetătorii recunosc trei factori ordonatori ce acţionează în condiţiile caracteristice textului, deseori, simultan. E vorba, mai întâi, de ordonarea logică. Aceasta se realizează în baza raporturilor logice ce se stabilesc între unităţile textuale – propoziţii sau fraze: cauzalitate, finalitate, condiţie, concesie, consecuţie, opoziţie, cumul ş.a.[2,p.98] În plus, există tehnici de care face uz un autor, când tratează o temă sau alta, pentru ca cele relatate să fie accesibile, în acelaşi timp, captivante pentru receptor. Aceasta ţine, la fel, de ordinea logică de expunere a materialului, în primul rând, de gradarea ascendentă, ceea ce îl orientează pe cititor să urmărească consecutiv diverse evenimente, întâmplări, imagini etc., să-şi menţină treaz interesul, motivându-l să continue lectura. Efectul este forte în punctul culminant, de tensiune maximă. A. Şerbănescu e de părerea că, însuşind o asemenea modalitate de a construi textul, autorul se poate opri asupra fiecărei etape, pentru a acumula idei, fără a-i oferi cititorului senzaţia că se întrerupe,se abate de la gândul important.[13,p.145] Să exemplificăm cele enunţate *supra* printr-un fragment, selectat din articolul „Pantera domestică” de O. Paler: *„Şi vă asigur, domnule, că nu vorbesc aşa din orgoliu. De altfel, dacă m-aţi cunoaşte, aţi şti că nu dau doi bani pe orgoliu. Natura mare şi minunată pe care am iubit-o mereu m-a învăţat asta. Un cal de rasă nu e orgolios, îşi trăieşte frumuseţea. Mersul leoaicei e natura ei, nu orgoliul ei. Mie orgolioşii mi se par nişte cerşe-*

tori. Când nu-şi aruncă singuri un os, cerşesc ceva, ce cred ei, li se cuvine. Nu-i vorbă, că le şi merge. Căci numai inteligenţa şi bunul-simţ sunt limitate. Prostia şi ipocrizia n-au limite. Deci, nu te poţi apăra de ele. În fine, astea le ştiţi dumneavoastră la fel de bine ca mine". [7,p.89]

Chiar dacă avem de a face cu o bucată nu prea mare de text, se pare că autorul izbuteşte să concentreze atenţia receptorului asupra temei actuale şi a defectelor umane, ce persistă acum în orice sferă mai mult ca oricând: orgoliul şi consecinţele lui dezagreabile (stupiditatea şi duplicitatea). Implicit, parcă dialogăm lejer, sincer cu autorul, afectat şi, deopotrivă, alertat de atitudinea inexplicabilă a unora care nu ştiu să ia cele mai bune, chiar desăvârşite lecţii, ce ni le dăruieşte cu atâta nobleţe splendida natură. El accentuează acele însuşiri ce-l înalţă, îl înnobilează pe om în faţa naturii, şi anume: inteligenţa, bunăvoinţa, punându-le într-un contrast vădit cu nonvalorile (prostia şi ipocrizia), care s-au înrădăcinat în societatea contemporană şi depăşesc orice frontiere.Trecerea de la un gând la altul, păstrarea coerenţei şi a coeziunii sunt întemeiate, întrucât O. Paler recurge la unii conectori conclusivi: *de altfel, căci, deci, în fine,* reliefând raporturile logico-semantice: cauzale, concesive, condiţionale, temporale, conclusive dintre propoziţii şi fraze. Cu siguranţă, cititorul va percepe destul de facil ce a dorit să spună autorul şi va efectua deducţiile corespunzătoare, ceea ce rezultă că el a desprins dincolo de text şirul de idei relevante.

Se impune a fi scoasă în vileag şi o altă exigenţă – ordonarea temporală, tot atât de necesară în distribuirea informaţiei într-un text. Aceasta se înfăptuieşte prin relaţiile create între unităţile textuale în succesiunea lor pe axa cronogenetică. În asemenea cazuri, se apelează la unele mijloace morfologice, ce acţionează pe axa temporală prin categoria gramaticală a timpului. În raport cu momentul vorbirii, se ordonează, graţie formelor sale distincte, cele trei stări temporale: trecutul, prezentul şi viitorul. Indicăm aici şi mijloacele sintactice ce participă la ordonarea temporală prin funcţia de circumstanţial de timp, ce se actualizează printr-un complement sau o propoziţie subordonată circumstanţială. Datorită prepoziţiilor, locuţiunilor prepoziţionale, conjuncţiilor, locuţiunilor conjuncţionale şi adverbelor relative, se asigură ordinea temporală a unităţilor textuale sub raportul anteriorităţii, simultaneităţii şi posterităţii. Un rol esenţial le revine şi mijloacelor lexicale-ordonatori temporali metafrastici. Prin intermediul lor, o unitate textuală e pusă în relaţie de anterioritate, de simultaneitate sau de posterioritate cu o unitate antecedentă. În această calitate, se folosesc multe adverbe şi locuţiuni adverbiale: *acum, pe atunci*, *după aceea, deodată, între timp, pe urmă* etc. Cu aceeaşi valoare se întrebuinţează şi unele substantive ce prin semantica lor desemnează noţiunea de timp, fiind însoţite în prepoziţia sau în postpoziţia lor de un adjectiv demonstrativ de apropiere sau de depărtare: *din ceasul acela (acesta), din clipa aceea (aceasta), la acea dată, la data aceea, de data aceasta,*

în acel (acest) moment, în acest (acel timp, pe timpul acela, în vremea aceea, din ziua acea ş.a.). [2,p.98-99]

Cele expuse *supra* le vom exemplifica printr-o secvenţă, extrasă din articolul *„Errare divinum est”*, semnat de acelaşi publicist, O. Paler: *„Ce drum ciudat am parcurs! Am copilărit printre certitudini şi am descoperit relativ târziu, şi cu destule dificultăţi, îndoiala. Am crezut că o greşeală poate fi utilă numai dacă găseşti în ea ceva care te ajută să trăieşti. Mi-am cucerit conştiinţa vulnerabilităţii după ce am fost, fără nici un efort, convins că regretele nu mă privesc. Lumea în care m-am născut eu era neobişnuit de discretă. Semăna pământului de acolo, aspru şi zgârcit. Am de aceea sentimentul ciudat că, mărturisindu-mă, sunt primul guraliv din neamul meu. Dar, oare, întâmplător tăcerea mi se pare, uneori, singurul limbaj esenţial”?* [7,p.199] Observăm aici că autorul acordă întâietate verbelor la timpul trecut (perfectul compus şi imperfectul), modul indicativ, alternându-le, pe alocuri, cu cele la prezent, adverbelor de loc, de timp şi subordonatelor circumstanţiale de timp, pentru a zugrăvi întocmai momentele ce l-au marcat cândva şi pentru a evoca unele acţiuni durabile din viaţa proprie. El exprimă acea stare lăuntrică pe care a simţit-o de-a lungul anilor, zbuciumul sufletesc, pe care l-a suportat într-o lume tainică, plină de mister, unde omul, mai ales, cel sensibil nu întotdeauna se poate destăinui. O simplă deschidere, o evadare din trecutul foarte discret parcă îl nedumeresc pe autor, găsind instantaneu răspunsul ce urmează să fie completat de către cititor, reliefat prin propoziţia-interogaţie retorică „*Dar, oare, întâmplător tăcerea mi se pare, uneori, singurul limbaj esenţial?”*

Semnalăm că şi mijloacele lexico-gramaticale sunt eficiente în organizarea textuală. Cu ajutorul lor, se obţine coerenţa şi coeziunea unităţilor la nivel textual. De exemplu, unele adverbe şi locuţiuni adverbiale, prin semnificaţia lor, fac legătura cu unitatea textuală anterioară, ceea ce înlesneşte producerea textului, totodată, receptarea lui. De regulă, în textele de natură descriptivă, dimensionate pe orizontală, axa spaţialităţii fiind unidimensională, se întrebuinţează, deseori, lexeme de felul: *acolo, de acolo, aici, dincolo, până acolo, deasupra, la dreapta, la stânga, aproape, departe etc*. [2,p.99]

E de notat că ordonarea spaţială e cel de-al treilea element ce se referă la modul de aşezare a unităţilor într-un text, la conexiunile ce acţionează în spaţiul unui dispozitiv textual. Structurarea linearităţii textului, organizarea lui într-o serie de fragmente complementare fac accesibilă tratarea interpretativă. Acestea sunt mărci ale integrării lineare: *mai întâi/apoi/ pe urmă, în sfârşit, pe de o parte/ pe de altă parte, în primul rând/în al doilea rând, fie/fie, uneori/uneori, de-o parte/de cealaltă parte* etc. se întâlnesc, îndeosebi, în descriere, a căror structură ierarhică contrazice dinamica narativă. [6,p.302] În organizarea spaţială, ele posedă trei valori substanţiale: de deschidere (*primul, unul, în primul rând…*), de legătură (*al doilea, celălalt, în al doilea rând…* sau *un altul, mai mulţi, anumiţi,*

apoi etc.) de încheiere (*în sfârşit, pentru a termina, în ultimul rând …*). [Idem, p.303]

Într-un pasaj, ales din textul „Artistul şi arborele universului" de O. Paler, prezenţa unor mărci: *unul, altul, pe de o parte, pe de altă parte,* ce efectuează legătura dintre enunţuri, favorizează nu numai o lectură plăcută, dinamică a acestuia, ci şi înţelegerea lui, comentarea amplă a unor gânduri consecutive, pe care autorul le valorifică în mod justificat. Să ne convingem de acest lucru: *„O legendă din Mexic spune că arborele universului are două braţe. Unul al dragostei, altul al durerii. Şi mă gândesc că, poate, şi artistul e un astfel de arbore. Pe de o parte, singur, pe de altă parte, solidar, el îşi obţine tocmai în singurătate dreptul de a iubi şi uneori se ratează nu pentru că nu a dorit să fie solidar, ci pentru că n-a îndrăznit să fie singur, nu s-a cufundat destul de adânc în adevăratul său, fără de care ar sfârşi prin a repeta numai ceea ce aude la alţii. Problema cea mai spinoasă a unui artist e tocmai aceasta, să ţină o cumpănă dreaptă. Întrucât, trăind la o răspântie între „eu" şi „noi", el n-are voie să uite că rostul singurătăţii sale nu poate fi decât acela de treaptă spre o solidaritate mai adâncă…"* [7, p.312-313].

Negreşit, ideile ce fac parte dintr-un text, în opinia A. Şerbănescu, vizează un obiect, un eveniment, fie că e concret, fie că e abstract, real sau imaginar. Aşadar, ordinea naturală de expunere a ideilor într-un text constă în surprinderea poziţiei în timp şi în spaţiu a obiectului sau a evenimentului la care se face referinţă. În funcţie de temă, autorul poate organiza textul pe una din cele două axe: temporală ori spaţială. [13,p.140]

Potrivit A. Şerbănescu, o tehnică frecventă este redarea ideilor de la particular la general, de la general la particular. Într-o atare situaţie, autorul începe a relata detaliat, consecvent, făcându-l pe cititor să-şi canalizeze atenţia asupra concluziei unificatoare, să-şi dea seama ce a vrut să spună emiţătorul. Aducem un exemplu concludent din publicistica lui A. Silvestru, pentru a confirma cele elucidate teoretic. E vorba de un tânăr dintr-o familie înstărită, care a vrut nespus de mult să devină senator, de aceea a început să se antreneze pentru viitoarea lui carieră: lua cuvântul la întruniri, ţinea discursuri (pe care le considera „înflăcărate"), fără glume pipărate, dar nimeni nu-l lua în serios:

„Dându-şi seama că ceva nu e în ordine, s-a dus la un orator vestit şi l-a rugat să-l înveţe arta de a fi stăpân pe limbă.

- Spune-mi, mai întâi, câţi ani ai? l-a întrebat oratorul, căruia i se dusese vestea şi de mare înţelept.

- Păi… am trecut de douăzeci.

- Ei bine, dragul meu, ai întârziat cu douăzeci de ani. Iată de ce primul meu sfat e să taci un an întreg!

- Să tac? s-a mirat tânărul. Se pare că m-aţi înţeles greşit. V-am rugat să mă învăţaţi a vorbi, nu a tăcea.

Bătrânul l-a privit în ochi şi i-a răspuns:

- Am întâlnit foarte mulţi oameni care şi-au regretat vorbele, dar niciunul căruia să-i pară rău că a tăcut… Tăcerea te ajută să devii stăpân pe limba ta!

Nu ştiu dacă acel tânăr a ajuns sau nu un orator adevărat. Ştiu însă că tăcerea e de aur şi că nu întâmplător, pentru păcatul de a cădea în vorbe goale, se spune:

- Dacă tăceai, filosof rămâneai!

Uneori, este mai dăunător să spui prostii, decât să le faci, pentru că atunci când le faci, te prosteşti doar tu,iar atunci când le spui, se prostesc şi cei care te ascultă.

Aşa sau altfel, nu uitaţi: Pe ceilalţi îi cunoaştem mai bine când vorbesc, iar pe noi înşine - când păstrăm tăcere…" [11, p.345-346]

Şirul de idei pe care le amplifică autorul în acest fragment, ce-i drept, cam extins reflectă dorinţa aprinsă a unui tânăr de a se lansa în plan profesional cât se poate de repede, pentru a ocupa o poziţie certă în societate. Cele câteva alineate, ce includ, înainte de toate, un dialog cu întrebări şi replici scurte, respectiv un vocabular tematic-cheie (*orator, a lua cuvântul, a ţine un discurs, arta de a fi stăpân pe limbă* ş.a.), converg spre identificarea temei principale: A vorbi sau a tăcea sunt calităţi pe care fiecare urmează să le cultive mereu. Inserarea unor expresii şi proverbe celebre: *Tăcerea te ajută să devii stăpân pe limba ta!; tăcerea e de aur; dacă tăceai, filosof rămâneai!* contribuie la dezvăluirea ideii centrale despre influenţa benefică sau dăunătoare a unui orator asupra ascultătorilor.

Astfel, de la un fapt particular, păstrând caracterul logic al celor relatate, A. Silvestru îl avantajează pe cititor să tragă o concluzie pertinentă: tăcerea este o virtute, care te face să fii mai înţelept, mai echilibrat, să ştii ce să spui şi când anume. Totodată, el va sesiza că e necesar ca întotdeauna să vorbeşti doar ceea ce trebuie, căci cele rostite în public au un impact puternic asupra auditoriului. A. Şerbănescu precizează că acest tip de organizare textuală e într-o corelaţie indisolubilă şi indispensabilă cu mecanismele de producere şi receptare a textului. Nu încape nici o îndoială că întregul proces de elaborare a unui text se bazează pe operaţii succesive de generalizare şi particularizare. În acelaşi timp, tot procesul de lectură presupune pendulare între memoria de lungă durată (se reţine informaţia generalizată) şi memoria de scurtă durată (se păstrează informaţia punctuală, particulară). [13, p.147-148]

În această ordine de idei, ne vom referi la un exemplu edificator din publicistica lui B. Delavrancea: *„Sunt oameni a căror viaţă este ascunsă, necunoscută. Nici onorurile, nici decăderile nu iau la ei proporţiile unor evenimente. Nimeni nu le cunosc traiul, căci traiul lor este modest şi intim. Despre ei nu se ştie cum a vorbit la un banchet mare, cum a răspuns cutărui om mare, cum s-a purtat în împrejurări grele pentru cele publice, nici cum s-au luptat şi cum au învins într-o anume răscoală socială. Astfel şi-a petrecut viaţa Ispirescu. Fără ambiţie nesăţioasă, fără sinchisire de trepte sociale, străin de aviditatea desfrânată a timpului nostru. La el*

viaţa se reducea la familie, la tipografie şi la munca zilnică neîntreruptă. Ce, dar, s-ar putea spune despre viaţa lui? Cum a înaintat de la ucenic până la stăpân în curs de 40 de ani? Că a muncit şi, nerâvnind la bunul altuia, a murit sărac? Că a fost cinstit, şi bun, şi milos?" [3, p.431] Plecând de la unele constatări ordinare privind natura neobişnuită a unor personalităţi marcante, atitudinea grijulie, firească faţă de acestea, B. Delavrancea trece la o descriere a virtuţilor lui P. Ispirescu, care a lăsat ca moştenire literară, o lucrare fundamentală, „Basmele românilor". Specificul, originalitatea basmelor sunt cu atât mai distincte, cu cât B. Delavrancea încearcă să le compare cu cartea de poezii populare, culese de V. Alecsandri: *„În Ispirescu, observă autorul, trebuie să admiri puterea de viaţă, coloritul când naiv, când glumeţ, când epic, când liric şi fără contenire fermecător".* (Idem, p.432)

Lectura integrală a textului ne permite să afirmăm că, prin intermediul paralelismului sintactic, autorul scoate în relief caracteristicile dintre poezie şi proză (legende-basme). Aşadar, aflăm că P. Ispirescu nu doar a cules aceste basme din gura poporului, nu le-a întocmit selectând din diverse variante ce era mai bun, ci le-a reactualizat, a dat o viaţă nouă şi eternă legendelor noastre. Ele îi aparţin, *„de la noi n-a luat decât visele trecutului, ale copilăriei, de la noi n-a luat decât lutul fără formă, de la el a dat formă şi a suflat viaţă".* [Idem, p.434]

Astfel, în articolul amintit, B. Delavrancea a reuşit să înfăţişeze figura impunătoare a lui P. Ispirescu, unul dintre marii scriitori ai românilor, rămânând, *„ca şi Eminescu, adevărata glorie a literaturii noastre".* [Idem, p.434] Fără a completa cu unele fraze cele amintite despre P. Ispirescu, extrase din acelaşi articol, conţinutul este bine desluşit chiar din fragmentul indicat iniţial, deoarece acesta reprezintă pentru receptor un act de comunicare finisat, suficient de expres.

Bineînţeles, nu e lipsit de importanţă, pentru a capta atenţia cititorului, a-l impresiona încă de la primele pagini, spre a discerne şi a explica semnificaţia textului, nici principiul *simplu complex/ complex-simplu.* E un mod de a ordona ideile, orice element al textului este examinat, descifrând mai exact întregul nedefinit. Or, apare şi devine o provocare pentru receptor, care va trebui să reflecteze asupra fiecărui constituent, să perceapă în ce rezidă chintesenţa textului, în general, pentru a le verifica întruna, pe măsură ce aşteptările i se confirmă sau i se infirmă. [13,p.150] Iată un exemplu, o secvenţă din articolul „Cine suntem?" de A. Silvestru: *„Cât timp avem? Cât ne-a rămas? L-am folosit cum trebuie? Ce mai putem schimba? Suntem capabili să mai progresăm? Mai credem în noi înşine? Mai vrem să reuşim?*

Dispunem de atâtea manuale! Atâtea sfaturi ni se dau în jur!

Nici unul însă nu ne spune cine suntem, ce posedăm, câte minuni suntem capabili să realizăm.

Dacă am şti! Dacă de mici copii ni s-ar deschide ochii spre interior. Câte talente am vedea acolo! Câte minuni am săvârşi cu soarta noastră!" [12,p.178]

Semnalăm aici că suita de întrebări retorice, reunite între ele consecutiv printr-un subiect comun reprezintă existenţa şi realizarea omului în timp. Imaginea ce se profilează sugestiv, într-un anumit fel, graţie unor verbe, mai ales, la timpurile prezent şi trecut (perfectul compus), modul indicativ, este delimitată accesibil de către oricare cititor, instruit cât de cât: a nu rata nici o clipă ori de câte ori i se va da şansa de a beneficia îndeajuns de momentul oportun, pentru a-şi pune în valoare capacităţile native. În cele patru alineate, diverse ca structură sintactică, însă apropiate ca sens, constituite după criteriile de la simplu la complex, se conţin gânduri însemnate pe care cititorul le poate dezvolta. Rămâne la latitudinea lui, ca să stabilească conexiunile logice, semantice dintre alineate şi enunţurile din interiorul lor, sesizabile datorită subordonatelor condiţionale, segmentate prin semnul punct, dar care cuprind implicit răspunsul prompt despre posibilităţile surprinzătoare şi inepuizabile ale omului.

Tehnica *pro* şi *contra*, proprie textelor de gen argumentativ, accentuează caracterul logico-semantic al acestora. Aici autorul apreciază faptele, îşi demonstrează viziunea prin dovezi grăitoare, ce justifică teza lansată (*pentru* sau *împotrivă*). [13,p.150]

În articolul „Felul de a vorbi", A. Pleşu caută să releve diferenţele pregnante, existente între vorbitorii de limba română, un fenomen inexplicabil, însă răspândit în societatea românească de astăzi. Pentru a elucida această problemă, autorul porneşte de la unele constatări cotidiene veridice, subliniind că noi *„Trăim în centrul unei nebuloase care se cheamă* ***talk-show****: La televiziune şi la radio, la guvern şi în parlament, în ziare, la şedinţele sindicale şi de partid, în piaţa publică, la mese amicale sau în familie, pretutindeni, se vorbeşte dezlănţuit, lacom, voluptuos. Dreptul de a vorbi e, fireşte, unanim recunoscut. Dar ce diversitate, ce policromii, ce nuanţe! Cine ar îndrăzni să sistematizeze acest zburdalnic zgomot de fond al vieţii noastre zilnice?"*[8,p.203] Întrebarea retorică ce încheie acest crâmpei îl face pe cititor să mediteze la cele ce se întâmplă în procesul de comunicare curentă. A Pleşu delimitează, în acest articol, câteva categorii de vorbitori, care „excelează" şi „epatează" în aproape toate sferele sociale. Bunăoară, *vorbitorul amuzant* – neserios în diverse împrejurări neprevăzute, care niciodată nu are nimic important a zice, deşi se străduieşte să fie „*plin de glumiţe, istorioare în doi peri, calambururi şi grimase mucalite…"* enervând, în final, pe toată lumea.

Într-o altă ipostază, absolut agreabilă, e înfăţişat vorbitorul competent, posedând adevărate calităţi: erudit, *„autoritar şi enciclopedic"*. Acesta, oricând, poate oferi lecţii de exprimare corectă în limba maternă tuturora: *„fotbaliştilor şi miniştrilor, taţilor de familie şi tineretului bezmetic, tuturor compatrioţilor aflaţi în derută. Are soluţii, are morgă, n-are cu cine discuta"*. [Idem, p.204]

Deci, este mai mult decât o stringentă necesitate de asemenea oameni, a căror menire e să cultive societatea actuală, ce este în decădere ca niciodată. Printre

ei, un rol fundamental îi revine, după cum arată probant A. Pleşu, vorbitorului *constructiv* (pricepe totul foarte repede, ştie să vină cu propuneri concrete, practice, este mereu agitat, tonic, „nu crede în obstacole, dubii şi melancolii", e dornic să-ţi vină în ajutor, indiferent de dispoziţie, să-i vadă fericiţi şi bine dispuşi pe toţi). O atitudine zeflemitoare manifestă autorul faţă de aşa-zisul vorbitor *cult*, care se aprofundează în probleme de filosofie şi istorie, folosind însă, adesea, citate inflexibile, o frază neclară, o sintaxă obscură, în general, o gramatică aproximativă, fără a sugera un mesaj preţios. Într-o formă ironică mai sunt caracterizaţi vorbitorul *„popular"*, cel *diplomat* şi *incontinent.*[Idem,p.205]

Putem, aşadar, menţiona că stilul lui A. Pleşu, felul său de a zice lucrurilor pe nume sunt cam persiflante, cititorul sesizând particularităţile diferitor tipuri de vorbitori, inobservabili parcă, dar, în majoritatea cazurilor, cu o influenţă prielnică sau nefavorabilă asupra întregii societăţi.

Continuitatea logică a unui text reiese, desigur, din echilibrul variabil dintre două valori esenţiale: de progresie şi de repetare. E de la sine înţeles: un text, trebuie să reia informaţia, adică s-o repete într-o altă formă, să introducă şi ceva nou. Pentru a înţelege, a menţine dinamica textuală, e necesar a studia felul în care se înfăptuieşte acest echilibru, prin care se operează o permanentă transformare a informaţiilor inedite în cele dobândite, ce sunt puncte de plecare, pentru a atrage noi componente. [6,p.306]. Datorită faptului că se repetă anumite elemente, are loc continuitatea enunţurilor, a tematicii, ce se asociază întotdeauna cu fenomenele de anaforă pronominală. Iată un exemplu edificator: *„Obsedată altădată de măreţia ei, Veneţia e obsedată acum de decadenţa ei. Dar chiar şi din decadenţă,* ***ea*** *vrea să facă o formă de glorie.* ***Ea*** *acum e melancolică, dar şi melancolia ei se vrea somptuoasă. Şi agonia ei vrea să aibă grandoare. Veneţia nu poate învăţa modestia nici agonizând.* ***Ea*** *are o retorică a tăcerii, aşa cum altădată avea o retorică a timpului"*.[7,p.177] Constatăm că în acest pasaj tema din prima frază este reluată de câteva ori printr-o formă pronominală, susţinută fiind şi de reiterarea unor adverbe, substantive, ce asigură coerenţa textuală.

Acceptăm opiniile cercetătorilor care sunt fermi convinşi că cititorului trebuie să i se ofere acea informaţie de care e nevoie pentru a percepe lumea, a lua hotărâri, a învăţa, a cugeta mai limpede. De aceea informaţia trebuie să fie corectă şi onestă în raport cu realitatea (deci, adevărată) sau în context (să nu fie denaturat sensul); să fie distinctă: informaţiile abstracte, generale sunt neconcludente, imprecise, banale chiar; scriitorii trebuie să descopere elemente autentice, ceea ce este caracteristic într-o împrejurare sau alta, pentru ca receptorul să gândească şi singur să tragă concluziile ce se impun; să fie semnificativă, într-un cuvânt, revelatoare, să inducă implicaţii în mintea cititorului şi să permită conexiuni cu alte teme sau cu constituente subordonate aceleiaşi teme. [13,p.88-89]

Rezumând aceste considerente despre text, în linii mari, şi despre aspectul său logico-semantic,în special, ne raliem la părerile lingviştilor E. Coşeriu, I. Diaconescu, A. Şerbănescu ş.a., care cred că textul este investit cu un conţinut, e realizat cu o anume intenţie, în situaţii evidente şi se adresează unui receptor.

Pentru a scrie un text bun, în care există o ordine naturală (temporală,spaţială,logică), autorul va ţine cont de tehnici eficiente: gradarea ascendentă, general-particular/particular-general, simplu-complex/complex-simplu, pro şi contra etc., va recurge la mijloacele lexico-gramaticale indicate, conform subiectului dezbătut, îşi va respecta cititorul, prin maniera sa de a răspunde exigenţelor, pentru a-l crea atractiv şi util.

Indubitabil că se va lectura şi se va interpreta cu plăcere un text cu cele mai relevante conexiuni logice şi semantice între idei, autorul descoperind, realmente, o modalitate sigură pentru tratarea temei actuale şi bine alese, ce ar fi în corespundere cu cerinţele cititorului, în funcţie de interesele şi vârsta lui.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADAM J.-M. Lingvistica textuală. Introducere în analiza textuală a discursurilor. Iaşi: Institutul European, 2008.
2. CONSTANTINOVICI E., COSMESCU A.,VARZARI E., GHERASIM A. Teoria textului: Termeni - cheie. Chişinău: Tipogr. „Profesional Service" SRL, 2011.
3. DELAVRANCEA B. Opere alese. Volumul 2. Chişinău: Ştiinţa,1994.
4. DIACONESCU I. Conceptul de text. În: GHERASIM Al., CARA N. Teoria textului. Antologie. Chişinău: CEP USM,2008, p.8-26.
5. DIACONESCU I. Sintaxa limbii române. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1995.
6. MAINGNENEAU D. Lingvistică pentru textul literar. Iaşi: Institutul European, 2008.
7. PALER O. Rugaţi-vă să nu vă crească aripi. Iaşi: Polirom, 2010.
8. PLEŞU A. Despre frumuseţea uitată a vieţii. Bucureşti: Humanitas, 2011.
9. SILVESTRU A. Eu şi lumea. Manual de educaţie moral-civică în clasele primare. Chişinău: Tocono, 2013.
10. SILVESTRU A. Aforisme(idei, imagini, meditaţii). Chişinău: Tocono, 2014.
11. SILVESTRU A. Fărâme de suflet. Chişinău: Tocono, 2011.
12. SILVESTRU A. Poveşti pentru adulţi. Chişinău: Tocono, 2016.
13. ŞERBĂNESCU A. Cum se scrie un text. Iaşi: Polirom, 2007.
14. VLAD C. Sensul, dimensiune esenţială a textului. Cluj-Napoca: Dacia, 1994.

RECEPTAREA CREAȚIEI DRUȚIENE ÎN SPAȚIUL CULTURAL ROMÂNESC

Natalia LUCHIANCIUC
Universitatea de Stat „B.P.Hasdeu” din Cahul

Rezumat: O personalitate dobândeşte *contur* în raport cu adepţii şi *relief* în raport cu *opoziția.* Această afirmație poate fi valabilă și dacă ne referim la fenomenul artistic Ion Druță. Scriitor exponențial al literaturii anilor ′60 din spațiul basarabean, Ion Druță a cunoscut câteva perioade de „succes de public şi succes de critică” în spațiul cultural românesc. Numeroasele studii artistice și critice privind creația polifonică a scriitorului vorbesc de la sine despre popularitatea scriitorului la noi și în lume. În acest sens, în discursul critic românesc se profilează mai multe orientări și perspective de abordare cu privire la valorificarea creației literare a scriitorului. Astfel, numeroși istorici și critici literari atât din Moldova, cât și din România, prin studii și articole solide, prin recenzii și interviuri, au configurat o imagine fosforescentă a scriitorului. Alții însă, dimpotrivă, au purtat discuții contradictorii, atrăgându-l pe autor în polemici malițioase sau chiar ponegitoare. Acceptată unanim sau pusă la îndoială de către unii, creația druțiană își are adevărul și înțelepciunea sa artistică. Ea este cea care ne-a scos și ne scoate în lume.

Cuvinte-cheie: *receptare, creație literară, exegeza, spațiul cultural, discurs critic.*

Abstract: A personality develops *shape* out of its followers and *relief* out of its critics. This statement can rightly be applied to the artistic phenomenon of Ion Druță. An exponential Bessarabian writer of the literature of the 60s, Ion Druță, has experienced several periods of both “public and critical success” in the Romanian cultural space. Numerous artistic and critical studies on the writer’s multifarious creation speak for themselves about the writer’s national and international acclaim. In this regard, the Romanian critical discourse presents several orientations and perspectives of approaching the writer’s literary creation and its value. Thus, many literary historians and critics, both from Moldova and Romania, through solid studies and research, through reviews and interviews, have set up a phosphorescent image of the writer. Others, on the contrary, held contradictory statements, drugging the author’s name in malicious or even perverse polemics. Still, unanimously accepted or questioned by some, Druțian creation has its own artistic truth and wisdom. It is his work that made and is still making our nation known to the entire world.

Keywords: *reception, literary creation, exegesis, cultural space, critical discourse.*

La anumite etape ale evoluției conștiinței artistice, în orice literatură se impun cu deosebită intensitate unele nume de autori, unele titluri de carte, unele personaje, iar divergențele de opinie critică nu fac decât să justifice prestigiul unor valori literare sau eșecul altora. Este o legitate prin care trec mai toate generațiile

și promoțiile literare, legitate ce ține mai mult de aparențele, de gestica și mimica fenomenului, dar care relevă complexitatea și esența metamorfozelor artistice.

Vitalie Răileanu, într-un dialog literar cu Anatol Moraru, susține: „O personalitate dobândeşte *contur* în raport cu adepţii şi *relief* în raport cu *opoziţia”*. Această afirmație poate fi valabilă și dacă ne referim la fenomenul artistic Ion Druță.

Fiind un scriitor cu vocație, autorul se impune ca o voce distinctă, un exemplu exponențial din mai multe perspective în peisajul spiritual și literar din Basarabia postbelică. Opera sa, amplă și profundă, s-a revelat atenției publice încă din anii ′50, de la debutul său lietrar. Astfel, unele dintre lucrările autorului de mare rezonanță, precum romanele: *Frunze de dor* (1957), *Povara bunătății noastre* (1963-1968), *Biserica Albă* (1982), *Clopotnița* (1984), culegerea de nuvele *Ultima lună de toamnă,* operele dramatice *Casa Mare* (1959*)*, *Păsările tinereții noastre* (1971) ș.a. i-au creat un nume, care a intrat în conștiința publică din spațiul cultural românesc de pe ambele maluri ale Prutului.

Deși scriitor exponențial al literaturii anilor ′60 din spațiul basarabean, Ion Druță a cunoscut succesul public, având o carieră strălucitoare de prozator și dramaturg, mai întâi în unele țări din Occident (republicile din fosta URSS) și din Europa (Franţa, Germania ș.a.), fiind tradus în mai multe limbi, precum: rusă, lituaniană, georgiană, uzbekă, kazahă, estonă, letonă, armeană, bielorusă, ucraineană, cehă, bulgară, polonă, maghiară, slovacă etc., dar și publicat în câteva apariții editoriale din Franța, Japonia, Germania, Marea Britanie, iar piesele sale fiind jucate în teatrele din URSS și alte țări.

În spațiul cultural românesc postbelic succesul scriitorului a fost ceva mai modest, deoarece scriitorul propunea „o altă literatură”, disonantă cu cea a realismului socialist, care, după cum afirma Ivan Bodiul (primul secretar al Partidului comunist din Moldova acelor timpuri, care a omorât din faşă tot ceea ce înseamnă cultură naţională, literatură, ştiinţă, limbă română, fiind un stâlp al politicii de rusificare şi deznaţionalizare), „denaturează tabloul transformărilor socialiste din satul moldovenesc”.

Trebuie să menționăm, în acest sens, că, în virtutea menirii pe care și-o asumă autorul – de a reprezenta, prin întreaga sa creație, conștiința vie a devenirii istorice a moldovenilor din frumoasa Câmpie a Sorocii, adică din câmpia basarabeană, cu viața lor rurală ori citadină, în această perioadă Ion Druță se angajează tranșant și în viața publică, scriind articole și eseuri privitoare la starea de fapt a societății și a națiunii, pledând deschis pentru cauza păstrarii neștirbite a limbii naționale. Astfel, în 1965, la Congresul Scriitorilor din RSSM, autorul abordează deschis chestiunea introducerii alfabetului latin în locul celui rus. Atitudinea vădit patriotică i-a deranjat pe mulți oportuniști, astfel încât scriitorul a fost atacat și etichetat fie „naționalist”, fie „anticomunist”. În acest context, multe dintre scri-

erile sale au fost supuse interdicției și apăreau editorial cu întârziere la Chișinău, după ce treceau cenzura, aparent mai liberă, a Moscovei. Controlul de partid instituționalizat s-a exercitat asupra scriitorului, mai cu seamă, după publicarea, în 1970, a părții a doua a romanului *Povara bunătății noastre.* Reacția puternică împotriva scriitorului l-a determinat pe Ion Druță, în 1969, să se stabilească cu traiul la Moscova.

Așadar, în spațiul românesc, receptarea scrierilor druțiene a cunoscut un caracter neomogen. Putem vorbi, după cum susține și Anatol Moraru, despre câteva perioade de „succes de public şi succes de critică" românească.

Apogeul succesului creației druţiene în Moldova se produce în anii'80, anii Mişcării de emancipare naţională, când scriitorul devine un actor important în procesul de transformări social-politice, fiind ales chiar și deputat al poporului (1989). În anul 1988 vede lumina tiparului prima monografie despre creaţia lui Ion Druță: *Problema vieţii şi a creaţiei*, semnată de Andrei Hropotinschi. În 1989-1990 sunt editate în grafia latină, în 4 volume, *Scrieri* le druțiene. Scriitorului i se conferă, în 1988, titlul de Scriitor al Poporului, în 1992 – devine membru al Academiei de Științe a Republicii Moldova. Primeşte mai multe premii ale uniunilor de creaţie:Premiul de Stat a RSSM pentru *Balade din câmpie* și *Ultima lună de Toamnă*, Ordinul Republicii (1993). Marile succese de mai înainte ale scriitorului în afara țării (reprezentarea pieselor sale pe numeroase scene din URSS și din străinătate, tipărirea cărților în limba rusă, cu o largă circulație și entuziastă apreciere) au determinat autoritățile din țară să recunoască valoarea scriitorului și a creației sale literare.

Într-un timp relativ scurt, în 1994, însă, se produce o metamorfoză de opinie aproape incredibilă cu privire la personalitatea scriitorului. Aceasta este consecință a faptului că I. Druţă începe să susţină, când voalat, când mai deschis, forţele revanşarde, stabilind relaţii foarte amicale cu torţionarii săi, cu comuniştii, care-l forţaseră să plece „în surghiun". Această demisie morală a scriitorului a fost dur penalizată de criticul literar Mihai Cimpoi, care afirma: „Începând cu anul 1994, scriitorul a pactizat în mod paradoxal cu cei care l-au blamat, manifestând atitudini conservatoare de păstrare a „semințelor socialiste", a moldovenismului şi creştinismului modelat după cel rusesc. [...] În opera sa n-au lipsit notele de regionalism literar cu tendinţă antiromânească." Activitățile politice și unele declarații ale lui I. Druţă au derutat publicul cititor, fapt ce a determinat o scădere simțitoare a numărului de admiratori.

Actualmente, putem vorbi de un succes moderat al scriitorului. Cititorii obligatori ai operei lui I. Druţă sunt liceeni şi profesorii lor (scriitorul e prezent copios în curricule), precum şi studenţii de la Facultăţile de Litere. La aceştia se adaugă mulţi alţi lectori, care ştiu să facă, la momentul dat, distincţie între prestaţia politică a autorului şi probitatea operei sale.

Vorbind despre „succesul la critică”, trebuie să menționăm că înregistrăm şi aici „schimbări de altitudine”. În Moldova, opera druțiană a fost și mai este încă în vizorul criticii literare. Judecând doar dupa biobibliografia *Academicianul Ion Druţă: prozatorul, dramaturgul, eseistul*, despre creația literară a scriitorului s-a scris foarte mult: s-a scris de bine și de foarte bine (de cele mai multe ori), dar înregistrăm și o serie de studii în care autorul este comentat (și îl mai comentează) însă într-o lumină nefavorabilă. În multe dintre lucrările de acest gen se discută în contradictoriu, atrăgându-l pe autor în polemici malițioase sau chiar ponegritoare.

Dar cei mai docți interpreți ai operei druțiene au reprezentat critici si istorici literari autohtoni precum: Vasile Coroban, Gheorghe Mazilu, Haralambie Corbu, Mihai Cimpoi, Eliza Botezatu, Nicolae Bilețchi, Ion Ciocanu, Mihail Dolgan ș.a. Aprecieri de genul celor emise de: Gheorghe Mazilu: „Ion Druţă este o epocă”; Mihail Dolgan: „Ion Druţă este un mare Poet în sensul larg al cuvântului, poate cel mai mare după Eminescu”; sau M.V. Ciobanu: „Pe segment ultralocal Ion Druţă este un autor de proze întemeietoare” – demonstrează că fenomenul artistic Ion Druță a cunoscut o înaltă apreciere, aflându-se în câmpul de atenţie al criticii literare autohtone.

Aserţiuni neomogene celor prezentate supra cu privire la creația scriitorului sunt emise de: Alexandru Burlacu, în amplul său eseu *Druţă şi căruţa naţiunii*, de Maria Şleahtiţchi în *Publicistica lui Ion Druţă sub semnul manipulării* etc. La acestea pot fi adăugate studiile: *De unde vine Druţă*, *Resurecţia unui model demodat,* de Nicolae Bilețchişi, în alte câteva lucrări, apărute în 2007, în volumul *Analize şi sinteze critice*. Referindu-se la discuțiile de acest gen, Anatol Moraru susține: „Nu cred că aceşti oameni de litere trebuie consideraţi neapărat „hulitori” ai lui I. Druţă. E, poate, începutul unui necesar proces de reconsiderare a operei Domniei Sale din perspectiva actuală”[1]. Ne raliem afirmației cercetătorului care afirma: „Personal, nu cred că monumentul literar Ion Druţă trebuie să se teamă de cutremure hermeneutice” [1].

În România, perioada de glorie și genialitate în agora neamului a constituit-o anul 1990, când Ion Druță devine Membru de Onoare al Academiei Române, iar Editura *Minerva* îi tipărește două volume din colecția de mare tiraj *Biblioteca pentru toți.* Acest fapt a determinat creșterea popularității scriitorului, deși chiar până la această dată dramele lui erau bine cunoscute în teatrele din principalele orașe românești (Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Craiova, Bacău etc.), unde au fost deseori montate și despre care s-a scris în presa de specialitate zeci de cronici teatrale. Dar acum creația lui I. Druță, îndeosebi romanele *Povara bunătății noastre* și *Biserica albă,* sunt frecvent incluse și comentate în majoritatea manualelor școlare, în diverse monografii de prestigiu despre evoluția romanului românesc contemporan, în dicționarele esențale, precum și în cele mai remarcabile istorii literare ale literaturii române.

Amintim, în acest sens, de cunoscutul critic și istoric literar Ion Rotaru, care, în a sa *O istorie a literaturii române,* susținea: „Ion Druță este un scriitor din spița clasicilor români Creangă, Sadoveanu, Coșbuc, Caragiale, în chip anume un scriitor „popular", în accepția largă, povestitor înnăscut și un mare „savant" cunoscător al limbii române, de la izvoarele ei cele mai pure. Printre contemporanii de generație el poate sta alături de Marin Preda, Eugen Barbu, Fănuș Neagu sau Nicolae Velea, cu specificarea că între moldovenii de azi el este cel mai mare" [2].

Aceeași admirație față de personalitatea și creația scriitorului o regăsim exprimată și în *Literatura română în țările vecine*, scrisă de Catinca Agache. Autoarea susține că Ion Druță „reprezintă miracolul din proza românească a Basarabiei postbelice, comparabil cu ceea ce Constantin Stere a însemnat pentru perioada interbelică"; este „un monument al literaturii române din Basarabia, un adevărat fenomen, nemaiîntâlnit în celelalte spații" [3].

Ilie Rad menționează și el că „opera lui Druță impune un scriitor inconfundabil, unul dintre cei mai mari pe care i-a dat românitatea în a doua jumătate a secolului al XX-lea".

În articolul din *Dicționarul general al literaturii române,* Valeriu Cristea susține că „Opera lui Ion Druță este, în linii mari, o expresie a rezistenței spirituale și morale în fața a tot ce subminează naționalul, umanul, sacrul"[4, p.764]. În acest sens, exegetul român remarcă multe dintre scrierile autorului care au înfruntat „zidul" mentalităților oficiale, fiind supuse interdicției sau cenzurii de partid. Ca și în cazul lui Ion Rotaru, criticul român menționează afinități tematice și de stil cu unii dintre scriitori români notorii, de talia lui Liviu Rebreanu și Marin Preda, care au creat în literatura română imaginea inedită a țăranului român. Scriitorul, după părerea exegetului, „își propune un obiectiv: să creeze sufletul rudimentar și, totodată, complex al țăranului" [4, p.765].În acest sens, „nu poți să nu te gândești la Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, Pavel Dan sau Marin Preda. Într-atât de puternic structurată e imaginea unei lumi țărănești, pe care prozatorul basarabean o oferă, într-o limbă de rară frumusețe" [4, p.766].

Totodată, trebuie să menționăm faptul că exegeza românească a adus lumină și asupra asa-zisului „sămănatorism" al prozei lui Ion Druță. În acest sens, istoricul literar Zigu Ornea, în studiul său *Simboluri ale dăinuirii de neam,* vorbind de viabilitatea romanului lirico-simbolic ca o formulă narativă specifică pentru a doua jumatate a sec. al XX-lea, remarca: „Important, la urma urmei, nu e tipul narațiunii, ci valoarea ei estetică în sine. Vetustul sămănatorism, cu lirismul său idilizant, n-are nimic comun cu proza, puternică și viguroasă, a domnului Ion Druță". Criticul literar Valeriu Cristea susține mai nuanțat că proza lui Ion Druță a depășit ideologia sămănatorismului și că „prin acest mare exponent", sămănatorismul a făcut trecerea „de la minor la major, de la lipsa de valoare sau de la valoarea modestă la valoarea de nivel național și european" [5].

Eugen Simion, într-un articol din *Literatura și arta* (2008), luând în discuție, într-o acceptie mai largă problema tradiționalismului și a modernismului în poezie, realizează câteva disocieri și delimitări de rigoare: „Tradiționalismul și modernismul sunt concepte ideologice, nu estetice, și ca, în multe cazuri, ele se amesteca în poezie […], se face o confuzie de criterii în critica literară. Poezia nu este bună sau rea pentru că elogiază satul tradiționalist sau orașul civilizat, poezia este bună sau rea în funcție de substanța ei lirică interioară și de capacitatea ei de expresie …" [6]. Același lucru se întâmplă și în cazul prozei sau dramaturgiei"[7, p.18], susține academicianul Mihail Dolgan.

În pofida multiplelor aprecieri la adresa scriitorului, în spațiul românesc din dreapta Prutului, ca și pe teritoriul basarabean, au existat și mai există încă păreri rezervate sau contradictorii cu privire la personalitatea și creația lui Ion Druță. Astfel, unii dintre exegeții români, chiar dacă recunosc talentul incontestabil al autorului, nu întârzie să facă o remarcă cu referire la înstrăinarea scriitorului de plaiurile românești și implicarea acestuia în viața politică din Basarabia anului ′94. Amintim, în acest sens, de studiul lui Theodor Codreanu – *Basarabia sau drama sfâșierii,* unde autorul vede în situația lui Ion Druță „un caz de sfâșiere" a conștiinței: „Dar curând s-a trezit în fața mucenicului spectrul bântuitor al sfâșierii, întruchipat de personajul Simionel din *Clopotnița.* Ion Druță a început să bată cuie în fațada Clopotniței lui Ștefan cel Mare, pe care el însuși îl salvase din uitare. Mai mult, nu s-a întors acasă, cum se așteptau toți"[8, p.79].

Despre o „debusolare" a scriitorului, începând cu anul 1994, se menționează și în *Dicționarul general al literaturii române,* pe motiv că acesta „a pactizat în mod paradoxal cu cei care l-au blamat, manifestând atitudini conservatoare de păstrare a „semințelor socialiste", a moldovenismului și creștinismului modelat după cel rusesc" [4, p. 764-765]. Astfel, „în chip aparent inexplicabil, susține Theodor Codreanu, Ion Druță a devenit, cu autoritatea lui valorică și morală, părintele spiritual al *doctrinei moldovenismului*". *Devenirea nonromânească* a povestitorului, după părerea criticilor, venea în contradicție cu cea mai bună parte a operei sale. Din acest motiv, cititorii și criticii au început să pună la îndoială sinceritatea scrisului său.

Acceptată unanim sau pusă la îndoială de către unii, creația druțiană (nuvele și romane, drame și eseuri) își are fața ei aureolată, își are adevărul și înțelepciunea sa artistică, își are neliniștile palpitante și zvâcnetul de mercur viu al unei conștiinte artistice superioare, mereu dornică de confruntări în dezmormântarea adevărului și frumosului, mereu însetată de depășire și perfecționare. „Ele, cărțile maestrului, susținea pe bună dreptate Mihail Dolgan, ne ajută sa ne descoperim propriile aurării ale sufletului și ale spiritului de moldovean cu toate rădăcinile autohtone sănătoase și în continuă lucrătură. … ele ne-au scos și ne scot în lume…" [7, p. 19].

BIBLIOGRAFIE:

1. MORARU A. Dimensiunea spirituală a „fenomenului Ion Druţă”.Dialog: Anatol Moraru – Vitalie Răileanu. Disponibil: http://bibliopolis.hasdeu.md/?bpa=2265.
2. ROTARU I. O istorie a literaturii române, Galați: Porto-Franco, 1994.
3. AGACHE C. Literatura română în țările vecine. Iași: Princeps Edit, 2006.
4. Dicționarul general al literaturii române, București: Univers enciclopedic, 2004.
5. Judecăți de valoare despre Ion Druță .În: „Literatorul”, nr. 5, 1995.
6. Literatura si Arta, 10 iulie 2008.
7. DOLGAN M. Fenomenul artistic Ion Druță în viziunea coordonatorului. În: Revista de lingvistică și stiintă literară, nr. 5–6, 2008.
8. CODREANU T. Un caz de sfâșiere: Ion Druță. În: Basarabia sau drama sfâșierii. Galați: Pax Aura Mundi, 2004.

AUTENTICITATEA MEMORIALISTICII DETENŢIEI STALINISTE

Ala BODLEV-TABARANU
Universitatea de Stat „B. P. Hasdeu” din Cahul

Rezumat: Corpusul de texte în proză care tematizează deportările basarabenilor în Gulagul stalinist sunt scrieri literare şi documentar-literare care descriu experienţe înfiorătoare şi traumatice. Literatura deportărilor staliniste are o accepţie largă ca întindere şi complexitate, căci presupune, în afara textelor propriu-zise, un important corpus documentar. Aceste scrieri se disting prin calitatea specială a autorilor, aceea de martori şi universul tematic carceral. Ele semnalează o memorie colectivă rănită, în care sunt descrise condiţiile precare de viaţă materială şi spirituală la care au fost condamnaţi deportaţii.

Cuvinte-cheie**:** *deportare, represiuni staliniste, univers carceral, suferinţă, memorie traumatică, memorialistică*

Abstract: The corpus of prose texts that tempt the deportations of the Bessarabians in the Stalinist Gulag are literary and documentary-literary writings that describe horrifying and traumatic experiences. The literature of the Stalinist deportations has a broad sense of breadth and complexity, as it supposes, besides the actual texts, an important documentary corpus. These writings are distinguished by the special quality of the authors, that of the witnesses and the carceral theme universe. They signal a wounded collective memory, describing the precarious material and spiritual conditions to which deportees have been condemned.

Keywords**:** *deportation, Stalinist repression, carceral universe, suffering, traumatic memory, memorialism*

În anii 1988–1989, când barierele au fost înlăturate datorită restructurării gorbacioviste, sunt publicate masiv memorii și jurnale. Istoricii, iar împreună cu ei scriitorii, ziariștii, au început cercetarea critică a perioadei totalitare. Până la 1990 deportarea populației din Basarabia era un subiect tabu, iar deportările în Siberia se justificau. În anii restructurării gorbacioviste, subiectul deportărilor a revenit în discuție, în special prin mărturiile persoanelor care au supraviețuit infernului stalinist.

Aceste scrieri, inspirate din experiențele dramatice trăite în perioada stalinistă, perioada celor trei mari deportări din istoria Basarabiei, sunt un act recuperator de natură psihologică, căci cei ce se confesează reprezintă martorul și victima unei experiențe tragice. Asemenea scrieturi constituie un material bogat pentru studierea modului de funcționare a unui regim totalitar.

Protagoniștii acestor drame au fost victimele închisorilor prin care au trecut. Cei ce se confesează o fac din dorinţa de a depune o mărturie despre perioada cea

mai tragică din istoria Basarabiei. Confesiunile oferă o imagine a ceea ce a fost cu adevărat sistemul totalitar, a ceea ce a fost Gulagul, oferindu-ne importante referinţe pentru viitoarea ei configurare.

Indiferent de forma lor, scrierile despre regimul comunist, în special cele despre universul concentraţionar stalinist, se vor, în primul rând, nişte mărturii ale tragediilor personale. În pagini autobiografice, autorii transmit tensiunea dramatică a vremurilor trăite. Cei ce au trecut prin experienţa deportărilor staliniste simt o motivaţie de a-şi împărtăşi experienţa tragică dintr-o nevoie de confort interior, de liniştire a conştiinţei, spre a nu uita sau cel puţin de a minimaliza suferinţa şi sacrificiile provocate de regimul comunist.

La baza literaturii deportărilor staliniste stă voinţa de a depune mărturie, dar ea nu are doar ca obiectiv rememorarea crimelor regimului stalinist şi a suferinţelor îndurate de victime. Mesajul profund al acestor naraţiuni constă în dezvăluirea rezistenţei la suferinţe a demnităţii umane. Mărturisirea celor supuși regimului carceral, pe lângă funcția terapeutică și morală, mai are și o altă funcție „efortul ei este recuperator, compensator și justițiar” [1, 57].

Reflectând asupra universului concentraţionar, Ion Pop menţionează „cărţile publicate ne oferă suficiente repere pentru o circumscriere a universului concentraţionar din anii dictaturii comuniste. Majoritatea lor „cele pe care le putem apropia de literatură, sunt de inclus în specia cuprinzătoare a memorialisticii, în care caracterul confesiv şi cel reportericesc se îmbină în doze diferite de la caz la caz. Calitatea meditaţiei, dominată şi exemplară, este confesiunea” [2, 5].

Abordările diferite au creat o terminologie bogată care descoperă specificul scrierilor şi dubla lor finalitate: literară şi istorico-documentară. Mihai Rădulescu [3] o numește literatură de detenție, literatură memorialistică de detenție, memorialistica reeducărilor, Dan C. Mihăilescu [4] – memorialistică concentrațională, memorialistica închisorilor, literatura universului concentraţionar, Liana Cozea [5] și Ion Pop o califică literatură carcerală, Alexandru Paleologu [6] – memorialistica penitenciarelor, Maria Hulber [7] – memorialistică de detenție, Ion Simuț [8] – memorialistica rezistenței, Ruxandra Cesereanu [9] – memorialistica detenţiei comuniste, Manuela Camelia Sava [10] – memorialistica deportării, Dumitru Tucan [11, 279-291] – literatură testimonială, Ana Selejan – scriitură ascunsă, literatură de sertar, Nicolae Prelipceanu [12, p.795] – memorialistica puşcăriilor comuniste, Adrian Marino [13] – literatură de sertar etc. Diferitele asocieri nu modifică esența problematicii vizate, referitoare la sinistra experiență cu care s-au confruntat mii de oameni în perioda totalitară. Astfel, memorialistica detenției staliniste cuprinde universul carceral comunist, în vederea crimelor regimului însuși, a unui sistem care niciodată nu a fost „dispus sa recunoască sincer opresiunea și distrugerile, absența libertății și a democrației, predicate totuși de partid” [2, 5].

Mircea Anghelescu spune că memorialistica este un gen cu totul special, căci orice memorialist este „la urma urmei omul unei singure cărţi – la propriu şi la figurat – căci nimeni nu-şi poate scrie memoriile de 2 ori” [14, 10].

Suferința acumulată de mii de oameni în anii deportării, după decenii de interdicție și represiune vin din nevoia de mărturie și mărturisire. Cărțile publicate ne oferă suficiente repere pentru o schițare a perioadei deportărilor și a universului detenției din anii regimului comunist. Pe lângă valoarea lor documentară, aceste cărți au și o valoare literară. Capacitatea de a reconstitui atmosfera universului carceral, strategiile narative diferă de la caz la caz, căci mărturiile celor care au trecut prin deportările staliniste sunt diverse și nu întotdeauna egale ca valoare. Nefiind lucrări ale scriitorilor, operele memorialistice ale deportărilor staliniste pot fi puse totuși pe aceeași treaptă valorică și estetică cu alte tipuri de scriere confesivă, autorii având același merit ca orice scriitor. Ion Simuț consideră memorialistica detenției drept una din cele mai interesante din istoria literaturii confesive [8, p.25].

Mihai Rădulescu distinge, din punctul de vedere al criteriului estetic, două tipuri: narațiuni artistice cu valoare literară și narațiuni simple ale autorilor fără vocație literară „dar care au manifestat grijă pentru formă și expresie” [3, p.57].

Rodica Cesereanu divizează aceste scrieri în trei categorii: scriitură „nonficțională” (monografii ale detenției, amintiri și jurnale de închisoare, romane-document), literatură realistă având ca principiu verosimilitatea (romane pornind de la experiența concentrațională) și scriitură parabolico-alegorică (antiutopii). Amintirile din deportare sunt fruste și au un grad sporit de autenticitate, iar scriitura realistă este elaborată mai estetic.

Maria Hulber înregistrează două tipuri de mărturisiri: cele care descriu numai experiența detenției, din momentul arestării până la eliberare și narațiuni complexe, alcătuite din straturi succesive de amintiri, unde spațiul carceral configurează o etapă a existenței.

Amintirile despre detenție, memoriile, jurnalele, romanele-document se află ca specie între istorie și literatură, deși sunt mai degrabă tributare spațiului literar decât celui istoriografic. Demersul lor narativ este unul interdisciplinar, iar granițele dintre istorie și literatură se interpătrund. Totuși ele aparțin mai mult literaturii și nu istoriografiei, căci constituie o selecție subiectivă de amintiri, având drept sursă amintirile mărturisitorului-deportatului, sursa lor cel mai adesea fiind memorialistică. Istoriei îi aparțin procesele- verbale, documentele oficiale de încarcerare și execuție, adică acte și documente oficiale. De aceea amintirile despre detenție, chiar dacă au pretenția că reflectă obiectiv realitatea, prin faptul că au fost scrise ulterior detenției, intră în sectorul literaturii. Ruxandra Cesereanu observă că acestea sunt constituite în primul rând dintr-o selecție subiectivă de amintiri, nu dintr-o redare cât se poate de precisă a unor evenimente istorice.

Față de literatura rapoartelor istorico-documentare, memorialistica este un alt mod de a vedea propria viață și Basarabia din anii 1941–1951. Deportații nu scriu rapoarte, din proprie inițiativă. La bătrânețe ei îți deapănă amintirile despre gulagul siberian, despre lumea în care au trăit fiind aruncați în vâltoarea marii istorii, încercând să pună pe hârtie, unii chiar să publice lucrări memorialistice în care să nareze evenimente memorabile la care au luat parte.

Datorită conținutului lor eterogen și ultiplelor semnificații, care le transformă în documente personale cu vocație publică, operă literară și material istoric, memoriile se situează la jumătatea graniței dintre literatură și istorie. Pierre Nora explică diferența dintre ele: „Istoria, datorită caracterului său intelectual – secular, îmbie la reflecție și critică. În timp ce memoria personalizează și comemorează sacrul, istoria nefiind altceva decât o memorie verificată, prin urmare mereu prozaică, desacralizează" [15, 8]. Așadar, mărturiile trebuie citite atât ca documente istorice, cât și ca opere de artă.

E o literatură ce rezervă mari surprize pentru istoricul de astăzi, pentru care memorialistica devine depozitarul faptelor despre care alte categorii de surse spun prea puțin sau nimic.

Literatura subiectivă nu respectă rigorile textului documentar sau istoric, ceea ce permite eludarea unor evenimente, în funcție de ritmul rememorării și de intensitatea trăirii.

Adrian Marino menționează că sunt două modalități de abordare a detenției ca temă literară „prin literaturizare, stilizare, întreg ansamblul de procedee literare tipice, și prin mărturie directă, documentare pe cât posibil obiectivă" [13]. Cele două modalități nu reprezintă formule standard, perfect încadrabile, dar toate pot și trebuie încadrate în sfera literaturii.

Paul Goma specifică că, deși amintirile despre detenție sunt documente subiective, ele nu încalcă corectitudinea evenimentelor narate. Astfel ele sunt subiective, dar oneste, „deși variante ale adevărului" [16, 396].

Considerăm că aceasta e principala lor calitate de a scoate la iveală lucruri ascunse de Basarabia postbelică. Evenimentele narate în majoritatea memoriilor se înscriu într-un interval temporal anunțat.

La o privire superficială, memorialistica deportaților se dovedește extrem de diversă. În funcție de scopul relatat, fiecare din deportați realizează parcă un tip diferit de lucrare. Dar, din punct de vedere al teoriei literare, toate textele sunt scrieri autoreferențiale. Doar câteva s-ar putea încadra în canoanele autobiografice așa cum stabilește Philippe Lejeune „povestire retrospectivă în proză, pe care o persoană reală o face despre propria existență, atunci când pune accentul pe viața sa individuală, îndeosebi pe istoria personalității sale" [17, 12].

Mărturiile supraviețuitorilor deportărilor staliniste iau două forme, scrise retrospectiv de către înseși victimele sau sunt povestite de către victime și înre-

gistrate de o altă persoană, care înregistrează interviul și îl publică sub diferite forme. Trebuie să luăm în calcul că toată literatura deportărilor este retrospectivă. Cel mai important agent narativ este amintirea, căci ca formă literară, volumul de memorii se bazează de actul aducerii aminte.

Mărturiile individuale ale deportaților nu au caracterul unor pagini disparate, ci refac istoria colectivă din anii celei mai violente represiuni comuniste, sunt amintiri despre universul detenției deportărilor staliniste.

Memoriile, autobiografiile, jurnalele, caietele de însemnări, scrisorile sunt sub-specii ale literaturii memorialistice. Ele nu sunt bazate pe documente istorice, dar se constituie ca izvoare istorice primare, căpătând valoare documentară.

Autorii evită particularitățile stilistice, pentru că acestea nu sunt permise unor scrieri care pretind a fi istorice. Deși în cadrul acestui gen nu putem stabili cu exactitate raportul dintre istorie și literatură, putem face o delimitare între cele două voci temporale distincte: „pe de o parte cea a trecutului, evenimențială și faptică, pe de altă parte cea a prezentului, afectivă și stilistică" [18, 9].

În cadrul textului, devin complementare caracterul de documentare și componenta subiectivității. Oricât de sinceră ar părea scriitura, ea conține o doză de imaginar, un imaginar de grad secund. Chiar dacă toți memorialiștii au pretenția că ceea ce relatează ei să fie perceput de către cititori ca adevărul pur, reactualizarea evenimentelor trecute, distorsionate într-un fel sau altul de către memorie, chiar dacă în unele cazuri aceasta ar putea apărea în mod involuntar, duce la literaturizare.

Temele recurente ale literaturii deportărilor staliniste sunt: boala, frigul, foamea, moartea, singurătatea, dintre ele remarcându-se imaginea rece, opacă a închisorii comuniste.

Din punct de vedere stilistic și emotiv, memoriile despre Gulag alcătuiesc un Turn Babel [9, 91]. Unele opere sunt mascate incluzând frânturi despre deportare, un stil incomod, altele sunt pătimașe.

Cei ce au supraviețuit infernului comunist au acumulat în anii de deportare o cantitate imensă de suferință și acum au găsit prilejul de-și exprima imensa durere. E nevoie de o purificare morală. Motivația resimțită de cei trecuți prin experiența carcerală ține de o tendință general-umană: aceea de a uita, sau cel puțin de a minimaliza suferința și sacrificiile provocate de regimul totalitar, dintr-o nevoie de confort interior, de liniștire a conștiinței.

Așadar, literaturizarea experienței detenției staliniste apare ca o consecință, a acestei transfigurări care dă suferinței altă imagine. La polul opus se află o altă categorie a memorialisticii deportărilor staliniste – autenticitatea, operele fiind scrise cu un grad sporit de luciditate și obiectivitate. Scopul lor este de a ne face cunoscuți cu ororile sistemului totalitar și de a încerca să păstreze vie în memoria colectivă imaginea rece, opacă a Gulagului stalinist. Scriitura ascunsă are acest efect de resemnare și pacificare a spiritului, de contemplare și privire detașată, a vieții ca spectacol, devenind pentru autor o formă superioară de libertate.

BIBLIOGRAFIE:

1. COZEA L. Frigul, Foamea, Frica. În: Familia, nr. 11-12, Oradea, 2015.
2. POP, I. Incursiuni în literatura carcerală. În: Viața românească, anul XCII, noiembrie-decembrie, nr.11-12, 1997.
3. RĂDULESCU M. Istoria literaturii române de detenție. Memorialista reeducărilor. București: Ed. Ramida, 1998.
4. MIHĂILESCU D. C. Literatura română în postceaușism. Memorialistica sau trecutul ca umanizare. Iași: Polirom, 2006.
5. COZEA L. Confesiuni ale eului feminin. Pitești: Ed. Paralela 45, 2005.
6. PALEOLOGU A. Simțul practic. București: Ed. Cartea românească, 1974.
7. HULBER M. Memorialistica detențiilor postbelice românești. Oradea: Ed. Ratio et Revelatio, 2015.
8. SIMUŢ I. Memoriile din închisorile comuniste. Literatură sau document? În: Cultura literară, Nr.540, 5 noiembrie, 2015.
9. CESEREANU R. Gulagul în conștiința românească. Memorialistica şi literatura închisorilor și lagărelor comuniste, București: Ed. Polirom, 2005.
10. SAVA M. C. Experiența închisorii politice în memorialistica feminină. București: Ed. Pro Universitaria, 2014.
11. TUCAN D. Memoria traumatică şi literatura testimonială. În: Vol. Quaestiones Romanicae, (Papers of the International Colloquium Communication and Culture in Romance Europe), VI, Szeged, Ed. Jatepress), 2018, p. 279-291.
12. PRELIPCEANU N. Memorialistica pușcăriilor comuniste și raportul ei cu ficțiunea. În: Anii 1949-1953: Mecanismele terorii. Comunicări prezentate la al VII-lea Simpozion al Memorialului de la Sighetu Marmaţiei (2-4 iulie 1999). București: Fundația Academia Civică, 1999.
13. MARINO A. O carte de sertar. În: Tribuna Ardealului, nr.68, 1993.
14. ANGHELESCU M. Memorii, Memorialiști. În: Luceafărul, nr.10, 1999.
15. NORA, P. Between History and Memory: Les Lieux de Mémoire. În „Representations", nr. 26, 1989.
16. GOMA P. Ostinato. București: Ed. Univers, 1991.
17. LEJEUNE Ph. Pactul autobiografic. București: Ed. Univers, 2000.
18. CESEREANU R. Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conștiința românească. București: Ed. Fundației Culturale, 1998.

ABORDĂRI TEORETICE REFERITOARE LA DISCURS ȘI TEXT

Mihaela ENI
Universitatea de Stat „Dimitrie Cantemir”

Rezumat: Cercetarea limbii din perspectiva actului de comunicare cu multiplele sale funcţii a determinat, în ultimele decenii, o extensiune a operaţiilor de analiză asupra unităţilor lingvistice care depăşesc nivelul frazei. Drept urmare, se acordă o mare atenție termenilor discurs și text. Numeroși cercetători abordează în mod diferit acești termeni. Pentru unii cercetători discursul este doar o producție orală emisă de emițător spre receptor, pentru alții discursul este echivalent cu textul sau se afirmă că textul este doar o parte a discursului, alături de alte componente cum ar fi, de exemplu, condițiile sociale care ar influența într-un mod oarecare receptorul. Opiniile sunt diverse și controversate. Consultând literatura de specialitate, ne propunem să elucidăm câteva dintre abordările teoretice ale acestor noțiuni.

***Cuvinte-cheie**: discurs, text, enunț, mesaj, comunicare, structură, unitate*

Abstract: The language research from the perspective of communication with its multiple functions determined, in recent decades, an extension of the analysis operations on language units exceeding the level of phrases. As a result, a great deal of attention is paid to the terms: speech and text. Many researchers address these terms differently. For some researchers the speech is only an oral production issued by the transmitter to the receiver, for others the speech is equivalent to the text or it is stated that the text is only part of the speech, alongside other components such as, for example, the social conditions that would somehow influence the receiver. Opinions are diverse and controversial. By consulting the literature, we aim to elucidate some of the theoretical approaches to these notions.

***Keywords:** speech, text, statement, message, communication, structure, unity*

Discursul a devenit, în ultimele decenii ale secolului trecut, o noțiune-cheie a lingvisticii, situându-se la granița lingvisticii cu sociologia, teoria comunicării și psihologia. Venind din orizonturi teoretice diferite, definițiile termenul *discurs* sunt numeroase, multe complementare sau chiar contradictorii.

Termenul *discurs* își are originea în retorică, dar a fost adoptat și de lingvistică. Lingvistica modernă a extins sfera noțiunii de discurs la orice mesaj oral, și astfel există mai multe viziuni despre *discurs*, prin urmare, mai multe definiții ale sale.

În *Dicționarul general de științe ale limbii* se subliniază diversitatea formelor pe care le îmbracă discursul: „ ... în sens larg, secvență continuă de propoziții sau fraze, structurată și coerentă; termenul desemnează generic cele mai diverse forme de utilizare a limbii, scrise și orale, dialogic și monologice ... în sens restâns, termenul este în relație de complementaritate cu textul. Această relație este

înțeleasă diferit: discursul înglobează numai formele vorbite și/sau dialogice ale limbii, pe când textul este domeniul formelor scrise și/sau monologice; discursul este definit ca o unitate de nivel transfrastic, pe când textul poate fi constituit și dintr-o singură unitate sintactico-semantică, fără ca aceasta să aibă în mod obligatoriu structura unei propoziții; discursul este actualizarea textului, acesta fiind conceput ca o constructă" [1].

În alte dicționare de specialitate, noțiunea de discurs este definită eterogen, fie ca *expunere pe temă politică; cuvântare; tratare în scris a unui subiect de natură științifică sau literară* (Dicționar explicativ al limbii române), fie ca *text care formează o unitate destul de completă, caracterizată printr-o puternică coeziune; se limitează la enunțurile succesive ale unui singur vorbitor, care reprezintă un mesaj* (Dicționar de termeni lingvistici), fie ca *dispunere de enunțuri ce privesc același subiect,* fie ca *obiect al teoriilor enunțării și al pragmaticii* (Dicționar de cultură generală).

Discursul este un act de comunicare, prin care emițătorul construiește o reprezentare asupra unei realități, dirijată spre o rețea socio-istorico și culturală, care poate fi acceptată, dezvoltată sau infirmată [2].

În lucrarea *Semiotica discursului științific*, Daniela Rovența-Frumușani definește *discursul ca o secvență de enunțuri lingvistice guvernată de reguli transfrastice de concatenare*[3].

După Emile Benveniste *orice enunțare presupune un locutor și un auditor și la primul există intenția de a-l influența pe celălalt într-un mod oarecare*.Lui Emile Benveniste îi revine meritul de a fi distins cele două sisteme enunțiative: *discurs / vs/ povestire*, primul reprezentând ancorarea în situația de enunțare, cel de al doilea absența unei asemenea ancorări. Astfel Emile Benveniste devine primul cercetător în cultura franceză, care a folosit termenul *discurs*și pe care l-a definit *drept o producție orală care se produce de fiecare dată când vorbim* [4].

În cercetările anglo-americane, Z. S. Harris, a fost cel care a folosit termenul *discurs* pentru a numi un fragment integral al vorbirii [5].

În lingvistica rusească, în primele etape de cercetare a producției scrise și orale, se folosea termenul *text*. Termenul *discurs* apare frecvent în cercetările T. M. Nicolaeva, care a definit discursul ca: *1.Text integru; 2. Producție orală a textului; 3. Dialog; 4. Un grup de cuvinte legate după înțeles; 5. Producție a vorbirii scrisă sau orală*[6].

Pentru C. Fuchs şi D. Slakra [citaţi după 7], *discursul este unitatea maximală a limbajului, obiect concret, produs într-o situaţie oarecare sub influenţa unei reţele complexe de fenomene extraglotice: sociale, ideologice etc*.

În lucrarea *Elemente de lingvistică a discursului,*autoarea Angela Coșciug, analizează definițiile termenului *discurs,*considerând că i se atribuie acestuia deseori semnificaţii contradictorii. Iată unele dintre ele:

1. sinonim al termenului *vorbire*;

2. unitate glotică ce depăşeşte limitele frazei şi se constituie drept mesaj global;

3. unitate integrată unei analize lingvistice;

4. unitate opusă enunţului, interpretat drept şir de fraze emise între două *pauze* semantice sau două *opriri* ale comunicării;

5. unitate ce coincide cu enunţul, dacă se ia în considerare mecanismul ce condiţionează acest enunţ;

6. producere a unui text;

7. enunţare ce presupune prezenţa unui generator care are intenţia să influenţeze într-o măsură oarecare asupra receptorului;

8. spaţiu de exercitare a creativităţii verbale şi de contextualizare imprevizibilă a unităţilor limbii; [7]

În articolul lui Alexandru Cosmescu [8] găsim câteva abordări ale noțiunii *discurs,* din perspectiva modului de abordare, fie ca abordare generală sau domeniu de activitate:

Discurs = text = limbaj în uz. Pentru cei care concep discursul în acest mod, obiectul de interes îl formează construcțiile lingvistice care depășesc limitele frazei, fraza fiind considerată, în lingvistica structurală, nivelul final al analizei lingvistice. În acest sens, analiza discursului pornește de la gramatica textului, lingvistica textului, lingvistica transfrastică, într-o tradiție influențată de structuralism. Conform acestei abordări, textul este un ansamblu de fraze care dispun de trăsături precum coerența, coeziunea, acceptabilitatea, intenționalitatea etc. Obiectul analizei îl formează aceste trăsături ale textului și modul în care ele sunt actualizate prin structuri lingvistice.

Discursul definit ca „grup individualizabil de enunțuri" sau totalitate de texte reciproc relevante". O asemenea abordare se apropie de analiza genurilor și examinează modul în care un text corespunde principiilor/normelor unei comunități de discurs. Deseori, o definiție similară este utilizată și în cadrul analizei critice a discursului.

Discurs = intenție comunicativă. Conform acestei abordări, de profundă inspirație pragmatică, discursul este disociat de text, reprezentând ansamblul de intenții ale autorului acestuia și, pe de altă parte, ceea ce este înțeles de receptorul respectivului text. În acest sens, analiza încearcă să determine intenția comunicativă – ce face autorul *în* și *prin* textul pe care îl produce și cum este el înțeles de receptor.

Discurs = domeniul general al interacțiunii verbale. Aici se pune accent, în special, pe negocierea sensului și pe modul în care discursul construiește realitatea.

Ph. Lane adoptă următoarea formulă a discursului: discurs = text + context.

Pentru cercetător, *discursul este un enunţ cu proprietăţi textuale, care înglobează date de ordin contextual, ce reies dintr-un act de discurs îndeplinit într-o situaţie oarecare, ce include, la rândul ei, un/nişte participant(ţi), timp, loc etc*. [9]. Reiese că textul este calificat de lingvist drept obiect abstract, ce rezultă din sustragerea contextului din discurs.

Cercetătoarele ruse E. S. Kubreakova și O. V. Alexandrova au interpretat legătura dintre text și discurs în baza cercetărilor lui Fairclough în felul următor: *discursul este un proces dinamic, iar textul este o parte a acestuia. Prin urmare analiza textului este o parte a anlizei discursului. În afară de analiza textului, discursul mai include condițiile sociale, care influențează perceperea textului, procesele mintale etc*. [10]

Discursul ține de existența umană, de universul în care se mișcă, de relațiile pe care le are cu sine și cu alții. De aceea discursul se caracterizează prin istoricitate și subiectivism, pentru că este produs într-un anumit moment, considerat optim de emițător, și pentru că poartă amprenta subiectivismului celui care comunică. Mesajul discursului se referă întotdeauna la ceva, la o lume la care vorbitorul se raportează reală sau ficțională, pe care acesta încearcă să o descrie sau să o reprezinte.

Conceptul de text (< lat. textus > texere, „a ţese») este întrebuinţat, în literatura de specialitate, cu semnificaţii diverse, motivate de orientarea care stă la baza demersului textual.

Pentru Ion Diaconescu *textul este o unitate lingvistică a cărei funcție de bază este de a finaliza actul de comunicare; el se derulează într-un spațiu marcat prin absența unui antecedent și a unui succedent textual, prezentându-se ca o unitate finită, închisă, cu relevanță la nivel textual*. [11]

Pe de altă parte, textul este considerat, în poststructuralism, nelimitat, fără margini, deschis.

Textul este o configurație lingvistică alcătuită dintr-o secvență de unități coerente din punct de vedere sintactico-semantic și actualizată prin uz în procesul comunicării scrise sau orale. Textul ca produs semiotic se caracterizează, din punct de vedere sintactic – prin coeziune, din punct de vedere semsntic – prin coerență, din punct de vedere pragmatic – ca sens în acțiune [11].

Textul ca extensiune, poate fi o parte de propoziţie, o sintagmă, o propoziţie, o frază, o secvenţă de mai multe propoziţii sau fraze, cu condiţia ca fiecare să se realizeze ca un act de comunicare finit, autonom, închis, explicit sau implicit. Mai exact, extensiunea textului este reprezentată de o mulţime finită de unităţi textuale, încadrată între două pauze sau între două spaţii albe.

Din perspectiva pragmatică, textul este definit ca o secvenţă coerentă şi coezivă de propoziţii sau de fraze prin care se realizează comunicarea dintre locutor şi colocutor; textul apare astfel ca instrument al comunicării lingvistice între

emiţător şi receptor [12]. Coerenţa este asigurată de dependenţele semantice, iar coeziunea, de dependenţele gramaticale. Cu aceste trăsături, textul se instituie în unitate funcţională de comunicare, ca manifestare a competenţei; în acest caz, rolul unei gramatici a textului este de a formula reguli de coerenţă prin care se produce integrarea textuală.

Din perspectivă gramaticală, textul este socotit o unitate lingvistică superioară propoziţiei sau frazei [13]. Asupra statutului textului în raport cu unităţile lingvistice, s-au exprimat două puncte de vedere, în aparenţă divergente, dar, în esenţă, convergente, întrucât structura internă a textului, indiferent de unghiul din care este investigată, relevă aceleaşi trăsături. Primul consideră textul ca unitate care aparţine nivelului sintactic, integrată, în baza principiului stratificării, în ierarhia parte de propoziţie, sintagmă, propoziţie, frază, text, deci ca unitate sintactică superioară frazei, analizabilă la nivel sintactic. Cel de-al doilea nu situează textul în planul unităţilor sintactice, ci în afara lor, ca o unitate autonomă, închisă, care satisface, în primul rând, funcţia de comunicare, fiind, prin urmare, purtător de semnificaţie. „Noţiunea de text nu se situează pe acelaşi plan cu cea de frază sau de propoziţie, sintagmă etc., în acest sens textul trebuie să fie distins de paragraf, unitate tipografică, de mai multe fraze; el constituie un sistem pe care nu trebuie să-l identificăm cu sistemul lingvistic însă poate fi pus în relaţie cu el” [14].

Concluzii

În concluzie, menționăm că cercetătorii au oferit numeroase definiții ale termenului discurs și text. Acestor două unități, superioare frazei, care a fost considerată timp îndelungat drept superunitate structurală supusă unei analize lingvistice, li s-a acordat o atenție deosebită în ultimul timp, deoarece discursul este prezent în multe domenii de activitate, iar textul poate fi orice, după cum afirmă unii cercetători ruși, de exemplu, visele la fel pot fi considerate texte, la fel ca și unele cuvinte care denotă un sens mult mai larg. Pentru unii cercetători discurs este text scris, pentru alții doar producția orală.

BIBLIOGRAFIE:

1. BIDU-VRÂNCEANU A., CĂLĂRAȘU C., IONESCU-RUXĂNDOIU L., MANCAȘ M., PANĂ-DINDELEGAN G. Dicționar general de științe ale limbii, Editura Științifică, 1997
2. UNGUREANU E. Discursul în procesul comunicării. București, Ars Docendi, 2009
3. ROVENȚA-FRUMIȘANI D. Semiotica discursului ştiinţific. Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1995
4. БЕНВЕНИСТ Э. Общая лингвистика. 1974

5. HARRIS Y. S. Discours analysis. Mouton, 1963. apud GHERASIM A., CARA N. Teoria textului. Antologie. Chișinău, CEP USM, 2008
6. НИКОЛАЕВА Т.М. Краткий словарь терминов лингвистики текста // Новое в зарубежной лингвистике. 1978, вып. VIII. apudGHERASIM A., CARA N . Teoria textului. Antologie. Chișinău, CEP USM, 2008
7. COȘCIUG A. Elemente de lingvistică a discursului. Presa univ. Bălţeană, Bălți, 2004. 180 p.
8. COSMESCU Al. Abordari actuale în analiza discursului. În: Buletin de lingvistică 2010, nr.11, AȘM
9. LANE Ph. La Périphérie du Texte. Paris, Nathan, 1992. apud COȘCIUG A. Elemente de lingvistică a discursului. Presa univ. Bălţeană, Bălți, 2004.
10. GHERASIM A., CARA N. Teoria textului. Antologie. Chișinău, CEP USM, 2008
11. UNGUREANU E. Dincolo de text Hypertextul. Chișinău, Editura ARC, 2014
12. KRISTEVA J. Problemele structurii textului // Pentru o structură a textului. Antologie „Tel Quel”. Bucureşti, 1980. apud GHERASIM A., CARA N. Teoria textului. Antologie. Chișinău, CEP USM, 2008
13. DUBOIS J., EDELINE F., KLINKENBERG J. M., PIRE F., TRINON H. Rhétorique générale. Paris, 1970. apudGHERASIM A., CARA N . Teoria textului. Antologie. Chișinău, CEP USM, 2008
14. DUCROT O., TODOROV Tz. Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage. Paris, 1972. apud GHERASIM A., CARA N. Teoria textului. Antologie. Chișinău, CEP USM, 2008

EVOLUȚIA GENULUI PAMFLETAR ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Ana FERAFONTOV
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Termenul „pamflet” începe să fie utilizat relativ târziu în limba română (1851), dar elemente de pamflet pot fi identificate încă în cronicile muntenești, ce datează din sec. al XVIII-lea. Primele forme ale genului pamfletar se atestă în scrierile comisului Ionică Tăutu (începutul sec. al XIX-lea). Următoarea figură de mare importanță în evoluția pamfletului românesc este I. Heliade-Rădulescu, considerat de unii cercetători drept „ctitor al pamfletului românesc modern”. Treptat pamfletul capătă o răspândire mai largă, fiind identificat în activitatea lui T. Arghezi, N.D. Cocea, I. Vinea. P. Șeicaru etc. Odată cu dezvoltarea presei românești, pamfletul se distinge ca specie publicistică utilizată de o serie de scriitori și publiciști. În timp ce în Franța se vorbește despre ipoteza declinului genului pamfletar, datorat civilizării și pacificării vieții politice, în spațiul românesc pamfletul cunoaște o dezvoltare considerabilă, fiind practicat de o serie de publiciști precum: M. Dinescu, Cr.T. Popescu, Alex Ștefănescu, T. Octavian, L. Munteanu, A. Pleșu, I. Groșan, M. Mihăieș etc. În spațiul basarabean pamfletul se leagă în special de numele lui C. Tănase și V. Mihail.

Cuvinte-cheie: *pamflet, evoluție, manifestări ale pamfletului, publicistică, libertate de exprimare*.

Abstract: The term “pamphlet” begins to be used relatively late in the Romanian language (1851), but the elements of the pamphlet can still be identified in the Wallachian chronicles, dating back to the 18th century. The first forms of the pamphlet genre are attested in the writings of Ionică Tăutu (the beginning of the 19th century). The next person of great importance in the evolution of the Romanian pamphlet is I. Heliade-Rădulescu, considered by some scholars to be “the founder of the modern Romanian pamphlet”. The pamphlet gains gradually a wider spread, being identified in the work of T. Arghezi, N.D. Cocea, I. Vinea. P. Şeicaru, etc. The pamphlet is distinguished as a journalistic species used by a number of writers and publicists once with the development of the Romanian press. While in France there is talk of the hypothesis of the decline of the pamphlet genre, due to the civilization and pacification of political life, in the Romanian space the pamphlet has a considerable development, being practiced by a number of publicists such as: M. Dinescu, Cr.T. Popescu, Alex Ştefănescu, T. Octavian, L. Munteanu, A. Pleşu, I. Groşan, M. Mihăieş, etc. In the Bessarabian space, the pamphlet is especially related to the names of C. Tănase and V. Mihail.

Keywords: *pamphlet, evolution, manifestations of the pamphlet, publishing, freedom of speech.*

În română termenul „pamflet” a pătruns pe filieră franceză, fiind atestat pentru prima dată în 1851, într-o scrisoare a lui Nicolae Bălcescu către C.A. Rossetti: „ce o să ziceți mai mult decât ai zis tu în acel pamflet?” (referindu-se la conflictele din jurul lui I. Heliade-Rădulescu) [*apud*7, p. 25]. În limba română cuvântul „pamflet” apare relativ târziu în comparație, de exemplu, cu engleza, unde este atestat pentru prima dată în 1592, sau cu franceza, unde apare pentru prima dată în 1698[1].

Este necesar să subliniem că pamfletul ca fenomen a existat cu mult înainte de atestarea cuvântului „pamflet” în română, franceză sau engleză. Este ceea ce Yvonne Bellenger numește „la chose avant le mot” (lucrul înaintea cuvântului), menționând că „pamfletul a existat cu siguranță înaintea „pamflet”-ului” [1]. Cercetătorii [1, 6, 7ș.a.] susțin că pamfletul a existat chiar din Antichitate. Ca autori antici de pamflete pot fi menționați: Aristofan (456–386 î.Hr.), Demostene (384–322 î.Hr.), Menip din Gadara (sec. III î.Hr.), Horațiu (65–8 î.Hr.), Iuvenal (sec. I–II d.Hr.). Încă în Antichitate pamfletul a fost un mijloc de exprimare a nemulțumirii, a revoltei față de anumite fenomene social-politice și față de anumite persoane. Ironia, caracteristică de bază a pamfletului, a constituit în acea perioadă un mijloc eficient de atragere a atenției asupra anumitor probleme și, în unele situații, de eradicare a acestora.

În Evul Mediu se cunoaște mai puțin despre pamflet. Este perioada când abia apare și se dezvoltă tiparul, începe o nouă etapă în activitatea scriitoricească. Totuși înainte de apariția și dezvoltarea tiparului au existat așa-numitele „gazete manuscris”, foi volante prin intermediul cărora se răspândeau noutățile și anunțurile, și presupunem că unele dintre acestea au inclus elemente de pamflet.

Modernitatea este epoca de aur a pamfletului, este perioada când apar cele mai multe pamflete, mai ales în Franța și în Anglia, și se conturează pamfletul ca specie literară. În această perioadă în literatura engleză se disting pamfletari precum John Milton (1608–1674) – *Împuternicirile regelui și ale magistraților, Prima apărare a poporului englez, A doua apărare a poporului englez, Apărarea sinelui*, Daniel Defoe (1660–1731) – *Englezul get-beget*, Jonathan Swift (1667–1745) – *Comportarea aliaților, Propunere pentru folosirea generală a manufacturii irlandeze*, Richard Steele (1672–1729) – *Eroul creștin*, Joseph Addison (1672–1731) – publicații pamfletare în revistele *The Taler, The Spectator, The Guardian* (reviste pe care le fondează împreună cu R. Steele). În Anglia pamfletele s-au răspândit în diferite campanii politice. Cele mai multe broșuri au fost emise în legătură cu Legea săracilor (instituită în 1601), Legea cerealelor (instituită în 1815), răscoalele din India și Irlanda etc. Cu referire la pamfletele engleze din secolul al XVIII-lea, cercetătoarea A.O. Ierusalmkaya afirmă că acestea

[1] Termenul „pamflet” apare în franceză mai devreme de 1698, dar este prezentat ca termen străin (englez). F.E.W. semnalează prima atestare a termenului în 1653 [1].

„reflectau lupta dintre protestantism și catolicism, dintre capitalism și feodalism, dintre două partide parlamentare: vigii și torii” [4]. Astfel, pamfletul devenise o armă în lupta pentru stabilirea ordinii sociale și pentru schimbare.

Perioada modernității este foarte productivă pentru pamfletul francez, fapt remarcat de toți cercetătorii în domeniu (M. Hastings, C. Passard, M. Răduță ș.a.). Epoca de aur a pamfletului francez este considerată perioada Revoluției franceze din anii 1789–1799, când scrierile împotriva lui Ludovic XVI s-au înmulțit considerabil: „instaurarea Republicii și stabilirea democrației oferă pamfletului o inedită libertate de expresie, în timp ce răspândirea presei și masificarea lecturii îi asigură o difuzare și un ecou fără precedent” [2]. În epoca modernă în Franța s-au manifestat ca pamfletari o serie de personalități, printre care se numără: Voltaire (1694–1778) – *La Diatribe du docteur Akakia*, Honoré de Balzac (1799–1850) – *Monographie de la presse parisienne*, Victor Hugo (1802–1885) – *Napoléon le Petit*, Charles Baudelaire (1821–1867) – *Pauvre Belgique*.

Cel mai de seamă reprezentant al pamfletului francez al epocii este Paul-Louis Courier (1773–1825), considerat părintele pamfletului modern [7, p. 19]. Lucrarea sa *Pamphlet des Pamphlets* (1824) este citată de către mulți cercetători ca marcând începutul pamfletului profesionist [7, p. 19]. Textul este construit ca o succesiune de adresări către public și conține reflecții fundamentale privind definiția pamfletului. În 1824, prin lucrarea *Le pamphlet des pamphlets* a lui Paul-Louis Courier, în franceză este instituit oficial termenul „pamflet”. Până la acest moment și chiar după 1824, în franceză au circulat o serie de termeni care, într-o anumită măsură, exprimau sensul pe care i-l atribuim în prezent cuvântului „pamflet”: *factum, libelle (libelle diffamatoire), brochure, diatribe, tract, placard, satire, épigramme, brocard, pasquil, poissonade, mazarinade* (unele dintre acestea au fost preluate în română).

În Rusia pamfletul a cunoscut o dezvoltare destul de modestă, acest fapt datorându-se în special cenzurii țariste, apoi celei comuniste și, dacă luăm în considerare limitarea libertății presei în perioada actuală[2], observăm că nici în prezent pamfletul nu este răspândit în Rusia. Printre cele mai cunoscute pamflete rusești se numără *Călătorie de la Petersburg la Moscova* de Aleksandr Radișcev (1749–1802) și *Scrisoare către Gogol* de Vissarion Belinski (1811–1848).

Odată cu dezvoltarea presei, în perioada contemporană pamfletul este utilizat pe larg în spațiul publicistic și literar. Printre pamfletarii francezi ai secolului al XX-lea se numără: Louis-Ferdinand Destouches (1894–1961), Maurice Clavel (1920–1979), Jean-François Revel (1924–2006), Jean-Edern Hallier (1936–1997) etc.

[2]„Radioul și televiziunea rusă, în cea mai mare parte, sunt controlate direct de stat, în timp ce presa online este deținută de persoane din sectorul privat cu legături cu Kremlinul, sunt concluziile unui studiu conceput de un grup de analiști ai Centrului de Studii Navale din Statele Unite.” (https://www.gandul.info/international/tara-in-care-libertatea-presei-este-aproape-inexistenta-media-capturata-de-stat-si-cei-bogati-17216501)

Pamfletari francezi contemporani sunt: Philippe Alexandre (n. 1932), Paul Chamberland (n. 1939, Québec), François Léotard (n. 1942), Eric Zemmour (n. 1958).

În spațiul românesc pamfletul a cunoscut o dezvoltare diferită de cea din Franța, Anglia sau Rusia. După cum am menționat *supra*, prima atestare a termenului se face în 1851. Înainte de instalarea termenului în română, au circulat o serie de cuvinte care exprimau sensul pe care i-l atribuim astăzi pamfletului: ocară, bârfă, calomnie, injurie, sfadă, diatribă, filipică, libelle (libelle diffamatoire) etc. De exemplu, în anul 1803 divanul Țării Românești a interzis producerea pamfletelor antidinastice, considerându-le niște „bârfe" [8, p. 34].În 1837 M. Kogălniceanu, într-o scrisoare, folosește cuvântul „libelle diffamatoire", iar deja în 1855 utilizează cuvântul „pamflet" (într-o scrisoare către G. Sion): „Pamfletist aș fi fost dacă m-aș fi atins de personalități, dacă m-aș fi pus a cerceta cauzele individuale […]. Pamflet este scrierea dumitale, domnule Sion, care, fără a-și cerca capacitatea reală, studiile asupra materiei […], într-un articol sărac de idei, în care aroganța ține locul talentului, ignoranța pe acela al cunoștințelor, trivialitatea locul stilului, ai lovit simțământul onestului, ai jignit morala publică. […] pamflet nu poate fi decât scrierea dumitale, care, precum singur ai recunoscut, a tratat în stil burlesc o chestie națională și socială" [*apud*7, p. 25]. Din această scrisoare a lui M. Kogălniceanu desprindem că în acea perioadă deja era fixat sensul cuvântului „pamflet" așa cum îl percepem astăzi.

Treptat pamfletul ca specie literar-publicistică se adaptează atât de bine în presa românească, încât unele rubrici de ziar încep să fie denumite cu cuvântul „pamflet". De exemplu, în ziarul *Protestarea* (1906) a lui George Ranetti apare o rubrică de pamflete, în care publică pamflete antimonarhice. În 1934, la Deva, sub conducerea lui Ion Th. Ilea, apare o gazetă cu denumirea *Eu și Europa. Pamflet – satiră – critică* [7, p. 27].În prezent cuvântul „pamflet" este foarte răspândit în presa românească, sensul acestuia a fost chiar extins atât de mult, încât a ajuns să semnifice orice injurie și insultă la adresa unei persoane. Despre extinderea sensului cuvântului „pamflet" vorbește și Rodica Zafiu în articolul *De pamflet*: „Pamfletul actual e, așadar, fie orice text umoristic, fie atacul la persoană protejat de scuza estetică." [9].

După ce am relatat despre apariția și evoluția termenului „pamflet" în limba română, vom urmări cum a evoluat pamfletul ca specie literar-publicistică în spațiul românesc până în prezent.

Primele tendințe pamfletare se înregistrează în cronicile muntenești, în care cronicarii laudă domnitorii în a căror slujbă se află, dar îi defăimează pe inamicii acestora:

> „Pentru aceia numele său s-au poreclit de i-au zis Vărzariul. O, rea sămânță au fost, că nu s-au făcut varză bună, ci de mic au răsărit fiul dracului. Deci cu reaoa a lui slujbă, ce să învățase încă din copilărie, ajuns-au la Matei-vodă vel-armaș, pre vremea ce era și Țucala vel-vestier. Acesta era om îndrăcit și făr'de rușine și iubitor a vărsa sângele oamenilor. Început-au a-și arăta veninul asupra săracilor, că să lăsa ca un șarpe mânios, de

mușca pre unii și pre alții." *Istoria Țării Rumânești de când au descălecat pravoslavnicii creștini [Anonimul Cantacuzinesc]*

„Turcii, auzind că s-au robit Duca-vodă, au pus domnu Moldovii pă Dumitrașco-vodă, care și mai nainte au fost domnu la Moldova. Dar rea chiverniseală făcea țărâi – că era un om fără frica lui Dumnezeu: jucaș, curvar, mincinos și alte rele avea într-însul; că oștile umblând pen țară, au adus țărâi mare foamete – cât și om pă om mânca." *Istoriile domnilor Țării Rumânești[Cronica Bălenilor]*

În studiul *Îi urăsc, mă! O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru*, lingvista Magda Răduță descrie activitatea pamfletară a cronicarilor în felul următor: „Aprigi, răi de gură, cu voluptatea așternerii pe hârtie a celor mai cumplite fapte și a celor mai sordide defecte, cronicarii munteni fac pamflet fără să știe, angajați într-o luptă simbolică din care cititorul de azi recuperează mai ales vârtejul umorilor, portretizările acide, dușmăniile și ranchiunele." [7, p. 35]. Cercetătoarea subliniază trăsăturile care conferă acestor cronici un ton pamfletar: violența limbajului („răi de gură"), demascarea faptelor negative („cumplite fapte"), scoaterea în evidență a defectelor („sordide defecte"), spiritul revoltător („angajați într-o luptă simbolică"), implicarea afectivă („vârtejul umorilor, portretizările acide, dușmăniile și ranchiunele").

Recunoaștem că anume acestea au fost primele manifestări ale pamfletului în limba română, deși în sursele de pe internet vehiculează ideea că primul pamflet politic din spațiul nostru este *Scrisoarea brăilenilor către Ștefan cel Mare*, scrisă la 1481, în slavonă:

„De la toţi boierii brăileni şi de la toţi cnezii şi de la toţi rumânii, scriem ţie, domnului moldovenesc, Ştefane voievod. Ai tu oare omenie, ai tu minte, ai tu creieri de-ţi prăpădeşti cerneala şi hârtia pentru un copil de curvă, fiul Călţunei, şi zici că-ţi este fiu? Dacă ţi-e fiu şi vrei să-i faci bine, atunci lasă-l să fie după moartea ta domn în locul tău, iar pe mumă-sa ia-o şi ţine-o să-ţi fie doamnă; cum au ţinut-o în ţara noastră toţi pescarii din Brăila, ţine-o şi tu să-ţi fie doamnă. Şi învaţă-ţi ţara ta cum să te slujească, iar de noi să te fereşti; căci de cauţi duşman, ai să-l găseşti. Şi aşa să ştii: domn avem, mare şi bun, şi avem pace din toate părţile; şi să ştii că toţi pe capete vom veni asupra ta şi vom sta pe lângă domnul nostru Basarab voievod, măcar de-ar fi să ne pierdem capetele."

Textul a fost scris pe versoul scrisorii lui Ștefan cel Mare prin care solicita brăilenilor să se alăture unui anume Mircea, pe care dorea să îl instaleze domn în Ţara Românească. Nu se cunoaște autorul acestui text, dar presupunem că este o creație colectivă („de la toţi boierii brăileni şi de la toţi cnezii şi de la toţi rumânii, scriem ţie"). Acest text reflectă opțiunea boierilor munteni de a rămâne sub suzeranitatea otomană și de a nu se angaja în lupta antiotomană pusă la cale de Ștefan cel Mare.

În studiul lui Nicolae Rotund *Două secole de pamflet românesc* se menționează că primul pamfletar român este cronicarul Eftimie [*apud*8, p. 22], deși trebuie să facem precizarea că acesta a scris în slavonă.

Prin urmare, susținem ipoteza că primele pamflete în română sunt cele scrise de cronicarii munteni, pe care îi succedă Ionică Tăutu. Modelul pamfletului lui Ionică Tăutu este de multe ori pus în comparație cu modelul lui Paul-Louis Courier. Trebuie să remarcăm totuși că stilul lui Tăutu este încă în urmă față de stilul lui Courier, aceasta explicându-se în principal prin nivelul de dezvoltare al presei românești față de cel al presei franceze și, implicit, prin nivelul de dezvoltare al limbii literare românești față de cel al limbii literare franceze. Presa românească e mai tânără cu aproape două secole decât cea modială, dacă luăm în considerare că primele ziare românești (*Curierul românesc* și *Albina românească*) au apărut abia în 1829, în timp ce în Germania, de exemplu, prima gazetă a apărut în 1609, iar în Franța – în 1631 [5, p. 32]. Despre diferența dintre stilul lui Tăutu și cel al lui Courier scrie și C. Mihuleac în studiul său *Pamfletul și tableta. Jurnalism sau literatură?*: „De pildă, Ionică Tăutu este contemporan cu Paul-Louis Courier, ba îi mai cunoaște foarte bine și opera. Dar, între calitatea literară a strigărilor celui dintâi, în număr de patru, și paginile ca niște „giuvaere fin cizelate", cum le caracteriza Sadoveanu în „Lumea" (1925), ale celui de-al doilea, e o distanță artistică de cel puțin două secole." [5, p. 32]. Chiar dacă nu negăm această diferență, trebuie să recunoaștem valoarea activității lui Ionică Tăutu pentru dezvoltarea genului pamfletar românesc. Încă Alecu Russo spunea despre Tăutu că este un „pamfletist călduros și convins, în corespondență cu toate partizile, judecându-le toate și iar singur de o partidă: partida Țării. Fără Tăutu, istoria nu se poate înțelege." [*apud*7, p. 54]. Cercetătoarea M. Răduță îl numește „ultimul retor *en soi*" [7, p. 55], considerând că activitatea lui Tăutu marchează trecerea spre pamfletul dirijat de politicile redacționale și de preferințele publicului.

Următoarea figură de mare importanță în evoluția pamfletului românesc este Ion Heliade-Rădulescu, considerat de cercetători drept „ctitor al pamfletului românesc modern" (Mihuleac, Rotund). Contribuția lui Rădulescu pentru presa românească și, în particular, pentru pamfletul românesc este de necontestat. M. Răduță apreciază pamfletul lui Rădulescu drept „unul dintre primele exemple de gen unde autorul manevrează conștient invectiva și ironia nemiloasă pentru dicreditarea adversarului (de cele mai multe ori personal)" [7, p. 100].Lui Heliade-Rădulescu îi aparțin pamflete precum*Ingratul*,*Domnul Sarsailă autorul* (deși nu este un pamflet în întregime, având mai mult tendințe satirice), *Scrisoare către cenzor*, *Cuconu Drăgan*. Pamfletele lui Rădulescu sunt tăioase, pătrunse de ură și agresivitate, cu portretizări grotești, cu atacuri și injurii:

> Pribeag vei fi în lume, fără lăcaș, culcare,
> Și cin'te va atinge se va simți turbat;
> Nici viermii în mormântu-ți nu vor afla mâncare,
> Că vor muri d-otravă din trupu-ți veninat. (*Ingratul*)

> Te-ai socotit, oare, că o să te rabd până în sfârșit? Rabdă cineva pe tâlhari când le cade în mână, rabdă pe cei cunoscuți de nebuni, rabdă niște javre ce latră fără a cuteza vreodată să muște și fără a putea, nu însă și un om plătit a întâmpina ispitele oamenilor ticniți și se face el însuși ispita; în sfârșit, rabdă cretinul pe omul ce îl supără, nu însă și pe diavolul ce îl ispitește. Nu, domnule cenzor, nu te poci răbda. (*Scrisoare către cenzor*)

Secolele XIX și XX au dăruit românilor a serie de scriitori careau practicat pamfletul și au contribuit la dobândirea libertății de expresie. În antologia *Îi urăsc, mă!* lingvista M. Răduță enumeră o serie de pamfletariromâni: Dimitrie Bolintineanu, autorul pamfletelor *Restaurațiunea, Situațiunea, De la albi la roșii și de la roșii la albi*; Cezar Bolliac, cu renumitul *Mozaic social*;Mihai Eminescu, cu articole pamfletare din *Timpul* (*Ca la noi la nimenea, Dorobanții, [N-a trecut mult...]* ș.a.); Ion Luca Caragiale, cu pamfletele *Liberalii și conservatorii, Reacțiunea, Monumentul lui Brătianu, Rărunchii națiunii* etc.); Tudor Arghezi, autorul renumitului pamflet *Baroane!* și al romanului-pamflet *Cimitirul Buna-Vestire*; Nicolae Cocea, cu ale sale *Titu Maiorescu, Vițelul de aur, Trăiască regele!* ș.a.; Ion Vinea, cu pamfletele *Între afaceri și epidemii, Spovedania unuia, Urgia fiscală, Pamflet și pamfletari* ș.a.; Eugen Lovinescu, autorul pamfletelor-*Faza a treia a evoluției mele critice, Brânza și talentul*; Petre Pandrea, cu pamfletele *Coif lângă biserică..., Argetoianu* și *Un erou al timpului nostru*; Isac Ludo, autor al pamfletului *Arhitectul și englezoaica, roman al dramei judaice*; Pamfil Șeicaru, cu pamfletele *Tudor Arghezi: tejgheaua cuvintelor* și *Parodia lui Dorian Gray: N.D. Cocea*. Este total adevărat că scriitorii pe care i-a inclus M. Răduță în antologie sunt personalități reprezentative ale pamfletului românesc, la care ar trebui să-i adăugăm pe Geo Bogza (autor al pamfletelor *Instantaneu în zorii zilei..., Intereseul poartă fesul*ș.a.) și Camil Petrescu (cu pamfletul *Greșelile de tipar*). Bineînțeles, lista ar putea fi completată cu multe alte personalități românești care au cel puțin o scriere cu elemente de pamflet. De exemplu, în antologia *Capodopere ale pamfletului românesc*[3], Vlad Hogea include scrieri ale unor personalități marcante, cum ar fi Ion Ghica, Vasile Alecsandri, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Alexandru Vlahuță, Zaharia Stancu, Mircea Eliadeș.a.

Dintre pamfletarii pe care i-am citat *supra,* o atenție deosebită merită Tudor Arghezi, una dintre personalitățile-cheie ale pamfletului românesc. Cercetătoarea M. Răduță apreciază valoarea pamfletelor sale, menționând: „Textele sale pamfletare sunt reperul esențial pentru întreaga cercetare literară asupra subiectului, iar fragmente din artele sale poetice au circulat și încă mai circulă în loc de definiții ale genului.” [7, p. 168].Reprezentative pentru activitatea pamfletară argheziană sunt pamfletele *Baroane!*, pentru care în 1943 a fost închis la Târgu-Jiu pentru trei luni, și *Cimitirul Buna-Vestire*, considerat cel mai bun roman al scriitorului.T. Arghezi a scris pamflete la revistele *Facla, Viața românească, Teatru* și *Rampa*. Pamflete conțin volumele sale *Poarta neagră* și *Stihuri pestrițe*.

O altă personalitate pe care trebuie să o menționăm este Pamfil Șeicaru, care s-a remarcat în istoria pamfletului prin visul său de a întocmi o antologie a pamfletului. Pamfletele sale poartă marca neputinței, fiind un ecou al unui îndurerat deznădăjduit.

Secolul al XXI-lea constituie o nouă etapă în evoluția pamfletului românesc. În timp ce în Franța se vorbește despre ipoteza declinului genului pamfletar, datorat civilizării și pacificării vieții politice, în spațiul românesc pamfletul cunoaște o dezvoltare considerabilă, fiind practicat de o serie de publiciști precum: Mircea Dinescu, Cristian Tudor Popescu, Alex Ștefănescu, Tudor Octavian, Lelia Munteanu, Andrei Pleșu, Ioan Groșan, Mircea Mihăieș etc. În spațiul basarabean pamfletul se leagă în special de numele lui Constatin Tănase și Viorel Mihail.

De-a lungul evoluției sale, pamfletul a constituit un instrument al scriitorilor și publiciștilor de a-și manifesta dezacordul, indignarea, nemulțumirea și, uneori, de a se răfui cu adversarii lor. Cu unele diferențe de ordin stilistic, pamfletele românești constituie o radiografie o societății, atacând cu violență aspectele negative ale realității sociale și politice, anumite tare morale, anumite persoane sau grupuri de persoane etc. Datorită acestui fapt, pamfletele au o valoare documentară și istorică considerabilă, fiind probe veritabile ale vieții sociale din secolele trecute, precum și mostre ale limbajului din diferite perioade.

Urmărind activitatea pamfletarilor români din secolele XIX–XX, deducem că pamfletul românesc a parcurs un lung drum de cizelare și afirmare, astfel încât să ajungă astăzi la o nouă etapă de dezvoltare. În prezent pamfletarii sunt în căutarea de noi forme de exprimare – expresive și accesibile publicului. În acest sens un important spațiu de afirmare a pamfletului îl constituie Internetul, cu multiplele posibilități pe care le oferă, emisiunile televizate, radioul, chiar rapul.Este imposibil să ne imaginăm inexistența pamfletului în presa actuală, când libertatea de expresie este mai mare ca altădată.

BIBLIOGRAFIE:

1. BELLENGER Y. Le pamphlet avant la pamphlet: le mot et la chose. Disponibil: http://www.persee.fr/doc/caief_0571-5865_1984_num_36_1_1923. Accesat: 22.02.18.
2. HASTINGS M. ș.a. Les mutations du pamphlet dans la France contemporaine. În: Mots. Les langages du politique, 91/2009, p. 5-17. Disponibil: http://journals.openedition.org/mots/19159. Accesat: 22.02.18.
3. HOGEA V. Capodopere ale pamfletuluiromânesc. București: Ed. Business Adviser, 2011. ISBN: 978-606-92913-0-6.
4. IERUSALIMSKAYA A.O.Poetica pamfletului englez din secolul al XVIII-lea. În:Вестник Нижегородского университета им. Н.И.

Лобачевского, 2016, nr. 2, p. 217-221. Disponibil: http://www.unn.ru/pages/e-library/vestnik/19931778_2016_-_2_unicode/30.pdf. Accesat: 16.02.2019.
5. MIHULEAC C. Pamfletul și tableta. Jurnalism sau literatură? Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009. ISBN 978-973-703-463-2.
6. MOLEA V. Oralitatea în textul publicistic actual românesc. Chișinău: Prut Internațional, 2016. 252 p.
7. RĂDUȚĂ M. „Îi urăsc, mă!” O antologie a pamfletului. De la cronicarii munteni la Pamfil Șeicaru. București: Humanitas, 2017. 288 p. ISBN 978-973-50-5651-3.
8. RĂDUȚĂ M. „Nici mănuși, nici milă.” Trei pamfletari interbelici. Editura Universității din București, 2013. 264 p. ISBN 978-606-16-0306-0.
9. ZAFIU R. De pamflet. În: Dilema Veche, nr. 512, 5-11 decembrie 2013. Disponibil: http://dilemaveche.ro/sectiune/tilc-show/articol/de-pamflet. Accesat: 22.02.19.

ASPECTE SEMANTICO-FUNCȚIONALE ALE SIMBOLULUI SOMATIC ÎN TEXTUL BIBLIC

Magdalina BANTEA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Articolul descrie aspecte semantico-funcționale ale simbolului somatic reflectate în textul biblic prin prisma conceptelor emotive și relevă importanța funcției pragmatice a simbolului somatic în cadrul expresiei biblice, care fuzionează cu funcția estetică reprezentată de dimensiunea stilistică și demonstrează multifuncționalitatea și universalitatea simbolului somatic în context biblic.

Cuvinte-cheie*: simbol somatic, emoție, expresie biblică, funcție pragmatică, funcție estetică, imaginar social, universalitate lingvistică.*

Abstract: The article represents semantic-functional aspects of the somatic symbol reflected via emotional concepts in the biblical text, reveals the importance of pragmatic function in the somatic symbol within biblical expression, which is interconnected with aesthetic function represented by stylistic dimension and demonstrates multifunctionality and universality of the somatic symbol in biblical context.

Keywords*: somatic symbol, emotion, biblical expression, pragmatic function, aesthetic function, social imagery, linguistic universality*.

Pentru acest studiu au fost selectate din limbile engleză, română, franceză, italiană câte 20 de expresii sintagmatice ce vizează simbolul somatic și redau concepte emotive precum: tristețe, bucurie, disperare, ură, rușine, furie, supunere, docilitate, frică, angoasă, responsabilitate, neliniște, modestie, putere, bunăcredință, curaj, încredere în sine, necaz, suferință, grijă, mândrie, elogiere.

Metodologia de cercetare aplicată în investigație este fundamentată pe semantica generativă a lui N. Chomsky și pe conceptul de universalii ale limbajului al lui E. Coșeriu, care impun drept preferențial studiul facultății limbajului uman exprimat la nivel generativ. Au fost abordate: 1. analiza semică sau **componențială,** care este întemeiată pe corelația dintre hiperonim și hiponim, și 2. analiza **comparativă** a aspectelor semantico-funcționale în cadrul interacțiunilor multiculturale, indispensabilă pentru stabilirea autenticității simbolului somatic în contextul unor culturi diverse.

Comunicarea reprezintă procesul de a formula și de a transmite anumite informații în manieră verbală sau non-verbală anumitor interlocutori prin prisma diverselor limbaje. Iar „limbajul este o formă specială de comunicare între oameni, fără de care nu poate fi concepută nici existența omului ca ființă socială, nici existența societății însăși. Limba reprezintă diverse modalități de exprimare

în anumite contexte și/sau domenii, iar aceste variații sunt numite stiluri sau limbaje. Astfel, s-a identificat un limbaj cu triplă pondere: religios/bisericesc/biblic, fiecare sublimbaj fiind individualizat cu anumite trăsături distinctive" [1, 92] .

Cartea Cărților reprezintă temelia gândurilor, a ideilor, a conceptelor, a reprezentărilor umane din cele mai vechi timpuri și până în prezent. Zicerile, poveștele, învățăturile *Cărții* nu au încetat să ne frapeze prin clarviziune și înțelepciune, rămânând actuale de-a lungul mileniilor.

Simbolul somatic, fiind unul dintre cele mai simple unități ale vorbiri, este un element indispensabil în scrierile biblice, fenomen demonstrat atât la nivel calitativ (analitic), cât și cantitativ (statistic, sintetic). Pentru a descrie simbolul somatic în scrierile biblice, ar trebui mai întâi să definim limbajul biblic și să distingem câteva elemente-cheie care îl caracterizează.

„Limbajul biblic, cel mai vechi și conservator, se caracterizează printr-o normă specifică, în raport cu celelalte variante ale limbajului religios, reprezentând o adevărată sursă și „cauză" a celorlalte sublimbaje" [2, 20-21] . Concludem faptul că scrierile bibice posedă trăsături rigide, statornice ale limbajului, și sunt stabilite de către o convenție universală.

Psaltirea proorocului David este o scriere biblică cu dublă adresare către interlocutorul particular/forța divină și interlocutorul universal/omenire, constituind un exemplu vădit de necesitate și întrebuințare a simbolului somatic în exprimarea stărilor emoționale de necaz [-], suferință [-], supunere, rușinare [-], supărare [-], grijă [+], mândrie [+], elogiere [+] și bucurie [+] dedicate lui Dumnezeu și umanității.

Un exemplu de venerare profundă a lui Dumnezeu întâlnim în Psalmul 3.3 *Iar Tu Doamne, sprijinitorul meu eşti, slava mea şi Cel ce înalţi capul meu (ro)* [3, 565] /*But thou Lord, art my shield, my glory and the-uplifter of my head (eng.)* [5, 36] /3.4*Mais toi, ô Éternel! tu es mon bouclier, Tu es ma gloire, et tu relèves ma tête (fr.)* [4, 1] /*3.4Ma tu, Signore, sei chi mi accoglie, la mia gloria e colui che solleva il mio capo (it.)* [6, 482], în care simbolul somatic *capul,* în calitate de sinecdocă, reprezintă starea emoțională de *mândrie* redată prin *modestie* (capul fiind înălțat de Dumnezeu)*, înțelepciune, putere, voință* și *curaj,* exprimată prin gestualitate conotativă, care posedă pondere pozitivă [+] și exercită un multiplu impact emoțional asupra interlocutorului prin fuzionarea semnificațiilor abstracte (modestie [+] putere [+], bună-credință [+], curaj [+], încredere de sine [+], sentiment de siguranță [+], continuitate a neamului [+]) cu conceptele concrete (corp, ochi, frunte, neam, popor) spre crearea anumitor imagini de amploare complexă și multifuncțională. Aici este oportun să menționăm un exemplu contrastiv de expresie somatică sinecdotică, oferit de Dicționarul explicativ al limbii române, *cu capul plecat* [7, 7] care reprezint starea emoțională *rușine, smerenie, ascultare, docilitate* [+] exprimată prin prisma semioticii gestuale 1.

pasive-conotative sau 2. active-denotative și inspiră atitudinea umilă și smerită a omului în fața divinității. Varianta engleză oferă expresia frazeologică *keep your head down* [11, 2], cu semnificația *a evita atragerea atenției asupra ta.* Varianta franceză de exprimare ne oferă expresia frazeologică *la face contre la terre (cu* fața la pământ) [8], fapt ce specifică excesul de umilitate, prosternare și smerenie, semnificație întâlnită și în varianta italiană *chinare, abbassare la testa (accetare un'umiliazione)* [9, 1093] . Această expresie frazeologică o întâlnim integrată în aforismul *capul plecat, sabia nu-l taie* utilizată de cronicarul I. Neculce vorbind despre pacea încheiată dintre A. Cantemir și Polonia [10] . Ulterior, David explică și justifică acest curaj donat de forța divină specificând altă venerare: 3.7...*ca Tu ai bătut pe toți ce-mi vrăjmașuiesc mie în deșert; dinții păcătoșilor ai zdrobit* [3, 566] */...colpisci sulla guancia tutti i miei nemici, manda in frantumi i denti degli empi (it.)* [6, 482] /*Car tu frappes à la joue tous mes ennemis, Tu brises les dents des méchants* [4] /*for all mine enemies thou hast sroke upon the cheek-bone and teeth of the ungodly thou hast broke (eng.)* [5, 36] în care simbolurile somatice-sinecdocă *obrazul și dinții* [-], poartă pondere negativă și apropriază funcții abstracte (putere, răzbunare, răutate, mândrie [-], minciună, înșelătorie etc.) și pot însuși calitatea oricărui somatism, corpului integral, poporului sau culturii. Este oportun să amintim aforizmul somatic *dinte pentru dinte/dent pour dent (fr.)/dente per dente (it.)* [-] care în cultura engleză este perceput în unitatea frazeologică *eye for eye/ochi pentru ochi* [-], care posedă conotație negativă și reprezintă starea emoțională de *răzbunare* [-], *vendetă* [-], *revendicare* [-], *rea-voință* [-]. Aici *dinții* are conotație negativă. Corpul uman posedă o pereche de dinți:1. de lapte, care sunt fragili și simbolizează păcatele tinereții *iertate de Dumnezeu pentru necunoaștere*; 2. de os, care sunt mai durabili însă, odată picați, nu mai pot fi restabiliți decât în mod artificial, aceasta simbolizând că nu orice păcat poate fi răscumpărat.

Proorocul David urmează cu o altă dojană către persoanele care săvârșesc păcate sau nebinevoitoare: *4.2 Fiii oamenilor, pâna cand grei la inima (ro.)* [-] ? *Pentru ce iubiți deșertăciunea și căutați minciuna?* (ro.) [3, 566] /*4.3 Fils des hommes, jusques à quand ma gloire sera-t-elle outragée? Jusques à quand aimerez-vous la vanité, Chercherez-vous le mensonge? (fr.)* [4] /*Ye son of men, my glory turn to shame how long will you love vanity and still deceit pursue? (eng.)* [5,p.37] /*O, figli d'uomo, fino a quando la mia gloria terrete in obbrobrio, amerete la vanita, ricercherete la menzogna? (it*.) [6, 482], definindu-i mincinoși și deșerți, cu expresia somatică *grei la inimă* [-]; este de remarcat faptul că simbolul somatic metaforic *grei la inimă* este abstractizat în celelalte limbi; în contextul de traducere românească, simbolul somatic *grei la inima* [-], are pondere negativă, greutatea semnificând pericolul, nepriceperea, răceala sufletească, căderea în păcat, rigiditatea etc. specifice pentru orice enoriaș sau muritor de rând, care

conștientizează faptele însă tacit fără a divulga sau a mărturisi cuiva: 4.4 *mâniați-vă dar nu greșiți; de cele ce ziceți in inimile voastre* [-], *în așternuturile voastre va căiți* (ro.) [3, 566] /*within your heart upon your bedand wholly silent be (eng.)* [5,p.37] / *Parlez en vos coeurs sur votre couche, puis taisez-vous (fr.)* [4] /*Riflettete nei vostri cuori, ma non peccate, adiratevi nei vostri giacigli, ma tacete (it*.) [6, 482] Versetul recheamă enoriașii să recunoască și să se căiască în inimile proprii și să nu mai greșească cu gândul, cu fapta sau cu vorba. Așadar, *inimă* [-] simbolizează sufletul omului nestatornic și viclean într-un fel, pentru că nu este în stare a spune adevărul decât sie însuși și preferă vorbele goale, mincinoase în schimbul adevărului dur și adesea crunt.

Ulterior, proorocul David menționează ajutorul acordat de Dumnezeu către muritori, luminând mințile necunoscătoare și neînțelepte cu versetul 4.6. Dar însemnatu-s-a peste noi lumina *feței* Tale, Doamne [+] !(ro.) [3, 566] /*Fais lever sur nous la lumière de ta face, ô Éternel (fr.)* [4] /*Many there be that say o who, will cause us good to see: The light Lord of thy countenance let ou us lifted (eng.)* [5, 37] /*Fuggita e da noi, o Signore, la luce del tuo volto* (it.) [6, 482]. Simbolul somatic *fața* [+] are pondere pozitivă cu dublă conotație:1.abstractă atunci când vorbim de echivalarea feței cu soarele care aduce lumină și căldură planetei pământ și 2. atunci când identificăm fața cu înțelepciunea și cunoașterea donată de Dumnezeu către necunoscători și nelegiuitori.

Și pentru că, după recunoașterea greșelilor și a păcatelor comise, omul se simte despovărat și într-un fel iertat, de aceea David vine cu o altă precizare, în versetul: 4.7 *Dat-ai veselie in inima mea* [+], *mai mare decat veselia pentru rodul lor de grâu, de vin si de untdelemn ce s-a înmultit*(ro.) [3, 566] / *4.8 Tu mets dans mon coeur plus de joie qu'ils n'en ont Quand abondent leur froment et leur moût (fr.)* [4] / *Thou has put gladness in my heart (eng.)* [5, 37] / *Gioia hai posto nel mio cuore*(it.) [6, 482] . Cu acest verset proorocul David exprimă starea emoțională de bucurie [+] și starea de bine a omului după despovărare de păcate fiind echivalată drept superioară față de bucuria avuțiilor și averilor pe care încercăm să le agonisim fiecare dintre noi de-a lungul vieții. Prin urmare, putem afirma că *inima* [+] în calitate de simbol somatic, care exprimă starea emoțională *bucurie, veselie* [+], semnifică: curățția sufletului [+], recunoașterea păcatelor [+], binefacerea [+], bunăvoința [+], credința în Dumnezeu [+] etc.

Proorocul David urmează cu o altă adresare de atenționare despre nelegiuitori și persoane neoneste, care în limba italiană sunt numiți *superbi (grandios, impunător, magnific, splendid)* în versetul: 5.5 *Nu vor sta călcătorii de lege in preajma ochilor* [+] *Tăi*.(ro.) [3, 566] / *(5:6) Les insensés ne subsistent pas devant tes yeux; Tu hais tous ceux qui commettent l'iniquité (fr.) [4] /Vain glorious fool before thine eyes shall never stand/5.6 non possono presentarsi i superbi davanti ai tuoi occhi* (it.) [6, 483] sinecdoca-simbolul somatic *ochi* are pondere pozitivă

[+] și, cel puțin, dublă conotație: 1.abstractă: dreptate, binefacere, respect față de lege etc.; 2. concretă: Dumnezeu sau persoana împuternicită să exercite funcția de a judeca sau a decide corectitudinea anumitor fapte. În continuare proorocul aduce justificări în alt verset în care somatismele îi sunt indispensabile: 5.9 Că nu este in *gura lor* [-] adevăr, *inima lor* [-] este deșartă; groapa deschisă *grumazul lor* [-], cu *limbile* lor *viclenesc* [-] (ro.) [3, 566] /(5.10) *Car il n'y a point de sincérité dans leur bouche; Leur coeur est rempli de malice, Leur gosier est un sépulcre ouvert, Et ils ont sur la langue des paroles, flatteuses (fr.)* [4] / *For there no truth is in his mouth, their inward part iniquities their throat an open sepulchre, their tongue is bent to flatteries (eng.)* [5, 38] /*Si, non c'è fermezza nella loro bocca: un baratro è il loro interno,sepolcro aperto è la loro gola, seminano rovina con le loro lingue* (it.) [6, 483]. Observăm că în contextul respectiv toate simbolurile somatice sunt cu pondere negativă [-] și impact emoțional, în care *gura, inima, grumazul, limbile* simbolizează deopotrivă: 1. minciună, neadevăr, neștiință, neînțelepciune, calomnie etc. 2. persoane nebinevoitoare, necumsecade, neîndurătoare, necredincioase, nestatornice, păgâne, ipocrite, perfide, șirete, care-și ascund adevărata lor intenție prin fățărnicie.

Proorocul, conștient de puterea influenței negative a persoanelor nebinevoitoare, vine cu o rugăminte față de Dumnezeu prin versetul: 6.2 *Vindecă-mă, Doamne, că s-au tulburat oasele mele* [-+] (ro.) [3, 566] / *Guéris-moi, Éternel! car mes os sont tremblants (fr.)* [4] */Pity me Lord, for I am weak. Lord heal me for my bones vexed me (eng.)* [5, 39] /*6.3guariscimi o Signore, poiché inaridite sono le mie ossa*(it.) [6, 483]. Așadar, observăm că simbolul-sinecdocă *oasele* poartă dublă conotație negativă/pozitivă și semnifică în acest context: nestatornicie, îngrijorare, preocupare, conștientizare, tulburare, temere, neliniște pentru faptele ce ar putea urma acesta fiind influențat de anturajul în care locuiește.

Învățătorul David vine cu o precizare despre starea sa emoțională de tristețe [-+] sufletească în versetul: 6.7 *Tulburatu-s-a de intristare ochiul meu* [-+], *îmbătrânit-am între toți vrăjmașii mei*(ro.) [3, 567] / *(6.8) J'ai le visage usé par le chagrin (fr.)* [4] /*Mine eye with grief is dim and old because of all mine enemies (eng.)* [5, 39] */6.8 E arrossato per il dolore il mio occhio, si è invecchiato per il partire il mio cuore* (it.) [6, 483] . Observăm că simbolul somatic-sinecdocă *ochiul* [-+] poartă conotație de supărare pentru neputința de a schimba lucrurile, acesta fiind obligat să conviețuiască alături de dușmanii săi și semnifică 1. pondere abstractă cu semnificațiile: clarviziune [+], înțelepciune [+], neliniște [-+], nesiguranță [-], tulburare [-] etc. 2. pondere concretă: ochii lui David și acesta în persoană.

Este oportun să menționăm calitatea pluridimensională a conotației biblice care poate apropria ponderea negativă, pozitivă sau mixtă, aceasta sesizabilă în următorul verset biblic din Psaltire: 7.9 *Sfârșească-se răutatea păcătoșilor*

și întărește pe cel drept, Cel ce cerci inimile [-+] *si rărunchii* [-+], *Dumnezeule drepte* (ro.) [3, 566] /*Toi qui sondes les coeurs et les reins, Dieu juste! (fr.)* [4] / *for thou who art the righteous God dost hearts and reins discern (eng.)* [5, 40] /*7.10 Giunga a termine la malizia degli empi*; *ma tu rendi stabile il giusto, poiché scrutatore dei reni e dei cuori è il giusto Dio* (it.) [6, 484].

Simbolurile somatice *inimile* [-+] si *rărunchii* [-+] posedă conotație mixtă pentru că acestea pot aparține oricăror persoane; însă specificarea pluralului pentru nelegiuiți și a singularului pentru binevoitori, denotă minoritatea înțelepciunii și majoritatea răutății, prin urmare, pluralul simbolurilor somatice *inimile* [-] si *rărunchii* [-] poate apropria conotație negativă, aparținătoare persoanelor nebinevoitoare. Concludem că aceste simboluri însușesc impactul emoțional cu semnificații enantiosemice: rău/bun, binevoitor/nebinevoitor, frumos/urât, înțelept/neînțelept, statornic/nestatornic, fățarnic/sincer, milos/nemilos etc. În acest context, ponderea simbolurilor somatice este evazivă și, în același timp, extensivă.

În versetul imediat următor: 7.10 *Ajutorul meu de la Dumnezeu, Cel ce mântuieste pe cei drepți la inimă* [+-] (ro.) [3, 566] / *(7:11) Mon bouclier est en Dieu, Qui sauve ceux dont le coeur est droit (fr.)* [4] / *For God my shield the right in heart he saved hath (eng.)* [5, 41] /7.11 *il mio scudo è il Dio eccelso, colui che salva i retti di cuore*(it.) [6, 484], proorocul David se are în vedere pe sine însuși atunci când vorbește de cel drept, o tendință caracterială comună exprimată prin conceptul *mândrie* [-+] ce apropriază în acest context semul *măreție* [-+].

Un exemplu biblic elocvent este chiar săvârșirea păcatului de adulter de către David, care, în calitate de împărat, a recurs la o viclenie să-și îndepărteze sluga și să comită adulterul cu soția slugii sale, apoi, fiind mustrat de conștiință a dedicat lui Dumnezeu Psalmul 50, de altfel unul dintre cei mai citiți psalmi din cultul și trebuințele religioase, probabil nu din întâmplare. În acest psalm proorocul David îl imploră și îl roagă pe Dumnezeu să-i ierte păcatele și să-i curețe sufletul și trupul. Versetul 50.9 *Auzului meu* vei da bucurie și veselie; bucura-se-vor *oasele mele cele smerite* (ro.) [3, 588] /51.10 *Annonce-moi l'allégresse et la joie, Et les os que tu as brisés se réjouiront*/51.8 *Of joy and of gladness do thou, make me to hear the voyce: that so the bones which thou hast broke may cheerfully rejoyce (eng.)* [5, 122] /51.10 *Fami risentire gioia e letizia, fa che esultino le ossa che ai fiaccato*(it.) [6, 505] reprezintă o stare emoțională în ascendență care întrunește emoții contrastive precum *tristețe, smerenie, modestie* cu pondere negativă [-] care se vor transformate de Dumnezeu în emoții pozitive [+] : bucurie, veselie, bunăstare. Simbolul somatic sinecdocă *ureche* exprimat implicit, abstract prin sintagma *auzul meu* [-+] care implică și calitatea concretă de a auzi și poartă pondere dedublată, reprezintă starea emoțională a proorocului predispus spre pozitivitate [+], bunăstare [+] și bucurie [+] în pofida faptei nelegiute săvârșite de

către acesta. Simbolul somatic sinecdotic *oasele mele cele smerite* [+] reprezintă proorocul David în calitate de persoană modestă [+], castă [+] și neprihănită [+], fapt ce denotă câteva caracteristici a întregii umanități și anume *lipsa de modestie* [-+], îl lăudăm(elogiem) pe Dumnezeu cu vorbele mai mult decât cu faptele.

Versetul 50.10. *Intoarce fața Ta* [+] *de la păcatele mele, și toate fărădelegile mele șterge-le* (ro.) [3, 588] /51.11 *Détourne ton regard de mes péchés, Efface toutes mes iniquités*/51.9 *From the beholding of my sin hide thou away thy face (eng.)* [5, 122] /51.11 *Distogli lo sguardo dai miei peccati, cancella tutte le mie colpe* (it.) [6, 505] reprezintă o altă adresare manifestată prin rugăminte către Dumnezeu de a fi oarecum indiferent la faptele sale în care simbolul somatic sinecdocă *fața* Ta [+] (în limbile franceză și italiană apare în calitate de *privire*) întrunește în sine dublă pondere: 1. particularul reprezentat de Dumnezeu și 2. universalul reprezentat de omenire pentru că noi suntem de fapt iertați prin prisma lucrătorilor bisericești. Aici este oportun să menționăm unitatea frazeologică comună mai multor limbi care denotă starea emoțională de indiferență redată cu ajutorul semioticii gestuale: *fermer les yeux sur quelque chose* [-] *(fair semblant de ne pas s'en apercevoir) (fr.)/turn a blind eye* [-] *to something (eng.) (a face pe orbul/a te face că nu vezi)/chiudere gli occhi* [-] *a qualcosa (it.)/a închide ochii* [-] *la ceva (ro.)*.

Ulterior versetul 50.11 *Inimă curată* [+] *zideste intru mine, Dumnezeule, și Duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele.* (*ro*.) [3, 566] */ (51.12) O Dieu! crée en moi un coeur pur, Renouvelle en moi un esprit bien disposé (fr.) [4] /* 51.10 *A clean heart (Lord) in me create, also a spirit right in me renew (eng.)* [5, 122] / 51.12 *Un cuore puro crea in me, O Dio, in me rinuova uno spirito saldo* (it.) [6, 483] – reprezintă o altă cerere către Dumnezeu exprimată prin simbolul somatic, epitet, sinecdocă *inimă curată* [+], care apropriază calitate de obiect prin verbul *a zidi* și simbolizează: puritate, castitate, bunăcredință, virtute.

Antepenultimul verset al psalmului 50.18 „Jertfa lui *Dumnezeu*, duhul umilit; *inima înfrântă și smerită* [+] Dumnezeu nu o va urgisi" (ro.) [3, 566] / 51.17*O Dieu! tu ne dédaignes pas un coeur brisé et contrit (fr.)* [4] /51.17 *The sacrifices of the Lord, they are a broken spirite: God thou wilt not despise a heart that's broken and contrite (eng.)* [5, 123] /51.19 *Il mio sacrificio o Dio, è uno spirito contrito, un cuore contrito e umiliato tu non disprezzi o Dio*(it.) [6, 506] explică bunătatea lui *Dumnezeu* (în calitate de simbol somatic implicit) față de omenire exprimată prin semele: *ajutor* [+], *grație* [+], *har* [+], *îndurare* [+], *milă* [+], *milostivire* [+], în schimbul smereniei, evlaviei, pioșenie, supușeniei, exprimate cu ajutorul simbolului somatic *inima înfrântă și smerită* [+] ce poartă conotație pozitivă.

Analizând câteva dintre semnificațiile simbolurilor somatice din Psaltire, concludem că circumstanțele în care este utilizat simbolul somatic sunt decisive,

mai mult, somatismele apropriază ponderea, conotația și caracteristicile persoanei de referință. Prin urmare, orice somatism din Biblie, însușește calitatea de sinecdocă pentru faptul că întruchipează persoana în sine, însușindu-i trăsăturile caracteriale. Zicerile biblice poartă caracter universal în orice limbă nu le-am cita. Universalitatea și actualitatea gândurilor, ideilor și concepțiilor biblice creează o antiteză cu evoluția dinamică a lumii și a universului în general, pentru că până la urmă ceea ce este foarte important pentru omenire, nu suportă modificări prea mari și deci rămâne stabil, statornic, trainic și de neschimbat. Este oportun să menționăm că simplitatea și, în același timp, accesibilitatea simbolului somatic a făcut ca omul să recurgă la acesta încă din cele mai vechi timpuri, pentru a-și exprima gândurile, ideile, conceptele, obiectele, uneltele, trăsăturile caracteriale etc. Aplicând metode de analiză asupra simbolului somatic, concludem că identificarea și aprecierea verosimilă a acestuia este posibilă doar în circumstanțe textuale, datorită faptului că orice simbol somatic însușește trăsăturile distinctive ale obiectelor sau ale persoanelor de referință. Constatăm așadar utilitatea multidimensională a simbolului somatic declarându-l drept macrofigură multifuncțională.

BIBLIOGRAFIE:

1. MANOLII A. Textul religios: limbaje și sublimbaje. În: Limba română actuală: normă și diversitate stilistică. p.192- 199, Chișinău, 2018.
2. BĂRBULEANU A. Limbajul religios românesc actual. Craiova: Editura Universitaria, 2013.
3. BIBLIA, Complexul de Edituri al Bisericii Ortodoxe din Moldova, Chișinău 2004, ISBN 9975-9715-1-2
4. https://www.info-bible.org/lsg/19.Psaumes.html (accesat 17.03.2019).
5. THE WHOLE BOOK OF PSALMS, England, Quinta Press, 2013, 314 p.
6. LA GRANDE BIBBIA DEL GIUBILEO,a cura di G. Ravasi, Rossano, Edizione San Paolo 1997, 1151 p.
7. https://dexonline.ro/definitie/cap (accesat 17.03.19)
8. https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/face/32561/locution (accesat 17.03.19).
9. ZINGARELLI N. Vocabolario della lingua italiana, Edizione Mondolibri, Milano, 2005, 1248 p.
10. http://magazinistoric.ro/adevarul-despre-o-expresie-celebra-capul-cese-pleaca-sabia-nu-l-taie-1/ (accesat 20.03.19).
11. https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/head_1?q=head (accesat 23.03.2017).

METAFORA CULORII ÎN DISCURSUL POLITIC

Ana PLEȘCA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Culorile sunt suportul gândirii simbolice. În vocabularul politic apar nume de culori care alcătuiesc metafore și prin care sunt simbolizate, tradițional, programe și orientări (de ex., „roșu" este culoarea partidului comunist și a celui socialist, „negru" este culoarea fascismului, **„**verde" se folosește pentru desemnarea partidelor/ grupurilor ecologiste din diferite țări, „albastru" e culoarea preferată a europenilor etc.). Deși, în culturile lumii, culorile au sensuri diferite, în politica internațională, cu mici excepții, culorile își păstrează aceeași valoare simbolică. În politica actuală a Republicii Moldova culorile ce vizează partidele politice și apar frecvent în discursurile reprezentanților acestora sunt, în special, *roșu, albastru* și *verde,* semnificația cărora o vom analiza în acest articol.

Cuvinte-cheie: *culoare, semnificație, valoare simbolică, metaforă, vocabular/ limbaj politic*

Abstract: Colours are the support of symbolic thinking. In the political vocabulary there appear colour names that make up metaphors and which are traditionally symbolized programs and orientations (eg: «red» is the colour of the communist and socialist parties, «black» is the colour of fascism, «green» is used for the designation of parties / environmental groups from different countries, «blue» is the preferred colour of Europeans, etc.). Although, in the world's cultures, colours have different meanings, in international politics, with few exceptions, colours retain the same symbolic value. In the current policy of the Republic of Moldova, the colours that are aimed at political parties and frequently appear in the speeches of their representatives are, in particular, red, blue and green, the significance of which we will analyze in this article.

Keywords: *colour, significance, symbolic value, metaphor, vocabulary / political language.*

Căutând semnificații în culoare, cercetătorii încearcă să cunoască ființa umană și legitățile existenței ei, căci culorile, se știe, sunt suportul gândirii simbolice. De notat că semnificația cromatică, în diferite domenii, este, de regulă, generală sau, mai bine spus, universală: o culoare sau alta, va fi interpretată în pictură, în poezie în onirism etc. la fel.

Și în vocabularul politic apar uneori nume de culori prin care sunt simbolizate, tradițional, programe și orientări. După cum notează Rodica Zafiu, „în dicționarele românești curente din perioada comunistă, sensul secund, de „apartenență politică", al cuvântului *culoare* era precedat, prudent, de paranteza explicativă „în trecut" (DLRM 1958, DEX 1975); în MDE 1978, sensul consi-

derat pe nedrept ca fiind învechit dispărea cu totul. Restrângerea la trecut nu e, firește, o constatare lingvistică, ci o intruziune politică: obsesia partidului unic se asocia probabil cu interdicția de a mai imagina pluralitatea, de a vorbi, chiar ipotetic, de mai multe culori. Sensul nu a dispărut niciodată din limbă; firescul cu care astăzi se vorbește de *curcubeu politic* ori de *cameleonism* îi confirmă persistența." [1,p. 107] (de ex., „parada partidelor moldovenești și *curcubeul politic*" [2])

Prezentăm câteva exemple din presa RM, prin care demonstrăm utilizarea cuvântului „culoare" cu sensul de „apartenență politică":

„cum și-au schimbat *culorile* politice centrele raionale din țară…" [3];

„*culorile* politice ale orașelor Moldovei, în urma alegerilor locale" [4];

„*culorile* se schimbă, dar realitatea nu", „de la o *culoare* la alta, politicienii au un singur scop – să dea jos concurenții" [5];

„legătura dintre modelul economic al Moldovei și *culoarea* politică a puterii" [6] etc.

Culorile înlocuiesc denumirile partidelor și în propoziția: „În urma alegerilor parlamentare din acest an, harta Moldovei este, preponderent, de culoare *roșie şi verde*, adică reprezintă opțiunile electorale ale simpatizanților Partidului Comuniștilor și Partidului Liberal Democrat din Moldova" [7] sau, după alegerile în consiliile locale, în presă stestăm: „Moldova între roșu, verde, albastru și azuriu" [8]. Iar citind declarația MAE (Vitalia Pavlicenco) din 2009, în finalul căreia găsim sloganul: „Alb, albastru, galben, verde – și Moldova nu se pierde" ne dăm seama că e vorba tot despre partidele politice, înlocuite metaforic prin culori: („Sunt convinsă că PLDM, PL, AMN și MAE trec de pragul electoral, că doar aceste partide inspiră credibilitatea pentru o schimbare adevărată în RM". [9]

În politica actuală a Republicii Moldova culorile ce vizează partidele politice sunt, în special, *roșu, albastru* și *verde.* Semnificativ în acest sens este enunțul:„Pentru ca lucrurile să meargă liniștit în Republica Moldova, Guvernul nu trebuie să fie nici *roșu*, nici *verde*, nici *albastru*, nici de culoarea curcubeului. Guvernul trebuie să aibă doar doua calificative – profesionist și responsabil" [10].

Dintre toate culorile, **roșul** are cel mai puternic efect asupra creierului uman. El ne intimidează adversarii, ne crește performanțele și ne influențează – efecte demonstrate de experimente. Când strămoșii noștri au început să-şi picteze corpul, au folosit mai întâi un ocru roșu, culoarea sângelui, simbolul vieții, dar şi al morții. Deloc întâmplător, asociem roșul cu puterea, cu agresivitatea.

Potrivit psihologilor, culoarea roșie incită și stârnește puternice emoții, atât pozitive, cât și negative (este culoarea lui Cupidon și a diavolului, a dragostei pătimașe și a războiului, a seducției și violenței, a sângelui și a focului).

În diferite culturi ale lumii, roșul are anumite semnificații. În China, de pildă, și în cea mai mare parte a Asiei, aceasta este culoarea norocului, a fericirii

și a prosperității. Din acest motiv, miresele din China poartă, în mod tradițional, rochii de culoare roșie. La fel, în India și Nepal, miresele se îmbracă în sari-uri roșii. În Japonia, un kimono roșu simbolizează fericirea și norocul, iar în India, roșul semnifică puritatea dătătoare de viață. În Rusia, dar și în alte țări, roșul este un simbol al comunismului și al revoluției. Totodată, simbolismul culorii roșii este asociat cu primejdia și răul în Orientul Mijlociu, iar în Africa de Sud este culoarea doliului. [11]

Culoare a extremelor, roșul tinde să aibă aceleași semnificații în toate culturile și tradițiile lumii. De exemplu, roșu este culoare internațională pentru „stop" și e cel mai frecvent întâlnită pe steagurile lumii. De notat că „roșu" apare pe locul trei, după cuvintele „negru" și „alb" în toate limbile lumii.

În politică, în special în fostele țări ale URSS și ale lagărului socialist, inclusiv în Republica Moldova, roșul este culoarea partidului comunist și a celui socialist. Aceste partide utilizează simbolistica roșului cu orice ocazie (drapel, carnet, inscripții etc.). De observat însă că ele, partidele, nu-şi asuma explicit această culoare ca denumire. În lucrarea sa *Limbaj și politică*, R. Zafiu menționează că „dicționarele înregistrau sensul adjectival „inspirat, pătruns de idei revoluționare; creat de o mișcare revoluționară" (DLRM, DEX 1975) şi pe cel substantival, de „adept al unor idei progresiste sau revoluționare, luptător pentru cauza unei revoluții" (*ibid.*); definițiile, evident pozitive, apreciative, nu cuprindeau în niciun caz formularea (curentă în dicționare străine contemporane de același tip – Lexis, Robert, Random House etc.) „comunist; de extremă stângă". Dicționarele de după 1989 suplinesc golul: DEX 1996 (ca și cel din 1998 sau 2009 [12], menționează la sensul figurat al adjectivului „roșu": „comunist", iar pentru substantivul corespunzător prima definiție este „adept al comunismului" [1, p. 107].

Cu acest sens („adept al comunismului") este folosită și sintagma metaforică „ciuma roșie": „Acum eu văd fotografii că uite au plecat lumea din țară în 2015 - 2018. Cine a închis școlile ca să plece copiii din sate? Și ei strigă *ciuma roșie*? Vreau să vă aduc aminte: albaștri, voi golubâie ați fost, galbeni și verzi ați fost la guvernare" [13], a precizat președintele Republicii Moldova, Igor Dodon.

De notat că poetul polonez Jósef Szczepánski, în poezia *Ciuma Roșie* (Czerwona Zaraza), face referire tot la comunism. Scris în 29 august 1944, poemul exprimă deznădejdea insurgenților polonezi anti-naziști de a-i vedea pe sovietici așteptând tacticoși pe malul estic al Vistulei ca naziștii să-i extermine (patrioții polonezi porniseră acțiunea de eliberare a Varșoviei în speranța că vor primi ajutor din partea sovieticilor). Poemul exprimă, simplu și tulburător, paradoxul istoric din care Polonia, prinsă între nazism și comunism, nu va reuși să iasă cu adevărat decât peste ani: „Te așteptăm *Ciumă Roșie* / să ne scapi de *Ciuma Neagră*" („Czekamy ciebie, czerwona zarazo, byś wybawiła nas od czarnej śmierci"). Astfel, atât metafora *ciuma roșie*, cât și metafora *ciuma neagră* devin

metafore ale pericolului și ale morții, metaforă care nu are o singură culoare. Orice pulsiune totalitară e ca o ciumă. Dar mai presus de toate, orice tendință care pune în pericol adevărul și valorile morale pune în pericol, ca o boală necruțătoare, umanitatea din fiecare dintre noi.

Menționăm că, în politică, „negru" este culoarea fascismului. „Cămășile negre" (Squadristi) este denumirea metonimică a trupelor armate ale Italiei fasciste de pe timpul lui Mussolini. Este ușor de intuit că, mai târziu, Cămășile Negre ale lui Mussolini au devenit sursa de inspirație a Cămășilor Brune ale lui Hitler.

De altfel, **negru** este o culoare controversată. Pe de o parte, este asociată demonilor, vrăjitoarelor; pe de altă parte, durabilității și încrederii. Pe de o parte inspiră autoritate și putere, pe de altă parte – disperare, jale. Pe de o parte, simbolizează răutate și activități criminale; pe de altă parte – constanță, prudență și înțelepciune.

Simbolic, negrul este înțeles cel mai adesea sub aspectul său negativ. Plasat în dedesubtul lumii, negrul exprimă pasivitatea, starea de moarte deplină. Negrul este, așadar, o culoare de doliu – şi nu ca albul, ci într-un mod mai copleșitor. Doliul alb are în el ceva mesianic, el indică o absență temporară. Albul este culoarea de doliu a regilor şi a zeilor ce trebuie şi urmează să se renască. Despre doliul negru se poate spune că este doliul fără speranță. Doliul negru înseamnă pierderea definitivă, prăbușirea pe vecie în Neant.

În discursurile politice actuale culoarea „negru" (dar și „alb") este utilizată în expresii metaforice cotidiene, fără nuanță politică evidentă:

„când aude cuvântul Justiție vede *negru* în fața ochilor" [14];

„a simțit că i se pregătește *șnurul* negru" [15];

„protest *în negru* – un apel lansat de liderul PAS Maia Sandu" [16];

„fulare *albe* pentru zile *negre*" [7];

„de mâine conducerea va avea zile *negre*" [17];

„Presupun relații de ostilitate politică… Prognozez zile *negre* pentru Andrei Năstase în relația cu Consiliul Municipal" [6] ;

„nopți *albe* și zile *negre* în Europa" [18].

O ală culoare din politica RM – **verdele.** Culoarea, în general, are multe semnificații. Cel mai des este folosită pentru a simboliza natura. Prin corelație simbolizează și viața, tinerețea, renașterea, speranța și vigoarea. Anume de aceea culoarea **verde** e folosită pentru desemnarea partidelor/ grupurilor ecologiste din diferite țări. Se utilizează atât ca adjectiv: „Partidele *verzi* (ecologiste), până acum mai puțin vizibile, au înregistrat rezultate foarte bune în cadrul scrutinelor" [19], cât și, mai des, ca substantiv: „*Verzii* Europeni reprezintă cu mândrie dezvoltarea durabilă a umanității…" [20] sau „*Verzii* din Moldova cheamă la proteste fără violențe" [21] ori „obiectivele verzilor din RM în parlamentul european…" [20].

Verdele este culoarea pe care ochiul o acceptă cel mai ușor și poate îmbunătăți vederea. Este o culoare care are un efect neutru asupra psihicului uman. Această culoare este utilizată în camerele unde așteaptă oamenii care vor fi filmați pentru a apărea la televizor. Verdele este deseori utilizat și în spitale, întrucât relaxează pacienții.

Dar verdele comportă și câteva semnificații negative. Pe lângă imaturitate, această culoare poate transmite imboldul de a pune stăpânire asupra lumii şi oamenilor, a privi existența prin prisma materialismului, a aduna cu orice preț cât mai mute posesiuni. Alături de posesivitate, inclusiv în dragoste, verdele este corelat adeseori cu invidia şi gelozia. Pe de altă parte, este culoarea folosită ca avertisment față de substanțe chimice potențial periculoase.

Semnificația culorii verzi pe cuprinsul lumii este diferită. În multe părți ale lumii, verdele simbolizează siguranța, securitatea. Este culoarea emblematică a Irlandei, semnificând vastele dealuri înverzite de aici, precum şi sfântul patron al acestei țări, Sfântul Patrick. La chinezi, pietrele verzi de jad reflectă virtutea şi frumusețea, iar pentru japonezi, verdele este simbolul vieții eterne. Din cauza asocierii cu primăvara, în Portugalia verdele este culoarea speranței etc.

Verdele (ca și „negru") intră în expresia „cămășile verzi" și, după cum menționează R. Zafiu, „a ajuns să desemneze curent în română fenomenul şi ideologia legionară. Obsesia simbolisticii culorii a acționat aici şi mai puternic, în primul rând prin cenzură. Dicționarele n-au înregistrat sensul tabu: circulau însă în perioada comunistă recomandări propagandistice orale de evitare a culorii – de pildă pentru literele diverselor lozinci." [1, p. 107]

În politica RM, partidul pe care îl simbolizează culoarea verde este PLDM-ul:

„peisajul politic de la Chișinău şi-a adăugat mai multe culori – bleul liberal, *verdele liberal-democrat* şi albastrul democrat" [19];

„se pare că *verdele* lui Filat nu mai prinde bine nici la față și nici politic" [22];

„doar că și păpușar, și contrabandist e unul singur – acel mai *verde* primministru" [23].

O altă culoare „politică" a RM e **albastrul.**

Până a prezenta câteva exemple de utilizare a acestei culori în discursurile politice, menționăm câteva semnificații generale ale acestei culori. Albastrul reprezintă singurătate, tristețe, depresie, dar și înțelepciune, încredere, loialitate. Când porți albastru la interviurile pentru angajare arăți că ești o persoană loială și capabilă să se dedice binelui firmei. Totodată, albastrul relaxează sistemul nervos, el dă efect de somnolență, îi face pe oameni contemplativi. E o reacție opusă roșului. Albastrul deschis – calmează. Albastrul închis însă dă senzația de răceală.

În cultura americană, albastrul a devenit, în timp, un simbol al depresiei și mâhnirii. „To feel blue" înseamnă literal „a te simți „albastru"", dar are semnificația de „a te simți trist, cuprins de tristețe." De altfel „tristețea" albastrului e vizată și de DEX : „(Fig.) Melancolic. Trist. Sumbru". Iar sintagma *Inimă albastră* are semnificația „suflet trist". [12]

Ca și în cazul altor culori, albastru are variate semnificații în culturile lumii, atât pozitive, cât și negative. Astfel, în credința iudaică, albastrul este culoarea sfințeniei. Grecii antici credeau ca albastrul are capacitatea de a apăra de ochiul rău / deochi. Filosofii din Roma antică își arătau rangul purtând robe albastre, iar în Franța, albastrul profund este asociat cu regalitatea și aristocrația. Această semnificație o păstrează expresia „sânge albastru". În Egiptul antic, pielea albastră a zeului Amon semnifica divinitatea. În China însă, albastrul este culoarea imortalității, iar în Iran – a doliului. În Germania, angajații sunt anunțați că sunt concediați printr-un „plic albastru" (Blaue Briefe).

Dar, albastrul este culoarea preferată a europenilor (drapelul Uniunii Europene), surclasând verdele şi roşul. „Discret, puțin apreciat şi poate chiar disprețuit în Antichitate, traversând oscilațiile istoriei, dar şi controversele științei, declanșând o adevărată revoluție artistică în Evul Mediu când devine culoarea celestă prin excelență, albastrul a ajuns în ziua de azi să decoreze marile instituții europene şi să fie prezent în simbolistica celor mai multe drapele şi distincții oficiale de stat". [19]

În politica RM, albastru e culoarea partidului democrat, iar albastru deschis (azuriu) – a PL-ului.

Tenta politică a culorii e evidentă în replica ambiguă a lui Igor Dodon (socialist) adresată lui Mihai Ghimpu (liberal) în una din ședințele Parlamentului în 2016: „Iar celor care vorbesc de steaua roșie, o să le spun: mai bine să fiu *roșu* decât *albastru*" [24].

Așadar, termenii cromatici funcționează, în limbajul politic, în special ca semne de recunoaștere a partidelor. Cu mici excepții, simbolurile culorilor păstrează aceeași semnificație în politica internațională.

BIBLIOGRAFIE:

1. ZAFIU, R. Limbaj și politică, Ed. Universității din București, 2007.
2. http://www.evzmd.md/politica/ [accesat: 11.10.18]
3. http://www.basarabia.md/ [accesat: 23.09.18]
4. https://www.realitatea.md/ [accesat: 11.10.18]
5. http://diez.md/ [accesat: 1.11.18]
6. http://tribuna.md/ [accesat: 29.09.18]
7. https://www.timpul.md/ [accesat: 23.09.18]
8. http://protv.md/stiri/politic/ [accesat: 4.11.18]

9. http://www.pavlicenco.md/tag/nemanipulare/ [accesat: 29.09.18]
10. http://aHYPERLINK «http://actualitati.md/»ctualitati.md/ [accesat: 12.10.18]
11. EVSEEV, I. Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale. Ed. „Amarcord", Timișoara, 1994 http://www.academia.edu/13922869/disctionar
12. https://dexonline.ro/definitie/ [accesat: 11.09.18]
13. https://www.prime.md/ro/ [accesat: 31.10.18]
14. https://circulpolitic.ro/ [accesat: 12.10.18]
15. https://www.digi24.ro/ [accesat: 15.10.18]
16. https://unimedia.info/ [accesat: 19.10.18]
17. https://www.news.ro/ [accesat: 4.11.18]
18. https://www.cotidianul.ro/ [accesat: 12.10.18]
19. https://adevarul.ro/ [accesat: 29.09.18]
20. http://www.partidulverde.ro/ [accesat: 11.09.18]
21. http://www.ipn.md/ro/politica/ [accesat: 15.10.18]
22. https://stiri.md/ [accesat: 12.10.18]
23. https:/HYPERLINK «https://www.privesc.eu/arhiva/»/www.privesc.eu/arhiva/ [accesat: 19.10.18]
24. http://inprofunzime.protv.md/stiri/politic/[accesat: 23 .09.18]

DISCURSUL TURISTIC ÎNTRE METAFORĂ ȘI PRAGMATISM LINGVISTIC

Inesa FOLTEA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: *Metafora* ca formă specifică de "transfer de trăsături semantice" între două obiecte, între doi termeni în scopul obținerii unui sens nou, este cunoscută demult. Istoria acestui trop începe cu istoria homo sapiens, din momentul când acesta a intuit că pentru a renova "lucrurile" trebuie să le numească „mai altfel".

Discursul turistic de abia începe să-și contureze frontierele. În plan diacronic – de cercetare el nu poate încă concura cu alte discursuri cum ar fi cel juridic, diplomatic, științific.

Azi nu putem concepe o bună gândire la nivel de industrie turistică fără o exteriorizare într-o formă și într-un limbaj perfect adecvate. În această "bună gândire" metafora joacă un rol de frunte, dacă nu chiar unul primordial.

Interesul persuasiv și accesibilitatea discursului turistic se leagă de actualitatea metaforei, a mecanismului semantic complex pe care aceasta o are.

Metaforele discursului turistic au o funcție mai întâi de toate de "a captura", de a dori ca "lucrurile" să fie subtilizate, chiar stilizate. Ele au mereu o încărcătură conotativă sporită, individualizată.

Cuvinte-cheie: *limbaj, discurs, discurs turistic, metaforă, metaforizare, normă literară, uz, pragmatism linguistic, persuasiv, persuasiune, a persuada.*

Abstract: *The metaphor*as a specific form of "the transfer of semantic features" is known for a long period. It can be between two objects, between two terms in order to obtain a new meaning. The history of this trope begins with the history of homo sapiens, from the moment the later had the intuition that in order to renew "things" had to give "other names".

The touristic discourse only starts to shape its limits. In a diachronic way – of the research, it cannot compete with other types of discourse as juridical, diplomatic, or scientific…

Today we cannot imagine for a good thinking at the level of touristic industry without shaping it in a form and in a perfect language. In this "good thinking" the metaphor has a leading role, or even the most important one.

The persuasive interest and the accessibility of the touristic discourse are interconnected with the metaphor, at the level of its complex semantic mechanism.

Metaphors of the touristic discourse has a function "to catch" the things and to wish that "these things" to be rustled. They always have a big individualized, connotative meaning.

Keywords: *way/manner of speaking, parlance, oration, touristic speech, harangue, metaphor, metaphorize, literary norm, usage, linguistic pragmatism, persuasive, persuasion, to persuade.*

Limbajul turistic, care în mare parte se situează în domeniul limbii literare, este în plan lingvistic, mai întâi de toate, *persuasiv.* Utilizând acest termen, avem în vedere semnificația lui de bază: "care urmărește sau are darul să convingă pe cineva să creadă, să gândească sau să facă un anumit lucru; care este convingător".

Când calificăm cu ajutorul acestui adjectiv: *discurs persuasiv, context persuasiv, declamare, citire persuasivă*, valorile expresive, emotive ori afective sunt obligatorii. Nu poate fi creat un discurs persuasiv, mai ales în turism, fără ca denotatul să fie plasat pe un loc secundar. Despre valoarea conotativă, care și constituie pivotul persuasivului, notăm că aceasta este utilizată în sensul de „valori emotive, afective ori expresive", care apar suplimentar față de denotația cuvintelor. [5, p.100]. Discursul turistic este un produs al experienței personale de a vedea, prezenta și comenta lucrurile. Contextul acestuia volens nolens este figurativ, iar metafora lui oscilează între una tradițională și cea individuală. Dacă admitem că turismul, limbajul turismului poate constitui un stil, un limbaj specific, apoi el inevitabil se caracterizează prin abundența de conotații. În lingvistica contemporană conotația se definește prin totalitatea sensurilor colaterale ale unui cuvânt, care deviază valoarea conotativă și care apare în funcție de context sau de experiența, fantezia, talentul celui care realizează discursul. Deci într-un discurs turistic conotativul are o funcție primară. El poate fi obținut printr-o exploatare a tropilor.

Termenul *"metaforă"* este direct legat de un alt termen – *imagine* (*image* – fr.; *image*-angl; die *Vorstellung*- germ.), care este plurisemantic. Riscăm să confundăm între *imagine* – expresia lingvistică a unei analogii și *imagine* –în sensul reprezentării mintale, cu toate semnificațiile acesteia, prezentată de către ceretătorul St. Ullmann [11, p. 41-60]. Deși lucrarea acestui savant are o vechime de aproape șase decenii, ea nu și-a pierdut actualitatea și ar putea servi plenar la elaborare articolelor lexicografice dedicate *imaginii, imaginii poetice, imaginii prozaice, imaginii metaforice* etc.

Lingviștii sunt preocupați îndeosebi de prima semnificație – de imaginea care vizează expresia lingvistică a unei similitudini ori analogii. Conform formulei lui C. Day Lewis, orice imagine poetică este într-o oarecare măsură metaforică: ea este o oglindă a vieții în care poți contempla nu doar propria înfățișare, ci mai degrabă o realitate despre propria înfățișare. [2, p.21-22]. Știm că există două tipuri fundamentale de raporturi asociative: cele care sunt fondate pe baza asemănărilor între doi termeni și cele care se bazează pe contiguitatea lor, pe coexistența într-un singur context psihic.

Din cele expuse mai sus putem ușor conchide că putem găsi și imagini turistice exprimate prin metafore literare cu iz poetic, prezente în sursele publicistice: *vița de vie mireasă eternă a Moldovei; plânge vița când o curățim, cântă vița când o dezbrăcăm; tradiții sfioase de îngrijire a viței de vie; vița de vie adusă de*

agamenonii noştri. Numărul metaforelor legate de „vița de vie" este impunător. Avem imagini turistice legate de locurile superbe ale acestui plai: *țară de vis, țară de rai, țară de doine, sfântul plai; Mica Elveție – Basarabia, începe cu stâncile de la Briceni...*

Natura bogată a Moldovei atrage pe meleagurile noastre mulți amatori ai turismului ecologic. Industria turismului în R. Moldova este încă la capitolul "incipient". Din varii motive, nu putem încă afirma că avem cu adevărat o industrie a turismului. Un lucru este cert: pentru a atrage cât mai mulți turiști cu ajutorul agențiilor de turism, avem nevoie de publicitate, de arta persuasivă a acesteia, de implicarea complexă a mai multor departamente/structuri. Un cuvânt aparte în această activitate complexă va avea stilistica discursului turistic, care, practic, n-a fost încă supusă cercetării și imaginea ca reflectare a unui obiect sub forma unor senzații, percepții sau reprezentări – în plan psihologic.

Pentru a analiza mecanismul metaforei "turistice" am examinat o serie de ghiduri, care ne prezintă Moldova turistică sub varii aspecte, după cum urmează:

- *Cultural tourism* (Turism cultural);[3, p. 2-3]
- *Eco tourism* (Turism ecologic);[4, p. 2-3]
- *SPA tourism* (Turism balnear); [10, p. 2-3]
- *Rural tourism* (Turism rural); [9, p. 2-3]
- *Wine tourism* (Turism vitivinicol).[13, p. 2-3]

Opțiunea noastră pentru termenii *discurs turistic, metafora discursului turistic, figură de stil* din discursul turistic nu este întâmplătoare. Dimpotrivă, ea este determinată de situația la zi a turismului național și internațional, pe de o parte, și de inovarea lexicului limbii și a normei limbii literare, pe de altă parte.

Turismul și tot ce se raportează la această industrie cunoaște o dublă evoluție: *turism constructiv* și *turism extensiv.*

Turismul constructiv prevede o rediscutare și o reanalizare a conceptelor și postulatelor fundamentale între realitatea de ieri și necesitatea la zi (ex.; clientul-turist și-a lărgit orizontul de percepere a vacanțelor. El face interferențe de conținut între o vacanță ecologică, de exepmplu, și o vacanță în exclusivitate rurală ori culturală).

Turismul extensiv prevede o lărgire spontană a domeniilor. Rectificările itinerarelor turistice pot fi făcute pe parcurs (ex.: clientul-turist dorește o vizitare mai detaliată a obiectivelor pe o anumită destinație).

Evoluția industriei turistice schimbă practic radical materialul lingvistic al discursului.Există o lucrare mai veche dedicată *Vinului și Viței-de-vie* publicată în anii 70 ai sec. XX, elaborată de un savant al timpurilor în domeniul cultivării viței-de-vie Peliah Mecislav, autor al multor studii despre vin și enologie în general. Toate cele 5 capitole ale ediției au la bază metaforizarea și tot ce este legat de persuasivitate prin metaforă. Numărul autorilor citați în carte este de peste 150

– sunt autori care au scris despre „poetica vinului”, de la Homer și Abu Ali ibn Sina, zis Avicenna, [14, p.31, 33], de la Navoi și Omar Khayyam, la Baudelaire, Rolland, Zadnipru, A. Codru și alții. [14, p.95-106]. Absolut toți acești autori n-au putut evita gândirea metaforică la capitolul „*a povesti despre vița-de-vie, a nara vinul..”* Un studiu al mecanismului metaforic de altă dată (în plan diacronic) al limbajului vinului, de la plantarea viței-de-vie până la cel al degustării) ar demonstra cât de diferite sunt sistemele de simboluri senzoriale și de reguli ale gesturilor, proiectate întru a exprima vinul în mod diferit, în funcție de epocă, popor, destinație.

Din acest motiv fiecare cuvânt din discursul turistic consacrat vinului are un semnificat individual, propriu, care rezultă din mariajul conținutului logic îmbinat cu cel metaforic. Acestea din urmă țin de psihologie de sistemul de comunicare, de sintetizarea stilistică și, nu în ultimul rând, de filosofia limbajului actualizat: expunere orală sau textul literar.

În general, când vorbim despre arta vinului și a viței-de-vie, limbajul devine variat, metaforizat, epitetizat, avându-se în vedere „Cât bem, cu cine bem, de ce bem și ce bem”. Studiind materialul lingvistic, putem conchide că limbajul discursului turistic este unul literar, conotativ, departe de ceea ce R. Barthes numea „gradul zero al scriiturii” [1].

Tropii (*metafora, metonimia, personificarea, alegoria, comparația individuală, eufemismul, litota, hiperbola, etc.)* sunt mereu actualizați și „exploatați” mai ales în tabelele și medalioanele de prezentare a „curiozităților turistice”.

Discursul turistic ține de textul emotiv-expresiv; promovează sensibilitatea, se adresează imaginației receptorului (turistului), cuvântul este mai mult metaforizat și plasat în contexte expresiv-emotive. Nu putem confirma că prezentatorul/prezentatoarea „curiozității turistice” are libertatea absolută în utilizarea materialului lingvistic. Mai degrabă el/ea folosește un text deja bine elaborat, un text ce ține de respectarea cu exactitate a normelor limbii literare; referentul lor nu face parte dintr-o lume imaginară, acest referent este real, prezent, activ. Turistul de azi face parte din grupul marcat de dictonul „vreau să știu” sau „doresc să aflu ceva nou azi.” Funcția textului turistic este mai întâi cea de informare/comunicare, apoi cea estetică. Din punct de vedere stilistic, discursul turistic este o mini-operă cultural-literară în care conotativul domină denotativul, emotivul prevalează asupra științificului, dar nu-l eclipsează. Uneori textul-discurs turistic este un monolog sau dialog oral bine pronunțat, aproape artistic interpretat pe „scena” imaginară a obiectivului prezentat. În acest sens putem confirma cu certitudine că discursul turistic este cu mult mai aproape de stilul belles-letters (beletristic/artistic), în mare parte atât de specific domeniului literaturii. “Stilul beletristic (artistic) este specific domeniului literaturii, esteticului. El ține de textul emotiv-expresiv; promovează sensibilitatea, se adresează imaginației recep-

torului, cuvântul fiind întrebuințat cu sens figurat și plasat în contexte expresive". [6, p.43].

Asta nu înseamnă de loc că discursul turistic este mai distanțat de un alt stil, de exemplu, de cel publicistic, care este specific textelor din mass-media. Scopul principal al unui text de revistă, de emisiune de radio ori televiziune este, mai întîi de toate, de informare și formare a opiniei publice, pe când scopul unui discurs turistic este de „a informa emotiv, conotativ, expresiv". Am putea confirma congruența fericită a acestor două stiluri funcționale cu o singură condiție: limbajul standard, clișeizat este ocolit în discursul turistic.

Din cele expuse mai sus ne putem permite să afirmăm că metafora discursului turistic este una literară, plastică, conotativă, care scoate la iveală sensuri și corespondențe semantice noi. Aducem aici drept exemple întru confirmarea celor spuse doar câteva metafore, din uzul publicistic, cu accent de individualizare: *Dansul butoaielor în toamnă nu te lasă indiferent, dacă asculți atent muzica dogarilor din sat... O vie îmblânzită și mângâiată prin trudă și dăruire...;Vinul nostru, vin al Renașterii neamului... Sărmăluța moldoveanului seamănă cu o mică căciuliță din poveștile noastre, purtată de Făt-Frumos.*

Metaforele din discursul turistic pot fi clasificate conform celor mai importante domenii din turismul moldovenesc, de exemplu:

1. Metafore care au la baza lor imaginea viței-de-vie;
2. Metafore ale ospitalității moldovenilor;
3. Metafore ce descriu peisajele unicate din regiune;
4. Metafore create de somelieri în urma aprecierilor profesioniste de degustare a vinurilor și coniacurilor moldovenești;
5. Metafore ce țin de ecologie și de natura locală;
6. Metafore paremiologice de ieri și de azi.

Este de menționat că discursul turistic, ca specie, se dezvoltă odată cu industria turismului de care este generat și reflectă toate particularitățile și direcțiile acestui domeniu. Totodată, în cadrul lui apar numeroase tipuri de texte – unele tradiționale, cum ar fi tratatele științifice, articolele informative, studiile cu caracter economic, geografic, ecologic etc., iar altele strict specifice, cum ar fi: afișe, postere, ghiduri, hărți-trasee, albume, suvenire și multe altele. Acest „arsenal" informativ din domeniul turismului oferă numeroase piste de cercetare filologică.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARTHES R. Le Degré zéro de l"écriture, suivi de Nouveaux, Essais critiques, Paris, Editions du Seuil, 1972, 190p.
2. LEWIS C. D. The Poetic Image. Londres, Hesperides Press, 2006, 155 p. ISBN 978-1406735871

3. Cultural TOURISM (Turism cultural), Agenția Turismului, Tipografia-Sirius SRL, 2011, 32 p., ISBN 978-9975-57-001-5
4. Eco TOURISM (Turism ecologic), Agenția Turismului, Tipografia-Sirius SRL, 2011, 32 p., ISBN 978-9975-57-002-2
5. MANOLI I. Dictionnaire des termes stylistiqueset poétiques, Chișinau, Epigraf, 2012, 528p., ISBN 978-9975-109-93-2
6. MOLEA V. Oralitatea în configuranța stilurilor funcționale // Norma limbii literare între tradiție și inovație. Materialele simpozionului științific din 19 mai 2017, pp.37-45
7. Norma limbii literare între tradiție și inovație. Materialele simpozionuluiștiințific cu participare internațională din 19 mai 2017, Chișinău, CEP USM, 2017, 345p., ISBN 978-9975-71-906-3
8. ROVENȚA-FRUMUȘANI D. Semiotica discursului științific, București, Editura Științifică, 1995, 254p., ISBN 973-44-0151-3
9. Rural TOURISM (Turism rural), Agenția Turismului, Tipografia-Sirius SRL, 2011, 32 p., ISBN 978-9975-57-003-9
10. SPA TOURISM (Turism balnear), Agenția Turismului, Tipografia-Sirius SRL, 2011, 32 p., ISBN 978-9975-57-000-8
11. ULLMANN S. L"Image littéraire: Quelques questions de méthode//Langue et littérature. Actes du VIII-ème Congrès de la Fédération internationale des langues et littératures modernes, Liége, Univ. de Liége, 1961, fas. 161, 453 p.
12. VILLAR C. Le Discours diplomatigue, Paris, L'Harmattan, 2006, 286p., ISBN 2-296-01066-0
13. Wine TOURISM (Turism vitivinicol), Agenția Turismului, Tipografia-Sirius SRL, 2011, 32 p., ISBN 978-9975-57-005-3
14. ПЕЛЯХ М.Ф. Виноград и вино, Кишинев: Cartea moldovenească, 1975, 128с. ISBN 40405-337

COMUNICAREA ACTUALĂ: ASPECTE SOCIOLINGVISTICE ȘI INTERCULTURALE

DESPRE O CONTROVERSĂ LINGVISTICĂ BISECULARĂ: CUI APARȚINE PRIMORDIALITATEA? LIMBII ROMÂNE, LIMBII DACICE, LIMBII LATINE BARBARE SAU...?

Vasile BAHNARU
Institutul de Filologie „B. P. Hasdeu”

Rezumat: În articol se examinează cercetările de lingvistică din ultimii 20-25 de ani, în care se face tentativa de a demonstra că limba română nu ar descinde din cea latină, ci ar fi o continuatoare a limbii dacilor, în acest sens excelând Noua Școală Lingvistică Românească. În urma examinării unui imens material lingvistic, istoric şi areheologic, se demonstrează că această teorie este doar parțial corectă, în sensul că limba română nu este o descendentă directă a limbii latine. Evident, reprezentanții acestei direcții de cercetare exagerează, declarând că limba dacilor ar fi o cu totul altă limbă decât latina. Este adevărat că limba română, ca și celelalte limbi neoromanice, nu descinde direct din limba latină codificată în gramatici și vorbită de oamenii de cultură, scriitorii, oratorii și oamenii politici romani, ci descinde din dialectele vorbite în Balcani de populațiile antice, inclusiv de geto-daci, dialecte etichetate de protipendada romană ca fiind barbare, rustice, vulgare, toate fiind dialecte sau graiuri, inclusiv limba latină și cea a geto-deacilor, ale străvechii limbi trace. În fine, autorul atenționează pe toți cei care sunt preocupați de istoria poporului român și a limbii române, că ar fi indicat să se evite extremele şi să ne conducem de expresia latină *aurea mediocritas* „aurita cale de mijloc” – un fel de îndemn la cumpătare, la evitarea exceselor.

Cuvinte-cheie*: dac, get, limbă barbară, limbă dacă, limbă geto-dacă, limbă latină, limba priscă, limbă română, limbă rumână, limbă tracă, limbă vulgară, origine, pelasg, roman, trac*.

Abstract: In this article we examine the linguistic research of the last 20-25 years, the attempt to prove that the Romanian language would not descend from the Latin, but would be a continuation of the Dacian language, the New Romanian Linguistics School excelling in this sense. Researching and consulting a lot of linguistic, historical and archeological material, we demonstrate that this theory is only partially correct, in the sense that Romanian is not a direct descendant of Latin.Obviously, the representatives of this research centre exaggerate insisting on the statement that Dacian language would be a different language than Latin.It is true that Romanian, like other neoromanian languages, does not descends directly from the Latin encoded in grammars and spoken by Romanian culture writers, orators and politicians. It descends from the dialects spoken in Balkans by ancient populations, including Geto-Dacians, dialects considered by the Roman nobility as barbarous, rustic, vulgar, all of them being dialects or idioms, including the Latin and the ancient Thracian, the language of the Geto-Dacians.Finally, the author inform all those who are concerned with the history of the Romanian people and language that it would be advisable to avoid the extremes and to obey the Latin expre-

ssion *aurea mediocritas*„golden middle way" – a kind of advice to be temperate and to avoid the excesses.

Keywords*: Dacian, Geto-Dacian, barbarian language, Latin, Prisca, Romanian, Rumanian, Thracian, vulgar language, origin, Pelasgian, Roman*.

0. Romanistica, în special românistica, se pare că se află într-o criză absolută. Nu este vorba de studierea în sincronie a limbii române, ci mai ales de studierea ei în diacronie. În continuare, vom încerca să argumentăm această afirmaţie.

Lingviştii care studiază limba română şi istoria ei sunt, evident, informaţi că în ultimii 20-25 de ani a apărut o serie de studii, inclusiv monografice, în care se promovează ideea că româna (şi celelalte limbi romanice) nu ar fi de origine latină (Costi; Cueşdean 2001, 2006, 2006, 2017, 2012; Doboș, Gheorghe 1992, 1992, 1992, 2001, 2005, 2012), ci ar descinde dintr-o protolimbă, din care şi-ar trage originea şi limba latină. Toate aceste afirmaţii sunt lansate, de regulă, de persoane din alte domenii decât cel al lingvisticii, iar Academia Română, reprezentată de Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" şi Academia de Ştiinţe a Moldovei, având în calitate de exponent principal Institutul de Filologie Română „Bogdan P. Hasdeu", nu îşi expun poziţia, preferând să stea în expectativă. Se creează impresia că lingvistica oficială se consideră superioară în raport cu eforturile unor amatori sau diletanţi de a soluţiona problemele cele mai controversate şi mai complicate ale lingvisticii româneşti, din care cauză refuză să le acorde atenţia de rigoare. Mai mult chiar, nici profesorii universitari nu se alertează şi nu-şi exprimă opinia asupra acestei probleme.

Se pare totuşi că unicul lingvist care a luat atitudine faţă de noile tendinţe promovate de unii specialişti diu alte domenii decât lingvistica a fost acad. Marius Sala, care constata că „nu lipsesc amatorii de lingvistică care, ignorând metodele ştiinţifice, fac afirmaţii greşite, pentru specialişti adevărate erezii, spunând că latina şi daca erau de fapt aceeaşi limbă"(Sala 2012, 4.18).

În pofida acestei situaţii deplorabile, în cele ce urmează vom tatona problema în cauză în vederea identificării une soluţii acceptabile sau admisibile.

1.0. Aşadar, lingviştii care consideră limba română ca fiind mama tuturor limbilor europene (Cueșdan 2001, 2006, 2006, 2012; Gheorge 1992, 1992, 2001,2005, 2012; Iscru; Ioniță) sau chiar indoeuropeana comună (Cueşdean 2001, 2007; Doboș; Gheorghe 1 - 1992, 2 - 2005), prim grai european (Cueşdean 2001, p, 5, 47, 82) au constituit Fundaţia Gândirea și editează revistele *Getica* şi *Dacia Magazin*. Aceştia, beneficiind de anumite principii şi metode de cercetare, se consideră în drept să se declare ca aparţinând unui curent inovator pe care l-au intitulat NOUA ŞCOALĂ DE LINGVISTICĂ ROMÂNEASCĂ (Costi, p.104). În linii mari, putem admite că este vorba de o o banală şi deliberată opoziţie dintre vechi şi nou, totuşi situaţia este, în opinia noastră, mult mai complicată şi mai

complexă decât pare la prima vedere şi este rezultatul absenţei unei colaborări veritabile şi avantajoase dintre lingvişti, istorici și arheologi.

1.1. Pentru a ne edifica în poziţia teoretică a Noii Şcoli Lingvistice Româneşti, să examinăm în continuare esenţa acesteia într-un cadru mai extins, beneficind în demersul nostru atât de rezultatele obţinute de lingvistica modernă, cât şi de investigaţiile istoricilor moderni.

În primul rând, adepţii acestei direcţii de cercetare exclud în mod categoric originea latină a limbii române, etichetând această teorie drept una lipsită de logică şi de raționament, întrucât „limba străveche a dacilor era vorbită de o populaţie numeroasă şi răspândită pe un vast teritoriu, în timp ce latina, adică limba vorbită în Latium, nu putea fi creditată decât cu o vechime de câteva sute de ani, dacă e să ne luăm, să zicem, după anul de înfiinţare a Romei, 753 î.Hr.” (Ionică, p.33). Indiferent de modul de argumentare „problema adoptării unei limbi străine de către o populaţe în general analfabetă dar organizată într-o societate cu o cultură proprie coerentă şi stabilă, aşa din senin, nu poate fi decât o făcătură, cu alte cuvinte un fals istoric vădit”(Ionică, p.33), dat fiind că „istoria universală nu cunoaşte nici un caz similar de pieire a limbii unui popor ca urmare a unui război şi a unei stăpâniri parţiale şi vremelnice”(Ionică, p.33-34).

În al doilea rând, reprezentanţii Noii Şcoli Lingvistice Româneşti califică lingvistica românească tradiţională ca fiind o „dogmă oficială”, atribuindu-i determinative de tipul „dogmatică”, „oficială”, „pocită” (Costi, p.36, 103, 126). În această situaţie, autorii îşi exemplifică opiniile pe baza materialului lexical. Astfel, ei acuză lingviştii români de faptul că aceştia atribuie unui cuvânt oarecare „o origine, o etimologie, care nu poate să fie din limba română, pentru că se exclude participarea românilor la construirea propriilor cuvinte, întrucât se susţine, cu mici variante, teza transplantării limbii latine italice în Dacia şi împestriţarea acesteia cu un noian de vorbe împrumutate de la feluriţi năvălitori care ne-au călcat pământul de-a lungul primului mileniu d. C.” (Costi, p. 126). Modalitatea de interpretare a etimologiei cuvintelor româneşti este taxată drept „raţionament defectuos”, întrucât „dacă un cuvânt românesc seamănă cu unul latinesc, înseamnă că provine din latineşte (ex. *apă* versus *aqua*), dacă aduce cu unul din vsl, e din vsl. (*milui* versus *milovati*), dacă seamănă cu unul bulgăresc, e bulgăresc (*pleoapă* versus *pohlipka*)”, iar „dacă slova noastră nu seamănă cu niciuna străină, se spune că are origine necunoscută, nicidecum că e strict românească (Costi, p. 126).

În al treilea rând, neolingvistica românească refuză să recunoască existenţa limbii dacilor, aceasta fiind catalogată drept „o altă presupunere ... că a existat o limbă dacă, diferită de română, ce a dispărut, lăsând eventual urme în româneşte”(Costi, p. 127) şi ca urmare „originea cuvintelor este supusă unui capriciu, fără vreo explicaţie valabilă”, un exemplu fiind unele „cuvinte clasificate

ca fiind de origine necunoscută, în special pe temeiul unei pretinse asemănări cu limba albaneză". Această posibilitate de interpretare etimologică este respinsă pe motivul că în acest caz „limba latină ar fi stratul, iar limba vorbită de daci - presupus a fi fost alt neam decât neamul nostru, o evidentă eroare – ar fi fost substratul şi tot ce s-a „adăugat" ar fi adstratul, formulă savantă care ascunde, de fapt, o logică bizară", ipoteză care ar reclama că „vocabularul moştenit ar avea origine dual㠄, adică ar include cuvinte găsite ca având obârşie latină, dar şi pe cele pretins „dacice" (uneori considerate ca făcând parte din substrat) în rândul cuvintelor să le zicem româneşti, fără să se recuoască explicit că ar putea fi vorba de cuvinte româneşti născocite de români" (Costi, p. 127).

În al patrulea rând, sunt combătute cu vehemenţă „falsificările etimologice", pe baza cărora „limba română este considerată nouă pe scena istoriei şi neproductivă, iar lexicul său este din împrumuturi", astfel încât „aşa-zişii donatori sunt vecinii care, deşi n-au convieţuit cu românii, le-au dat totuşi cuvinte"(Ionică, p. 36), situaţie explicată prin faptul că lingviştii din secolul al XIX-lea au utilizat gramatici şi dicţionare elaborate de autori alogeni (Moses Gaster şi H. Tiktin sunt evrei, A. Cihac are ascendemţă cehă). În baza celor afirmate anterior, cum că limbă română este una debitoare, mai ales limbii ruse, a constituit „conceptul de bază în lingvistica românească de după război şi, mai ales, în timpul comunismului ai cărei corifei au fost de data aceasta români", care „au creat o istorie pocită a poporului şi a limbii române, care, cu largul concurs al instituţiilor de specialitate, s-a consolidat şi a devenit o fortăreaţă a confuziei naţionale" (Ionică, p. 36). Totodată, toate studiile de lingvistică şi de istorie s-au publicat „sub ochiul vigilent al unei cenzuri care apăra o dogmă rigidă", „noţiunea de adevăr ştiinţific a fost distorsionată până la absurd şi aparatul de propagandă şi-a făcut din plin datoria, atât pe plan local, cât şi pe plan european, difuzând false teorii ce privesc aspecte esenţiale ale culturii româneşti în universităţi, edituri şi academii", această politică antiromânească a avut urmări de proporţii inimaginabile, „molipsind intelectualitatea şi deformând cunoştinţele despre noi înşine a tuturor celor care au trecut prin şcolile secundare şi universităţi" (Costi, p. 103).

În fine, ca urmare a căderii Cortinei de Fier în 1989, „cercetătorii şi savanţii care nu-şi putuseră publica lucrările, au reuşit a-şi face cunoscute eforturile", în timp ce „instituţiile culturale ale statului au rămas prinse în vechea inerţie, pentru că schimbarea vremurilor nu a adus şi schimbarea mentalităţilor", deşi „contradicţiile ce se iveau din aplicarea dogmelor oficiale şi neconcordanţele cu descoperirile arheologice erau însă prea evidente ca să nu se nască întrebări", dat fiind că „argumentele bazate pe ipoteze false şi premize şubrede nu stau în picioare în faţa logicii" (Costi, p. 103).

1.2. După prezentarea succintă a poziţiei reprezentanţilor Noii Şcoli Lingvistice Româneşti, este necesar să examinăm soluţiile propuse de adepţii acestei şcoli.

În primul rând, este respinsă, în mod categoric, orice referire la o limbă dacă, la o limbă latină vulgară, barbară sau la orice altă limbă din perioada străveche, reprezentanţii acestei şcoli recunoscând existenţa, alături de latină, numai a limbii române, fără a o califica străromână, protoromână, română veche etc., identificând-o cu indoeuropeana sau cu indoeuropeana comună (Gheorghe, I - 1992, 2 -2005). Astfel, în opinia acestora limba primordială a Europei a fot limba română, care, din acest punct de vedere, ar fi mai veche şi ar avea o ciirculaţie mult mai extinsă decât limba latină. În felul acesta, protoromâna ar fi aceeaşi limbă indoeuropeană. Întru suţinerea acestui punct de vedere, neogramaticii români identifică o serie de coincidenţe lexico-semantie din română şi limba hindi, pe baza analizei lexicului textelor vedice: *kamra – cameră, cārd – cardă, kirāya - chirie, kharbūzā– harbuz* etc.(exemple a se vedea: Gheorghe, 2016, p. 83-84). În continuare, acelaşi autorul se aventurează să afirme că „aceste cuvinte au ajuns în India, cel mai probabil, … în mileniul II î.e.n., când turcii nu existau ca identitate proprie"(Gheorghe, 2016, p. 85), unele dintre aceste cuvinte regăsindu-se „în persană *duşman, musafir, maidan*", în timp ce în turcă aceste cuvinte n-au existat niciodată, dar când turcii au adoptat persana ca limbă a statului turc au început şi turcii să le folosească, dar pentru că vorbeau persana care le-a luat din română" (Gheorghe, 2016, p. 85). Totodată, „cuvântul *duşman* se regăseşte în greacă de foarte multe ori la Homer, Herodot, Euripide, Eschil, Sofocle, Platon (Gheorghe, p. 85-86). Evident, chiar dacă admitem că unitățile lexicale de tipul *bazar, duşman, maidan, musafir* etc. au existat și în străromână, acest lucru nu exclude posibilitatea ca, ulterior, limba turcă să le consolideze doar poziția lor în română, făr a avea pretenția de a fi donator de cuvinte pentru limba noastră.

În al doilea rând, este aspru criticată statistica realizată asupra lexicului românesc. Astfel, citând opinia lui Alexandru Graur, care a elaborat o statistică conform căreia lexicul românesc principal conţine circa 58% de cuvinte latine şi peste 21% de cuvinte slave (Graur). Dumitru Ionică constată că „pe cale logcă, restul de 21% ar aparţine celorlalte influenţe ale popoarelor vecine sau cu care am avut contact (Ionică, p. 38) şi se interesează cui datorează limba română circa 40%, manifestându-şi surprinderea cum popoarele năvălitoare, „care au venit peste autohtonii din spaţiul carpato-dunărean cărora le-au jefuit bunurile şi le-au lăsat în shimb cuvintele" (Ionică, p. 38), au reușit să influențeze în astfel de măsură lexicul românesc. Examinându-se împrumutrile maghiare în română, se constată că „datoria către maghiari înregistrată de dicţionare au clarificat-o între timp maghiarii înşişi" şi se citează un cercetător maghiar, Ferenc Bakos, care a identificat 2133 de cuvinte din limba română prezentate în dicţionare ca fiind de origine maghiară, deşi sunt „de fapt şi pe de-a-ntregul româneşti", iar alţi lingvişti maghiari acceptă ca fiind de origine română peste 6000 de cuvinte atestate în graiurile populare maghiare (Ionică, p. 39).

În al treilea rând, originalitatea şi străvechimea limbii române se demonstrează pe baza existenţei procedeului de reduplicare a unor silabe simple (*tata, mama, nene, lele, nana, baba, bebe* etc), fapt ce facilitează memorarea, în timp ce „nici o altă limbă nu cunoaşte acest procedeu şi orice asemănări cu limba noastră trădează influenţa din română”(Ionică p. 43). Această afirmaţie, deşi categorică, pare a fi acceptabilă, dacă facem abstracţie de existenţa reduplicării în alte limbi (conf. rus. *мама* „mamă”, *баба* „babă”, bulg. *mama* „mamă”, baba „bunică”, *nana* „nană”).

În al patrulea rând, adepţii acestei şcoli consideră că limba română, ca limbă străveche a Europei şi Asiei, la început „şi-a procurat elemente simple prin onomatopee, asemănător cu modul de a se clădi al lumii materiale, din elemente chimice” (Gheorghe, 2 - 2005, p. 29-30). În consecinţă, „limba română, aşa-zisa indo-europeană comună, este formată din rădăcini genuine, primordiale, care nu se pot modifica, datorită scurtimii şi expresivităţii lor, cât va fi lumea”, aceste „rădăcini genuine” fiind „atât de stabile, fără adaos de balast intelectual, încât nu este de aşteptat vreo modificare a lor, mai ales că ele răspund legii celui mai mic efort” (Cueşdean, 2006, p.4, 9). În felul acesta, se constată că „civilizaţia străveche europeană precede cu câteva milenii pe cea sumeriană”, cu acest prilej identificându-se „corespondenţe cu sumeriana, în special la nivel de rădăcini fundamentale, cum ar fi *su* pentru mână (în rom. *su-mete, su-fleca, su-gruma, sub-su-o-ară, su-pune, su-veică*), *lu* pentru *om* (rom. *lu-me, că-lu-găr, lu-crător*) (Cueşdean, 2006, p.106), de unde rezultă „că vechimea cuvintelor noastre depăşeşte 5.000 de ani, luând ca temei de plecare datarea de specialişti a textelor sumeriene”(Costi, p. 107). Având în vedere că civilizaţia spaţiului străvechi românesc are o vechime de peste 7.500 de ani, în timp ce Roma s-a născut abia în anul 753 Î.C., deci este de dată mult mai recentă, se refuză a se accepta „anterioritatea latinei clasice faţă de româna ţărănească”, idee „infirmată de probe arheologice şi analize lingvistice”, dat fiind că „în latină apar cuvinte stinghere, existând fără să fie parte dintr-o familie de cuvinte”, exemplu concludent servind, în opinia neogramaticilor noştri, „cuvântul latin *ingurgitare*”, care, în mod logic, se cere a fi derivat „de la rădăcina *gur*, care se regăseşte ca atare doar în română, *gur-a*”(Costi, p. 111).

În al cincilea rând, reprezentanții neogramaticii româneşti afirmă, fără drept de apel, că în general „claritatea limbii române se reflectă şi prin existenţa silabelor”, în timp ce franceza, olandeza, germana, engleza etc. nu apelează „la silabisire, atunci când se încearcă explicarea rostirii corecte a unui cuvânt”, ci recurg la repetarea cuvântului, „fie şi de câteva ori” (Costi, p. 122).

În al şaselea rând, se declară cu statut de adevăr absolut că „toate limbile romanice trădează acelaşi filon getic”, iar afirmaţia că limbile romanice ar fi „pierdut în cursul evoluţiei complexitatea flexionară a latinei este infirmată de coerenţa cu

care simplitatea gramaticală domneşte pe tot vastul teritoriu romanic", ce se întide din Balcani şi Carpaţi până la Oceanul Atlantic, situaţia menţinându-se până la invazia slavă „care a implântat un pumnal în inima Romaniei"(Ionică, p. 39).

În fine, Noua Şcoală Lingvistică Românească se declară adeptul unor teorii despre originea limbajului uman, cunoscute în lingvistica generală cu denumirile de teoria onomatopeilor şi teoria strigătelor de muncă. Astfel, reprezentanţii acestei şcoli constată că „Româna are peste 900 de cuvinte din vocabularul principal care sunt monosilabice, demonstrând o preocupare organică, internă pentru uşurinţa maximă în comunicare şi memorizare (Costi, p.107), toate acestea fiind aproape în exclusivitate de origine onomatopeică. Luând drept punct de pornire ideea că „cele mai multe cuvinte româneşti au origine onomatopeică", Lucian Cueşdean a atestat 265 de onomatopee în DEX, „care prin compunere dau naştere la peste 2.000 de cuvinte" (Costi, p.108). Evident, în acest context pare a fi deosebit de categorică declaraţia că „varietatea şi bogăţia cu care se produc cuvinte din onomatopeele care stau la baza vocabularului românesc denotă o capacitate de abstractizare şi o imaginaţie poetică neregăsită în vreo altă limbă europeană" şi că „avem aici încă o probă de originalitate care exclude orice provenienţă străină", întrucât „limba noastră s-a clădit organic dinăuntru, prin ea însăşi, din vremuri imemoriale" (Costi, p.131). Lucian G. Costi explică originea onomatopeică a unor unităţi lexicale româneşti, analizând „câteva cuvinte, un verb, un adverb şi un substativ:*a bocăni*, *bocnă* şi *bocanc*, care, conform DLRM, nu au nici o legătură etimologică între ele. Pentru *a bocăni*, DLRM trimite corect la onomatopeea *boc*, în timp ce *bocnă* nu beneficiază de nicio origine, dar DLRM crede că *bocanc* vine din mag. *bakancs*!" (Costi, p.133). În continuare autorul afirmă că „ceea ce este comun acestor cuvinte cu sensuri diferite este grupul de sunete *boc*" şi în cazul în care „luăm separat acest grup de sunete, înţelesul lui este dat de onomatopeea *boc*, o reproducere a zgomotului produs de lovirea între două obiecte tari", din care cauză se ajunge la concluzia că „verbul *a bocăni* are un înţeles clar: acela de a produce un zgomot asemănător cu *boc* (Costi, p.133-134). Totodată, verbul *a bocăni* este format conform modelului derivativ onomatopee + suf. *–ăni*:*a croncăni, a trăncăni, a ciocăni, a ţăcăni, a păcăni, a zdrăngăni, a zăngăni* etc. Substantivul *bocnă* de asemenea este pus în relaţie cu onomatopeea *boc*, având semnificaţia de „duritate mare; foarte tare", care la lovire aminteşte „zgomotul produs de lovituri repetate ale ciocanului, ale toporului etc", ca în *îngheţat bocnă*. În fine, substantivul *bocanc* se explică în mod similar, dat fiind că bocancul este o încălţăminte care produce un zgomot asemănător cu cel produs de onomatopeea *boc*.

1.3. Esenţa teoriei Noii Şcoli Lngvistice Româneşti va fi analizată ceva mai jos, de aceea aici vom examina veridicitatea originii onomatopeice a limbii în genere şi a celei române în parte, ca şi a originii limbajului uman în general.

Astfel, în mod conştient sau inconştient, direct sau indirect, adepții acestei școli adoptă unele prezumţii din N. I. Marr, creatorul noii teorii despre limbă sau al teoriei iafetice. Pentru a satisface rigorile ideologiei bolşevice, N. Marr lansează ideea că limbile, deşi s-au format în mod independent, au evoluat şi vor evolua conform unor legi unice, chiar dacă evoluează în ritm diferit. Limbajul sonor, care a apărut în societatea primitivă, era constituit imiţial din patru elemente: *sol, ber, ion, roş*, având caracterul unor „strigăte difuze". Treptat, din combinarea acestor elemente au început a se forma cuvintele şi gramatica. Limbile parcurg aceleaşi etape de evoluţie și indiferent de poziţia lor geografică, ele dispun de o afinitate materială (În problema interpretării şi criticii teorieiluiN.Marr a se vedea: L'Hermitte René; Алпатов, 1991, 1992, 1993).

Opinia lui Marr era în contradicţie categorică în raport cu toate teoriile lingvistice existente şi în raport cu materialul lingvistic acumulat. Totodată, nimeni nu a putut demonstra existenţa celor patru elemente sau a „exploziilor lingvistice" în perioadele cruciale de dezvoltare a limbilor. De altfel, N.I. Marr, la elaborarea teoriei iafetice, a pornit de la ideea că limbile caucaziene şi-ar trage originea de la cel de-al treile fiu al lui Noe – Iafet, raţionamentul fiind următorul: odată ce există limbile samito-hamitice (araba, ebraica şi neoebraica, amharica sau amhara, malteza etc.), provenind de la fii lui Noe – Sem şi Ham, este raţional să existe şi limbi care îşi trag originea de la Iafet.

Am făcut uz de expunerea opiniei lui N.I. Marr pentru a demonstra imperfecţiunea şi lipsa de temeinicie, fie şi paţială, a teoriei Noii Şcoli Lingvistice Româneşti care admite formarea mai multor cuvinte de la unele complexe sonore luate în mod accidental, ca *su* „mână" din *a su-mete*, *a su-fleca*, *a su-gruma*, *sub-su-o-ară*, *a su-pune*, *su-veică* sau *lu* „om" din *lu-me*, *că-lu-găr*, *lu-cră-tor*.

1.4. Concluzia generală în raport cu teoria despre originea ne-latină a limbii române, deşi se bazează pe materiale lexicale concludente, nu are o bază teoretică bine argumentată, iar exemplele analizate nu întotdeauna sunt edificatoare. Mai mult, cei mai mulţi reprezentaţi ai acestei noi orientări lingvistice, deşi sunt bine intenţionaţi, nu dispun de studii lingvistice universitare, din care cauză unele ipoteze lansate de aceştia sunt profund marcate de diletantism şi amatorism.

De altfel, o idee similară a lansat istoricul din Republica Moldova, Andrei Groza, care susţine că „Limba rumână a stat la temelia celorlalte limbi europene, strărumânii fiind strămoşii tuturor neamurilor europene şi nu numai"(Groza, p. 26) şi că „... pe întreg teritoriul cuprins între Dunăre, Nil şi Eufrat, din cele mai vechi timpuri a locuit un singur neam, care vorbea o singură limbă – rumână"(Groza, p. 27). Chiar dacă intenţia autorului a fost determinată de scopuri nobile, realizarea ei practică este departe de a fi acceptată, întrucât afirmaţiile sunt lipsite de probe elementare. Mai mult decât atât, se suţine, fără probe concludente, că „o mare parte a limbilor europene contemporane (franceza, italiana, spaniola ş.a.) s-au

constituit, s-au format,… în baza limbii populare nescrise, limbii rumâne, şi nu latinei aşa cum se crede până în prezent" şi că „o altă parte de limbi: germana, suedeza, engleza, poloneza, rusa, turca, armeana ş.a. au fost create tot treptat, inventate treptat, tot în această perioadă, în baza limbii rumâne" (Groza, p.14).

Evident, coincidenţa unui număr insignifiant de cuvinte din protoromână cu unele cuvinte din limbile vechi sau moderne nu constituie un motiv plauzibil pentru a considera limbile respective ca fiind derivate ale limbii române.

Totuși, pe lângă probele de natură istorică și lingvistică în favoarea opiniei despre imposibilitatea romanizări Daciei, mai ales că romanii au ocupat doar 1/3 din teritoriul acesteia, servește faptul că administrația și armata romană nu au putut romaniza Dacia în întregime, de altfel nici partea integrată în componența Romei, în perioada antichității, când lipsea radioulul, televiziunea, mass-media în genere, fără să mai amintim de Internet.

1.5. Fără a se declara adept al Noii Şcoli Lingvistice Româneti, Mihai Vinereanu, de altfel unicul lingvist cu studii filologice sau unul din puţinii şi unicul deţinător al titlului de doctor în lingvistică, aderă, prin studiile sale, la această Şcoală. Nu este vorba de o aderare declarată, această concluzie fiind formulată ca urmare a analizei studiului introductiv *Argument* al lui Mihai Vinereanu din *Dicţionarul etimologic al limbii române*. *Pe baza cercetărilor de indo-europenistică* (Bucureşti, 2009), inclusiv a dicţionarului.

Ideea magistrală a studiului lui Mihai Vinereanu se reduce la concluzia că „limba română este, în principiu, urmaşa limbii traco-dace care, de-a lungul timpului, a suferit diverse influenţe din partea limbior cu care a venit în contact, iar asemănările cu latina provin, în mare parte, din fondul comun traco-italo-celtic"(Vinereanu, 2009, p. 11).

Punând la bază principiile metodologiei comparativ-istorice ale indo-europenisticii, autorul ajunge la concluzia că „făcând calculul, constatăm că cca 58% reprezintă fondul pre-latin sau traco-dac al limbii romane. La acest fond se poate adăuga şi majoritatea elementelor lexicale de natură imitativă cu o vechime considerabilă, care au echivalente în multe alte limbi indo-europene. Astfel, multe dintre cuvintele rămase cu origine incertă provin, probabil, din acelaşi fond pre-latin, aşa că apreciem că fondul autohton ar ajunge la cca 65% (Vinereanu, 2009, p. 10). În acest context, M. Vinereanu lansează opinia că „elementele cu adevărat latine reprezintă, în cea mai mare parte, lexicul legat de biserica creştină, precum şi de o serie de elemente generale de civilizaţie", iar „multe din elementele aşa-zis latine nu sunt, de fapt, de origine latină, ci reprezintă un fond comun", acestea fiind în marea lor majoritate „cuvinte care nu se împrumută de la o limbă la alta, printre care se includ şi cele din categoriile gramaticale închise cum sunt prepoziţiile, conjuncţiile şi adverbele". În urma acestor raţionamente, se ajunge la concluzia că „elementele traco-dace din lim-

ba română depăşesc 70% din lexicul tradiţional" (Vinereanu, 2009, p. 12), deşi autorul se referă aici numai la cuvintele-titlu din dicţionar, fără să ţină cont de cuvintele derivate. În fine, autorul conchide că elementele autohtone „se ridică la peste 84-85% dintr-un total de cca 25000 de cuvinte, dacă se iau în calcul şi derivaţii" (Vinereanu, 2009, p. 12).

Mihai Vinereanu oferă probe istorice şi lingvistice concludente despre imposibilitatea romanizării Daciei de Imperiul Roman, susţinând astfel ipoteza originii traco-dace a poporului şi a limbii române. În primul rând, este vorba de termenul redus (160 de ani) de stăpânire romană asupra Daciei, în timp ce în Gallia dominaţia romană a durat peste 500 de ani. În al doilea rând, în Dacia, romanii au stăpânit o arie geografică restrânsă, cca 1/5 din regatul dacic, şi ca urmare „un număr mare de geto-daci au trăit în afara provinciei romane Dacia". În al treilea rând, Dacia este ultima provincie europeană cucerită de Imperiul Roman şi prima din care romanii s-au retras. În al patrulea rând, „în decursul celor 160 de ani de stăpânire romană la nordul Dunării, situaţia politico-administrativă în această provincie a fost întotdeauna nesigură din cauza invaziilor dacilor liberi şi ale altor popoare migratoare, cu preponderenţă goţii, fapt dovedit din plin de scrierile istorice din vremea respectivă"(Vinereanu, 2009, p. 13). În al cincilea rând, „istoricii şi lingviştii români sunt de acord cu faptul că la anul 271, din Dacia s-au retras autorităţile şi o bună parte din populaţia oraşelor vorbitoare de limbă latină, iar populaţia rurală şi o parte din populaţia oraşelor a rămas pe loc", fapt probat de descoperirile arheologice şi de logica existenţei umane conform căreia puţinii daci vorbitori de latină „nu au putut romaniza restul populaţiei nevorbitoare de latină din fosta provincie romană şi, cu atât mai puţin, pe cei din afara ei, cu mult mai numeroşi" (Vinereanu, 2009, p. 14) şi ca urmare „… vorbitorii de latină care au mai rămas după retragerea lui Aurelian s-au topit în masa de vorbitori de limbă dacă" (Vinereanu, 2009, p. 15).

1.6. Adepţii originii latine a limbii române din prezent, în pofida evidenţelor şi probelor ştiinţifice, continuă să insiste asupra acestei idei anacronice. Cu toate acestea, în urma cercetărilor din ultimii ani s-a constatat că elementele comune cu latina, fără a lua în considerare neologismele, „nu depăşesc 13%, cele slave reprezintă cam 8%, cele turceşti 4,5% , greceşti 3%, maghiare 1,5% şi germane 1%" (Vinereanu, 2010, p. 10), din care cauza unica concluzie ce urmează să fie formulată ar fi recunoaşterea originii geto-dacice a limbii române, fapt ce ar permite să se renunţe în dicţionare la menţiuni de tipul etimologie incertă sau etimologie necunoscută.

În același timp, întru susținerea teoriei despre originea latină a limbii române se aduce drept probă edificatoare faptul că sistemul morfologic al limbii române este asemănător cu cel al limbii latine, dar acest fapt nu afectează ipoteza despre originea ei traco-dacă, „întrucât același gen de corespondenţe le regăsim în grea-

că, sanscrită, în limbile baltice şi chiar în cele slave, limbi indo-europene care au, de asemenea, o morfologie bogată (Vinereanu, 2010, p. 11-12).

1.7. Pe de altă parte, întru susținerea originii latine a limbii noastre se consideră ca fiind concludentă absența documentelor privind limba geto-dacilor, probele scrise în limba geto-dacă fiind, de cele mai multe ori, interpretate tezist „în funcţie de conjunctura social-politică sau pur si simplu superficial" (Vinereanu, 2010, p. 9). Totodată, se creează impresia că s-a acordat prea mare atenție importanței inscripţiilor latine din Dacia, întrucât exitența acestora nu este o probă concludentă a romanizării geto-dacilor.

În pofida faptului că lingvistica oficială din România neagă existențascrisului în limba geto-dacilor, există o serie de argumente că această limbă a dispus de o scriere proprie. Astfel, adepții Noii Școli Lingvistice Românești susțin în unanimitate că limba dacilor este limba română arhaică. În această ordine de idei sunt concludente *Tăbliţele de la Tărtăria*(Detalii asupra acestei probleme a se vedea:Bârsan; Luca; Vlassa. Contribuţii..,1976; Vlassa, Neoliticul...1976; Gimbutas,1985, 1991; Haarmann, 2008; Merlini, 2004), veridicitatea acestora fiind confirmată de artefactele arheologice descoperite în Vadu Rău (Fărcaşa, jud. Neamţ), Cucuteni (jud. Iași), Duruitoarea Veche (Republica Moldova), Tripolie (Ucraina), Vinča (Serbia) etc., toate artefactele de aici fiind asemănătoare sau chiar aproape identice celor de la Tărtăria (Gimbutas,1985, 1991; Haarmann, 2008; Merlini, 2004); *Tăbliţele de la Sinaia*, pe care cea mai mare parte a cercetătorilor actuali le consideră drept un valoros monument de limbă geto-dacă, din care provine limba română (Bucurescu; Nicolaescu; Peţan; Romalo; Roxin, 2018; Vârtosu; Velcescu; Умнов-Денисов).

Ideea că limba română nu este o descendentă a limbii latine este susținută și de Papa Ioan Paul al II-lea, care, în timpul vizitei sale în România din zilele de 7-9 mai 1999, la finalul unui discurs a insistat să menționeze:„Domnul să binecuvânteze România, să binecuvânteze Poporul său, leagăn al civilizației Europei!" Să reținem că toate discursurile Papei Ioan Paul al II-lea au avut loc în limba română, continuatoare a limbii primordiale a geților. Astfel, Papa Ioan Paul al II-lea a confirmat că limba română nu este o limbă latină și că poporul român nu este un popor latin sau roman.

Este demn de a menționa aici și opinia lui Miceal Ledwith, fost confident al Papei Ioan Paul al II-lea, care a făcut recent, într-un interviu acordat postului de televiziune TVR Cluj, în decembrie 2012, o afirmaţie care a şocat lumea academică şi nu numai, declarând: „Chiar dacă se ştie că latina e limba oficială a Bisericii Catolice, precum şi limba Imperiului Roman, iar limba română este o limbă latină, mai puţină lume cunoaşte că limba română, sau precursoarea sa, vine din locul din care se trage limba latină, şi nu invers. Cu alte cuvinte, nu limba română este o limbă latină, ci mai degrabă limba latină este o limbă românească". (Emilian). Cu

alte cuvinte, în opinia lui Miceal Ledwith, latina cultă se trage din limba română străveche, nu invers, cum se credea până acum, adică nu limba română este o limbă latină, ci limba latină este o limbă românească, iar românii sunt daci, vlahi, traci, nu romani. În felul acesta, teoria conform căreia romanii au cucerit o parte din Dacia, iar dacii, inclusiv cei din teritoriile necucerite de Roma, şi-au abandonat limba strămoşilor lor şi au început să vorbească latina e falsă. Conform declaraţiei lui Ledwith, la întâlnirea lor cu romanii, dacii nu au avut nevoie de translatori: vorbeau deja limba din care se născuse chiar latina. Din această perspectivă, românii apar drept unul şi acelaşi popor cu dacii, continuatorii direcţi şi legitimi ai acestora. Mai mult, ar rezulta că şi romanii ar fi fost neam tracic (Emilian).

Întru susținerea ideii că limba română și poporul român nu descind din romani și din latină, ci din geto-daci, vin și cercetările de genetică. Astfel, un studiu de paleogenetică, realizat între anii 2003-2006, a demonstrat că, genetic, suntem daci, iar teoria latinizării făcute de Imperiul Roman este falsă. Studiul, realizat de dr. Georgeta Cardoș și de dr. Alexander Rodeald, specialiști în genetică, se bazează pe analiza ţesuturilor osoase recoltate din peste 20 de situri arheologice din România, de la un număr de 50 de indivizi aparţinând populaţiilor care au trăit aici cu 5.000 de ani în urmă. Datele genetice obţinute au fost comparate cu cele ale românilor de astăzi. Concluzia a fost că între actuala populaţie a României şi cele care au trăit pe teritoriul acestei ţări cu 5.000 de ani în urmă există o clară înrudire genetică, iar fondul de bază dovedeşte continuitatea şi legătura strânsă cu populaţia străveche, adică cu dacii, ramura nord-dunăreană a marelui neam tracic (Cardoș, Rodewald. A se vedea și: Corneanu C. Gabriel, Corneanu Mihaela). Studiul în cauză a bulversat comunitatea științifică din România. Concluzia care se impune se reduce la următoarele: nu noi suntem urmaşii Romei, ci o parte dintre dintre urmaşii traco-geto-dacilor.

2.0. Deși neogramaticii noştri consideră că teoria lor lingvistică a contribuit la instituirea unei anumite concordanţe „între datele istorice, arheologice şi cele de limbă”, realitatea necesită încă elaborarea unor studii fundamentale interdisciplnare, o importanţă deosebită revenindu-i în acest demers ştiinţific valorificării critice a cercetărilor de istorie.

Așadar, dacă ne întrebăm ce limbă vorbeau, de fapt, dacii şi de ce nu foloseau scrierea, problema rămâne discutabilă încă în lingvistica modernă. Chiar dacă limba română dispune de sute de cuvinte mai puţin ştiute pe care ni le-au lăsat moştenire strămoşii noştri. În această ordine de idei amintim că savanții au demonstrat că aproape 200 de cuvinte din limba română îşi au originea în limba dacilor, iar această opinie este susținută de cei mai mulţi dintre oamenii de ştiinţă care au studiat limbile arhaice. (Stefanosky).

În vederea excluderii acestor incertitudini și controverse, ne propunem să examinăm în continuare argumentele istorice și arheologice care confirmă origi-

nea geto-dacă a limbii române și existența scrisului la daci. Avem profunda convingere că în această ordine de idei, o importanţă aparte are volumul lui Nicolae Densuşianu *Dacia preistorică* (Bucureşti: Editura Meridiane, 1986, 735 p.), operă de o valoare ştiinţifică incontestabilă, desconsiderată sau chiar voit ignorată în întregime de lingviştii români.

Conform opiniei lui N. Densușianu, geto-dacii sunt succesorii pelasgilor în Balcani, pelasgii fiind un trib pastoral răspândit „peste partea cea mai mare a Asiei de apus, a Europei și a Africii de nord" (Densuşianu). Conform opiniei istoricilor, dar şi conform cercetărilor de istorie și de arheologie, separarea ginţii pelasge în două familii mari etnice a fost cunoscută şi celor vechi: „după Hesiod, genealogia latinilor şi arimilor este următoarea: Circe, sora regelui Aiete din Colchis, avuse cu Ulysse doi fii: pe Agrius (Rusticus, Ţăranul), numit de Plutarch Romanus, şi pe Latinus. Două nume, ce reprezentau două familii mari şi două dialecte principale ale aceluiaşi popor" (Densuşianu, p. 717. A se vedea și: Bucur). Rămâne să admitem că limba geto-dacă, deci și cea română, este continuatoarea dialectului care derivă de la Romanus, de aici ajungând în graiul geto-dacilor, în care a devenit *rumân*.

De altfel, urmează să acceptăm că substantivul și adjectivul român a pătruns în limba dacilor din dialectul roman, vorbit de ginta lui Romanus și succesorii săi. Prin urmare, limba dacilor nu a putut să împrumute cuvântul respectiv din latină, odată ce îl avea din dialectul lui Romanus, limba geto-dacilor fiind un grai roman. Totodată, ar fi necesar să avem în vedere că atât dialectul roman, cât și cel latin, inclusiv graiurile acestora, erau aproape identice și foarte aproape de limba latină, încât acestea erau etichetate de cărturarii romani drept limbă latină barbară sau vulgară. În același timp, notăm că limba română și-a păstrat și denumirea străveche (forma străveche fiind limbă rumână). În fine, este necesar să menționăm că, după Herodot, tracii erau de aceeaşi naţionalitate cu geţii, iar, după Strabon, limba tracilor era identică cu a geţilor.

2.1. Limbile sau dialectele, vorbite de toate triburile tracice, inclusiv de romani (latini), de geto- daci, de iliri, care locuiau pe teritoriul ce se întindea din vestul Asiei şi ajungea până dincolo de La Manche, erau atât de apropiate între ele, încât erau numite, în raport cu limba latină literară, de oamenii de cultură din Imperiul Roman: *latină barbară*, *latină vulgară*, *latină rustică* etc.

2.2. Pentru istoria limbii române prezintă o deosebită importanţă limba geţilor şi a dacilor înainte de cucerirea romană. Menționăm că cele mai multe notițe despre caracterul limbii barbare a geto-dacilor le-am moștenit din poemele lu Ovidiu, scrise în exilul său de la Tomis. Astfel, în *Ponticele* şi în *Tristele* sale, Ovidiu insistă adeseori asupra modului de vorbire al geţilor şi al sarmaţilor, subliniind că a învățat limba acestora atât de bine, încât adeseori își atribuie chiar titlul de poet dac şi sarmat. Într-un răvaș adresat amicului său Carus, Ovidiu scria: „Și

nici nu trebuie să te miri, dacă vei afla defecte în poeziile ce le fac, şi care sunt aproape opera unui poet get. Constatăm o mare asemănare între limba geţilor şi limba latină, limba geţilor fiind, în opinia lui Ovidiu, o limbă barbară, însă o limbă barbară sau rustică latină, pe care o vorbeau popoarele barbare de atunci: locuitorii din Bosporul cimeric, geții, hiperboreii, colehii, dacii, gallii de lângă Rhodan şi iberii din peninsula de apus (Densuşianu, p. 676, 677).

2.3. O deosebită importanţă pentru lingviști prezintă faptul că limba dacilor era înțeleasă de romani, tot așa cum limba latină era înțeleasă de daci, fără a fi nevoie de translator. În această ordine de idei, prezintă interes două basoreliefuri de pe columna lui Traian:primul basorelief ne înfăţişează trei regi ai dacilor, urmaţi de o imensă delegație înaintea împăratului spre a declara în formă solemnă supuşenia lor; să reținem că dacii se adresează împăratului de-a dreptul, fără mijlocirea vreunui interpret oarecare; cel de-al doilea basorelief reprezintă delegația dacilor venită la Traian, după terminarea primului război, ca să confirme pacea, audiența având loc în Senatul roman, aceștia au venit să încheie pace, iar declarația înaintea senatului a fost prezentată în limba dacă, pe care desigur că o pricepeau mulţi dintre semnatori. Prin urmare, nu se poate admite ca senatul roman să fi considerat ca valabile nişte promisiuni de supunere, rostite într-o limbă pe care nu o pricepe (Ase vedea prezentarea scenelor în: Densuşianu, p. 677- 678).

În fine, putem afirma cu toate certitudinea că limba dacilor nu era o limbă latină normată, codificată, ci un grai sau un dialect roman, dar nu latin, adică o limbă rustică, barbară sau vulgară înțeleasă cu facilitate de senatorii romani, reprezentând în principiu toate dialectele sau graiurile, inclusiv limba latină și limba geto-dacilor, care descind din străvechea limbă a tracilor.

2.4. N. Densuşianu înseriază mai multe cuvinte care ar fi de origine din latina barbară, inclusiv din limba dacă: *apă* „apă”, *ar* „câmp de semănături”, *ababa* „mamă”, *ababus* „tată”, *abbae* „tată”, *albeum* „albie”, etc., etc.(Lista completă a se vedea în: Densuşianu, p. 680-706).

2.5. Același N. Densușianu a identificat particularităţile de limbă caracteristice dialectului vulgar barbar în raport cu limba latină literară. Acestea se reduc la următoarele:

a) Proteza unui *a* la începutul mai multor cuvinte, mai ales la cele care începeau cu sunetul *r*. Acest fenomen este propriu şi pentru limba aromână modernă: *afiresc* „firesc”, *agonesc* „gonesc”, *alipesc* „lipesc” etc. Acelaşi *a* prepus s-a mai păstrat şi în unele cuvinte românești de la Carpaţi şi Dunărea de jos:*abiruire* „biruire”, *aboare* „boare”, *abubă* „bubă”, *achindie* „chindie” etc.

b) Din terminaţiile cuvintelelot se eliminau consonantele finale *m* şi *s*, iar uneori şi vocala precedentă *u*; de asemenea se elimina silaba finală *re* de la infinitivele verbelor; în fine, a crescut mult frecvența de utilizare a sunetului *r*. De altfel,

consonanta *m* de la finele cuvintelor, afirmă Quntilian, era şi în limba latină o literă „care se exprima foarte puţin”. În privința lui s final, Cicero scrie: „În timpurile vechi se considera ca un mod elegant de vorbire de a lăsa afară pe *s* din silaba finală, astăzi, însă, pentru noi, o astfel de vorbire este ţărănească, ordinară”.

c) Trecerea lui *n* în *r* (rotacizarea) este un fenomen specific pentru tot arealul latinei barbare și în geto-dacă (româna veche) acest fenomen era viabil, probă concludentă servind Codicele Voroneţean din sec. al XVI-lea, citat şi de Nicolae Densuşianu : *a adura* „a aduna”, *arină* „arină”, *bătrării* „bătrânii”, *a cunteri* „a cunteni”, *curucă* „cununǎ”, *dumerică* „duminică”, *gerure* „genune” etc., etc. Din această limbă barbară, cu *n* trecut la *r*, s-au mai păstrat până astăzi, în limba română, unele cuvinte vechi de tipul:*arin* „anin”, *irimă* „inimă”, *mărunt* „minut”, *muşuroi* „muşunoi”, *raţă* „nuţă”, *rerunchi* „renunchi”, *scrin* „senin”, *verin* „venin”.Substituirea lui *n* intervocalic cu *r* nu este, aşadar, un rotacism specific românesc sau al limbii române din evul mediu, cum se credea înainte, ci este o particularitate fonetică moştenită din vechiul dialect al limbii vulgare. Treptat însă rotacismul lui *n* intervocalic a dispărut aproape cu totul, nu numai în părţile de apus ale Europei, dar şi în teritoriul Daciei.

Dacă ne întrebăm acum: care este explicarea acestui fenomen lingvistic din punct de vedere istoric, constatăm că în dialectul arimic sau rotacizat s-a produs, la un moment dat, un amestec puternic cu dialectul nerotacizat sau latin barbar.

d) Originea articolului postpus *lu*(*l*), *le* m. şi *a*(*la*) fem., în limba română, este mult mai veche decât s-a crezut până astăzi. Încă Quintilian a constatat că „modul nostru de vorbire, *noster serma* n-are trebuinţă de articol”. În limba populară rustică identificăm urme numeroase şi importante de întrebuinţare a articolului postpozitiv *lus*, *la*, *lum* sing., *li*, *lae* (*le*), *la* pl.

e) Prezența în limba dacilor și în cea a tracilor (și lipsa din limba latină) a sunetelor (*ă*, *î*, *ţ*, *č*), fenomen considerat de Bogdan P. Hasdeu ca fiind o moștenire tracă în limba dacilor și cea română (Constantinescu, p.103).

f) Printre caracteristicile fonetice descedente din substratul geto-dacic se numără (în opinia lui B.P. Hasdeu): trecerea lui *a* neaccentuat la *ă*; a lui *o* la *u*; *ea* accentuat la *e*; transformarea lui *s* în *ş* în anumite condiţii; schimbarea lui *l* intervocalic în *r*; evoluţia lui *qu* în *p*; a lui *ct* în *pt* etc.(Poghirc, p. 171).

g) Din domeniul gramaticii se crede că ar proveni din substrat (adică inclusiv din geto-dacă):

- confuzia genitivului cu dativul,
- numeralul *sută* şi formarea cardinalelr de la *unu* la *nouăsprezece* cu prepoziţia *spre*,
- formarea viitorului cu verbul *a voi*, articolul postpus etc;
- reluarea sau repetarea pronumelui în acuzativ;
- folosirea conjunctivului în locul infinitivului etc.(Poghirc, p. 171).

2.6. O importanță deosebită prezintă lexicul identificat ca fiind autohton. Un număr relativ mare de cuvinte, lingviști români consideră ca fiind cuvinte autohtone:*acolo, acum, a băga, baltă, bară „mlaştină”, brânci, a brânci, brânză, brâu, broască, bucată, bucur, buză, cătun, codru, copac, copil, covată, a cruța, dobă, gata, groapă, grumaz, guşă, leş, a leşina, mal, maldac, nană, pârâu, a sosi, stăpân, urdă, vatră, vergură*.

De regulă, când vine vorba de particularitățile specifice ale limbii geto-dacilor, această idee este argumentată pe baza materialului lexical. De altminteri, o primă preocupare a lui Hasdeu a fost de a descoperi noi elemente lexicale autohtone, în acest scop el a supus unei cercetări amănunțite lexicul românesc de origine necunoscută sau îndoielnică, comparându-l cu al limbilor învecinate, în primul rând cu albaneza, iar apoi și cu alte limbi indo-europene, având în vedere mai ales ceea ce s-a păstrat de la limbile antice din Balcani. În opinia lui Hasdeu, ar fi de origine dacă următoarele cuvinte:*abeş, abur, a ademeni, aghiuță, aidoma, ală „monstru, balaur”, alac, aldan, argea, baci, băl, bălan, bălaur, bară, barză, băsău, başardină, bască, batal, bordei, bortă, brad, brânză* etc.(Hasdeu, 2013).

Ulterior, ideile lui Bogdan P. Hasdeu cu privire la substratul geto-dacic au fost continuate și argumentate în studiile altor lingviști: Ioan I. Russu (*abur, a acăța, a adia, amurg, a anina, aprig, argea, baci, baieră,* etc., etc.(Russu, p.201-204); Grigore Brâncuşi (*abur, argea, Argeş, baci, baligă, baltă, barză, bască, balaur,* etc., etc. (A se vedea: Brâncuşi. Cercetări ..., 2009; Brâncuşi. Concordanțe...,2009; Brâncuşi, 2004). Ariton Vraciu (*abeş. abur, ademană „dar, mită”, argea, a arunca, baci, barză, balaur*etc., etc.(Vraciu)

2.7. Conform rezultatelor obținute de lingviștii și istoricii noștri, limba română dispune de 160-200 de cuvinte care provin din fondul geto-dacic, deşi urmele certe ale limbii folosite în vremea strămoşilor noştri nu s-au păstrat, unii savanți le recunosc ori le contestă. Identificarea acestor cuvinte ca fiind folosite de populațiile antice băştinaşe de pe actualul teritoriu al României s-a realizat pe baza criteriului eliminatoriu. Acest criteriu se reduce la următoarele: pentru a fi considerate autohtone, urmează a se demonstra că respectivele cuvintele nu descind din niciuna din limbile cu care limba română a fost în relații (latina, greaca, slava, turca, maghiara). În continuare acest criteriu se aplică la cuvintele care au corespondente în limba albaneză, limbă care are origini commune cu cea a tracilor.

Prin urmare, este necesară o reintepretare a noțiunilor din lingvistica oficială, așa încât în strat să fie incluse unitățile lexicale de origine traco-geto-dacă, în substrat – cuvintele de origine indo-eropeană, în adstrat cuvintele de origine greacă și latină, iar în superstrat – cuvintele de origine slavă veche, neogreacă, maghiară etc.

3.0. Apelând la rezultatele obținute în domeniul istoriei, mitologiei, arheologiei, lingvisticii şi geneticii, în prezent sunt analizate diverse teorii privind istoria

limbilor europene, inclusiv a limbii române, în acest scop se încearcă identificarea unei armonii, a unei „concilieri” între teoriile existente, mai vechi sau mai noi, pe baze istorice şi arheologice, cu datele recente ale lingvisticii şi, mai ales, ale arheologiei genetice.

3.1. Examinând etapele istorice de constituire a limbii române, Gheorghe Bucur distinge patru etape principale de evoluţie pentru limba română: 1) pelasga carpato-dunărean-balcanică (pentru proto-indo-europeană sau ante-proto-indo-europeană) în epoca stră-străveche, ca străbuna îndepărtată în timp, primordială, a românei; 2) pelasga carpato-dunăreană (indo-europeana primitivă sau comună ori primară) în perioada neolitică; 3) limba traco-geto-dacă în Antichitate şi 4) româna în contemporaneitate, etapele identificate constituind în principiu istoria originii și constituirii limbii române (Bucur).

3.2. Prin urmare, materialul de limbă prezentat anterior vine să demonstreze cu probe lingvistice irefutabile că limba română nu este descendenta limbii latine, ea fiind continuatoarea limbii daco-geților care avea multe similitudini lexicale și gramaticale cu limba latină.

4.0. Așadar, în problema originii limbii române și a vocabularului ei s-au conturat două direcții contrare, divergente: prima susține cu obstinație originea exclusiv latină a limbii române, iar cea de-a doua o contestă pe cea dintâi, identificând diverse modalități de soluționare a acestei probleme. Direcția despre originea exclusiv latină a limbii române aparține reprezentanţilor din Şcoala ardeleană, opinie care a ajuns, mai târziu, la paroxism, în viziunea latinomanilor, care se sforțau să demonstreze, cu orice preț, puritatea latină a limbii române, iar cea de-a doua direcție, reprezentată mai ales de savanți străini, iar în spațiul românesc de A. Cihac dar şi de alţii, exagera importanţa elementelor străine în așa măsură, încât componenta latină a limbii române se estompa sau chiar se dilua în multitudinea influenţe străine. Prin urmare, cercetările de istorie a limbii române exagerau, din diferite motive, fie importanța elementului latin în procesul de constituire a imbii române, fie importanța influențelor străine asupra limbii române. Poziția adepților Școlii ardelene este explicabilă, fiind o replică la constituirea renumitei Unio trium nattionum și, ca urmare, românii, majoritari în Transilvania, au ajuns a fi nerecunoscuți, în propria ţară, ca națiune, toate drepturile civile revenindu-le unor neamuri străine. În aceste condiții, „înflăcăraţii patrioţi ai Şcolii ardelene căutau să demonstreze vechimea neamului nostru pe aceste meleaguri şi descendenţa lui dintr–un popor cu o istorie şi civilizaţie ilustră – romanii” (Poghirc, p. 166-167). Poziția celei de-a doua direcții este inexplicabilă, întrucât, punând accentul pe influenţele străine, era eclipsat aportul limbii latine, inclusiv al românei, în constituirea limbii noastre.

4.1. Dacă ne permitem o succintă incursiune în istorie, constatăm că problema originii limbii române a fost soluționată, fie și în mod simplist, unilateral, din

cauza lipsei unor studii speciale de filologie și istorie, încă de cronicarii noștri - Grigore Ureche (Ureche, p. 25-26), Miron Costin (Costin, p. 230, 253, 264, 265) și de primul nostru enciclopedist – Dimitrie Cantemir(Cantemir, p. 209, 206-210).

4.2. În problema originii cuvintelor românești a excelat Bogdan P. Hasdeu, primul savant român care a pus bazele științifice de studiere a lexicului și a limbii române în general. Hasdeu a înțeles că istoria limbii noastre nu poate fi studiată cu succes decât plasând-o într-un cadru mai larg, indo-european. Cercetând istoria limbii române, B. P. Hasdeu a adus contribuţii deosebit de importante mai ales în problema substratului, care, deși era recunoscută de câţiva cercetători străini, era complet neglijată la noi, mai ales problema elementelor autohtone ale limbii române.

În acest context, Bogdan P. Hasdeu identifică existența a două direcții contrare de cercetare. În primul rând, este vorba de Școala Ardeleană, ideile și exagerările căreia le-a combătut cu vehemență, întrucât, pentru a putea să demonstreze puritatea latină a originii noastre, nu numai că se pronunțau pentru excluderea tuturor cuvintelor străine din limbă, dar admiteau „că dacii ar fi fost exterminaţi în întregime de romani, idee evident absurdă şi combătută chiar de savanţii străini obiectivi ai vremii" (Poghirc, 167). În pofida abuzurilor de interpretare din teoria Școlii Ardelene, B.P.Hasdeu recunoaște meritele acestora: „Primele încercări asupra graiului poporan al românilor, conduse într-un mod ceva mai sistematic, se datoresc unei pleiade de ardeleni: Șincai, Samuil Micu, Petru Maior, a căror mărime trebuie măsurată nu prin ceea ce au făcut, ci prin ceea ce voiau să facă: a deştepta naţionalitatea română, a o deştepta cu o r i c e preț"(Hasdeu, 1984, p. 9). În plus, „această şcoală, pe care o justificau împregiurările naşterii sale şi latinitatea cea reală a limbei române, trebuia să cază prin exces" (Hasdeu, 1984, p. 9). În al doilea rând, este vorba de o altă direcţie unilaterală, „într-un sens exagerat antilatin sau chiar latinofob", reprezentată „mai cu seamă de Alexandru Cihac în tomul II *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, căci în tomul I el se ţinea cam incolor"(Hasdeu, 1984, p. 9). Bogdan P. Hasdeu, condamnă virulent următoarele opinii ale lui A. Cihac:

- limba română cuprinde de două ori mai multe cuvinte slave decât latine, care sunt deopotrivă la număr cu cele turce;

- elementul latin e de origine recentă în limba română;

- în limba română sunt cinci categorii de cuvinte - elemente slavice, turcicești, neogrecești, maghiare şi foarte puţine albaneze, întrucât din albaneză au fost împrumutate puține cuvinte;

- absența totală a unor unități lexicale românești „pe care slavii şi ceiilalţi vecini s-o fi luat de la români, ci pe toate le-au primit numai românii de la vecini şi mai ales de la slavi, cărora noi le datorăm până şi pe Traian" (Hasdeu, 1984, p. 10).

Bogdan P. Hasdeu este primul lingvist român care a demonstrat supravieţuirea populaţiei autohtone, bazându-se pe izvoare istorice valoroase şi a confirmat persistenţa elementului daco-getic cu argumente lingvistice, făcând încă de pe atunci legătura deosebit de preţioasă dintre limbile dacă şi lituaniană. Ideea lui avea să câştige încetul cu încetul teren, pe măsura clarificării principiilor şi a acumulării materialului concret demonstrativ. Hasdeu făcea în bună măsură în această privinţă o muncă de pionier (Poghirc, p. 168).

Postularea teoretică a substratului pentru limba română era un fapt evident din punct de vedere istoric, întrucât se ştia că limba latină a fost impusă populaţiei din Dacia în urma cuceririi, iar limba română nu este succesoarea limbii latine, ci a limbii latine barbare, vulgare.

5.0. În urma analizei studiilor de lingvistică, mai vechi și mai recente, am ajuns la concluzia că „limba română s-a închegat în Dacia prin procesul complex care s-a desfăşurat în toate provinciile Imperiului Roman” (Giuglea, p.28). În plus, la elementele lexicale moștenite din limba dacilor, au mai fost identificate ca fiind dacice și unele cuvinte care au corespondente de expresie și de conținut în limba albaneză: *măgură, căpuşă, abur, balegă, baltă, barză, bască, bată, brâu, brad, a bucura, buză, zară, fluier, frică, gard, gresie, ghindură, jumătate, ghiuj, guşă, cătun, căciulă, ceafă, copac, copil, curpen, cursă, mal, mămăligă, molid, mătură* etc. etcv. (Lista completă a se vedea în: Giuglea, p.40-54; p.59-110; p.120-124).

5.1. Să reținem că ipoteza originii traco-dace a poporului și a limbii române a fost lansată în spațiul românesc, pentru prima oară, de Nicolae Densuşianu, acum aproape 100 de ani.

5.2. Chiar dacă toate aceste opinii se află în contradicţie categorică cu opinia general acceptată, totuşi studiile elaborate prin prisma acestei teorii nu sunt lipsite de logică și contribuie într-o măsură extrem de mare la elucidarea problemei originii limbii române.

În concluzia celor discutate anterior, am putea declara că limba română nu este o limbă neolatină, ci una neoromanică, întrucât ea nu descinde din limba latină codificată în gramatici și promovată de oamenii de cultură din Imperiul Roman, ci vine din dialectul roman vorbit de triburile indo-europene - tracic, dacic, ilir etc., care vorbeau o limbă rustică, populară, barbară, vulgară etc. și care se singulariza în raport cu limba latină printr-o serie de particularități de natură fonetică, lexicală și gramaticală, limbă din care descind toate lmbile neoromanice. În fine, rămâne să admitem că în perioada antichității și până în secolele XIV-XVII, această limbă se numea rumână, iar denumirea din prezent – lmba română – nu este decât o apropiere de etimonul originar – romanus, ca urmare a influenților Școlii Ardelene și a pașoptiștilot. Mai mult, limba rumână, adică barbară, exista în paralel cu limba latină și avea o arie de răspândire extrem de mare.

De altfel, chiar denumirea limbii – limbă română, dar nu latină, vine să confirme ipoteza că limba dacilor era alta decât cea latină codificată. Așadar, insistența cu care se declară că limba noastră și poporul român ar avea o origine distinctă în raport cu limba latină este adevărată doar parțial, întrucât atât poporul, cât și limba noastră nu sunt urmașii direcți ai poporului roman și ai limbii latine, ci ai geto-dacilor, populație antică, înrudită genetic cu populația romană și care vorbea o limbă indo-europeană, de asemenea, înrudită cu latina, chiar dacă această limbă se numea rustică, barbară sau vulgară. Folosirea acestei limbi barbare acoperea un teritoriu extrem de întins, începând cu Asia Mică și Balcanii și terminând cu întreaga Europă Occidentală, probă concludentă în această ordine de idei servind rugăciunea Tatăl nostru, scrisă într-un dialect celt al provinciei Wallace din Marea Britanie: Poerinthele nostru cela ce esti en cheri / Svintzascase numele Teu / Vie emperetzia Ta / Facoesa voe Ta en tzer ase si pre poement / Poene noastre tzafoetzioace doe noaoe astezi / Si lase noaoe datoriile noastre, cum si noi se loesoem datornicilor nostri. / Si nu dutze pre noi la ispitire / Tze ne mentueste pre noi de viclianul. Amin, rugăciune descoperită de Bogdan Petriceicu Hasdeu, la sfârșitul secolului al XIX-lea, într-o lucrare a unui istoric britanic (Detalii a se vedea în: Popovici-Ursu, p. 46-47)

Prin urmare, poziția Noii Școli Lingvistice Românești este doar parțial corectă, în sensul că limba română nu descinde din limba latină, reprezentanții acestei direcții de cercetare exagerează însă în mod impardonabil, declarând că limba dacilor ar fi o cu totul altă limbă decât latina. Este adevărat că limba română, ca și celelalte limbi neoromanice, nu descinde din limba latină codificată în gramatici și vorbită de oamenii de cultură, scriitorii, oratorii și oamenii politici romani, ci descinde din dialectele vorbite în Balcani de populațiile antice, inclusiv de geto-daci, dialecte etichetate de protipendada romană ca fiind barbare, rustice, vulgare.

Evident, Școala Ardeleană, inclusiv latiniștii din prezent, pentru a crea impresia că românii sunt succesorii de drept ai blazonului latinității, considerau și consideră că limba română descinde direct din saloanele patricienilor din Roma. Indiscutabil, această opinie este o gravă eroare, dar și opinia adepților Noii Școli Lingvisice este mult prea departe de realitate, întrucât nu dispunem de probe nici scrise, nici istorice, nici arheologice pentru a declara că din protoromână ar descinde toate limbile neoromanice, inclusiv limba latină. De altfel, de această situație erau conștienți oamenii de cultură din Imperiul Roman, care susțineau că o realitate era limba latină codificată, normată și o cu totul altă realitate era limba, dialectul, graiul vorbit de popoarele incluse „benevol” în componența Imperiului Roman, inclusiv cele care nu făceau parte din acesta, din care cauză limba acestor popoare era numită rustică, barbară, vulgară etc. Avem o mare certitudine că au mai multă dreptate lingviștii care consideră că așa-zisele limbi neolatine descind din latina populară, iar, dacă unora acest termen le produce disconfort

sau insatisfacție intelectuală, propunem ca în locul acestuia să utilizăm, în cazul limbii române, sintagma terminologică „limbă rumână” sau „limba geto-dacă”, mai ales că nimeni nu poate afirma că limbile romanice ar descinde direct din saloanele romane sau din Senatul roman.

În fine, aș vrea să atenționez pe toți cei care sunt preocupați de istoria poporului român și a limbii române: în acestă activitate se cere să evităm extremele, întrucât *aurea mediocritas*, în accepțiunea lui Horațiu, înseamnă „aurita cale de mijloc” – un fel de îndemn la cumpătare, la evitarea exceselor.

BIBLIOGRAFIE:

1. AVRAM M., SALA M. Enciclopedia limbii române. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 2001.
2. BÂRSAN C. Faimoasele Tăblițe de la Tărtăria și opinia lui Harald Haarmann. // http://istorie-furata.blogspot.com/2013/12/faimoasele-tablite-de-la-tartaria-si.html
3. BRÂNCUȘI G. Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române. București: Editura Dacica, 2009.
4. BRÂNCUȘI G. Concordanțe lingvistice româno-albaneze. București: Ed. Dacica, 2009.
5. BRÂNCUȘI G. Istoria cuvintelor. Unitate de limbă și cultură românească. București: Editura Dacica,2004.
6. BUCURESCU A. Tainele tăbliţelor de la Sinaia. București: Editura Arhetip, 2005.
7. BUCUR G. Problema identității limbii române în procesul ei de evoluție din timpuri îndepărtate. // Revistă de lingvistică și cultură românească. Nr 18. Unirea, 2018.
8. BUTIURCA D. Fondul latin şi inovaţia în vocabularul panromanic.// Limba română. Nr. 4-6, anul XVI, 2006.
9. CANTEMIR D.Descrierea Moldovei. București: Editura Scriptorium, 2009.
10. CARDOȘ G, RODEWALD A. Genomul uman. Cercetări de paleogenetică moleculară la populațiile vechi din Epoca Bronzului și a Fierului de pe teritoriul României – evidențierea relațiilor genetice cu populația românească și alte populații populații europene actuale. București; Editura Teora, 2013.
12. CORNEANU C. G, CORNEANU M. Molecular biology, human development and art history - reflections abouthe human genome“monograph (dr. Georgeta Cardoș and prof. dr. Alexander Rodewald) // Muzeul Olteniei Craiova. Oltenia. Studii şi comunicări. Ştiinţele Naturii. Tom. 30, No. 2/2014 I.

13. CONSTANTINESCU N. A. Noua istorie a românilor de N. Iorga. Iaşi: Tipo Moldova, 2011.
14. COSTI L. G. Limba română. Naşterea şi falsurile ei. Taina formării cuvintelor. Recuperarea originilor reale. Bucureşti: Editura Uranus, 2016.
15. COSTIN M. De neamul moldovenilor. // Miron Costin. Opere. Chişinău: Editura Litera, 1998.
16. CIORNEI M. Etruscii – dovadă a continuităţii prezenţei pelasgilor din Carpaţi, în istorie. // Dacologia, 26 0ctombrie. 2007, https://dacologica.wordpress.com/
17. CRISTIAN M. Veriga care lipsea – civilizaţia etruscă, un mister // Origini, nr. 8, August 2015.
18. CUEȘDEAN L. I. Limba română nu se trage de la Roma. Bucureşti: Editura Solif, 2012.
19. CUEȘDEANL. I. Marea enigmă a românilor antici. Bucureşti: Editura Solif, 2007.
20. CUEȘDEAN L.I. România, inima vechii Europe. Bucureşti: Editura Solif, 2006.
21. CUEȘDEAN L. I. Româna, limba vechii Europe. Bucureşti: Editura Sollif, 2006.
22. CUEȘDEAN L. I. Sistemul sumerian al limbii române. Bucureşti: Editura Orfeu, 2001.
23. DEACA. Codex Rohonczy cronică românească (1100-1200).//http://www.istoria.md/articol/196/Codex_Rohonczy,_cronic%C4%83_rom%C3%A2neasc%C4%83.
24. DENSUȘEANU N. Dacia preistorică. Bucureşti: Editura Meridiane, 1986, p. 672.
25. DOBOȘ A. Dacia, izvorul neamurilor. Craiova: Editura Obieciv, 2006;
26. EMILIAN Limba-latina-se-trage-din-cea-romana-si-nu-invers-romanii-sunt-daci-vlahi-traci-nu-romani-istoria-romaniei//https://ceicunoi.wordpress.com/2013/04/09/limba-latina-se-trage-din-cea-romana-si-nu-invers-romanii-sunt-daci-vlahi-traci-nu-romani-istoria-romaniei-dacia edu33/
27. ENĂCHIUC V. Rohonczy Codex. București: Editura Alcor, 2002.
28. GHEORGHE G. Care sunt temeiurile etimologiilor din DEX. // Costi Lucian G., Limba română..., p. 83-84.
29. GHEORGHE G. În vechime Franţa a fost românofonă. // Getica. Tom I, nr 1-2, Bucureşti: Editura Gândirea, 1992.
30. GHEORGHE G. Lingvistica istorică ... defilee de erori. // Getica. Tom I, nr 1-2, Bucureşti: Editura Gândirea, 1992.
31. GHEORGHE G. O ipoteză nouă: Româna străveche=indoeuropeana comună (I). // Getica. Tom I. , nr 3-4, Bucureşti: Editura Gândirea, 1992.

32. GHEORGHE G. O ipoteză nouă: Româna străveche=indoeuropeana comună (2). // Getica. Tom I., nr 5-6, Bucureşti: Editura Gândirea, 2005.
33. GHEORGHE G. Studii de cultură şi civilizaţie românească. Bucureşti: Editura Fundaţiei Gândirea, 2001.
34. GHEORGHE G. Valah. Bucureşti: Editura Fundaţiei Gândirea, 2012.
35. GIMBUTAS M. Civilizație și Cultură –Vestigii preistorice în sud-estul european (Civilizația Europei străvechi).București: Editura Meridiane, 1989.
36. GIMBUTAS M. Primary and Secondary Homeland of the Indo-Europeans: comments on Gamkrelidze-Ivanov articles.// Journal of Indo-European Studies 13 (1&2), 1985.
37. GIMBUTAS M. The Civilization of the Goddess: The World of Old Europe. San Francisco: Harper, 1991.
38. GIUGLEA G. Fapte de limbă mărturii despre trecutul românesc. Bucureşti; Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988, p.28.
39. GRAUR A. Fondul principal al limbii române.Bucureşti: Editura Ştiinttfică, 1957.
40. GROZA A. Limba română – fundament al naşterii societăţii umane. Chişinău: Garamont Studio, 2018.
41. GUȚĂ D. Ce limbă vorbeau, de fapt, dacii şi de ce nu foloseau scrierea. Sute de cuvinte mai puţin ştiute pe care ni le-au lăsat moştenire strămoşii noştri. // https://adevarul.ro/locale/hunedoara/ce-limba-vorbeau-fapt-dacii-nu-foloseau-scrierea-sute-cuvintele-mai-putin-stiute-ni-le-au-lasat-mostenire-stramosii-nostri-1_552410ec448e03c
42. HAARMANN H, MARLER J. An introduction to the study of the Danube Script. // Journal of Archeomythology, Vol.4, 2008.
43. HASDEU B. P. Cuvente den bătrâni. III. Bucureşti: Editura didactică şi pedagogică, 1984.
44. HASDEU B. P. Etymologicum magnum Romaniae. [A-Amurțèsc]. Ed. îngrijită de Stancu Ilin și Grigore Brâncuș. Chișinău: Editura Știința, 2013.
45. HASDEU B. P. Etymologicum magnum Romaniae. [Amùși - Ânger]. Ed. îngrijită de Stancu Ilin și Grigore Brâncuș, Chișinău: Editura Știința, 2013.
46. HASDEU B. P. Etymologicum magnum Romaniae. [B - Bîrîìt]. Ed. îngrijită de Stancu Ilin și Grigore Brâncuș. Chișinău: Editura Știința, 2013.
47. IONICĂ D. Cartea mare a limbii române.// Lucian G. Costi. Limba română. Naşterea şi falsurile ei. Taina formării cuvintelor. Recuperarea originilor reale. Bucureşti: Editura Uranus, 2016, p.33.
48. IONIȚĂ G. I. Reconsiderarea istoriei: geto-dacii. Bucureşti: Editura Didactică şi Pedagogică, 2008.

49. IORGA N. Noua istorie a românilor. Văleni de Munte, 1940, p.88-90.
50. ISCRU G.D. Traco-geto-dacii, naţiunea matcă diin spaţiul carpato-danubian balcanic. Bucureşti: Casa de editură şi librării Nicolae Bălcescu, 1998.
51. L'HERMITTE René. Marr, marrisme, marristes: Science et perversion idéologique; une page de l'histoire de la linguistique soviétique. Paris, 1987.
52. LOVINESCU V. Dacia Hipperboreană. București: Editua Rosmarin, 1996.
53. LUCA S. A. Tărtăria Rediviva. Alba Iulia:Ed.Muzeului Naţional Brukenthal, 2016.
54. MANOLACHE D. Tezaurul dacic de la Sinaia - legendă sau adevăr ocultat?București: Editura Dacica, 2006.
55. MERLINI M. La scrittura è natta in Europa" (Scrisul s-a născut în Europa?).Roma: Editura Avverbi, 2004.
56. NICOLAESCU E. Vorbele din plumb. București: Editura Semne, 2015.
57. PECICAN O. Falsuri patriotice româneşti. //Observator cultural, nr. 127, 30 iulie 2002.
58. PEȚAN A. A possible Dacian royal archive on lead plates. // Antiquity Journal. Vol. 79. No 303. March 2005.
59. POGHIRC C. B.P. Hadeu. Lingvist şi filolog. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1968.
60. POPOVICI-URSU V. D. Adevărata obârşie a poporului român. Cluj-Napoca: Editura Gedo, 2012.
61. ROMALO D. Cronica apocrifă pe plăci de plumb?Bucureşti: Arvin Press, 2003.
62. ROMAN V. Etruscii, civilizatorii romanilor, erau traci.// http://adevarul despredaci.ro, 13 iulie 2012.
63. ROXIN D. Enigma tăbliţelor de la Sinaia. Scrieri geto-dacice care tulbură istoria. București: Editura Burebista, 2018.
64. ROXIN D. Spiritul dacic renaşte. București: Editura Vidia, 2012.
65. RUSSU I. I. Elemente autohtone în limba română. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1970.
66. SALA M. De la latină la română. Bucureşti: Editura Pro Universitaria, 2012.
67. SALA M., IONESCU-RUXĂNDOIU L. Istoria limbii romane, vol. I. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 2018.
68. SALA M. Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.
69. ȘTEFANOVSKI B. -Al DABIJA Homer. Istoria pelasgă neştiută. Surprizele lingvistice ale Iliadei. București:Act și Politon, 2019.

70. UNGUREANU D. Nu trageţi in ambulanţă. //Observator cultural, nr.167/2003 (mai 2003).
71. URECHE Gr. Letopiseţul Ţării Moldovei, de când s-au descălecat ţara şi de cursul anilor şi de viaţa domnilor carea scrie de la Dragoş-vodă până la Aron-vodă. // Letopiseţul Ţării Moldovei. Chişinău: Editura Hyperion, 1990, p. 25-26.
72. VÂRTOSU E. Paleografia româno-chirilică. București: Editura Ştiinţifică, 1968.
73. VELCESCU C. Inscripţii rupestre din Munţii Carpaţi. Bucureşti:Editura Miracol, 2002.
74. VINEREANU M. Dicţionar etimologic al limbii române.Pe baza cercetărilor de indo-europenistică. Bucureşti: Alcor Edimpex, 2009.
75. VINEREANU M. Rădăcini nostratice în limba română. Bucureşti: Editura Alcor Edimpex, 2010, p. 8.
76. VLASSA N. Contribuţii la Problema racordării Neoliticul Transilvaniei. Cluj-Napoca, 1976.
77. VLASSA N. Neoliticul Transilvaniei. Studii, articole, note. Cluj-Napoca: Bibliotheca Musei Napocensis 3, 1976.
78. VLASSA N. Probleme ale cronologiei neoliticului Transilvaniei în lumina stratigrafieiaşezării de la Tărtăria //Studia historica, 1962, fasc. 2.
79. VRACIU A. Limba daco-geţilor. Timişoara: Editura Facla, 1980.
80. АЛПАТОВ В. М. История одного мифа: Марр и марризм. Москва, 1991.
81. АЛПАТОВ В. М. Марксизм и марризм (заметки неисторика) // Восток. 1992. № 3.
82. АЛПАТОВ В. М. Марр, марризм и сталинизм // Философские исследования. 1993, nr. 4.
83. МАРР Н. Я. Вопросы языка в освещении яфетической теории. Москва, 1933.
84. УМНОВ-ДЕНИСОВ А. Золотая книга Фракийцев. Часть 1. Санкт Петербург, 2014.

LIMBĂ/VORBIRE VS. COMPETENȚĂ/PERFORMANȚĂ

Viorica MOLEA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În perioada actuală, disputa continuă cu referire la termenii „limbă”/„vorbire” se produce pe fondul evoluțiilor constante și determinante pentru știința lingvistică, întrucât această dihotomie, stabilită și fundamentată de F. de Saussure, se află la temelia teoriilor și exegezelor ulterioare privind elementele corelative, dar și opozitive ale acesteia.

Corelația limbă – vorbire este explicată, valorificată, completată de numeroși savanți, astfel încât există mai multe interpretări edificatoare. În acest articol încercăm să ilustrăm opiniile unor lingviști notorii referitoare la variatele aspecte ale acestei dihotomii.

Cuvinte-cheie: *dihotomie, limbă, vorbire, normă, competență, performanță*

Abstract: Nowadays, the ongoing dispute concerning the terms “langue” / “parole” occurs on the background of constant and determinant evolutions for linguistic science, since this dichotomy, established and developed by F. de Saussure, is the foundation of subsequent exegesis and theories on both its correlative and oppositional elements.

The langue-parole correlation was explained, capitalized and built upon by many scholars, so there are several edifying interpretations. In this article we try to illustrate the opinions of some notorious linguists about the various aspects of this dichotomy.

Keywords: *dichotomy, language, speech, norm, competence, performance*

În perioada actuală, disputa continuă cu referire la termenii „limbă”/„vorbire” se produce pe fondul evoluțiilor constante și determinante pentru știința lingvistică, întrucât această dihotomie, stabilită și fundamentată de F.de Saussure, se află la temelia teoriilor și exegezelor ulterioare privind elementele corelative, dar și opozitive ale acesteia. „Dihotomia limbă – vorbire, care este deseori discutată atât în lucrările de lingvistică, având un caracter teoretic, cât și în lucrările cu caracter practic care pun probleme de metodologie a cercetării, pleacă, în liniile ei esențiale, de la Ferdinand de Saussure”, observă cercetătoarea N. Anghelescu. [1, p. 212] În linii mari, diferențele sau opozițiile fundamentale, în concepție saussuriană, sunt:

„1. *Limba* este un fapt social și esențial, *vorbirea* e unul individual și accesoriu – mai mult decât atât, mai mult sau mai puțin accidental;

2. *Limba* nu e o funcție a subiectului vorbitor, ea e un produs extraindividual (ceea ce Humboldt ar fi numit *ergon*, n.n.) pe care individul îl înregistrează pasiv; *vorbirea* e un act personal de voință și inteligență și, din acest motiv, imprevizibilă și inclasificabilă, nu poate fi obiectul lingvisticii;

3. *Limba* este un obiect de natură omogenă (deci poate fi studiată științific); ea „e un sistem de semne unde nu este esențială decât unirea dintre sens și imaginea acustică (semnificat/semnificant) și unde cele două părți ale semnului sunt în egală măsură psihice"; *vorbirea* este esențialmente eterogenă."[2]

Totodată, savantul stabilește o corelație dintre „aceste două obiecte", precizând că ele „sunt strâns legate și se presupun unul pe celălalt: limba este necesară pentru ca vorbirea să fie inteligibilă și să-și producă toate efectele; dar vorbirea- este necesară pentru ca limba să se instituie; istoric, faptul de vorbire o precedă întotdeauna [3, p. 43]... Există deci o interdependență între limbă și vorbire: limba este totodată instrumentul și produsul vorbirii. Dar asta nu le împiedică să fie două lucruri absolut distincte. [Idem, p. 44] Saussure delimitează limba de vorbire după un principiu destul de simplu, și anume, *social – individual*, definindu-le astfel: „*Limba* există în colectivitate sub forma unei sume de amprente depuse în fiecare creier, aproape ca un dicționar ale cărui exemplare, toate identice, ar fi repartizate între indivizi … În ce fel *vorbirea* este prezentă în această colectivitate? Ea este suma a ceea ce oamenii spun (...). În vorbire nu există deci nimic colectiv; manifestărilesunt individuale și momentane…"[Ibidem] Delimitându-le astfel, Saussure consideră că „limba, distinctă de vorbire, este un obiect care poate fi studiat separat." [4, p. 13] A. Martinet însă susține că această abordare saussuriană, deși utilă, poate duce la pericolul de a crede că vorbirea posedă o organizare independentă de limbă, așa încât „am putea, de pildă, să concepem o lingvistică a vorbirii pe lângă lingvistica limbii." [Idem, p. 15]

Corelația limbă – vorbire este explicată, valorificată, completată de numeroși savanți, astfel încât există mai multe interpretări edificatoare. Klinkenberg J.-M., bunăoară, relevă explicit: „Limba este componenta colectivă a limbajului, proprietatea comună tuturor celor care practică un cod dat: este un produs social(...). Vorbirea, dimpotrivă, este componenta individuală a limbajului: este actul particular prin care ne însușim limba." [5, p.74] Lucruri similare sunt explicate și de către alți cercetători, reliefând aspectul colectiv și individual al schemei propuse de savant: „Cum s-a observat, în teoria lui Saussure, definiția termenilor *langue* și *parole* pornește de la două considerente: raportul social – individual (sau, cum s-a mai spus, vorbirea „colectivă" și vorbirea „individuală") și raportul schemă – utilizarea schemei (sau formă – utilizarea formei)."[1, p. 212]

E. Coșeriu conturează principiile care ar trebui să stea la baza unei asemenea teorii, considerând că aceasta trebuie să țină seama de anumite „fapte": „a) că limba se prezintă ... ca proprietate a vorbirii; b) că ... se prezintă ca normă a vorbirii în conștiința fiecărui vorbitor și c) că se prezintă cu această obiectivitate cu care se prezintă în conștiința fiecăruia ceea ce este în realitate și concret, de fiecare dată individual, însă în același timp aparținând și altora…" [6, p. 30] Ilustrul savant nu este atât de categoric în delimitarea acestor două moduri de comunicare

și vine cu raționamentele sale, susținând că „…„limba” și „vorbirea” nu sunt momente succesive, ci simultane și inseparabile ale unei realități unice pe care o numim limbaj. „Vorbirea” există ca realizare a „limbii” și, pe de altă parte, „limba” nu există decât ca generalizare și sistematizare a actelor de vorbire...” [7, p.169] Prin urmare, conștientizăm faptul că E. Coșeriu are o viziune diferită de cea saussuriană, susținând că, de fapt, vorbirea este primară, iar limba este percepută în vorbire: „Principala „răsturnare” pe care o produce Eugeniu Coșeriu în gândirea limbii față de lingvistica saussuriană și care constituie, în esență, punctul de plecare în viziunea și teoria lingvistică a marelui savant este plecarea de la *parole* (vorbire) și nu de la *langue* (limbă), în termenii din interpretarea dihotomică a lui F. de Saussure”.[8, p. 220]

Dacă unii savanți au încercat să explice și să dezvolte abordarea saussuriană dihotomică a limbii, alții au transformat-o în trihotomie, „punându-se astfel problema rafinării formulei lui F. de Saussure.” [9, p. 19]. Primul a încercat L. Hjelmslev, prin proiectul teoretic în care se conturează nu două, ci trei aspecte ale limbii: *schema* (= limba) – *norma stabilită* – *vorbirea*. O încercare de a dezvolta o trihotomie în baza dihotomiei lui Saussure a făcut și E. Coșeriu, în studiul *Sistema, norma y habla*, în 1952. „Pornind de la Saussure, dar și de la Hjelmslev, Humboldt, Gablentz, Croce, Vossler, Buhler, Coșeriu consideră *norma* ca un element intermediar între *limbă* și *vorbire* (...)”[Idem, p. 20], iar *limba* o „concepe ca *tehnică*, sau mai bine zis ca *știință* (saber), arătând că, în realitate, nu învățăm o limbă, ci învățăm să creăm într-o limbă, cunoscând directivele, sistemul și elementele pe care sistemul ni le indică.” [Idem, p. 21]. Totodată, „sistemul și norma nu sunt realități autonome sau realități opuse vorbirii, ci forme, abstracțiuni, care se elaborează pe baza activității lingvistice concrete, în relație cu modelele pe care ea le utilizează. În concluzie, vorbirea cuprinde actele lingvistice concrete înregistrate în momentul producerii lor (...).” [Ibidem] Pe de altă parte, Coșeriu distinge, în cadrul dihotomiei, patru planuri de structurare: unul este „planul realizării (*vorbirea concretă* sau *vorbirea*) și trei planuri de tehnică propriu-zisă sau tehnică virtuală (*competența* ca atare): *norma, sistemul limbii* și *tipul lingvistic*)” [10, p. 275] „*Vorbirea*, precizează savantul, corespunde lui *parole* a lui F. de Saussure; *norma* și *sistemul limbii* corespund în ansamblu aproximativ conceptului saussurian de *langue*. *Tipul lingvistic*, în schimb, este un nivel de structurare neidentificat ca atare de Saussure.” [idem, p. 276]

Discuțiile privind unele concepte fundamentale în lingvistică precum *limbă – vorbire* au reliefat o altă corelație importantă în limbă, și anume cea de *competență* și *performanță*, importantă prin faptul că ea desfășoară, completează, edifică dihotomia discutată de noi, presupunând, în principiu, același lucru, fiind postulată de renumitul lingvist american N. Chomsky: „Una din contribuţiile

majore ale lui Chomsky la progresul teoriei limbii este dihotomia *competenţă-performanţă* (...)."[11]

E. Coșeriu aprecia această opoziție generată de dihotomia lui Saussure ca pe una fundamentală, care „are rădăcini foarte vechi în tradiție" și este „distincția atât de esențială și atât de curentă în lingvistica actuală între *limbă* – ca tehnică a vorbirii sau *competență lingvistică* – și *vorbire* ca realizare a unei tehnici lingvistice, sau activitatea lingvistică concretă: în termeni saussurieni, între *langue*și *parole*, sau, cu termenii folosiți explicit pentru aceleași fapte de către Noam Chomsky, între *competence* „competență" și *performance* „performanță"." [10, p. 9]

Cu originea în opoziția mai veche *limbă – vorbire*, dihotomia este definită astfel: „În accepţia lui Chomsky*(...)*, *competenţa lingvistică* este facultatea umană de a recunoaşte şi de a crea enunţuri corecte, iar *performanţa lingvistică* este deprinderea de a pune în practică această capacitate."[Moore Joshua] Astfel, mai expliciți termenii lansați de Chomsky ar fi: „prin *competență* se înțelege ansamblul regulilor necesare pentru a vorbi corect o limbă, iar prin *performanță*, enunțurile obținute prin aplicarea acestor reguli." [9, p. 19]

Competența lingvistică, înaccepția lui Ong, este dată de ansamblul posibilităților pe care le are un subiect vorbitor al unei limbi în ceea ce privește capacitatea de a construi și de a recunoaște fraze corecte din punct de vedere gramatical… *Performanța lingvistică* a vorbitorului unei limbi nu ține neapărat de competența sa lingvistică pe care o poate demonstra, ci de capacitatea de a pune „în joc" zestrea acumulată de termeni (semnificanți) și complexul de reguli pentru a obține sensuri noi. Performanța lingvistică mai reclamă și ansamblul cunoștințelor despre lume ale subiectului și o anumită practică în abordarea și gestionarea relațiilor interumane, care pot funcționa independent de competența lingvistică. [12, p.172-183]

E. Coșeriu leagă dihotomia vizată de gramatica generativă, fundamentată de N. Chomsky, relevând faptul că sintaxa ar fi de bază în lingvistica descriptivă, considerată chiar „disciplină primară a întregii lingvistici", și reflectând că „de fapt, în această orientare, cunoașterea lingvistică („competența" vorbitorilor) este identificată cu capacitatea de a forma propoziții..." [10, p.86]

O descriere explicită a fenomenului discutat aici o face I. Coteanu, din care aflăm că „…toți adepții gramaticilor generative pornesc de la sintaxă și continuă cu semantica (…)." Altfel spus, punerea în practică a *competenței* se realizează la nivelul numit *performanță*. Regulile de transformare sintactică, semantică și fonologică țin atât de structura de adâncime a limbii aflate la nivelul *competenței*, cât și de mărcile care arată rezultatul, deci de *performanța* considerată structură de suprafață. [13, p.21]

Astfel, competența lingvistică presupune cunoaștere lingvistică (*saber lingüistico* –CoșeriuE.), cunoașterea sistemului și a tot ce ține de sistemul unei limbi

istorice, a unei limbi în general, iar performanța înseamnă aplicarea în practică a acestei cunoașteri, adică vorbirea. E. Coșeriu se referea la *trei niveluri ale limbajului*, considerându-le, la fel, competențe: „Să numim competențele de acest tip – aici să spunem *tehnică* nu *dynamis*„faptul de a ști ceva care se aplică" – să le numim (...)*saber*. Avem deci o competență *elocuțională:* a ști să vorbești în general(...); o competență *idiomatică*: a ști o limbă; și o competență pe care eu o numesc *expresivă*: a ști să vorbești în situații determinate(...) adică a ști să construiești discursuri."[6, p. 33]

Trebuie să precizăm că o comunicare se mai poate baza și pe un alt tip de cunoaștere, nu doar lingvistică, pe cunoaștere extralingvală, adică socială, politică, etno-culturală etc. De aceea competența ar putea avea și alte accepții decât cea lingvistică:„Cercetările ulterioare, susține Negrescu-Babuș I., disting în afara competenței lingvistice și o *competență comunicativă* sau *pragmatică*, concept introdus de Dell Hymes. Acesta „se întemeiază pe ideea că producerea și interpretarea enunțurilor nu este guvernată doar de un sistem de reguli gramaticale, ci și de un sistem de norme și convenții determinate social și cultural(...)" [14, p.107] Competența comunicativă, notează Moore J., „acoperă, în realitatea vorbirii, trei categorii distincte de abilităţi comunicative specific umane: a) *competenţă lingvistică*; b) *competenţă sociolingvistică* şi c) *competenţă strategică*."[11] Negrescu-Babuș I. distinge și alte tipuri de competențe, cum ar fi „competența enciclopedică", definită ca „un ansamblu foarte vast de informații extralingvistice care au legătură cu contextul enunțării (...)"; [ibidem] „competența logică", cu descrierea a două tipuri de logică: *formală clasică* (...) și *naturală*, specifică raționamentelor făcute în limbajul natural (...) etc. [14, p.108]

Pe de altă parte, conceptul de *competență lingvistică* a fost continuu dezvoltat de lingviști, astfel încât unii autori disting și alte dimensiuni ale acestuia. De exemplu, *competența semiolingvistică*, fiind „rezultanta a trei componente, care se combină în aceeași instanță de discurs (Charaudeau P., p. 86): a) *competență lingvistică*, care este constituită din patru niveluri (enunțiativ, argumentativ, narativ și retoric) (...); …b) *competența situațională*(...), formată din situații sociolingvistice codificate (p. 519)…; c) *competența discursivă* (...), constituită din strategii discursive (…)". [15, p.520]

O distincție deseori operată în lingvistică este și cea dintre *limbă* și *limbaj*, o corelație, la fel, cu origini adânci, cu referințe interdisciplinare. *Limba*, după cum am menționat anterior, este totalitatea mijloacelor lingvistice la nivel fonetic, lexical, gramatical, întrunite într-un sistem ordonat și coerent, stabilite din punct de vedere istoric și existente în mod obiectiv, pe când *limbajul* este o modalitate de comunicare între oameni prin intermediul atât al mijloacelor verbale (lingvistice), cât și al celor nonverbale și paraverbale. Limbajul presupune o conjugare dintre limbă și vorbire; el reprezintă o individualizare a limbii, vorbirea umană fiind,

mai curând, produsul unor relații și efecte psihologice decât lingvistice. „Studiul limbajului, precizează Saussure, comportă deci două părți: una esențială, are drept obiect *limba*, care este socială în esența ei și independentă de individ; acest studiu este numai psihic.; cealaltă, secundară, are drept obiect partea individuală a limbajului, adică *vorbirea*, inclusiv fonațiunea: ea este psihofizică." [2, p. 57] A. Martinet vede limbajul, înainte de toate, „ca un instrument de comunicare" și, fiind „identic în funcţiile sale, diferă de la o comunitate la alta astfel încât el nu poate funcţiona decât între membrii unui grup dat." [4]

Lingvistul V. Pavel corelează noțiunea de limbaj cu conceptul de vorbire: „Considerat ca activitate, limbajul, la nivel universal, este *vorbirea* (în general) (...), este *competență educațională* „a ști să vorbești în general…"[8, p. 221] E. Coșeriu delimitează astfel vorbirea de limbaj: „Și oricum, trebuie să distingem, și în acest caz, între limbaj și vorbire (sau uz al limbajului). *Vorbirea* poate fi adevărată sau falsă, precisă sau imprecisă, clară sau obscură (...); dar *limbajul* nu poate fi nimic din toate astea. Limbajul (…) se înfățișează ca totalmente nedeterminat."[7, p. 158] Totodată, savantul definește sugestiv limbajul: „De fapt, limbajul e „intențional" – adică activitate motivată prin scopuri și nu condiționată prin natură (de „cauze") (...), ca activitate prin care se creează semnificate (și expresii ce le corespund). Cu privire la aceasta, Humboldt a caracterizat limbajul ca *energeia* în sens aristotelic, altfel spus, ca activitate liberă sau creatoare. De fapt, limbajul este la origine creație de semnificate (și expresii) care se pot folosi mai târziu în conversația practică a omului cu alți oameni și în acțiunea sa în lume." [Idem, p.144]

Ca o concluzie la cele discutate, dihotomia limbă/vorbire sau varianta completată a acesteia, competență/performanță, considerată atât ca opoziție, cât și ca o corelație, constituie elementul-cheie al lingvisticii din punctul de vedere al funcționalității ei. Limba, după cum spuneam, constituie sistemul, cel mai înalt grad de abstractizare, pe când vorbirea este materializarea limbii, aspectul ei funcțional.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANGHELESCU N. Limbă și vorbire. În Tratat de lingvistică generală. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1972, p. 211-220.
2. SAUSSURE F. Curs de lingvistică generală. Iași: Polirom, 1998, 432 p.
3. SAUSSURE F. Fundamentarea structuralismului și a semiologiei. Dihotomia limbă – vorbire. [online] http://ro.scribd.com/doc/128245560/Curs-Saussure-2012 accesat: 19.05.13.
4. MARTINET A. Lingvistica, limbajulşilimba. [online] http://ebooks.unibuc.ro/filologie/dominte/2-7.htm accesat: 18.11.14.

5. KLINKENBERG J.-M. Inițiere în semiotica generală. Traducere și cuvânt înainte de Marina Mureșanu Ionescu. Indice de noțiuni de Cristina Petraș. Iași: Institutul European, 2004, 444 p.
6. COȘERIU E. Prelegeri și conferințe. Institutul de Filologie Română „A. Philippide". Iași: F.C. Dosoftei S. A., 1994, 180 p.
7. COȘERIU E. Omul și limbajul său. Iași, Editura Universității A.I. Cuza, 2009, 465 p.
8. PAVEL V. Interpretarea inovațiilor din perspectiva lingvisticii vorbirii. În Omagiu profesorului și omului de știință Anatol Ciobanu. Chișinău: CEP USM, 2004, p. 220 – 224.
9. FRÂNCU C. Curente și tendințe în lingvistica secolului nostru. Iași: Casa Editorială „Demiurg", 1997, 208 p.
10. COȘERIU E. Lecții de lingvistică generală. Chișinău: Editura Arc, 2000. 300 p.
11. MOORE J. [online] https://ro.scribd.com/doc/203136415/Copetenta-Si-Performanta accesat: 12.10.14.
12. ONG J. W. OralityandLiteracy. The Technologizing of theWord. London and New York: RoutledgeToylor& Francis Group. 2002, 193 p. [online] http://dss-edit.com/prof-anon/sound/library/Ong_orality_and_literacy.pdf accesat: 25.02.14.
13. COTEANU I. Lingvistică și filologie. În cartea Crestomație de lingvistică generală. București: Editura Fundației „România de Mâine", 1998, p. 7-35.
14. NEGRESCU-BABUȘ I. Competența vorbitorilor. În Buletinul Institutului de Lingvistică. Chișinău, 2006, nr. 5-6, p. 107.
15. ROMEDEA A.-G. Competența comunicativă. În Strategii discursive, vol. VIII, partea I, Chișinău, 2006 (Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului Eugen Coșeriu, Ediția 2005, p. 518 – 522).

CONCEPTUL SOCIAL *RUŞINE* REFLECTAT ÎN TABLOUL LINGVISTIC AL LUMII RUSE

Viorica LIFARI
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Studiul lingvistic al emoţiilor este o temă discutată pe larg în lingvistica contemporană. Mai mult, cercetările în acest domeniu seelaborează în plan intercultural şi interdisciplinar, fapt care oferă acestor investigaţii o profunzime şi o obiectivitate.

Lucrarea de faţă pune în discuţie conceptele sociale şi personale *ruşine* şi *bunul-simţ* reflectate în tabloul lingvistic al lumii ruse. Ca bază metodologică e folosită abordarea antropocentrică, metoda analizei semice şi a scenariului cognitiv-prototipic (descris de limbajul semantic natural). Materialul analizat e compus din aforisme, ce includ lexemele *стыд* şi *совесть*, autori ale cărora sunt scriitori ruşi clasici şi contemporani.

Cuvinte-cheie: *bunul-simţ, concept social, paradigma antropocentrică, ruşine, tabloul lingvistic al lumii ruse.*

Abstract: The linguistic study of emotion categories is a largely discussed topic in contemporary linguisctics. Moreover the conducted researches are carried out interculturally and interdisciplinarily, fact which gives these studies a depth and an objectivity.

The given paper discusses the social and personal concepts of shame and common sense in the Russian world picture. The methods of investigation used are the anthropocentric one, the semic method and that of the cofnitive scenario (described by means of the Natural Semnatic Metalanguage). The examples under analysis include aphorisms that contain the lexemes стыд and совесть and are written by the Russian classical and modern writers.

Keywords*: the anthropocentric paradigm, common sense, a social concept, shame, the Russian world picture.*

Lucrarea de faţă este consacrată conceptului social *стыд* (*ruşine*) reflectat în tabloul naţional al lumii ruse și se bazează pe exemple de aforisme elaborate de scriitorii ruşi moderni şi clasici; aforisme ce includ în componenţa lor lexemele *стыд (ruşine) şi совесть (bunul-simţ).*

Lingvistica modernă se axează pe paradigma antropocentrică care include astfel de noţiuni, precum tabloul lingvistic al lumii, mentalitate, conştiinţă naţională etc. Tabloul lingvistic al lumii fixează ideile indivizilor unui popor despre realitatea pe care o trăiesc la o etapă de dezvoltare, însă acesta nu ne oferă o descriere amplă ce există în conştiinţa naţional-umană [1].

Categoria etică *стыд (ruşine)* în cercetările moderne este studiată ca o manifestare iniţială a educaţiei moral-spirituale, care apare în formă de mustrări de conştiinţă în cazul necorespunderii comportamentului individului în prezenţa altora. Simţul de *ruşine* apare de fiecare dată, în situaţia, în care un individ îşi dă

seama că nu are drept moral de a fi apreciat la nivel moral-spiritual sau de a fi respectat. Individul care este obiectul *ruşinii* se simte evaluat; puterile şi abilităţile acestuia sunt paralizate de acest simț. Imaginea menționată este bine descrisă în expresia din limba rusă: *Пасть в глазах окружающих – одна из самых больших морально-психологических бед.*

Studiul lingvistic al unui concept începe de la definiţia lexemului care îl redă,iar în procesul de înţelegere a sensului cuvântului ajungem la esenţa imaginii lingvistice a lumii care reflectă cultura pe care o reprezintă[2].

Studiind definiţia lexemului *стыд* (ruşine) în dicţionarul rus [3, 766] observăm sensul *unui simţ profund de jenă de la gândul unei acţiuni indecente sau a unei vinovăţii*, astfel conceptul simțului de *ruşine* în limba rusă asociindu-se cu o emoţie sau emoţii negative. În literatura artistică din secolele XVIII-XIX acest concept se asociază și cu emoţia de *frică,* iar trăirea acestui sentiment e comparată cu durerea sau chinul [2, 7].

Atât în literatura de specialitate, cât şi în cea artistică conceptul *стыд(ruşine)* în rusă indică o manifestare fiziologică a individului care simte *ruşine*. De fapt, acest sentiment apare în imaginea *obrajilor rumeni* sau *roşii* ai individului ce a încălcat norma de conduită a societăţii, dar mai des se reflectă în culoarea *roşie* sau se redă cu ajutorul lexemului *culoare*, precum *краснеть от стыда* sau *яркая краска стыда*, *тёмная краска стыда* [2, 7], ceea ce indică înfierbântarea organismului.

Însă observăm şi reacţii adverse ale organismului asociate cu simţul de *ruşine*, atunci când acest sentiment uman, ca manifestare fiziologică,e însoțit și de un sentiment de *frică*. În acest context Iu. Râjenkova et al., citând-o pe savanta N. Arutiunova, menţionează că lexemul *стыд (ruşine)* din limba rusă are legătură cu **studъ, *stydъ* care semnifică *frig*. Iniţial sensul lexemului *стыд* era *abilitatea de a cauza mustrări de conştiinţă şi simţul de frică* [Apud: 1, 1]. Actualmente acest lexem cumulează şi semul [+regulator al comportamentului uman] în societate. Savantul Iu. Lotman consideră că *ruşinea* este un regulator al comportamentului uman în societate şi din cele mai vechi timpuri serveşte în calitate de instrument al interdicţiei culturale [4]. Însă o idee de valoare, după părerea noastră, propusă de profesorul N. Arutiunova, este legătura evaluării sensului lexemului *стыд* cu dezvoltarea societăţii şi trecerea acestei valori din una personală în cea socială, mai cu seamă anume trecerea valorii de ruşine legată de interzicerile de natură animală a unui individ la cele de natură socială a cauzat separarea sensului lexemului *стыд* de semele cu sensul de *страх*, *угрызение совести, боязнь, почитание, уважение (frică, mustrare de conştiinţă, venerare, respect,* tradus de V. Lifari) [Apud: 1, 1].

Deseori în discuţiile despre conceptul *стыд (ruşine)* în limba şi cultura rusă se face referinţă şi la conceptul *bunului-simţ (совесть)*. Astfel, dacă *ruşinea* este un concept emotiv şi se manifestă la nivel fiziologic în funcție de temperamentul individului purtător al acestei emoţii, *bunul-simţ* ţine de raţiune şi conştiinţă. Însă

există o legătură între aceste două concepte, şi anume: conştiinţa umană. În Emil Cioran *Hermeneutica emoţiilor şi modelarea estetică a filosofiei* de Constantin Aslan autorul explică procedura cognitivă de percepere a lumii de către un individ: „Modul în care ne sunt date obiectele ca fapte de conştiinţă nu aparţine obiectelor, ci conştiinţei noastre interne de oameni individuali. Obiectele sunt în funcţie de felul în care este poziţionată conştiinţa faţă de ele, iar trăirea urmează aceste poziţionări.” [5, 46]

Deci conştiinţa umană este baza de percepere şi regulare a informaţiei şi a comportamentului individului, iar emoţia sau trăsătura de caracter apare ca rezultat al procesului cognitiv declanşat şi e în strânsă legătură cu cauzatorul său.

Nae Ionescu susţine că *bunul-simţ* este aptitudinea naturală a omului de a judeca bine şi de a distinge adevărul de fals, pentru care sensibilitatea şi gândirea alcătuiesc un tot viu, indisociabil în trăirea vieţii individuale şi colective [5, 44].

Din lucrarea Kristinei Fábián, care în postură de doctorand a studiat conceptul *совесть (bunul-simţ)* în limba rusă, putem urmări etimologia acestui lexem care provine de la rădăcina Indoeuropeană comună *ведать (a şti, a cunoaşte)*.De asemenea studiul etimologic al conceptului *совесть (bunul-simţ)* ne permite să concluzionăm că acesta e în strânsă legătură cu conceptul *conştiinţă* şi cu noţiunile de moralitate, comportament uman şi cu societatea în care trăim. Astfel, ca rezultat, metafora conceptuală ce redă conceptul *совесть* în limba rusă e *bunul-simţ ca o fiinţă, ce posedă capacităţi umane* [6].

În abordările antropocentrice ale anumitor concepte la nivel naţional sau intercultural, dacă acestea sunt legate de trăiri sufleteşti sau raţionale, savanții discută despre localizarea lor în interiorul sau pe exteriorul corpului omenesc, acest fapt cauzând apariţia expresiilor somatice ce includ un lexem care denumeşte o parte a corpului, fie concret sau abstract: *И стыдно стало грезы / Тут сердцу моему; Из сердца выну черный стыд; Душа полна стыда и страха / Влачится в прахе и крови* [2, 9].

După cum vedem, conceptul ruşine în rusă se localizează în *inimă, suflet* şi *sânge*, două fiind organe concrete, iar *sufletul* fiind o substanţă abstractă.

În cultura rusă conceptul *ruşine* are şi aspect de gen. *Ruşinea* e asociată mai mult cu *femeia,domnişoara* şi, mai puţin, cu bărbatul. Această mentalitate vine din religie şi din normele societăţii din secolul XIX.

În urma unei sinteze a literaturii de specialitate, concluzionăm că la nivel de cultură conceptele *стыд* şi *совесть* din rusă se studiază pe larg. Metodele preponderent utilizate sunt cea antropocentrică, semică şi descriptivă. Totodată, studiile contemporane nu se limitează doar la un singur domeniu, însă îmbină cu iscusinţă elemente de lingvistică, filosofie, culturologie, sociologie şi psihologie.

În cele ce urmează ne propunem o analiză semantică a scenariilor cognitiv-prototipice exprimate în microsituaţii redate de aforisme ce includ lexemele *стыд şi совесть* în limba rusă.

Corpusul analizat include 105 exemple care au fost împărțite în 30 de categorii. Cele mai mari categorii includ sensul de 1) ruşine şi puritate (8 ex.), oamenii cu şi fără simţ (13 ex.), bunul-simţ şi negocierea (banii) (5ex.), ruşinea şi dragostea (5 ex.), ruşinea şi bunul-simţ ca o normă în societate (22 ex.), bunul-simţ şi conştiinţa/ intuiţia (5 ex.), simbolul şi ruşinea (4 ex.), iar celelalte categorii fiind ruşinea şi sufletul (2 ex.), bunul-simţ şi alcoolul (2 ex.), ruşinea ca o emoţie negativă (2 ex.), mustrarea de conştiinţă şi vinovăţia (3 ex.), ruşinea şi memoria (4 ex.), ruşinea şi furia (2 ex.), câinele şi ruşinea (2 ex.), sărăcia / bogăţia şi ruşinea (3 ex.), bunul-simţ şi limita (2 ex.), ruşinea de propriul neam (2 ex.) etc.

Cea mai numeroasă categorie de aforisme are sensul de *ruşine ca un instrument de regulare a comportamentului uman în societatea rusă*, fie la nivel personal sau social, bunăoară:

1) Все мы – в динамике,и меняют нас окружающие, опыт и время. Совесть – стержень надёжности и гарант нашего "Я". (Л.С.Сухоруков) [7]

2) Стыд есть драгоценнейшая способность человека ставить свои поступки в соответствие с требованиями той высшей совести, которая завещана историей человечества.(Салтыков Щедрин) [8]

3) Самые закоренелые проходимцы и те понимают, что в стыдящемся человеке есть нечто выделяющее его из массы бездельников и глупцов. (М. Е. Салтыков-Щедрин) [9]

4) Ничто вернее того, что человек стыдится и чего не стыдится, не показывает ту степень нравственного совершенства, на которой он находится. (Л. Н. Толстой) [9]

În exemplul (1) notăm lexemul *совесть* care apare cu sens de *siguranţă* şi *verticalitate* a unei persoane şi exprimă acest concept la nivel personal, astfel observăm punerea în valoare a acestei virtuți pentru unindivid rus.

În studiile de psihologie *ruşinea* (*стыд* din rusă) e considerată emoţie, însă repetarea acestui sentiment poate duce la faptul că individul transformă trăirile sale emoţionale într-o trăsătură de caracter şi atunci abilitatea individului de a simţi *ruşine* în anumite situaţii este susţinută de membrii societăţii sau a comunităţii, fapt observat în exemplul (2) în care lexemul *стыд (ruşine)* apare ca o capacitate a omului de a-şi ghida acţiunile în corespondenţă cu istoria poporului din care vine, ceea ce exprimă conceptul *ruşine* atât la nivel personal, cât şi la cel social.

Încă o idee pertinentă faţă de conceptul *ruşine* se conturează în exemplul (3) de mai sus. În acest caz individul ce posedă simţul *ruşinii* sau cel al*bunului-simţ* apare într-o lumină mai favorabilă decât ceilalţi dintre masele populaţiei, caracterul *jenant* al individului fiind o valoare culturală, exprimată la nivel social.

De multe ori conceptul *ruşine* apare ca o bază morală a unui individ, iar gradul de moralitate este determinat de operarea acestuia cu simţul de *ruşine* faţă de lumea din jur.

În comunitatea rusă deseori se vorbește despre oamenii cu şi fără simţ, mai cu seamă cei cu *ruşine* sau bun-simţ şi cei fără de această virtute, de exemplu:

5) Бессовестного не мучит ни совесть, ни, тем более, её отсутствие (И.Герчиков)

6) Угрызения совести не каждому по зубам. (К. Кушнер)

7) Некоторые просыпаются в разное время со своей совестью. (Э. А. Севрус (Ворохов))

8) Дремлющая совесть чаще засыпает, чем просыпается. (Г. Малкин) [7]

9) Мне всю жизнь было неловко за злых людей. Почему они такие? Почему совершают поступки, за которые мне стыдно, а им нет? (Н. Андреева)

10) Запасы бесстыдства в любом человеке огромны, сколько ни копай – до дна так и не доберешься. (З. Прилепин) [10]

Aceste aforisme includ atât lexemul *совесть (bunul-simţ),* cât şi *стыд (ruşine)* sau derivativele lui, însă ele denotă acelaşi concept de *lipsă a bunului-simţ, de conştiinţă, de educaţie* a unor indivizi din societatea rusă, valori, pe care societatea nu le promovează.

În tabloul cultural al limbii ruse deseori *bunul-simţ (совесть)* se compară cu puritatea sau curăţenia, acest fapt fiind ilustrat în aforismele de mai jos:

11) Пятна на совести не выводятся. (С. Федин)

12) Считать ли чистой совесть, не бывшую в употреблении. (И. Герчиков)

13) Жалок тот, в ком совесть не чиста. (А. С. Пушкин)

14) Что делает совесть чистой? Её угрызения. (М. Генин)

15) Если совесть спит, значитона чистая. (Е. Кащеев) [7]

După cum vedem conceptul *bunul-simţ* din rusă reprezintă o trăsătură de caracter obligatorie pentru un individ decent şi stările de mustrări de conştiinţă ajută la menţinerea *bunului-simţ* în stare „normală” (11, 14), iar alteori *puritatea bunului-simţ* ar fi un indicator al lipsei acesteea (12, 13, 15).

Ruşinea şi *dragostea* apar în cultura şi limba rusă într-o îmbinare interesantă, mai cu seamă mulţi scriitori consideră*dragostea* net superioară *ruşinii,* iar alţii susţin *dragostea ruşinoasă*, bunăoară:

16) Не надо любви никогда стыдиться!

Пусть будет в ней хворь иль невзгод безмерность (Эдуард А. Асадов) [11]

17) Самый тяжкий стыд и великое мучение - это когда не умеешь достойно защищать то, что любишь, чем жив. (М. Горький)[9]

18) Любовь благородна только тогда, когда она стыдлива. (В. А. Сухомлинский)[12]

19) Кити посмотрела на его лицо, которое было на таком близком от неё расстоянии, и долго потом, через несколько лет, этот взгяд, полный

любви, которым она тогда взглянула на него и на который он не ответил ей, мучительным стыдом резал её сердце. (Л. Н. Толстой) [12]

Conceptul dragoste, este, bineînţeles, de valoare în cultura rusă, acesta reprezintă un sentiment localizat, împreună cu conceptul de ruşine, în inima individului, fapt care arată legătura acestora în mentalitatea unui individ rus.

Deseori cei lipsiţi de *bunul-simţ* încearcă să negocieze sau să compenseze material lipsa acestuia, manipulând interlocuitorii cu fraze verbale ce redau un sens moral decent susţinut în societate, bunăoară:

20) Это сколько же нужно иметь совести, чтобы всю жизнь его торговать! (М. Генин)

21) Люди, лишённые совести, чаще вступают с ней в сделку. Парадокс! (М. Генин)

22) Если у человека есть совесть, ему, по крайней мере, есть чем торговать. (Е. Кащеев)

23) Совесть легче сохранить, если как следует обернуть крупными купюрами. (М. Мамчич) [7]

24) Такие понятия, как стыд, совесть, - это что-то неконкретное. То, что нельзя пощупать и положить в карман. А деньги можно пощупать и положить в кошелёк и обменять на нужную вещь. (В. С. Токарева) [12]

Ultimul aforism din acest şir (24) redă explicit cauza comportamentului indivizilor privaţi de *bunul-simţ,* care e caracteristic doar indivizilor conştienţi şi educaţi.

E bine cunoscut faptul că *bunul-simţ* şi *ruşinea* ca virtuţi ale individului sunt legate de conştiinţa umană, astfel scriitorii ruşi încearcă să redea această idee în cel mai iscusit mod, accentuând necesitatea cultivării acestora într-o personalitate. Totodată, trebuie să accentuăm că *mustrarea de conştiinţă* ce apare în procesul cognitiv şi educarea personalităţii spre atingerea conştiinţei respective este o valoare foarte importantă pentru cultura poporului rus, de exemplu:

25) Когда тебе говорят не верь своей совести, будь уверен, что тебя хотят обмануть, и не поддавайся. (Л. Н. Толстой) [13]

26) Стыд из-за отсутствия совести – высшая форма морального самосознания! (П. Квятковский)

27) Мы испытываем стыд не потому, что допустили ошибку, а потому, что наш позор видят другие. (А. Пехов)

28) Иногда за наши мысли нам становится так стыдно, что начинает казаться, будтоокружающие умеют их читать. (О. Городова) [12]

În alte situaţii anterioare dedicate conceptului *ruşine* în limbile engleză şi română am observat *ruşinea moldoveanului de propriul popor*, această idee se înscrie şi în tabloul lingvistic rus. Exemplele propuse sunt antonime după sens, unul dintre aforisme ilustrând educaţia patriotismului, bunăoară:

29) Я смотрю сейчас на этих людей и мне стыдно, что я русский. Мне стыдно, что я живу в этой великой стране. Мы гимн поём, за сердце держимся, у нас там футболисты получают миллионы. В этой стране надо всё на год остановить, ничего не строить, не платить футболистам, не снимать идиотские фильмы, а просто вылечить людей, всех бомжей, блин, пристроить. И не надо вот этой показухи: «мы – великая страна!» Мы позор вообще, мы позор планеты, когда вот такое происходит. (С. Г. Белоголовцев)

30) Изучение Руси со всех сторон, во всех отношениях, по мнению моему, не должно быть чуждо и постыдно русскому. (В. И. Даль)

31) Власть авторитетна, но не истинна. Власть делает то, что нужно, но не то, что полезно. Завтра может быть стыдно за то, что сегодня нужно. (Е.В. Антонюк) [12].

Conceptul *ruşine* este des asociat cu simbolul. Am menţionat anterior legătura conceptului de *bunul simţ* cu puritatea, însă de cele mai deseori ruşinea se înscrie în culoarea roşie, se asociază cu ochiul unui individ sau cu focul, mai cu seamă cu procesul de ardere, cu fierbinţeala, ce apare în rezultatul procesului cognitiv în timpul reflectării individului care simte *ruşine*asupra faptului că s-a comportat opus normei morale sau a celei sociale, de exemplu:

32) Каждый из нас хоть раз попадал в глупую ситуацию, когда сгораешь от стыда из-за острого осознания того, что всему виной собственная безалаберность, а от залившегося краской лица запросто можно раскурить сигарету. От такого не застрахован никто: ни прожженные циники, ни прекраснодушные мечтатели. Важно другое. Знаете, что обычно делает человек, когда попадает в глупую ситуацию? Всё верно – он совершает новую глупость, усугубляя своё и без того нелепое положение. Всему виной – отсутствие возможности обдумать последствия и вполне понятное желание отыграть все назад. (П. Корнев)

33) Он был из тех впечатлительных людей, которые краснеют до слез от чужой неловкости. (В. Набоков)

34) Краска стыда пятен не оставляет. (Б. Ю. Крутиер)

35) Когда ты не можешь выдержать взгляд человека, это означает, что ты либо влюблен, либо тебе за что-нибудь, перед ним стыдно. Я же не могла допустить ни того, ни другого. (О. Городова) [12]

Astfel, studiind conceptele ruşine şi bunul-simţ în cultura şi limba rusă, ajungem la concluzia că acestea pot fi de natură personală şi socială şi se manifestă la diferiţi indivizi din cultura rusă în mod diferit.Bineînţeles, din exemplele de aforisme selectate am pus în discuţie doar categoriile cele mai numeroase şi le-am identificat pe următoarele: 1) ruşinea ca un instrument de reglare a comportamentului în societate; 2) ruşine ca parte a conştiinţei umane într-o societate; 3) ruşine şi dragoste; 4) ruşinea şi banii; 5) ruşinea de neamul său; 6) ruşinea şi simbolul.

În urma acestui studiu am dedus cele mai importante valori ale conceptulor ruse *стыд* şi *совесть* la nivel de societate şi am constatat nivelul de existenţă a acestui concept în mentalitatea rusă sau în tabloul lingvistic al lumii ruse.

BIBLIOGRAFIE:

1. РЫЖЕНКОВА Ю., ГОФМАН Т. Концепт стыд в русской языковой картине мира // В мире науки и искуства: вопросы филологии, искуствоведения и культурологии: сб. ст. по материалам X международной научно-практической конференции часть I. Новосибирск: Сибак, 2012.
2. МАЛАХОВА С. Семантическая структура концепта „стыд" в русском поэтическом дискурсе. 2008 [on-line] [citat 21.12.2018]. Disponibil: http://psibook.com/linguistics/semanticheskaya-structura-kontsepta-styd-v-russkom-poeticheskom-diskurse.html
3. ОЖЕГОВ С. Толковый словарь русского языка. М., 1961. 900с.
4. ЛОТМАН Ю. Статья по семиотике культуры и искустве. СПб. Академический проект, 2002. - 544с.
5. ASLAN C. Emil Cioran Hermeneutica emoţiilor şi modelarea estetică a filosofiei [on-line] [citat 25.12.2018]. Disponibil: annals.ub-filosofie.ro/index.php/annals/article/view File/72/61
6. ФАБИАН К. Несколоко замечаний о понятии „совесть" в русском языке и культуре[on-line] [citat 25.12.2018].Disponibil: http://www.filologia.hu/kisebb-kozlemenyek/%D0%BD%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D0%BC%D0%B5%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%BE-%D0%BF%D0-%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%B8-%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%B2-%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC-%D1%8F%D0%B7%D1%8B%D0%BA%D0%B5-%D0%B8-%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B5.html 21.12.2018
7. http://aphorismos.ru/conscience/ 26.12.2018
8. http://stuki-druki.com/aforism_Stid.php 1.01.2019
9. Жемчужины-мысли.рф/цитаты/по%20разделам/Совесть,%20честь.htlm%20 1.01.2019
10. http://citaty.info/tema/styd 15.05.2018
11. http://wisdoms.one/tsitati_pro_styd.html 01.01.2019
12. http://xn--elafnj0c.xn--plai/tema/styd/ 15.08.2018
13. http://page-love-mir.ru/vviskazyivaniya.pro-styid-sovest-chest.html 1.01.2019

NIVELURI, FORME ȘI FUNCȚII ALE COMUNICĂRII

Nicoleta POPESCU
Universitatea din Târgoviște

Rezumat: Comunicarea se consideră primul instrument spiritual al existenței omului în societatea umană. Comunicarea posedă diverse niveluri, forme și funcții. Elucidarea acestor particularități ale comunicării au constituit obiectul de studiu al acestui articol.

Cuvinte-cheie: *comunicare, existență, om, nivel, formă, funcție, limbaj, doctrină.*

Abstract: Communication is considered the first spiritual instrument of human existence within human society. Communication has different levels, forms and functions. The elucidation of these particularities of communication has been the subject of study of this article.

Keywords: *communication, existence, man, level, form, function, doctrine.*

Comunicarea se consideră primul instrument spiritual al existenței omului în societatea umană. Comunicarea este o formă particulară a relației de schimb între două sau mai multe persoane, care are ca scop schimbul, transmiterea și receptarea diverselor informații. Orice cultură, orice act individual care ține de comportamentul social implică, într-un sens explicit sau implicit, comunicarea.

Comunicarea poate avea loc la cinci niveluri: 1. *Comunicarea intrapersonală*; 2. *Comunicarea interpersonală*; 3. *Comunicarea de grup*; 4. *Comunicarea de masă*; 5. *Comunicarea publică sau mediatică.*

Intrapersonală este comunicarea cu sinele, realizată de fiecare individ în forul său interior. Ea este un proces real de comunicare, chiar dacă emițătorul și receptorul este același, iar codificarea și decodificarea mesajelor nu este absolut necesară.

Comunicarea interpersonală este cea mai importantă formă de cominicare și cea mai des folosită. Ea este baza existenței umane a omului și nu poate fi evitată. Viața de familie, relațiile cu prietenii, activitatea profesională – toate depind de această calitate, deoarece ea se referă la comunicarea față în față.

Comunicarea de grup se derulează în colectivități umane restrânse și permite schimbul de idei și emoții, discuții, rezolvări de probleme, aplanări de conflicte.

Comunicarea de masă presupune un producător instituționalizat de mesaje scrise, vorbite, vizuale și audiovizuale care se adresează unui public variat și numeros.

Comunicarea publică sau mediatică este o formă specializată a comunicării

interumane care-și are rădăcinile în retorica antică. Trăsătura esențială a comunicării publice este accea de a acționa la nivelul reprezentărilor sociale și de a pemite o rapidă modificare a discursurilor publice. Ea diferă în mod esențial de alte tipuri de comunicare prin finalitatea sa.

Comunicarea se manifestă sub diferite forme: 1. *Comunicarea verbală*; 2. *Comunicarea scrisă*; 3. *Comunicarea orală*; 4. *Comunicarea nonverbală*; 5. *Elementele paraverbale.*

Comunicarea verbală se realizează prin limbaj într-un anumit mediu între emițător și receptor. Participanții la comunicare folosesc cuvinte în funcție de mediul în care se află. Diferitele cunoștințe asimilate permit persoanelor utilizarea diferitelor tipuri de limbaj, mai redus sau mai înalt specializate.

Gândirea și limbajul se dezvoltă împreună. Așa cum modul de gândire a fiecărei persoane este unic, și modul de vorbire este unic. Această unicitate a limbajului, legată de fiecare persoană în parte, poate fi înglobată sub denumirea de stil. Deci stilul este un indicator al persoanei în integralitatea sa.

Comunicarea scrisă poate avea o dominanță intra-personală, dar și una inter-personală. Într-o comunicare scrisă se folosesc, de obicei, elemente precum: fraze cu lungime medie (15-20 de cuvinte), paragrafe centrate asupra unei singure idei, cuvinte înțelese, redundante; cuvinte încărcate de afectivitate optimă, expresii afirmative. Comunicarea scrisă are câteva avantaje:

- Durabilitatea în raport cu forma orală a comunicării;
- Textul poate fi văzut/citit de mai multe persoane;
- Poate fi citit la momentul potrivit și poate fi recitit.

Pașii în comunicarea scrisă sunt similari celor din structura unui discurs: există o fază de pregătire (stabilirea obiectivelor, a rolului și al audienței, cei care vor citi textul – punctelor-cheie pe care dorim să le rețină aceștia din urmă) și o fază de redactare (ideile principale sunt dezvoltate urmărind o scriere) după indicatori precum: claritate, credibilitate, concizie folosind cele trei părți ale redactării: introducere, cuprins și încheiere.

Comunicarea orală este cea mai înaltă modalitate de comunicare. Comunicarea nonverbală o însoțește pe cea verbală, definindu-se în relație cu aceasta într-un mod aparte, în sensul sprijinului pe care ea îl furnizează prin elemente de întărire, nuanțare și motivare a mesajului.

Comunicarea orală e un instrument prin care avem acces la studiul altor forme și procese de comunicare, pentru că principalul mijloc de comunicare este limba vorbită atât în sensul priorității istorice, cât și pentru că este forma de comunicare cea mai frecvent utilizată și care oferă modelul pentru alte forme de comunicare.

Comunicarea nonverbală se realizează fără limbaj și este influențată de societate și de cultură. Între limbajul nonverbal și cel verbal nu se poate trasa o linie

pentru a le separa, ele fiind legate unul de altul, sunt dependente unul față de altul. Limbajul prin care nu folosim cuvintele pentru a ne exprima s-a dezvoltat la om prin imitație, asupra lui neputând deține un control strict, deoarece în mod involuntar transmitem mesaje nonverbale, spre deosebire de cel verbal unde este marcat începutul și finalul comunicării.

Oamenii nu se limitează numai la schimburi de cuvinte, ci ei comunică și cu ajutorul altor semne precum: părți ale corpului omenesc, îmbrăcăminte, gesturi, obiecte, reprezentări grafice, tăcere etc. De reținut ar fi faptul că vorbim cu ajutorul organelor vocale și comunicăm, în același timp, cu întreg corpul nostru.

Experiențele sociale și interacțiunile interpersonale ne-au învățat că o îmbrățișare sau un sărut valorează mai mult decât o declarație de dragoste. Iar credibilitatea gesturilor este superioară celei de cuvinte, care nu întotdeauna spun adevărul. Atunci când mesajele transmise verbal intră în contradicție cu mesajele nonverbale vom avea tendința de a crede în semnalele transmise nonverbal. [2, 213-214]

Elementele paraverbale însoțesc vorbirea și caracterizează forma orală a comunicării. Prof. I. Contrea trece în revistă mai multe elemente paraverbale: intonația, ritmul, tonalitatea, manifestări afective ca oftatul, sughițul, interjecțiile, invocațiile, formule onomatopeice (chematul/alungatul păsărilor, animalelor) ș. a. [1, 22]

Literatura de specialitate distinge o mare varietate ale actului comunicării, oferită de diversitatea criteriilor de clasificare a acestora: după statutul interlocutorilor, codul folosit, finalitatea actului comunicativ, capacitatea autoreglării, natura conținutului etc. [3, 74]

1. După statutul interlocutorilor:

a) Comunicarea verticală;

b) Comunicarea orizontală.

a) Comunicarea verticală– comunicarea în sus și în jos. Comunicarea ascedentală se referă la mesajele care sunt trimise de la nivelurile ierarhice inferioare spre cele superioare. Comunicarea descedentală se referă la mesajele care sunt trimise la niveluri ierarhice mai înalte către nivelurile ierarhice inferioare.

b) Comunicarea orizontală – comunicarea laterală și în serie. Comunicarea laterală se referă la mesajele trimise de la egal la egal (manager – manager; muncitor – muncitor). Acest tip de comunicare facilitează împărtășirea înțelegerii unor fenomene, metode și probleme, dezvoltă satisfacția angajaților și legătura cu locul de lucru. Comunicarea în serie se referă la mesajele trimise de-a lungul unor șiruri de oameni. Problemele întâmpinate de acest tip de comunicare sunt cele ale apariției zvonurilor.

2. După codul folosit:

a) Comunicarea verbală;

b) Comunicarea paraverbală;

c) Comunicarea nonverbală;

d) Comunicarea mixtă.

a) *Comunicarea verbală* sau lingvistică se realizează prin intermediul limbilor naturale, care constituie cel mai complex limbaj, având variate funcții: cognitivă, comunicativă, reprezentativă, expresivă, persuasive, reglatorie, ludică și dialectică. Prin intermediul limbajului verbal o persoană atrage atenția asupra sa. Influențează și primește influență.

b) *Comunicarea paraverbală* sau paralingvistică, în care mesajul nu se transmite prin intermediul vorbirii, dar nici nu s-ar putea transmite în absența acesteia. După unii autori, „subsistemul paraverbal" este format din următoarele elemente: intonația, volumul vocii, intensitatea vocii, ritmul vorbirii, tonalitatea, folosirea pauzelor, dicția și accentul, timbrul vocii etc.

c) *Comunicarea nonverbală* folosește ca instrumente: apariția fizică, mimica sau gestul, care nuanțează mesajul, ajută emițătorul să se exprime; apariția fizică (îmbrăcăminte, aspect fizic) transmite mesaje adevărate sau înșelătoare cu privire la statutul emițătorului; gestul indică natura psihologică, socială și culturală a persoanei-emițător, fiind o cale de cunoaștere a intențiilor acestora; mimica explicitează intenția și nuanțează mesajul verbal, atunci când nu-l înlocuiește cu altul.

d) *Comunicarea mixtă* presupune cuplarea eficientă a celor trei tipuri de comunicare: comunicarea verbală, comunicarea paraverbală, comunicarea nonverbală.

3. **După finalitatea actului comunicativ:**

a) Comunicarea accidentală;

b) Comunicarea subiectivă;

c) Comunicarea instrumentală.

a) *Comunicarea accidentală* se caracterizează prin transmiterea întâmplătoare a informațiilor.

b) *Comunicarea subiectivă* exprimă starea afectivă a locutorului din necesitatea descărcării și echilibrării în urma acumulării unei tensiuni psihice pozitive sau negative.

c) *Comunicarea instrumentală* apare atunci când are un scop precis, obține un anumit efect, se modifică în funcție de reacția partenerilor pentru a atinge un anumit efect.

4. **După capacitatea autoreglării**:

a) Comunicarea lateralizată/unidirecțională;

b) Comunicarea nelateralizată.

Comunicarea lateralizată/unidirecțională e un gen de comunicare prin radio, TV, bandă magnetică. Forme care nu admit interacțiunea firească, instantanee.

Comunicarea nelateralizată este determinată concomitent de prezența interacțiunii emițător – receptor.

5. **După natura conținutului:**

a) Comunicare referențială;

b) Comunicare operațional-metodologică;

c) Comunicare atitudinală.

Comunicare referențială vizează transmiterea expresă a unui anumit adevăr (de obicei, științific).

Comunicare operațional-metodologică are ca scop înțelegerea unui adevăr, precum și felul cum trebuie procedat mintal/acțional (practic), pentru ca adevărul transmis să fie descifrat, înțeles.

Comunicare atitudinală valorizează ceea ce se transmite, luându-se în calcul situația în care se produce comunicarea și poziția partenerului.

Indiferent de tipul ei, comunicarea este prezentă în tot ce facem în viață și este esențială pentru a putea munci și trăi. Comunicarea eficientă este condiționată de înțelegerea comună a mesajului. Foarte important este cum comunicăm și cât comunicăm, dar mai ales cât de eficient. [4]

În condițiile dezvoltării termenului „comunicare" și funcțiile comunicării există opinii diverse în literatura de specialitate. Pentru a avea însă un instrument util, vom porni de la cele trei funcții propuse de T. K. Gamble și M. Gamble (1993) [Apud 3, 40]

1. Funcția înțelegerii și cunoașterii. Comunicarea contribuie la o cunoaștere mai bună de sine și la cunoașterea celorlalți. Aceste două tipuri de cunoaștere sunt interdependente: atunci când îi cunoaștem pe ceilalți în procesul de comunicare, ne cunoaștem simultan propria ființă, învățăm cum ne influențează ceilalți în măsura în care îi influențăm, la rândul nostru. Putem spune că ne privim în ochii altora ca într-o oglindă. Uneori, oglinda nu reflectă așa cum trebuie, deformează, și totuși avem nevoie de ea pentru a ști cum arătăm.

2. *Funcția dezvoltării unor relaționări consistente cu ceilalți*. Nu este suficient să ne dezvoltăm propriul „eu" în relația cu alții și să-i cunoaștem. Avem nevoie de comunicare, avem nevoie de relații prin care să împărtășim celorlalți realitatea noastră, să construim împreună semnificațiile realității care ne înconjoară. Prin aceasta, comunicarea îndeplinește o funcție de socializare a persoanei.

3. *Funcția dimensiunii de influență și persuasiune a comunicării*.

Prin comunicare putem să îi influențăm pe ceilalți să fie parte în activitatea noastră de a atinge anumite scopuri. Această funcție dezvoltă funcția de colaborare și de efort comun, perspective pe care comunicarea le creează în interacțiunea umană.

O altă clasificare a funcțiilor comunicării este propusă de cercetătorul Roman Jakobson. [5]

1. *Funcția reverențială***.** Această funcție acoperă referința mesajului, dar vizează și cadrul situațional în care are loc transmiterea acestuia. Ideea de a trata aceste două aspecte pare să se fi născut din dorința de a separa printr-o cenzură unică aspectele ce țin de sintaxa mesajului de tot ceea ce privește relația acestuia cu realități exterioare, adică de comportamentele de semantică și pragmatică.

2. *Funcția conativă sau retorică.* Este funcția prin care emițătorul încearcă convingerea receptorului (publicitate, discursuri) E îndreptată către destinatarul comunicării. Forma verbală conativă prin care excelează este modul imperativ.

3. *Funcția emotivă sau expresivă*. Se centrează pe emițător și constă în exprimarea trăirilor sufletești.

4. *Funcția poetică.* Această funcție este specifică stilului beletristic, care se realizează prin procedee artistice, imagini poetice, care conferă textului expresivitate poetică.

5. *Funcția metalingvistică.* Se realizează prin elemente nonverbale, precum: mimica, gestica, intonația și conțin referiri la codul utilizat.

6. *Funcția fatică.* Are în vedere caracteristicile mijlocului de comunicare și controlul bunei funcționări a acestuia. Nenumărate semnale fatice însoțesc comunicarea interpersonală: confirmări verbale sau prin mișcări ale capului, dar mai ales jocul privirilor prin care se reconfirmă mereu păstrarea contactului.

În concluzie, se cere de menționat că limbajul poate fi determinat ca fiind un sistem de comunicare prin semnale, în cadrul unei limbi sau în afara ei. În privința naturii limbajului, doctrinele cele mai rezistente au fost cele care au văzut în limbaj un instrument de comunicare menit să informeze asupra stărilor lumii.

BIBLIOGRAFIE:

1. CONDREA I. Curs de stilistică. – Chișinău: CEP USM, 2008.
2. DINU M. Fundamentele comunicării interpersonale. -- București, 2004.
3. PÂINIȘOARĂ I. Comunicarea eficientă. – Iași: Polirom, 2008.

Surse electronice:

4. www.scrib.com
5. www.scritube.com

CONCEPTUL THEMATA ÎN COMUNICARE

Nina CĂRUNTU
Academia de Studii Economice

Rezumat: În fiecare cultură există un anumit număr de situații tipice care conțin roluri prestabile și planuri de desfășurare a acțiunilor, situații puternic determinate de mize culturale și colective. Oriunde există și sunt stăpânite sute de expresii idiomatice standard, folosite în situații specifice. În general, expresia idiomatică include o unitate lingvistică (limbă, dialect sau grai). Astfel, utilizate corect, idiomurile standard sau expresiile idiomatice au un context relativ bogat, ceea ce simplifică lucrurile, făcând comunicarea mai eficientă.

Cuvinte-cheie: *themata, entitate, cultura de schimb, teoria reprezentărilor sociale, antinomii, retematizare, genuri de comunicare, expresii idiomatice.*

Abstract: In each culture there are a number of typical situations that contain pre-existing roles and action plans, situations strongly determined by cultural and collective stakes. There are hundreds of standard idioms used in specific situations. In general, idiomatic expression includes a linguistic unity (language, dialect, or speech). Thus, correctly used, standard idioms or idiomatic expressions have a relatively rich context, which simplifies things by making communication more efficient.

Comunicarea interumană este o ideologie la scară mondială. Ea este inerentă existenței, este o formă a universalității, semnifică încercarea de a stabili o comunitate cu cineva, de a pune în comun informații, idei, atitudini, de a le asocia, raporta sau a stabili legături între ele. Comunicarea directă „este dinamizată de nevoia crescândă a oamenilor de a depăși prezentul prin tatonarea absentului", de a adăuga naturii ceea ce-i lipsește, de a cunoaște ceea ce este încă necunoscut. Prin urmare, comunicarea este un fapt social, ca și limbajul: ea determină, în mod semnificativ, conduita membrilor umani și constituie țesutul organizării sociale.

Pornind de la aceste deziderate, putem constata comunicarea o componentă esențială a tuturor modurilor de viață și, în consecință, a tuturor culturilor, ea joacă rolul unui vector fundamental al culturii. Mijloacele de comunicare sunt instrumente culturale ce servesc promovării sau influențării atitudinilor care facilitează motivarea, favorizează difuzarea modelelor de comportament ce provoacă integrarea socială. Ele îndeplinesc un rol major în democratizarea culturii. Un viitor mai bogat în cultură nu este de conceput decât sub o formă pluralistă, în care culturile, reprezentând diversitatea lumii, să fie în relație unele cu altele, apărându-și, în același timp, fiecare, cu grijă, propria originalitate.

Individul și societatea nu pot exista în afara orizontului axiologic. Fiecare entitate (individ, comunitate) își construiește un perimetru cultural specific, care îi

garantează identitate și stabilitate și se conformează anumitor valori. Este nevoie, constată C. Cucoș, ca persoanele să fie permeabile la valorile particulare, chiar dacă nu concordă cu modul lor de a fi. Oamenii trebuie să experimenteze alteritatea să gândească și să simtă ca și cum ar fi alții [1,10].

În acest sens, Șt. Pruteanu afirmă că multe persoane, chiar instruite, nu sunt cu adevărat conștiente de înclinațiile comportamentale specifice culturii de origine [4,187]. Mai mult decât atât, oamenii se comportă ca niște prizonieri orbi ai valorilor și normelor specifice propriei culturi. În mod implicit, o altă cultură este percepută ca o deviere de la normalitate, înțelegând prin normalitate conduita verbală conformă cu normele specifice propriei culturi sau propriului limbaj. În această ordine de idei, se constată faptul că atunci când se întâlnesc și vorbesc două persoane aparținând unor culturi diferite, în comunicarea lor apare ceva nou, ceva diferit de cultura fiecăruia. Astfel, apare un spațiu al comunicării de graniță, numită *cultura de schimb*. Aceasta se manifestă ca o zonă de suprapunere, în care culturile aflate în contact se amestecă mereu, dar se și separă una de cealaltă. Înăuntrul acestei zone de suprapunere și interferență nu există reguli sau norme obligatorii pentru nici una dintre părți. Comunicarea în acest cadru insuficient definit este mai complexă și mai nesigură. Pe de o parte, niciuna dintre părți nu poate respecta cu exactitate normele specifice culturii partenerului, iar, pe de altă parte, niciuna dintre ele nu-și poate permite să se comporte exact așa cum ar face-o în aria propriei culturi.

În acest context, se pot face unele delimitări ale conceptului de *themata* din cadrul teoriei reprezentărilor sociale, fundamentat de S. Moscovici, care presupune că semnificațiile și conținuturile reprezentărilor sociale sunt structurate și comunicate în situații din viața reală, a oamenilor obișnuiți. Conceptul de *temata* (antinomii) pune într-o nouă evidență conceptul de reprezentare socială, limbă și comunicare, precum și specificitățile culturale ale lui Ego-Alter-Obiect [3,163]. De exemplu, semnificația socioculturală a antinomiei *albastru/nonalbastru* nu poate fi explicată prin progresul tehnologic, deoarece valorile lor simbolice, reprezentările de idei, credințe și activități socioculturale rămân în afara posibilităților acestei analize. De exemplu, încă din mileniul al doilea î.Hr., culoarea albastră avea o semnificație socială și mistică în Egipt și în Orientul Apropiat. Ea constituia o *thema*: albastru era o culoare favorabilă, deoarece se credea că ține la distanță forțele răului. În schimb, pentru grecii și romanii antici, albastru/nonalbastru nu constituia o antinomie. Vocabularul grec și cel latin conțineau foarte puține cuvinte care să desemneze această culoare și aceste cuvinte erau ambigue, deoarece nu singularizau albastrul între alte culori. A fi îmbrăcat în albastru însemna în Roma antică a fi inferior sau excentric. În cel mai bun caz de particularizare, albastrul însemna doliul. Ochii albaștri erau considerați dizgrațioși. Până în Evul Mediu, culorile religioase au fost în Europa albul, roșul, negrul. Începând cu secolul al XI-lea, situația s-a schimbat, albastrul fiind re-thematizat. Era culoarea la modă. Picturile din Renaștere constituie un

exemplu pentru prevalența acestei culori. Mai mult, diferite nuanțe de albastru au început să fie asociate cu diverse evenimente sociale. Albastrul regal a devenit parte al ceremonialelor aristocrațiilor europene. Thematizarea sa a pătruns în literatură, artă și în viața obișnuită, iar albastru rămâne culoarea favorită până astăzi. Prin urmare, anume themata joacă un rol important în viața socioculturală, ele apărând, circulând și dispărând. Una dintre *themata* fundamentale este recunoașterea socială, deoarece implică realizarea a două corelative de bază: Ego, care dorește ca Alter să îl trateze cu respect, al doile raportându-se la Alter, care dorește ca Ego să îl trateze cu respect [2,259]. Recunoașterea socioculturală este, așadar, o forță fundamentală, îndreptată către celelalte ființe umane. Pentru a fi plăcut, a fi ales ca sursă de comparație, a deveni acceptat din punc de vedere social și cultural și a fi o persoană care „contează", minoritățile, de exemplu, manipulează o mulțime de strategii puternice de influențare a percepțiilor și a reprezentărilor sociale existente.

Thematizarea și re-thematizarea reprezentărilor sociale au loc prin intermediul diferitor stiluri de comunicare care diferă de situațiile locale specifice, norme și tradiții culturale. Aceste stiluri de comunicare sunt încadrate de pozițiile sociale ale interlocutorilor, de relațiile personale dintre ei, de regulile și normele impuse de politețe și de tradiții [2,271]. Prin genul de comunicare, persoana își prezintă apartenența la o anumită cultură sau atașamentul său pentru o anumită practică socială. *Genul de comunicare* corespunde unor situații tipice de comunicare verbală, unor teme tipice și, în consecință, și unor contacte specifice între semnificațiile cuvintelor și realitatea concretă în anumite circumstanțe tipice. Genurile de vorbire și de comunicare au o dublă orientare: ele sunt moduri relativ stabile și dinamice de organizare a gândirii și a limbii. Deși genul este o convenție socială relativ stabilă, întipărită într-un fundal sociologic, el se schimbă prin intermediul practicilor de comunicare. La fel ca mijloacele lingvistice, vocabularul, sintaxa sau morfologia, genurile de comunicare se transmit și se reconstitue în situații locale. Din aceste considerente, putem conchide că a învăța o limbă înseamnă nu numai a-i învăța vocabularul și gramatica, ci și genurile de comunicare. Iar deoarece genurile de comunicare constitue fenomene sociale relaționale, nu se dobândesc prin învățarea limbii într-un laborator lingvistic.

BIBLIOGRAFIE:

1. CUCOȘ C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Editura Polirom, 2000;
2. MARCOVA I. Dialogistica și reprezentările sociale. Iași: Editura Polirom, 2004;
3. MOSCOVICI S. Social representations and pragmatic communication. În; Social Science Information, nr.33, p. 163-177;
4. PRUTIANU Șt. Antrenamentul abilităților de comunicare. Iași: Polirom, 2004.

PROBLEME DE (RE)ADAPTARE ȘCOLARĂ ȘI SOCIOLINGVISTICĂ A ELEVILOR REPATRIAȚI

Marta ISTRATI
Liceul Teoretic „Gh. Asachi" or. Ungheni

Rezumat: Fenomenul repatrierii pune în fața sistemului educațional din Republica Moldova noi probleme care cer o schimbare urgentă. Cetățenii noștri, care se întorc în țară după o perioadă de emigrare, solicită (re)școlarizarea copiilor. Se impune din start necesitatea unui parcurs de monitorizare și evoluare a procesului de (re)integrare a elevilor repatriați, deoarece aceștia, deseori, trec printr-un proces de reacomodare dificil, aproape identic cu integrarea unor cetățeni străini. Uneori revin în patrie familii în care copiii au competențe reduse de limba română, ori nu o vorbesc deloc și trec printr-un adevărat șoc cultural și lingvistic. Felul în care efectele repatrierii vor determina dezvoltarea personală ce va urma va depinde de abilitatea și gradul de implicare ale părinților și reprezentanților sistemului de învățământ.

Cuvintele-cheie*:emigrare, repatriere, (re)integrare sociolingvistică, sistem educațional, (re)adaptare școlară, (re)integrare culturală, imersiune/ șoc cultural, bariere lingvistice, plurilingvism.*

Abstract: The phenomenon of repatriation puts new problems in the educational system of the Republic of Moldova demanding an urgent change. Our citizens, who return to the country after a period of emigration, require (re)schooling children. It is necessary from the beginning to monitor and develop the process of (re)integration of repatriated pupils, as they often undergo a difficult re-modulation process, almost identical to the integration of foreign citizens. Sometimes families return to their homeland, where children have little Romanian language skills, or they do not speak it at all and go through a real cultural and linguistic shock. The way in which the effects of repatriation will determine the personal development that will follow will depend on the ability and involvement of parents and representatives of the education system.

Keywords*: emigration, repatriation, sociolinguistic (re) integration, educational system, school re-adaptation, cultural re-integration, cultural immersion / shock, linguistic barriers, plurilingualism.*

Dezvoltarea mondializării pune și în fața sistemului educațional din Republica Moldova noi probleme care cer o schimbare urgentă. Ne referim la fenomenul repatrierii cetățenilor noștri, care se întorc în țară după o perioadă de emigrare și își (re)școlarizează copiii. În ultima perioadă, a fost facilitat procesul de recunoaștere și echivalare a actelor de studii, inclusiv pentru persoanele care nu dețin acte finale de studii și solicită continuarea lor în învățământul primar și gimnazial. Această competență a fost delegată de Ministerul Educației, Culturii

și Cercetării organelor locale de specialitate (Direcțiile raionale de învățământ). Elevii care au studiat în străinătate și au solicitat (re)înmatricularea într-o școală în Republica Moldova sunt înmatriculați într-o clasă inferioară doar din solicitarea părintelui. În caz contrar, se respectă principiul dreptului dobândit și sunt recunoscute toate clasele absolvite în străinătate.

Reîntoarcerea elevului în societatea sa, de obicei, este abordată doar ca o problemă pe termen scurt, care implică procedurile standard de repatriere: procesul de recunoaștere și echivalare a actelor de studii și instituționalizarea, adică repartizarea elevului într-o școală și într-o clasă. La această etapă se implică mai mulți factori: părinții/tutorii, Direcția de Învățământ, administrația școlii, dirigintele clasei. După încheierea acestui proces începe însă altul, de lungă durată - reintegrarea socio/psiho/lingvistică a copilului. Asemenea situații cer o redefinire a noțiunii de *adaptare școlară*, deoarece problema este mult mai complexă și necesită o abordare multilaterală. Deseori absența din patrie este atât de lungă, încât elevii reșcolarizati trec printr-un proces de reacomodare aproape identic cu integrarea unor cetățeni străini.

În cel mai bun caz, acum copilul va fi susținut și ajutat doar de părinți și de profesori la disciplina predate, iar lipsa unei monitorizări sistemice și sistematice va face acest proces mult mai lung și mai stresant. Situațiile diferă uneori radical: dacă elevul a absentat din sistemul nostru de învățământ o perioadă scurtă, el va depăși ușor teama readaptării, dar uneori revin în patrie familii în care copiii au competențe reduse în limba română, ori nu o vorbesc deloc. Aceștia din urmă vor trăi un adevărat șoc cultural și lingvistic. Felul în care efectele lui vor determina dezvoltarea personală ce va urma repatrierii va depinde de abilitatea și gradul de implicare ale părinților și reprezentanților sistemului de învățământ.

Necesitatea abordării acestei probleme a apărut din propria experiență didactică cu câțiva elevi repatriati, din mărturiile unor absolvenți despre experiența reintegrării, precum și din situația a doi copii cunoscuți care au fost reexpatriați după ce adaptarea lor școlară s-a transformat într-o inactivă ședere în clasă, căci, aflându-se în străinătate încă din copilăria precoce, într-o familie mixtă, nu au fost învățați să înțeleagă și să vorbească limba română. Astfel, pe lângă «greșeala» părintelui românofon (care a fost determinat de circumstanțe inopinate să se repatrieze), s-a adăugat și cea a sistemului nostru de învățământ care nu a elaborat încă un proiect/o metodologie de lucru cu elevii alolingvi repatriați, ceea ce reprezintă o lacună serioasă în fată internaționalizării.

În ceea ce privește situația generală, statul a început să dezvolte o politică de susținere a repatriaților. Or, și sistemul educațional trebuie să-și actualizeze activitatea în această direcție de dezvoltare, căci reintegrarea socială și economică a părinților poate fi zădărnicită de incapacitatea (re)acomodării copiilor. În consecință, ei reemigrează acolo unde, spre mirarea și frustrarea noastră, copiii

au reușit să se integreze mai ușor, în pofida unui mediu total străin, dar, probabil, mai deschis internaționalizării.

Putem identifica mai mulți factori de risc care ar duce la complicarea/eșuarea (re)adaptării copiilor:

- Părinții nu abordează cu o cuvenită seriozitate problemele de reintegrare a copiilor.

- Când repatrierea este spontană, stresul este și mai pronunțat. Uneori în noua locuință copilul nici nu are condițiile propice studierii.

- Copiii se reintegrează foarte dificil, dacă nu sunt repatriați împreuna cu părinții, din cauze economice sau familiale. În absența părinților, stresul este potențat sub monitorizarea unor oameni puțin interesați.

- Absența unei politici instituționale de reintegrare a elevilor repatriați.

- Instituția de învățământ nu este interesată să cunoască situația socio/psiho/lingvistică a elevului.

- Colectivul profesoral abordează apariția unui asemenea elev ca o povară nedorită.

- Colectivul de elevi nu este pregătit să ajute colegul în procesul de reintegrare: îl ignoră sau îi creează circumstanțe frustrante.

- Profesorii la diferite discipline, dirigintele și alți factori educativi din instituție nu colaborează, ceea ce dublează eforturile atât ale cadrelor didactice, cât și ale elevilor vizați, tergiversând rezultatele așteptate.

- Resursele umane și financiare în instituție sunt limitate, ceea ce face imposibilă acordarea unei asistențe individuale elevilor în cauză.

Citând unii specialiști, putem utiliza termenii "intercultural adjustment" și "repatriation adjustment" [1], mai ales al doilea nuanțează procesul tranzitor al repatrierii mai bine decât termenul "readaptare", căci nu avem nici situația unei adaptări propriu-zise, deoarece copilul se întoarce într-o cultură cunoscută, dar nici o revenire simplă, deoarece în perioada absenței suferă schimbări atât identitatea celui plecat, cât și mediul/comunitatea din care a emigrat. Copiii revin după expatriere de altă vârstă, uneori în altă localitate, sunt deseori școlarizați în alte instituții sau colective de elevi, nimeresc în altă treaptă de învățământ, fără a beneficia, ca foștii lor colegi, de continuitatea programelor școlare autohtone. Deseori nu mai pot reveni în același cerc de prieteni, ori nu mai pot reconstrui la fel raporturile amicale. Ei vin cu o nouă viziune a lumii, alt nivel de autonomie și de încredere în sine.

Se impune din start necesitatea unui parcurs de monitorizare și evoluare a procesului de (re)integrarea elevului repatriat cu implicarea mai multor factori:

- familia/tutorii,

- administrația școlii,

- profesorul de limbă și literatură română,

- dirigintele și profesorii de alte discipline,
- angajații bibliotecii,
- psihologul școlar,
- cadrele didactice care organizează activități extracurs,
- colectivul de elevi etc.

Este benefică dezvoltarea în acest sens a relațiilor de colaborare între diverse instituții/organizații educative din localitate.

Impactul experienței în străinătate nu poate fi nici respins, nici chiar neglijat. Atitudinea de tipul «nu mă interesează ce ai învățat acolo, aici e altă programă» este distructivă. Cu părere de rău, elevii și absolvenții chestionați își amintesc că au fost frustrați de replicile unor profesori: «veniți nepregătiți», «ai rămas în urmă la matematică», «ai învățat după programe mai simple», «vă jucați acolo, nu învățați», «la noi copiii de mult au trecut asta» etc.

Profesorii cu o abordare corectă vor valorifica experiența (plurilingvismul, elementele unei culturi străine, etc.) elevilor repatriați, atât în folosul posesorului acestui nou și divers bagaj de cunoștințe și competențe, cât și în folosul colegilor lui, aceasta fiind un exemplu elocvent al promovării toleranței, diversității, deschiderii culturale etc. Este foarte important pentru elevii dați să conștientizeze că vin cu un bagaj util, că nu vor începe instruirea de la zero și că nu sunt "o povară" pentru profesori/clasă. Din contra, i-ar motiva să descopere că sunt o sursă de informații noi și interesante atât pentru colegi, cât și pentru profesori, că pot povesti tehnicile de predare/învățare/evaluare/notare din țara în care au fost instruiți. Căci, realmente, elevii care au avut șansa de a face (temporar) studii în țările europene, în SUA, în Canada, în Japonia etc., în perioada emigrării ori în cadrul programelor de schimb școlar, se întorc cu o perspectivă internațională de atitudini și reprezentări, de cunoștințe și competențe, cu o mai bună înțelegere a diferențelor și, în viitor, vor avea un atu în crearea unor relații personale și profesionale internaționale. Dovadă a acestei schimbări sunt chiar părinții multora dintre ei, care s-au repatriat cu ideile și posibilitatea dezvoltării unor afaceri/proiecte inovative. Acest efect este cu atât mai vizibil cu cât mai lungă este perioada de studii în străinătate și mai mare vârsta elevilor la întoarcere, când ei percep și analizează altfel propria formare și necesitatea continuării acesteia. Or, și atunci când repatrierea are loc la o vârsta mai mică (în clasele primare sau în primele clase gimnaziale), valorificarea experienței lor acumulate în altă țară este în mâinile părinților și ale pedagogilor. Dacă adulții responsabili (specialiștii și cei din familie) se interesează și reușesc să înțeleagă în ce mod traiul și studiile în străinătate au marcat copiii/adolescenții, ei pot facilita perioada de tranziție a repatrierii care este foarte dificilă. Astfel, Y. Kim, în teoria "Intercultural Personhood", descrie trei etape ale (re)integrarii: stresul, adaptarea și evoluția [2]. Specialiștii enumeră o serie de dificultăți sociale și emoționale trăite în prima perioadă a imersiunii:

- detașarea socială,
- depresia,
- anxietatea,
- sentimentul izolării,
- confuzia valorilor,
- dificultățile în instruire,
- conflictele culturale identitare,
- tensiunile interpersonale etc.

Pentru a înțelege exact prin ce grad de stres trece elevul, tipul asistenței ce îi poate fi acordată, cum ar putea fi valorificate cunoștințele și competențele lui acumulate în străinătate, dirigintele/învățătorul/psihologul școlar ar putea să-l încurajeze să vorbească despre experiența lui, după ce a discutat și cu părinții. Elaborând un chestionar cu acest scop, cadrul didactic cel mai apropiat elevului ar trebui să aibă în vizor următoarele aspecte-cheie:

- studiile făcute până la plecare,
- perioada absenței din R.M.,
- informații despre locul emigrării (țara, limba, tradițiile descoperite de elev, modul de viață, oamenii care i-au devenit apropiați și a căror absență acum îl afectează, asemănările și deosebirile față de locul de unde a emigrat și unde a revenit acum),
- cultura academică din țară străină (disciplinele studiate, orarul, metodele de predate/învățare/evaluare/notare, relațiile cu profesorii și colegii, activitățile extrașcolare etc.),
- șocul cultural trăit acolo imediat după emigrare și felul/timpul în care l-a depășit,
- cum apreciază elevul gradul lui de integrare în societatea nouă, atins la finalul perioadei de emigrare,
- competențele lui (bi/pluri)lingve,
- șocul cultural trăit acum,
- cum percepe locul de baștină regăsit,
- competențele și reușitele din perioada emigrării, pe care elevul le consideră de cea mai mare valoare,
- diferențele dintre propriul "eu" până la plecare și cel după repatriere,
- sentimentele trăite după repatriere: "deconectarea" de propria societate sau "bucuria revenirii acasă" etc.

Discutând astfel cu elevul, pedagogul va descoperi și gradul lui de maturitate, care poate fi diferit la persoane de aceeași vârstă, exprimându-se prin:

- nivelul de independență,
- nivelul de responsabilitate,
- nivelul contactului cu alți indivizi/grupuri. [3]

Acordând asistență elevilor repatriați trebuie să avem în vedere că transformările identitare cele mai pronunțate au loc anume în procesul tranzițiilor, deplasărilor, despărțirilor, căci «noi perspective și revelații nu se produc în situații de echilibru» [4]. Anume deosebirile dintre ceea cu ce este individul obișnuit și ceea ce ajunge să trăiască după o schimbare de mediu lărgește viziunea lui asupra realității și îl maturizează. Cu cât mai mic este gradul de maturitate al elevului în momentul emigrării, cu atât mai multe schimbări va suferi personalitatea lui în străinătate și, în consecință, cu atât mai acut va fi stresul repatrierii. Deci, cu cât mai înalt a fost gradul de imersiune culturală și lingvistică a elevului în perioada emigrării, cu atât mai înalt trebuie să fie și gradul imersiunii repetate în cultura de origine. Atât în străinătate, cât și după repatriere, acest grad depinde de mai mulți factori:

- persoanele cu care locuiește copilul (repertoriul lor lingvistic, gradul lor de adaptare socială etc.),
- mediul în care își face studiile (mai mulți imigranți sau vorbitori nativi, gradul de toleranță și deschidere spre comunicare al pedagogilor și al colegilor),
- activitățile din afara orelor de studii și persoanele cu care comunică în acest timp etc.

În plus, elevii cu un grad mai înalt de maturitate sunt înclinați să facă comparație între societatea/țara de origine și cea recent părăsită. Din păcate, rezultatele comparației sunt, mai frecvent, în defavoarea țării noastre, ceea ce complică (re)integrarea, o face chiar mai dificilă decât integrarea interculturală în emigrare. Noile idei, valori, atitudini, formate în străinătate, se confruntă cu cele vechi. Stresul provocat de aceste contradicții se transformă într-un șoc cultural inversat, încât gradul de insatisfacție crește și, în viziunea elevilor repatriați, societatea de origine devine vinovată de dificultatea reintegrării. Infrastructura de aici, comportamentul cetățenilor, caracteristicile sistemului de învățământ etc. - toate sunt privite critic, cei reveniți din străinătate focusându-se pe imperfecțiuni și pe puncte vulnerabile. Astfel, de tactul și abilitățile pedagogilor depinde foarte mult, poate chiar ”recâștigarea” cetățenilor noștri într-o perioadă de emigrare sporită.

O situație și mai complicată se creează când familiile repatriate școlarizează copiii născuți peste hotare sau duși din Republica Moldova la o vârsta precoce. Acești elevi nu se simt repatriați, ci imigranți în patria părinților lor.

Adaptarea la un alt ritm cotidian, la alte circumstanțe și activități, la alte metode de învățare este mai ușor de depășit dacă elevul nu se confruntă cu serioase **bariere lingvistice**. Când însă acestea există, ele nu provoacă probleme doar la disciplina limba și literatura română, ci devine dificilă înțelegerea și achiziționarea conținuturilor și competențelor la restul disciplinelor. (Re)integrarea lingvistică, atunci când devine o problemă în perioada de tranziție a repatri-

erii, este chiar problema-cheie, care blochează imersiunea culturală și socială a copilului. Cazurile acestea sunt cele mai complicate și cer antrenarea și conlucrarea tuturor factorilor disponibili.Este îngreunată mult stabilirea relațiilor sociale, discutarea cu pedagogii/psihologul a problemelor identitare și sociale apărute. Și înaintea cadrelor didactice, care ar putea acorda o asistență elevului în perioada de tranziție a repatrierii, apare bariera lingvistică, deoarece într-o instituție de învățământ nu pot fi angajați traducători/vorbitori de orice limbă străină. Și chiar dacă este situația că elevul repatriat vorbește limbile franceză, engleză etc., cunoscute de anumiți profesori, trebuie elaborat un proiect de antrenare a acestora în activitatea suplimentară de asistare a copilului alolingv.

Se ajunge la situații lingvistice nefavorabile atunci când părinții, după expatrierea copiilor, cu scopul ameliorării competențelor lor în noua limbă, renunță total/parțial să comunice în familie în limba maternă. Ori, născut fiind într-o familie mixtă, copilul nu este învățat de părintele românofon să vorbească limba română. Motivele acestui comportament lingvistic al adulților sunt diverse, dar se ajunge la aceleași rezultate:

- îngustarea orizonturilor lingvistice ale copiilor,
- probleme de comunicare cu rudele/ persoanele cunoscute românofone, când se revine în Republica Moldova (definitiv sau în sejururi), ori prin internet/ telefonie,
- confuzii identitare legate de apartenența națională,
- ratarea oportunității de a dezvolta la copii un bi/plurilingvism, ale cărui avantaje sunt bine cunoscute,
- complicarea imersiunii culturale în cazul repatrierii etc.

Totuși, o abordare pur lingvistică a problemei este insuficientă. Se impune o analiză și o asistență atât psihologică, cât și sociolingvistică. Respectarea drepturilor și intereselor fiecărui elev cere să fie oferite cele mai bune soluții fiecărui copil, soluții personalizate, precum:

- elaborarea unei anchete siciolongvistice a familiei,
- aprecierea capacităților familiei de a colabora cu pedagogii în scopul elaborării unei strategii extrașcolare de "reconfortare lingvistică" a copilului repatriate,
- evaluarea psiho-emoțională a copilului,
- elaborarea Planului individual de reintegrare școlară și sociolingvistică asistată,
- monitorizarea și evaluarea planului individual de (re)adaptare până va fi atinsă etapa evoluției rezultatelor școlare.

Sigur că noile obstacole sociale/fizice/culturale (lingvistice!) pot fi depășite, căci, chiar și în condiții de stres, atât adulții, cât și copiii pot găsi în sine resursele necesare unei "reconstrucții" a vieții.

Este o problemă actuală gravă și puțin cercetată, nu doar în Republica Moldova, dar și pe plan internațional. Acest ciclu de tranziție al repatrierii este slab reflectat în literatura de specialitate. Autori precum Sussman Nan M., Adler Nancy J., Martin Judith, Storti Craig, Van Gennep Arnold, McPhedran Elizabeth ș.a. se referă la revenirea acasă după sejurul de studii internaționale. Aceste cercetări ar fi un punct util de pornire, deoarece analizează multe aspecte legate de stresul reșcolarizării și readaptării. Totuși a pleca conștient pe o perioadă determinată cu scopul studiilor în străinătate, cu ideea clară a revenirii, diferă mult de situația în care familiile emigrează, considerând că fac o schimbare definitivă, astfel încât revenirea devine pentru copii o bulversare a întregului lor micro-univers. Se deschide deci un teren viran pentru specialiști în diverse ramuri înrudite, a căror activitate ar face sistemul de învățământ din Republica Moldova să se deschidă internaționalizării și la nivel de școală, nu doar la cel universitar.

BIBLIOGRAFIA:

1. ADLER N.J. Re-entry: Managing cross-cultural transitions. In: Group & Organizational Studies, 1981, V6, pp. 341-356.
2. KIM Y. Y. Intercultural personhood: Globaliwation and a way of being. In: International Journal of Intercultural Relations, 2008, 32, pp. 359-368.
3. KAUFFMANN N., MARTIN J. N., WEAVER H. D. Students Abroad: Strangers at Home; Education for a Global Society. Maine: Intercultural Press, 1992.
4. BRUEGGEMANN W. Hope within history. Atlanta: John Knox, 1987.

GENERALITĂŢI DESPRE LIMBA ROMÂNĂ ÎN PERIOADA VECHE

Angela ARSENI-BOICENCO
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: În acest articol ne vom referi la limba română din perioada veche. Limba română se formează într-o perioadă când sud-estul european nu era încă stăpânit de slavi sau aceştia abia îşi impuneau stăpânirea în nordul Peninsulei Balcanice, în Dacia şi Panonia. Dar adaptarea latinei la substratul traco-dacic, care prezenta unele asemănări antropologice şi lingvistice cu slavii şi cu ilirii, dădea limbii române un caracter destul de deosebit de acela pe care-l căpătau limbile romanice din Apus, rezultate printr-o adaptare a latinei la substratul de acolo.

Cuvinte–cheie*: limbaromână, perioadaveche,palatalizare,particularităţifonetice, dialecte,rotacism, intervocalic.*

Abstract: In thisarticlewewill refer tothe Romanian language in the old period. The Romanian languageisformed at a timewhenthe South-European wasnotyetdominatedbythe Slavs, or theybarelyimposedtheirdomination in thenorth of the Balkan Peninsula, in Dacia and Panonia. But theadaptation of Latin tothetraco-dacic substratum, whichhadsomeanthropologicaland linguistic similaritieswiththeSlavsandtheIllyrians, gavethe Romanian language a characterquite distinct fromthatobtainedbythe Romanic languages of the West, resultingfrom an adaptation of Latin tothesubstratesthere.

Keywords: *Romanianlanguage, old age, palatalization, phoneticpeculiarities, dialects,rotacism, intervocal.*

Originea latină a limbii române, caracterul ei romanic nu presupun o asemănare structurală între latină şi română, între latină şi celelalte limbi romanice. Totuşi, firește, structura ei nu se deosebeşte prea mult de cea a latinei, deşi e alta.

Naşterea unei limbi deosebite de latină şi de celelalte limbi romanice trebuia să ducă la naşterea unei conştiinţe etnice deosebite a românilor faţă de alte neamuri. Românii erau percepuți de acum nu ca dalmaţi sau retoromani. Deci odată cu formarea limbii române, s-a format şi poporul român.

Din secolul al VIII-lea se poate vorbi de poporul român şi de limba română. Poporul nostru este pomenit în izvoarele bizantine, sub numele de ***vlaji,*** nume de origine slavă, slavii împrumutaseră acest termen de la germani, care denumeau prin ***valha*** popoarele de neam romanic sau celt, slavii l-au întrebuinţat numai pentru romanici şi, mai ales, pentru români.

Evident, limba română, ca şi celelalte limbi romanice, a căpătat trăsături specifice şi după secolul al VIII-lea, particularităţile caracteristice sunt numeroase, unele se regăsesc și în limbile balcanice, indiferent de ce origine sunt ele: al-

baneză, bulgară, sârbocroată, greacă, în special, în primele două limbi. De aceea s-a vorbit de un „caracter balcanic al limbii noastre, deşi se recunoaşte originea latină a limbii române”[1,240]

Se susţine că materialul de origine latină a fost turnat în forme balcanice. Astfel, în fonetică, româna a căpătat în acea epocă, vocala ***ă,*** ca albaneza şi ca, mai târziu, bulgara şi dialectele sârbe, consoanele ***s*** şi ***z,*** ca toate aceste limbi.

În lexic avem numeroase elemente proprii limbilor balcanice (de origine traco-dacă, greacă veche şi medievală).

De pe la 1930, cercetătorii vorbesc chiar de o uniune lingvistică balcanică, de care s-ar ocupa o ramură specială a lingvisticii, lingvistica balcanică.

Considerăm că ar fi fost mai potrivit să se vorbească de o uniune lingvistică-balcano-carpatică sau sud-est-europeană, întrucât limba română, care este considerată ca făcând parte din această uniune lingvistică, s-a format şi s-a dezvoltat atât în Peninsula Balcanică, cât şi pe teritoriul carpatic [2,193].

Diversele limbi ale uniunii balcano-carpatice prezintă multe asemănări, însă deosebirile dintre ele sunt cu mult mai numeroase.

Asemănările limbii române cu limbile balcanice se explică prin faptul că limba română este limba latină vorbită de vechii traci şi daci, care aveau o structură psihică asemănătoare cu celelalte popoare din Peninsula Balcanică: grecii şi ilirii. Dar toate popoarele balcanice au asemănări în ce priveşte baza sipirituală şi baza psihică, căci ele sunt fie continuatoarele neromanizate şi neslavizate ale vechilor popoare balcanice, fie continuatoarele romanizate şi slavizate ale acestora.

E mereu acelaşi material uman care dă aceleaşi forme limbilor noi. De exemplu, bulgara reproduce, în parte, structura românei, iar sârbocroata, structura albanezei, dialectal şi a romanicei dalmatine. Caracterul balcanic al limbii române însăşi s-a accentuat după epoca de formare a românei, limbile slave meridionale vor căpăta doar acelaşi caracter balcanic la câteva secole după stabilirea slavilor la sudul Dunării.

După Ov.Densusianu, limba română s-a format din latină sub influenţa limbii slave vechi. Aşadar, marea importanţă pe care noi o dăm tracilor şi dacilor în formarea limbii române, revine, după opinia acestui savant, limbii slave vechi. [3,237]

Este aceasta o concepţie asemănătoare cu aceea care dă mare importanţă influenței germanice la formarea limbilor romanice occidentale. Noi nu o putem însă accepta, pentru că, după cum rezultă din expunerea de mai sus, specificul limbii române s-a format în parte înainte de influenţa slavă, care a început pe la jumătatea secolului al VII-lea, imediat după aşezarea slavilor în Peninsula Balcanică. Aşadar, nu suprastratul slav, ci substratul traco-dac a transformat latina populară în română. De altfel, cum macedoromânii au suferit foarte puţin-influenţa slavă veche, ar urma că graiul lor s-a format sub influenţa altui popor

decât cel care a dus la formarea dacoromânei, anume cel grecesc. Dar atunci ar rămâne neexplicat de ce macedoromâna şi dacoromâna au avut multă vreme aceeaşi dezvoltare, deşi s-ar fi format sub influenţa unor suprastraturi diferite.

Concepţia lui Densusianu a fost preluată de Emil Petrovici, care afirma că sistemul „de foneme" al limbii române se explică prin influenţa slavei vechi, concepută nu ca o influenţă articulatorie şi psihologică, ci ca o transmisiune a faptelor de limbă slave în cadrul românei. Emil Petrovici admite că româna a moştenit din latina populară o serie de consoane moi, dar crede că, în general, tot ce e caracteristic în evoluţia fonetică a limbii române se explică prin slava veche. Autorul ia în considerare nu numai fenomenele petrecute în epoca de formare a limbii noastre, ci şi multe altele din perioada următoare de dezvoltare.

Cercetătorul spune: „Sistemul fonetic românesc a fost aşa de puternic influenţat de cel slav, încât s-ar putea afirma că româna este o limbă romanică cu pronunţare slavă" [4, 156].

Această afirmaţie trebuie înţeleasă în sensul că sistemul ei fonetic prezintă deprinderi de pronunţare slavă, care trebuie explicate prin contactul de secole dintre română şi slavă, în special bulgară, prin bilingvismul continuu româno-slav şi prin contopirea în poporul român a numeroase grupuri de populaţie slavă bilingvă. „Deprinderile fonetice slave au dus în mod necesar la un sistem fonologie asemănător cu cel slav" [5, 58]. Petrovici ajunge să identifice sistemul vocalic românesc cu cel al limbii ruse şi cu cel al limbii slave vechi, ceea ce înseamnă în fond a integra limba română, din punct de vedere fonetic, în alt grup de limbi decât cel balcanic. Asemănările românei cu aceste limbi sunt însă cu totul întâmplătoare, neavând o legătură istorică şi, de altfel, la o examinare mai atentă a sistemelor vocalice ale limbilor în discuţie se constată şi mari deosebiri: slava veche, în special slava primitivă, prezenta şi cantitatea vocalică, rusa are şi vocale neaccentuate de un cu totul alt tip decât cele din română, bulgara şi sârbocroata au căpătat un tip balcanic numai după stabilirea slavilor sudici în Peninsula Balcanică.

Trebuie să respingem teoria sa pentru faptul că specificul sistemului vocalic al limbii române în faza ei cea mai veche – de exemplu apariţia vocalei ***ă*** **–** este o creaţie anterioară influenţei slave vechi asupra românei. Influenţa slavei vechi asupra românei este de ordin aproape exclusiv lexical, prea puţin morfologic şi sintactic şi se situează în epoca următoare a dezvoltării limbii române. Prin această influenţă nu se intensifică aspectul „balcanic" al limbii române, dar, cum din dialectele slave stabilite în Peninsula Balcanică se nasc limbile bulgară şi sârbocroata, româna capătă multe elemente lexicale care o apropie azi de aceste limbi. Limbile bulgară şi sârbă au căpătat un caracter balcanic prin influenţa substratului tracic şi, eventual, grecesc, în cazul bulgarei (bulgara s-a născut şi în Tracia, unde trăiau traci grecizaţi), iliric şi albanez în cazul sârbocroatei. Fonetic, bulgara

seamănă cu româna, chiar cu greaca, iar sârbocroata cu albaneza (în aceasta din urmă avem distincţii de cantitate vocalică, pe care le regăsim, ce-i drept, cu unele deosebiri și în sârbocroată).

Credem, aşadar, că trebuie să rămânem la părerea exprimată deja de W. Meyer-Lüybke**,** că limba română, cu excepţia dialectului istroromân, şi vom adăuga, şi a dialectelor meglenoromân, bănăţean şi maramureşean, n-a suferit o influenţă slavă în fonetică.[2,196]

Dacă unii lingvişti vor să explice schimbările specifice limbii române prin limbile slave, alţii cred că unele aspecte specifice ale românei se explică prin apartenenţa ei la familia limbilor romanice. „Nesocotind tot atât de mult cât şi ceilalţi baza articulatorie şi cea psihică a românei, ca şi sistemul ei morfotic propriu, aceşti lingvişti cred că structura „romanică" a limbii române impune românei o serie de tendinţe care se manifestă în limbă şi după faza ei latinească populară, adică începând din epoca de formaţie a românei".[6,169]

Indiferent dacă, pentru limbile romanice din Apus, este îndreptăţit sau nu să se vorbească de o transformare a vechii distincţii, românii rotacizanţi se întindeau de la Drina până în Crişana şi la vest de această provincie. Dar cercetătorul Marius Sala vrea să tragă o concluzie de altă natură: româna nu se deosebeşte, ca tip de evoluţie, şi deci şi ca tip structural, de limbile romanice occidentale. Noi considerăm că nici româna, nici celelalte limbi romanice nu se caracterizează printr-o asemenea tendinţă, care apare abia în câteva fenomene fonetice române şi spaniole, care au avut loc independent în ambele limbi.

Limba română se formează într-o perioadă când sud-estul european nu era încă stăpânit de slavi sau aceştia abia îşi impuneau stăpânirea în nordul Peninsulei Balcanice, în Dacia şiPanonia. Dar adaptarea latinei la substratul traco-dacic, care prezenta unele asemănări antropologice şi lingvistice cu slavii şi cu ilirii, dădea limbii române un caracter destul de deosebit de acela pe care-l căpătau limbile romanice din Apus, rezultate printr-o adaptare a latinei la substratul de acolo. Apariţia vocalei ***ă*****,** a consonantelor ***s*****,** ***z*** şi a unui sistem de alternanţe consonantice prin alternarea consoanelor finale urmate de **i,** folosit într-o măsură mai mare decât în limbile romanice occidentale, crearea unor forme pronominale şi verbale compuse etc., sub influenţa substratului, adesea exact ca în albaneză şi în slava veche, constituiau tot atâtea deosebiri ale românei faţă de limbile romanice occidentale. Mai mult decât atât, într-o arie balcanică, româna se integra, prin chiar naşterea ei, într-o arie iliro-traco-daco-slavă, care, firește, prezenta şi destule deosebiri de la o limbă la alta. Cu vremea, limbile slave de nord (de nord-vest şi de nord-est) se separă de această uniune prin adaptarea la alt substrat, iar bulgara şi sârba, care acum se dezvoltă pe substrat trac, respectiv iliric, se integrează mai mult în această uniune, sârbocroata deosebindu-se în unele privinţe, datorită substratului dalmat, diferit de cel tracic şi iliric de la est de Munţii Dinarici.

Comunitatea cu grecii, în special faptul că atât bulgarii şi românii, cât şi o parte din sârbocroaţi au acceptat cultura bizantină, a dus, mai ales după anul 1018, la crearea unei uniuni lingvistice balcanice, atunci va începe să se exercite din nou asupra românei o influenţă greacă, în domeniile morfologic. După Al. Phi1ippide, „s-a produs o diferenţiere dialectală în română chiar înainte de influenţa slavă veche, adică în secolele al VI-lea şi al VII-lea, ceea ce pentru noi, înseamnă : în epoca ei de formare".[1,239]

Al. Philippide admitea că următoarele fenomene fonetice din epoca de formare a românei sunt dialectale: rotacismul lui ***n*** intervocalic, prefacerea lui ***mn*** intervocalic în ***un*****,** în cuvântul ***scamn*** (grupul consonantic ***mn*** rămâne neschimbat în acest cuvânt în macedoromână şi în Banat, în graiurile oltene de nord-vest, în Haţeg, probabil, şi în meglenoromână, istroromână şi dialectul crişan)[5,92], propagarea lui **n** în ***cănutu>cănuntu, mănuclu>mănunclu, genuclu>genunchiu, minutu>menutu>menuntu>mănuntu*** etc., prefacerea primului **n**, în unele din aceste cuvinte, în ***r*****: *menuntu>meruntu*** etc., şi prefacerea lui **r** în **n** în cuvinte ca : ***fărină>fănină, serin> senin, verin< venin*** etc.

Lista de fenomene româneşti primitive cuprinde, cu excepţia rotacismului, fenomene fonetice şi morfotice mai târzii, şi nu este deci valabilă pentru epoca formării limbii române. Româna din faza ei cea mai veche nu era perfect unitară, cum şi-au imaginat până acum cei mai mulţi dintre cercetători, căci ea a pornit de la o stare de limbă deja diferenţiată regional, iar, în procesul ei de formare, a căpătat noi nuanțe regionale, dar aceasta ne permite să afirmăm că procesul de formare a limbii noastre a cuprins în sine procesul de formare a unor dialecte, a primelor dialecte româneşti. În această perioadă deosebirile de limbă regională nu erau mai numeroase decât acelea dintre graiuri. Desigur, în această epocă, s-au produs şi diferenţieri dialectale de ordin morfologic, sintactic şi lexical. Dar ele nu pot fi separate cronologic uşor de cele care s-au produs în limba română în secolele ce au urmat formării limbii române, probabil până în secolul al IX-lea sau al X-lea, când, după cum ne vor arăta chiar fapte de limbă, a avut loc o deplasare a diverselor ramuri în care se împărţea până atunci poporul român şi s-a ajuns la o configuraţie geografică a „dialectelor" care e, în fond, cea de azi.

Pe baza fenomenelor pomenite, Al. Phi1ippide a distins următoarele ramuri ale poporului, caracterizate şi lingvistic: macedoromânii (cu meglenoromânii), rotacizanţii, bănăţenii şi restul dacoromânilor (moldovenii şi muntenii).[1,239] Aşadar, de pe atunci se anunţau deja unele dintre diferenţierile lingvistice, mai exact, unele dintre dialectele de mai târziu şi, ceea ce e mai interesant, diferenţierile acestea continuă şi adâncesc pe altele, din epoca latinei populare.

În urma celor spuse mai sus, apare în parte eronată teza acelor savanți care au crezut că limba română a fost la început perfect unitară şi că prima diferenţiere lingvistică teritorială s-a produs mai târziu, prin despărţirea românilor în mai

multe ramuri, adică prin migraţii şi prin eventuale deznaţionalizări ale românilor din Bulgaria şi Serbia medievală. Din faptul că trebuie să admitem migraţii, căci macedoromânii, meglenoromânii, istroromânii şi dacoromânii nu mai sunt de multe secole vecini, ci locuiesc la mare distanţă unii de alţii, iar primele trei ramuri se găsesc, în bună parte, pe teritorii din afara celui ce constituia patria lor, cercetătorii au conchis că aceste migraţii sunt şi cauza diferenţierii dialectale a românei.

Teoria este adevărată numai în parte, ea priveşte alte fapte decât cele pe care le avem noi în vedere aici. Este evident că cea mai veche diferenţiere „dialectală" a românei se explică astfel. Dacă chiar latina populară de la baza românei, limba dintr-o epocă caracterizată prin economia de schimb, nu era perfect unitară, cu atât mai mult nu putea să fie perfect unitară limba română în epoca ei de formare, căci în această nouă perioadă, avem de-a face cu limba unei societăţi feudale şi de obşti săteşti şi într-o asemenea epocă se manifestă în limbă tendinţe de diversificare locală.

Din faptele evidenţiate mai sus se poate conchide că unele din dialectele sud-dunărene actuale ale limbii române şi, implicit, unele din ramurile sud-dunărene ale poporului român, sunt originare din alte regiuni decât cele în care se vorbesc, respectiv, locuiesc astăzi.

Mai întâi, un fenomen ca acela al rotacismului lui **n** intervocalic, care apare în unele regiuni ale dialectului crişan-maramureşean de până în secolul al XVII-lea (parţial şi azi) şi în istroromână, nu poate fi considerat ca petrecut în mod independent în cele două regiuni [7,594]

Unii cercetători (Phi1ippide, Procopovici, T. Papahagi, Puşcariu) i-au considerat pe crişeni-maramureşeni ca veniţi de la sud de Dunăre, alţii (Ov. Densusianu, Al. Rosetti, N. Drăganu) i-au socotit pe istroromâni ca originari din nordul Dunării. Ambele teorii sunt eronate, căci cei dintâi trebuiau să aibă în vedere nu pe toţi crişenii şi maramureşenii, ci numai pe rotacizanţii de la nord de Dunăre şi au considerat că rotacismul a avut loc exclusiv în sudul Dunării, iar cei din urmă au respins orice legătură între rotacismul român şi cel albanez. Iar faptul că rotacismul caracterizează dialectul tosc al albanezei nu limitează aria lui de producere la sudul Dunării, patria albanezilor se apropia de valea Drinei şi cuprindea, poate, şi Panoniile de sud [2,199]

Firește, rotacismul nu s-a produs în una din cele două limbi sub influenţa celeilalte, căci fenomenele fonetice nu se pot explica prin împrumut sau influenţe, identitatea de tratament fonetic se explică printr-o parţială asemănare a bazei articulatorii a toschilor şi românilor rotacizanţi, ne referim la posibilităţile de articulare a lichidelor şi nazalelor.

Nici faptul acesta nu se poate explica în mod independent, ci printr-o înrudire de bază articulatorie între românii rotacizanţi şi albanezi, rezultată prin

convieţuirea sau vecinătatea lor de altădată. Nu trebuie să uităm nici fenomenul ***au >a*****,** care se găseşte în ***Psaltirea Şcheiană*** şi ***Apostolul***.

Este probabil că rotacismul a fost prezent în secolele al XV-lea – al XVI-lea numai în unele părţi ale regiunii crişene-maramureşene, în mod sigur numai în Maramureş, eventual şi în unele părţi ale Bihorului, Sălajului şi Sătmarului, apoi la Bistriţa. Restul graiurilor crişene ar fi de origine nerotacizantă, ceea ce nu intră în contradicţie cu asemănările pe care aceste graiuri le prezintă cu dialectele macedoromân şi meglenoromân.

BIBLIOGRAFIE:

1. PHILIPPIDE Al. Originea poporului român și a limbii române. Iași, 1928.
2. IVĂNESCU G. Istoria limbii române. Iași: Editura Junimea,1980.
3. DENSUSIANU O. Histoire de la Langue Roumaine, vol I. Bucureşti, 1929.
4. PETROVICI E. Influența slavă asupra sistemului fonemelor limbii române. București, 1956.
5. IVĂNESCU G.Tendințe fonetice românești. București, 1970.
6. SALA M. Contribuții la fonetica istorică a limbii române. București, 1970.

UNIVERSUL EMOȚIONAL AL DISCURSULUI REPETAT (cu referire la frazeologismele limbii române)

Alina LOPATIUC
IP Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Rezumat: Orice limbă cunoaşte îmbinări lexicale, a căror valoare semantică se îndepărtează mai mult sau mai puţin de sensurile fiecărui cuvânt luat aparte. Aici se și înscriu locuțiunile, expresiile frazeologice, expresiile idiomatice ale limbii române. În cercetările recente din lingvistica generală, frazeologismele sunt percepute ca semne lingvistice ce au conotații și valori diferite. Emoţiile reprezintă paternuri episodice, de o durată relativ scurtă, bazate pe procese biologice ale percepţiei, ale trăirilor subiective, fiziologie, pe acţiune şi comunicare ce apar ca răspuns la provocări şi oportunităţi specifice de ordin fizic sau social. În timpul actului vorbirii emițătorul, fiind influențat de diverse stări afective și emoții, recurge des și la expresiile frazeologice. Acestea din urmă dau conotații diverse discursului.

Cuvinte-cheie*: expresii frazeologice, emoții, discurs, comunicare*

Abstract: In every language there are some lexical collocation of which meaning is not exactly defining the direct meanings of each word. We can define, in this way, the idioms. In the last researches from general linguistics the idioms are perceived like linguistic signs with different meanings and values. The emotions are episodically, short time patterns of subjective and phisiological feelings, actions and communication, as an answer to specific phisical and social chalenge. During communication the locutor is influenced by different affective states and applyed the idioms in his speach.

Keywords*: idioms, emotions,speach, communication*

> „Observând limba noastră pe buzele sătenilor, ai foarte rar prilejul de a nota o simplă comunicare a unei judecăți desfăcute de afectivitate. Dimpotriva, aproape că nu e moment al vorbirii în care să nu apară o trăsătura afectivă, nedespărțit însoțită de un aspect expresiv. În realitatea ei permanentă, limba este deci expresivitate“
>
> (Ilie Dan)

Omul fiind o ființă supremă din punctul de vedere al rațiunii, pe lângă judecată, are și gânduri care pot fi influențate de emoțiile fiecarei persoane în parte. Prin urmare, ființa umană este alcătuită din gânduri ce țin de minte și emoții, ce țin de suflet.

Se spune că emoțiile nu au nevoie de cuvinte, dar, de cele mai multe ori, atunci când suntem copleșiți de o emoție, tindem să o împărtășim cu cei din jur. Exprimarea emoțiilor în limba română este variată datorită vocabularului bo-

gat și, desigur, datorită expresiilor frazeologice. Înlănţuirea, asocierea, potrivirea cuvintelor, a expresiilor într-un text anume, vorbit sau scris, stabilesc relaţii şi, concomitent, valori multiple, înregistrând, de fiecare dată, situaţii de limbaj surprinzătoare, care constituie expresia unor conţinuturi emoţionale şi noţionale.[5, 288]

Expresiile frazeologice din limba română conservă o doză de poeticitate sporită. Frazeologismele sunt utilizate în forma lor originarăâ pentru exprimarea diverselor sentimente, stări, emoţii, pentru captarea unor nuanţe apreciative sau depreciative ca ironia, umorul, sarcasmul, indulgenţa, sobrietatea, ingeniozitatea etc.[6, 288]

Frazeologia, fiind un compartiment valoros al limbii, studiază unităţile frazeologice dintr-o limbă sau dintr-un grup de limbi din perspectiva apariţiei şi originii acestora, a utilizării lor în limba comună sau în limbajele specializate și specifică rolul pe care îl au în modernizarea limbii literare, în familiile frazeologice [2, 169].

Eugen Coșeriu, vorbind despre *competenţa idiomatică,* se referă la cunoaşterea unei limbi (cf. sp. *idioma* 'limbă') și afirmă că frazeologia este un discurs repetat.

Conceptul de discurs repetat cuprinde tot ceea ce în vorbirea unei comunităţi se repetă într-o formă mai mult sau mai puţin identică sub formă de discurs deja făcut sau combinare mai mult sau mai puţin fixă, ca fragment lung sau scurt, a ceea ce s-a spus deja. Opusă tehnicii libere a discursului, această formă de discurs o constituie, conform teoriei coşeriene, elementele lingvistice non-comutabile: citatele, ca repetare a „unor fragmente de texte – literare sau altele – cunoscute ca atare, proverbele, locuţiunile fixe, formulele de comparaţie şi diferite alte expresii. [4, 258–259]

„Discursul repetat" este o denumire sinonimă pentru „frazeologie", acest lucru reieşind dintr-o precizare a lui E. Coşeriu: „am făcut această deosebire, pentru tot ce este frazeologie, tot ce este discurs repetat, şi s-a creat atunci şi o disciplină pentru studiul acestui *discurso repetido*". [3, 36] Cu alte cuvinte, „discursul repetat" cuprinde frazeologia, în sensul larg al termenului: „de la locuţiuni, proverbe, expresii idiomatice până la fraze celebre, titluri de opere literare, de filme, de piese sau opere muzicale, sloganuri ş.a., altfel spus, tot ceea ce face parte din enciclopedia unei anumite comunităţi de limbă şi cultură, segmente relativ fixe care constituie părţi de discurs ce se pot insera în noi discursuri; emiţătorul care recurge la un segment repetat recurge la această enciclopedie şi citează un segment din aceasta, atribuindu-i un anumit sens, anumite conotaţii (stilistice, sociale, geografice ş.a.m.d.) şi o anumită valoare pragmatică". [6, 457-458]

Spunem că un discurs este expresiv, dacă conține expresii frazeologice, dacă are elemente de limbaj poetic, dacă e scris într-o manieră plastică.

Iorgu Iordan afirma că expresivitatea este concepută în cercetări mai ales ca o marcă a afectivității, care caracterizează cu deosebire vorbirea spontană, familiară și populară.

Expresivitatea ce corelează cu funcția expresivă sau emotivă, numită și afectivitate sau expresivitate spontană, este manifestarea verbală a emoției corespunzătoare, concluziona Ion Coteanu în *Stilistica funcțională a limbii române* [3, 177]. Respectiv, reieșind din cele expuse de Coteanu, putem concluziona că un individ, fiind influențat de starea emoțională, de situație și de intenție, recurge la unele frazeologisme pentru a-și descrie sentimentele sau starea în care se află, astfel dându-i textului un grad variabil de expresivitate.

Afectivitatea, conform DEX-ului, este totalitatea stărilor și fenomenelor care țin de viața psihică a omului (de emoții, sentimente, pasiune etc.)

În literatura de specialitate afectivitatea se definește ca ansamblu al proceselor psihice care reflectă, sub forma unor trăiri subiective specifice, raportul de concordanță, respectiv de discordanță, dintre dinamica evenimentelor interne (stările proprii de necesitate, motivație) și dinamica evenimentelor externe (stimuli, situații obiective și proprietățile lor).

Paul Ekman rezumă toate emoțiile ce există în literatură la șapte tipuri de emoții fundamentale:

- mânia sau furia,
- frica, teama sau nesiguranța,
- bucuria sau fericirea,
- uimirea, surprinderea,
- dezgustul,
- dispreţul,
- tristeţea sau supărarea.

În acest articol intenționăm să urmărim înscrierea frazeologismelor în cadrul semantic al celor șapte tipuri de emoții definite de către Paul Ekman.

Dacă e să ne referim la furie, putem spune că oricine poate deveni furios – e simplu. Dar să te înfurii *pe cine trebuie, cât trebuie, când trebuie, pentru ceea ce trebuie şi cum trebuie* – nu este deloc uşor, afirma Aristotel în *Etica nicomahică*.

Furia este o emoţie, ale cărei efecte fizice implică creşterea frecvenţei cardiace, a tensiunii arteriale şi a nivelului de adrenalină şi noradrenalină. Furia devine sentimentul predominant din punct de vedere comportamental, cognitiv, fiziologic atunci când o persoana alege conştient să acţioneze împotriva unui pericol venit din exterior. [5 45]

Limba română deține un arsenal bogat de frazeologisme ce exprimă furia sau mânia, gradația sentimentului fiind clar dozată prin lexeme din aria semantică a extremelui și pericolului (foc, pară, sânge etc.). Exemplele următoare constituie exemple elocvente în acest sens.

- a se face foc și pară – a turba de mânie;
- a-i da cuiva oala în foc – a fi furios;
- a i se sui (urca) sângele la cap – a deveni furios;
- a face spume la gură – a se înfuria;
- a-i sări țandăra – a se înfuria;
- cu o falcă în cer și cu una în pământ – foarte mânios.

Recunoaștem fără mari dificultăți contextul în care se actualizează discursul repetat pentru amplificarea stării emoționale a personajelor în următoarea secvență a Amintirilor din copilărie: *Însă a doua zi după asta, iaca și mătușa Mărioara lui moș Andrei vine la noi* ***cu o falcă în cer și cu una în pământ*** *și se ia la ciondănit cu mama din pricina mea.*

Frica este un răspuns emoţional la o ameninţare percepută. Este un mecanism de supravieţuire de bază care apare ca răspuns la un stimul specific, cum ar fi durerea sau ameninţarea și pericolul. Unii psihologi, cum ar fi John B. Watson, Plutchik Robert și Paul Ekman, au sugerat că frica este una dintre emoțiile înnăscute de bază. Frica nu trebuie confundată cu anxietatea, care apare de obicei în lipsa unei amenințări externe. [4, 56] Emoțiile persoanelor care sunt dominate de frică sau teamă pot fi desemnate prin expresii frazeologice de felul:

- a băga pe cineva în boală – a speria pe cineva
- a băga cuiva frica în oase – a înfricoșa
- a băga pe cineva în răcori – a speria pe cineva
- a-i îngheța sângele în vine – groază, spaimă

Intensitatea maximă a sentimentului poate fi reperată în următoarea secvență ce conține elemente de discurs repetat: *Când George și Hariss își dau în petec pe uscat, le zâmbesc cu indulgență, dar când fac pe nebunii pe fluviu, le arunc vorbe din cele care îți îngheață sângele în vine (Jerome K.Jerome, Trei într-o barcă, București, 2003).* E de remarcat în această frază densitatea expresiilor fixe, cu variații sinonimice (își dau în petec/fac pe nebunii), cu valori predicative (le arunc vorbe), menite să potențeze universul de reprezentare al receptorului de text.

Fericirea este o stare de spirit sau o emoție caracterizată prin mulțumire, dragoste, satisfacție, plăcere sau bucurie. [5, 70] O varietate de abordări psihologice, filosofice și religioase s-au străduit să definească fericirea și să-i identifice sursele ce o alimentează, dar părerile rămân împărțite. Paul Ekman definește fericirea ca starea în care omul se simte bine și care îi generează emoții și trăiri pozitive.

- Parcă l-a prins pe Dumnezeu de picioare – a da de o mare bucurie;
- a-i crește inima – a se bucura;
- a-i râde musteața – a avea o ușoară bucurie;
- a nu mai încăpea în piele – a fi bucuros;
- a fi în al nouălea cer – a fi foarte fericit.

În textul poetic al lui Valeriu Sterian *În al nouălea cer*, ale cărui versuri au fost puse pe muzică, expresia a fost valorizată prin refren, care prin definiție este repetitiv: Și să fim încă o dată / Prizonierii unui mister/ Și-ntr-o clipă uitată / Să plutim *în al nouălea cer.*

Surprinderea este cea mai scurtă în durată emoţie. Se manifestă brusc la început. Dacă omul are timp să se gândească că este surprins şi arată acest lucru, atunci el nu este surprins. Această emoţie nu se reţine mult. Dispariţia ei este la fel de bruscă ca şi apariţia.

Aproape orice lucru poate fi surprinzător atâta timp cât apariţia sa este cel mai puţin aşteptată. Un sunet ciudat, miros, gust sau atingere poate fi surprinzătoare. [5, 110] C. Izard consideră că surpriză nu poate fi numită o emoţie în adevăratul sens al cuvântului, deoarece nu posedă acele caracteristici care sunt inerente emoţiilor de bază precum bucuria sau tristeţea. [8, 127]. Cu toate acestea, limba română înregistrează o serie impresionantă de expresii care surprind în discurs această stare sentimentală:

- parcă a căzut cerul pe mine – uluire față de o situație neplăcută;
- a rămine cu gura cascată – a fi surprins
- a rămâne bujbe – a fi nedumerit
- a rămâne mască – a fi surprins și nedumerit etc.

Dezgustul este o emoție care este, de obicei, asociată cu lucruri considerate ca necurate, necomestibile, vicioase etc. Un om poate fi dezgustat, în primul rând, de o mâncare care nu-i place sau de un miros neplăcut. Charles Darwin scria că, în exprimarea emoțiilor la animale și oameni, dezgustul este raportat la ceva revoltător, referindu-se la simțul gustului (perceput sau imaginat) și, în al doilea rând, la orice fenomen care provoacă un sentiment similar, fie prin simțul mirosului, tactil sau prin viziune. Unele persoane pot percepe această emoție la nivel fonetic în cazul unei cacofonii sau a unui sunet strident și neamonic. În cazul dezgustului, frazeologia românească nu este atât de bogată, noi am identificat doar un frazeologism care exprimă dezgustul locutorului la un anumit fapt.

- a se sătura până-n gât de cineva – a fi dezgustat de cineva;

Disprețul este o emoție care încă nu a fost pe deplin recunoscută ca făcând parte din spectrul emoțiilor de bază ale omului, a căror exprimare la nivel facial este universală. Paul Ekman recunoaște că încă are dubii în privința acestei emoții, deși manifestările frecvente ale disprețului au generat suficiente argumente pro.

Disprețul este o emoție intensă sau o atitudine față de cineva sau ceva inferior sau lipsit de valoare, fiind similar cu indignarea. Apare și în momentele când oamenii sunt sarcastici. [4, 86] Robert C. Solomon situează disprețul la același nivel cu resentimentele și mânia. Diferența dintre acestea o constituie

faptul că resentimentul este direcționat către un statut sau individ situat pe un nivel mai înalt, mânia către subiecți aflați la un nivel egal, iar disprețul este direcționat către indivizi sau acțiuni mai prejoase de statutul celui care simte această emoție. Disprețul este adesea provocat de o senzație de mânie și dezgust. [8, 55] Diferența dintre dispreț și dezgust constă în faptul că dezgustul ține mai mult de simțul gustativ sau tactil, pe când disprețul este raportat doar la oameni și acțiuni.

- a se crede buricul pământului – a disprețui pe cineva îngâmfat;
- a-i arăta cuiva cotul – a trata pe cineva în mod batjocoritor.

Tristeţea este opusul fericirii. Sinonimele pentru tristeţe sunt durerea, suferinţa, melancolia. Filosoful Baruch Spinoza defineşte tristeţea ca transferul unei persoane de la o perfecţiune înaltă la una mai joasă.

Daniel Goleman menţionează ca principala funcţie a tristeţii este ajutorul dat pentru adaptare în cazul unei pierderi importante, cum ar fi moartea cuiva apropiat sau o mare dezamăgire. Tristeţea aduce o scădere a energiei şi a entuziasmului faţă de activităţile vieţii în special. De exemplu:

- a-și înghiți amarul – a suferi în tăcere;
- a da de belea – a da de un necaz;
- a cădea cerul peste cineva – a se supăra rău;
- a avea un ghimp la inimă – a avea un necaz;
- a-i fi cuiva inima neagră – a fi foarte trist;
- a nu vedea lumea înaintea sa – a fi foarte supărat;
- a-și face sânge rău – a se supăra foarte tare.

Analizând universul emoțional al discursului repetat în exemplele identificate și emoțiile în particular, putem concluziona că fiecare individ, mai întâi de toate, trebuie să cunoască aceste frazeologisme ca mai apoi să le utilizeze involuntar, fiind ghidat de starea emoțională. Frazeologismele din acest câmp lexical constituie un instrument important în exprimarea exactă a mesajului într-o situație de comunicare relevantă. Caracterul lor implicit argumentativ, criteriul de adevăr și implicațiile estetice ale acestora sunt conferite de frecventa lor utilizare și încetățenire în comunicarea colectivă.

BIBLIOGRAFIE:

1. BIDU-VRÂNCEANU A., CĂLĂRAȘU C., IONESCU-RUXĂNDOIU L., MANCAȘM., PANĂ DINDELEGAN G. Dicţionar general de ştiinţe ale limbii. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1997.
2. BULGĂR G. Studii de stilistică şi limbă literară. Bucureşti, 1971
3. COTEANU I. Stilistica funcționala a limbii romane - stil, stilistica, limbaj. Vol.I. București, 1973.

4. COȘERIU E. Ligvistica integrală (interviu cu Eugeniu Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu) Ed. Fundaţiei Culturale Române. Bucureşti, 1996.
5. EKMAN P., WALLANVE V. F. Unmasking the face. Cambridge: Maloor Books, 2003.
6. TOPOLICEANU H.. Discursul repetat în publicistica românească şi italiană. Preliminarii pentru un studiu privind discursul repetat în textul jurnalistic italian. în D. Irimia (coordonator), Limba română azi. Iaşi: Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”, 2007.
7. SLAMA-CAZACU T. Limbaj şi context. Bucureşti, 1959.
8. ИЛЬИН Е. П.. Эмоции и чувства.Сан-Петербург. Москва – Харьков – Минск, 2001.
9. http://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=2625[accesat la 29.03.2019]

CO(N)TEXTUL DISCURSIV DIN PERSPECTIVĂ SEMANTICO-PRAGMATICĂ

Lucia VESTE
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Co(n)textul este unul din principiile lingvistice aflate la baza textualității și discursivității. Cercetat de numeroși lingviști, de-a lungul mai multor decenii, co(n)-textul cunoaște, astăzi, noi abordări, noi tipologii și noi perspective de analiză. În acest articol, ne-am propus să delimităm abordarea semiotică a co(n)textului, implicând circumstanțele creării unui text și relațiile interfrastice; și abordarea pragmatică, în cadrul căreia, contextul implică totalitatea semnificațiilor, ipotezelor, formate de interlocutor în procesul pragmatico-inferențial de interpretare. Vom delimita, de asemenea, și problemele legate de ambele perspective de analiză.

Cuvinte-cheie: *context, cotext, textualitate, teoria pertinenței, pertinența optimă, context social, context instrumental, context referențial, referent endoforic, referent exoforic, premise implicitate, ipoteze contextuale, concluzii implicitate.*

Abstract: The co(n)text isone of the linguistic principlesunderlyingtextualityanddiscursivity. Researchedbymanylinguists, over severaldecades, theco(n)text, has, in ourdays, newapproaches, newtypologiesandnewperspectives for analysis. In thisarticle, weintendtodelimit, on theone hand, the semiotic approach of theco(n)text, involvingthecircumstances of creating a text andtherelationsbetweenphrases; andontheother hand, the pragmatic approach, in whichthe context involvesthetotality of themeanings, hypotheses, formedbythe interlocutor in the pragmatic-inferentialinterpretationprocess. Wewillalsodefinetheproblemsrelatedtobothanalysisperspectives.

Keywords: *context, cotext, textuality, relevancetheory, optimal pertinence, social context, instrumental context, referential context, endoforical referent, exoforical referent, implicit premises, contextual assumptions, implicit conclusions.*

Analiza unui discurs, lingvistic sau non-lingvistic, verbal sau non-verbal, reprezintă un studiu complex, profund și variat. Unul din aspectele legate de analiza textului și/sau a discursului este *textualitatea* și principiile/standardele aflate la baza textualității, definite de R. de Beaugrande și D. Dressler (1981): *coeziunea, coerența, intenționalitatea, acceptabilitatea, informativitatea, situaţionalitatea, intertextualitatea, contextul și cotextul* [1, 281]. În viziunea lingvistului elvețian J.-M. Adam [2, 19], textualitatea reprezintă „proprietățile de *coeziune* și *coerență*, care permit unui text să nu fie redus la o simplă juxtapunere de fraze". Prin urmare, textualitatea reprezintă acțiunea „forțelor centripete, care asigură unitatea și ireductibila singularitate a unui text" [*Ibidem*].

Standardul textualității cercetat de lingviști, în special de pragmaticieni, pe care ne-am propus să-l analizăm în acest articol este *co(n)textul*. Importanța stu-

dierii co(n)textului, de-a lungul timpului, se explică prin varierea semnificației într-un enunț contextualizat și a semnificației convenționale din afara enunțului. Pe lângă aceasta, enunțurile izolate de discurs prezintă ambiguități, or ele permit interlocutorului să formuleze mai mute ipoteze posibile și interpretări cu referință la intenția comunicativă a locutorului. Din aceste considerente, enunțurile nu sunt produse într-un vacuum; ele sunt produse într-un co(n)text [3, 364].

Vorbind despre circumstanțele creării și interacțiunii unui discurs, lingviștii deosebesc două concepte: *contextul* și *cotextul*.

Contextul unui enunț/discurs reprezintă circumstanțele în care acesta se realizează: participanți, loc, moment, scop, tema, gen de discurs, canal, dialect, reguli, cunoștințele participanților (*back-ground*-ul), cunoașterea reciprocă a participanților, interacțiune etc. Separat de context, discursul devine text lipsit de ceea ce pragmaticienii numesc *intenție comunicativă* specifică discursului, care completează *intenția informativă* a locutorului.

Prin ***cotext*** însă se subînțelege (1) „un set de cuvinte folosite în aceeași frază sau în același enunț" și care influențează mult semnificația pe care interlocutorul o atribuie acelui cuvânt [4, 114] sau (2) conexiunea unui enunț cu alte enunțuri, *contextul* fiind mediul interacțiunii sociale; de aici și celelalte denumiri ale *cotextului*: *context secvențial* sau *context interacțional* (Schegloff 1992) [apud 5, 73].

Comparând aceste două concepte lingvistice, *contextul* și *cotextul*, lingviștii subliniază că o analiză *cotextuală* ține de compartimentul gramaticii în analiza textului, iar analiza *contextuală* vizează semantica textului (J.S. Petofi) [apud 6, 24]. Astfel, *cotextul* este limbajul scris [3, 365], *contextul textual* care localizează referentul *endoforic* (G. Kleiber) [6, 38] și permite producerea și interpretarea expresiilor, într-un act de comunicare [7, 72]. *Contextul* însă reprezintă limba vorbită [3, 365], este referentul *exoforic* în plan *extralingvistic* (G. Kleiber) [apud 6, 38], *context fizic* sau *spațiu fizic* de localizare a cuvintelor [4, 114] și este prevăzut de limbă [7, 72].

Dihotomia *context/cotext* a fost ulterior completată, în studiile semiotice și alte tipologii. J.-M. Klinkenberg [8, 276] identifică trei tipuri de context**:** ***context social*, *context instrumental*** și ***context referențial*** [8, 276]. *Contextul social* poate fi echivalat cu *contextul extra-discursiv* despre care vorbește C. Kerbrat-Orecchioni [5, 72-73] și reprezintă „ansamblul de situații, locuri și circumstanțe care implică utilizarea unei anumite varietăți de cod", fie că e vorba de codul/stilul lingvistic, vestimentar sau gestual. Acest context permite gradarea situațiilor *formale* și a situațiilor *neformale* și respectiv a registrelor *formal* și *neformal*.

Contextul instrumental sau *contextul intra-discursiv* în studiul lui C. Kerbrat-Orecchioni[5, 72-73], este constituit din exigențe tehnice ce influențează comunicarea și care, la rândul lor, impun anumite restricții lingvistice: fraze scurte,

lipsite de subordonate etc. [8, 277]. În viziunea noastră, *contextul instrumental* sau *intra-discursiv* nu este altceva decât *cotextul* unui discurs.

În sfârșit, *contextul referențial* este constituit din însuși conținutul comunicării, astfel încât registrul lingvistic poate varia în funcție de subiectul comunicării și atitudinile sociale dominante în raport cu acest subiect [8, 278]. Deseori, aceste tipuri de context sunt combinate în cadrul unui act de comunicare.

Una din problemele legate de context este determinarea raportului *discurs/context*: (1) Contextul pre-există discursului, anticipându-l sau (2) Contextul este construit prin interacțiune, progresiv. C. Kerbrat-Orecchioni [5, 74] optează pentru situația intermediară și anume perceperea discursului drept activitate *determinată* (de context) și, în același timp, *transformatoare* a contextului. Contextul are, prin urmare, un caracter dinamic și evolutiv, renuvelabil, reprezentativ cel puțin parțial pentru ambii (toți) participanți(i).

În pragmatică însă, și anume în cadrul ***teoriei pertinenței*** [9], noțiunea de *context* este folosită cu un sens diferit de semantica contextuală. În procesul inferențial un rol important îl au *premisele implicitate* de locutor sau *ipotezele contextuale* și *faptele manifestate reciproc* (*communground*) de ambii participanți la actul comunicativ. Această totalitate de semnificații contribuie la formarea *contextului* [8, 317].

Altfel zis, interpretarea unui enunț începe cu analiza lingvistică a frazei și crearea unei serii de *premise* inferențiale, după care urmează interpretarea enunțului prin mecanisme de inferență care asigură formarea unui număr anumit de *concluzii*. Ansamblul acestor premise se numește *context* [10, 45], [11, 493] sau *mediul cognitiv* al unui interlocutor, format din amintiri, observații, inferențe, afirmații, convingeri, valori, idei etc. [12, 210], trăite de interlocutor în timpul vieții sale și până în momentul comunicării [13, 24]. Contextul este, astfel, un concept psihologic, format din cunoștințele interlocutorului despre lume [11, 493].

Totuși, un discurs ale cărui implicitări fac parte, în întregime, doar din mediul cognitiv al interlocutorului riscă să fie plictisitor și manipulator. În acest sens, varianta optimă este ca informația transmisă să fie suficientă pentru interpretarea corectă a sensului transmis de locutor, dar, în același timp, nu excesivă pentru evitarea efectelor negative [13, 46]. De altfel, originea acestor reflecții se regăsește în maximele conversaționale ale lui Grice (1975) [14], și anume maxima cantității.

Prin urmare, conform *teoriei pertinenței*, contextul nu este prestabilit [Reboul și Moeschler 1998, p. 45] sau fixat și independent de procesul de înțelegere/interpretare [Xu Z., 2013, p. 493]. El [contextul] este construit „enunț cu enunț” [10, 45], [12, 210], este dinamic, selectat și necesită completare și extensiune [11, 493], or un context poate cuprinde mai mulți referenți potențiali ceea ce impune o selecție din partea interlocutorului [15].

Problema care apare în abordarea pragmatică este modul în care se realizează această selecție și anume felul în care contextul elimină semnificațiile neintenționate de locutor și izolează sensul locutorului. Răspunsul autorilor *teoriei pertinenței* este că doar o singură interpretare a enunțului este *pertinentă*. Astfel, pentru o comunicare eficientă contează ca enunțul produs, într-un anumit context comun ambilor interlocutori, să aibă o singură semnificație pertinentă pentru destinatar. Această semnificație pertinentă trebuie delimitată chiar dacă deseori semnificația cuvintelor în enunț este diferită de semnificația convențională a acestora în afara enunțului. La fel și enunțurile izolate de discurs pot prezenta anumite ambiguități, or ele permit interlocutorului să formuleze mai mute ipoteze posibile și interpretări cu referință la intenția comunicativă a locutorului [3, 365].

Astfel, în sensul pragmatic, alegerea contextului este determinată de căutarea ***pertinenței optime*** [16, 57-74] și contextul este perceput drept o entitate cognitivă și dinamică alcătuită dintr-un set de convingeri despre univers, specifice unei persoane [17, 512-518].

În *concluzie* la cele expuse *supra*, considerăm co(n)textul un aspect inconturnabil, în interpretarea unui discurs, atât din perspectivă semiotică, implicând circumstanțele creării sau conexiunile interfrastice; cât și din perspectivă pragmatică, fiind echivalat cu *premisele implicite,* formate în procesul inferențial de interpretare. În cazul ambelor abordări, *co(n)textul* este influențat de interacțiunea cu celelalte standarde ale textualității, precum și de tipul de interlocutor/destinatar, și de tipologia discursului.

BIBLIOGRAFIE:

1. RASTIER Fr. Sens et textualité. Paris: Hachette, 1989. 286 p.
2. ADAM J.-M. Types de textes ou genres de discours ? Comment classer les textes qui disent de et comment faire ? In Langages35e année, n°141. Lesdiscoursprocéduraux, sous la direction de Claudine Garcia-Debanc. Paris: Larousse, 2001. p. 10-27.
3. SMITH K.G. RelevanceTheory. In Encyclopedia of HebrewLanguageandLinguistics, Vol. 3, P-Z, General Editor Geoffrey Khan, Leiden-Boston, Koninklijke Brill NV:2013, p. 364-367.
4. YULE G. The study of language. Thirdedition, Cambrodge Universtity Press: 2006, Cambridge, 273 p.
5. KERBRAT-ORECCHIONI C. Le discours en interaction, Paris: Armand Colin, 2011, p. 365.
6. GUȚU S. Textul și actualizatorii lecturii lui multiple în limba franceză contemporană, Teză de doctorat, Chișinău, 2016, 181 p.

7. ECO U., Sémiotique et philosophie du langage. Paris: Quadrige /puf, 1988, p.285.
8. KLINKENBERG J.-M. Précis de sémiotique générale. De Boeck&Larcier S.A., Paris, 1996, p. 486.
9. SPERBER D., WILSON D. (1995), Relevance. Communicationand Cognition, Oxford, Blackwell, 2nd edition.
10. REBOUL A., MOESCHLER J. Pragmatique du discours. De l'interprétation de l'énoncé à l'interprétation du discours, Paris: Armand Colin, 1998. 220 p.
11. XU Z., Relevance Theory and its Applicationtos Advertising Interpretation. In: Theoryand Practice in Language Studies, Vol. 3, No. 3, March, Academy Publisher Manufactured in Finland: 2013, pp. 492-496.
12. PETER S. PERRY «Relevance The ory and Intertextuality.» In ExploringIntertextuality: Diverse Strategies for New Testament Interpretation of Texts, editedby B. J. Oropeza, Steve Moyise, Cascade, 2016, pp. 207-221.
13. BYRNE B. Relevance Theory and the language of advertising. CLS Occasional Paper No. 31, Trinity Coll., Dublin (Ireland). Centre for Languageand Communication Studies, 1992, p. 80.
14. GRICE H.P. Logic and conversation. In: Cole P. & Morgan J.L. (eds.), Syntaxand Semantics 3: Speech Acts, New York, Academic Press: 1975, pp. 41-58.
15. WILSON D. Linguistic Structure and Inferential Communication. In: Caron, Bernard (Ed.) (1998) Proceedings of the 16th International Congress of Linguists (Paris, 20-25 July 1997). Pergamon, Oxford: Elsevier Sciences.
16. WILSON D. Discource, Coherence and Relevance: a Reply to Rachel Giora. In: Journal of Pragmatics, 29 (1998), pp. 57-74.
17. YUS Fr. RelevanceTheory. In: Brown K., Encyclopedia of Language&Linguistics (2nd edition), Volume 10, Elsevier 2006, pp. 512-518

UNIVERSUL TRADUCERII; TEORIE, TERMINOLOGIE, PRACTICĂ

ACATISTE PUBLICATE ÎN TIPOGRAFIA EPARHIALĂ DE LA CHIȘINĂU

Irina CONDREA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Imnele Acatiste (din greacă: Ἀκάθιστος, „neșezând") constituie creații imnografice de proslăvire a divinităților din cultul creștin ortodox, dedicate unor sfinți, evenimente, Sfintei Treimi. În articol sunt prezentate Acatistele traduse în limba română din limba slavonă și publicate în Tipografia Eparhială din Chișinău în perioada 1908-1913.

Cuvinte-cheie: *text religios, acatist, traducere, structura textului, arhaisme, text religios*.

Abstract: An AkathistHymn (Greek: Ἀκάθιστος Ὕμνος, „unseatedhymn") is a type of hymnusuallyrecitedbyEasternOrthodox , dedicatedto a saint, holy event, or one of thepersons of theHolyTrinity.

In thisarticle are analyzedthetexts of Acathistus, translated in Romanian languagefromSlavonicandpublished in Eparhial publishinghousefromChisinau in period 1909 - 1913.

Keywords: *religious text, acathistus, translation, text structure, archaisms, religiousstyle.*

În cultul creștin se bucură de o mare popularitate *Acatistul* sau *Imnul Acatist*; acesta reprezintă o slujbă liturgică, prin care se face apel la divinitatea supremă sau la anumiți sfinți, cerându-se intervenția acestora pentru a-i ajuta pe credincioși.

Acatistele sunt rugăciuni de laudă și de cerere, prin intermediul lor se creează o imaginară punte de legătură, de contact cu divinitatea și se propagă ideile și învățătura creștină. „Acatistele prezintă un caracter ***liturgic,*** constituindu-se ca rugăciune, un caracter ***laudativ*****,** prin evocarea faptelor creștinești din viața unui sfânt, un caracter ***educativ,*** întrucât transmit învățături de credință și un caracter ***argumentativ*****,** prin îndemnul la imitarea aspectelor pozitive prezentate, dar și prin utilizarea acestora ca argumente de autoritate în predici" [4, p.170].

Se consideră că primele texte imnografice de acest tip sunt cele închinate Preasfintei Născătoare de Dumnezeu, în primul rând, Acatistul Bunei Vestiri „Bucură-te, Mireasă, pururea Fecioară!", alcătuit în perioada dintre secolele V-VII. Ulterior, acesta a servit drept prototip și model pentru creații imnologice cu aceeași structură, închunate Domnului Isus Hristos, Maicii Domnului, sărbătorilor și faptelor sale, precum și unor sfinți sau evenimente religioase [7].

În sens propriu, cuvântul *akathistos* înseamnă „ne șezând", adică „a sta în picioare", ceea ce indică faptul că cei care ascultau acest imn nu stăteau în genunchi ori pe scaun, ci în picioare.

Textul Imnului Acatist are o formă fixă, fiind alcătuit din 24 de strofe; fiecare strofă începea cu una dintre literele alfabetului grecesc, ce formau un acrostih – de la „alfa" la „omega" – și se compunea din 12 (inițial) sau 13 ***condace*** și 12 ***icosuri***. Condacele (numerotate de la 1 la 13) sunt texte scurte, care prezintă subiectul concret – un eveniment creștin sau fapte ale sfinților proslăviți (primul condac mai este numit și ***„cuculion",*** din gr. ***κουκούλιον***– „glugă, acoperiș", deoarece informația „acoperă" tot textul ulterior). Fiecare condac se termină cu formula ***„Aliluia"*** („Lăidați pe Domnul") și este urmat de icosul cu același număr. Strofa numită icos conține 12 (iar în unele cazuri 8 sau 9) adresări către divinitatea căreia îi este consacrat imnul – acestea sunt așa-numitele ***hairetisme*** (de la gr. ***χαϊρε*** - "bucură-te!"), formule specifice de preaslăvire, care încep cu exclamația ***„Bbucură-te!"*** În esență, condacul reprezintă tema, pe când icosul este dezvoltarea acesteia, astfel că icosul se citește doar după condac, iar ultimul, al treisprezecelea condac se citește de trei ori [8; 9; 10; 11].

În textul acatistului se regăsesc anumite informații despre evenimentul proslăvit, despre viața sau faptele sfântului căruia îi este consacrat.

Ca mostră de text poate servi **Acatistul Sfântului Mare Mucenic şi tămăduitor Pantelimon** (versiune actuală)**.** Sfântul Pantelimon a practicat medicina şi a fost martirizat în oraşul Nicomedia, astăzi, oraşul Izmit de pe malul Mării Marmara. De exemplu, în condacul al 2-lea se regăsesc anumite informații biografice, iar în icosul respectiv este descrisă una dintre faptele sfântului Pantelimon, care a salvat un copil mușcat de șarpe. În această versiune a acatistului, hairetismele rimează două câte două (deși rima nu este prezentă în toate acatistele), ceea ce consolidează forța poetică a imnului.

Condacul al 2-lea

De mic rămas fără mamă, Sfinte, ai fost dat de tatăl tău la învăţătură păgânească şi la meşteşugul vindecărilor cu puterea zeilor; dar ca o trestie neînfrântă ai rămas în mijlocul vânturilor vrăjmaşeşi nu ai găsit alinare până ce n-ai aflat calea Dumnezeului Celui adevărat, Căruia Îi cântăm: **Aliluia!**

Icosul al 2-lea

Adânc fiind rănit de dragostea în Hristos, când veneai de la Ermolae şi ai întâlnit pe copilul muşcat de viperă, atunci întâia oară te-ai rugat în genunchi lui Dumnezeu, de la Care a şi venit mântuirea, căci copilul a înviat, vipera a murit, iar tu ai primit botezul şi te-ai împărtăşit cu trupul şi cu sângele Domnului; pentru aceasta te lăudăm aşa:

Bucură-te, tinereţe închinată lui Hristos;

Bucură-te, nădejdea bolnavilor cea cu folos;

Bucură-te, cel ce ştii să înalţi la ceruri rugăciuni;
Bucură-te, cel ce peste noi reverşi minuni;
Bucură-te, că Domnul putere ţi-a dat;
Bucură-te, cel ce copilul ai înviat;
Bucură-te, bucuria multor îndureraţi;
Bucură-te, uimirea multor învăţaţi;
Bucură-te, ostaş neînvins al luiHristos;
Bucură-te, că ai aprins credinţa creştină în inimile multora;
Bucură-te, întoarcerea multor rătăciţi;
Bucură-te, mângâierea celor amărâţi;
Bucură-te, Mare Mucenice şi tămăduitorule Pantelimoane!

Fraza **Bucură-te, Mare Mucenice şi tămăduitorule Pantelimoane!** apare la sfârșitul fiecăruia din cele 12 icose.

În prezent Acatistele sunt creații imnologice de o intensă circulație, constituind un gen aparte de texte bisericești, create în diferite perioade de diferiți autori și elogiind personalități și fapte mai mult sau mai puțin cunoscute.

Se poate constata că repertoriul tematic al Acatistelor se diversifică permanent. Unele texte, cum ar fi Acatistele Preasfintei Fecioare au o istorie de secole, au fost traduse în multe limbi și s-au bucurat de o mare popularitate în rândul credincioșilor. De asemenea, au fost create acatiste originale în mai multe limbi – în engleză, franceză, română, sârbă, bulgară, poloneză, slovacă, cehă, rusă, ucraineană și georgiană. Cercetătorii estimează că numărul de acatiste originale este de peste 1600 [12].

Numărul de texte de acest gen crește nu doar datorită elaborării de noi acatiste, ci și datorită modificării celor vechi, care sunt revizuite, recompuse, completate etc. Astfel, în diferite perioade unul și același acatist va arăta diferit, deoarece editorii, traducătorii, diortositorii încearcă să le adapteze după varii modele, să le completeze, pentru ca ele să corespundă unor anumite cerințe. Bineînțeles că pe parcursul timpului se schimbă și mijloacele de exprimare, evoluează limbajul, se observă transformări de ordin lexico-gramatical, se schimbă ortografia. Pe de altă parte, textul acatistului este mai „mobil” în sensul utilizării mijloacelor de expresivitate și nu este atât de dependent de textul-sursă, cum sunt, de exemplu, textele biblice.

O analiză lingvistică a textelor din diferite perioade permite constatarea schimbărilor care au loc, dar și a perenității unor anumite fenomene de limbă, inclusiv a arhaismelor. Un material prețios în acest sens ne oferă acatistele publicate la Chișinău la începutul secolului XX. Este de menționat că dacă pe parcursul secolului XIX în tipografiile din Chişinău nu s-a tipărit nici un acatist, din 1909 până în 1918 în Tipografia Eparhială văd lumina tiparului 8 acatiste, fapt ce confirmă opiniile unor cercetători potrivit cărora secolul XX reprezintă o perioadă foarte rodnică în ceea ce privește acatistele, în special în spațiul ortodocs din Imperiul Țarist, în care intra pe atunci și Basarabia [13].

În baza unor tradiții deja existente și în conformitate cu prescripțiile Sfântului Sinod de la Sankt Petersburg, textele bisericești trebuiau să fie traduse din limba rusă/slavenească, iar acatistele prezentau un teren propice pentru traducători, pentru că aceștia nu erau constrânși de modele rigide de exprimare, ca în cazul textelor canonice. Nu toate acatistele conțin mențiunea că au fost traduse din limba rusă, or chiar dacă lipsește o asemenea informație, sursa posibilă pe atunci era doar în limba rusă.

În această perioadă apar la Chișinău următoarele ediții de acatiste: [A se vedea: 2]

Acatistul Preasfintei stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu bucuria tuturor scârbiţilor. S-au tipărit din nou de pe cărticica *tălmăcită din limba rusască pe cea moldovenească* de arhimandritul Nathanail şi tipărită în Chişinău, în Tipografia Casei Arhiereşti la anul 1869. Chişinău. Tipografia Eparhială, 1909.

Slujba şi acatistul celui dintre sfinţi părintelui nostru Theodosie Arhiepiscopul de la Cernigov, noul făcătoriu de minuni, *tălmăcite de pe limba slovenească* de prot(oiereul) Iustin Ignatovici de pe cartea tipărită în Moscva în tipografiia sinodală la anul 1901. Chişinău. Tipografiia Eparhială. 1909.

Slujba şi acatistul cuviosului şi de Dumnezeu purtătoriului părintelui nostru Serafim făcătoriul de minuni din Sarov. Luna lui ianuarie în 2 zile şi iulie în 19 zile. Chişinău. Tipografiia Eparhială. 1910.

Acatistul sfintei întocma cu Apostolii Mariei Magdalinei. *S-au tălmăcit moldoveneşte* de pe cărticica tipărită la anul 1901 în Moscva, în tipografiia sinodală (scoaterea a treia), de protoiereul Iustin Ignatovici. Chişinău. Tipografiia Eparhială. 1911.

Slujba şi acathistul Acoperemântului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu. *Moldoveneşte dres* de protoiereul Iustin Ignatovici după cărticica russască din Kiev de la anul 1890 şi după cărticica moldovenească a Episcopului Romanului Melhisedec de la anul 1887. Traduse de el din slavenească după cărticica, tot din Kiev, de la anul 1878. Chişinău. Tipografiia Eparhială. 1913.

Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon. Tipărirea Fraţimii Provoslavnice a Naşterii lui Hristos din Chișinău. Chișinău. Tipografia eparhială. 1913.

Acatistul preasfintei şi de viiaţă făcătoarei Treimi. Tipărirea pravoslavnicei Frăţimi a Naşterii lui Hristos din Chişinău. Епархиальная Типография, 1915.

Acathistul sfântului Mare-Mucenic Ioan cel Nou de la Suceava. Chişinău. Tipografia Eparhială. Strada Haralampievskaia Nr. 42. 1918.

În ceea ce privește conținutul/compartimentele, toate acatistele cuprind în mod obligatoriu cele 25 de strofe cu structurile bine determinate și identificabile – condacele, icosele, hairetismele, formulele de la sfârșitul condacelor și al icoselor. Acestea, după cum menționează cercetătorii, constituie *centrul* textului, adică

acatistul propriu-zis. Or, pe lângă strofele obligatorii, apar de multe ori și alte texte – titluri, rugăciuni, remarci, indicații tipiconale etc., toate acestea constituind așa-numita *periferie* a acatistului [12, p. 18].

În ceea ce privește edițiile de acatiste apărute în Tipografia Eparhială, se poate constata că acestea nu sunt similare ca structură. Unele conțin doar cele 13 condace și cele 12 icoase – de exemplu, „Acatistul Sfântului marelui mucenic și tămăduitorului Panteleimon" din 1913, începe cu Condacul 1 – cuculionul (nenumerotat) și se termină cu condacul al 13-lea. La sfârșitul cărții este inserat și un compartiment separat, intitulat RUGĂCIUNI CĂTRE SFÂNTUL MARE MUCENIC PANTELEIMON, conținând Rugăciunea I „Către sfântul mare mucenic și tămăduitoriul Pantileimon".

Pe de altă parte, „Slujba şi acathistul Acoperemântului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu", publicată tot în anul 1913, reprezintă un text cu mult mai mare și mai complex, deoarece conține și toate detaliile slujbei/serviciului divin în cinstea Preasfintei Fecioare, cum ar fi: tropare, stihiri, glasuri, fragmente din psalmi, precum și textul integral al „Canonului de rugăciune la Praznicul Acoperământului Maicii Domnului", care descrie evenimentul și dă anumite detalii despre acesta, chiar de la început:

Glas d̃:peasna a͡irmos:

Deschidevoi gura mea, și se va împlea de duhu, și cuvânt voiu răspunde Împărătesei Maicei, și mă voi arăta luminat prăznuind, și voi cânta minunile Ei bucurându-mă.

Cu tagmele sfinților îngeri și cu adunările prorocilor și ale apostolilor, întru mare slavă, ca Maica lui Dm͡nezeu, astăzi în biserică întrând, pentru creștini te rogi, de năpaste și de scârbă izbăvești pre toți, acoperindu-i cu Mila Ta.

Cort și toiag al lui Aaron teau numit Moisi: căci Tu ai înflorit pre Hristos pomul vieții: și către Dânsul îndrăznire având roagăte, Împărătească, pentru noi, cei ce te cinstim, să ne izbăvească de tot răul, **ca să slăvim prazdnicul Acoperemântului Tău.**

Canonul începe la pagina 14 și se termină la pagina 26, după care este plasat Acatistul Acoperemântului Preasfintei Născătoarei de Dumnezeu, text care urmează întru totul structura tradițională: fiecare condac se sfârșește cu exclamația *Aliluia!*, iar toate hairetismele se încheie cu aceeași formulă *„Bucurăte, bucuriia noastră, acopere-ne pre noi de tot răul cu cinstitul Tău omofor",* cu indicația finală *„Acest Condac zi-l de trei ori. Și iarăși să cetește Icosul a͡și Condacul a͡."*

În următoarele pagini sunt inserate o serie de alte cântări specifice, cu unele indicații tipiconale: *Peasna z͡. Irmos; Sveatealna. Podobie: Femei, auziți; La hvalite stihiri pe d͡, glas i͡. P o d o b i e: O preaslăvită minune! Slavă, și acum, glas q͡:*

La sfârșitul cărții sunt plasate „RUGĂCIUNEA către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu" și „RUGĂCIUNEA către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu a omului carele este în scârbă și întru asupreală".

Textul publicat în 1913 atestă un fenomen amplu, specific cultului creștin ortodox, și anume venerarea Maicii Domnului. Iar sărbătoarea Acoperemântul Maicii Domnului este una dintre marile sărbători (великие праздники) ale Bbisericii Ortodoxe Ruse, care a devenit foarte populară şi în spaţiul basarabean, cunoscută şi cu denumirea populară Pocroavele, fiind prăznuită, conform calendarului iulian pe stil vechi, pe data de 14 octombrie. La Chișinău pe această dată se serbează Hramul orașului.

În spațiul ortodox rus, care influențează viața bisericească din Basarabia, acatistele au o veche tradiție și o foarte largă circulație. În prezent se constată că numărul acatistelor consacrate Sfintei Fecioare este în creștere, depășind cifra de 240. Pe lângă Acatistul Maicii Domnului (Marele Acatist), există multe creații imnologice de acest gen consacrate marilor sărbători, prăznuite și în spațiul basarabean, iar unele dintre ele, având denumiri populare, și anume Nașterea Maicii Domnului, Intrarea în biserică a Maicii Domnului (Vovidenia), Buna Vestire (Blagoveștienia), Întâmpinarea Domnului (Stretenia), Adormirea Maicii Domnului. De asemenea, există acatiste închinate icoanelor făcătoare de minuni ale Maicii Domnului și alte texte, dedicate diverselor teme legate de Sfânta Fecioară. [A se vedea: 12].

Cercetătorii explorează acest material din diverse unghiuri de vedere, iar titlurile unor lucrări vorbesc de la sine, de exemplu: Ilie Moisiuc. Acatistul – structuri stilistico-poetice [5]; Felicia Dumas. Motive biblice îin Acatistul Buneivestiri[3]; Marin Marian Bălașa. Acatistele populare – elemente de psihosemantică [1]; Alexandru Prelipcean. O nouă specie a imnografiei bizantine: condacul [6].La fel de interesante sunt și studiile cu privire la istoria și structura acatistelor[10].

Acatistele oferă mostre inegalabile de plasticitate și sensibilitate poetică, iar studierea variantelor aceluiași acatist, realizate în diverse perioade, poate da rezultate surprinzătoare cu privire la expresivitatea limbajului religios.

Tot odată, trebuie menționat faptul că acatistele au o importantă componentă moral-spirituală, prin care se propagă faptele bune și respectul față de valorile umane, iar actualitatea acestora nu poate fi pusă la îndoială.

O mostră de expresivitate și de etalare a valorilor eterne o constituie un fragment din Rugăciunea către Preasfânta Născătoare de Dumnezeu, așa cum a fost scrisă în 1913, la data publicării sale:

„Auzine pre noi, cei ce ne rugăm Ţie, umbreştene pre noi cu atotputernicul Tău Acoperemânt, şi cere de la Dumnezeu, Fiul Tău, **păstorilor noştri** *râvnă şi priveghiere* pentru suflete, **ocârmuitorilor de oraşe** *înţelepciune şi putere*, **judecătorilor** *dreptate şi nepărtinire*, **învăţătorilor** *cunoştinţă şi smerită cugetare*, **celor din însoţire** *dragoste şi unire*, **celor obijduiţi** *răbdare*, **celor ce obijduesc** *frica lui Dumnezeu*, **celor scârbiţi** *mângâiere*, **celor ce să veselesc** *înfrânare*: iară **nouă tuturora** *duhul cunoştinţii şi al blagocestiei*, duhul milostivirii şi al blândeţilor, duhul curăţiei şi a dreptăţii”.

Nu există nicio îndoială că societatea actuală are nevoie de aceleași virtuți și valori, consemnate cu sute de ani în urmă, iar readucerea acestora în actualitate, prin cercetarea și propagarea lor, poate constitui o punte de legătură spirituală între generații.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂLAȘA M. M.. Acatistele populare – elemente de psihosemantică (in Romanian) www.academia.edu/26810282/Acatistele_populare_elemente_de_psihosemantică_in_Romanian_ Publicat în „Caietele ASER”, 10/2014, p.99-112.
2. CERETEU I.Cartea bisericească în mănăstirile din Republica Moldova. Ediţie enciclopedică, Chişinău, 2016.
3. DUMAS F. Motive biblice in Acatistul Buneivestiri. http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A19604/pdf
4. GUIA S. Discursul religios. Structuri și tipuri. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014
5. MOISIUC I. Acatistul – structuri stilistico-poetice. Rugăciunea și întâlnirea în interval. www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A29/pdf
6. PRELIPCEAN A. O nouă specie a imnografiei bizantine: condacul www.academia.edu/9957154/O_noua_specie_a_imnografiei_creştine_condacul
7. Акафист Пресвятой Богородице. Комментарии. http//azbyka.ru/molitvoslov/akafist-presvyatoj-bogorodice-s-kommentariyami.html
8. ВОЛКОВАА. Г. Языковая репрезентация события: прием перечисления в византийской церковной поэзии. http://journals.tsu.ru/uploads/import/1168/files/4(28)_005.pdf
9. ИВАНОВА-АЛЛЕНОВА Т. Ю. Акафист как жанр православной церковной имнографии и некоторые особенности сравнений в русском акафисте http://pstgu.ru/download/1236686589.allenova.pdf
10. КАМАЛОВА А. А. Структура и смысл хайретизмов в акафисте святителю Николаю. file:///C:/Users/Admin/Desktop/struktura-i-smysl-hayretizmov-v-akafiste-svyatitelyu-nikolayu.pdf
11. ЛЕПАХИН В. В. Иконичность акафиста. https://www.portal-slovo.ru/art/35900.php
12. ЛЮДОГОВСКИЙ Ф. Б. Структура и поэтика церковнославянских акафистов. – М.: Институт славяноведения РАН, 2015. – 352 с.
13. ЧУРКИН А. А. Русский акафист середины XIX – начала XX века, как жанр массовой литературы. www.academia.edu/16404070/Русский_акафист_середины_XIX_начала_XX_века_как_жанр_массовой_литературы._

CONTINUITATEA LIMBILOR SAVANTE ÎN TERMINOLOGIA MEDICALĂ ROMÂNEASCĂ

Eugenia MINCU
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Rezumat: Limbile savante formează nucleul lexiconului terminologic medical, astfel încât prezenţa acestora în medicină se consideră a fi un material obişnuit de comunicare. În decursul unei dezvoltări care durează mai mult de două milenii, a fost stabilită o tradiţie extraordinar de influenţabilă şi de viabilă, ce s-ar putea opune oricărei altei substituiri terminologice competitive. Această stare de lucruri are drept suport avantaje general cunoscute: pe de o parte – continuitatea terminologică din punct de vedere al spaţiului (este o terminologie răspândită, universală, nelimitată de anumite bariere pentru nicio naţiune etc.); pe de altă parte, latina şi greaca constituie o rezervă unică de extragere a termenilor noi, în caz de necesitate, de creare a lor.
Cuvinte-cheie: *limbi savante, continuitate, terminologie, medicină.*

Abstract: Scholar languages form the nucleus of medical terminological lexicon, their presence in medicine is considered to be a common material of communication. During a development which lasts more than two millennia, was established an extraordinary influential and viable tradition which could oppose to any other competitive terminological substitution. This situation is supported by the general known advantages: on one side – terminological continuity from the point of view of space (it is a prevalent, universal, unlimited of certain barriers for any nation terminology etc.); on the other side, Latin and Greek languages are a unique reserve of extractions of new terms, if necessary - of their creation.
Keywords: *scholar languages, continuity, terminology, medicine.*

În terminologia anatomică, limba de bază este latina, iar în terminologia clinică – limba greacă, elementul terminologic fiind principala unitate semantică structurală de bază în formarea termenilor medicali.

Rolul limbii latine în modernizarea limbii noastre a fost subapreciat, considerându-se că o limbă „moartă” nu poate contribui decât în măsură redusă la perfecționarea unei limbi „vii”, dar ca limbă de cultură latina este modernă și „la zi”, ca să poată fi utilă modernizării limbii noastre. Se adaugă și aureola de elevație, precizie și eleganță, pe care i-o atribuiau și i-o acordă învățații lumii, precum și respectabilitatea „clasică”, izvorâtă dintr-o disciplină a spiritului. [1, 254]

De altfel, actualmente, apare un nou fenomen care ameninţă **funcţia terminologică a latinei.** Vizând această problemă, istoriograful german H. Schipperges menţiona că greaca şi latina au suprimat maiestuos nu doar influenţa arabă

în Evul Mediu, ci şi pe cea engleză în secolul al XX-lea; iar presiunea actuală a limbii engleze nu este mai mult decât un interludiu istoric [2, 364-368].

Stabilirea terminologiei medicale româneşti în baza limbilor savante

Cel dintâi text medical în limba română este considerat manuscrisul *Alegerile lui Ippocrat* [163, p. 92], traducere din greacă, realizată în Muntenia, mijlocul secolului al XVIII-lea. Sunt atestaţi termeni neologici: *carchin* „cancer", *dietă* etc. şi numeroase calcuri: *boală* (= patimă) *iute* „boală, durere acută" *şi lungă* (= veche) „boală conică", *frântură* „fractură"; *împletire de pântece* „induraţie"; *semnele boalelor* „simptome". [3, 42]

Următoarele texte medicale semnificative sunt *Meşteşugul doftoriei* şi *Meşteşugul doftoricesc*, aproximativ anul 1770, traduceri ale lucrării *Pax corporis*; scrisă de către medicul maghiar, Francisc Pàriz Pàpai, efectuate în Muntenia. Manuscrisele abundă în termeni de origine neogreacă: *artirie, atmă, cataplasmă, diavit* „diabet", *diuritica, flevotomie, gàngrană, ipatitis* „hepatită", *miopie, nefritis, revmatismós, simptomata, spasm/ spasmos, stenosis* etc.; şi în calcuri: *greutatea răsuflării* „dispnee", *jumătate durere de cap* „migrenă", *oprirea firii* „amenoree"; *punere deasupra* „cataplasmă", *răsuflarea cea afară* „transpiraţie", *semnele mai înainte* cunoscătoare „simptome", *umădături* „umori" etc.

Prima broşură medicală (Sibiu şi Cluj, 1803*) Învăţătura adevărată pre scurt a vindeca boala sfrânţului, după experienţa şi ispitirile cele mai noauă*, traducere din limba maghiară, pune în circulaţie neologismele: *apotecă, experienţe, extract, felceri, laxativă, licvor, purgaţie*; calcuri şi perifraze: *carnea cea din mijloc* „perineu", *infecţie de obşte* „generală", *înfocare* „inflamaţie", *modul traiului* „dietă", *urmările şi semnele prin care se arată*, „simptome". [*Ibidem*]

Învăţătura pentru ferirea şi doftoria celor ce încing prin ţeară şi acelor ce se leagă şi a unor boale şi a cailor, a oilor şi a porcilor (Buda, 1816), o traducere de Petru Maior din maghiară, conţine o terminologie mai „rafinată": *amputaţie, apetită, aversaţie* „aversaţiune", *castraţie, cauterisaţie, celeritate, cicatrice, circulaţie, congestie, contagiu, contaminat*, *corp, crustă, curativ, decoct, deliriu, dietetic, dosă, duoden, epidemic, epidemie, epizootic, gangrenă*, *boală hronică, idrofobie, infus* „infuzie", *inflamaţie, înoculaţie, limfă,membrană, morb, nerv, nociv, oculaţie* „vaccin", *ospital, peripneumonie, prescripţie, prurit, puls, remediu, respiraţie, simptom, transpiraţie, veterinar* etc., termeni de multe ori însoţiți de explicaţii: *amputaţie adecă tăiere, apetită adecă voia de a mânca* etc. [4, 65-66]

Enciclopedistul şi scriitorul Gh. Asachi este preocupat de terminologie, întocmind cea dintâi enciclopedie românească *Lexicon de conversaţie* şi 7 dicţionare explicative anexe.

Prima lucrare ştiinţifică medicală este *Apele minerale da la Arpătac, Bodoc şi Covasna şi despre întrbuinţare aceloraşi în deschilinite patimi* (Sibiu, 1821)

elaborată de Vasile Popp, care pune în uz neologisme de origine greco-latină: *arterie, congestie, cură, doctor, excreţie, mixtură, pulmâni*, *reproducere, secreţie, temperament, temperatură*, dar şi calcuri din limba latină, arătând în paranteze şi termenul savant: *asămânare* (assimilatio), *astupătură* (infarctus), *greutatea răsuflării* (asthma), *întăriturile ficatului* (indurationes hepatis). Vasile Popp este considerat unul dintre creatorii terminologiei ştiinţifice româneşti. [5, 94]

Spre mijlocul secolului al XIX-lea sunt scrise mai multe lucrări medicale. Autorii celor mai valoroase studii de medicină sunt: Ştefan Vasile Episcopescu „oglinda sănătăţii şi a frumuseţii omeneşti" (Bucureşti, 1829); „Apele metalice ale Rumâniii [...] cu o dietetică şi macroviotică" (Bucureşti, 1837); „Practica doctorului de casă c-o prescurtare de hirurgie, de materie medicală şi de veterinărie, pentru doctor şi norod" (Bucureşti, 1846). [6, 305]

Autorul remarcă: „Cu mare greutate şi nevoie se scriu asemenea cărţi, într-o limbă săracă de cuvinte nealese, nestatornicite pe un înţeles şi nerostite de ştiinţe" – prefaţă la *Oglinda înţelepciunii* (p. XI), recomandând împrumuturile din limbile latină şi greacă: „Este cea mai de frunte şi mai întâi îngrijire spre a i se împlini [unui neam] cuvintele ce-i lipsesc cu terminile lor din cea latină şi elină, că oriunde şi când s-a deşteptat un neam din cruzimea lui, cel mai întâi prinţip a fost cultura limbei lui..." (*Practica doctorului de casă*..., p. LI): *andispasmatic/ antispasmatic, asfixie, astenie, tusă convulsivă, crisis, dentiţie, gripă, instinct, iritabilitate, nevră* „nerv", *oftalmie, otitis, paroxism, patologie, preţipitat, retină, scarlatin*, *sincrasie, boală sporadică, terapie, tetanus, tinctură, transfusie, vacţină, varice* etc.; se recurge şi la calcuri: *duh* „gaz" (duhul azotic, duhul carbonic), *felustare* „temperatură", *începenii* „elemente, stihii", *facultăţi înţelegătoare* „intelectuale", *sângeros* „sanguin".

Despre sistemul terminologic medical românesc

Ardeleanul Vasici, munteanul Kreţulescu şi moldoveanul Vârnav pot fi consideraţi drept aceia care ne-au dat o terminologie medicală ştiinţifică definitivă". [*Ibidem*, p. 128]

În Moldova, în 1833 ia naştere *Societatea de medici şi naturalişti de la Iaşi*. Printre reprezentanţii acestei societăţi se numără şi Costache Vârnav, Gh. Cuciurean, Anastasie Fătu; autori de broşuri, manuale. Înfiinţează două periodice medicale: *Povoţuitorul sănătăţei şi a economiei* (Iaşi, 1844-1845) şi *Foaia societăţii de medici şi naturalişti* (Iaşi 1852-1853). La baza unificării şi normalizării sistemelor terminologice (Costache Vârnav era responsabil de terminologia medicală şi fiziografie) erau puse două principii: **principiul internaţionalizării şi cel al utilizării lexiconului autohton**. Modelele erau selectate din limbile franceză şi italiană, termenii fiind explicaţi nemijlocit în text sau în presa periodică.

A) Terminologia anatomică include termeni care exteriorizează noţiuni despre structura corpului uman.

O explicaţie complexă a termenului *anatomie* este oferită de către Emmanuel Protopopescu Pake (1830) [7, 31] (din greacă „taiŭ") „stiinţă care studie tote fiinţele organice, vegetale saŭ animale pentru a ne face sĕ cunnóscemŭ organelle şi părţile elementare cari intră în compunerea ascestorŭ fiinţe nu numai sub punctulŭ de vedere allŭ formeĭ şi allŭ stucturеĭ, legătireĭ şi proprietăţilorŭ fisice, dară şi allŭ alteraţieĭ". Tot aici sunt explicaţi şi termenii: *amfiteatru de anatomie* „loculŭ destinatŭ pentru dessecţie saŭ demonstraţiile anatomice"; *piesă anatomică* "subiectŭ dissecatŭ prepatatŭ astŭ-felŭ în câtu sĕ pótă fi conservatŭ spre studiulŭ anatomieĭ"; *cabinetŭ de anatomie* „loculŭ unde se păstrĕză piesele anatomice": *anatomistu* „cellŭ ce se occupă, cunnósce anatomia".

Nicolae Kreţulescu, autor al *Manualului de anatomie descriptivă*, este considerat creator al terminologiei anatomice româneşti. Autorul menţionează în prefaţă: „În cursul acestei scrieri termenii m-au încurcat destul; cu toate acestea însă, am lăsat pe cei franţuzeşti care şi ei sunt împrumutaţi cei mai mulţi din latineşte sau din elineşte". Nicolae Kreţulescu pune în uz termenii: *abdomen, antebraţ, apofiză, nerv auditiv, calcaneu, vase capilare, claviculă, cord, craniu/ cran, dermă, duoden, epiderm, facial, femur, frontal, ganglion, glandă, intestin, ligament, maxilar, pulmon, pulmonar, rotulă, saliver* „salivar", *vertebral* etc. Sunt prezente şi unele calcuri: *dinţii cei câneşti* „caninii", *dinţii cei tăioşi* „incisivi"; *trâmbiţa lui Eustaş* „trompa lui Eustache" etc.

Pavel Vasici-Ungurean „cel mai de seamă medic erudit român" [Bologa, 1955, p. 205], dintre cele 5 studii de medicină, menţionăm: *Antropologhia sau scurtă cunoştinţă despe om şi despre însuşirile sale* (Buda 1830). În această lucrare predomină calcurile: *brânca de nainte* (antebrahium), *cercuire a sângelui*, *cheiţă* „claviculă", *colţ* „embrion", *curcubău* „iris", *folcuţăle inimii* „ventriculi", *funea buricului* „cordonul ombilical", *gâlcă* „glandă", *gâlcile săoase* „glande sebacee", *muma smerită* (*pia mater*), *pănuşa* „peritoneu"; *urechile inimii* „auriculele", *zerul sângelui* „ser" etc. (*Antropologia*...).

B) Terminologia clinică cuprinde termeni care denumesc stări patologice, simptome, metode de profilaxie, metode de investigaţii, de diagnosticare şi de tratament.

În terminologia românească, cuvântul *clinică* se întâlneşte în *Albina românească*, 1829 [4, 171] „pataloghia şi clinica se parodeşte de…", având deja sensul de descriere a evoluţiei diferitor boli (tip, clinica tuberculozei etc.), iar cuvântul *clinic* este atestat în caracterizarea celor mai însemnate „spitaluri din Germania, Englitera şi Franţia, Iaşi,"; *Albina românească*, 1842. [*Ibidem*, p. 170]

În *Nou dictionaru portativu* (1870) [Protopopescu, 1870, p. 96] sunt explicaţi termenii: *clinică* „studiŭ care se face la spitalŭ la patulŭ bolnavolorŭ"; *clinicu* (din greacă, „patŭ"), „Medicina clinică, acea care se occupă cu tratarea maladielorŭ considerate individualemente".

Valeriu Bologa, referindu-se la *Macroviotica sau măiestria de a prelungi viaţa* de Pavel Vasici-Ungurean, o traducere din germană, menţiona: „Dar înainte de toate găsim în ea un început de stabilizare a terminologiei medicale româneşti. [...] caută să ajungă la o mai bună armonizare a terminologiei populare şi a neologismelor ştiinţifice". [Bologa, 1955, p. 128] Autorul foloseşte neologisme, explicate prin termeni populari: *abstinenţă* (ajunare), *afecte* (patimi), *antidot* (venin - leac asupra), *apatie* (neplăcere), *cadavru* (hoit), *covulzii* (stropţiri), *esanteme* (bube), *dastric*, *indigestie* (nemistuire), *profilactic, pubertate, recidivă* (recădere în boală), *regenera, transfusie* (străvărsare).

C) Terminologia farmaceutică cuprinde termenii care desemnează, în special, remedii medicamentoase. Adjectivul *farmaceutic* are la bază grecescul *pharmakon*, care derivă din *phero* „a purta" [8, 1-22], ulterior a evoluat în *pharma* şi în *pharmakon* „ceea ce poartă pământul", apoi „medicament"; o aluzie în plus că pământul (natura) oferă omului şi leacurile.

Printre primele informaţii despre folosirea unor medicamente sunt prezente în *Codex Cumanicus* (secolul XIV), scris de către un misionar. Cel dintâi document ce atestă existenţa *vracilor* este un act de danie, din 1487-1492, către o mănăstire de la Athos. [9, 38-39]

Prima farmacie s-a înfiinţat la Sibiu, secolul al XIV-lea, indicată într-un document din 1494. Despre primul farmacist român se vorbeşte de abia în 1818, la Iaşi. În 1836, în Muntenia, şi în 1854, la Iaşi, farmaciile sunt organizate în „spitere". În unele documente vechi din Transilvania, farmacistul e înscris cu denumirea de *apthicarius*, iar în *Istoria Ieroglifică* „*apothecariu* (el.) – cela ce şede la prăvălie, şi, mai cu de-adins, cela ce vinde ierbi, doftorie". Sunt utilizaţi şi termenii de *spiciar* (1651, consemnat în timpul domniei lui Matei Basarab) sau de *speciar* (din vremea lui Brâncoveanu), introduşi sub influenţa limbii italiene *speziale* → spiter (farmacist) → *spiterie* (farmacie). Termenii *farmacist, farmacie* sunt menţionaţi pentru întâia oară în 1819, în *Îndrumarul* din timpul domniei lui Alexandru Şuţu din Muntenia.

În *Nou dictionaru portativu* de Emmanuel Protopopescu Pake [7, 39], sunt atestaţi termenii: *apotica* (din greacă „magazine") „farmacie, spicerie, magazinŭ unde se ţinŭ şi se făcŭ medicamentele"; *apotecariu* „farmacistŭ, spicerŭ, celŭ ce prepară medicamentele"; *farmacie* (din greacă „remedii") „arta de a prepara şi a compune medicamentele"; *farmacianu* „apatecarŭ, spiţerŭ, care face şi vinde medicamente"; *farmaceuticŭ* „ce şine de farmacie"; *farmacopee* „adunare de recete saŭ formuli dupĕ cari trebuiscŭ a fi preparate medicamentele". [*Ibidem*, p. 189]

Prima *Farmacopee română* este scrisă în 1863, fiind redactată în limbile română şi latină de către Constantin Hepites.

Concluzii. Referindu-se la limba latină, utilizată în terminologia medicală, unii cercetători o cataloghează ca fiind „o limbă moartă", care îi salvează pe cei

vii. Totuşi, considerăm neveridică sintagma *limbă moartă*, deoarece este demonstrată vitalitatea limbii latine în procesul de formare a terminologiilor, în general, şi a terminologiei medicale, în particular. Limba latină îşi asigură continuitatea sa în terminologia medicală (şi în alte terminologii), păstrându-şi unicitatea; totodată, prezenţa limbii latine în terminologia medicală naţională favorizează integrarea acesteia în „cunoaşterea" medicală universală.

BIBLIOGRAFIE:

1. OPREA, I. Terminologia filozofică românească modernă. București: Editura Științifică, 1996.
2. HOLOMANOVA, A. et al. History of medicine. În: Proceedings of the American philosophical society, vol. 9, nr. 4, 1950, pp. 364-368.
3. FLAIŞER, M. Introducere în terminologia medicală românească. Iaşi: Alfa. 2001.
4. URSU, N. Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Didactică, 1962.
5. DRUŢĂ, I. Dinamica terminologiei româneşti sub impactul traducerii. Chişinău: CEP USM, 2013.
6. BOLOGA, V. et al. Contribuţii la istoria medicinei în R.P.R. Bucureşti: Editura medicală, 1955.
7. PROTOPOPESCU, P. E. Noul Dicţionaru portativu. Bucuresci: Librariu Edituru G. Joanide & A. Spirescu, 1870.
8. LUPULEASA, D. POPOVICI, I. Tehnologie farmaceutică. Chișinău: Editura Polirom, 2011.
9. PARII, B. et al. Medicamentul de la Adam până la Ștefan cel Mare și Sfânt. Chișinău: Tipografia Centrală, 2006.

UNELE PARTICULARITĂŢI DE TRADUCERE A PROZEI LUI ION DRUŢĂ ÎN LIMBA RUSĂ

Liuba PROCOPII
Universitatea de Stat din Tiraspol

Acest articol a fost inspirat din tema tezei de doctor în filologie, scrisă şi susţinută de subsemnata cu ajutorul unuia dintre cei mai mari lingvişti ai ţării, al conducătorului ştiinţific, profesorului Anatol Ciobanu Savantul – perseverent şi harnic, profesorul-atotştiutor şi darnic, mentorul-exigent şi generos, cetăţeanul-onest şi curajos, omul – bun la suflet şi mărinimos – aşa l-am ştiut pe Anatol Ciobanu noi, discipolii din diferite timpuri ai Domniei Sale, Omul desăvârşit al Cetăţii Cuvântului.

Rezumat: Prezenta comunicare este axată pe problemele traducerii textului artistic. În vizorul analizei contrastive am plasat nuvelele lui Ion Druță și versiunile lor în limba rusă. În speță, s-au studiat carențele ce apar la translarea în altă limbă a formelor participiale și gerunziale, a echivalentelor acestora în traducerile rusești.
Cuvinte-cheie: *comparaţie, confruntare, echivalente, participiu, gerunziu, traducere.*

Abstract: This Communication focuses on the problems of translating the artistic text. In the face of the contrastive analysis I placed Ion Druţă's novels and their Russian versions. In this case we have studied the deficiencies that occur in translating in another language of the participatory and gerunistic forms and their equivalents in the Russian translations.
Key words*: comparison, conflict, equivalence, the participle, gerund, translation*.

În limbile care ne preocupă – rusă şi română, cercetările de stilistică contrastivă şi de teorie a traducerii se găsesc într-o continuă dezvoltare. În timp ce limba rusă şi cea română se deosebesc în mod esenţial după geneză şi structură (una aparţine grupului slav, cealaltă – celui romanic, una are caracter predominant sintetic, cealaltă – analitic etc.), situaţia se schimbă în limbajul artistic. În stilurile literare se observă fenomene similare, apar o serie de elemente comune sau înrudite deosebit de importante, provenite din experienţa socială şi culturală asemănătoare a celor două popoare,.

Un alt moment, şi mai important pentru studierea traducerii artistice, îl prezintă afirmaţiile cu privire la structura frazei, topica şiintonaţia ei.

Interferenţele multiple pot fi sesizate şi la nivelul lexico-semantic, care provine nu doar din fondul indo-european comun al celor două limbi sau din împrumuturile comune din limbile europene, ci şi din stratul parţial comun al termenilor de origine slavă. Traducătorul poate comite greşeli serioase, când, evitându-le, riscă să se limiteze la un vocabular plat şi inexpresiv, redus aproape doar la fondul de bază al limbii-ţintă.

Spre deosebire de traducerea ştiinţifică ce nu se confruntă cu mari dificultăţi, cu excepţia unor probleme de ordin terminologic, alt tablou, diametral opus, avem în cazul operelor artistice. Ne asociem următoarei opinii: „O traducere într-un sens mai strict al termenului nu este posibilă în acest caz. Aceste texte va trebui să fie recreate în mediul unui alt limbaj. Ar fi poate mai potrivit să vorbim despre o transpunere. Cultura ştiinţifică este universală. De aceea traducerea este, cel puţin în principiu, neproblematică de îndată ce limbajul în care se efectuează incorporează vocabularul ştiinţific. Cu totul altfel stau lucrurile în cazul culturii literare. Transpunerea unui text literar într-un alt limbaj va constitui un act de comunicare interculturală. Reuşita va fi doar la îndemâna unui spirit înrudit, geamăn, cu cel al autorului operei originale, dăruit cu înzestrările necesare pentru a re-crea opera din materialele pe care le oferă un alt limbaj" [1: 5]. Trebuie semnalat că „în evoluţia artelor figurative se impun, alternativ, două norme de bază: a) norma imitării exacte a realului, „mimesis" (cerinţaesenţială fiind veracitatea),

b) norma formei artistice (după care valoarea principală este frumosul)" [2: 91].

Această fundamentală antiteză estetică se exprimă în domeniul traducerii literare, prin opoziţia între o tălmăcire literară, reproductivă, orientată către textul original şi alta liberă, adaptivă, orientată înspre publicul şi limba de receptare, urmărind să creeze din altă substanţă, o lucrare artistică independentă. „Traducerea nu este opera, ci drumul către operă", afirma deja cu o jumătate de secol în urmă Ortega y Gasset [apud 2: 92].

În procesul traducerii unui text artistic, traducătorii vor întâlni şidificultăţi generate de anumite particularităţi ale lexicului emoţional. O traducere adecvată n-ar putea fi făcută fără a se lua în consideraţieparticularităţilemenţionate mai sus.De notat că participiul este, în fond, un indiciu al limbii scrise, literare, iar în sintaxa (or, în acest caz, ne conducem de legătura strânsă ce există între morfologie şi sintaxă) limbii vorbite, a stilului popular-familiar, participiile angrenate şiconstrucţiile participiale inserând elemente suplimentare, apar rar. Participiile sunt, de obicei, solitare, construcţiile participiale – concise, propoziţia subordonată scurtă, fără verigi de legătură.

Vom plasa în centrul atenţiei noastre câteva fragmente dint-o nuvelelă scurtă ale marelui prozator al neamului nostru Ion Druţă traduse în limba rusă. Ion Druţă este, după cum se ştie, un povestitor plin de farmec, dar şi un autor al unor mize existenţiale profunde. Cercetătorii străini, în majoritatea lor, văd în Ion Druţă un mare poet dramatic în proză , care posedă o accentuată viziune lirică asupra lumii, vehiculează un limbaj metaforic inedit şi are o turnură a frazei în conformitate cu legile poeziei.

De ce iarăşi Druţă? Deoarece am văzut în opera lui atâta plasticitate, muzicalitate, înţelepciune, profunzime, că m-a intrigat, m-a provocat o întrebare: cum toate aceste subtilităţi ale prozei poetice druţiene sunt exprimate în

altă limbă? Exemlele au fost selectate din nuvela **„Sania” (**înversiune rusă de V.Cravcenco).

Vom încerca să trecem proza lui prin prisma analizei semantico-sintactice. Pentru a sistematiza exemplele depistate, vom recurge la nişte modele de coraport între original şi versiunea tradusă în limba rusă. După cum ne-am convins în urma confruntării lor, varianta de coraport mai potrivită este:

1) Participiu (rom.) → Причастие (rus.)

*să-şi aprindă luleaua cu un tăciune **rămas** de cu seară în vatră;*

*зажечь трубку угольком, **оставшимся** с вечера в печке; //*

*dinspre ziuă îi părea că vede alături o săniuţă **lipită** şi cu tălpile, şi cu inima de pământ,*

*и к утру ему уже казалось, что видит рядом с собой сани, **приросшие** и полозьями, и всем своим деревянным сердцем к земле; //*

*nu, el vede acum săniuţa, vede caii **înhămaţi** la dînsa,*

*Нет, он плотник, он видел уже свои сани, видел **запряженную** тройку, //*

*Şi zile întregi îl vedeai umblînd prin ogradă cu luleaua **stinsă** în dinţi.*

*Потом до самого вечераходил по двору с засученными рукавами, с **потухшей** трубкой в зубах.*

2) **Participiu (rom.) → Деепричастие (rus.)**

*Dar 1-a zărit baba **furat** de gînduri, cu toporul subţioară, şi 1-a pus să-i facă nişte surcele, să nu prindă toporul rugină;*

*Так рассуждал старик сам с собою, но тут старуха заметила, что он стоит,**задумавшись,** и, опасаясь, как бы не заржавел топор в хозяйстве, послала его наколоть щепок;//*

Însă nu întotdeauna formele participiale îşi găsesc în limba rusă traducere pe potrivă, uneori ele sunt, pur şi simplu, omise:

*şi moşul, cu ochii pe jumătate **închişi,** vedea aevea cum va zbura ea sprintenă...**;***

И деду Михаилу уже грезилось, как полетят они, стройные....

2) Gerunziu (rom.) → Деепричастие (rus.)

Gerunziul românesc este considerat, de fapt, un echivalent potrivit pentru forma de gerunziu („деепричастие”) rusesc (această formă nedeclinabilă a verbului rusesc marchează o acţiune simultană cu cea a verbului–predicat ori o acţiune care o precede pe cea a verbului): *говорилсмеясь – vorbea râzând*; *закрыв дверь, подошёл – închizînd uşa, veni*.

Exemplele de traducere a formelor participiale printr-un gerunziu sunt multiple.

Participiul prezent activ, pe lângă un verb finit, exprimă o stare *(la situation*) a subiectului în raport cu acţiunea principală, intrând cu acesta în relaţii temporale de simultaneitate.

Constatăm că participiul prezent activ şi gerunziul, care posedau valori similare în latina târzie au devenit sinonime gramaticale, pretabile substituirii reciproce.

Gerunziul, având o verbalitate pronunţată, continua să-şi lărgească sfera sa funcţională în daco-română sub influenţa diferşilor factori. Actualmente în limba română el se remarcă prin frecvenţa mare datorită funcţiilor sale sintactice multiple [3: 8].

Fiind un derivat verbal, gerunziul exprimă o acţiune sau un proces în realizare obiectivă, de aceea coraportul propus: Gerunziu (rom.) → Деепричастие (rus.) este nu numai posibil, ci şi binevenit. Gerunziul obţine, asemenea participiului, valori determinative, mai ales gerunziile acordate. În calitate de determinant atributiv pe lângă un substantiv pot să apară atât gerunziile fără cuvinte explicative, cât şi construcţiile gerunziale. Valoarea determinativă implică uneori gerunziului anumite modificări de natură morfologică – acordul gramatical cu elementul determinat (*rană sângerândă*) [3: 67].

Iarna, după ce-au trecut gerurile cele mari şi puteai ieşi afară numai în scurteică, moşul a venit sub şopron, a dat de cîteva ori cu urechea toporului în nuc, ***ascultînd*** *cum sună. Baba,* ***zărindu-l*** *lîngă nuc cu toporul în mînă, a fost într-o clipă afară.*

Зимой, когда кончились большие морозы и можно было выходить в одной телогрейке, старик зашел под навес, ударил обухом топора по стволу ореха и долго прислушивался к его холодному, глухому звону. Старуха, ***завидев*** *его возле ореха с топором в руках, мигом выскочила из избы. //*

şi poate vreun moşneag, ***trăgîndu-şi*** *cuşma peste urechi, şi-a aminti că asta-i sania lui Mihail*

может, какой-нибудь старичок вспомнит, ***поеживаясь*** *от холода, что это сани Михаила, //*

în fiecare seară venea baba să vadă cît a cioplit el şi, ***găsind*** *întotdeauna nucul întreg, îi făcea nişte borşuri, că i se opreau în gît.*

она стала наведываться но вечерам в каморку и, ***видя,*** *что орех еще цел, варила ему такие щи, что больше одной ложки не проглотишь. //*

Moş Mihail s-a uitat lung la dînsul, ***căutînd*** *a ghici cam cît să fi închinat el.*

Старик посмотрел на него, ***удивляясь****, когда это он успел напиться с утра.*

vede feţe ***zîmbind*** *asupra vîntului — şi rîdea cînd Niculăieş suna gologanii,* ***mutîndu-i*** *dintr-un buzunar în altul.*

видел лица, ***улыбающиеся*** *холодному вихрю, и смеялся, когда Никулаеш звенел монетами,* ***перекладывая*** *их из кармана в карман. //*

Şi cînd a prins a se înmuia omătul, cînd pe la amiază se auzea ***picurînd*** *din streaşină, moşul a început a număra pe degete cînd a veni ziua în care va întoarce barda şi va lucra numai cu muchia ei,* ***adunînd*** *sania.*

А когда снег перестал хрустеть под ногами прохожих, когда стреха каморки стала обрастать сосульками, дед начал высчитывать, когда он будет работать только обухом топора, ***собирая*** *сани. //*

*şi iar 1-a învăluit tulburarea ceea a tinereţii**, făcîndu-1** voinic cum nu era nici la douăzeci şi cinci de ani! Apoi, **zîmbind,** a tot răscolit 'focul multă vreme, **alegînd** cîteva cuvinte, **aşezîndu-le** în rînd,*

*И снова он стал крепким, сильным, каким и в двадцать пять лет не помнил себя. Потом, собирая палкой листья вокруг костра, долго обдумывал что-то, обтесывая, **складывая** и **подгоняя** слова. //*

Dar în unele cazuri gerunziile sunt traduse prin verbe simple, ceea ce scade din semnificaţia originalului, or, gerunziul vine să susţină sensul de acţiune în plină pulsare:

*Răsărea soarele şi-1 găsea de amu **mutînd** toporul în mînastîngă. Şi zile întregi îl vedeai **umblînd** prin ogradă cu luleaua stinsă în dinţi.*

*И когда просыпалась деревня, он уже **перебрасывал** топор из правой руки в левую. Потом до самого вечера **ходил** по двору с засученными рукавами, с потухшей трубкой в зубах.*

*Pe urmă, zi după zi, îl vedeai lot mai des **slînd** în mijlocul ogrăzii şi **privind** undeva deasupra cămării, de parcă mai venise o primăvară în anul cela şi el aşlepta să se arate cocostîrcii.*

*Потом, день за днем, все чаще **останавливался** он посреди двора, дымил трубкой и **вглядывался** в мутную даль, будто пришла еще одна весна в том году и он ждал прилета журавлей.*

Vorbind de gerunziul acordat, nu putem să nu menţionăm şi funcţia atributivă a acestuia, or, „sema atributivă apare la acele gerunzii care, graţie conţinutului lor lexico-semantic, pot ţine locul unui determinativ al substantivului" [3: 69]. Aşadar, acordul gerunziului a luat naştere ca rezultat al dezvoltării relaţiilor de subordonare dintre gerunziul şi substantivul determinat în interiorul limbii noastre, influenţa străină (franceză, rusă sau, poate, cea italiană) jucând un rol secundar.

Rezumând cele spuse anterior, ajungem la concluzia că pentru participiul şi gerunziul românesc, graţie valorilor sale atributive (privat de influenţa verbului predicat) şi apropierii sau includerii în sfera gramaticală a substantivului, precum şi expresivităţii sale, Причастие şi Деепричастие ruseşti sunt echivalente funcţional-sintactice plauzibile.

BIBLIOGRAFIE:

1. FLONTA M. Traducere şi comunicare interculturală. Cărări înguste şi dileme ale traducerii filosofice.Conferinţele Academiei Române, ciclul: Limba română şi relaţiile ei cu istoria şi cultura românilor. Bucureşti, 1997.
2. IRIMIA D.Structura gramaticală a limbii române.Verbul. Iaşi: Junimea, 1976.
3. TOLOCENCO P. Gerunziul. Natura gramaticală şifuncţiile sintactice. Chişinău: Ştiinţa, 1978.

STRUCTURI EPONIMICE ÎN TERMINOLOGIA MEDICINEI DENTARE

Natalia VREME
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Termenii eponimici fac parte din terminologiile diferitor ramuri ale științei, funcționând în baza rigorilor de ordin morfologic și fonetic, tipice limbii în care sunt utilizați. Aceste structuri includ în componența lor un nume propriu sau derivatele lui și desemnează o noțiune specifică unui anumit domeniu. În medicină, un eponim este numele savantului, pe care îl poartă un sindrom, o boală, o probă, un test, o metodă. În articolul dat se analizează aspectul structural-semantic al eponimelor din domeniul medicinei dentare, statutul și rolul lor în cadrul acestei terminologii.

Cuvinte-cheie*: eponim, eponimie, unitate terminologică, onomastică, limbaj specializat*

Abstract: The terminology of different branches of science contains eponyms. These terminological units include a proper name in their structure. A medical eponym is any syndrome, disease, test, method, clinical sign or medical technique that bears the name of the author or the scientist who was the first to discover, use or describe it. This article aims at investigating the structural and semantic aspects of dental care eponyms, their status and role within this terminological system.

Keywords: *eponym, eponymy, terminological unit, onomastics, specialized language*

Toate schimbările din societate își găsesc o reflecție în limbaj: invenții noi, concepte noi și, în consecință, termeni noi, creați pentru a le desemna. Limbajul stomatologic s-a format treptat, odată cu dezvoltarea tehnico-științifică la nivel mondial și, datorită interconectării, avem posibilitatea de a explora valențele tot mai noi ale realității. Scopul acestui articol este de a elucida particularitățile structural-semantice ale termenilor-eponime, funcționarea și rolul lor în cadrul sistemului terminologic al medicinei dentare.

Eponimele sunt cuvinte de origine greacă,care au intrat în limba română prin filiera franceză (*eponimos – gr.; éponyme – fr.*). Termenul „***eponim***” (gr. “*epi*” - “după” și “*onyma*” - “nume”) datează din anul 1833 și semnifică pe cel care dă numele său unui lucru. În vocabularul contemporan, acest grup de cuvinte pare a fi tot mai dinamic, numele proprii devenind o importantă resursă terminologică.

Consultând diverse dicţionare, am selectat sensurile cuvântului eponim:

Eponim, -ă, eponimi, -e, s.m., adj. 1. S.m. Magistrat care, în antichitate, dădea numele său anului. 2. Adj. Care dă numele său unui oraş, unei regiuni etc.. – Din fr. Éponyme. (*DEX*);

éponyme [epónim] adj. - Didact. (antiq. grecque). Qui donne son nom à. L'archonte, l'éphore éponyme : le magistrat qui donnait son nom à l'année. Ancêtre* éponyme. Le dieu, le héros éponyme d'une cité. Athéna, déesse éponyme d'Athènes. (*Le Robert électronique*);

*eponym*noun [C] UK /ˈep.ə.nɪm/ US /ˈep.ə.nɪm/ - the name of an object or activity that is also the name of the person who first produced the object or did the activity (*Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus*).

Aşadar, potrivit definiţiilor din aceste surse de referinţă, un eponim se referă la magistratul care, în cetăţile Greciei antice şi în vechea Romă, dădea numele său anului sau zeitatea, persoana reală sau legendară, eroul care dă numele său unui loc, unui oraş, unei regiuni etc. În terminologia lingvistică eponim este utilizat cu trei înţelesuri: în primul rând, definiţia oferită de dicţionare, apoi termenul mai este folosit pentru a desemna numele proprii, devenite nume comune, dar şi substantivele comune, provenite de la nume proprii.În terminologia medicală, eponimele sunt descoperiri științifice, teorii și invenții, boli și simptome ale bolilor, sindroame ce poartă numele savanților, ale inventatorilor care primii le-au realizat, le-au observat și le-au descris; numele proprii devenite nume comune; substantive comune care își au sursa într-un nume propriu.

Valoarea lexicală a eponimelor a fost analizată pentru prima dată în Statele Unite ale Americii în anul 1933 de către Hendrickson, în lucrarea „*Human Words*”, dedicată descrierii cuvintelor comune provenite din nume proprii. O altă lucrare cu titlul „ *Namesakes: an Entertaining Guide to the Origin of More than 300 of Words Named for People*” apare în 1944 în cadrul aceleiași școli americane, care, în acea perioadă, a contribuit considerabil la popularizarea eponimelor. Un moment cu totul deosebit în evoluția eponimelor îl constituie apariția volumului „*Eponyms Dictionaries Index*” în anul 1977, ce conține 33.000 de cuvinte-titlu, dintre care 13.000 sunt nume de persoane folosite ca eponime, iar 20.000 sunt nou createle formule eponimice, descrise pe parcursul a 730 de pagini. [3, p.34]

În lingvistica românească, eponimele constituie un subiect controversat, prin statutul lor. Unii cercetători le acceptă ca reprezentări ale antonomazei raportate la stilistică, iar în lucrările altora le recunoaștem ca o clasă lexicală, concretizată prin numeroasele unități în limbajele specializate. Prima lucrare lexicografică, dedicată exclusiv cuvintelor derivate din nume proprii de persoană, este „*Dicționar de eponime*” de autorul Octavian Laiu-Despău în anul 2003, urmată de alte studii, ce conturează treptat statutul acestui fenomen lingvistic.

Acest compartiment al onomasticii, eponimele, oferă un spațiu vast de investigație a terminologiei medicale, deoarece cele mai numeroase exemple se întâlnesc în medicină. Crearea eponimelor în acest domeniu al științei nu are drept scop doar eternizarea patronimicelor unor somități, ci și necesitatea de a denumi și de a descrie situații clinice complexe, unice din domeniu. În opinia

autorului S. G. Cazarina, practica, deseori, precedă cercetările științifice, generând situații în care termenul ce urmează să desemneze un atare concept nu există încă în sistemul terminologic. Astfel, numele proprii devin surse terminologice, creând termeni-eponime. Primele eponime medicale au fost create în domeniul anatomiei: în secolul al XVII- lea *pouch of Douglas*(1675-1742) și *fissure of Rolando* (1773-1831).[1, p.222]

Structurile eponimice din medicina dentară, selectate din diverse surse medicale,se întâlnesc în următoarele categorii de termeni:

- ***denumiri ale elementelor anatomice***: *cartilagiul lui Meckel*, *ductul Whartoncanalul*, *antrul Highmore*, *antrul Valsava*, *bursa Fleischmann, dinții Hutchinson*, *dinte Moozer, dinte Turner etc.;*
- ***denumiri ale bolilor și sindroamelor***: *boala Capdepont,linile lui Retzius*, *boala lui Barlow*, *cheilită Manganotti,boala Riggs*, *fenomenul Christensen*, *sindromul Behcet,sindromul lui Costen, afta Bednar, afta Sutton etc.*;
- ***denumiri ale unor manevre, proceduri sau intervenții chirurgicale***: *metoda Caldwell-Luc*, *legea lui Ant, scala Rockwell, metoda Wassmund-Rehrmann, metoda Weigele, operația Newmann etc.*;
- ***denumiri ale diferitor teste, reacții, reflexe, indici***: *test de duritate Shore*, *proba de duritate Vickers*, *indice parodontal Russel;*
- ***denumiri ale aparatelor, ale componentelor sau ale instrumentelor medicale***: *coroana de substituțieRichmond,atela Thomas*, *aparatul Parker*, *bandajul Barton*, *bandajul Hamilton*, *croșet continuu Kennedy, ac Miler cu profil rotund, aparat Begg, pensă Kocher, ac Lentulo, elevator apexian a lui Winter,bara Dolder, șină Elbrecht, bisturiu Aesculap, pensă Pean, obturator Kerr, coroana lui Carmichael etc.*

Termenii eponimici reprezintă unități sintagmatice care au în componență un nume propriu. După structură, în medicina dentară deosebim următoarele tipuri de eponime:

- ***binoame lexicale fără elemente de legătură***: *antrul Highmore*, *antrul Valsava*, *bursa Fleischmann, dinții Hutchinson*, *dinte Moozer, dinte Turner, atela Thomas*, *aparatul Parker*,*pensă Kocher, ac Lentulo,bisturiu Aesculap, obturator Kerr, implant Branemark etc.;*
- ***unități lexicale în care numele propriu este legat de substantivul comun precedent***: *linile lui Retzius*, *boala lui Barlow*,*sindromul lui Costen,coroana lui Carmichael, cartilagiul lui Meckel, tuberculul lui Carabelli etc.;*
- ***unități lexicale ce includ două nume proprii, ortografiate prin cratimă***: *metoda Caldwell-Luc*,*metoda Wassmund-Rehrmann, sindromul Stevens- Johnson etc.*

În continuare vom aduce exemple de termeni-eponime din terminologia medicinei dentare, cu unele precizări ale semnificației și ale originii lor.

Boala Capdepont, denumită în cinstea lui Bernard Capdepont, stomatolog francez, 1867-1918, reprezintă malformatia dentinei, de origine necunoscută, transmisă autozomal dominant. Boala afectează atât dantura temporară, cât și pe cea permanentă. Se caracterizează prin abraziunea rapidă a coroanei dentare, hipoplazia rădăcinilor dentare și obliterarea progresivă a camerei pulpare. Dinții au aspect opalescent, maroniu sau albăstrui și nu sunt afectati de carii. [7]

MetodaCaldwell-Luc, după Caldwell George W. (1834-1918) și Luc Henry (1855-1925), numită și operaţia Caldwell-Luc, este una chirurgicală folosită în tratamentul sinuzitelor maxilare. [2]

Cartilajul Meckel este banda cartilaginoasă a primului arc visceral embrionar mandibular, care se resoarbe, mandibula dezvoltându-se ulterior ca os de membrană. O parte a lui se va dezvolta ca os malleus (unul din oscioarele auzului) la adult [8].Termenul a fost creat după numele J. F. Meckel jr. (1781-1833), anatomist german.

Solutia Dakineste cea diluată de hipoclorit de sodiu, numită după Henry Drysdale Dakin, biochimist american, New York (1880-1952).

Liniile lui Retzius sunt cele de creștere incrementală sau benzi observate în smalțul dinților. Ele reprezintă modelul incremental al smalțului, apoziția succesivă a diferitor straturi de smalț în timpul formării coroanei. Sunt văzute microscopic în secțiune transversală. Ele apar ca inele concentrice. Într-o secțiune longitudinală, ele se ivesc ca o serie de benzi întunecate. Prezența liniilor întunecate este similară cu inelele anuale de pe un copac. Acestea sunt numite după anatomistul suedez Anders Retzius.

Coroana de substituție Richmond este o proteză unidetară, ce reface morfofuncțional coroana dentară, având ca mijloc de agregare pivotal intraradicular și aria de închidere cervicală. Este alcătuit dintr-un dispozitiv radicular(pivot), solidarizat cu inelul cu capac, consolidat la dispozitivul coronar. În cazul dinților frontali se recomandă fațetarea vestibulară cu material fizionomice. Astfel, dispozitivul corono-radicular va constitui scheletul metalic, iar componenta fizionomică va fi agregată ulterior în caseta vestibulară.

Boala lui Barlow, scorbut, apare din cauza aportului insuficient de vitamina C și duce la formarea de pete livide pe piele, gingii moi și sângerări , de fapt, practic ale tuturor membranelor mucoase. La copii, scorbutul este numit uneori Boala lui Barlow, după Sir Thomas Barlow(1845-1945), un medic britanic,care a descris-o pentru prima dată.

Boala Riggs, cunoscută, la fel, ca pioree alveodentară, este termenul istoric pentru periodontită. Clinica acestei afecțiuni a fost descrisă drept inflamație purulentă a periostului alveolar. A fost numită după patronimicul stomatologului american, John Mankey Riggs (1811–1885).

Scala Rockwell este o scală de duritate, utilizată în marcarea nivelului de duritate a materialelor metalice și este bazată pe identificarea durității de material. Este folosită, în special, pentru materiale foarte dure, a căror duritate este D > 200 pe scala Brinell.Testele de identificare a durității Rockwell se efectuează prin determinarea adâncimii unei penetrații făcute cu o anumită forță în probe materiale metalice de corpuri penetrante profilate (sferă, con) dure, raportate la profunzimea unei penetrații (mai mici), ce au loccu o forță de penetrare inițială. Metoda a fost aplicată pentru întâia oară de americanii H.M. Rockwell și S.P. Rockwell, care în 1914 au inventat o mașină de testare pe principiu diferențial.

Fenomenul Christensen a fost numit în cinstea stomatologului danez,C. Christensen. În mod normal, în mişcarea de lateralitate, pe partea inactivă, se produce dezocluzia dinţilor laterali, mişcarea fiind preluată de caninul sau de grupul lateral de partea activă (fenomen Christensen lateral). În protruzie, se produce firesc dezocluzia în zona laterală, cu preluarea mişcării de panta retroincisivă, pe care se pot evidenţia suprafeţele de alunecare (fenomen Christensen sagital). [6]

Sindromul Behcet, sau boala Behcet (SB) este o vasculită sistemică (inflamație a vaselor de sânge), nu se știe cauza. Principalele simptome sunt ulcerații bucale și genitale recurente, precum şi leziuni la nivelul ochilor, al articulaţiilor, al vaselor de sânge şi al sistemului nervos central. SB este mai frecvent în anumite părţi ale lumii. Distribuția geografică a SB coincide cu istoricul „drum al mătăsii". Se observă, mai ales, în țările din Orientul Îndepărtat (cum ar fi Japonia, Coreea, China), Orientul Mijlociu (Iran) și bazinul mediteranean (Turcia, Tunisia, Maroc). SB a fost denumit după numele unui doctor turc, prof. dr. Hulusi Behcet, care a descris boala în 1937. [5]

Sindromul lui Costen reprezintă o afecţiune a articulaţiei temporomandibulare (o artralgie). Datorată de o proastă articulare dentară, ea poate fi însoțită de mişcări inconştiente de frecare a dinţilor antagonişti unii de alţii şi cu pârâituri articulare în timpul masticaţiei. Este caracterizată de durere, o senzaţie de ureche astupată sau printr-o scurgere de lichid în ureche şi, uneori, prin dificultăţi la deschiderea gurii. Tratamentul constă în ajustarea şi armonizarea relaţiilor dintre dinţi. Descris de otolaringologul american Kosten în 1934, sindromul a fost studiat timp de mai mult de 80 de ani. Cu toate acestea, până în prezent, cercetătorii încă nu pot numi cauzele exacte ale apariției și ale dezvoltării disfuncției articulației maxilare.[9]

Tuberculul Carabelli Carabelli tuberculosi (tuberculum anomale; GC Carabelli, 1787-1842, medic- dentist austriac), situat pe suprafața linguală a molarilor de sus.

Metoda Wassmund-Rehrmann constă în crearea unui lambou vestibular mucoperiostal trapezoidal, cu baza mare în fundul de sac vestibular — metoda lui Wassmund, fiind completată de discipolul său Rehrmann, modificată ulterior de Bernadskii-Zaslavskii.

Sistemul de numerotare al dinților Palmer-Zsigmondy este cea mai veche metodă de aranjare schematică a dinților.Ea se bazează pe ideea unui dentist maghiar Adolf Zsigmondy de a împărți dentiția în cadrane în 1861. Dinții unui adult au fost numerotați de la 1 la 8 cu cifre arabe, iar dinții copilului erau numerotați cu cifre romane, de la I la V. Corydon Palmer, un dentist din Ohio, a înlocuit numerele romane cu litere latine, eliminând, astfel, motivele de interpretare greșită.

Sistemul de numerotare al dinților Haderup, dezvoltat de către Victor Haderup în 1891. În schema propusă de el, se utilizează, de asemenea, numerele de la 1 la 8 în fiecare dintre cele patru segmente, dar rândul superior al cifrelor este scris cu semnul «+», iar cel inferior, cu semnul «;».

Afta Bednar reprezintă o ulcerație pterigoidiană, leziune ulceroasă albicioasă, situată pe bolta palatină la copii. Afecțiunea a fost numită după numele pediatrului austriac, Alois Bednar (Viena, 1916-1999).

Bandajul Barton – atelă în formă de 8, dublă, aplicată în fractura mandibulei, numit după John Rhea Barton (1794-1871), chirurg american.

Bandajul Hamilton – bandaj în fracturile mandibulei, denumit după numele celebrului chirurg american Frank Hastings Hamilton (1813-1886).

Bursa Fleischmann– bursa sublinguală, descrisă pentru prima dată de către Fleischmann Friedrich Ludwig, anatomist german, care și-a desfășurat activitatea în perioada secolului al XIX-lea.

Lista eponimelor din medicina dentară poate fi extinsă prin multiple exemple, deoarece acest fenoment lingvistic, propriu științei și, în mod special, domeniului medical, este important prin funcția sa, în pofida poziției anatomiștilor și a altor anti-eponimiști. Crearea structurilor eponimice în acest domeniu al științei are drept scop eternizarea patronimicelor unor savanți cu renume și necesitatea de a denumi și a descrie situații clinice complexe, unice din domeniu, demonstrând, totodată, legătura strânsă dintre factorii lingvistici și extralingvistici în procesul de formare a terminologiei.

În concluzie, vom menționa faptul că din grupurile de eponime, reperate din sursele specializate, predomină structurile eponimice alcătuite din două unități lexicale, în care numele propriu și substantivul comun nu sunt unite prin elemente de legătură.

BIBLIOGRAFIE:

1. CANZIANI T. The status of medical eponyms: advantages and disadvantages In: Teaching Medical English - Methods And Models, English Library: The Linguistics Bookshelf Vol. 8, 2011, p. 221-234
2. CRISTI R. T., DUMITRESCU E., TEUȘDEA V. Dicționar bio-medical. Timișoara: IMPACTMEDIA, 2007. [accesat 25.02.2019]. Disponibil: http://www.veterinarypharmacon.com/docs/840-DICTIONARL.pdf

3. .MAYER A. Medical Eponyms: Praise and Criticism, In: Proceedings of the 11th Annual History of Medicine Days, The University of Calgary, WA Whitelaw. March 2002, p. 34-37.
4. NASTASE C. I., NASTASE V. V. Dicționar englez-român de medicină și biologie. Iași: Nasticor, 2004. 974p.
5. Boala Behcet [accesat 12.03.2019]. Disponibil: https://www.printo.it/pediatric-rheumatology/RO/info/12/Boala-Behcet
6. Christensen's phenomenon [accesat 12.03.2019]. Disponibil: http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095610377
7. Dicționar medical român [accesat 19.01.2019]. Disponibil: https://www.dictio.ro/medical/boala-capdepont
8. Embryology Historic Terminology [accesat 24.03.2019]. Disponibil: https://embryology.med.unsw.edu.au/embryology/index.php/Embryology_Historic_Terminology#Meckel.27s_cartilage
9. Sindromul Costen: cauze, simptome, diagnostice și caracteristici de tratament [accesat 24.03.2019]. Disponibil: https://olnafu.ru/s%C4%83n%C4%83tate/154516-sindromul-kosten-cauze-simptome-diagnostice-%C8%99i.html

ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ; LITERATURĂ COMPARATĂ

ISTORIA LITERARĂ PROFESATĂ DE DUMITRU POPOVICI

Ionela ANDREI
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" Iași

Rezumat: Lucrarea noastră va stabili, pornind de la opera și de la activitatea științifică în ansamblul ei, elementele care justifică încadrarea lui Dumitru Popovici în rândul istoricilor literari. Imaginea concepției teoretice a lui Dumitru Popovici, concepție teoretică care implică întâlnirea, pe domeniul istoriei literare, a literaturii comparate (care permite încadrarea și ierarhizarea operelor literare), a criticii literare (cu ajutorul căreia specialistul degajează o valoare literară) și a criticii genetice (preocupată de reacția particulară, unică, a creatorului față de materialul cu care lucrează) a fost analizată pornind de la două lucrări, *Evoluția concepției literare a lui G. Bogdan-Duică*, respectiv *Tendințe de integrare în ritmul cultural occidental*. Disciplina practicată de Dumitru Popovici poate fi numită, astfel, printr-o formulă sintetizatoare, *istorie literară totală*.

***Cuvinte-cheie**: Istorie literară, literatură comparată, critică literară.*

Abstract: Our work will establish, starting from the opera and from the scientific activity as a whole, the elements that justify the framing of Dumitru Popovici among the literary historians. The image of Dumitru Popovici's theoretical conception, a theoretical conception that involves the meeting, on the history literary field, of the comparative literature (which allows the classification and ranking of the literary works), of the literary studies (which helps the specialist to emit a literary value) and of the genetic criticism(concerned with the specific unique reaction of the creator to the material with which he works) was analyzed starting from two works, *Evolution of G. Bogdan-Duica's literary conception*, respectively *Trends of integration in Western cultural rhythm.* The discipline practiced by Dumitru Popovici can thus be called, by a synthesizing formula, total literary history.We will highlight the originality of Dumitru Popovici in the integration of the method of comparison of the study of literary history.

***Key words**:Literary history; Comparative literature, literary criticism*.

Dumitru Popovici s-a format ca cercetător al literaturii române în timpul studenției. A urmat cursurile Facultății de Litere și Filozofie de la Universitatea din București, în perioada 1923-1927, timp în care i-a avut ca profesori pe Ovid Densușianu, D.Caracostea, N. Cartojan și Ioan Bianu. S-a făcut remarcat prin abnegație în studiu și, timp de doi ani (1924-1926), a fost asistent onorific al seminarului de literatură română modernă prezidat de profesorul Dumitru Caracostea.

Primul studiu de o mai mare amploare apărea în 1929 și se intitula *Poezia lui Cesar Boliac*. Studiul excela la nivelul cercetărilor de natură documentară și avea în prim-plan un poet care va rămâne constant în atenția cercetătorului, indiferent

de evoluția concepției sale teoretice; totodată, el anticipa unele dintre elementele care vor constitui esența materialului său de studiu: poezia socială, Iluminismul și romantismul românesc. Prima lucrare demnă de semnalat a lui Dumitru Popovici indică și tipul de discurs căruia i se va dedica pe parcursul întregii sale vieți: istoria literară.

Ajuns bursier la Paris prin recomandarea Consiliului Facultății de Litere din București, Dumitru Popovici s-a dedicat, în perioada 1930-1934, aprofundării cunoștințelor legate de metodologia istoriei literare. Interesat cu precădere de relațiile culturale româno-franceze caracteristice secolului al XIX-lea, Dumitru Popovici s-a arătat deschis către noile direcții spre care istoria literară se îndrepta.

Perioada studiilor desfășurate la Paris (Sorbona, Collége de France și École de languesorientalesvivantes) s-a încheiat cu două lucrări majore, ambele având în centru epoca, opera și personalitatea lui Ion Heliade Rădulescu. Este vorba despre *Ideologia literară a lui Ion Heliade Rădulescu* și *Santa Cetate. Între utopie și poezie*, ambele apărute în 1935. Lucrările depășeau nivelul pozitivist al studiilor de istorie literară, indicând direcția dominantă a activității lui Dumitru Popovici și tipul de istorie literară pe care o va privilegia: cea *a ideilor*. Studiile din 1935 au reprezentat în epocă cea mai „sistematică, originală și completă cercetare a ideologiei literare a lui Ion Heliade Rădulescu"[2, 123]. Prima dintre lucrări se voia a fi un studiu specific celui de istorie a literaturii, o monografie, dar obiectul ei îl reprezenta activitatea lui Heliade abordată din perspectiva unei suprateme: geneza și misiunea poeziei. Opera nu cuprindea doar observații legate de activitatea lui Heliade, ci constituia un studiu exhaustiv al epocii, Heliade fiind prezentat ca scriitorul care a rezonat cel mai intens la ideile promovate de profeții și revoluționarii sociali ai timpului. Intenția cercetătorului sorbonard a fost exprimată cu claritate în *Introducerea* la *Ideologia literară a lui Ion Heliade Rădulescu*: „Însemnătatea operei lui Heliade capătă un sens general, atât prin criticul căruia i-a dat naștere, cât și prin opoziția pe care a stârnit-o. Explicarea acestei opere este, altfel, de natură să arunce o lumină puternică asupra întregii vieți spirituale române a epocii. Spre a cunoaște proporțiile juste ale scriitorului ce ne preocupă, trebuie să-l punem în raport cu posibilitățile spirituale ale timpului său [...] desprinzându-l din timpul său și din mediul său, nu vom ajunge niciodată la înțelegerea deplină a unui scriitor"[7, 14]. Pentru a-și atinge scopul de plasare a scriitorului muntean „în raport cu posibilitățile spirituale ale timpului său", Dumitru Popovici întreprindea o dublă operațiune: pe de o parte, el reconstituia, cu o remarcabilă, dar neostentativă, erudiție, contextul vieții și activității lui Heliade, pe de altă parte, el îl situa pe scriitorul studiat în acest cadru. La momentul apariției, în recenzia pe care o va face lucrării lui Popovici, G. Ivașcu [3, 150-153] remarca „valoarea documentară și critică" și evidenția faptul că era „una din puținele lucrări bune de istorie literară făcute la noi".

Cea de-a doua lucrare a fost anunțată [8, 5] cu un titlu care o încadra în mod clar în categoria lucrărilor de istorie literară: *Contribuțiuni la istoria poeziei sociale române*. Titlul a fost schimbat ulterior cu cel al unei poezii de Heliade având o temă social-filozofică: *Santa Cetate*. Acest nume a fost atribuit de Heliade unui stat ideal, în care toți oamenii, indiferent de naționalitate și de statut social, trăiau în armonie. Lucrarea lui Dumitru Popovici nu interesează din punctul de vedere al analizei critico-literare. Poezia lui Heliade, puțin importantă ca valoare artistică, este, pentru istoria literară, un punct de plecare în demersul său de analiză a modului cum ideile revoluționare, socialist-utopice, caracteristice Europei anilor 1830-1850, au fost asimilate de viața literară, socială, politică și științifică a Țărilor Române. La fel ca și lucrarea de mai înainte, *Santa Cetate. Între utopie și poezie* se făcea remarcată prin metoda de cercetare științifică aplicată, reflex al formației ca istoric literar: documentarea clasică, de tip lansonian, implicând exemplificarea și motivarea fiecărei afirmații.

Interesul lui Dumitru Popovici pentru Ion Heliade Rădulescu a rămas constant, patru ani mai târziu istoricul literar exersând în realizarea unei ediții critice a operelor scriitorului muntean. Ediția critică a fost construită în două volume și a reprezentat, în momentul apariției sale, un model în această categorie de lucrări specifice istoriei literare. Volumul I cuprindea *Versuri. Proză. Traduceri și imitații. Originale*, în timp ce volumul al II-lea includea *Teoria literaturii. Teoria limbii*. Editorul, care a folosit în bună măsură acumulările intelectuale din perioada studiilor pariziene, a procedat fie la transcrierea integrală a variantelor, atunci când acestea se deosebeau semnificativ una de alta, fie la semnalarea secvențelor diferite. Opera propriu-zisă a lui Ion Heliade Rădulescu era urmată de *Anexe. Note și comentarii* în care editorul a prezentat ideile literare sau elementele de gândire social-utopică pe baza cărora Heliade și-a construit opera. Comentariile lui Heliade care prefațau lucrarea *Gramatica poeziei* (în care Dumitru Popovici vedea doar o compilație a unor manuale străine) au fost prezentate în relație cu manualul lui Lévizac, dar și cu anticipările teoretice în domeniu, pe teritoriul literaturii române (Dimitrie Eustatievici, Samuil Micu, Gheorghe Șincai etc.). Ediția critică se deschidea cu un studiu introductiv, pe de o parte, exemplarprin concizie, pe de altă parte, pentru capacitatea autorului de a rezuma, într-o manieră exemplară din punct de vedere științific, universul intereselor și al activităților scriitorului cercetat. Studiul introductiv va fi reluat sub titlul *Ion Heliade Rădulescu. Portret intelectual* în volumul *Cercetări de literatură română*, apărut în 1944. Dan Simionescu scria, în legătură cu ediția critică Heliade, întocmită de cercetătorul clujean: „este un fel de enciclopedie literară exhaustivă și valabilă pentru studiul literaturii române în epoca ei de selectare și receptare a ideilor occidentale și de potrivire a lor la năzuințele românești de atunci (perioada 1830-1860)”[9, 26].

Activitatea de editor de text a fost continuată, pe aceleași coordonate metodologice, printr-o nouă lucrare apărută în 1942: *Dimitrie Bolintineanu. Scrieri alese.* Ediția a cuprins, ca și în cazul celei precedente, un studiu preliminar asupra operei lui Bolintineanu, o selecție critică a poeziilor și observații bibliografice legate de geneza operelor.

Cariera universitară a fost urmată îndeaproape de una publicistică. Venind pe catedra profesorului universitar G. Bogdan-Duică, Dumitru Popovici s-a simțit dator să redacteze un studiu al concepției literare a acestuia, studiu care sa-i permită și lui, în mare măsură, să-și prezinte noutatea viziunii și a abordărilor literare române, prin disociere cu viziunea fostului titular al catedrei. Studiul*Evoluția concepției literare a lui G. Bogdan-Duică* din 1938 deschidea seria lucrărilor de factură teoretică ale lui Dumitru Popovici, cercetătorul prezentând propria concepție teoretică legată de ce ar fi trebuit să reprezinte istoria literară. În opinia lui Dumitru Popovici, „Bogdan-Duică se înfățișează ca imaginea desăvârșită a istoricului literar", a cărui metodă o rezuma astfel: „punea la contribuție cunoștințele sale adânci de date și de fapte și, din informație de amănunt, pe care o urmărea în toate relațiile sale ascendente, el avea îndrăzneala să se ridice la formularea unei caracterizări ce căuta să cuprindă, în generalitatea ei, firea unui întreg popor"[10, 215-216].. Dumitru Popovici reținea, în ceea ce privește opera științifică a predecesorului său, intenția de a stabili un „suport spiritual identic la românii de pretutindeni", idee care îl îndreptățea a-l caracteriza pe Bogdan-Duică drept un „luptător devotat idealului național și idealului științific".Concepția teoretică a lui Bogdan-Duică lega involuntar istoria literară de critica literară, la baza căreia se afla *gustul* (constând în capacitatea de a deosebi, pe cale afectivă, frumosul de urât) și *meditarea estetică* (asociată verificării raționale a datelor stabilite de gust). Dumitru Popovici semnala ancorările concepției critice și istorico-literare a lui Bogdan-Duică în ideile literare românești și europene. Numele menționate sunt numeroase, o dovadă în plus a erudiției popoviciene: T. Maiorescu și Junimea, M. G. Conrad și revista „Gesellschaft", Lessing, Schopenhauer și Hieronymus Lorm, Taine și Brandes, Hegel etc. Cercetătorul nu se mulțumea să semnaleze, doar, sursa ideilor lui Bogdan-Duică, ci urmărea inclusiv maniera în care aceste idei au influențat concepția personală și cum s-au produs modificările ideologice: „Taine a fost cunoscut de timpuriu și direct de Bogdan-Duică, dar ideile lui îi ajungeau și în mod indirect, cu nuanțările sau alterările pe care operele mediatoare le realizează. O astfel de operă este *Poetica* lui Wilhelm Scherer [...]. Scherer înțelegea să urmărească dezvoltarea poeziei de-a lungul timpurilor [...]. Această peregrinare istorică însă [...] leagă pe autor de Taine și de Herder [...]. În influența acestei lucrări trebuie căutată originea rezervelor pe care Bogdan-Duică le formulează față de opera criticului francez. Ea îl autorizează să arate că atât Taine, cât și discipolul său Brandes au comis, în sistemul lor, greșeala fundamentală de a

nu ține seamă de elementul personal”[10, 229]. Sub influența lui Taine, Bogdan-Duică reținea că „este o necesitate ineluctabilă să pătrunzi curente literare străine, să urmărești «legăturile lor cu reformele politice, sociale, cu progresul științelor, pe scurt cu toate lămuririle activității spiritului omenesc»”[10, 225-226]. Concluzia firească era aceea că opera de artă își construia individualitatea pe spațiu și pe timp, elemente care-i dădeau aspectul unui document istoric. Preluarea modelului „metodei istorice”, spunea Dumitru Popovici, făcea din Bogdan-Duică un istoric literar. Strategia pe care Bogdan-Duică o avea în vedere în abordarea literaturii române presupunea prezentarea ei în curentele ei fundamentale și, în cadrul fiecărui curent, a personalităților marcante. În opinia noastră, nu altul va fi demersul lui Dumitru Popovici, care va face din figura lui Heliade, respectiv a lui Eminescu, simbolurile unor epoci culturale și care va privi literatura română prin prisma curentelor literare care au traversat-o: „Luminile”, romantismul. În finalul studiului, Dumitru Popovici aducea în discuție o nouă direcție spre care s-a îndreptat concepția literară a lui Bogdan-Duică și pe care o deriva din caracterul predominant explicativ pe care disciplina istoriei literare îl avea la predecesorul său: literatura comparată.

În următorii doi ani Dumitru Popovici și-a definitivat concepția teoretică. Studiul din 1940, *Tendințe de integrare în ritmul cultural occidental,* cuprindea un program metodologic al istoriei literare. În viziunea lui Dumitru Popovici, istoria literară urmărea literatura în procesul ei de dezvoltare. Ea avea în vedere obiectivele pe care literatura și le propunea și analiza „puterile lăuntrice ce-i determină cursul și-i stabilesc ritmul”[11, 3]. Această primă formulare nu avea darul de a lămuri scopul disciplinei, ci năștea o serie de noi întrebări: care sunt finalitățile literaturii?, au ele un caracter intrinsec („artă pentru artă”) sau extrinsec (arta are o misiune educativă, așa cum credea Bogdan-Duică, sau una socială)?, ce se înțelege prin „puteri lăuntrice”? etc. Conștientizând ambiguitatea acestei formulări inițiale, Dumitru Popovici încerca lămurirea situației prin încadrarea propriei opinii într-o serie de alte concepții. Mai întâi, Dumitru Popovici avertiza asupra confuziei grosiere pe care o făceau cei care limitau istoria literară la studiul izvoarelor și care aprofundau studiul acestora cu urmărirea procesului de geneză a unei opere literare. Profesorul clujean se delimita, astfel, în mod clar de pozițiile istoricilor pozitiviști care se confundau cu „izvoriștii” sau cu „genetiștii”. Mai departe, Dumitru Popovici relua o problemă pe care o atinsese, tangențial, și în studiul ce privea concepția literară a lui Bogdan-Duică: relația istoriei literare cu critica estetică. Citându-l pe G. Călinescu, cu una din afirmațiile din *Principii de estetică*, Dumitru Popovici [11, 5]susținea relația simbiotică dintre critica literară și istoria literară: pe de o parte, spune el, „adevărata critică de valoare, aceea care caută să ierarhizeze, își extrage [...] determinantele din istorie”; pe de altă parte, „istoria literară nu se poate dispensa în nici o împre-

jurare de critică". Istoria literară era, așadar, percepută ca o disciplină științifică (și din acest punct de vedere Dumitru Popovici se așeza pe o poziție opusă lui G. Călinescu care privilegia „impresionismul") ce își propunea finalități ample, și care implica, pentru realizarea lor, contribuția mai multor științe ale literaturii. Istoricul clujean definea istoria literară ca „știința care degajează, ierarhizează și interpretează valorile literare"[11, 11]. Așadar, obiectul disciplinei istoriei literare îl reprezentau valorile literare; Dumitru Popovici avertiza că prin acest concept se referea doar la valoarea artistică a unei opere literare, nu și la bagajul filozofic sau la calitatea ideilor morale incluse în operă. Critica literară ar fi fost, astfel, un prețios instrument de care istoria literară s-ar fi folosit în atingerea scopurilor propuse.

Conceptul-cheie de „valoare artistică", pe care Dumitru Popovici își fundamenta teoria privitoare la istoria literară, implica alte două elemente ce lărgeau dimensiunile cercetărilor de istorie literară. Aceste cercetări aveau în vedere, pe de o parte, materialul exterior, izvoarele operei literare, influențele pe care o literatură sau un scriitor le suporta, la care se adăuga opera literară în diferitele ei stadii de realizare, pe de altă parte, aspectul interior, „reacțiunea artistului creator" față de elementele exterioare. În lipsa acestei contribuții a artistului, a „sufletului creator", cum o numea Dumitru Popovici, nu ar exista acea „unicitate a vibrației" care să confere valoare artistică izvoarelor și prelucrărilor acestora. Dumitru Popovici se individualizează, astfel, printre contemporani, anticipând o serie de discuții legate de intertextualitate și de importanța receptorului în procesul de transmitere a influențelor. Or, studiul elementelor externe ce participă la crearea unei opere literare face obiectul *literaturii comparate*, de care istoria literară nu se putea dispensa, așa cum nu putea renunța la critica literară. În definitiv, preciza Dumitru Popovici, cooperarea dintre cele trei discipline este atât de strânsă încât „o discriminare a domeniilor lor ar fi cu totul arbitrară"[11, 15].

Așadar, pe domeniul *istoriei literare* se întâlneau *criticaliterară*, cu ajutorul căreia specialistul degaja o valoare literară, *literatura comparată,* care permitea încadrarea și ierarhizarea operei literare și *critica genetică*, al cărei obiect îl constituia reacția particulară, unică, a creatorului față de materialul cu care lucra. Concepția lui Dumitru Popovici legată de domeniul istoriei literare se particulariza prin atenția acordată nu doar izvoarelor și influențelor, ci și operei literare în curs de definitivare. În sarcinile istoriei literare era cuprins și procesul de geneză, formele prin care opera trecea, secvențial, până la definitivarea ei. Dumitru Popovici vorbea despre „formula de reacțiune a creatorului față de materialul extern pe care îl manevrează. Numai în felul acesta o operă ajunge să fie definită"[11, 16].O asemenea formulă va face ca disciplina practicată de Dumitru Popovici să fie privită ca o „istorie literară totală" (George Munteanu[5, 67]), „istorie literară activă" (Ion Vlad [13, 69]), sau „istorie literară de tip creator" (Paul Cornea[1, 5]).

În concepția profesorului clujean, fizionomia unei literaturi și, implicit, a unei culturi, este determinată de trei factori: *cel istoric*, *cel social* și *personalitățile creatoare*. Prin intermediul factorului istoric, Dumitru Popovici motiva eliberarea culturii române de sub tutelele succesive ale slavonismului și ale grecismului. Poporul român, latin prin origine, a suferit la începuturile constituirii sale, o primă dezrădăcinare datorită evenimentelor istorice care l-au rupt de restul culturilor și civilizațiilor latine, vest-europene. Campania de cucerire a sud-estului Europei de către turci a făcut ca popoarele acestei zone să se regăsească într-o unitate spirituală al cărei factor de coeziune îl constituia religia ortodoxă. Oamenii de cultură români au putut, astfel, recunoaște elementele distinctive ale fenomenelor literare și culturale românești: față de culturile latine (catolice), cea română se individualiza prin apartenența la practica ortodoxă; față de culturile balcanice, cultura românească se mândrea cu apartenența la tradiția latină.

În urma repetatelor „eliberări", credea Dumitru Popovici, s-a ajuns la o veritabilă renaștere culturală care a permis afirmarea spiritului românesc. Totuși, atenționează cercetătorul, factorul istoric nu putea explica întru totul dinamica pe care o înregistra istoria culturii: „Fenomenul nu este așadar ceva specific vieții românești și el nu se poate explica integral nici prin contactul cu școala occidentală, nici prin unirea cu biserica română. Faptul acesta ne obligă [...] să căutăm o bază mai largă de interpretare"[11, 17] Dumitru Popovici și-a creat această bază lărgită de interpretare prin apelul la factorul social: „Într-adevăr, mai mult decât oricare alt criteriu filozofic, «Luminile» au mânuit materialul social: ele au pus în discuție valabilitatea unor anumite concepții moștenite de la secolele precedente, ele au pus în discuție îndreptățirea unor anumite instituții, în care lumea se deprinsese să vadă valori intangibile". Factorul social era abordat de Dumitru Popovici cu *metodele literaturii comparate*, devenite indispensabile în procesul de creionare a istoriei literaturii române moderne. El reprezenta, în concepția teoretică a lui Dumitru Popovici, unul dintre factorii care condiționau procesul de individualizare a literaturii române în ansamblul literaturilor (sud-est) europene. Acest proces de „condiționare" nu implica, însă, raporturi de tip cauză-efect. Concepția de tip determinist, în care factorul social a fost asimilat cu factorul material (ca la Constantin Dobrogeanu Gherea), a fost ironic prezentată de profesorul universitar clujean: „Pentru critica socialistă factorul de bază în interpretarea poeziei era cel social. Și pentru noi astăzi factorul social deține o mare importanță în procesul acesta. Natural nu în sensul în care vedea lucrurile Gherea: un poet nu scrie idile dacă mănâncă dulceață de trandafir [...] Să nu uităm însă că opera literară trăiește pentru noi în primul rând prin funcțiunea socială a limbajului. În ordinea aceasta ea este destinată să împletească experiența individuală cu experiența sublimată în limba a atâtor generații care ne-au precedat"[12, 13].Dumitru Popovici abordase problema factorului social și în studiul anterior,

Tendințe de integrare în ritmul cultural occidental: „Spre a înțelege calitățile cu care se vor înfățișa scriitorii ce ne vor preocupa, va trebui să înțelegem mediul cultural în care ei s-au dezvoltat, va trebui să cunoaștem aspectul moral al societății ce le-a dat naștere. Factorul acesta ne va obliga în anumite momente să aducem în sfera interesului nostru viața socială a timpului"[11, 36]. Literatura însăși – în viziunea istoricului literar clujean – era definită ca „unul dintre factorii dinamicii sociale"[11, 202]. Prin sintagma „dinamică socială" Dumitru Popovici înțelegea mai mult decât relațiile sociale (viziune care l-ar fi apropiat mai mult de concepția deterministă în sens materialist); istoricul făcea referire la planul conștiinței sociale. Istoria literară, abordată ca istorie a culturii, implica, în mod necesar, realizarea unei istorii a mentalităților care sunt oglindite în literatură și pe care, la rândul lor, le modifica: „Având ca teren propriu de cercetare literatura, noi vom urmări progresiva desăvârșire a procesului de transfigurare a unei mentalități"[11, 202]. Totuși, nu întotdeauna în studiile lui Dumitru Popovici se păstrează nealterată această viziune asupra raportului dintre literatură și factorul social. Vorbind de Renașterea ardeleană, Dumitru Popovici va afirma la un moment dat: „factorul material a jucat rolul de căpetenie în directivele spirituale". Afirmația subminează ideea anunțată inițial, cea a refuzului unei relații deterministe, de tip cauză-efect. Inconsecvențele se vor înmulți în cursul care va avea ca obiect *Romantismul românesc*. De exemplu, vorbind de Mumuleanu, Dumitru Popovici va concluziona în cel mai pur spirit materialist: „poezia religioasă în care el ancorează în cele din urmă este lumea cea mai prielnică pentru umilitul Mumuleanu: suflet îndurerat de nedreptățile pe care le trăia"[9, 126]

Cel de-al treilea factor implicat în constituirea fizionomiei unei literaturi, așa cum o percepea istoricul literar clujean, este *personalitatea creatoare*. Teoria „personalității creatoare" concilia pozițiile școlii istoriste și cele ale criticii estetice, și prin ea Dumitru Popovici își consolida concepția teoretică exprimată anterior. În viziunea profesorului existau trei tipuri de personalități. Primul tip, cel al *personalităților reprezentative*, se definea printr-o activitate ce purta, în mod clar, emblema mentalității vremurilor lor. Opera persoanelor reprezentative interesa prin elementele generale care confirmau fizionomia epocii, nu prin aspectele particulare ale creativității. Un al doilea tip este cel al *precursorilor*, al scriitorilor care introduceau în literatură aspecte noi, de natură tematică, estetică, formală. Acești scriitori pregăteau terenul pentru schimbările confirmate ulterior și jucau, astfel, un rol important în cristalizarea direcțiilor de manifestare a fenomenului literar. Un ultim tip este cel al *personalității creatoare excepționale*. Dacă în cazul primelor două tipuri, pentru studierea lor era suficientă folosirea metodei analizei istorice, studiul personalităților creatoare excepționale implica identificarea și analizarea a două elemente: factorii creatori unici (al căror domeniu de investigație ținea de critica genetică) și valoarea artistică individuală. Stu-

diul „valorii artistice” implică, reamintim, asocierea criticii estetice cu literatura comparată, cu critica genetică sub semnul cercetării de istorie literară.

Studiul *Literatura română în epoca „Luminilor”* rămâne, în datele lui fundamentale, „o carte fundamentală pentru începuturile literaturii noastre moderne”[4, 9]; Tudor Vianu comenta în mod elocvent în legătură cu valoarea ei: „În ansamblul istoriei literaturii românești, cartea ocupă un rol excepțional. [...] *Literatura română în epoca „Luminilor”* inaugurează o epocă în istoria literară română”[9, 7].

Prin studiile dedicate lui Eminescu, Dumitru Popovici și-a asumat responsabilitatea orientării către o nouă perspectivă în interpretarea factorilor implicați în ecuația Autor-Operă-Cititor / Critic. Cornel Munteanu [6, 14] sintetiza astfel contribuția lui Dumitru Popovici la realizarea tabloului istoriei și criticii literaturii eminesciene: la nivelul obiectivelor, ea reflecta nevoia unui Eminescu global, de unde deriva necesitatea lărgirii domeniului de investigare; la nivelul construcției critice, se cerea o justificare nouă a relației dintre critica raționalist-științifică și critica idealist-metafizică; la nivelul metodei critice, analiza a fost dublată de sinteză.

Valoarea unui maestru, se spune, e dată de valoarea învățăceilor săi. Respingând afilierea la o „școală” critică, valoarea operei lui Dumitru Popovici a fost confirmată nu atât prin solidaritatea cercetătorilor contemporani, cât prin ideile pe care cercetătorii care i-au urmat le-au preluat și le-au dezvoltat. În opinia lui Cornel Munteanu, studiul textelor-manuscrise ale scriitorilor, motivarea afectivă și intelectuală a acestora și analiza internă a variantelor sunt metode de lucru care se vor regăsi la Rosa del Conte și la Ion Negoițescu; comparativismul (atât ca influențe directe, cât și intermediare) va fi „moștenirea” preluată de Zoe Dumitrescu Bușulenga, de AmitaBhose sau de Elena Tacciu; componenta vizionară în codificarea imaginii poetice eminesciene va putea fi recunoscută în studiile lui Edgar Papu, Tudor Vianu sau Ioana Em. Petrescu. Liviu Rusu sau Constantin Noica vor reinterpreta necesitatea ancorării în filozofic pentru fundamentarea poetică a unei atitudini afective. „Modelele cosmologice” eminesciene ale Ioanei Em. Petrescu se vor configura pe procesul de interiorizare a lirismului sesizat și de D. Popovici, precum și pe procesul de fundamentare a imaginii pe „planuri de rezistență”.

BIBLIOGRAFIE:

1. CORNEA P. D. Popovici sau istorismul „deschis”. În: Tribuna, noiembrie 1972, nr. 48.
2. IORGULESCU M. Firescul ca excepție. Cluj-Napoca: Editura Cartea Românească, 1979.
3. IVAȘCU G. Ideologia literară a lui Ion Heliade Rădulescu. În Atheneum, 1936, II.

4. MANOLESCU N. Literatura română în epoca „Luminilor”. În România Literară, 1973, nr. 7.
5. MUNTEANU G. Sub semnul lui Aristarc. București: Editura Eminescu, 1975.
6. MUNTEANU C. Receptarea lui Eminescu. Centenar Dumitru Popovici. În Romania literară, 2002, nr. 43,.
7. POPOVICI D. Studii literare (vol. III, Ideologia literară a lui Ion Heliade Rădulescu), ediție îngrijită și note. Memoriu de titluri, studii și lucrări. Cluj: Editura Cartea Românească, 1935.
8. POPOVICI D. Romantismul românesc, cuvânt-înainte de Tudor Vianu, prefață de prof. univ. dr. docent Dan Simionescu, ediție îngrijită și note de Ioana Petrescu. București: Editura Albatros, 1969.
9. POPOVICI D. Evoluția concepției literare a lui G. Bogdan-Duică, În: Cercetări de literatura română. București: Editura „Viitorul Românesc”, 1998.
10. POPOVICI D. Tendințe de integrare în ritmul cultural occidental (curs litografiat), editat după notele luate la curs de Georgina Damian și Iosif Pervain. Cluj, 1940.
11. POPOVICI D. Studii literare (vol. VI, Eminescu în critica și istoria literară română), ediție îngrijită, note și bibliografie de I. Em. Petrescu. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1989.
12. VLAD I. O istorie a literaturii române moderne. În: Convergențe. Concepte și alternative ale lecturii. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1972.

GÂNDIREA MITICĂ –
O COMPONENTĂ A HERMENEUTICII MITULUI

Victoria FONARI
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Cercetând hermeneutica mitului, reieșind din perspectiva modalităților de interpretare, relevăm următoarele sintagme fundamentale pentru *această ramură a hermeneuticii*: *gândire mitică, conștiința mitică* și *înțelegere* / *comprehensiune* care trece în asimilare / cooptare de la un arhetip cunoscut valorificat din conștiința socială comun la opinie individuală / concept individual, care are forță prin receptare să fie cooptată de socium. În acest articol este investigată gândirea mitică la Mircea Eliade, Lucian Blaga, Walter F. Otto, Solomon Marcus. Conexiunea dintre gândirea mitică și textul artistic este argumentată prin viziunea lui Alexandru Boboc.

Cuvinte-cheie: *gândire mitică, hermeneutica mitului, cultura antică, zei olimpieni, text artistic.*

Abstract: Analyzing the hermeneutics of the myth, emerging from the interpretational perspectives, weemphasize the following fundamental collocations for this branch of hermeneutics: mythical thinking, mythical consciousness and understanding / comprehension that goes into assimilation / co - option from a known archetype developed from the common social consciousness to individual opinion / individual concept, which has the force of acceptance, to be co-opted by the socium. This article looks into the mythical thinking of Mircea Eliade, Lucian Blaga, Walter F. Otto, Solomon Marcus. The connection between mythical thinking and artistic text is supported through Alexandru Boboc's vision.

Keywords: *mythical thinking, hermeneutics of myth, ancient culture, Olympian gods, artistic text.*

Introducere

Cercetând hermeneutica mitului, reieșind din perspectiva modalităților de interpretare, relevăm următoarele sintagme fundamentale pentru *această ramură a hermeneuticii*: *gândire mitică, conștiința mitică* și *înțelegere* / *comprehensiune,* care trec în asimilare / cooptare de la un arhetip cunoscut valorificat din conștiința socială comună la opinie individuală / concept individual, care are forță, prin receptare, să fie cooptată de socium.

Stipularea acestor convenții de studiu reiese din cunoașterea opiniei Luciei Cifor, care a investigat amplu hermeneutica literară și care, în capitolul III, *Hermeneutica literară și științele culturii. Hermeneutica miturilor* din cartea *Principii de hermeneutică literară,* pledează pentru pluralul hermeneutica miturilor [vezi: 1, p. 201-243]. În acest compartiment autoarea valorifică următoarele

aspecte: interdisciplinaritatea și multidisciplinaritatea, corelația dintre mituri și simboluri, diferențierea dintre mitocritică și mitanaliză.

Nu exclud acest tip de valorificare a hermeneuticii literare, cu atât mai mult că abordez textul liric și după criteriul tematic, propriu școlii franceze, dar consider că aceasta nu rămâne fundamental. Tematica este un exercițiu de a valorifica individualul din corpul comun al mitului. Din punct de vedere estetic mutațiile mitului au fost transformate cel mai rapid. Dorind să se apropie de mit, scriitorul și-a văzut textul în propria albie, respectiv, cu cât a încercat să se apropie, cu atât distanțările erau mai izbitoare din cauza că timpul în care trăiește poetul vine cu un alt criteriu estetic, pe alocuri, acesta nemaifiind o marjă de a recunoaște stilul literar.

Specificăm că motivul personal de a pleda în favoarea singularului în sintagma *hermeneutica mitului* a fost determinat de conceptul de generalizare. În această sintagmă includ un algoritm propus pentru a investiga lirica în care este prezentă mitologema după instrumentariu propus de știința hermeneutică. Respectiv, aceasta conține specificul identificării/ investigării/ înțelegerii / interpretării textului de la imagine la mit, de la transformarea mitului în dialogul cultural / social / temporal. Noțiunea de interpretare, în ultimul timp, este percepută inferior înțelegerii (similar cum erau estimate noțional în epoca clasicismului speciile genului dramatic: comedia fiind socotită inferioară tragediei), totuși considerăm că unul din preceptele lui Friedrich Schleiermacher, părintele hermeneuticii, care vizează rolul acestei științe de a contribui la medierea de la opac la înțeles sau de la neclar la clar, de la incert la distins. Această trecere se realizează prin intermediul argumentării prin interpretare care necesită să fie *trasată* multiplan, adică, ținând cont, după limbajul hermeneutului, și de filosofie, și de retorică, și de gramatică, și de psihologie. Mitul conține un subiect care are elemente holografice, respectiv optica unui autor transformă mesajul mitului, care este un produs colectiv. Deseori scriitorul selectează un fragment din mit care pentru lumea elină putea fi neesențial. Pentru omul de artă acest segment poate constitui un mit întreg, care interacționează cu destinul său, cu viziunea socială în care trăiește și din care face parte, este o apropiere de mit după dorința artistului.

Perspectivele gândirii mitice la Mircea Eliade

Valorificarea credinței la diferite popoare l-a determinat pe Mircea Eliade să observe o corelație între mituri și o tendință de transformare a mitului. Aceasta se argumentează prin gândirea mitică a lui Mircea Eliade cu privire la relația: mit – sacralitate – ritual: „orice rit, orice mit, orice credință sau figură divină reflectă experiența sacrului și, prin urmare, implică noțiunile ființă, semnificație și adevăr” [2, p. VIII].

Empirismul, tipic cercetării secolului al XXI-lea, apare într-o formă de generalizare, vine din experiența formulelor matematice care trebuie să fie atribuite

ca o legitate, după cum observă lingvistul matematician Solomon Marcus, care specifică: „Orice mit, oricât de diferit ar fi el, mizează pe o anumită legătură între antropos şi cosmos. Pot să fac o listă foarte lungă de moduri în care ştiinţa şi literatura au preluat de la mituri ceea ce le este lor esenţial. Şi paradoxul tot de la mituri l-au preluat. Eliade accentuează mereu că sacrul este esenţialmente de natură contradictorie. Este ceva care te îmbrăţişează şi ceva care te pune la încercare" [3]. Mitul nu acceptă axiome, or, axiomele sunt proprii științelor exacte. Dar există anumite structuri care sunt la frontierele de permis și nepermis, am putea exemplifica prin autoaprecierea de a fi Erou (în cazul lui Ulise) sau Nimeni (prenume pentru Polifem), Preafrumoasa Elena (demnitatea care trebuie câștigată prin readucerea în Sparta) și jertfa Eufigeniei, care îi subliniază superficialitatea soției lui Menelau, vulturul, simbolul puterii (sigla lui Zeus), dar și simbolul dogmei (în cazul pedepsei lui Prometeu). Totuși în percepția mitului ca o esență sacră, pe care o selectează din viziunea lui Mircea Eliade, este o atitudine, în care se evidențiază că orice raport față de noțiune trece printr-o experiență de preferință sau respingere. În cazul lui Solomon Marcus, științei i se atribuie rădăcinile mitice, pe care le stipulau elinii prin cele 9 muze.

Sacralitatea vine ca o atitudine de a se atinge de un sincretism propriu celulei, literei, punctului. Mitul devine un bing bang cultural care explodează ulterior și se extinde cultural în cele mai vaste forme, păstrând entitatea începutului, chiar și în momentul când ar putea să simbolizeze contrariul.

Mircea Eliade plasează haosul nu doar ca o ipostază ce a fost la începutul lumii. Exegetul religiilor nu o exclude, ci oferă o altă optică a haosului, fiind în contradicție cu conștiința sacră: „Conștiința unei lumi reale și semnificative este strâns legată de descoperirea sacrului. Prin experiența sacrului, spiritul uman a sesizat diferența între ceea ce se relevă ca fiind real, puternic, bogat și semnificativ, și ceea ce este lipsit de aceste calități, adică curgerea haotică și periculoasă a lucrurilor, aparițiile și disparițiile lor fortuite și vide de sens" [2, p. VIII]. La Mircea Eliade noțiunea de sacru se implică în percerea ordinii, respectiv haosul denotă lipsa conștiinței sacre.

Creația lui Mircea Eliade din optică hermeneutică a fost studiată de Adrian Marinot. M.Eliade a apelat la noțiunea de hermeneutică vizând simbolul mai mult dintr-o optică de polemică. Exegetul în mituri Mircea Eliade se întreba, în studiul său *Imagini și simboluri*: „Problema centrală și cea mai dificilă rămâne, evident, interpretarea. În principiu, chestiunea validităţii unei hermeneutici se poate ridica oricând. Prin multiple confruntări de informaţii, cu ajutorul unor aserţiuni clare (texte, rituri, monumente simbolice) şi al aluziilor pe jumătate învăluite, putem demonstra la obiect ce „vrea să spună" un simbol sau altul. Problema se poate pune însă şi din alt unghi: cei ce folosesc simbolurile îşi dau oare seama de toate implicaţiile teoretice ale acestora?" [4, p. 30]. Utilizarea simbolului din partea unui scri-

itor nu exclude condiția cunoașterii, dar, ținând cont de inspirație, simbolul *intră* în text prin filiera intuiției creatorului. Mircea Eliade percepe o cunoaștere în afara competenței celor care utilizează simbolul, dar apelarea intuitivă nu diminuează conotația: „Dacă, de exemplu, studiind simbolismul Arborelui Cosmic, afirmăm. că acest Arbore se află în „Centrul Lumii", înseamnă că toţi membrii societăţilor care cunosc asemenea Arbori Cosmici sunt în aceeaşi măsură conştienţi de simbolismul integral al „Centrului"? Validitatea simbolului ca formă de cunoaştere nu depinde însă de puterea de înţelegere a unui individ sau a altuia. Texte şi monumente simbolice dovedesc din plin că, cel puţin pentru anumiţi membri ai unei societăţi arhaice, simbolismul „Centrului" era transparent în întregul lui: restul societăţii se mulţumea „să participe" la simbolism. De altfel, sunt dificil de precizat limitele unei astfel de participări: ea variază în funcţie de un număr nedeterminat de factori. Tot ce putem spune este că actualizarea unui simbol nu este mecanică: ea se află în relaţie cu tensiunile şi cu alternanţele vieţii sociale, în ultimă instanţă cu ritmurile cosmice" [4, p.30-31]. De fapt, frământările lui Mircea Eliade preced clasificarea lui Umberto Eco cu privire la tipurile de cititori: unul care suferă de insomnie și altul incomod, gata să verifice textul scriitorului după parametrii interdisciplinari, fie din optică geografică sau istorică etc.

Gândirea mitică la Lucian Blaga

Filosoful Lucian Blaga și-a structurat viziunea despre gândirea mitică într-o corelație cu gândirea magică. În *Trilogia valorii* este elucidat raportul dintre magic și mitic, care devine unul fundamental. De fapt, obiectivul central nu este gândirea mitică, aceasta devine o cale pentru a putea identifica magicul. Totuși raportul dintre mitic și magic este investigat în mai multe exemple, unde se observă cum în unele cazuri prevalează miticul, în altele magicul. Ceea ce înseamnă că pentru Lucian Blaga magicul nu este indisolubil de mitic. Respectiv, această cercetare începe similar cu un dialog presupus ce vizează spațiul culturii: „Magicul este socotit un atribut al miticului în general. Față de cei care cred că între gândirea magică și gândirea mitică se declară o relație ca de la „caz" la „tip" sau ca de la „predicat" la „subiect", se va lămuri aici, încetul cu încetul, că distincția e de natură calitativă" [5, p. 10]. Argumentele savantului denotă tendința cercetării în care teza are dreptul să fie viabilă numai dacă sunt exemple în favoarea acesteia. Șirul demonstrației în baza mitului despre Cronos din mitologia elină, a legendei Inorogului din folclorul românesc, a parabolei din tribul Bororo, relevă că argumentele sunt căutate într-un areal cultural vast.

Din această optică filosoful Lucian Blaga a definit mitul astfel: „Mitul e încercarea de a revela un mister cu mijloace de imaginație. Mitul convertește misterul existenței, dacă nu adecvat, totuși în chip pozitiv, prin figuri care satisfac prin ele însele" [5, p. 11].

Respectiv, ducându-și firul cercetării în valorificarea acestui raport, Lucian Blaga deduce: „Gândirea mitică, în cele mai multe din produsele sau plăsmuirile sale, conține și un coeficient magic. Acest coeficient e variabil, purtând uneori să fie egal cu zero” [5, p. 13]. Referindu-se la mai multe culturi, suntem interesați să relevăm opinia lui Lucian Blaga cu privire la mitologia greacă: „... după o simplă impresie, e permisă bunăoară afirmația că gândirea mitică greacă se caracterizează printr-un coeficient magic mai puțin accentuat decât gândirea mitică egipteană sau chineză” [5, p. 14].

Cercetând conceptele lui Lucian Blaga, exegeții F. Diaconu și M. Diaconu, în *Dicționar de termeni filosofici ai lui Lucian Blaga,* explică gândirea mitică astfel: „Este o variantă mixtă între gândirea abstractă și creația mitică. Gândirea mitică presupune și planul abstracției și ceva din creația mitică; ea nu realizează mitul ca personificare, dar nici nu se oprește la ideea abstractă. Gândirea mitică lucrează cu plăsmuiri concrete, dar nu atât de concrete ca mitul, însă mult mai intuitive decât în cazul gândirii abstracte” [6, p. 135]. În această definiție se face o corelare dintre modul de a gândi mitic cu cel de a gândi abstract. Lucian Blaga are o predilecție de a asculta ce-i *spun* cuvintele. Cuvintele apar în imagini arhetipale, în marja istorică și ontologică a sensului, pentru a găsi traseul spre matricea cuvântului sau a imaginii care denotă misterul.

În predilecția sa pentru filosofia greacă, dezvăluie atitudinea grecului față de haos și față de vid: „De fapt, spiritul grec gândește în chip preponderent în „volume” și în „plinuri”, ocolind pe cât cu putință „dezmărginitul” și „golurile” [7, p. 51]. Din șirul înțelepților elini îl selectează pe Parmenide pentru a explica raportul dintre existență și non-existență: „Golul” este la Parmenide egal cu nonexistența. (...) Parmenide imaginează, în cele din urmă, existența ca o sferă, omogenă în sine și *plină*. (...) Plinul există, golul nu există” [7, 51]. Asistăm la trecerea de la gândirea mitică la cea filosofică. Explicarea fenomenelor se realizează prin imagini concrete. Existența, care este o noțiune abstractă, se identifică cu plinul. Volumul permite de a compara noțiunea cu un conținut ce ar putea fi măsurabil, fiind percepută printr-o cantitate indefinită la nivel intuitiv.

Observația lui Lucian Blaga explică de ce miturile eline vorbesc atât de mult omului european. Omul din secolul XX diferă de omul din secolul al XXI-lea, golurile sale nu sunt axate doar pe dezechilibrul social. Secolul leaderismului, al comunicării fără frontiere, al interculturalismului, al migrării în favoarea condițiilor optime de viață, creează alte incertitudini, ce condiționează, la rândul lor, alte tipuri de frici. Gândirea mitică vine să distingă umanul din acest secol grăbit, consumist, tehnicizat. Miturile au explicații multidimensionale atât pentru fenomene, cât și pentru spiritul uman declanșat în emoții și raționamente. Straturile mitului permit modificări, dar, concomitent, nici abuzul referențial nu distruge preaplinul mitului. Or, acesta, chiar fragmentat, rămâne să valorifice anume

disecția ce doare, adică ce se pretinde a fi un gol în suflet și care așteaptă să fie completat, înlocuit, soluționat.

Mitul antic vs lumea elină și interpretările ontologice ale lui Walter F. Otto

Miturile grecești au fost abordate de mai mulți specialiști în multe cărți și reviste de specialitate. Walter F. Otto în lucrările sale a elucidat gândirea mitică a lumii eline din optica antichității. Cercetătorul divizează perspectiva elină a mitului în două părți, în care distinge o antiteză remarcabilă: preolimpică (sau uranică) și olimpică. Cel mai mult a dominat cultura europeană viziunea olimpică. Cealaltă fațetă a mitologiei antice – preolimpică – se caracterizează prin tenebru, monstruozitate, frică. Autorul utilizează un sinonim contextual cu privire la era preolimpică – prehomerică. Ieșind de după paravanul conflictului narativ, el perseverează în detalii și extrage cu subtilitate conceptele timpului: „În străvechile mituri despre Uranus și Geea, despre Cronos și Rheia, (...) copiii sunt mereu de partea mamei, tatăl apărând ca un străin cu care nu au nimic de-a face. Cât de deosebite sunt lucrările în împărăția lui Zeus, unde cele mai nobile zeități se desemnează ele însele categoric drept copii ai tatălui lor!" [8, p. 35]. Observând această distorsionare a puterii, e lesne de perceput o mitologie centrată pe imaginea zeităților feminine: „... elementul masculin are mai puțină greutate decât cel feminin, nu este singurul lucru ce diferențiază religia prehomerică de cea homerică. Zeitățile masculine înseși reprezintă aici apariții complet diferite de cele cu care ne-am obișnuit de la Homer sau alta clasică încoace". Cercetătorul, după ce valorifică trăsăturile divinităților prehomerice (cum ar fi Uranus, Cronos, Prometeu, Geea, Eriniile), distinge o deosebire netă între aceste două lumi: cea preolimpică, fiind a titanilor, a morții, a supunerii, a vicleșugului, ceea ce înseamnă că este a ascunsului, a tenebrului, a fricii, pe care uneori nici nu poate s-o recunoască decât fiind ca „o lume neelină" [8, p. 37]. Transformările esențiale, pe care le atestă în subiectele mitice, se datorează, mai degrabă, unei schimbări de mentalitate. Respectiv lumea olimpică este cea a soarelui, a acțiunii, a vieții: „În locul cel monstruos apare cel organic, în locul elementului încărcat de semnificații și dedesubturi se impune ceea ce – de la grecii încoace – obișnuim să numin formă naturală. Și cu toate acestea, formele naturale degajă toate o măreție și o splendoare ce ne nalță dincolo de cele trecătoare, dincolo de caracterul teluric al lucrurilor concrete. O minune se petrece în fața ochilor noștri: elementul natural s-a contopit cu cel spiritual, cu eternitatea, fără însă a pierde prin această fuzionare ceva din opulența, căldura și caracterul său iminent" [8, p. 10]. Este scris cu emotivitate, deși lucrarea păstrează stilul științific. Opțiunea pentru acest stil o explicăm prin atracția lui Walter F. Otto pentru vârstă a mirării, or, antichitatea elină se consideră copilăria civilizației europene.

Autorul nu recomandă analiza fiecărui mit în parte și nici sistematizarea lui cronologică. Or, avem în față o memorie colectivă care s-a păstrat prin intermediul textelor artistice, fie poem, piesă de teatru, imnuri etc. Imaginea mitică apare topită de-a lungul timpului în text, ceea ce înseamnă că cercetătorul recomandă a privi mitul în ansamblu, în acest întreg realizează comparații, din care extrage antiteze.

De mai multe ori în studiu se pune accentul pe dinamică și energia vieții, stipulând că anume aceasta și determină *magicul mod de gândire*: „Religia vechilor greci a sesizat obiectele și fenomenele acestei lumi cu cel mai puternic simț al realității pe care ni-l putem închipui (...). Această religie nu se învârte în jurul grijelor cerințelor și beatitudinii sufletului omenesc, templul ei este lumea, din a cărei bogăție de viață și mobilitate își conturează cunoștințele aupra zeilor" [8, p. 15]. În studiul său abordează problemele incomode ale mitului elin, cum ar fi: Erau elinii religioși? Cum își manifestau elinii credința? În ce constă morala religioasă? De ce zeii își permit uneori să acționeze în afara unui canon comportamental? Ce atitudine aveau față de moarte, odată ce coordonata principală este viața? Aceste întrebări se iscă din ironia față de zei care persistă în mitul lui Prometeu cu privire la jertvă, mitul Aracnei, mitul lui Sisif, Odiseu și Polifem etc. Interpretarea mitică este diferențiată – sarcasmul conviețuiește cu elogierea. Dar dacă să cântărim ce prevalează mai mult, atunci elogierea nu apare esențială, omul în această religie are un rol important. Zeii au o calitate pe care nu o au oamenii – ei nu sunt muritori, dar, după cum observă Platon, ei nu au capacitatea de a filosofa anume pentru că ei nu sunt muritori. W.F.Otto abordează opiniile din miturile eline ce sunt în contradicție, concomitent, relevă că omului modern îi este dificil să se apropie de optica omului din lumea antică, pentru că experiența umană a fost contaminată cu prea multe clișee tehnologice, viziuni doctrinare, iar omul antic era deschis naturii umane.

Viața și moartea apar într-o lumină aparte în conceptul erei zeilor olimpici: „În imaginea despre lume a lui Homer *a fi* și *a fi fost* se opun pentru prima dată ca mărimi de ordine diferită. Mortul însă nu e identificat pur și simplu cu neantul. Noua spiritualitate nu se impune printr-o simplă negare, ea aduce cu sine o idee pozitivă. Viața încheiată, individul care nu mai poate avea istorie nu mai trebuie să poată apărea și acționa nici pe lumea aceasta, nici pe cealaltă ca persoană, ci să fie transfigurat într-o realitate aparte" [8, p. 150]. Este trasată linia dintre lumea celor vii ce acționează, a celor dinamici, ce pot conta pe ajutorul zeilor olimpici, adică a celor vii, pe de o parte, și lumea celor morți, a umbrelor, a amintirilor care sunt lipsite de acțiune, în posesia lor rămâne darul prevestirii, este lui Hades. Aceste lumi nu interacționează. Cu privire la timp autorul remarcă că în lumea celor vii timpul are o prezență tridimensională – ei își cunosc trecutul, prezentul, viitorul, spre deosebire de lumea subterană în care realitatea își pierde din coordonatele sale existențiale. Axa verticală de poziționare a acestor două lumi

(subterană și olimpică, zeii subterani fiind disprețuiți, acuzați de cruzime și de nedreptate, zeii olimpici fiind iubitori de viață, respectiv îi ocrotesc pe cei care își trăiesc viața activ) marchează importanța vieții – fiind lumea ce ar putea accede la Olimp. Autorul stipulează genialitatea poporului antic grec de a percepe această lume ca pe o lume a umbrelor, adică a ideii: „Pentru prima dată în lume, ceea ce a fost, trecutul, a devenit idee" [8, p. 151].

Posibilitatea de a lupta cu destinul este proprie celor vii, anume din această cauză, observă autorul, „Stăpânii împărăției umbrelor, Hades și Persefona, sunt aproape uitați. (...) În credința în care morții au dispărut într-o altă lume, zeii morții și-au pierdut și ei în mod necesar multe din drepturile lor asupra vieții" [8, p. 157]. De aici și dorința de a trăi din plin viața, proprie multor eroi: Perseu, Ahile, Ulise, Hector (fiind ocrotit de Apollo).

Acest studiu confirmă viziunea lui Lucian Blaga cu privire la preferința pentru viață și excluderea golului, a nonexistenței din gândirea mitică elină.

Gândirea mitică printre modurile de gândire ale lui Solomon Marcus

Acad. Solomon Marcus trata noțiunile complicate printr-un joc empiric care realiza un traseu de la istoria apariției noțiunii sau cadrului descoperirii prin raționament spre înțelegerea emotivă, un fel de actualizare a fenomenul abordat în viața de toate zilele.

Ținând cont de tema abordată, studiul „Moduri de gândire" constituie o diferențiere metodologicăa cercetătorului pentru a elucida mai multe tipuri de gândire, inclusiv și cele care se învecinează cu conceptul de gândire mitică, cum ar fi: „gândirea prin metafore", „gândirea triadică în semiotică" și „gândirea transformatoare". La nivel cultural sau din optica transfuziei de la individual spre general, am specifica acest traseu dintre mit și metaforă/simbol. Din optica spiritualității, pare că nu ar trebui omisă nici gândirea energetic-entropică. Referindu-se la aceasta, Solomon Marcus o califică „frumoasă obsesie" [9, p. 52]. Gândirea transformatoare este cea care vizează direct perspectivele mitice de a ne coopta în gândirea timpului nostru, astfel rădăcinile rămân prezente, dar nicidecum intacte: „Există însă o altă cale pe care omul de știință o poate urma: să observe, pe baza experienței și culturii sale personale, care sunt sursele transformărilor radicale prin care a trecut disciplina sa" [9, p. 73]. Autorul explică vectorul transformărilor: noțiunea lucrează în persoană, dar și savantul are forțe să o modifice după parametrii proprii.

Solomon Marcus preia ideea de opoziție dintre știință și artă care constă în raportul obiectiv-subiectiv, rațiune-sensibilitate, relația pe care o constrânge pâna când *incompatibilitate*, dar acest deziderat, prin firul pitagoreic al demonstrațiilor, este răsturnat pentru a conchide: „Dincolo de chipul aparent indiferent al științei se află o inimă caldă, o imensă generozitate, dar pentru a le sesiza este nevoie de

un efort intelectual și moral, de o atitudine de aderență, de implicare, de încredere care să înlăture suspiciunea spontană generată de lucrurile neînțelese" [10, p. 226]. Argumentele de conexiune sunt plasate în mai multe lucrări, după cum ar fi „Șocul matematicii", care, la prima vedere, nu are nicio conexiune cu literatura, dar autorul o face cu atâta rafinament organizându-și raționamentele în conformitate cu regulile comparativistice, vizând știința dintr-o optică ontologică: „Lumea matematicii este, ca și lumea literaturii, dominată de ficțiune. Este tot atâta convenție la Euclid ca și la Eschil" [11, p. 58]. Din amalgamul de personalități autorul selectează anume pe acelea ce valorifică optică ontologică, antichitatea având și o trăsătură de sincretism. În genere percepem în studiile sale una din regulile lui Friedrich Schleiermacher, care determină individualitatea cercetătorului capacitățile căruia sunt determinate de textele pe care le interpretează.

Acad. Solomon Marcus nu are o definiție a gândirii mitice. Totuși din multele sale scrieri întâlnim un omagiu adus mitului: „Faptul că lucrăm cu metafore ne ajută să înţelegem legătura dintre mituri şi cultură. Două principale forme ale culturii, literatura şi ştiinţa, sunt fiice ale miturilor şi preiau de la mituri (...), în primul rând, funcţia de simbolizare. Ea este esenţială atât în literatură, cât şi în matematică. Cei care au trăit perioada mitică a istoriei nu erau conştienţi de tot ce vă spun eu acum. Astea sunt lecturi contemporane ale unor vremuri îndepărtate. Exact ca miturile, şi literatura şi ştiinţa se plasează într-un univers de ficţiune. Dar şi geometria lui Euclid tot într-un univers de ficţiune se plasează. Punctul, dreapta, cercul, sfera sunt obiecte de ficţiune. Ele nu există ca atare în realitatea aceasta tangibilă, accesibilă senzorial. Principiul holografic fără de care n-ar putea fi concepute nici poezia, nici matematica, nici ştiinţa în general, fără capacitatea oamenilor de a descoperi localul care să dea seamă de global şi instantaneul care să dea seamă de eternitate, n-ar exista nici literatură, nici ştiinţă" [12]. Dacă am selecta cuvintele-cheie care determină mitul într-o conexiune cu noțiunea de cultură, am realiza un grafic cu următoarele coordonate: esență, simbol, ficțiune, principiul holografic care pulsează între local și global.

Similar lucrărilor renascentiste, în cercetările lui Solomon Marcus depistăm referințe din foarte multe domenii. Aceste referințe interacționează inclusiv cu perspectiva mitică. Deși savantul neagă subiectivitatea în mituri, receptarea lor va diviza timpul în unul obiectiv (ce ține de lectură) și altul subiectiv (timpul reflecțiilor, care nu poate fi exact segmentat).

Referințele la Mircea Eliade apar în abordarea timpului și perspectiva centrului sacru: „Nu există timp subiectiv în mituri. Cred că mai este şi un alt context cultural la care trebuie să ne raportăm pentru a înţelege mitul eternei reîntoarceri. De la vechii greci există o idee extraordinară. La Eliade predomină această axiomă că a existat un paradis care s-a pierdut (*Paradisul pierdut* al lui John Milton). Dar există o altă versiune a unei idei similare, şi anume, că a existat un

timp al cunoaşterii perfecte. Unii pretind că această cunoaştere perfectă a produs geometria euclidiană. Şi că noi am pierdut-o. La Platon există această lume a ideilor pure care e singura lui realitate, aşa cum pentru Eliade singura realitate este aceea a sacrului" [12]. Dezideratul lui Solomon Marcus a fost de a se apropia de această cunoaștere. Or, caracterul sincretic, profunzimea, gândirea într-o formă unde știința se conjugă în metafore, l-a determinat să cuprindă inclusiv categoria timpului mitic. Or, anticii aveau capacitatea determinării concrete, dar și abstracte. Mitul este explicarea concretă a fenomenelor abstracte. Trecerea timpului este la fel explicată concret – Cronos își mănâncă copiii – este condiția pe care au observat-o elinii: ceea ce apare trebuie și să dispară.

Respectiv, Solomon Marcus observă: gândirea mitică are similitudini cu cea din vârsta paradisiacă a fiecărui om – copilăria, perioada când timpul nu este perceput segmentat – între ieri – azi – mâine. Copilul până la o vârstă are un timp de prezent continuu: „Aceeaşi atenuare, aceeaşi tendinţă spre atemporalitate sau, dacă vreţi, un *prezent continuu* apare, acum ştim, încă în trei zone care, la prima vedere, nu au nicio legătură cu miturile. Copilul foarte mic trăieşte într-un prezent continuu, se pare că abia pe la şase ani începe să se lămurească cum e cu ieri-azi-mâine. E apoi atenuarea acestei distincţii în lumea cuantică. Acolo unde nu există traiectorii, nu există ecuaţii de mişcare, iarăşi avem un prezent continuu. Dintr-o dată apare acest spectacol extraordinar. Trei lumi, în aparenţă cele mai disparate posibil, lumea miturilor, universul cuantic şi universul de viaţă al copilului foarte mic stau toate sub semnul acestei atemporalităţi" [12]. În această sincronizare este interesantă conexiunea pe care o observă savantul. Lumile pe care le evidențiază și le identifică drept lumi aparte ce le diferențiază de univers: „Aici trebuie operată o distincţie ca şi la Eliade. Lumea e altceva decât universul. Universul este lumea din momentul în care a căpătat o structurare, o ordine. Când se vorbeşte de moment iniţial, de explozia iniţială, de creaţie, se referă la acest univers ordonat, nu la lume pur şi simplu, care e „din veşnicie". Întâlnim deci infinitul potenţial care este la îndemâna chiar a copilului mic, care constată că după orice zi vine o altă zi" [12]. Acest moment primordial are tangențe cu investigațiile pe care le face savantul despre haos vs ordine.

Cercetarea timpului este dominată științific de fizică, totuși, într-o prerogativă matematică, lingvistică și filosofică selectăm doar ceea ce ar contribui la un studiu literar. Atenția noastră se referă la cele „trei modalități: reprezentarea clipei, reprezentarea curgerii timpului și atemporalitatea. Dacă în timpul ciclic atrage atenția „eterna reîntoarcere", în reprezentarea clipei accentul cade pe singular, pe unificat, pe ceea la ce nu se mai revine niciodată" [13, p. 167]. Din optica gândirii mitice, și una și alta este acceptabilă. Ciclicul ține de unele reprezentări, cum ar fi: Persefona, mitul seminței (întoarcerea în primăvară la lumina zilei) sau ordinea determinată de parce/ moire prin toarcere, facerea ghemului și tăierea firului.

De clipa unică țin pedepsele care accentuează fapta de a încălca ordinea sau de a concura cu zeii. Această sancțiune nu permite recuperarea timpului anterior. Dar pedeapsa propriu-zisă poate avea un caracter ciclic. De exemplu, mitul lui Prometeu insistă la divizarea destinului titanului până la furtul focului din Olimp și după. Timpul *de până la* nu poate fi recuperat, este unicitatea clipei – dăruirea focului sacru omenirii, dar pedeapsa – ciugulirea ficatului comportă acel caracter ciclic. Anume caracterul ciclic al pedepsei lui Sisif (ridicarea continuă a pietrei și căderea ei) constituie un fundament al viziunii existențialiste a lui A. Camus. Pentru a persevera în viziunea noastră, specificăm că perspectiva clipei ține de rebelitatea regelui din Corint de a nu accepta moartea ca o experiență comună a omului. Șirul argumentelor în acest sens ar putea continua și cu mitul Aracnei, a Dafnei etc.

De la această individualizare în confruntarea timpului este oportun să explicăm aspectul sibiectiv al timpului, de care a fost preocupat și Solomon Marcus. Timpul subiectiv ține de relația dintre conștient și inconștient, pe care l-a analizat savantul în compartimentul „Atemporalitatea". În segmentele textului, unde se apropie de această categorie, observăm predilecția sa demonstrativă de a utiliza varii creații - fie obiecte de artă, fie literatură artistică. Indiferent ce obiect concret ar selecta pentru argumentare, acesta se pretează a fi *citit*. Lectura, în acest sens, constituie interpretarea imaginilor, dialogul care apare la interacțiunea dintre cel care se află în fața unui obiect de artă. „Atemporalitatea a fost identificată pe mai multe căi. Se știe, în primul rând, că dimensiunea temporală este exclusă din viața inconștientă, deci oniricul este atemporal" [13, p. 169].

Noțiunea de atemporalitate se apropie cu viziunea sa de neant pe care o specifică în volumul „Paradigme universale". În acest context, atemporalitatea intensifică dorința cercetătorului de a se uita în ochii mitului pentru a înțelege ce a fost până la apariția lumii. Problemă care a generat și multe discuții filosofice, este evident că în acest cadru savantul își manifestă toate aptitudinile, respectiv în fluviul noțional apare dorința de a distinge raportul dintre haos și ordine. Atemporalitatea vine să imprime tehnici de a se lăsa holografiată în cercetarea scriitorilor care au făcut un cult pentru cuvântul *niciodată* (nevermore – A. Ed. Poe) sau *nicicând, nicăieri* (Victor Teleucă). Triada pe care o conferă savantul în interpretarea unui subiect dinamic: timp – spațiu – persoană, poate fi savuros utilizată pentru interpretarea pronumelui negativ *Nimeni*, care trece ca un fir roșu de la Homer până la Borges, cu ramificări poetice în literatura română, cum ar fi *anonimatul* în filosofia lui Blaga sau „*gândul fără glas*" la Arghezi.

Fenomenul timpului este legat *sine qua non de* spațiu, totuși, în dihotomia cronotopului, autorul disociază timpul, îi studiază fațeta antinomică – atemporalitatea, dar o plasează în fața oglinzii – persoanei. Conștientizarea timpului îi este proprie omului. Timpul, văzut precum o componentă a unui triptic, capătă aceste conotații pe care le estimează din perspectiva mitului – ciclicitatea, unicitatea, prezentul con-

tinuu, atemporalitatea. Toate sunt determinate de modul existențial al ființei, atât de acțiuni reale, care pot fi numărate în timp real, cât și de cele trăite, care valorifică timpul interiorizat, un timp al emoțiilor, cel care conturează în clipă eternitatea.

Gândirea mitică și perceperea actuală în textul artistic

Momentul derivării de la înțelegere spre textul artistic și conștiința umană este în centrul atenției cercetătorului Alexandru Boboc: „Privită sub semnul valorii și a semnificației ei culturale, opera angajează un demers interpretativ numai în funcție de o înțelegere modernă a omului și a creației umane" [14, p. 30]. Nivelul interpretativ este stipulat, mitul antic nu are decât să accepte această „înțelegere modernă", chiar în pofida sensului deturnat uneori din optica societăți în care a apărut. Dar anume această viziune, acest tip de percepție oferă vivacitate mitului, de a fi altul, diferit de cel anterior. Și totuși anume această transformare este calea de integrare a mitului în actualitate.

Pe unda transformărilor în relația de la mit spre simbol, filosoful Alexandru Boboc relevă și aserțiunea inversă – de la metaforă la mit, pe care o argumentează cu viziunile culturii universale: „Este vorba de fenomenul transformării unor metafore în mituri, descris de Vico, apoi de romantici și de Cassirer. Are loc astfel o conlucrare tăinuită între capacitatea limbii de a se configura și acțiunea «gândirii mitice» (în „forma gândirii metaforice") în contextul unei „povestiri", a unei relatări în limbaj specific («mitic») a ceea ce nu numai că «s-a petrecut» cândva, ci a și fost ctitorit" [15].

Totuși este important să menționăm că realația dintre mit și prezent este viabilă din necesitatea civilizației care are nevoie să se mențină prin cultură pentru a supraviețui, literatura artistică simte necesitatea de a se țese pe pânza mitului pentru a-și identifica astfel identitatea europeană. Acest fenomen se datorează paradoxului unei democrații totale, dar aspectele unei valorifcări omniprezente apasă printr-un control în numele înțelegerii. Probabil, de aici se deduce dorința de a evada prin intermediul accesării imaginilor mitice, dar aranjate individual după stigmatul rețelei. Și pentru că înțelegerea se realizează din optica procesării informației, personajele, simbolurile se disting din planul narării de odinioară și sunt privite microscopic din perspectiva optimizării unui element, ce nu părea atât de important în grandoarea mitului, perceput în ansamblul relației dintre om și univers. În viziunea exegetului, în ontologie „Creația culturală este astfel creație umană în libertate, fiindu-i structurale instituirea, valoarea și stilul" [14, p. 30]. Raportul dintre literatura română și libertate se poate valorifica numai printr-o libertate a sinelui, dar și în această libertate se întrevede tendința de a depăși interdicția fie a conștiinței, fie a aspectelor politice, fie a cenzurii materiale, fie a stereotipului corectitudinii.

În concluzie, relația dintre originea mitică, care vizează gândirea mitică, și creația imediată oferă noi structuri de interpretare. Scriitorul actualmente trăiește optica interpretării conștiente. Minuțiozitatea căutării în propriul eu îi permite să

se destăinuie în profunzimile inconștientului, în aceste condiții creația artistică nu se rezumă doar la înțelegere, ea vrea să i se recunoască codul care, la rândul său, recunoaște alteritatea în propria oglindă. Totuși oglinda nu mai este integrală, unicitatea este scindată în vocile rețelei gândurilor, a emoțiilor, a suprapunerilor – toate determinate de cunoașterea singulară a clipei multidimensionale trăite prin cuvânt.

BIBLIOGRAFIE:

1. CHIFOR L. Principii de hermeneutică literară. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza", 2006.
2. ELIADE M. Istoria credințelor și ideilor religioase. Vol. 1. Chișinău: Universitas, 1992.
3. MARCUS S. Răni deschise 5 (II). Focul şi Oglinda. [on-line]. Ed. Spandugino, 2014. [accesat la 19 ianuarie 2019]. Disponibil: https://atelier.liternet.ro/articol/16761/Solomon-Marcus/Rani-deschise-5-II.html
4. ELIADE M. Imagini și simboluri. Prefată de G. Dumezil. Trad. de AL.Beldescu. [on-line]. București: Humanitas, 1994. [accesat la 2 martie 2019]. Disponibil: https://monoskop.org/images/6/68/Eliade_Mircea_Imagini_si_simboluri_1994.pdf
5. BLAGA L. Trilogia culturii. Vol. II. Gândire magică și religie. București: Humanitas, 1996.
6. DIACONU F., DIACONU M. Dicționar de termeni filosofici ai lui Lucian Blaga. București: Univers Enciclopedic, 2000.
7. BLAGA L. Trilogia culturii. Vol. I. Știință și creație. București: Humanitas, 1996.
8. OTTO W. F. Zeii Greciei. Imaginea divinității în spiritualtatea greacă. Traducere de Ileana Snagoveanu-Spiegelberg. Humanitas, 1995.
9. MARCUS S. Moduri de gândire. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
10. MARCUS S. Controverse în știință și inginerie. București: Editura Tehnică, 1990.
11. MARCUS S. Șocul Matematicii. București: Albatros, 1987.
12. MARCUS S. Răni deschise 5 (II). Focul şi Oglinda. [on-line]. Ed. Spandugino, 2014. [accesat la 19 ianuarie 2019]. Disponibil: https://atelier.liternet.ro/articol/16761/Solomon-Marcus/Rani-deschise-5-II.html
13. MARCUS S. Invenție și descoperire. București: Cartea românească, 1989.
14. BOBOC A. Hermeneutică și ontologie. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999.
15. BOBOC A. Metaforă și mit în geneza formelor culturii. [on-line]. 2015. [accesat la 10 ianuarie 2019]. Disponibil: https://tribuna-magazine.com/metafora-si-mit-in-geneza-formelor-culturii/

RECEPTAREA AUTORILOR CANONICI ŞI SCHIMBAREA „ORIZONTULUI DE AŞTEPTARE”. CAZUL EMINESCU

Dorina ROTARI
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Mihai Eminescu este, fără îndoială, cel mai studiat autor român şi, paradoxal, poetul cel mai închistat în clişee, formule encomiastice, care generează o imagine simplificatoare. Acest fapt pune în evidenţă o problemă de raportare la autorul canonic şi o problemă de receptare a creaţiei lui, care constituie o provocare pentru mai multe generaţii de cititori, cu „orizonturi de aşteptare” diferite. Existenţa acestui „spaţiu de joc”, ce reflectă dialectica întâlnirii cititorului (din diferite perioade) cu textul lui Eminescu, generează pluralitatea lecturilor şi sporeşte potenţialul semantic al operei, asigurându-i actualitatea.

Cuvinte-cheie: *canon literar, criteriu estetic, autor canonic, receptare, „orizont de aşteptare”, relectură etc.*

Abstract: Mihai Eminescu is, undoubtedly, the most studied Romanian author and, paradoxically, the most isolated poet in clichés, in eulogistic formulas, which generates a simplifying image. This fact highlights an issue of reporting to the canonical author and a problem of reception of his creation, which is a challenge for several generations of readers with different „horizons of expectations”. The existence of this „playing space” which reflects the dialect of readers (from different periods) meeting Eminescu’s text, generates the plurality of readings and increases the semantic potential of the work, ensuring its timeliness.

Keywords*: literary canon, aesthetic criteria, canonical author, reception, horizon of expectation, rereading etc.*

Creaţia lui Mihai Eminescu a fost situată constant la interferenţa a două tipuri de receptare: *exegetică* şi *mentalitară.* Prima avea ca reper textul literar, analizat din perspectiva valorii estetice; cea de-a doua era axată pe biografia tragică a poetului, corelată cu imaginea creatorului de geniu, care a dat naştere *Mitului Eminescu*, devenit mit cultural şi imagine centrală a identităţii naţionale. De-a lungul timpului s-au impus şi doi vectori ai receptării: *idolatrizarea* şi *contestarea*, care se determină reciproc, or, idolatrizarea excesivă din discursurile omagiale, poeziile dedicate poetului şi chiar din unele (pseudo)cercetări, denaturează receptarea firească a operei eminesciene, provocând reacţii de contestare a poetului. Aceste manifestări semnalează momentele de criză ale culturii noastre, implicit schimbările din câmpul mentalitar, dar şi mutaţiile survenite la nivelul „orizontului de aşteptare” al publicului.

În contextul dat, se impune o provocare interogativă privind oferta eminesciană şi validitatea operei pentru cititorii din diferite perioade, inclusiv pentru cei

din secolul XXI, marcaţi de cultura media, de refuzul autorităţilor şi al ierarhiilor. Răspunsul poate fi găsit doar prin întoarcerea la creaţia autorului, care reprezintă realitatea primară pe care trebuie să se axeze orice judecată de valoare.

Premisa de la care pornim este că centralitatea canonică a lui Mihai Eminescu se datorează nu „imaginii" construite şi „negociate", de-a lungul timpului, ci valorii estetice a operei sale. Fără a nega factorii extraliterari implicaţi în selecţia canonică, considerăm, pe linie bloomiană, că *esteticul* reprezintă criteriul axiologic fundamental, că orice mare creator este susceptibil de autocanonizare („orice puternică originalitate literară devine canonică" [1, p. 24]), iar principiile de canonizare sunt intrinseci creaţiei literare.

Primul principiu estetic/canonic stabilit de teoreticianul american Harold Bloom este „stranietatea", definită ca „un fel de originalitate, care ori nu poate fi asimilată, ori ne asimilează ea pe noi, în aşa măsură încât nu ne mai apare ca stranie" [1, p. 6]. Conceptul prezintă tangenţe cu noţiunea de „tensiune disonantă" introdusă de Hugo Friedrich pentru a denumi „interacţiunea dintre ininteligibilitate şi fascinaţie", „îndreptată mai mult spre nelinişte decât spre repaos" [2, p. 12], cu diferenţa că „disonanţa" era concepută doar ca o trăsătură distinctivă a liricii moderne (în sens larg a artelor moderne), iar „stranietatea" constituie o dominantă a tuturor operelor de valoare, devenite ulterior canonice. În opera eminesciană, semnele „stranietăţii" (în accepţie bloomiană) sunt, în egală măsură, expresii ale modernităţii (după Hugo Friedrich), manifestându-se prin modificarea raportului eu-lume şi a viziunii ontologice, care au antrenat mutaţii la nivelul limbajului poetic şi al figuraţiei retorice.

Un alt principiu bloomian ce asigură canonizarea este „anxietatea", înţeleasă ca „nelinişte", „tensiune afectivă", „operele literare de succes fiind aducătoare de anxietate, nu un antidot pentru ea" [1, p. 34]). Această dominantă estetică este proprie şi creaţiei eminesciene, fiind sesizată în premieră de Titu Maiorescu (*Eminescu şi poeziile lui*, 1889), care vorbeşte despre sentimentele pe care opera lui Eminescu le comunică şi le trezeşte în noi: „Această scăpare a suferinţei mute prin farmecul exprimării este binefacerea ce o revarsă poetul de geniu asupra oamenilor ce-l ascultă"; „Şi ei au simţit în felul lor ceea ce a simţit Eminescu, în emoţiunea lui îşi regăsesc emoţiunea lor" [3, p. 29]. Identificarea de substanţă a publicului cu lumea plăsmuită de autor este, fără îndoială, un semn distinctiv al eminescianismului.

Cel de-al treilea principiu canonic, „anxietatea influenţei", se referă la procesul de elaborare a operei literare, Bloom susţinând ideea că „o operă canonică puternică nu poate exista în afara procesului influenţelor literare", ea fiind, prin urmare, o replică la operele predecesorilor, care implică însă, neapărat, „interpretarea greşită", ce echivalează cu originalitatea [1, pp. 10-11]. Cel mai puternic test al canonicităţii literare constă, aşadar, în faptul că opera de valoare depăşeşte tradiţia prin rescrierea şi subsumarea ei.

Creaţia eminesciană susţine acest „test al canonicităţii”, prin recuperarea tradiţiei şi prelungirea ei în direcţia modernităţii. Poemul-manifest *Epigonii* reprezintă, din această perspectivă, o alegorie a dilemei poetului modern, tentat să-şi „creeze precursorii” (în sens borgesian) şi interesat de înaintaşi în măsura în care ei îi dezvăluie propria condiţie şi fizionomie poetică. Raportul cu aceştia este definit nu ca relaţie antagonică, chiar dacă se manifestă prin opoziţii între generaţii, prerogative estetice, criterii poetice etc., ci de complementaritate, în sensul că orice inovaţie se reperează, neapărat, pe tradiţie, care este asimilată în noua paradigmă. Poemul citat constituie, astfel, un act de *rescriere* a canonului precedent, înţeles ca „re-în-fiinţare” (Iulian Costache), re-semantizare a unor locuri comune ale poeticii paşoptiste, în vederea descoperirii unor temeiuri/repere axiologice, dar şi pentru delimitarea originală de acesta, operaţie ce are drept consecinţă „re-funcţionalizarea” şi „emanciparea” „de sub inerţia stagnantă a tradiţiei culturale” [4, p. 32].

„Anxietatea influenţei” se manifestă şi în altă direcţie – a raportării creatorilor de mai târziu la modelul eminescian, trădând fascinaţia faţă de acesta şi presiunea exercitată de el, implicit dorinţa „despărţirii” creatoare de precursor etc. Ca model de autoritate în canonul literar românesc, Eminescu este comparabil cu Shakespeare în „canonul occidental” (după Bloom), autorul care „a scris textul vieţii moderne”, „ne-a inventat şi continuă să ne conţină” [5, p. 13]. Referinţa e valabilă şi în cazul Eminescu, certificând potenţialul de autocanonizare al unui mare creator prin „anxietatea”/„anxietatea influenţei” pe care le provoacă continuu şi forţa catalitică surprinzătoare.

Având o valoare estetică incontestabilă, opera lui Eminescu a constituit totuşi (şi mai constituie) o problemă a culturii române, o provocare pentru mai multe generaţii de cititori, fără de care existenţa istorică a operei nici nu ar fi posibilă. Vorbim în acest sens, folosind sugestiile lui H. R. Jauss, despre trei tipuri de lectori: cititorul obişnuit (consumatorul de literatură), cititorul avizat (criticul, exegetul, eminescologul) şi cititorul-creator (scriitorul, care valorifică artistic opera înaintaşului ca model literar) [6]. Aceştia asigură trecerea de la simpla lectură la comprehensiunea critică, de la receptarea pasivă la cea activă, de la model literar la o nouă creaţie artistică. Cititorii constituie însă o variabilă istorică, având „orizonturi de aşteptare” diferite, astfel că situarea operei într-un nou context al receptării, individualizat printr-un alt sistem de valori, permite identificarea unor componente estetice, neobservate sau ignorate anterior.

Eminescu s-a oferit diferit generaţiilor care s-au succedat, încât se poate susţine, pe drept, *Câte generaţii, atâţia Eminescu* (Alexandru Burlacu). În epoca poetului (sf. sec. al XIX-lea) provocarea esenţială era asimilarea operei, căci *noutatea* acesteia sfida „orizontul de aşteptare” al publicului obişnuit cu vechile reguli ale jocului literar şi, prin urmare, incapabil să devină un partener al noului

joc poetic instituit de scriitor. Cum susţine pertinent Ioana Bot, Eminescu nu a fost, decât cronologic, un poet al secolului al XIX-lea, acestui veac lipsindu-i „instrumentarul necesar" pentru a-l „vedea" pe Eminescu aşa cum a fost el, în adevărata complexitate [7, p. 260]. Iată de ce interesul publicului era îndreptat spre partea relativ accesibilă a poeziei eminesciene: romanţele, poeziile de factură paşoptistă cu teme cunoscute (*iubirea*, *istoria*, *natura*), fără a fi percepute mutaţiilele de viziune asupra acestora.

Prima etapă de receptare a operei eminesciene dovedeşte, astfel, „distanţa estetică" dintre „orizontul de aşteptare al operei", marcat de o modernitate emergentă, şi cel „al lectorului", situat într-un context istoric şi literar determinat (referinţa vizând o anume categorie de lectori şi admiţând, în acelaşi timp, existenţa, în fiecare epocă, a mai multor „orizonturi de aşteptate"). Această „distanţă", care, după Jauss, reprezintă un indice al valorii estetice [6, p. 161] şi care reflectă, totodată, mutaţiile apărute în interiorul paradigmelor literare, antrenează, în cazul operei eminesciene, o schimbare de „orizont", aşteptările publicului fiind contrazise de operă, iar, ulterior, reorientate, astfel încât mutaţiile respective să devină decisive pentru destinul operei în diacronie.

Şi o parte din exegeza literară a vremii a ignorat inovaţiile eminesciene sau le-a calificat drept defecte ale operei, pericol pentru tinerimea contaminată de gustul nou, eminescian, al liricii moderne. „Greşelile" semnalate de criticii timpului (între care se remarcă Alexandru Grama) erau: pesimismul excesiv, înclinaţia spre filosafare, imoralitatea poeziei erotice, lipsa de patriotism în abordarea istoriei, utilizarea eronată a modelului folcloric, limba română greşită. De fapt, aceste aspecte indică tocmai înnoirea radicală a poeziei, inexplicabilă la moment şi, de aceea, neacceptată.

În acelaşi context, al neasimilării operei, trebuie văzută şi raportarea poeţilor de pe vremea lui Eminescu la modelul instituit de acesta, pe care îl relansează epigonic, reiterând unele constante eminesciene, cel mai frecvent de natură *formală*, ce marchează discursul în datele unor similitudini stilistice şi retorice. Ioana Bot menţionează, în acest sens, că „cei aflaţi istoriceşte în imediata lui vecinătate, epigonii, nu îl pot depăşi, nu îl pot citi « altfel », ci îl imită doar, cu răsuflarea tăiată, făcând eforturi pentru a ajunge din urmă o evoluţie a poeziei, căreia Eminescu îi impusese un ritm cu totul nou" [7, p. 268]. Totodată, publicul vedea în producţiile epigonilor o compensare a lipsei modelului, având satisfacţia reîntâlnirii cu un text similieminescian.

„Radicalitatea înnoitoare" a operei lui Eminescu îşi va găsi „orizontul de receptare" abia în secolul XX, prin generaţia interbelică, care descoperă şi se descoperă în textul eminescian, conferindu-i poetului statutul de *precursor* legitim, ce anticipează spiritul şi conştiinţa modernă. Exprimându-ne în termenii lui Jauss, putem spune că opera eminesciană trece prin „a doua schimbare de orizont",

care presupune ca „negativitatea primară" în raport cu aşteptările publicului să se integreze „în orizontul următoarei experienţe estetice" (a generaţiilor următoare – nota D. R.), asigurând „clasicitatea aşa-numitelor capodopere" [6, p. 161] sau consacrarea canonică.

Meritul exegezei interbelice (Tudor Vianu, George Călinescu, Dumitru Caracostea ş.a.) a fost descoperirea unui *alt Eminescu* („al doilea Eminescu", cel din postume) şi realizarea unor studii fundamentale în domeniul eminescologiei, de care nu se mai poate face abstracţie. Iniţiind un traseu al reexaminării operei lui Eminescu, Tudor Vianu realizează o amplă investigaţie din perspectiva istoriei şi filozofiei culturii, a stilisticii şi comparatismului ştiinţific, reuşind să deceleze originalitatea creaţiei marelui clasic, etapele ei de evoluţie, temele reprezentative, influenţele formative etc., şi să ofere, astfel, un solid punct de reper exegetic. O optică şi mai nuanţată asupra *fenomenului Eminescu* se desprinde din exegeza călinesciană (*Opera lui Mihai Eminescu*), ce surprinde istoria spiritului eminescian, profilul de creaţie al autorului şi reperele universului poetic. Spectrul cercetărilor eminescologice este întregit, în perioada interbelică, de abordările genetice şi structuraliste realizate de Dumitru Caracostea, precum şi de exegeza lovinesciană care încearcă să scoată opera eminesciană din inerţia interpretativă stagnantă (ameninţată şi de efervescenţa mitologizantă din jurul ei), orientând-o spre o nouă revalorizare şi reconsiderare.

Marea provocare a fost însă „despărţirea" creatoare de un model poetic de mare autoritate în literatura română, frica contaminării de eminescianism găsindu-şi expresia în diverse modalităţi de a i se sustrage. Se produce, astfel, „un conflict între vechile genii şi aspiraţiile prezente" (folosind terminologia lui Harold Bloom), care stimulează evoluţia literară. „Trădări" creatoare ale modelului au realizat marii poeţi interbelici (George Bacovia, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Ion Barbu), stimulând afirmarea unor formule poetice novatoare şi, în consecinţă, apariţia unor noi direcţii ale poeticităţii româneşti.

Eminescu rămâne o problemă centrală a receptării/influenţei şi în perioada postbelică. Contribuţia criticilor postbelici constă în inaugurarea unor noi metode de cercetare: fenomenologică (Ion Negoiţescu. *Poezia lui Eminescu*), structuralistă (Dumitru Popovici. *Poezia lui Mihai Eminescu*), „asocierea contrariilor" (Edgar Papu. *Poezia lui Eminescu. Elemente structurale*), „modelele cosmologice" (Ioana Em. Petrescu. *Eminescu – Modele cosmologice şi viziune poetică*), biografia interioară (George Munteanu. *Eminescu şi eminescianismul: Structuri fundamentale*) etc.

Pentru scriitorii postbelici, în speţă pentru generaţia şaizecistă, creaţia eminesciană a fost o modalitate de compensare a rupturii culturale, de regăsire a resurselor poetice veritabile şi de afirmare a propriei originalităţi creatoare. În acest context, dezideratul vierean al „întoarcerii la izvoare" înseamnă efectiv şi

revenirea la Eminescu, opera poetului basarabean oferind „senzaţia de revenire a precursorului”, susţinută de diverse dimensiuni ale creaţiei: viziunea poetică, structura imaginarului şi chiar muzicalitatea similieminesciană.

Într-un context similar, Nichita Stănescu îşi asumă ipostaza de „coautor” al *Odei (în metru antic)*, ilustrând axioma lui Harold Bloom că „poetul e condamnat să-şi înveţe eul cel mai profund prin cunoaşterea altor euri”, iar poemul din interiorul său „este găsit de poeme – de mari poeme – dinafara sa” [5, p. 72]. Asimilând creator modelul ontopoetic eminescian, printr-un proces simultan de continuitate şi discontinuitate, Nichita Stănescu îl „împlineşte” (în sens bloomian) sau îl „re-în-fiinţează”, instituind un nou concept de poeticitate (al *rupturii* şi al *necuvintelor*).

În ceea ce priveşte relaţia scriitorilor postmoderni cu opera lui Eminescu, aceasta este una controversată, manifestată prin refuzul unei tradiţii pe care o recunoaşte şi o neagă, o critică şi se simte complice. Ea nu exclude însă existenţa unui „fond comun” al „obsesiilor” şi „fascinaţiilor”, cum se atestă în cazul lui Mircea Cărtărescu, care instituie dialog de profunzime cu Eminescu, certificându-şi, pe linia „descoperirii precursorilor”, propriile căutări ontopoetice.

Secolul XXI începe cu noi provocări privind opera eminesciană. Cititorul de azi se confruntă cu un fenomen de prelectură, cu o imagine „de-a gata” despre Eminescu, care precede lectura sau o înlocuieşte. Sentimentul că „ştim totul” despre Eminescu devine un obstacol al receptării veritabile. Iată de ce imperativul timpului este (re)descoperirea textului eminescian, care oferă cititorului acestui veac posibilitatea unor lecturi plurale, în corespundere cu sensibilitatea şi căutările existenţiale.

Şi în planul exegezei se impune o *eră* distinctă sau un „nou ev” eminescian, cum semnalează Petru Creţia (afirmat odată cu încheierea ediţiei integrale eminesciene Perpessicius – Creţia – Vatamaniuc, 1994). Contribuţiile eminescologice recente marchează o schimbare de viziune asupra creaţiei scriitorului – nu ca operă *finită*, ci ca *text deschis* care provoacă spiritul interogativ al cercetătorului contemporan. Noul sistem de referinţe şi metode de cercetare (Durand, Bachelard, Heidegger, Ricoeur, psihanaliza, psihocritica, hermeneutica, imagologia etc.), certifică apariţia acestui „nou ev” eminescian.

Sub aspectul continuităţii literare, putem semnala faptul că, impunând o paradigmă poetică dominantă şi revendicându-şi, astfel, centralitatea canonică, opera eminesciană rămâne o componentă esenţială a mecanismului complex al influenţei în literatura română. Ea îşi păstrează statutul de reper poetic reconfigurator, justificându-şi susceptibilitatea de a stimula, în continuare, forţa interogativă a spiritului contemporan.

Remarcăm, în concluzie, atât amploarea *fenomenului eminescian*, care se naşte din el însuşi (o veritabilă „geneză interioară”), cât şi existenţa unui „spaţiu

de joc” ce reflectă dialectica întâlnirii cititorului (din diferite perioade) cu textul lui Eminescu, care generează pluralitatea lecturilor şi sporeşte potenţialul semantic al operei, asigurându-i actualitatea.

BIBLIOGRAFIE:

1. BLOOM H. Canonul Occidental. Cărţileşişcoala epocilor. Traducere de Diana Stanciu. Postfaţă de Mihaela Anghelescu Irimia. București: Univers, 1998. 480 p.
2. FRIEDRICH H. Structura liricii moderne. Traducere de DietterFuhrmann. Postfaţă de Mircea Martin. Bucureşti: Univers, 1998.357 p.
3. Eminescu – pe mine mie redă-mă. Contribuţiiistorico-literare până la 1939. Vol. V. Coordonatori M. Cimpoi, E. Simion. Chişinău/Bucureşti: Litera/David, 1999, 526 p.
4. COSTACHE I. Eminescu. Negociereauneiimagini. Bucureşti: Cartea Românească, 2008. 362 p.
5. BLOOM H. Anxietatea influenţei. O teorie a poeziei. Traducere şi note de Rareş Moldovan. Piteşti: Paralela 45, 2008. 205 p.
6. JAUSS H.-R. Istoria literară ca provocare a ştiinţei literaturii. Traducere de Andrei Corbea. În: „Viaţa Românească”, nr. 10, „Caiete critice”, nr. 4, octombrie 1980, pp. 147-176.
7. BOT I. Eminescu explicat fratelui meu. Bucureşti: Editura Art, 2012. 271 p.

CONSTRUCŢIA IDENTITARĂ A NARATORULUI ŞI LIRICIZAREA REGIMULUI NARATIV ÎN *CRAII DE CURTEA-VECHE* DE M. CARAGIALE

Carolina GABURA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Regimul narativ liric își definește statutul în virtutea câtorva factori fundamentali: poeticitatea perspectivei și a imaginarului, organizarea sintactică a discursului, factura emoțional-psihologică a locutorului ș.a. În romanul *Craii de Curtea-Veche* de Matei Caragiale, liricizarea regimului homodiegetic se datorează, în mare măsură, interiorității afective a naratorului, reflectată spectaculos în narațiune. Povestitorul realizează câteva evocări lirice, pretext pentru a plonja în reverie și iluzie. Aceste evocări sunt făcute prin prisma personajelor, niște proiecții ale alterității eului narator, prin intermediul cărora se dezvăluie interioritatea povestitoului însuși, cu vădite disponibilități lirice.
Cuvinte-cheie: *regim, liric, proiecție, identitate, alteritate, narator, perspectivă.*

Abstract: The lyrical narrative system defines its status on the strenght of several fundamental factors: the poetics of perspective and the poetics of imaginary, the syntactic structure of the discourse, the emotional-psychological style of the speaker etc. In the novel *The Old Court Libertine* by Matei Caragiale, the lyricism of the homodiegetic regime is largely due to the narrator's emotional subjectivity, tremendously reflected in the narrative. The *storyteller* makes some lyrical evocations, an ostensible reason to spring into reverie and illusion. These evocations are made taking into account the characters that represent some projections of the narrative identity's otherness, through which reveals the inner part of the storyteller itself, with obvious lyrical availability.
Keywords: *identity, alterity, narrator, system, lyric, projection, perspective, discourse*

Liricizarea regimului narativ homodiegetic instituit de un povestitor ce relatează la persoana I se produce în virtutea câtorva factori aflați în strânsă corelație, dintre care o deosebită importanță o are factura emoțional-psiholgică a acestuia. Se impune, aici, atenției problema subiectivității eului, înțeleasă frecvent ca exprimare a interiorității. M. Dufrenne o definește ca: „modul de a fi al unei interiorități care se relevă în discurs fără a constitui obiectul acesteia" [1, p.130]. Modul de a fi al unei astfel de interiorități îl ilustrează, potrivit observațiilor lui Benveniste, capacitatea locutorului de a se autodesemna în actul enunțării prin mijloace lingvistice numite de exegeți și „urme" (Tz. Todorov), „indici" (C. Parfene), „mărci" (R. Zafiu). De asemenea, Benveniste atenționează că subiectivitatea rezidă în capacitatea locutorului „de a se impune ca „subiect". Ea se definește „ca*unitate psihică* care transcende totalitatea experiențelor trăite pe

care le reunește și care asigură continuitatea conștiinței" [2, p.259]. Cercetătoarea Inga Ciobanu corelează subiectivitatea cu identitatea personală, care, în sens restrâns, „vizează sentimentul identității, faptul că individul se percepe ca fiind același în timp, pe când, în sens mai larg, noțiunea este asimilată unui sistem de sentimente și reprezentări prin care subiectul se singularizează" [3, p.11].

În plan narativ, construcția identitară a povestitorului depinde de mai mulți factori. În primul rând, autorul însuși se proiectează în eul său ficțional, căci, se știe el „îi împrumută idei, sentimente, atitudini ce-i sunt caracteristice. Drept urmare, naratorul devine, până la un punct, un fel de portavoce a lui" [4, p.34]. Studiind, într-un cadru mai larg, cel al artei, raportul dintre artist și operă, Ștefan Augustin Doinaș diferențiază două tipuri de eu: „*eul profund,* cel care produce opera de artă și *eul social*, cel care circumscrie comportamentul exterior, de zi cu zi, al autorului în mijlocul semenilor săi" [5, p.51]. Între aceste două euri, după cum susține eseistul, există, pe de o parte, „o diferență categorică: cel dintâi este într-adevăr *eu creator* de operă; al doilea nu este decât reprezentantul său în societate" [5, p.51], pe de altă parte, „eul scriitorului nu poate fi niciodată rupt complet de la realul din jur, iar raportul eu/non eu, relația subiect/obiect diferă profund de la un creator la altul; proiecție aproape fabuloasă a sinelui însuși asupra lumii din jur, această percepție conjugată – de real și totodată de imaginar – constituie totdeauna o pecete diferențială" [5, p.51]. Uneori, între eul social și cel profund pare să lipsească orice legătură care ar atesta înrudirea lor, alteori însă, e evidentă filiația lor sufletească, consubstanțialitatea lor.

Examinat din unghiul raportului creator-operă, romanul *Craii de Curtea-Veche* de M. Caragiale e deosebit de interesant, întrucât surprindem aici o simbioză originală dintre autor-narator. După cum menționează C. Trandafir, „Rareori o existență ca aceea a lui Mateiu I. Caragiale să fie atât de resorbită de propria-i operă. Se verifică, în acest caz, mitul creației care-și suprimă creatorul, mitul creatorului „anonim", al volatilizării eului în opera-arhetip, vis al Himerei biruind contingentul" [6, p.13]. Cercetătorul mai adaogă că „viața" acestui scriitor atât de izolat e o componentă a operei înseși, ceea ce îi sporește relevanța chiar în terestrele ei ciudățenii" [6, p. 13]. „Originalitatea lui Mateiu, subliniază Al. George, e prea evidentă și ține prea adânc de structura sa sufletească și artistică pentru a o putea atribui unui simplu gest de opoziție față de un altul" [7, p. 191].

Pe parcursul vieții, Matei Caragiale, după cum observă cercetătorii, și-a creat o identitate incertă: „homo duplex" [6, p.13], învăluit de taine și aruncând asupra lumii o mreajă de mister, tip saturnic și în permanență iritat, chiar dacă, în aparență, își păstra calmul, „ceremonios și protocolar, timid pentru că era orgolios peste măsură, sau orgolios ca să nu pară prea timid" (7, p.146), singuratic și retras, un sarcastic visător, el mai este, negreșit, și „un scriitor cu suflet liric" [7, p.179]. Identitatea sa complexă, bizară și confuză, contrastivă și derutantă,

lirică și misterioasă este proiectată în romanul *Craii de Curtea-Veche* conform unui scenariu complicat și inventiv. „Prea sfios și, totodată, prea orgolios ca să-și celebreze imaginea reală", menționează Ovidiu Cotruș, el a recurs la alibiul transfigurator al paradigmilor imaginativi" [8, p. 154]. Unul dintre aceștia este povestitorul care își asumă actul narației și este, totodată, și personaj de acțiune. Chiar dacă dispare în umbra celorlalte personaje, Pantazi, Pașadia și Pirgu, încât nu are decât amintiri personale nesemnificative, povestitorul deține un rol esențial, căci tot ce se întâmplă în roman e rezultatul acțiunilor lui: el e cel care-i apropie pe Pantazi și Pașadia (care altfel n-ar fi ajuns niciodată să se cunoască), el se împrietenește cu Pirgu de dragul lui Pașadia, dar și pentru că acest personaj îl fascinează, el e acela care ia inițiativa de a accepta propunerea lui Pirgu de a-i duce pe cei trei prieteni „la Arnoteni, la adevărații Arnoteni".

În calitate de agent narativ care își asumă actul narației, povestitorul își construiește în mod original *identitatea sa narativă*. De notat că aceasta, potrivit lui Paul Ricoeur, reprezintă „o modalitate de constituire a identității ca pe o operațiune narativă, implicând, bineînțeles, o raportare la limbaj, definit ca o componentă majoră a subiectivității, căci limbajul are puterea de a ne arăta ființa (plexus de nescindat ființă-limbaj), de a actuliza autodezvăluirea ființei [9, p.39]. Iar Claude Dubar susține că „identitatea narativă este o construcție, în situație, de către un subiect a unei succesiuni a experiențelor sale semnificative" [10, p. 209]. Spre deosebire de proza lui Camil Petrescu ori a lui Anton Holban, în care naratorul este centrat pe el însuși, dezvăluindu-și, prin confesiune, propria interioritate, în romanul lui M. Caragiale ea este dedusă, sugerată. Eul-narant își ascunde numele, statutul social, și nu realizează, de fapt, intruziuni în propria interioritate. Predispoziția lui spre trăiri de mare sensibilitate, spre efuziuni lirice vibrante, deschiderile-i spre armonie și frumos se dezvăluie treptat, prin cele câteva evocări pe care le transpune prin prisma lui Pantazi și Pașadia. Matei Călinescu atrage atenția că „Metafora reflexiei în oglindă e mereu prezentă în proza mateină" [11, p.303], că folosit compozițional, principiul reflexiv al oglinzii „devine aproape incontrolabil un princpiu al dedublării" [11, p.303], concluzionând că personajele din *Craii de Curtea-Veche* sunt generate prin „duplicare și contrast" [11, p.305], iar organizarea lor urmărește obținerea efectului de adâncime a oglinzilor paralele [11, p.305]. Povestitorul însuși mărturisește: „la plăcerea de a mă bucura de prietenia a două ființe atât de unice fiecare, s-adaogă aceea, pentru mine neprețuită, de a mă afla între două taine ce puse, ca două oglinzi față în față, s-adânceau fără sfârșit". Paradoxal, dar tainele celor doi, la care se adaugă și „enigmaticul" Pirgu, revelează misterul povestitorului însuși, care, relatând istoriile pietenilor săi, Pantazi și Pașadia, își deconspiră identitatea sa, dezvăluind, în primul rând, „capacitatea de identificare și recreare la nivel emoțional și spiritual a experiențelor trăite de o altă conștiință" [8, p.192]. De exemplu, când reproduce

discursul prietenului său, Pantazi, el realizează o conexiune emoțională cu acesta, se instituie pe aceeași undă de percepție, se empatizează cu el în măsura în care acesta apare drept un dublu al său, o alteritate. Regimul narativ al povestitorului, obiectivat la început, se liricizează puternic în evocarea lui Pantazi, evocare ce pune în evidență o conștiință aptă la expansiuni poetice în planul imaginarului:

„Dar încântarea începuse: omul vorbea…

Povestirea unduia agale, împletind în bogata-i girlandă nobile flori culese din literatura tuturor popoarelor. Stăpân pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu ușurință mijlocul de a însemna, și încă într-un grai a cărui deprindere o pierduse, până și cele mai alunecoase și mai nehotărâte înfățișări ale firii, ale vremii, ale depărtării […]. Ca în puterea unei vrăji, cu dânsul am făcut în închipuire lungi călătorii, călătorii cum nu-mi fusese dat nici să visez…omul vorbea. Înaintea mea, aievea, se desfășura fermecătoarea trâmbă cu vedenii".

De la bun început, naratorul ne atenționează asupra stării sale de spirit, *încântarea*, care se desemnează drept o marcă a subiectivității sale, precizând și atitudinea, afectivă, prin prisma căreia este transpus discursul lui Pantazi. Fascinația față de rostirea inedită a acestuia, capabilă să transmită cele mai subtile „înfățișări ale firii, ale vremii, ale depărtării", miracolul vorbirii însăși care vrăjește și subjugă simțurile, făcând posibilă plonjarea eului în reverie și iluzie sunt exprimate într-un limbaj figurativ constituit dintr-un lanț de metafore plasticizante, organizate în fraze largi, muziale, care asigură continuitatea acestei stări în discursul naratorului. Acesta, după cum observăm, posedă o structura emoțional-psihologică susceptibilă la efuziuni lirice, la trăiri afective de mare sensibilitate.

Lirismul e fluidizat continuu în discurs, prin evocarea unei călătorii a lui Pantazi, călătorie ce prilejuiește inițierea într-o lume plină de farmec. Emoțiile personajului rezonează în interioritatea eului narator, care, la rândul său, le transpune sub forma unor comentarii lirice: „Marea…Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei și mărgăritul norilor, florie ca o pajiște sau scânteind ca o mișună de licurici, searbădă și domoală sau vie, verde și vajnică, avântându-se spumegând spre cerul căruia îi este frică, de ea vorbea cu păgânească evlavie, pomenindu-i doar numele, glasul i se pogora tremurător ca și cum ar fi mărturisit o taină sau îngânat o rugă". Accentele imnice din așa-zisul poem al mării adaogă lirismului solemnitate și emfază: „Pentru slăvirea ei, uriașa putere în mișcare a rotundului, matca a tot ce viază, neîncătușata și nerihănita, i se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic și că înșiși poeții cei mai cu renume încumetându-se a o cânta, păliseră. La dânsa îi era gândul, ca într-o scoică, ea răsuna în inima lui fără sfârșit, într-însa care fusese patima întregii lui vieți, dorea să-și afle moartea".

„Povestirea lirică a lui Pantazi, menționează cercetătorul C. Trandafir, transfigurează, re-creează, înalță *în lumea ficțiunii ideale*, articulându-se într-un fas-

tuos poem al peregrinării și al vetusteții" [6, p.89], care transmite un profund sentiment al nostalgiei, menținut de imperfectul verbelor, a căror sonoritate, datorată asonanțelor, amplifică acest sentiment care pare să inunde întreg universul: „Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm Frumosului în cetățile liniștii și ale uitării, le cutreieram ulițele în clină și pieţele ierboase, veneram în vechi palate și biserici capodopere auguste, ne pătrundeam de sufletul Trecutului, contenplându-i vestigiile sublime". Expunerea în regim liricizat e susținută de o conștiință poetică ce asimilează într-un ansamblu coerent elemente eclectice care țin de trecut, exotism, sacru și profan, teluric și cosmic și sunt topite în imagini ce se amestecă halucinant, menținând starea de reverie. Multitudinea de epitete ornante, care se desemnează ca mărci ale subiectivității lirice, produc în permanență efluvii ce se întregesc într-un flux continuu de lirism: „Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de iederă, zăceau cotropite de veninoasă verdeață surpături de cetăți. Palate părăsite ațipeau în paragina grădinilor unde zeități de piatră, în veșmânt de mușchi, privesc zâmbind cum vântul toamnei spulberă troiene ruginii de frunze, grădinile cu fântâni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline poleia noroiul metropolelor uriașe aprinzând deasupra-le ceața ca un pojar. De funinginea și de mucegaiul lor fugeam însă repede; la zare neaua piscurilor sângera în amurg. Și plecam să cunoaștem amețeala aprigă a culmilor, lăsam în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecați de șoapta pâraielor resfirate sub ferigi, urcam, beți de aerul tare, mai sus, tot mai sus". Or povestirea cu inserții poematice a lui Pantazi construiește o „lume sub pecetea imaginarului". […] Artisticul se împletește spectaculos din priveliști pe cât de somptuoase, pe atât de supuse eroziunii, datortă materialității lor covârșitoare. […] O materialitate convertită în estetic. Decorativul proliferat se pierde în hățișul senzațiilor, dar și în irealiate, în oniric și în miraj" [6, p.89].

Continuitatea regimului narativ liric e menținută în narațiune și de cel deal doilea *hagealâc*, constituit de povestirea lui Pașadia, cu care începe o nouă călătorie a spiritului în lumea splendidă a trecutului: „nu mai puțin fermecătoare, călătoria în veacuri apuse, de obicei, în acel scump nouă și nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea". Pașadia, cași Pantazi, e un povestitor care captează prin iscusința cu care compune scenariul narativ, conturează decorul, (făcându-l când static, când dinamic), orchestrează planurile narative. Povestirea îl scoate din starea de mohorâre perpetuă, făcându-l să adopte o „mască festivă" [6, p. 91]. Naratorul notează că „[…] vedenia trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare să-l miște, de trecut vorbea cu o reculegere mistică; eresul că sufletul său umbros și vechi ar mai fi avut cândva și alte întrupări fiind singura amăgire ce-și îngăduia, singura înduioșare și singura mângâiere". Totuși relatarea lui Pașadia diferă ca dispoziție, stare de spirit, care implică și o expresie specifică a lirismului. Dacă în evocarea lui Pantazi

lirismul e nostalgic și sentimental, în povestirea lui Pașadia el este generat de un sentiment al fatalității și al nimicniciei, exprimând o conștiință tragică: „și erau nopți înfrigurate de nesomn, când îi vedeam aevea înșirați, ca în vechile icoane grecești, pe un fond de aur roșu, și țepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufași arhonți purtându-și în mâini capetele tăiate, iar privirile lor neînduplecate întorcându-se cu scârbă de la mine, vânzătorul". Viziunea asupra istoriei tragice și sumbre, în care Pașadia își desoperă originile, îl frapează pe povestitor, care îi reproduce fidel discursul. Lipsa imaginarului savuros și suav e compensată de comentariile liricizate ale destinului strămoșilor săi: „Dezrădăcinată și răsădită în pământ străin, bătrâna tulpină bătută de vijelie își scuturase jalnic cele din urmă frunze".

Și Pantazi, și Pașadia reprezintă două ipostaze diferite ale naratorului, două virtualități opuse ale lui: una lirico-sentimentală, iar alta tragică. Pirgu, un alt personaj conturat de narator, reprezintă o proiecție în urât, în vulgar al figurii composite a celor trei crai (Povestitorul, Pantazi și Pașadia), ca într-o oglindă deformantă, de aici și regimul stilistic vulgar, grotesc, prin care prinde viață acest personaj. Pirgu e un personaj conturat în contrast, căci el întrupează tot ce urăsc personajele nobile ale romanului. E adaptabil, activ, corupt și iresponsabil, are relații în toate straturile sociale. Cu toate acestea, după cum afirmă Matei Călinescu, Pirgu „e figura cu adevărat centrală a acestui scurt roman, principiul lui de tensiune, secretul imaginativ-estetic al lui M. Caragiale" [11, p.307]. El însuflețește narațiunea, el e necesar cași element de polaritate și el poate fi văzut ca altă latură a personalității naratorului, partea demonică, „blestemată" și totodată pitorească a eului care povestește. Dar tocmai această parte vine să salveze narațiunea de „kitsch-ul ce amenință mereu melancholia crepusculară care aureolează celelalte personaje" [11, p.312], de invazia unui lirism sentimental, nostalgic, de care s-a ferit Matei Caragiale.

După cum observăm, construcţia identitară a naratorului se bazează pe ideea de multiplicitate a eului, care, potrivit psihanalizei de tip freudist rezidă în faptul că „Individul nu este acest om întreg şi raţional, […], ci, mai curând un conglomerat de fragmente în relații incerte, a cărui unitate și continuitate temporală nu este ușor de perceput" [3, p.16]. În plan psihologic, această diviziune „este alienantă, producând o discentrare a psihicului" [3, p.16], în plan literar, ea reprezintă „o descătușare, un *catharsis*, rămânând fidelă unității persoanei [3, p. 25]. În romanul *Craii de Curtea-Veche,* multiplicitatea eului-narant exprimă raportul Eu-Altul, unde Altul reprezintă cele trei personaje, Pantazi, Pașadia și Pirgu, în care el se proiectează și care reprezintă dimensiunile ascunse ale ființei lui revelate în povestire. Alteritatea lui interioară pune în evidență o multitudine de concepții, percepții, viziuni, ce asimilează trăiri, impresii, stări, fapt ce, indubitabil, favorizează liricizarea regimului narativ.

BIBLIOGRAFIE:

1. DDUFRENNE M. Poeticul. București: Univers, 1971.
2. BENVENISTE É. Problèmes de linguistique générale. Vol I. Paris: Gallimard, 1997.
3. CIOBANU I. Alteritate și identitate în jurnalul intim românesc. Teză de doctor. Chișinău: 2009.
4. ȚAU E. Genul epic. Naratorul și narațiunea. Chișinău: CEP USM, 2005.
5. DOINAȘ Ș.-A. Măștile adevărului poetic. București: Cartea Românească, 1992.
6. MATEIU I. Caragiale comentat de Constantin Trandafir. București: Recif, 1996.
7. GEORGE A. Mateiu I. Caragiale, București: Minerva, 1981.
8. COTRUS O. Opera lui M. Caragiale. București: Minerva, 1977.
9. BĂRBULESCU S. Din perspectiva altfelității. Editura Scrisul Prahovean-Cerașu, 1999.
10. DUBAR C. Criza identităților. Interpretarea unei mutații. Chișinău: Știința, 2003.
11. CĂLINESCU M. A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii. Iași: Polirom, 2003.

PROIECŢII ŞI STRUCTURI ALE ALTERITĂŢII ÎN POEZIA LUI VASILE ROMANCIUC

Olga FRUNZA
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat: Studiul poeticii discursului impune necesitatea de a stabili relaţia dintre identitatea eului enunţiator din creaţiile lirice ale lui Vasile Romanciuc şi receptarea alterităţii. Proiecţiile alterităţii (umbra, masca, oglinda etc.) se reunesc pentru a scoate în evidenţă structura complexă a eului. Raporturile eului liric cu alteritatea se relevă mai des prin dialogism intralocutiv şi interlocutiv, comunicarea fiind unica cale de depăşire a tensiunii psihologice. El conştientizează că permanenta îmbrăcare a măştilor, ca asumare de identităţi străine, provoacă ireversibila degradare a fiinţei, astfel încât prin mişcarea regresivă de aruncare a acestora nu mai este posibilă recuperarea sinelui autentic. Discursul poetic reprezintă o pledoarie pentru apărarea valorilor neperisabile ale umanităţii ameninţate de duplicitatea lumii moderne.

Cuvinte-cheie**:** *Identitate, alteritate, scindare, dialogism intralocutiv, dialogism interlocutiv*

Abstract: The study of the poetics of the discourse implies the necessity to establish the relation between the identity of the enigmatic ego in Vasile Romanciuc's lyrical creations and the reception of the otherness. The projections of otherness (shadow, mask, mirror, etc.) come together to highlight the complex structure of inner being. The report of the lyrical ego with otherness is revealed more often by intralocutory and interlocutory dialogue, communication being the only way to overcome psychological tension. He realizes that the continuous changing of the masks, as an assumption of the foreign identity, causes irreversible degradation of the being, so that through the regressive movement of throwing it is no longer possible to recover the authentic self. The poetic discourse represents a plea for defending the non-perishable values of humanity threatened by the duplicity of the modern world.

Keywords*: the identity, otherness, lyrical ego, intralocutory and interlocutory dialogue*

Identitatea subiectului enunţător într-o operă literară se construieşte nu doar prin relaţiile sale cu autorul şi cititorul, dar şi cu un Altul ori cu sine însuşi. Scriitorul filosof Vasile Tonoiu, pornind de la teoria lui Martin Buber ce oferă o viziune asupra vieţii fundamentată pe relaţiile redate prin cuvinte-perechi *Eu-Tu* şi *Eu-Acela*, conchide că dispariţia relaţiei cu altul ar provoca iminent dezintegrarea lumii: „...universul se destramă, se stinge, se trage sub tăcere atunci când suntem privaţi de o mutualitate fundamentală cu Altul. Recunoaşterea celuilalt căruia îi vorbesc este strâns legată de co-referirea la lumea despre care el vor-

beşte cu mine" [1, p. 352]. Dacă lumea ca realitate obiectivă nu poate exista în afara raporturilor cu Altul, rezultă că şi în opera literară, identitatea subiectului, prin care ia naştere universul ficţional, se configurează iminent prin intermediul relaţiei cu alteritatea. Conform unei opinii ştiinţifice împărtăşite de mulţi exegeţi, alteritatea ar fi, pe de o parte, „relaţia dintre individ şi exterioritatea lui" [2, p. 25], iar, pe de altă parte, „alteritatea dinăuntrul nostru" [3, p. 10]. Deci, alteritatea eului include atât relația lui cu exterioritatea, cât şi cu interioritatea sa. Totuşi, după cum relevă Alexandru Muşina, „pentru a vorbi despre ceilalţi şi în numele celorlalţi, poetul modern vorbeşte despre sine şi în numele său" [4, p. 54], prin urmare, poezia este teritoriul afectivităţii şi interiorităţii, iar alteritatea în opera poetică trebuie percepută, înainte de toate, ca un proces de raportare la sine, de revizuire a propriei naturi identitare. Cercetarea creaţiei lui Vasile Romanciuc din unghiul problemei identitate-alteritate demonstrează justeţea acestei teze. Dacă în placheta lui de debut *Genealogie* (1974) discursul este centrat pe lumea exterioară eului liric, conturată prin repere precum locul natal, casa părintească, mama, pământul, în volumele publicate ulterior: *Citirea proverbelor* (1979), *Note de provincial* (1991), *Un timp fără nume* (1996), *Olimpul de plastic* (2007) ş.a. se axează pe lumea interioară a eului intim, iar odată cu aceasta sunt descoperite diverse faţete ale alterităţii. Poetul plăsmuieşte o identitate complexă a eului, care se manifestă prin raportarea sinelui de adâncime la diferite alterităţi ale sale (umbra, masca, oglinda etc.). Aceste alterităţi, proiectate simbolic şi metaforic, definesc structurile identitare ale eului şi potenţează semnificaţiile lor. Pentru a analiza aceste semnificaţii poetice, ne propunem să arătăm în continuare cum se articulează proiecţiile alterităţii cu sinele de profunzime al eului liric în vederea configurării structurii lui identitare complexe.

În volumele nominalizate ale poetului: *Citirea proverbelor* (1979), *Note de provincial* (1991), *Un timp fără nume* (1996), *Olimpul de plastic* (2007), subiectul liric are, de regulă, o structură identitară definită de scindarea sa lăuntrică. Scindarea eului este determinată, potrivit lui Alexandru Muşina, de faptul că acesta „e tăiat în două" şi „trăieşte o existenţă împotriva naturii şi aspiraţiilor sale cele mai intime" [4, p.133]. Subscriind la opinia respectivă, Ludmila Usatâi precizează că eul în cauză nu trebuie confundat cu cel dedublat, întrucât, angajat, spre deosebire de acesta, într-o luptă cu sine însuşi, este în consecinţă „sfâşiat de contradicţii lăuntrice" [5, p. 127]. Pentru a transmite dramatismul luptei lăuntrice, poetul Vasile Romanciuc adeseori improvizează o convorbire între eul enunţiator şi umbră, un *alter-ego* al acestuia. Eul îşi respinge categoric proiecția imaterială: „Nu-mi place umbra, / umbra mea, / mai ales când o ştiu / înaintea-mi. / Păşeşte morocănoasă, / cu faţă palidă, / dându-şi aere / că-mi arată drumul. // Nu-mi place umbra, / umbra mea,/ mai ales când o ştiu/ cu mine-ntr-un rând. / Lăudăroasă / ca fiece umbră, / dă sfoară în ţară / că-mi ajută / să-mi păstrez echilibrul. // Nu-

mi place umbra, / umbra mea, / mai ales când din spate o ştiu / urmărindu-mă. / Naivă / ori poate şireată, / le dă de-nţeles trecătorilor / că-i îngerul meu păzitor" (*Ipostaze cu umbra mea*). Sondându-şi lumea interioară, eul descoperă în preajmă umbra, care pare să fie omniprezentă în perimetrul său intim, fapt sugerat de deicticele spaţiale („înaintea-mi", „cu mine într-un rând", „din spate"). Senzaţia de claustrare pe care o resimte eul intensifică tensiunea interioară şi dorinţa de a evada din acest spaţiu închis, care devine metaforă a condiţiei umane finite. Forma verbală „Nu-mi place" sugerează deopotrivă adresarea către un ascultător virtual, dar şi către sine însuşi. Dubla orientare discursivă dezvăluie dialogismul, înţeles în literatura de specialitate, în linia lui M. Bahtin, ca orientare spre alte discursuri, care se realizează prin trei modalităţi: 1. ca orientare spre discursuri performate anterior pe aceeaşi temă (*dialogism interdiscursiv*); 2. ca răspuns la discursul interlocutorului în legătură cu o replică pe care locutorul o anticipează sau în legătură cu informaţii care locutorul consideră că i se solicită (*dialogism interlocutiv*); 3. ca răspuns la propriul discurs, locutorul fiind primul său destinatar (*dialogism intralocutiv*) [6, p. 3]. Refrenul reluat la începutul fiecărei strofe îmbină dialogismul interlocutiv, ca răspuns adresat umbrei pe care eul locutor îl anticipează, şi dialogismul intralocutiv, ca răspuns la propriul discurs, astfel reiterându-se respingerea de către eu a proiecției sale. Confruntarea cu umbra exprimă dorinţa eului de se manifesta ca personalitate integră şi a se menţine pe linia unui comportament etic. Umbra sugerează devierea de la preceptele etice, întruchipând latura sumbră a sinelui, definită de C. G. Jung ca „partea negativă a personalităţii umane: conţinuturile inconştientului personal, funcţiile psihice inferioare, nedezvoltate, trăsăturile ascunse, dezavantajoase" [7, p. 10]. În viziunea jungiană, umbra identifică trăsăturile refulate conştient de eu, pentru că nu corespund idealului social. În textul poetic trăsăturile negative ale umbrei sunt stigmatizate printr-o serie de calificative directe: „morocănoasă", „lăudăroasă", „naivă", „şireată". Apelul repetat, cu pronunţată nuanţă polemică, la umbră ca oponent imaginar actualizează reverberaţii de ecou. Căci, aşa cum observă exegeta Carmen Vlad, repetiţia „are efectul de ecou, care face să fuzioneze percepţia actuală a frazei cu reprezentarea ei anterioară şi să i se modifice astfel sensul cu fiecare nouă ocurenţă, până la transformarea refrenului într-o semnificaţie simbolică" [8, p. 81]. Semnificaţia simbolică pe care o transmite refrenul este scindarea unităţii sinelui, simbolizată de inimă: „Nu-mi place umbra, / umbra mea, / mai ales când e soarele cel mai înalt / şi toţi o cred dispărută. / Umbra atunci îmi coboară / în inimă / şi mă-ntreabă pe şleau / ce cred despre ea" (*Ipostaze cu umbra mea*). Dacă în primele strofe rolul de enunţiator aparţine exclusiv eului, aici rolurile se inversează, umbra este cea care „mă-ntreabă pe şleau". Este o formă de dialogism alocutiv ce se conţine în provocarea la o discuţie sinceră, fără menajamente, concentrată în expresia „mă-ntreabă pe şleau". Forma verbului indică

faptul că relația nu mai este unilaterală, monologică. Expresia preluată din registrul familial ilustrează perspectiva umbrei, care se orientează spre o convorbire amicală, ce ar crea posibilitatea unei reconcilieri.

Opoziția binară a cuvintelor „umbra" şi „umbra mea" exprimă unitatea dintre identitate şi alteritate. Eul locutor, care este concomitent şi enunţiator, percepe umbra ca entitate străină, dar, în acelaşi timp, este conştient de imposibilitatea separării, ea fiind o dimensiune complementară prin care ființa devine integră. Relația devine dialogică datorită faptului că eul cedează poziția de enunţiator umbrei. Ea nu poate fi suprimată, redusă la tăcere, deoarece „umbra este o parte vie a personalității şi vrea de aceea să participe la viaţa întregului" [7, p. 58]. Pentru a respecta principiile unei relații dialogale, după interogația exprimată indirect în text urmează răspunsul eului. Acest răspuns se conţine în ultima strofă, care, în prima variantă de publicare (1979), marchează o depăşire a disensiunilor dintre eu şi umbra sa: „Umbra, / unicul fruct fără miez, / crescut / din dragostea soarelui / faţă de oameni..." (*Ipostaze cu umbra mea*). Definirea umbrei prin metafora „fruct fără miez", deşi desemnează sterilitatea şi lipsa de consistență, se referă totodată şi la ideea de rod „crescut din dragostea soarelui", traducând efortul de reunificare a fiinţei, de redobândire a armoniei interioare. Această ultimă strofă aduce totuşi o notă discordantă faţă de tonalitatea generală a discursului, care e mai degrabă una de răzvrătire contra a ceea ce se află în afara sistemului de valori la care aderă eul locutor/enunţiator.

În volumul *Note de provincial* aceeaşi poezie are un alt final: „Nu-mi place umbra, / Nu-mi place umbra, / chiar dacă e umbra mea" (*Umbra*). Păstrând unitatea sintactică a discursului, obsedanta repetiție reafirmă menţinerea stării interioare de conflict identitar. Structura circulară închisă a discursului semnifică repudierea definitivă a umbrei ca „realitate" psihologică, care are un impact distrugător asupra sinelui. În această ultimă repetiție se împletește dialogismul interlocutiv, ca replică dată umbrei, cu dialogismul intralocutiv, ca răspuns la propriul discurs prin reiterarea unor principii axiologice neschimbate pe tot parcursul confruntării.

Sfâșiat de această sciziune interioară, eul liric se simte în acelaşi timp supus unei permanente supravegheri din afara propriei fiinţe. Umbra „dă sfoară în ţară", „le dă de-nţeles trecătorilor" sau „toți o cred dispărută". Acțiunile umbrei se raportează de fiecare dată la o a treia dimensiune, a cadrului social, ce reprezintă o sursă permanentă de presiune, fără de care confruntarea cu propria umbră nu ar mai avea niciun sens. Diversificarea perspectivei îi permite eului să se situeze permanent nu numai în raport cu sine, dar şi cu ceilalți, pe această interacțiune construindu-se sistemul imaginilor artistice. Lexemele „țară", „trecători", „toţi" ilustrează deschiderea eului către orizontul social văzut ca o colectivitate, iar negarea umbrei exprimă dorința de a rămâne fidel valorilor tradiționale, general-umane care definesc acest spaţiu.

Într-o altă cheie interpretativă, luând în considerare cadrul sociopolitic al perioadei în care a fost scrisă poezia, umbra poate reprezenta o proiecție simbolică a regimului totalitar, întruchipând vigilența omniprezentei cenzuri. Discursul militant traduce neîmpăcarea eului cu o alteritate exterioară, care suprimă ființa, provocând depersonalizarea, şi exprimă dorința de eliberare de sub controlul cerberilor ideologici pentru afirmarea nestingherită a individualității.

O proiecţie metaforică a alterităţii reprezintă şi masca. Trecând dintr-un volum în altul, imaginea măştii relevă faptul că poetul Vasile Romanciuc este constant preocupat de relaţia identitate-alteritate. Masca reprezintă o dominantă care s-a îmbogățit cu semnificații odată cu metamorfozele eului poetic şi schimbarea imaginii lumii. În placheta de debut, în care eticul se distinge ca principiu structurant al universului poetic, eul exclamă pe un ton declarativ: „Nu-mi place mie lumea? / Trăiască şi-nflorească! / Însă îmi place lumea / CINSTITĂ, FĂRĂ MASCĂ...” (*Nu-mi place?..*). Interogația în stil eminescian după modelul întrebare-răspuns relevă ardoarea eului liric împotriva acceptării dublelor standarde. Utilizând mijloacele dialogismului intralocutiv, eul oferă un răspuns la propriul discurs, formulându-şi clar punctul de vedere: masca constituie reversul onestităţii și integrităţii umane.

Într-o altă poezie din volumul *Note de provincial* eul liric se arată preocupat de schimbarea raportului natural/artificial ce se extinde asupra relaţiilor interumane: „Azi nu se poartă măştile pe faţă / Azi feţele se poartă pe măşti / Spune-mi ce mască ascunzi sub faţă / şi-am să-ţi spun cine eşti” (*Masca*).

Pentru a descifra semnificația poetică a măştii, ne va fi utilă elucidarea înrudirii cu termenul lui C.G. Jung – *persona* (în latină *persona* însemnând „mască”). Autoarea Verena Kast, analizând opoziția jungiană *persona – umbra*, identifică *persona* drept „o atitudine fizică, psihică şi socială, care mijloceşte între lumea interioară şi exterioară, mai degrabă o „faţă” decât o „mască” (...) o adaptare la cerinţele societăţii” [9, 20]. Ca fațetă socială, *persona* reprezintă o dimensiune a eului, o imagine pe care o avem noi înşine despre modul în care societatea vrea să ne vadă. În context poetic, masca reprezintă un compromis între individ şi societate, care mai mult ascunde decât dezvăluie personalitatea individului. Schimbarea raporturilor sintactice: „Azi nu se poartă măştile pe faţă / Azi feţele se poartă pe măşti” nu semnifică nicidecum revenirea la natural şi organic în defavoarea artificialului. Este vorba mai degrabă de transformarea omului în materie. Dacă a îmbrăca masca pe faţă înseamnă a te supune conştient unui joc de metamorfoză, devenind „un altul cu un fel de conştiință a jocului” [3, p. 28], a îmbrăca faţa pe mască echivalează cu pierderea definitivă a identităţii. Inautentice devin deopotrivă şi masca, care prin artificialitatea ei niciodată nu va putea substitui ființa, şi faţa care „se poartă”, prin urmare, nu mai este parte indisolubilă a ființei. Dialogismul interdiscursiv se constituie între proverbul

„Spune-mi cine ţi-e prieten, ca să-ţi spun cine eşti” şi actualizarea sa în textul poetic. Astfel se sugerează că, în filosofia populară, prietenul reprezintă un alt sine prin care te poţi autodefini graţie împărtășirii reciproce a opiniilor și a gândurilor. De cealaltă parte, îndemnul: „Spune-mi ce mască ascunzi sub faţă / şi-am să-ţi spun cine eşti” presupune dispariția relației om–om și completa identificare a persoanei cu masca. Versul conține o întreagă filosofie a rupturii dramatice dintre subiectul uman şi mediul său social, precum şi a sinelui ca totalitate indivizibilă.

Falsa pretenție de a substitui esența umană prin aparență reprezintă suportul semnificaţiilor haiku-ului: „Măşti bine grimate,-ntâlnindu-se, îşi zic: /„Noroc, omule!” (*Măşti*). Formula de salut cu funcţie fatică este o invitație la dialog, însă şansa de a interacţiona cu adevărat este pierdută, odată ce dialogul nu se produce între oameni, ci între măşti. Comunicarea nu este decât mimată, subliniindu-se astfel totala dezumanizare a relaţiilor. Utilizarea machiajului peste mască trădează un gest de dublă ascundere a identităţii şi totodată intenţia de a capta privirea celuilalt cu imaginea falsă.

Într-un alt text se reține o viziune asupra vieții ca teatru existenţial, simbolizat de continua îmbrăcare a măştilor: „O jumătate de viaţă nu facem altceva decât / să ne punem măşti pe obraz: / mască peste mască, mască peste mască.../ (...) ne punem / atâtea măşti, câte le poate duce obrazul, / cât faptul acesta nu e bătător la ochi” *(E toamnă, cad măştile)*. Eul sugerează că strădania omului de a corespunde permanent unor așteptări duce la înstrăinarea de sine. În acest proces trebuie să existe mereu o limită, altfel permanenta îmbrăcare a măştilor, ca asumare de identităţi care nu se potrivesc ființei, provoacă ireversibila degradare: „Dacă ţi-a spus cineva că eşti gros de obraz, / să ştii că ţi-ai pus o mască în plus, / te-ai deconspirat – / acum începe cea de-a doua jumătate a vieţii, / în care / cad măştile acumulate anterior. / Cad măştile ca frunzele toamna: mască / după mască, mască după mască...”. Aşezate în straturi, măştile ajung apoi să blocheze orice interacţiune dintre om şi exterior. Eul resimte suferinţa monopolului măştii şi atenționează asupra pericolului generat de utilizarea sa excesivă cauzată de obişnuinţă şi de sentimentul siguranţei înşelătoare. Omul nu mai poate trăi fără senzaţia de protecţie pe care i-o oferă măştile, astfel încât prin mişcarea regresivă de aruncare a acestora nu mai este posibilă recuperarea sinelui autentic: „Ar trebui, desigur, după ce vor cădea toate / măştile, / să dăm de faţa adevărată, / să dăm de faţa adevărată, / dar, vai! nu dăm decât de masca nr. 1 / sub care nu se mai ascunde nimic – / cine ştie, cine ştie / de când ne naştem mascaţi, / de când ne naştem mascaţi...”. Complexitatea eului se reliefează prin trecerea de la o relaţie dialogică orientată către un interlocutor direct (tu) spre noi ca marcă a identității colective, dar nu pentru a proiecta o identitate ambiguă, ci pentru a sublinia asumarea destinului comun tuturor oamenilor. Repetiţiile au rolul de a crea ritmul tânguirii în fața dramatismului sorţii, dar au simultan rolul de a face ca mesajul

textului să reverbereze puternic în conştiinţa receptorului. Versul cu valoare de concluzie: „E toamnă. / Cad frunze şi măşti. / Cad frunze şi măşti”, prin paralelismul cu imaginea morţii naturii, potenţează efectul pustiirii fiinţei copleşite de trecerea timpului şi efemeritatea condiției umane.

Alteori peisajul autumnal declanșează un proces de sciziune interioară: „S-au dus păsările – cruci zburătoare, / Sufletul meu / Într-un alt anotimp a intrat.../ Sunt acelaşi? / Sunt altul?/ (Alter ego – eu... alterat?) / S-au dus păsările – cruci zburătoare...” *(Confuzii de toamnă).* În acest text poetic este reflectată confruntarea dintre cele două tipuri de identitate, disociate de Paul Ricoeur, *idem* (care exprimă în cel mai înalt grad permanenţa în timp) şi *ipse* (care este identitatea variabilă, schimbătoare) [10, p. 12-13]. Conflictul interior care afectează integritatea eului este generat de dorința de a se redefini odată cu trecerea la o nouă etapă şi insistenţa de a-şi păstra elementul imuabil la diverse etape ale vieții. Conștiința faptului că modificarea identității în alteritate provoacă alterarea precedentei ipostaze a fiinţei acutizează fragmentarea lăuntrică a eului. Metafora „păsările – cruci zburătoare” îmbină într-o manieră originală simbolul păsării ca aspiraţie umană spre înalturi, o proiecţie a sufletului eliberat de trup, şi cel al crucii, care înseamnă recunoașterea finitudinii şi fragilității vieții umane.

Revenind la semnificația măștii, trebuie să subliniem că îmbinarea acesteia cu alte imagini ce reprezintă proiecții ale alterităţii (umbra, oglinda) creează o alteritate complexă, multifaţetată: „Masca – umbră a unui vis ratat: / ceea ce ţi-ai dorit să fii, / dar nu ai fost niciodată; / ceea ce-ţi doreşti să ajungi, / dar nu vei ajunge nicicând. // Masca – oglindă în care transpare nevăzutul din noi; / masca – iluzorie împăcare între *este* şi *mi se pare*.” (*Masca*)

Lexemele „mască”, „umbră”, „vis”, „oglindă” situează ființa într-un spaţiu al închipuirii, dincolo de realitate. Abordând funcţia imaginii din oglindă în conturarea structurii eului, cercetătoarea Galina Aniţoi afirmă: „Oglinda, în mod special relaţia speculară, este, paradoxal, locul de manifestare a contrariilor: Eul se poate transforma în alter-ego (...)” [11, p. 41-42]. Prin urmare, propria imagine văzută în oglindă îi dă omului iluzia unei reflectări ideale, a transformării în Altul. Masca oglindește această proiecție iluzorie, însă eul rămâne imaginar, nu devine real. Alternarea formelor verbale redă la nivelul expresiei existenţa omului în timp, sugerându-se că această complacere în iluzoriu durează întreaga viaţă, iar omul nici măcar nu încearcă să scape din acest cerc. Definirea măştii ca „iluzorie împăcare între *este* şi *mi se pare*”, evidenţiind raportul contradictoriu dintre cele două verbe, subliniază distanţa între eul real şi cel imaginar.

Alteritatea este prezentată şi prin intermediul personajului mitic Ianus. În accepția mitologică, Ianus era zeul începuturilor, înzestrat cu darul de a cunoaște trecutul şi de a prevedea viitorul. Ianus era înfățișat cu două fețe opuse: una privea înainte, cealaltă înapoi. Într-o suită de interogații, eul enunţiator relevă stări

existenţiale antinomice: „Voi l-aţi văzut pe Ianus? Pe cel cu două feţe? / O faţă zâmbitoare? O faţă de tristeţe? // E-adevărat că poate – ori nu-i decât poveste? – / Cu-o faţă să aprobe, cu alta – să deteste?” (*L-aţi văzut pe Ianus?*). Imaginile conexate într-o suită antonimică accentuează nevoia de a trăi stări contrare, de a-și crea dubluri, de a evada din sine. Întrebările sunt doar formale, eul enunţiător formulează întrebarea pentru a insera răspunsul chiar în structura ei, căci „sensul întrebării este (...) direcţia unică în care se poate produce răspunsul” [12, p. 274]. De fapt, întrebările pun în valoare, prin încărcătura afectivă, nişte afirmaţii de veridicitatea cărora enunţiatorul este sigur. Transferarea lui Ianus din orizontul mitic în cel uman este posibilă cu ajutorul oglinzii care are puterea magică de a apropia lumi separate. Însă interogația: „Dar în oglindă Ianus cum se priveşte oare?” accentuează imposibilitatea personajului de a-și vizualiza imaginea ideală din oglindă, el fiind o natură dual㠄 căreia îi este inaccesibilă perfecțiunea. Asumarea condiției umane ar însemna acceptarea altei dualități – masca: „S-ar vrea măcar o clipă făptură omenească? / El are două feţe – îi trebuie şi mască?”. Ideea revelată este că substituirea unei naturi duale cu o alta cauzează disoluția identităţii, angoasa de a nu mai ști cine eşti, însemnând acceptarea existenţei în minciună şi înşelăciune.

În concluzie, putem afirma că în opera lui Vasile Romanciuc subiectul liric instituie frecvent o relaţie dialogică cu alteritatea, fie că este un joc cu propria conştiinţă căreia i se adresează ca unui oponent imaginar, fie că este un apel la conştiinţa cititorilor, cărora le solicită reacţii de răspuns, îndemnându-i să militeze împreună pentru apărarea valorilor neperisabile ale umanităţii amenințate de duplicitatea lumii moderne. Proiectarea metaforică şi simbolică a alterităţilor potențează semnificațiile poetice. Structurile alterității identificate în volumele vizate probează inventivitatea autorului, jocul fantezist al imaginației sale.

BIBLIOGRAFIE:

1. TONOIU V. Omul dialogal: Un concept răspântie. Bucureşti: Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995.
2. RUŞTI D. Dicţionar de teme şi simboluri din literatura română. Iaşi: Polirom, 2009.
3. BAUDRILLARD J., GUILLAUME M. Figuri ale alterităţii (trad. de Ciprian Mihali). Piteşti: Paralela 45, 2002.
4. MUŞINA A. Eseu asupra poeziei moderne. Teoria şi practica literaturii. Chişinău: Cartier, 2007.
5. USATÂI L. Eseu despre tipologia eului liric. Chişinău: Grafema Libris, 2008.

6. BRES J. Dialogisme, éléments pour l'analyse// In: Recherches en didactique des langues et des cultures, consultat 10.03.2019, disponibil pe: https://journals.openedition.org/rdlc/1842, pp.1-11.
7. JUNG C. G. În lumea arhetipurilor (Trad. din germană, prefaţă, comentarii şi note de Zamfirescu Vasile Dem.). București: Jurnalul literar, 1994.
8. VLAD C. Sensul, dimensiune esenţială a textului. Cluj-Napoca: Dacia, 1994.
9. KAST V. Umbra din noi. Forța vitală subversivă (Trad. din germană Laura Karsch). București: Trei, 2010.
10. RICOEUR P. Soi-même comme un autre. Paris: Seuil, 1990, 424 p.
11. ANIŢOI G. Stadiul oglindă (mirror) şi geneza identităţii fiinţei umane. // In: Metaliteratură, nr. 3, 2015, pp. 39-42.
12. GADAMER H.-G. Adevăr şi metodă (trad. de Gabriel Cercel). Bucureşti: Teora, 2001, 735 p.

EUGEN LUNGU, UN „MODEL SECRET”

Natalia HARITON
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Rezumat: Articolul stabilește liniile esențiale de acțiune care pun în evidență autoritatea critică a lui Eugen Lungu, unul dintre cei mai apreciați editori, critici și eseiști autohtoni: descoperirea și promovarea optzeciștilor ca generație capabilă să provoace o schimbare de paradigmă, explorarea domeniului criticii literare și al eseisticii, circumscrierea reflexivă a unor subiecte literare și cvasiliterare, conturarea unor portrete literare/culturale inedite etc. Toate acestea sunt reflectate în textele de întâmpinare la cărțile „noului” val (*Lumina proprie* de Emilian Galaicu-Păun – 1986; *Numitorul comun* de Eugen Cioclea – 1988; *Salonul 33* de Teo Chiriac –1990; *Calmant pentru alter ego* de Ghenadie Nicu – 1992; *Mișcare browniană* de Nicolae Leahu – 1993 ș.a.), în sintezele critice la antologiile *Poeți de pe vremea lui Eminescu* (1991), *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* (1995), *Eseuri, critică literară* (2004) ș.a.; în eseurile cuprinse în *Raftul cu himere* (2004), *Spații și oglinzi* (2009), *Panta lui Sisif* (2014), *Poetul care a îmbrățișat luna* (2014).

Cuvinte-cheie*: critic literar, autoritate critică, eseist, continuitate, ruptură, generația ‘80*

Abstract: The article sets out the essential lines of action that highlight the critical authority of Eugen Lungu, one of the most appreciated local editors, critics, and essayists: the discovery and promotion of the eighths as a generation capable of provoking a paradigm shift, the exploration of literary criticism and essayism, the reflexive circumscription of literary and quasi-literacy topics, the outline of some original literary / cultural portraits, etc. All of this is reflected in the welcome text of the “new” wave books (*Lumina proprie* by Emilian Galaicu-Păun – 1986; *Numitorulcomun* by Eugen Cioclea – 1988; *Salonul 33* by Teo Chiriac –1990; *Calmantpentru alter ego* by GhenadieNicu – 1992; *Mișcarebrowniană* by Nicolae Leahu – 1993 and other), in critical synthesis for anthologies*Poeți de pe vremealuiEminescu* (1991), *Portret de grup. O altă imagine a poezieibasarabene* (1995), *Eseuri, criticăliterară*(2004) and other; in the essays contained in*Raftul cu himere* (2004),*Spațiișioglinzi* (2009), *PantaluiSisif*(2014), *Poetul care a îmbrățișatluna* (2014).

Keywords*: literary critic, critical authority, essayist, continuity, rupture, 1980s*

Eugen Lungu este un critic-instituție, pentru care „zăbava” lecturii și cea a scrisului devin o credință. Semnează mai multe prefețe, postfețe, studii, cronici, eseuri, portrete literare, pe care, în mare parte, le regăsim în culegerile *Raftul cu himere* (2004), *Spații și oglinzi* (2009), *Panta lui Sisif* (2014), *Poetul care a îmbrățișat luna* (2014). La fel, criticul s-a produs și ca antologator și prefațator al volumelor Mihai Eminescu, *Opere* (1981), *Poeți de pe vremea lui Eminescu*

(1991; 1999; 2016*), Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* (1995), *Literatura din Basarabia în secolul XX. Eseuri, critică literară* (2004), *Portret de grup. După 20 de ani* (2015), *Eseuri 2016: o antologie la zi.* (2016) ș.a. Liniile esențiale de acțiune care îi pun în evidență autoritatea critică, statutul de model „secret" sunt descoperirea și promovarea optzeciștilor ca generație capabilă să provoace o schimbare de paradigmă, explorarea domeniului criticii literare și al eseisticii, circumscrierea reflexivă a unor subiecte literare și cvasiliterare, conturarea unor portrete literare/culturale inedite etc.

În anii afirmării postmodernismului autohton, Eugen Lungu participă în calitate de cronicar literar la configurarea programului estetic al generației '80, formulând o viziune de ansamblu asupra evoluțiilor literaturii române din Basarabia. Criticul legitimează și încurajează o generație nu doar pentru disponibilitățile iconoclaste și inovatoare ale acesteia, ci, mai ales, pentru că aceasta asigură o continuitate în spiritul *sfârșitului de secol*. Miza pe scriitorii noului val derivă, așadar, din constatarea unei crize în literatura autohtonă, validată de falimentul „direcției vechi" și, respectiv, de triumful „noii direcții" asupra conformismelor realist-socialiste și pășunist-mioritice. Profilul estetic al poeților optzeciști poate fi reconstituit din demersul ce a însoțit debutul „noului" val, de la surpinderea unor *semne ale individualității* în poezia lui Emilian Galaicu-Păun sau a unor *gesturi de teribilism* în versurile lui Eugen Cioclea la acreditarea unui *salt mongol* al întregii promoții.

În cazul volumelor de autor (*Lumina proprie* de Emilian Galaicu-Păun – 1986; *Numitorul comun* de Eugen Cioclea – 1988; *Salonul 33* de Teo Chiriac –1990; *Calmant pentru alter ego* de Ghenadie Nicu – 1992; *Mișcare browniană* de Nicolae Leahu – 1993 ș.a.), ca și în cel al antologiei *Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* (1995), contează nu doar exactitatea în diagnostic, dar și calitatea actului selecției, or alegerea reprezintă, potrivit lui Jean Starobinski, primul gest fundamental al criticii, de care se leagă un întreg „ritual" al afirmării și, implicit, al negării. Actul selecției, de altfel, unul care poate consacra sau ruina un critic, scoate în evidență un iscusit simț al valorii de care dă dovadă Eugen Lungu în elaborarea listei pentru „portretul de grup", or majoritatea celor „afirmați" s-au lăsat „contagiați pe parcurs de febra postmodernistă" [1, p.9].

Scriind *Alternativa numitorului comun*,așa se intitulează prefața la volumul de versuri *Numitorul comun* (1988) de Eugen Cioclea, criticul află un pretext pentru conturarea unui portret al *teribiliștilor*, numele de botez al optzeciștilor basarabeni, menționând că aceștia aleg să-și afișeze „fronda" printr-un „rafinament al ironiei" [2, p.9-10]. Caracterul nonconformist, ireverențios este explicat de Eugen Lungu prin intenția de a declina „gustul comun" printr-o „privire trează, lucidă, care are curajul să vadă atât cât se vede și nu ce ne-ar plăcea să vedem" [2, p.7]. Relevantă este și observația cu privire la poemul *Rampa*, din care citățm câteva

versuri pentru a recompune contextul: „Avem și noi o rampă de lansare / Îi zice Miorița. Fii atent, / printre construcțiile de acest gen, / se pare, că-i cea mai veche / de pe continent. În: Un cosmodrom în fiecare târlă / de oi avem". Ultimele două versuri, potrivit prefațatorului, smulg „de sub calofilicul nostru bun simț jilțul comodității tradiționale și pitorești, lăsându-l într-un fel cu gura căscată. Acest proverbial bun simț comun are pe undeva și o zonă limitrofă cu filistinismul și, tot ce e posibil, pe parcurs siesta sa relaxantă va mai fi deranjată de verbul colțos al lui Cioclea" [2, p.7-8]. Puterea demitizantă a „verbului colțos" este una dintre energiile ce pune în mișcare fronda și, deci, *des-feudalizarea poeziei* [2, p.10].

Din prefaţa la volumul de debut al lui Ghenadie Nicu, vom reține că ironia este un *calmant pentru alter ego*-ul poetului optzecist. În *Deocamdată jocul vieţii...*, criticul se referă la aspectul stilistic al plachetei, considerat de un „rafinament intelectual, dar uneori atât de răsucit şi inechilibrat de patima cuvintelor rare", încât Eugen Lungu rămâne „de multe ori în afara sensurilor ce vrea să le comunice" [3, p.3] poetul. Criticul sancţionează prezenţa masivă a neologismelor, punând această efuziune creatoare pe seama unei maladii juvenile: „Mă consolez cu ideea că e o boală a juneţei, prin care trecem cu toţii la o anumită vârstă" [3, p.3]. Ghenadie Nicu, la rândul său, nu păstrează registrul tonalităţilor rezervate, atunci când se găsește printre cei șapte „pictori" ai *Profilului Eugen Lungu*, apărut în *Semn* (nr. 3-4, 2004, pp.10-19.): „Nu vreau să afirm că Eugen Lungu m-a descoperit: ar fi destul de incongruent, poate chiar fals, căci îi ţin minte limpede scepticismul. Şi-a asumat totuşi riscul unei prefeţe şi al unui diagnostic, fie şi vag, bine încadrat în precauţii, dar tonic în ultimă analiză, cu un efect pedagogic nu ştiu dacă premeditat, în schimb extrem de eficace, întrucât mă privea" [4, p.13]. Discursul din *Levitaţii în Fa Diez*, prefaţă la *Mişcarea browniană* de Nicolae Leahu, este înarmat şi el cu un bloc de precauţii. Textul alunecă într-un diagnostic („vsevolodociorneist"), iar atitudinea „detectivistă", ce presupune punerea în valoare a filonului original al plachetei dincolo de afinităţile existente între Ciornei şi Leahu, este lipsă în acest proces. „Nu i-ar cădea rău şi un sensibil spor de personalitate..." [5, p.6], încheia, pe același încercat ton pedagogic, prefațatorul.

Departe de a produce panegirice, criticul dezvăluie un model de exigență, ceea ce echilibrează deschiderea față de nou-veniți cu o doză de scepticism moderat. Este un mod de situare în actul critic, care ignoră declarativismul gratuit și caută gesturi asumate de teribiliști până la *afișarea unei mentalități de generație* [6].

Concepută drept „o carte de vizită a generației '80", antologia *Portret de grup* se deschide cu o prefață programatică, în care *fronda* capătă proporțiile unui „salt mongol", înfăptuit printr-o ruptură categorică de „mioritismul nostru ancestral", dar și prin căutarea elementelor de continuitate în „poetica modernă a ultimelor decenii" [7, p.10]. Lista lui Eugen Lungu (Eugen Cioclea, Valeria Grosu, Arcadie Suceveanu, Vsevolod Ciornei, Leo Bordeianu, Călina Trifan, Teo

Chiriac, Vasile Gârneț, Grigore Chiper, Nicolae Popa, Valeriu Matei, Constantin Olteanu, Lorina Bălteanu, Irina Nechit, Ghenadie Nicu, Nicolae Leahu, Emilian Galaicu-Păun, Ghenadie Postolache, Aura Christi, Dumitru Crudu) face posibilă decantarea unui grup de poeți care scriu, după cum anunță titlul prefeței, *o altă poezie*, în stare să producă o schimbare de mentalitate și să impună cu radicalitate paradigma postmodernistă. Intrarea în arenă a celor mai reprezentativi (la acea vreme) 20 de poeți optzeciști este instrumentată pe mai multe paliere. Analiza surprinde contextul istorico-literar, cauzele rupturii, etapele, trăsăturile, direcțiile și tendințele poeziei optzeciste, revistele și criticii generației ș.a. Odată cu prezentarea instrumentarului și a grilei conceptuale prin care se judecă operele prezentului, actul selecției capătă conștiință de sine. Predicțiile lui Eugen Lungu din finalul prefeței sunt simptomatice pentru destinul unei literaturi și, implicit, pentru destinul și valoarea criticului: „Nu mă voi angaja în profeții hazardate privind destinele de mâine ale optzecismului basarabean. Am putea însă bănui că viitorul literaturii noastre se leagă în bună parte de numele acestor poeți" [7, p.16]. Ceea ce părea o supoziție în 1995 devine o certitudine în 2015, când antologia se reeeditează. Cu mici retușări (lipsesc Constantin Olteanu, care nu mai publică din 1991 și Vasile Gârneț, care nu acceptă să fie inclus, este adăugat însă Mircea V. Ciobanu, al cărui debut coincide cu lansarea primei ediții a *Portretului...*), lista rămâne perfect valabilă și pentru a cunoaște *poezia din profil*. Ajunși la „vârsta maturității creatoare", optzeciștii „sunt cei care dau tonul în literatură" și care „impun strategiile de azi în mișcarea literelor"[8, p.5]. Comparând cele două ediții ale *Portretului de grup*, Lucia Țurcanu conchide că „*Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene* îi legitima pe optzeciștii basarabeni ca reprezentanți ai unei generații și-i raporta, indirect, la optzeciștii din țară. *Portret de grup. După 20 de ani* îi legitimează pe optzeciști ca poeți, raportându-i, de această dată, la istoria poeziei românești" [9, p.27]. Efortul criticului de a-i legitima pe optzeciști îl consacră în cele din urmă drept fondator al ideii de generație '80 în Basarabia: „moașă comunală" îi spune Emilian Galaicu-Păun [10, p.224], „patron spiritual al nesuferiților (în ochii lumii bu-u-ne!) de optzeciști şi postmoderni încă pe deasupra" – Nicolae Leahu [11, p.17], „critic de direcție" – Maria Șleahtițchi[12, p.53]; critic absolut al optzecismului basarabean – Mircea V. Ciobanu [13, p.8]; „cel care i-a descoperit și definit *ca generație* pe postmoderniștii noștri" – Adrian Ciubotaru [14, p.45] etc.

Interesul pentru postmodernism mai poate fi suprins din cronicile de carte la volumele emblematice ale paradigmei. Este și cazul monografiei *Poezia generației '80* de Nicolae Leahu. Astfel, în articolul *Postmodernismul la prezent plural*, structurat în câteva paragrafe (*Pro domo sua, Un Waterloo terminologic, De ce postmodernism?, Toate drumurile duc spre postmodernism?*), atestăm o amplă efuziune teoretică. Miza majoră a acestui excurs, apărut ca reacție la „tăcerea vâscoasă" a

criticii de întâmpinare, nu este să inițieze o discuție propriu-zisă despre postmodernism, cât, mai ales, să demonstreze că Nicolae Leahu este „lider de opinie al generaţiei sale”: „*Poezia generaţiei ’80* este o carte ambiţioasă, mai ales prin refuzul provincialismului. Este pentru prima dată la noi când cineva încearcă să definească un amplu fenomen literar (fenomen neaşezat, dilematic, cu recifuri pânditoare sub oglinda apei) la scara întregii naţiuni, fără a se limita, după obişnuinţa locului, la cele călduţe şi familiare de acasă. Aceasta presupune informaţie, erudiţie şi curaj. Pe care Nicolae Leahu le demonstrează cu prisosinţă în acest studiu bine gândit, amplu documentat şi exemplar scris”[15, p.179]. Aprecierea se caracterizează, și de această dată, prin exactitate în diagnostic, or Nicolae Leahu își onorează, de-a lungul carierei sale exegetice, titulatura. *Poezia generaţiei ’80*satisface nevoia de spirit teoretic în sistemul critic al optzeciștilor, asigurând deschiderea discursului către rigoare și argumentație. Revizitarea unor probleme de terminologie, ca și a conceptului de *generație* rămâne însă un prilej pentru ca Eugen Lungu să-și exprime punctul de vedere asupra noii paradigme. Postmodernismul, susține criticul, „vine ca o continuare sau produce o ruptură între ceea ce a fost și ce este [...]: e un început, dar care are ca premisă, din start, ideea continuității”[15, p.176]. Încă în 1995, Eugen Lungu se arăta convins că optzeciștii *încep continuând* [7, p.8-9], idee reluată și dezvoltată în *Splendorile și mizeriile postmodernismului sau generația ’80între antecesori și predecesori* (1997): „postmodernismul tolerează și încorporează tradiționalismul”; „nu numai că înglobează tradiționalul, dar îl și modelează, utilizându-l drept materie primă”; „el s-a autoimpus dintr-o logică și firească tendință de înnoire a demersului cultural” [16, p.7; 8; 9].

Cu toate acestea, Eugen Lungu nu poate fi bănuit de *partis-pris*-uri în favoarea postmoderniștilor. Adrian Ciubotaru este convins că exegetul „ar fi procedat la fel cu orice altă generație tânără de poeți care i-ar fi adus suficiente probe de valoare și de continuitate literară” [14, p.45]. Mai mult, promovarea proiectului optzecist este o acțiune dictată de viziunea lui Eugen Lungu asupra ideii de *evoluție* în literatură. Punând laolaltă judecățile exegetului despre *timp*, pe care îl consideră „cel mai savant dintre critici” [2, p.11], *valoare*, *spirit critic,revizuire*, *postmodernism* ș.a., obținem un sistem critic dinamic, deschis, în egală măsură, pentru operele prezentului și cele ale trecutului. Noțiunea de *valoare*, de exemplu, este subiectul unei digresiuni metacritice din *Peste cenzuri și vămi*, în care Eugen Lungu susține că absența spiritului critic compromite ideea de evoluție: „istoria literaturii și personajele ei nu pot fi tratate ca un mit infailibil [...], în ea trebuie să încapă toate adevărurile, chiar și cele care ne pot inhiba într-un fel. [...] Altceva e că industria encomiastică de mai ieri ne-a cam dezobișnuit de aceasta, irmoasele panegirice blocând, în primul rând spiritul critic. Nu înțeleg deci isteria debordantă a celor care întorc în tragic, sub acuza de nepatriotism, reflecțiile critice privind opera cutărui sau cutărui clasic. Ideile acestea vin din direcția pa-

triotarzilor, criticofobia afectându-i mai ales pe noii aspiranți la clasicitate. Dacă nu vom înțelege acest lucru, nu ne vom mișca din punctul mort în care ne-a înfipt doctrina comunistă" [15, p.81]. Eseistul pledează, aici, pentru o „atitudine sănătoasă față de valoare", precizând că revizuirea trecutului literar trebuie să fie o condiție a deblocării reprezentărilor statice privind ierarhiile. În finalul eseului *Intelectualii*, Eugen Lungu prezintă două moduri de a înfăptui *revizuirea*: pentru generațiile *ce trec,* „reconsiderările [...] mai suferă de o anumită inerție fie conciliant-nostalgică, fie tiranică, exercitată de ierahiile înmărmurite în clișeu", iar pentru generațiile *ce vin*, o soluție este „obiectivitatea agresivă a distanțării în timp" [15, p.207].

Miza pe un discernământ valoric în interiorul câmpului exegetic îl motivează pe Eugen Lungu să exploreze domeniul criticii și al eseului, contribuind astfel la constituirea canonului critic și al celui literar, care-și verifică astfel potențialul de recontextualizare și, deci, mobilitatea. În aceste condiții, Eugen Lungu își propune să răspundă, direct sau implicit, la două întrebări: una privind valoarea interpretării și alta privind valoarea operei interpretate. El va scrie despre destinul și valoarea operelor critice, despre activitatea unor exegeți cu relief, despre memoriile și jurnalele pe care le-au lăsat aceștia posterității și, în mod special, despre evoluția fenomenului metaliterar în Basarabia.

Printre cărțile ce i-au atras atenția și care s-au învrednicit de cronici ample se numără *Poezia generației '80* de Nicolae Leahu [15, p.170-180], *Secolul Bacovia* de Mihai Cimpoi [17, p.5-17], *Panorama criticii literare românești* de Irina Petraș [17, p.137-142] ș.a., fiecare în parte reprezentând o posibilitate de a-și exprima poziția față de subiectele abordate în aceste lucrări: postmodernismul, Bacovia și bacovianismul și, respectiv, critica literară. La fel, în *Câtă literatură, atâta critică*, cititorul poate descoperi variabilele conformismului criticilor Simion Ciubotaru și Vasile Coroban cu puterea sovietică [15, p.148-156]; în *Omule care judeci* – erorile criticilor și istoricilor literari Nicolae Manolescu, George Călinescu, Eugen Lovinescu, Sainte-Beuve ș.a. [18, p.55-66]; în *A fi în cultură* – activitatea criticului Mihai Cimpoi [15, p.107-124]; în *Profil* – maniera de a interpreta a lui Mircea V. Ciobanu [18, p.245-249] etc. Memoriile și jurnalele criticilor devin un prilej de a sonda activitatea acestora prin filtrul autenticității. Astfel, îi putem redescoperi pe Eugen Lovinescu în *E. Lovinescu, memorialistul „mizantrop"*[18, p.105-117], pe Adrian Marino – în *Jurnalul unui hermeneut*[15, p.90-96] și *Viața la perfectul compus* [18, p.301-330], pe Roland Barthes – în *„Jurnal de doliu" sau cartea iubirii* [18, p.77-87] și pe Nicolae Manolescu – în *Spune-mi ce citești, ca să-ți spun ce scrii* [15, p.97-106].

Într-unul din textele enumerate, *Omule care judeci* (2009), Eugen Lungu insistă asupra erorilor comise de unii istorici și critici literari în lucrările lor, drept pretext servindu-i apariția *Istorieicritice a literaturii române* (2008) de

Nicolae Manolescu. Eugen Lungu întredeschide dosarul *Istoriei...* nu pentru a vorbi despre frustrările basarabenilor de a nu fi fost incluși în acest „spațiu sacru, în care tocmai sperau că se integraseră" [18, p.56], ci pentru a semnala în gestul lui Nicolae Manolescu de a-i considera pe basarabeni „defazați" [19, p.1401] o atitudine „mai mult discriminatorie, decât evaluativă" [18, p.57]. Chiar dacă subiectul basarabean, dezvoltat în doar două alineate, pare să fie abandonat ulterior în favoarea altor exemple convingătoare de „injustiții", el definește, în fond, substratul intențional al demonstrației grație actualității sale. Referințele la George Călinescu, Eugen Lovinescu sau Sainte-Beuve consolidează convingerea că judecățile unui critic pot fi, uneori, „un produs subiectiv al fierii sale", și nu un „reflex al obiectivității", așa cum ne așteptăm de la „greii" disciplinei [18, p.60]. Morala acestui excurs pare să fie incifrată în proverbialul *errare humanum est*, cu precizarea că eroarea rămâne totuși eroare.

Un loc aparte pe acest „metaraft" îi revine antologiei *Literatura din Basarabia în secolul XX: Eseuri, critică literară*, Eugen Lungu fiind autorul selecției și al studiului introductiv – *Spaţii şi oglinzi*. Punându-şi o robă de arhivar, criticul realizează prima expertiză istorico-literară și critică a genului pe segmentul secolului al XX-lea, oferind un necesar bilanț axiologic. Prin urmare, cei 31 de autori și, respectiv, cele 42 de texte selectate reprezintă reperele discursive pe care se fundamentează spiritul critic în literatura română din Basarabia. Se cuvine să precizăm că antologatorul își asumă limitele unui demers de o asemenea anvergură și anume excluderile semnificative și incluziunile neașteptate. Astfel, sunt lăsate în afara culegerii „o serie de nume (cum ar fi interbelicii Ștefan Ciobanu, Pantelimon Halippa, Emil Gane, R. Marent, Vladimir Cavarnali, precum și o serie de contemporani), apoi și o seamă de texte ale unor autori cu pana mai sprintenă"[20, p.6]. Seria de contemporani este însă completată de Ion Bogdan Lefter în postfața antologiei cu numele lui Grigore Chiper, cronicarul literar de la *Contrafort,* și cu cel al lui Eugen Lungu, pe care, de altfel, îl consideră un „critic veritabil, cu perspectivă cuprinzătoare, cu simț istoric și – în același timp – deschis noutățior de ultimă oră" [21, p.419-420].

Decupajele cronologice pe care le desprindem din studiul introductiv al culegerii surprind mutațiile ce s-au produs în discursul exegezei de la o etapă la alta. Astfel, perioada interbelică este evocată de pe platforma regionalismului cultural basarabean, ce a promovat ideile de „tradiție, folclorism, autonomie" [20, p.22]; „obsedantul deceniu" este considerat „nul ca literatură și, evident, nu lasă nici o șansă criticii"[20, p.26; anii '60-'80 permit exegezei să fie „mai aplicată la fenomenul literar propriu-zis" [20, p.34]; ultimele două decenii ale secolului sunt puse sub zodia postmodernismului, din care reținem *euforia revizuirilor, redescoperirea interbelicului, demolarea ierarhiilor, deconspirarea mediocrității, limpezirea conceptului de postmodernism* etc.

Prin relevanța selecției și concentrarea valorică, antologia reușește să se producă drept o resursă valoroasă pentru oricine dorește să înțeleagă evoluția și starea actuală a disciplinei. Totodată, semnificația unei culegeri de acest gen nu poate decât să reînvie spiritul critic prin întrebarea constantă ce este și ce nu este critică literară și, respectiv, eseu.

Un răspuns implicit la întrebarea *Ce este un eseu?* îl oferă chiar eseurile lui Eugen Lungu. Circumscrierea reflexivă a unor subiecte literare și cvasiliterare demonstrează că eseul este genul preferat de Eugen Lungu pentru a atrage varii teme de cunoaștere în fascinante escapade hermeneutice și filologice. Eseul, situat la frontiera dintre filozofie și literatură, este locul unde „cititorul desăvârșit", cum îl numește Nicolae Popa [22, p.13], se întâlnește cu scriitorul, pentru a oferi mostre de erudiție autentică. Referințele culturale și enciclopedice, disocierile și asocierile neașteptate, digresiunile savante, ipotezele seducătoare precizează eleganța scriiturii, rafinamentul și virtuozitatea expresiei. Pentru fiecare dintre temele alese, Eugen Lungu descoperă sau inventează un anumit tip de recuzită, astfel ca scriitura să devină o probă de sinceritate și de interiorizare a unor urgențe de ordin moral sau cultural. În mare parte, eseurile sale sunt adevărate biblioteci ambulante, din care putem oricând afla „biografia" boemei (*„Si libet, licet"*), a negației (*Crâmpeie despre* nu), a islamului (*Islamul la noi acasă*), a morii (*Mais où sont les... moulins d'antant?*), a licențiosului (*Sindromul duducăi de la Vaslui*), a intelectualilor (*Intelectualii*), a basarabenilor (*Basarabenii: un posibil profil*, *Transnistria suntem noi*), a premiilor literare (*Premiile, o eternă dilemă*), a latrinelor publice (*WC-ul ca esență politică*) ș.a.m.d.

Biografia *boemei* debutează cu formularea unei definiţii a artistului, procesul reconstituind semnificaţiile termenului în discuţie: „Dacă*boemă*înseamnă [...] şi frondă, şi sfruntare, şi dispreţ, şi inapetenţa armată cu *je m'enfiche*-isme pentru gustul comun abonat la ideile primite de-a gata, atunci am dat şi o mică definiţie [...] noţiunii de artist în genere"[15, p.7]. Etapizarea (evul mediu, romantismul etc.) şi localizarea fenomenului (literatură, muzică, pictură etc.) permit fundamentarea unei atmosfere artistice necesare pentru varianta literaturizată a boemei, reprezentată în cea de-a doua parte a eseului. Poziţionându-se în arealul literaturii, termenul, văzut şi prin „portiţa din dos a etimologiei", vehiculează și în literatura universală, creându-se, prin urmare, peisajul boemei literare. Autorul echivalează noţiunea de *artist* cu cea de *boem*, nu însă fără a-şi manifesta o anume rezervă în acest sens: „Să nu ne facem însă iluzii. Boema are doar unele vârfuri producătoare, strălucite, excepţii, cum sunt excepţiile de oriunde; masa amorfă de la piciorul paharului este cvasisterilă, elanul ei se consumă în a face fum, valuri şi clamoroasă figuraţie, rostul ei filozofic fiind de nutriment, de cantitate care la mari segmente ale istoriei trece în calitate"[15, p.13].

Un subiect din aceeaşi serie este *absintul*. De data aceasta, Eugen Lungu realizează un eseu etajat: primul palier, constituit din subsolul paginii, conţine „fişe enciclopedice" de diferit calibru (botanic, literar, bahic, istoric), exerciţiu ce fundamentează o atmosferă „academică"; al doilea nivel sondează fenomenul în arta universală, evitându-se, în acest din urmă caz, ţinuta (pseudo)academică. Jocul „de-a teoria", deşi păstrează parametrii unei definiţii lexicografice, se autodenunţă prin prezenţa acestor voci auctoriale. Considerat „o acoladă lichidă" între impresionism şi simbolism, absintul devine fetişul unor scriitori (Verlaine, Rimbaud, Baudelaire etc.), dar şi pictori (Degas, Toulouse-Lautrec, Van-Gogh, Picasso etc.). Spre deosebire de eseul *„Si libet, licet"*, unde referinţele culturale (pictură, muzică) au funcţia de preambul, *Absintul* transformă emisferele artistice, aici pictura şi literatura, în teritorii ambalate de această „acoladă lichidă": „Liberalizarea esteticii, a gusturilor implica şi o liberalizare a moravurilor. Sau invers? De la orfevrăria şi poleiala pedant-academistă la tuşele energizante, aproape sălbatice (nu erau numiţi *les fauves*?) ale impresioniştilor, de la afectarea factuoasă a purpurii, a togilor şi a coifurilor antice, a personajelor sufocate de sobrietate la democraţia de pai a canotierelor, a panglicilor uşor frivole, a beţiei de culori de o stridenţă căutată. Arta ieşea din templu şi intra în cabaret, umplându-se de miresmele realului, de exuberanţa imediatului"[15, p.63-64].

Efect al unei dezbateri cultural-sociologice, eseul *Basarabenii: un posibil profil* ancorează exerciţiul dublei testări (primo: „străinii despre noi"; secundo: „ai noştri despre ai noştri") în conturarea imaginii basarabeanului, profilul acestuia riscând să fie denaturat prin lansarea ideii de *spiritus loci*. Hibridizarea tuturor componentelor duce la demitizare, portretul basarabeanului fiind eliberat de aura unor oameni „frumoşi, harnici, buni până la blegie, ospitalieri, pricepuţi la muncile câmpului", chiar dacă aceasta salvează cumva complexul nostru de inferioritate. Nici una dintre instanţele menţionate nu dictează crearea unei imagini-robot a omului interriveran, ci nuanţează actul etichetării prin intruziunea fibrei demitizante. Pe fundalul textelor ce surprind basarabeanul în diferite ipostaze, autorul evidenţiază specificul insului „român şi încă basarabean": „Basarabenii sunt cei mai mioritici dintre români. Naivi, folclorici, cantonaţi într-o ideologie culturală sămănătoristă, ei sunt prea puţin «jmecheri» pentru a fi balcanici. Un Mitică basarabean- locvace, demagog, risipitor de promisiuni care nu-l obligă decât facultativ etc., etc. – e mai greu de închipuit. Caragiale e gustat doar estetic, «marea trăncăneală» nu a făcut din noi nişte mimetici. Chiriţa, pe un fond străin slav, e mai aproape ca model: niţică pricopseală, niţică fudulie, o cultură aproximativă"[15, p.38].

În eseul *Transnistria suntem noi* (2010), Eugen Lungu susține că nimic nu-i caracterizează mai bine pe basarabeni decât „vocația dezastruoasă a bâlbei", notație apărută ca reacție la spectacolul *Di la întunerik la luninы*, ce ia în derâde-

re limba și literatura din Transnistria în perioada interbelică. După ce evocă contextul în care s-a „plămădit" limba și literatura din stânga Nistrului, Eugen Lungu face apel la instrumentele geografiei literare pentru a aborda fenomenul într-un cadru mai larg: „A răvăși însă acum acea literatură clasată de istorie, pentru a-i pune în evidență doar hilarul, nu mi se pare treabă serioasă și mai ales demnă. Ideea conține în sine și o doză de cinism sarcastic. Asta dacă privim lucrurile din partea dreaptă a Nistrului. Dar dacă ne sumețim să le vedem și din partea dreaptă a Prutului, atunci nu mai e nevoie să râdem de oala spartă în interbelicul transnistrian, căci avem destule hârburi și noi, multe făcute țăndări chiar adineaori. Căci în optica unui anumit tip de regățean *(«nu-i așea?»*) noi arătăm exact ca și *malurostângiștii* sub infatuata noastră privire – niște *bâlbofoni*" [18, p.161]. Extinderea arealului geografic schimbă înțelesul de *centru canonic*, pe care și-l atribuie literatura din Basarabia în raport cu cea din Transnistria, or centrul se preschimbă ușor în *periferie* odată cu lărgirea perspectivei geografice.

Exemplele ar putea continua cu alte eseuri, demonstrând potențialul acestui gen de a genera o oscilație nesfârșită în câmpul cunoașterii, căci nu insistă să ofere răspunsuri definitorii, ci urmărește progresul unui gând care se schimbă în forma sa.

Demersul lui Eugen Lungu configurează, așadar, un model critic, în măsura în care acesta reușește să-și manifeste potențialul de contextualizare (impact imediat) și cel de recontextualizare (impact de durată) în viața literară de la noi. Impactul imediat poate fi dedus din cariera poetică a celor care s-au bucurat de atenția criticului, or majoritatea poeților (Emilian Galaicu-Păun, Ghenadie Nicu, Nicolae Popa, Nicolae Leahu ș.a.) a recunoscut că un text de Eugen Lungu a constituit un imbold de a continua să scrie, pentru că gira valoarea unor texte care tatonau calea spre postmodernism. Valabilitatea selecției și a observațiilor critice fac din impactul imediat unul de durată, astfel că oricine va vrea să cunoască cum s-a produs „saltul mongol" către „o altă poezie" va apela la tezele lui Eugen Lungu.

BIBLIOGRAFIE:

1. LUNGU E. Poezia din profil. În: Portret de grup. După 20 de ani. Chișinău: Cartier, 2015, pp. 5-10.
2. LUNGU E. Alternativa numitorului comun. În: Numitorul comun de E Cioclea. Chișinău: Literatura artistică, 1988, pp. 5-12.
3. LUNGU E. Deocamdată jocul vieţii... În: Calmant pentru alter ego de Gh. Nicu. Chișinău: Hyperion, 1992, pp. 3-6.
4. NICU, Gh. Absent și debitor. În: Semn, 2004, nr. 3-4. p.13.
5. LUNGU E. Levitații în Fa Diez. În: Mișcare browniană de N. Leahu. Chișinău: Hyperion, 1993, pp. 3-6.

6. LEAHU N. Fețele și măștile optzecismului din Basarabia. În: Semn, 1995, nr.1, pp. 6-7.
7. LUNGU E. O altă poezie.În:Portret de grup. O altă imagine a poeziei basarabene. Chișinău: Arc, 1995, pp. 7-16.
8. LUNGU E. Poezia din profil. În: Portret de grup. După 20 de ani. Chișinău: Cartier, 2015, pp. 5-10.
9. ȚURCANU L. Portret de grup cu imagini în mișcare. În: Sud-Est cultural, 2015, nr. 4, pp. 23-27.
10. GALAICU-PĂUN Em. Poezia de după poezie. Ultimul deceniu. Chișinău: Cartier, 1999.
11. LEAHU N. Ierahologul sau portret literar cu Saskia în gând și violoncelul pe brațe. În: Semn, 2004, nr. 3-4, pp. 17-19.
12. ȘLEAHTIȚCHI M. Eugen Lungu. În: Scriptor, 2016, nr. 1-2, pp. 52-55.
13. CIOBANU M. V. Optzeciștii basarabeni, en-gros și en-detail. În: Sud-Est cultural, 2015, nr. 4, pp. 6-17.
14. CIUBOTARU A. Eugen Lungu, terra incognita. În: Sud-Est cultural, 2016, nr. 3, pp. 41-46.
15. LUNGU E. Raftul cu himere. Chișinău: Știința, 2004.
16. LUNGU E. Splendorile și mizeriile postmodernismului sau generația ´80 între antecesori și predecesori. În: Sud-Est, 1997, nr. 2, pp. 5-12.
17. LUNGU E. Spații și oglinzi. Chișinău: Prut Internațional, 2009.
18. LUNGU E. Poetul care a îmbrățișat luna. Chișinău: Prut Internațional, 2014.
19. MANOLESCU N.Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură. Pitești: Paralela 45, 2008.
20. LUNGU E. Spații și oglinzi. În: Eseuri. Critică literară. Chișinău: Î.E.P. „Știința”, Editura Arc, 2004, pp. 5-49.
21. LEFTER I. B. Literatura/critica basarabeană: izolare și sincronizare. În: Literatura din Basarabia în secolul XX. Eseuri. Critică literară. Chișinău: Î.E.P. Știința, Arc, 2004, pp. 414-420.
22. POPA N. Cititorul desăvârșit. În: Semn, 2004, nr. 3-4, pp. 13-14.

PERSONAJE ȘI IDENTITATE ÎN DRAMATURGIA CONTEMPORANĂ

Zinaida ȚURCAN
Gimnaziul „Valentin Slobozenco”

Rezumat: Personajele dramaturgiei contemporane trăiesc o perioadă unde decorul viziunii societății este în plină schimbare, în care oamenii încearcă a se adapta la un nou mediu de viață, astfel își formează un eu după identități mascate cu influențele modei materialiste, care se schimbă după toate circumstanțele haotice și dezechilibrate. Aceste circumstanțe influențează negativ asupra personalității personajelor din dramaturgia contemporană ce trăiesc în lipsa unui adevăr fundamental, care să-l orienteze cum să vorbească, să se emoționeze, să aibă pasiuni pentru a avea un viitor!
Cuvinte-cheie: *personaje, identitate, mască, personalitate, eul*

Abstract: The characters of the contemporary dramaturgy live a period when the décor of society's vision is changing in which people try to adapt to a new environment of life, so they form an ego behind masked identities with the influences of materialistic fashion, which change after all the chaotic and unbalanced circumstances. These circumstances have a negative impact on the personality of characters in the contemporary dramaturgy living in the absence of a fundamental truth that guides him how to talk, to get excited, to have passions for having a future.
Keywords: *character, identity, mask, personality, ego*

Dramaturgia din Republica Moldova, la început de mileniu, se află la o adevărată confluență de idei, de căutări și polemici, de rătăciri și, mai cu seamă, de identificarea propriei identități creatoare. Figura personajului pare să devină din ce în ce mai incertă, la fel și statutul său de promotor și „agent” de validare a unor valori estetice, care să fie integrate într-un circuit mai extins, cel al culturii universale. Ele trăiesc într-o perioadă plină de o tulburare generală provocată de o cauză exterioară variată, care se manifestă printr-un dezechilibru psihologic, astfel ei se adaptează greu la mediul de viaţă, unde generația capătă formă neobișnuită, adică identități ce sunt percepute acum ca fiind atât impuse prin configurațiile diverselor structuri de putere, cât și construite de fiecare individ în parte, prin negociere cu acestea și raportate la un „celălalt” mereu altul.

Printre numeroasele definiții ale identității, ideea identității ca un construct condiționat de poziționarea subiectului și de variantele de textualizare a istoriei se regăsește clar exprimată în definiția, devenită clasică, a lui Stuart Hall: „identitățile sunt denumiri pe care le dăm diferitelor modalități în care suntem poziționați de către operele trecutului și ne poziționăm noi înșine în interiorul acestora” [1, p. 225].

De fapt, personajele dramaturgiei contemporane locuiesc într-o lume dezorientată fundamental, datorită faptului că sunt prinși într-o uriașă revoluție plină cu consecințe – unele pozitive, altele nefaste – decât cele de dinainte, pentru că acum se pune în joc soarta umanității. Protagoniștii trec printr-o schimbare de fază cuantică a lumii care-i întoarce pe dos. Nu mai știu ce e cu ei, nu mai știu spre ce să se îndrepte, nu mai știu care le sunt valorile. Natalia Lozinschi afirmă că „Unul din cele mai manipulate concepte ale tuturor timpurilor a fost și este termenul de criză" [2, p. 121], astfel criza de valori pe care o trăiește lumea dramatică contemporană se leagă de această schimbare în câmpul cunoașterii, care afectează propriul eu și nu se orientează în timp, loc, astfel devenind oameni neputincioși, dezorganizați, care nu au o atitudine conștientă față de realitatea înconjurătoare și se pot considera „oameni fără viitor".

În discursul dramatic personajele nu-și pot menține identitatea, astfel se conturează linia de despărțire dintre om și demnitatea personalității acestora. Problemele identitare au fost susținute, în bună măsură, atât de afirmarea teoriei și criticilor, focalizate pe construcția identității personajului literar, cât și implicațiile sociale, politice și culturale. Este de remarcat faptul, că abordările literare ale personajelor contribuie esențial atât la re-considerarea unor scriitori contemporani, cât și la construirea unui canon alternativ, multicultural, care pune în evidență impactul socio-cultural al unor dramaturgi, care au efectuat tensiuni asupra identității sociale și celei culturale pe axa public versus privat, explorând diverse sfere sociale: legislația, sistemul educațional, rolul diverselor instituții, determinismul factorilor psihologici.

Pentru *reprezentarea dramatică* spatiul acțiunilor se reliefează pe coordonatele *public / privat / intim.* În *spațiul public* întâlnim personaje pe mai multe scene ale vieții sociale, care au, fiecare în parte, conotații reprezentativ-teatrale: *teatrul* (jocul seducției, al privirilor ascunse după evantai), *plimbarea* (de obicei, pe strada principală a orașului), *călătoria* (ca mijloc de cunoaștere sau de refugiu), *cititul cărților* (în competiție cu prieteni ce sunt fascinați de culoarea cuvântului). Totodata, au și ei ocazia de a excela în arta conversației, de a-și etala lecturile și părerile cu privire la operele citite, care trebuiau sa fie „neaparat la modă". *Educarea copiilor* în discursurile dramatice moderne revenea, în mod invariabil, mamelor şi taţilor, iar în cele contemporane se schimbă raportul şi revine rudelor, vecinilor, instituțiilor de învățământ, mass-mediei şi nu mai găsim femeia în spațiul interior al familiei, al casei, ci în exterior, adică în afara țării. Casa nu mai e considerată ca şi la Druță „un centru al lumii" sau „o imagine a Universului" [3, p.3], ci un loc pustiit de dragostea mamei. Nu mai există o cultură a personalității umane, ci o identitate mascată a eroilor falsă sau preluată ca model din mediul exterior. Propriul eu al personajelor degradează, aflându-se pe malul prăpastiei fizice, psihologice și sociale ce formează climatul instabil

continuu. În momentul actual au loc transformări biologice şi psihologice ale individului, astfel se formează o societate cu viziuni triumfale, care joacă pe scenă, având un final tragic.

În dramaturgia contemporană, personajele pun accent pe trăirea intensă a unor experienţe dezorientate, ce conduc spre pierzanie şi deziluzie, şi mai puţin pe satisfacţia interioară a sufletului. Astfel, în discursul dramatic al Irinei Nechit *Nudiştii* [4], protagonista Camelia, care şi-a omorât soţul cu propria armă, e „distrusă cumplit" şi copleşită de ideea ca este criminală a propriului cămin. În *Fotografii de clovni invizibili* de Val Butnaru [5], personajele: Clovnul trist şi clovnul vesel reprezintă indivizi (politicieni) ce jonglează pentru a supravieţui într-o societate îndobitocită, invizibilă, unde parcă vorbesc, dar, de fapt, nu spun nimic. În piesa *Ametist* [6], Irina Nechit proiectează o suferinţă interioară a personajului Cristina, sugerând, de fapt, şocul psihologic prin care a trecut familia, făcând aluzie la importanţa amicului pierdut în flăcările focului mistuitor. Irina Nechit eşalonează suferinţa personajelor din Moldova şi Magdeburg aflate într-un coşmar, reflectând psihologia umană: Maia este simbolul omului de artă, care se refugiază în lumea creaţiei, unde poate să-şi valorifice competenţele artistice, iar fiica ei, Cristina, descoperă că arta este singurătate, deziluzie etc. Pisica reprezintă dialogul autoarei cu trecutul literar. El este sursa de inspiraţie, critic al operei de artă, simbolizând atitudinea de sacrificiu uman pentru artă, aşa ca şi Moş Mihail din nuvela *Sania* de Ion Druţă şi Meşterul Manole din *Monastirea Argeşului*. Ambele personaje au o patimă pentru creaţie, care îi face să se deosebească de restul lumii, ei trăind altfel, cu frica unei nerealizări. Lumea lor este cu mult mai sumbră şi mai chinuitoare decât a celor din jurul lor, dar, în viziunea Anei Ghilaş, „creativitatea, dimensiune complexă a personalităţii, este o capacitate sau o funcţie a unor aptitudini speciale şi a imaginaţiei" [7], iar scopul oamenilor de artă este de a stabili o corespundere armonioasă între personalitate şi societate.

Un creator adevărat mereu dă de la el tot ce este mai bun pentru a crea o operă de artă, la fel au făcut şi protagoniştii operelor menţionate mai sus, s-au dăruit sufletește unei activităţi care le-a adus un sfârşit de suferinţă. Maia, moş Mihail şi Meşterul Manole se jertfesc pentru frumos, dar frumosul înseamnă sacrificiu şi, cum în zilele noastre nu suntem în stare să facem sacrificii, nu avem de unde afla ce este frumosul. „Frumosul este una din modalităţile existenţiale ale omului şi, ca atare, alături de adevăr şi bine, condiţia înălţării şi perfecţionării sale..." [8, p.22] . Starea de degradare intelectuală este accentuată şi în ultima întâlnire a protagoniştilor în piesa Irinei Nechit *Coridorul morţii* [9]: Valeriu, căruia i s-a tăiat sufletul şi rădăcina, nemaiputând avea un viitor; Părinţilor li se va umple sufletul de durere, deoarece şi-au pierdut fiul, însă duşmanii îi vor pângări numele, spunând că a fost un coparticipant la un atac de destabilizare a ordinii publice; Ministrul sănătăţii şi Procurorul – nişte personaje manechine, dresate, ce recla-

mă argumente false, dezorientând adevărata anchetă, dar mai și ironizează tipul unui conflict cu „legea supremă” – adevărul veşnic, care luptă însă cu criminali în formă și cu peniţa medicală. Tinerii care au intrat în greva din 2009 n-au putut ieși „uscați din apă” ca alţii. Ei sugerează, prin numele şi statutul lor social, tăria și curajul omului modern, care şi-a pus viața în pericol, demonstrând capacitatea omului contemporan de a spune totul, pierzându-și în final viața sau propria sănătate și libertate. În drama lui Constantin Cheianu *Volodea, Volodea* [10], numele personajelor sunt simbolice şi sugestive: Vlad Șaptefrați, creionându-se o nepotrivire flagrantă dintre un prenume de origine slavonă şi un nume specific românesc, Vlad – e omul fără conștiință stabilă, ce conduce, manipulează și crede că pune stăpânire pe întreg sistemul educațional, iar numele Șaptefrați invocă o mascaradă a bunului simț, a omeniei și dragostei față de aproapele său, asigurându-i nădejde și siguranță în viitor.

Personajele își pierd, datorită acțiunilor lor, specificul concret uman, astfel capătă caracteristici individuale ale unei schematizări graduale de către Dumitru Crudu, Mihai Fusu și Nicoleta Esinencu în *A șaptea kafana* [11, p.4]. Prin acest proces trec personajele care sunt supuse unor chinuri jalnice, devin „mărfuri stradale”, adică persoane traficate peste hotare. Acolo au crezut că vor descoperi stadiul iniţial al umanităţii, însă traficanții au devenit personaje care folosesc cu abilitate ideea de a trăi o viață decentă și asigurată pe merit, însă femeile încep o viață lipsită de circulația sangvină. Aici, după cum exclamă criticul A. Iakubovschi, „este într-adevăr oglinda vieții, o perioadă a fermentării totale, a dezlănțuirii egoismului, dezintegrării morale și a nihilismului total” [12].

În monodrama *Actorul-crap* de Nicolae Negru [13], protagonistul se lasă *un pic* stăpânit de emoții și amintiri răvășitoare, pline de nectarul mirosului de scenă, căci actorul, pentru a trăi, își dă frâu liber imaginaţiei, accentuând: „Trebuie s-o iau de la început…Am s-o iau de la început. Am să joc rolul meu”, actorul își mobilizează energiile pozitive de a-și reconstrui viața auctorială ce va deschide uşile unor perspective, totuşi, personajul „cu diploma de la școala din Moscova” își dorește să facă teatru, căci „niciodată nu e târziu să începi o viață nouă”, dar are îndoieli existenţiale, întrebându-se ipotetic: „De ce să mă cramponez de scenă?”. Se pare că presupunerea lui se confirmă, căci „…omul are mai multe posibilități de exprimare – fotografia”[14]. Comportamentul actorului e asemeni unui robot:„Strânge sticlele de pe masă”, asemănându-se cu o marionetă fără viaţă sau deseori îi apar sentimente de vinovăţie pentru situaţia dependentului, dar şi mâhnirea, datorată pierderii de prestigiu, de demnitate actorială şi personală, de prieteni, de siguranţă. Actorul vorbește, râde în hohote, gândește, se întristează, dar mai puțin acționează, ci pur și simplu mecanic moare. Se simte o încordare în dialogul său, o stare dramatică, însă crede că nu s-a pierdut în neant, fără folos, căci a edificat în oameni, în sensibiltatea lor trăsături exacte și imprsionante a

eroilor săi. Prin vocea protagonistului se aude „strigătul unei națiuni” spitalizate într-un ospiciu, care n-ar avea dreptul la libertate și libera exprimare, dar, totodată, sunt „oameni cu măsură şi cu simţ artistic” [14]. Aici e deslușit destinul tragic al unui moldovean în perioada de tranziție socio-culturală, inclusiv a conștiinței omului intelectual de la sfârșitul secolului al XX-lea.

Personajele dramaturgiei contemporane nu percep simțurile noastre și depășesc cadrul existenței ca și Andrei, din piesa lui Dumitru Crudu *Pene de emdem de la 157* [15, p.71], suferă pentru o vină – „penele din perioada romană”, reprezentând sacrificiul pentru puterea justiției. Acest sacrificiu e o piatră de temelie în cultura umană, din cauza căruia și-a pierdut casa, soția și copiii. Acest personaj a fost dezamăgit de incorectitudinea colecționarului. El este simbolul instabilității unui sistem care duce la distrugerea familiei, a societății.

„Dramaturgii dau viaţa unei lumi fără a o manipula”[15, p. 71], adică identităţi confuze cu personalităţi neschimbate, banale ca și Președintele, din piesa lui Dumitru Crudu *Alegerea preşedintelui* [15, p.33], un simbol de purtător, în egală măsură, al durerii şi al sacralităţii, apărând şi indicând întotdeauna legătura dintre ipostazele existenţei umane sau dintre acestea şi principiul care le animă. Președintele este o reprezentare a unei linii fără continuitate, a unui traseu mai mult sau mai puțin complicat, uneori răsucit asupra lui însuși, ca să formeze noduri sau întortocheli, dar totdeauna vrând să semnifice „un nod vital”, „un ganglion”, în fond simbolizând o legătură, o condensare, o oprire, iar rezolvarea acestui fapt echivalând cu încetarea unei stări morale. Aici personajele trăiesc într-un labirint de drumuri fără sfârşit, cu complicaţii în aparenţă irezolvabile, care îi fac să creadă că se află într-o închisoare fără speranţă. Președintele-fantomă este împuternicit de oameni și autorități pentru a conduce o țară, însă autorul prezintă un personaj ce n-are în mână Puterea, căci ideologia oamenilor îl devastează și îl manipulează.

Personajele sunt construite pe principiul fundamental al gândirii care impune ca formele lor logice să nu-și păstreze echilibrul emoțional vital, ci a unor modele reprezentative prin nume generice: Zubakov în *Tancul lui Brad P.* de Irina Nechit [16]; Istan și Olda din *Crima sângeroasă din staţiunea violetelor* şi în „copiile” din volumul *Salvaţi Bostonul* de D. Crudu [15]; Julia și Romi în *Concert la viola pentru câini* de Dumitru Crudu [17]; Iens Iensen și Sven în *Luministul* de Constantin Cheianu [18], Lebădoiul Negru în *Tancul lui Brad P.* de Irina Nechit [16]; Clovnul trist în *Fotografii de clovni invizibili* de Val Butnaru [5]; Politicianul și Semioticianul accidentului în *Concert la viola pentru câini* de Dumitru Crudu; primul poliţist, al doilea poliţist, chelnerul, Primarul, Femeia de serviciu, administratorul, Ziaristul, Portarul, secretara, Şeful blocului, impresarul, Fotograful în *Crima sângeroasă din staţiunea violetelor* aparţin unei categorii sociale, pe când: Groparul I, Groparul II, Preotul şi Fantoma din *Luministul* „trăiesc eşecul

idealului cu realitatea obiectivă" [19, p.194]. Acești dramaturgi știrbesc curățenia identității personajelor, astfel lectorul este lăsat să bănuiască trăsăturile reale de caracter ale acestor personaje şi identificarea unor reproduceri ale imaginaţiei sau ideii filozofice.

În *Coridorul morții* de Irina Nechit și în *Luministul* de Constantin Cheianu personajele sunt incluse în şirul numerelor naturale, care sugerează, în opinia noastră, şi categoria gramaticală a persoanei: Torționarul I, Torționarul II și Groparul I, Groparul II, astfel ele sunt puse într-o lumină defavorabilă a oamenilor, a calităților, manifestărilor, realizărilor etc, pe când Dumitru Crudu, în *Oameni ai nimănui* [20], împiedică personajele de a se bucura de dreptul la un prenume, ci le încadrează în categoria numeralelor ordinale: Prima femeie, A doua femeie, A treia femeie, A patra femeie; în *Crima sângeroasă în stațiunea violetelor* apar: Primul polițist, Al doilea polițist, unde personajele intră într-o lume nouă și sunt lipsite de personalitate stabilă, își schimbă gândurile, limbajul și atitudinea în funcție de situațiile cu care se confruntă, adică își pun o mască. În general, masca modifică personalitatea celui care o poartă, ceea ce ar da de înţeles că sinele este imuabil, nelăsându-se afectat de manifestările lui contingente. Masca, însă, nu este deloc lipsită de primejdii, căci, vrând să prindă forţele altcuiva în capcanele chipului său, purtătorul poate fi, la rândul lui, posedat de Celălalt [21, p.271].

În *Emdem* personajele sunt creionate nu prin prenume, ci prin pronumele nehotărât: un alt om de pe stradă. În *O chemare la Roma* sunt numite prin adjective nehotărâte: un alt tânăr, o altă domnişoară grizonată etc., iar Irina Nechit și Constantin Cheianu își denumesc protagoniştii prin substantive simple: Maimuţa, Ametist și Ghida, Volodea, Igor, Donatas etc., sau prin substantive compuse: Mihail Sebastian a lui Dumitru Crudu, Kiku Niku a Irinei Nechit. Autoarea apelează la *dedublarea* eroinelor în piesa *Kiku Niku sau femeia dedublată* [22], astfel: Ioana I și Ioana II, care conturează una și aceeași persoană, fiind impresionată de ,,orașul acesta verde și curat" privit cu veneraţie şi dăruire, iar în piesa *Proiectul unei tragedii* [23] are loc descompunerea identității personajului literar reprezentat prin simbolul *fantomei* al lui Casanova – un fel de „ecranizare" a umbrei ce reprezintă lumea meschină, neînsemnată, cu interese trecătoare, însă o identificare a identității „lipsită de orice gânduri, de orice idei" este reprezentată de fantoma turistului în farsa tragică *Luministul* de Constantin Cheianu*,* astfel are loc ,,dedublarea realității, fiind supusă unui proces social la care participă în calitatea sa de discurs" [24, p.104].

În dramaturgia contemporană personajele sunt lipsite de personalitate, aceasta duce la percepția greșită a unor situații, probleme, idei, persoane, apărând conflictul dintre identități ce nu au deprinderile și abilitățile necesare pentru a înțelege și a aborda conflictul de natură identitară. Ele preiau cu împrumut identitatea altor personaje, făcând dueluri între caractere și personalități ca, până

la sfârșit, această mascaradă să schimbe caracterul confuz al personalităţii, al destinului unor personaje literare în această lume a derutei existenţiale.

În piesa *Kiku Niku sau femeia dedublată* de Irina Nechit, Ioana David se confundă cu Ioana II, iar Japonezul o confundă cu Ioana I, reîncarnându-se succesiv pe parcursul textului. Ioana David își abandonează pentru moment identitatea și se camuflează în două identităţi: cea de Ioana I și cea de Ioana II, ca și eroina piesei *Omul cel bun din Sâciuan,* după B.Brecht. Tânăra Şen-De, binecuvântată de zei pentru că i-a găzduit cu generozitate, este silită să-şi dedubleze firea pentru a se feri de exploatare chiar şi din partea celui care ar trebui să-i fie ataşat şi recunoscător pentru fapta bună şi care, dimpotrivă, o decepţionează.

Dumitru Crudu planifică camuflarea personajelor în *Oameni ai nimănui,* introducând măştile simbolice ale realităţii: „*Marco*: – Eu tot timpul am fost așa/ eu niciodată n-am fost nebun". Marco a acceptat să trăiască în minciună, din moment ce familia îl respinse sufletește pentru interesele materiale și socio-culturale. Personajul îşi pierde masca misterioasă prin autodezvăluirea identităţii şi aici se realizează trecerea de la personajul „nebun" la personajul „real", acesta îngrijind de ceilalți protagoniști.

Irina Nechit, în *Proiectul unei tragedii,* și Val Butnaru, în *Fotografii în clovni invizibili,* își substituie personajele prin „Omul în palton negru" și cu „clovnii" care au o minte limpede, pătrunzătoare și sunt conștienți de acțiunile și slăbiciunile omenești, astfel devin imagini obscure pentru tragismul propriului destin. Ei sunt simbolul derâderii, bătăii de joc, al răsturnării lucrurilor și exprimă sentimentul nesiguranţei.

În opinia lui Negomireanu, „arta a avut întotdeauna o misiune morală şi orice adevărată operă artistică o îndeplineşte, deoarece piesele dramaturgilor sunt artă viabilă, iar personajele au corespondent în realitatea epocii, fiind în acelaşi timp şi tipuri amorale, iar situaţiile sunt originale, simţămintele şi situaţiile sunt în adevărat neomeneşti" [14, p.49]. Prin replicile personajului Vlad din piesa *Volodea, Volodea,* Constantin Cheianu îl caracterizează drept „…un student la Facultatea de drept, lipsit de responsabilitate, șmecher și corupt …", scoțându-i în evidență prestigiul unui fiu din „familie bună". Dramaturgul ironizează cu măiestrie repetarea obsedantă a unui vis de către personajul Vlad prin intermediul replicilor: „voi fi jurist, voi lupta pentru dreptate ca mama și tata", simbolizând corupția, oferind prioritate intereselor private, iar autocaracterizarea lui: „Eu sunt un businessman de facultăți" și „Persoana mea interesează" reprezintă o manifestare diabolică din partea lui, dar autorul scoate în evidență mecanismul de funcționare a unui „clan bandidesc".

În această piesă se suprapune poezia cu dramaturgia şi „Inserția de poezie printre capitolele textului dau o notă originală" [25], astfel se autocaracterizează: „Voi nu vedeți încotro mergem?, „Voi nu vedeți că intrăm în rahat?". Personajul-

interpret își exprimă starea afectivă față de acțiunile nejustificate ale personajelor din acțiune şi verbele la modul imperativ capătă conotații de interogare a poporului pentru stârnirea interesului de dreptate şi promovarea unor concepţii de viaţă solidă.

Turiștii din piesa *Luministul,* de Constantin Cheianu, se autocaracterizează prin cuvintele din limba engleză pronunţate: „Hello, hello!" şi „Fantastic", care îşi materializează starea afectivă şi de admirație față de poporul danez. Cazacul din piesa Irinei Nechit *Tancul lui Brad P.* recită o poezie în limba rusă: „snova, kak v stari, zasieaet po pravu cesti kazaka!", sugerează dorinţa cazacului de a-şi pune în lumină valoarea și iscusința poporului cazac, iar Maria recită expresiv versurile găsite în uniforma lui Filip: „Roșu, galben și albastru/ Se numește tricolor,/ Și să știe ei, cazacii,/ Că Moldova nu-i a lor", reliefând identitatea unei demnități patriotice echilibrate, ce adună poporul atât de bogat în tradiții, cultură, oameni și locuri minunate. De fapt, cazacii se maschează ca și moartea la această dezbatere spectaculară, acoperindu-și chipul cu „dantelă de catifea", astfel își dublează identitatea*,* iar imaginea sinelui personajelor vădește un alt personaj.

Prin prisma imaginației, personajele își creionează sau iau drept model o altă identitate, îndepărtându-se constant de propria individualitate caracteristic umană, astfel realitatea este analizată și structurată pe o gamă largă de identități ce întruchipează aspectele definitorii de improvizare din viața cotidiană și cea imaginară a dramaturgilor.

Dramaturgii contemporani au creat „adevărate discursuri dramatice asemenea unui aisberg: la suprafață se văd cuvintele, dar dedesubt se află tăcerile care susțin toate aceste cuvinte" [26, p.209], cu o suită de transformări complexe ale identității personalității și ale eului în două voci, fapt remarcat şi în piesa lui Dumitru Crudu *Oameni ai nimănui,* în care pluralul începe cu doi: Vitalie și Silvia, care formează un cuplu în adevăratul sens al cuvântului, dar, totodată, nu-l formează. Vitalie reprezintă un mascul dezorganizat, neputincios și slab de fire, acceptând proiecția unui trădător de familie, iar Silvia încearcă a juca după melodia italianului de a-și ocroti bărbatul, proiectându-și un eu al disperării și frustrării. În piesa *Coridorul morții,* de Irina Nechit, vocile tinerilor se amplifică, conturând prezența lor în acțiune, iar vocea lui Viorel – un personaj principal *absent*, care amplifică starea de dezorganizare și revoltă a tinerilor, devenind un judecător autentic propriei sale sentințe, iar în discursul dramatic *Luministul*, C. Cheianu „constituie o operă din elemente verbale și nonverbale, întrunite organic într-o formațiune vizuală structural, semantică și funcțională, în scopul exercitării unei influențe complexe asupra adresatului"[27, p.8] şi reproduce o multitudine de voci conduse și redirecționate ale turiştilor, creând o atmosferă de încântare și plăcere față de frumoasa privelişte a Danemarcii, inclusiv a decepționarii, a trădării, a lipsei de sentimentalism și valori umane.

Aici protagoniștii se prezintă ca oameni multidimensionali pentru a lupta cu existența în societate, adică rupți de la omul cu bogății spirituale, astfel se constată dedublarea și despiritualizarea omului cu probleme vitale, legate de aceleași aspecte consecutive ale existenței. Într-o asemenea lume exactă nu-şi mai are loc nici urmă de meditaţie sau contemplare, nici urmă de introspecţie, sau destăinuire a unor apăsări din suflet, când, de fapt, toţi trăiesc sub impulsul aceluiaşi ţel, al evitării riscului morţii [ibidem].

BIBLIOGRAFIE:

1. HALL S. Cultural Identity and Diaspora. În: Jonathan Rutherford, Ed. Identity, Community, Culture, Difference, London: Lawrance and Wishart, 1990.
2. LOZINSCHI N. Dilemele discursului critic tetral din Republica Moldova. În: Arta, Chișinău, 2011, p.121.
3. DRUȚĂ I. Harul Domnului. Epopee teatrală. Vol. I, Chișinău, 2001.
4. NECHIT I. Nudiștii. Chișinău: Editura Arc, 2006.
5. BUTNARU V. Fotografii cu clovnii invizibili. În: Teatracţie, Chişinău, 2006.
6. NECHIT I. Ametist. Chișinău: Editura Arc, 2006.
7. GHILAȘ A. Textul literar din perspectiva psihologiei procesului de creaţie. În: Limba Română, Chișinău, 2014, nr. 3.
8. RUSU L. Logica frumosului. Bucureşti: Editura E.L.U., 1968.
9. NECHIT I., FUSU M., CRUDU D., CHEIANU C. Chişinău, 7 aprilie (teatru-document). În: Teatrul azi (supliment). Bucureşti: Editura Cheiron, 2010.
10. CHEIANU C. Volodea, Volodea. Chişinău: Editura Cartier, 2007.
11. CRUDU D., FUSU M. Esinencu, N. A șaptea kafana. În: Moldova suverană, 2001, p.4.
12. IAKUBOVSKI A. Teatr vremeni Elțina i Jirinovskogo. Moscova, 1997.
13. NEGRU N. Actorul Crap. Chişinău: Editura Arc, 2007.
14. NEGOMIREANU A. Frumosul la Titu Maiorescu. În: Utopia. Gorj, 2013.
15. CRUDU D. Salvaţi Bostonul. Chişinău: Editura Cartier, 2001.
16. NECHIT I. Tancul lui Brad P. În: Limba Română, nr. 9-10, 2012.
17. DUMITRU A., BORS O. Dramaturgi de azi. În: Teatrul azi. București, 2008.
18. CHEIANU C. Luministul. Patru texte, patru autori. Chişinău: Editura Arc, 2000.
19. BURLACU A. Tranziția în literatură și personajul inadaptat. În: Contrafort, Chișinău, nr.11-12, 2010, p.194.

20. CRUDU D. Oameni ai nimănui. Chişinău: Editura Cartier, 2007.
21. GRIGORE R. Mască şi identitate în proza lui Fumiko Enchi. București: Editura Saeculum I.O., 2016.
22. regizorcautpiesa.ro/piese/Kiku-Niku-sau-Femeia-dedublata-7010.html
23. NECHIT I. Proiectul unei tragedii. Chişinău: Editura Arc, 2001.
24. GHILAȘ A. Spectacolul – text, context, subtext (Pomul vieții de D. Matcovschi). În: Arta, Chișinău, 2011, p.104.
25. ARDELEANU O. Din afara scenei. Agonia–Ateliere artistice. București, 2018.
26. БОНДРОВАБ А.А. Невердальные элементы конструкирования контекста интерпретации в кинотекстеб. În: Вестник Нижегородского университета им. Лобачевскогоб 2009, N. 1, с. 209.
33. BANCIU P.-E. Omul abstract. Bucureşti: Editura Anthropos, 2008.

DIDACTICA DISCIPLINELOR FILOLOGICE

VALOAREA FORMATIVĂ A „SITUAȚIEI-DISCURS” CU ORIENTARE PROFESIONALĂ

Maria PRUTEANU
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” din Republica Moldova

Rezumat: Orice comunicare cu orientare profesională se realizează printr-o serie de relaționări între memorie, vocabular, percepțiile gramaticii funcționale.

Acest articol are ca scop cercetarea caracteristicilor „situației-discurs” în procesul de predare – învățare – evaluare a limbii române cu orientare profesională.

În cadrul acestei cercetări, „situația-discurs” este prezentată în conformitate cu trăsăturile ei comunicative: este creată conform strategiilor de asimilare a blocului verbal-comunicativ, este inerent contextuală și este structurată în actul comunicării.

Cuvinte-cheie: *situație-discurs, emițător – receptor – auditor, raport instructiv-formativ, conținut extralingvistic, situație inerent contextuală, situație structurată, limbaj individual.*

Abstract: Any communication with professional orientation is achieved through a series of relationships between memory, vocabulary, perceptions of functional grammar.

The aim of this article is the research of characteristics “speech situation” in the process of teaching – learning – evaluation of the Romanian language with professional orientation.

In this research, “speech situation” is presented in accordance with its communication features: it is created according to the assimilation strategies of the verbal-communicative block, it is inherently contextual and it is structured in the act of communication.

Keywords: *speech-situation, transmitter – receiver – auditor, instructive-formative report, extralinguistic content, inherent contextual situation, structured situation, individual language.*

Situația-discurs, ca noțiune teoretică, definește un mijloc optim de instruire formativă, orientând spre obiectivele primordiale ale modelării unei personalități cu gândire creativă și capacități profesionale. Didacticianul rus E. Passov definește situația-discurs (sau situația de vorbire) „drept un concurs de împrejurări al participanților în actul de comunicare” [5, 9-11].

Valoarea fundamentală bază în utilizarea situației-discurs este aceea de a asigura o dezvoltare verbal-comunicativă armonioasă a studenților alolingvi, deoarece perioada de orientare profesională este una de mari achiziții de profesionalism intelectual și constituire a sistemului tehnologic de formare a competențelor cu orientare profesională. Remarcăm faptul că inteligența și rațiunea profesională a

studentului alolingv depășesc principiul de a activa spontan. Capacitățile verbal-lexicale ale viitorului medic își amplifică forțele și structura datorită cadrului profesional de formare și a valorilor fundamentale de a ține un discurs profesional de excelență. Situația-discurs este favorizată de fenomenul inteligenței de a comunica, conducând studentul alolingv spre o axiologie proprie de exprimare. Studentul alolingv anticipează valorile, le creează în procesul de învățare–evaluare a limbii române, ca apoi el însuși să devină o valoare pe fundalul discursului prezentat.

Situația-discurs o putem defini în opoziție cu conversația, care, de fapt, presupune un cadru universitar bine determinat. Studentul alolingv se manifestă din perspectiva rolului social-economic al celor care participă cu un suport de comunicare bine determinat și asimilat.

În opinia noastră, situația-discurs se caracterizează prin următoarele trăsături:

- *Este creată conform strategiilor de asimilare continuă a blocului verbal-comunicativ prin interacțiune.* Lingvistul englez S. C. Levinson menționează că aceasta nu poate fi un produs structural, ci este rezultatul interacțiunii unor persoane cu interese divergente [4, 294].

Evoluția situației-discurs nu este personalizată, dar atât în producerea, cât și în prezentarea enunțurilor se ține seama de necesitățile partenerului. În continuare dorim să evidențiem rolul emițătorului (E) și cel al receptorului (R).

Scopul situației-discurs este cunoașterea realității social-economice și redarea acestei realități prin instrumente adecvate comportamentului verbal-comunicativ al studenților alolingvi. Astfel, cercetătorul R. Wardhaugh susține că situația-discurs socializează atât emițătorul (E), cât și receptorul (R) în procesele specifice de comunicare profesională. Ele valorifică blocurile semantice de asimilare, evidențiază procesele specifice de comunicare fiecăruia dintre ei, valorifică intențiile lor comunicative, ca rezultat apare aspectul productiv-interpretativ al partenerilor [9, 3-5]. Este vorba nu numai de informația ce ține de specialitate, ci și de informații privind intențiile comunicative, cunoașterea realității, dorința comunicativă de a câștiga șansa reușitei și a succesului învățării limbii române, susține cercetătoarea T. Callo [2, 11-16]. Toate acestea orientează studentul alolingv spre o selectare și spre un model de prezentare verbal schimbător, evidențiind înțelegerea enunțurilor receptate. Preocuparea emițătorului (E) și a receptorului (R) este de a facilita receptarea acestor enunțuri specifice comunicării cu orientare profesională.

De fapt, emițătorul are posibilitatea de a controla dacă este urmărit în această situație-discurs și atunci poate susține situația-discurs prin forme de feedback, iar receptorul poate să decodeze adecvat mesajele recepționate. Există un set de comunicări – situație – discurs care constituie dovezi explicite ale atenției noastre către partenerii de comunicare. Iată de ce, pentru a fi eficientă sub raport instructiv-formativ, situația-discurs trebuie integrată reușit în structura lecțiilor de limba

română pentru studenții alolingvi, subordonată obiectivelor ei, să coordoneze cu un context metodologic profesional, făcând asociație cu explicația, conversația, exercițiul, modelarea și, desigur, cu situația-discurs, menționează profesorul universitar, dr. L. Șoitu [8, 29-32].

Modele de comunicare în baza situației-discurs:

A. E.: – Știi cât de periculoasă este varicela pentru adulți?

R.: – Mie-mi spui? Doar sunt medicinist.

E.: – Deci înțelegi starea colegei noastre care are 20 de ani și s-a îmbolnăvit de varicelă?

R.: – Nu mai spune! Cum a fost posibil așa ceva?

E.: – Îți dai seama? A fost la Spitalul de boli contagioase pentru copii și, neavând imunitate dobândită, deoarece n-a suportat această boală în copilărie, s-a molipsit.

R.: – Chiar așa? Este posibil ca și persoanele vaccinate să contracteze maladia?

E.: – Bineînțeles, pot fi și excepții.

R.: – Cred și eu! Iată cazul colegei noastre.

E.: – Ce zici, s-o contactăm la telefon/prin Skype pentru a afla starea ei la moment?

R.: – Cred și eu! O putem face chiar acum. ...

B. E.: – Auzi, ai aflat că totalizarea la „Anatomia omului", preconizată pentru finele lunii, o vom susține săptămâna viitoare?

R.: – Ce zici? Dar, poate e posibil să rămână cum a fost programată inițial?

E.: – Nici vorbă! Profesorul a anunțat că au survenit careva modificări în planul de activitate și este necesar să fie realizată cu o săptămână mai devreme.

R.: – Chiar așa? Acum ce vom face, cum vom reuși să facem față cerințelor înaintate?

E.: – Mai încape vorbă?! Va trebui să nu dormim câteva nopți, să repetăm temele studiate, pentru ca să reușim să demonstrăm ce cunoaștem la acest capitol. Sau poate nu-i așa?

R.: – Mie-mi spui? Doar nu este pentru prima dată și, cu siguranță, nici ultima oară când trebuie să recurgem la așa metodă, căci altfel nu se poate să fii medicinist. Înțelegi?

E.: – Știi? Cred că ar fi bine să ne restructurăm puțin agenda pentru zilele următoare. Ce spui?

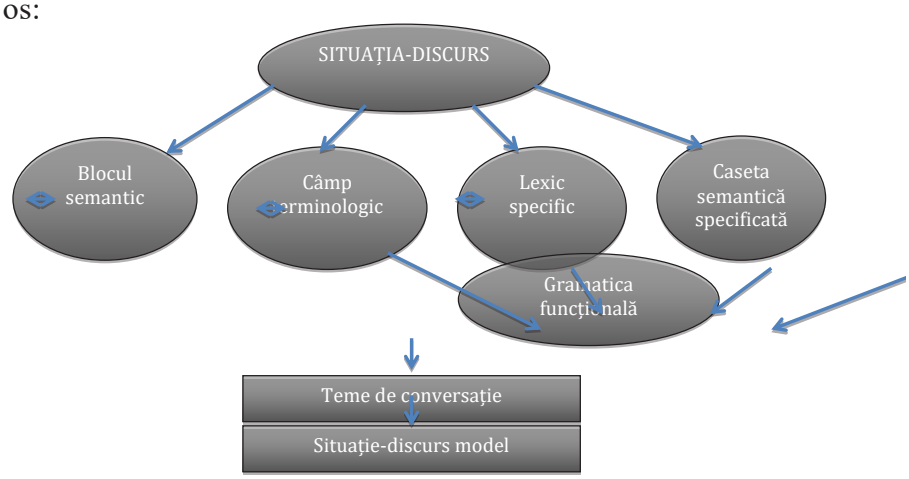
R.: – Cred și eu! Asta ar fi o soluție bună. ...

Toate aspectele menționate pun în evidență caracterul de interacțiune specifică al situației-discurs. Aceasta presupune existența unui câmp terminologic comun pentru E și R, dorința lor de a-l cunoaște și realizarea unui echilibru în procesul de comunicare cu orientare profesională. Pragmatic, situația-discurs apare

ca o activitate serioasă și necesară, cu multe intenții comunicative, facilitând cele mai diverse forme de interacțiune social-profesională, specificând limbajul individual al vorbitorului alolingv [1, 16-19].

Prin urmare, situația-discurs realizează instruirea studentului alolingv în câteva direcții:

1. Formarea mecanismelor de comunicare cu orientare profesională prin antrenarea blocului conținut–cunoaștere.
2. Asimilarea unui conținut productiv–reproductiv și extralingvistic.
3. Antrenarea aspectelor de comunicare cu orientare profesională.
4. Distingerea activității verbal-comunicative în condiții reale de activitatea verbal-comunicativă în condiții instructiv-educative, prezentate în tabelul de mai jos:

- *Este inerent contextuală.*

Situația-discurs are loc într-un anumit context comunicativ care se poate desfășura atât la nivel macrostructural, cât și microstructural [6, 10-11]. În același timp, situația-discurs este creatoare de „context profesional", pentru că fiecare intervenție aduce modificări „ale contextului profesional preexistent", care nu pot fi neglijate în activitatea ulterioară de enunțare și de receptare a materiei cu orientare profesională [7, 257-259].

În opinia noastră, contextul este parte integrantă a situației-discurs, care funcționează ca un criteriu esențial de a decide aspectul productiv al blocului semantic și al câmpului terminologic și coerența în procesul de comunicare cu orientare profesională. Preocuparea profesorului este că toate enunțurile pot fi contextualizate în procesul de comunicare specificat pentru medicinișți.

- *Este structurată.*

Situația-discurs, în concepția lui O. Duccrot, este ansamblul circumstanțelor în care are loc comunicarea. Aceasta reprezintă un șir de enunțuri structurate intern și practicate de către student, astfel situația-discurs apare în forma ei pro-

prie și se desfășoară sub forma unei succesiuni de intervenții de comunicare a participanților.

În cazul unei situații-discurs, actualizăm două tipuri de bază (despre care am menționat mai sus):

1. Emițător (E) – cel care se distinge, uneori, între E și sursa unui enunț.
2. Receptor (R) – are un rol întregitor celui de E; se distinge, uneori, între R și destinatar, pentru că este posibil ca destinatarul informației să nu acționeze ca un R, astfel R poate avea numai funcția de mediator în transmiterea mesajului.

Avantajul acestor două tipuri de bază îl constituie anticiparea prin formă și conținut a unei exprimări cu perspectivă profesională, iar situația-discurs fiind forma de funcționare a comunicării cu orientare profesională.

Comunicarea cu orientare profesională realizată de către studentul alolingv în cadrul situației-discurs are o structură complexă, care are nevoie de rolul unui *auditor*, prin care se potrivește situația acelui student care asistă la situația-discurs, fără a interveni. În realitate, după cum menționează cercetătorul american E. Goffman, este important să facem distincție între autorii a căror participare la situația-discurs este justificată și acei participanți care nu îndeplinesc această condiție. În procesul de învățare a limbii române cu orientare profesională există și posibilitatea ca o situație-discurs să fie ascultată întâmplător (în autobuz sau în tren), de una sau mai multe persoane, dar, cu părere de rău, ei nu sunt propriu-zis participanți [3, 9-11].

Ordonarea situației-discurs nu este determinată, în primul rând, de ordinea diverselor secvențe de comunicare, ci de faptul că interacțiunea funcțională dintre E și R presupune distribuirea corectă a activității de producere a unor contexte de interpretare profesională.

Evoluția competențelor de comunicare cu orientare profesională ce se realizează în cadrul situației-discurs are o structură complexă, care poate include două tipuri de activități ale celor doi sau mai mulți participanți: emiterea de către vorbitor și receptarea de către ascultător a mesajului.

Orice comunicare, fiind o interacțiune, se prezintă ca un fenomen dinamic care implică o transformare, o influență reciprocă între mai mulți actori – interlocutori ai situației-discurs. Această influență reciprocă l-a făcut pe lingvistul R. Jacobson să afirme că noțiunea de *limbaj individual* este ca aspect ceva înșelător: fiecare participant la situația-discurs tinde să-și adapteze, conștient sau nu, propria manieră de a reproduce informația către exprimarea interlocutorului său. În acest context, menționăm relevanța competenței profesorului care modelează aceste situații-discurs și influențează nemijlocit subiectul comunicării cu orientare profesională. Este firesc ca el să îndeplinească câteva condiții de primă importanță:

- Credibilitate în perfecționarea limbajului de specialitate.
- Autoritate profesională în organizarea sistemică a rețelei „situației-discurs”.

- Valabilitatea sistematizărilor care provoacă „elasticitatea semantică” a situației-discurs.
- Abilități profesionale.
- Atractivitate față de realitatea înconjurătoare.

Conștientizarea și precizarea semnificației de situație-discurs, opoziția ei altor tipuri de situații-comunicare, includerea blocului semantic, câmpului terminologic, lexicului specific, casetelor terminologice constituie problemele principale în metodica organizării lucrului asupra situației-discurs. Problema însușirii acestor fenomene ce susțin situația-discurs încă nu și-a găsit soluționare: nu sunt determinate blocurile lexico-gramaticale de însușire a limbii române cu orientare profesională, formarea și dezvoltarea capacităților cognitive ale studenților alolingvi direct proporțională cu cunoașterea și posibilitățile lor de exprimare fluentă în situațiile-discurs.

Rezumându-ne la problema semnificației noțiunii de „situație-discurs”, menționăm caracterul mobil al ei, ca multiplele particularități de exprimare, care nu rămân invariabile, ci se dezvoltă, se perfecționează în procesul conștientizării comunicative a situației-discurs cu orientare profesională.

BIBLIOGRAFIE:

1. ABRIC J.- C. Psihologia comunicării. Teorii și metode. Iași: Polirom, 2002.
2. CALLO T. Funcțiile instructiv-formative ale situației de vorbire în procesul comunicării didactice. Chișinău, 1997.
3. GOFFMAN E. Interaction between Speakers and Learners. New York: Academic Press, 1981.
4. LEVINSON E. Pragmatics. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
5. PASSOV E. I. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва: Просвещение, 1985.
6. SCHENKEIN J. Studies in the Organisation of Conversational Interacti-on. New York: Academic Press, 1999.
7. SCHIFFRIN D. Conversation Analisis. În: Fr. J. Newmeyer (ed.), Linguistics: The Cambridge Survey, IV, Language: the Sociocultural context. Cambridge: Cambridge University Press, 1988, pp. 251-277; Approaches to Discourse. Oxford U. K., Cambridge U.S.A., Black-Weill, 1994.
8. ȘOITU L. Comunicare și educație. Iași: Editura Spiru Haret, 1996.
9. WARDHAUGH R. Ilow Conversation Words. Oxford: Oxford University Press, 1985.

STRATEGII DIDACTICE DE EFICIENTIZARE A FORMĂRII VORBITORULUI ACTIV DE LIMBA ROMÂNĂ (ALOLINGV) ÎN CONTEXT UNIVERSITAR

Svetlana DERMENJI-GURGUROV
Liliana NEAGA
Lilia GĂLUȘCĂ
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Rezumat: Astăzi se pune accent pe sistemul de învăţare activ şi interactiv, în funcţie de imperativele unei instruiri diferenţiate a studenţilor, prin metode de predare – învăţare creative, de dezvoltare a spiritului critic ca: *studiul de caz; proiectul; metoda dezbaterilor; brainstorming; problematizarea* etc., care vor forma un vorbitor activ de limba română în instituţiile cu predare în limbile minorităţilor rnaţionale.

Cuvinte-cheie: *strategii didactice interactive, competenţa didactică, vorbitor activ de limba română, componentele competenţei didactice, jurnal dublu, joc de rol, componentă decizională, componentă instrumentală.*

Abstract: Today, an emphasisisplaced on the active and interactive learningsystem, accordingtotheimperatives of differentiated student education, teachingmethods - creative learning, development of thecritical spirit as: *case study; theproject; themethod of debate; brainstorming*; etc., whichwillform an active speaker of Romanian language in institutionswithteaching in thelanguages of nationalminorities.

Keywords: *interactive didactic strategies, didactic competence, active speaker of Romanian, components of didactic competence, doublejournal, role play, decision component, instrumental component.*

Astăzi se pune accent pe sistemul de învăţare activ şi interactiv, în funcţie de imperativele unei instruiri diferenţiate a studenţilor, prin metode de predare – învăţare creative, de dezvoltare a spiritului critic [1, 55-59] ca: *studiul de caz; proiectul; metoda dezbaterilor; brainstorming; problematizarea* etc. Astfel, în context universitar, la orele de curs și seminare, vorbim despre importanţa deosebită *a competenţei didactice* în formarea profesională iniţială la limba şi literatura română și engleză, lucrând în acest sens cu ajutorul curriculumului şcolar la *limba şi literatura română*, manualele, ghidurile metodice pentru profesori etc.

Dezvoltând *componenta teleologică a competenţei didactice,* în cadrul cursului opțional la *Didactică*, elucidăm problema proiectării corecte a obiectivelor operaţionale, lucrând praxiologic foarte des cu diverse unităţi de învăţare din manualele şcolare actuale de *limba şi literatura română*(clasele a V-a – a IX-a); analizăm produsele curriculare, utilizând cunoştinţele anterioare ale studenţilor

la *limba şi literatura română* obţinute în cadrul disciplinei *Teoria curriculară*, cercetăm minuţios curriculum naţional şcolar modernizat.

Amploare semnificativă au *metode ce formează competenţa didactică*: ***simularea/jocul de rol, studiul de caz, problematizarea.*** Unele metode sunt specifice evaluării: ***jurnalul dublu*** *sau* ***jurnalul cu dublă intrare; portofoliului didactic/ portofoliul de competenţă.***

Studentul la orele de curs şiseminare va fi doar monitorizat de către profesor, se va implica într-un dialog liber. De asemenea, mizăm pe *modelul de analiză a structurii activităţii de educaţie* propus de Dimitrie Todoran (1982), care pleacă de la analiza situaţiei educaţionale (prezentată ca „situaţie de învăţare") şi a „configuraţiei acţiunii educaţionale" [4, 64-70] ce au la bază următoarele variabile pedagogice: *scopul propus*, *subiectul educaţional* (profesorul-factor al *dirijării* acţiunii pedagogice), *conţinutul* de cunoştinţe, aptitudini, capacităţi şi *educatul/* studentul [4, 68].

1. În procesul de formare a competenţei didactice aplicăm **metoda** situaţiilor de **simulare a lecţiei/ jocul de rol** (în cadrul seminarelor) pentru a putea adapta finalităţile la clasă, în scopul eficientizării acestui proces. Ceea ceare un pronunţat caracter de activizare a studenţilor. Iniţial, am creat şi o structură a seminarelor respective, pentru a întregi dinamica învăţării prin simulare, incluzând:

1. crearea (alegerea) acţiunii şi rolurilor simulate ***în scopul dezvoltării componentelor competenţei didactice***;
2. cunoaşterea semnificaţiilor, a obiectivelor, a acţiunilor şi a rolurilor simulate;
3. îndeplinirea acestora;
4. discutarea, corectarea, completarea şi omologarea rezultatelor [2, 149].

În cadrul primelor experienţe didactice simulate studenţiialolingvi au jucat pe rând rolul cadrului didactic în faţa colegilor, desfăşurând secvenţe scurte de activităţi didactice, la disciplina lor de specialitate, pe o temă minuţios selectată din manualele de *Limba şi literatura română* (a V-a – a IX-a). Jocurile de rol au fost organizate cu intenţia de a situa studenţii cât mai curând posibil în postura de cadru didactic, astfel încât să aibă ocazia să-şi identifice punctele forte şi punctele slabe, să înţeleagă mai profund cerinţele viitoarei profesii, să realizeze legătura dintre teorie şi practică în cadrul disciplinei ***Didactica limbii şi literaturii române***, să reţină mai bine informaţiile dobândite la acest curs, prin utilizarea lor promptă în situaţii de instruire simulate, să dobândească experienţă didactică, să înveţe din greşelile lor şi ale altora, să-şi auto-dirijeze, în mod conştient, propriul proces de pregătire profesională şi, finalmente, să ***descopere componentele competenţei didactice.***

Pe măsură ce la cursul de ***Didactica limbii şi literaturii române (curs opţional)*** se parcurgeau subiectele prevăzute în curriculumul elaborat, aspectele

metodice au fost accentuate diferit, jocurile de rol (simulările) având sarcini precise de fiecare dată:

• formularea obiectivelor operaţionale pentru acea secvenţă de instruire ***(componenta teleologică)***;

• explicarea, în partea introductivă, a importanţei şi utilităţii studierii temei respective ***(componenta apreciativă)***;

• introducerea unui moment destinat educaţiei morale în interiorul temei predate, indiferent de domeniul acesteia ***(componenta apreciativă)***;

• utilizarea unei categorii anume de metode didactice (expozitive, conversative, de acţiune, de explorare şi descoperire etc.) ***(componenta proiectivă)***;

• utilizarea anumitor mijloace şi materiale didactice ***(componenta instrumentală)***;

• realizarea de activităţi frontale, pe grupe sau individuale la decizia studentului ***(componenta decizională)***;

• realizarea unui proiect didactic/demers didactic explicit al secvenţei de instruire conform unor norme, reguli generale ***(componenta normativă)***etc.

Jocurile de rol au fost urmate, de fiecare dată, de autoanaliza activităţii, realizată de cel care a îndeplinit rolul profesorului, apoi de analiza efectuată de către ceilalţi studenţi şi de către profesor. S-a realizat şi analiza activităţii din punct de vedere metodic, în funcţie de sarcina primită de protagonist în ziua respectivă, în vederea realizării conexiunii între teorie şi practică în activitatea de instruire, corespunzător temelor abordate la cursul ***Didactica limbii şi literaturii române***: obiectivele operaţionale, modalităţi de organizare a conţinutului, metodologia didactică, mijloacele de învăţământ, proiectarea activităţii, evaluarea etc. Printre efectele jocurilor de rol, identificate prin intermediul comentariilor studenţilor, putem aminti:

• Descoperirea unor gesturi repetitive, a unor ticuri verbale, a elementelor specifice de limbaj verbal şi nonverbal, a unor aspecte comportamentale pozitive sau negative de care studenţii nu erau foarte conştienţi;

• Impresia generală potrivit căreia „e greu să fii profesor”, „nu ştiu dacă-mi mai place”;

• Puţini studenţi au fost mulţumiţi de propria prestaţie, mult mai mulţi exprimând opinii de genul: „a fost prima încercare, e normal să nu-mi reuşească”; „nici nu ştiam prea bine ce trebuie să fac”; „a fost o experienţă nouă”; „data viitoare n-o să fac aceleaşi greşeli”, „m-au copleşit emoţiile”, „nici nu mi-am imaginat că e atât de dificil...una e să proiectezi, alta – să poţi desfăşura eficient lecţia” etc.

• După ce s-au aflat în situaţia de a simula activitatea de predare la seminarul din cadrul disciplinei ***Didactica limbii şi literaturii române***, unii studenţi au început să se întrebe cum ar putea să predea acea temă în mod mai atractiv, interactiv;

cum ar prezenta mai bine elevilor acel conţinut, iar colegii, participanţi la lecţia predată, îşi expuneau opinia cu privire la eficientizarea lecţiei asistate etc.

• Managementul timpului constituie o mare problemă, studenţii nereuşind să se încadreze în timpul avut la dispoziţie;

• Deşi activităţile au fost pregătite şi abordate conştiincios de către unii studenţi-profesori, prestaţia lor nu s-a ridicat la nivelul aşteptărilor, aceştia ajungând la concluzia că unele lecţii nu se desfăşoară aşa cum s-ar fi aşteptat profesorul, iar ceea ce profesorul improvizează pe loc nu e întotdeauna foarte inspirat: „Unii dintre profesorii care nu realizează ore interesante nu pot fi învinuiţi de lipsă de interes şi de implicare, ci doar de lipsă de talent, tact, măiestrie pedagogică. Am văzut că nu e suficient să te pregăteşti, mai este nevoie de inspiraţie, de înclinaţii, de cunoştinţe temeinice la specialitate, de *comunicare eficientă*...” Un rol important îl are *competenţa de limbaj*.

• Impresia generală este că din acest gen de activităţi cu caracter practic, care îi solicită foarte mult, *învaţă mult mai multe despre profesia didactică*, decât dintr-un seminar clasic, cu caracter preponderent teoretic. În scopul acesta, am planificat şi oferit 20-30 de minute pentru discuţiile ulterioare, după aplicarea jocului de rol, realizând, în acest sens, analiza lecţiei predate.

Considerăm că această strategie didactică realizată în cadrul seminarelor la ***Didactica*** specialităţii, bazată pe joc de rol/simulare, urmată de analize şi discuţii, este deosebit de eficientă pentru ***formarea competenţei didactice*** şi, respectiv, a formării vorbitorului cult de limba română (în instituțiile cu predare în limbile minorităților naționale).

2. Jurnalul dublu sau **jurnalul cu dublă intrare** este utilizat în acelaşi timp cu desfăşurarea jocului de rol în analiza secvenţelor din demersurile didactice realizate şi „simulate”. La origine aceasta *este o tehnică de analiză, de monitorizare a formării concluziilor în raport cu un subiect* [3, 182]. Menţionăm că am orientat studenţii de la bun început în completarea corectă a „jurnalelor”, care le-a permis:

- să coreleze noile informaţii cu experienţa lor personală, cu cunoştinţele anterioare;
- să mediteze la semnificaţia pe care o are un conţinut informaţional pentru fiecare dintre ei;
- să noteze momentele care le-au plăcut în realizarea demersului educaţional etc.

Această tehnică presupune următoarele *etape*:

▪ studenţii sunt solicitaţi să urmărească, să analizeze cu atenţie secvenţa demersului didactic/ etapa cadrului ERRE, realizată/„simulată” de către colegul lor;

▪ fiecare student selectează metode, tehnici, mijloace etc. care l-au impresionat în mod deosebit în procesul desfăşurării *simulării*;

▪ pagina de „jurnal”/caiet este împărţită în două: în partea stângă fiecare student scrie metoda, tehnica, mijlocul didactic, feedback-ul, forma de evaluare etc. ce l-a impresionat, iar în partea dreaptă notează comentariile personale, sugestiile, opiniile, recomandările referitoare la ceea ce a văzut, precum şi cu referire la momentele care i-au părut că necesită cizelare, perfecţionare.

Structura ***Jurnalului dublu*** aplicat la disciplina „Didactica limbii şi literaturii române” este următoarea:

Structura tehnicii „Jurnalul dublu”

Secvenţe impresionante din cadrul simulării	**Opinii personale**

Pentru ai sprijini pe studenţi în completarea rubricii *opinii personale*, sugerăm de fiecare dată câteva întrebări, care au rolul de a stimula ***gândirea critică***: De ce vi s-a părut important? La ce v-a făcut să gândiţi? Ce sentimente v-a creat? Ce nedumeriri aveţi în legătură cu aceasta? Cum s-ar putea desfăşura altfel această etapă a lecţiei etc.?

Menţionăm că tehnica ***Jurnalul cu dublă intrare*** are şi menirea de a stabili o legătură nemijlocită între ceea ce observă studenţii în cadrul simulării unei lecţii/unei secvenţe din lecţiade limba şi literatura română şi propria lor curiozitate sau experienţă. Includerea tehnicii în cadrul seminarelor la „Didactica limbii şi literaturii române” ca o strategie de lungă durată duce la monitorizarea eficientă a analizei pe care o fac studenţii, la oferirea posibilităţii de a le da anumite sugestii individuale. La rândul lor, studenţii primesc un feedback scris pentru ceea ce realizează. De aceea se urmăreşte cu atenţie completarea agendelor sistematic şi individual, astfel încât, completarea respectivă devine o formă de evaluare şi un real ajutor în admiterea studenţilor către evaluarea finală. Deci spre finele semestrului „jurnalele duble” sunt revizuite. Astfel, această tehnică este una *evaluativă.*

3. Studiul de caz este o altă metodă eficientă, utilizată frecvent pentru examinarea evenimentelor didactice, pentru cercetarea metodelor şi tehnicilor de rezolvare a unor situaţii de problemă în ciclul gimnazial etc., astfel, insistându-se asupra dezvoltării ***componentei proiective*** a competenţei didactice. Am aplicat din plin această metodă în elucidarea *etapelor cadrului de învăţare*, în *construirea feedbackului* la lecţiile de limbă şi literatură română în gimnaziu, în însuşirea *tipurilor de evaluare* etc. În elaborarea studiilor de caz, colectarea evidenţelor/probelor era organizată din diverse surse: curriculum gimnazial modernizat, bazat pe sistemul de competenţe pe manualele şcolare pe ghidul profesorului etc. Utilizarea acestor surse puneau studenţii în situaţia de a-şi dezvolta interesul şi diversele aptitudini metodologice.

Studiul de caz a fost combinat, la necesitate, cu metodele de comunicare, cu simularea, problematizarea.

Menţionăm că metodele şi tehnicile enumerate au înregistrat o serie de *avantaje în formarea competenţei didactice*: studenţii aveau un stil activ de lucru; şi-au dezvoltat considerabil aptitudinile de exprimare; îşi împărtăşeau idei, discutând şi argumentând; îmbinau deosebit cooperarea cu competiţia (în cazul simulării); îşi apropiau argumentele, opiniile şi sugestiile de eventualele probleme cu care se pot confrunta în gimnaziu.

Componenta decizională a competenţei didactice s-a mai conturat prin realizarea următoarelor obiective:

- Să definească, să descrie, să argumentezenoţiunea de comunicare didactică, ***competenţă comunicativă.*** Astfel se lucrează ***asupra formării unui vorbitor cult și activ de limba română.***
- Să definească, să descrie conceptul de competenţă didactică;
- Să realizeze legătura dintre competenţa comunicativă şi cea didactică.

Studenţii au conştientizat rolul primordial al comunicării didactice în actul de predare-învăţare, au concluzionat că există o legătură indisolubilă între ***competenţa comunicativă şi cea didactică***. De asemenea, studenţii filologi au determinat, printr-o discuţie ghidată în cadrul seminarului, blocajele ce pot interveni în comunicarea didactică, pentru a înţelege particularităţile comunicării didactice. În cadrul dezvoltării componentei comunicative un rol considerabil l-au avut aceleaşi secvenţe ale lecţiilor simulate.

În aceeaşi manieră educaţională am format ***componenta instrumentală***, care s-a referit la capacitatea profesorului de limba şi literatura română de a construi o secvenţă educaţională prin ansamblul structural al metodelor, mijloacelor de învăţământ, al strategiilor de organizare a predării-învăţării, puse în aplicaţie printr-o strânsă corelare a lor cu obiectivele pedagogice, conţinuturile transmise, formele de realizare a instruirii. Jocul de rol a întregit acest proces care s-a finalizat cu rezultate eficiente.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOCOŞ M., JUCAN D. Fundamentele pedagogiei. Teoria şi metodologia curriculum-ului. Repere şi instrumente didactice pentru formarea profesorilor. Piteşti: Editura Paralela 45, 2010. 240 p.
2. BONTAŞ I., Pedagogie. Bucureşti: Big All, 1996. 318p.
3. CARTALEANU T., COSOVAN O., GORAŞ-POSTICĂ V. Formare de competenţe prin strategii didactice interactive. Chişinău: CE PRO DIDACTICA, 2008. 204 p.
4. TODORAN D.Probleme fundamentale de pedagogie. Bucureşti: E.D.P. 1982. 224 p.

PARTICULARITĂȚI FONOSTATISTICE ȘI GLOTODIDACTICE ALE STRUCTURILOR FONETICE COMPUSE ÎN LIMBILE ENGLEZĂ, GERMANĂ ȘI FRANCEZĂ

Alexei CHIRDEACHIN
Nicanor BABÂRĂ
Universitatea de Stat din Comrat

Rezumat: Una dintre metodele aplicate în cercetări lingvistice este cea cantitativă sau statistică. Date cantitative / statistice despre diferite unități de limbă sunt importante pentru cercetări în fonostatistica limbilor, deoarece constituie punctul de plecare pentru cercetări asupra ocurenței / frecvenței unităților fonetico-fonologice în baza textelor și a dictionarelor. Pentru eficientizarea predării unei limbi străine în general și a pronunției acesteia cu unități fonetico-fonologice aferente, este necesar să se efectueze cercetari cantitative asupra unităților de limbă din cadrul compartimentului respective de limbă sub aspectul lingvistic și sub cel glotodidactic, începându-se cu stabilirea ocurenței / frecvenței acestora la nivel de inventar, deoarece aceasta oferă posibilități de rezolvare a unei serii de probleme în lingvistică și didactica limbilor. În această ordine de idei, în articol se examinează particularități fonostatistice și glotodidactice ale structurilor fonetice compuse în limbile engleză, germană și franceză.

Cuvinte cheie: *fonostatistică, structuri fonetice compuse, cercetări cantitative, pronunție, didactica limbilor*

Abstract: One of the methods applied in language research is quantitative or statistical. Quantitative / statistical data on different language units are important for language phonostatistics research as it is the starting point for research on the occurrence / frequency of phonetic and phonological units based on texts and dictionaries. For an effective teaching of a foreign language in general and especially of its pronunciation with related phonetic and phonological units it is necessary to carry out quantitative researches on language units within the respective language compartment from linguistic and didactic points of view starting from the establishment of their occurrence / frequency at the inventory level as it offers possibilities to solve a series of problems in linguistics and language teaching. In this context, the article addresses the issue of phonostatistical and didactic peculiarities of complex phonetic structures in English, German and French.

Keywords: *phonostatistics, comlexphoneticstructures, quantitativeresearch, pronunciation, languageteaching*

Acest articol este o continuare a articolului „Particularităţi cantitative ale structurilor fonetice complexe (în baza materialului limbilor germanice şi romanice)” [3, 19-25]. După cum se știe, una dintre metodele aplicate în cercetări

lingvistice este cea cantitativă sau statistică. Semnificaţia ei rezidă în faptul că ea contribuie la determinarea ocurenţei / frecvenţei unei unităţi a limbii sau a alteia, ceea ce permite stabilirea locului ei în succesiunea unităţilor în cadrul fiecărui compartiment de limbă în parte. Importanţa datelor statistice din punct de vedere didactic se explică prin cerinţa ca procesul de predare a unităţilor aspectuale ale limbii străine să se efectueze în ordinea descendentă a gradelor de ocurenţă a acestora. După cum se ştie, inventarul fonematic al unei limbi (în cazul de faţă al limbii engleze, germane și franceze) poate fi caracterizat calitativ (articulatoric) şi structural. Conform primului criteriu, acesta se divizează în vocalism şi consonantism, iar conform celui de-al doilea – în foneme simple (monoftongi, oclusive şi constrictive) şi compuse (diftongi, triftongi şi africate). Cele din urmă constituie structuri fonetice complexe (în continuare SFC). În acest context, ne propunem să le examinăm în limbile engleză, germană și franceză.

La nivel de **vocalism,** în limba engleză se atestă 9 diftongi descendenți: 3 diftongi cu glide-ul /i/ (/ai, ei, ɔi/), 2 diftongi cu cuglide-ul /u/ (/au, əu/) și 4 diftongi cu glide-ul /ə/ (/ɛə, iə, ɔə, uə/, 6 triftongi (/ˊaiə, ˊeiə, ˊiiə, ˊɔiə, ˊauə, ˊəuə/). În limba germană sunt prezente 3 diftongi descendenți: 2 diftongi cu glide-ul /i/ (/ai, ɔi/) și 1 diftong cu glide-ul /u/ (/au/). Observăm că toți diftongii din limba germană sunt prezente și în limba engleză. Totodată limbii germane nu-i sunt specifice diftongii cu glide-ul /ə/ prezente în limba engleză în număr de 6 unități, deși în cea dintâi se atestă structurile /ɛᵊ, iᵊ, uᵊ/care necestă un studio fonetico-fonologic special (inclusiv cu ajutorul metodelor experimentale) ca în cuvintele ***d<u>er</u>***, ***h<u>ier</u>***, ***<u>Uhr</u>*** respectiv. Numărul diftongilor cu glide-urile /i, u/ în limba engleză este cu câte o unitate mai mare decât în cea germană pe contul diftongilor /ei, əu/. În ceea ce priveştesituaţia în limba franceză, majoritatea cercetătorilor consideră că în ea nu există nici diftongi, nici triftongi. Însă unii cercetători admit existenţa diftongilor în limba franceză. Unele SFC într-un anumit context specific pot fi convenţional considerate diftongi (/aⁱ, eⁱ, iⁱ, œⁱ, ʷa, ʷɛ̃, ʷi, ʸi/) şi triftongi (/ʷaⁱ/). În acest context, atestăm în limba franceză 4 diftongi convenționali ascendenți (/ʷa, ʷɛ̃, ʷi, ʸi/), 4 diftongi convenționali descendenți (/aⁱ, eⁱ, iⁱ, œⁱ/) și 1 triftong conventional (/ʷaⁱ/). Reieșind din cele menționate, observăm că SFC /ai/ este specifică tuturor celor trei limbi.SFC este /ei/ prezentă și în limba engleză. Toate celelalte SCF figurează numai în limba franceză. Triftongii (inclusiv convenționali) sunt prezente numai în limbile engleză și franceză neregăsindu-se în cea germană.

Astfel, constatăm următoarele: 1) în limba germană sunt 3 diftongi, toți diftongii (100%) fiind prezenți și în limba engleză; 2) din cei 9 diftongi din limba engleză numai 3 își au corespondentele lor în cea germană, ceea ce constituie 33,3% din numărul total al diftongilor din limba engleză; 3) SFC /ai/ este prezentă în toate cele trei limbi, constituind 11,11% din numărul total de diftongi din limba engleză, 33,33% din numărul total de diftongi din limbagermană,12,5% din nu-

mărul total de diftongi convenționali din limba franceză; 4) SFC /ei/ este prezentă în limbile engleză și franceză, constituind 11,11% din numărul total de diftongi din limba engleză, 12,5% din numărul total de diftongi convenționali din limba franceză; 5) Împreună SFC /ai, ei/ din limbileengleză și franceză constituie22,22% din numărul total de diftongi din limba engleză, 25% din numărul total de diftongi convenționali din limba franceză. Astfel, în limba germană nu este nici un diftong care să nu fie prezent și în limba engleză (0% de SFC specifice doar limbii germane în raport cu cea engleză), pe când în raport cu cea franceză 2 diftongi (/ɔi,au/, 66,67% din numărul total de diftongi)sunt specifice doar limbii germane. În ceea ce privește limba engleză, 6 diftongi în raport cu limba germană (66,66%din numărul total de diftongi) și 7 diftongi în raport cu limba franceză (77,77% din numărul total de diftongi) sunt specifice numai acesteia. Situația din limba franceză se prezintă în felul următor: 6 diftongi convenționali în raport cu limba engleză (75% din numărul total de diftongiconvenționali) și 7 diftongi convenționali în raport cu limba germană (75% din numărul total de diftongi convenționali)sunt specific doar limbii franceze. Cât despre situația cu triftongii (inclusiv convenționali) în limbile engleză și franceză constatăm că nu există nici o SFC comună în cele 2 limbi, constituind în fiecare limbă câte 100% din numărul total de SFC(inclusiv convenționali) specifice doar limbii respective.

La nivel de **consonantism** în limba engleză se atestă 2 africate (/ʧ, ʤ/). În limba germană sunt prezente 3 africate (/pf, ts, ʧ/). În limba franceză nu sunt africate. Reieșind din cele menționate, observăm că africata /ʧ/ este prezentă în limbile engleză și germană (50% din numărul total de africate în limba engleză, 33,33%, din numărul total de africate în limba germană), pe când africata /ʤ/ este specifică numai limbii engleze (50% din numărul total de africate în limba engleză)și africatele /pf, ts/sunt prezente numai în limba germană (66,67%, din numărul total de africate în limba germană).

Ca rezultat al examinării celor menționate supra, observăm că în limba germană numărul de SFC la nivel de vocalism și la cel de consonantism este egal și constituie câte 3 unități (50% din numărul total de SFC cu statut de unități monofonematice), în total 6 unități. În limba engleză numărul de SFC la nivel de vocalism este de 15 (9 diftongi și 6 triftongi, împreună constituind 88,24% din numărul total de SFC cu statutde unități monofonematice), pe când la nivel de vocalism se atestă doar 2 unități (11,76% din numărul total de SFC cu statut de unități monofonematice), în total 17 SFC (cu statut de unități monofonematice, 100% din numărul total de SFC cu statut respectiv). Astfel, numărul de SFC (cu statut de unități monofonematice) la nivel de vocalism este cu 13 (76,48%) mai mare decât la cel de consonantism. În limba franceză toate cele 9 SFC la nivel de vocalism (8 diftongi convenționali și 1 triftong convențional) constituie 100% din numărul total de SFCstructurile respective nefiind reprezentate la cel de con-

sonantism de nici o unitate (0% din numărul total de SFC). Astfel, dacă în limba germană numărul de SFC la nivel de vocalism și la cel de consonantism este egal în limbile engleză și franceză numărul de SFC la nivel de vocalism depășește considerabil cel de SFC la nivel de consonantism (cu 76,48% și cu 100% respectiv). Aceasta arată că în limba germană SFC sunt reprezentate egal la cele două nivele, pe când în cea engleză structurile în cauză sunt reprezentate cu mult mai bine la nivel de vocalism decât la cel de consonantism, iar în limba franceză ele sunt reprezentate doar la nivel de vocalism.

Comparând numărul de SFC în toate cele trei limbi pe niveluri observăm că în limba engleză la nivel de vocalism numărul de SFC (15 unități) este cu 12 unități mai mare decât în cea germană (3 unități) și cu 7 unități mai mare decât în cea franceză (8 unități). La nivel de consonantism, din contra, numărul de SFC (3 unități) în limba germană este cu 2 unități mai mare decât în cea engleză (2 unități) și cu 3 unități mai mare decât în ceafranceză (0 unități). Astfel, la nivel de vocalism SFC sunt reprezentate cel mai bine în limba engleză (în limba franceză, după cum s-a menționat supra, ele sunt reprezentate doar la nivel de vocalism), iar la nivel de consonantism structurile respective sunt cel mai bine reprezentate în limba germană.

Date cantitative / statistice despre diferite unități de limbă (în cazul de față despre SFC cu statut de unități monofonematice și convenționale) sunt importante pentru cercetări în fonostatistica limbilor, deoarece constituie punctul de plecare pentru cercetări asupra ocurenței / frecvenței unităților fonetico-fonologice în baza textelor și a dicționarelor.

Pentru didactica limbilor, importanța datelor respective rezidă în faptul că ele permit să se determine, după cum s-a menționat supra, locul lor în ordine de predare a unităților de limbă. Pe lângă aceasta, datele în cauză servesc drept punctul de plecare pentruprelucrarea statistică a rezultatelor cercetărilor în didactica limbilor, mai ales în ceeace privește analiza greșelilor tipice, fapt ce permite elaborarea formulelor pentru prognozarea didactică.

În ultimii ani, la instituțiile de învățământ superior (la facultăți de limbi străine și la unele facultăți și specialități cu profil nefilologic) și chiar la cele preuniversitare (la ciclul liceal și în unele cazuri la cel gimnazial) se practică predarea a două limbi străine ca discipline obligatorii. Din acest motiv, pentru a realiza o predare eficientă a unei limbi străine (mai ales a celei secunde) cu respectarea principiului de însușire conștientă a materiei, este necesar să se compare unități din limba studiată (în cazul de față SFC cu statut de unități monofonematice și convenționale) nu numai cu cele din limba maternă, dar și cu cele din limba străină învățată concomitent sau anterior.

Sub aspectul comparației unităților din limbile studiate și cea maternă, unitățile (SCF) pot fi clasificate ca identice (posedând aceleași trăsături în limbile

comparate), diferite (prezente numai într-una dintre limbi) și similar (asemănându-se după trăsături principale și deosebindu-se după cele secundare). În acest context, SFC din cele trei limbi pot fi caracterizate ca diferite și similare, fapt ce necesită o atenție deosebită la predarea-învățarea structurilor respective în contextul formării și dezvoltării competențelor comunicative.

În urma examinării celor menționate supra, conchidem că, pentru eficientizarea predării unei limbi străine în general și a pronunției acesteia cu unități fonetico-fonologice aferente, inclusiv structuri fonetice compuse cu statut de unități monofonematice și convenționale în special, este necesar să se efectueze cercetări cantitative asupra unităților de limbă din cadrul compartimentului respectiv (în cazul de față asupra SFC cu statut de unități monofonematice și convenționale) sub aspect lingvistic și sub cel glotodidactic începându-se cu stabilirea ocurenței / frecvenței acestora la nivel de inventar, deoarece aceasta oferă posibilități de rezolvare a unei serii de probleme în lingvistica și didactica limbilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. BABÂRĂ N. Studiu comparativ-contrastiv al diftongilor în limba română şi engleză (în baza roentgencinematogramelor, oscilogramelor, roentgenogramelorşi a spectrogramelor): Referat pentru obţinerea titlului ştiinţific de doctor habilitat în ştiinţe filologice în baza lucrărilor publicate. Chişinău, 1996. 128 p.
2. CHIRDEACHIN A. Particularităţi cantitative ale structurilor fonetice complexe (în baza materialului limbilor germanice şi romanice). În: Cercetări actuale de lingvistică română în memoriam Ion Dumeniuc – 80 de ani de la naştere. Materialele conferinţei cu participare internaţională, 12 mai 2016, Chişinău. Chişinău: CEP USM, 2016. P.19-25.
3. CIOBANU A. Să scriem și să vorbim corect. Chişinău: Lumina, 1970. 128 p.
4. Corlăteanu N. Fonetica limbii moldoveneşti literare contemporane. Chişinău: Lumina, 1978. 232 p.
5. MACREA D. Probleme de fonetică. Bucureşti: Editura Academiei RPR, 1953. 105 p.
6. ROCERIC-ALEXANDRESCU A. Fonostatistica limbii române. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1968. 173 p.
7. ГОЛУБЕВ А.П., Смирнова И.Б. Сравнительная фонетика английского, немецкого и французского языков. Москва: Academia, 2005. 208 с.
8. ТОМАЧИНСКИЙ С.А. Квантитативные методы определения бифонемных сочетаний в английском языке. В: Квантитативные методы отбора учебного материала по иностранному языку для неязыкового вуза. Свердловск: УГУ, 1990. С.132-137.

LUDICUL ÎN PREDAREA LIMBII ROMÂNE (LIMBĂ MATERNĂ ȘI LIMBĂ STRĂINĂ)

Olga IRIMCIUC
Școala Europeană din Varese

Rezumat: Ludicul reprezintă o strategie didactică extrem de utilă în procesul de predare/învățare a limbilor. Din acest motiv, este deseori utilizat atât în cadrul cursurilor de limbă maternă, cât și la studiul limbilor străine.

Prin ilustrarea unor exemple elocvente, se va încerca să se demonstreze cum poate fi aplicată această metodă didactică la predarea limbii române în diverse contexte și la diferite niveluri.

Cuvinte-cheie*: Ludicul, strategie didactică, competență comunicativă, limbă maternă (L1), limbă străină*

Abstract: The ludic methodisone of the most useful teaching strategies in language learning. For this reason, it is often used both in mother tongue and foreign language study.

By illustrating eloquent examples, it will be attempted to demonstrate how this didactic method can be used to teach the Romanian language in variouscontextsand at differentlevels.

Keywords*: Ludic method, didactic strategy, communicative competence, native language (L1), foreign language*

Jocul constituie o activitate complexă și poliformă, care ne însoțește pe parcursul întregii existențe, obligându-ne să ne regăsim, din ce în ce mai mult, în condiția de *homo ludens*. Fascinația irezistibilă a ludicului se manifestă, în special, prin capacitatea sa unică de a-i face pe jucători să se delecteze și să se simtă liberi: „*ognigioco è anzittuto e soprattuto un attolibero*" (*orice joc reprezintă, în primul rând, un act de libertate*) [1, p.10]. Deși conține profunde conotații hedoniste, jocul nu se înscrie printre acțiunile individualiste, ci, dimpotrivă, face parte din domeniul activităților sociale. Prin urmare, ludicul ne permite să ne simțim liberi în momentul în care comunicăm și interacționăm cu alte persoane, acceptând, în mod implicit, să respectăm acele convenții care reglează relațiile interpersonale.

Din aceste considerente, nu pot fi ignorate valorile educative ale jocului care îi permit individului să-și descopere propria gamă afectivă și să se obișnuiască a socializa cu alții. Experții au menționat, în diverse ocazii, importanța jocului în procesul de dezvoltare a copilului. J. Piaget evidențiază rolul fundamental al activităților ludice în evoluția cognitivă a minorului, deorece ele creează *un*

spațiu intermediar de comunicare cu lumea exterioară [2, pp.130-131]. Celebrul psiholog utilizează chiar o metaforă din câmpul lexico-semantic al jocului pentru a explica aspectele sociale în evoluția personalității: „*Schimbul intelectual dintre indivizi este deci comparabil cu o imensă partidă de șah, care continuă fără întrerupere și în care fiecare acțiune efectuată asupra unui punct antrenează o serie de acțiuni echivalente sau complementare din partea partenerilor: legile grupării nu sunt altceva decât niște reguli care asigură reciprocitatea jucătorilor și coerența jocului lor*" [3, p.185]. Și în concepția lui L. Vygotskij, ludicul posedă o pregnantă funcție formativă, deorece reprezintă răspunsul sui generis, ancorat profund în lumea imaginației, pe care *copilul îl elaborează fiind stimulat de elementele din exterior* [4].

Grație polivalenței și maleabilității sale, activitatea ludică poate fi aplicată în diverse modalități și ipostaze ale procesului didactic. Elevii pot fi invitați să se joace cu obiecte, imagini, culori, cuvinte, sunete etc., iar profesorii, prin intermediul jocului, pot preda tema nouă, pot consolida sau evalua cunoștințele discipolilor. Chiar daca suntem obișnuiți să considerăm ludicul un apanaj al didacticii preșcolare și al învățământului primar, putem aplica, fără mari dificultăți, această strategie la orice nivel școlar, deoarece ludicul reprezintă, prin excelență, un aspect al condiției umane și, prin urmare, se poate manifestă în toate ipostazele existențiale.

În prezent, se atestă o pregnantă utilizare a acestei strategii didactice în cadrul lecțiilor de limbă maternă (L1) și de limbi străine (L2, L3, L4), motivată în special de natura constructivistă a acestei metode: prin intermediul jocului, elevul devine protagonist al procesului de învățare, activând toți stimuluii neuropsiholingvistici necesari pentru a atinge un elevat nivel de competență, care se manifestă prin capacitatea de a îmbina în mod firesc și complementar cunoașterea cu abilitatea („*padronanza complementare di conoscenza e abilità*"[5, p.179]). Activitățile ludice contribuie la dezvoltarea următoarelor *procese ego-dinamice* [5, p.184]: conștiința de sine, perceperea proceselor afective, conștientizarea caracterului formativ al experienței, dorința de a învăța. Fără activarea acestor mecanisme intelectuale este de neconceput dezvoltarea proceselor strategice (disponibilitatea de a recepta un mesaj, capacitatea de a codifica sau decodifica un text etc.) și tactice (receptarea mesajelor auditive și vizuale, acceptarea unui input etc.), indispensabile în didactica predării limbilor.

Prin capacitatea sa de a delecta, ludicul stimulează nivelul de motivare a elevilor, ajutându-i să asimileze mai ușor atât unele concepte abstracte, cât și diversitatea structurilor lingvistice. În afară de aceasta, se manifestă ca un exercițiu extrem de util pentru formarea competențelor de comunicare, fiindca jocul îi obligă pe participanți să utilizeze propria experiență cognitivă și emotivă pentru a transmite și recepta informații. Acceptarea regulilor reprezintă un alt aspect

important pentru dezvoltarea competențelor sociale și de comunicare. Ele delimitează cadrul comun de interacțiune și colaborare a participanților. În acest context cooperativ și evolutiv, jocul se va manifesta ca o succesiune de victorii și eșecuri. A câștiga înseamnă să posezi un nivel elevat de competnțe, să aplici în mod favorabil unele aspecte ale contextului, dar și să ai noroc. A pierde semnifică că trebuie să-ți ameliorezi nivelul cunoștințelor și al capacităților practice, dar, în același timp, reprezintă și o invitație la un alt joc, în care, probabil, vei deveni câștigător. Dimensiunea ludică îi învață pe elevi că orice victorie este rezultatul unui efort important, iar eșecul trebuie să fie acceptat doar ca o provocare pentru a deveni mai buni și mai competenți. În acest mod, *a eșua* nu va deveni niciodată sinonim cu *a-și pierde autostima*.

Profesorii de limbă română (limbă maternă sau/și nematernă) ar putea utiliza ludicul pentru a atenua diverse situații problematice, extrem de răspândite în perioada actuală, marcată de procese migratorii și de efectele globalizării: bilingvism, diferite nivele de cunoaștere a limbii, elevi de diverse vârste în aceeași clasă etc. Plăcerea jocului îi va motiva pe toți elevii, oferindu-le posibilitatea să se implice, în măsura posibilităților și a cunoștințelor posedate, și obligându-i să colaboreze la rezolvarea problemelor. Dar, pentru a-i da unei activități ludice o valoare didactică, este indispensabil ca această activitate să urmărească un scop: unul sau mai multe obiective didactice decise de profesor: „*pur essendo presenti le caratteristiche di impegno, continuità e progressività, il fine del gioco non corrisponde al fine dell'attività: nel gioco didattico viene consapevolmente conseguita una finalità che si trova al di là del gioco stesso*" (*chiar dacă sunt prezente astfel de caracteristici precum efortul depus, continuitatea și progresivitatea, scopul jocului nu coincide cu cel al activității: jocul didactic urmărește, în mod conștient, o finalitate care se găsește în afara jocului*) [6, p.5].

În continuare, vom prezenta unele exemple de utilizare a jocului în cadrul lecțiilor de limbă română. Luând în considerare faptul că în jurul acestei strategii se structurează didactica preșcolară și a școlii primare, ne vom concentra asupra nivelului gimnazial și liceal, deoarece ludicul poate oferi o serie de avantaje și pentru această categorie de elevi.

Forma ludică cea mai răspândită în procesul de lucru cu adolescenții și chiar cu adulții este *jocul pe roluri*. În cadrul acestuia, participanții trebuie să interpreteze sau să creeze diverse roluri. Complexitatea acestei activități constă în faptul că *jocul de ficțiune reflectă un proces de interacțiune dintre gândirea primară și cea secundară* („*il gioco di finzione riflette un'interazione tra il processo di pensiero primario e il processo secondario*" [7, p.85]), valorizând în acest mod aspectele sociale ale eului, deoarece gândirea primară îi oferă individului ocazia de a descoperi bagajul emotiv al rolului, iar gândirea secundară este responsabilă de comunicarea propriilor emoții în societate. Jocul pe roluri îi permite elevului

să-și depășească condiția strict individualistă, raportându-se la un grup social, dar și cultural. Nu este, prin urmare, întâmplător faptul că această activitate ludică se utilizează frecvent în predarea limbilor străine, deoarece, asumând pentru o scurtă perioada un rol fictiv, elevul trebuie să comunice, utilizând atât aspectele lingvistice cunoscute, cât și valorizând acele elemente culturale, indispensabile pentru procesul de transmitere/ receptare a mesajului.

Jocul pe roluri poate fi utilizat cu succes și în didactica predării limbii române ca limbă maternă, ajutând elevii să-și formeze compentențe de comunicare în diverse contexte și apelând la diverse stiluri funcționale. Elevii ar putea fi invitați, de exemplu, să povestească o întâmplare, relatată într-un articol de ziar, din diverse perspective și în diverse situații: o conversație dintre doi prieteni, un reportaj jurnalistic, o relatare făcută de un polițist sau un medic etc.

Strategiile ludicului se pretează și lecțiilor de literatură română, contribuind la formarea competențelor de lectură și stimulând curiozitatea elevilor pentru descoperirea universului literar. În acest scop, poate fi folosit jocul *de-a detectivul*: elevii sunt invitați, după lectura primei pagini a textului narativ literar, să ghicească care va fi evoluția evenimentelor și cum se va termina lucrarea. Se analizează, în cadrul lecției, diverse scenarii posibile pentru a selecta doar două-trei, care vor fi confruntate, la final, cu soluția propusă de scriitor. Acest joc îi ajută pe elevi să devină niște cititori atenți și conștienți de prezența unei structuri textuale, care trebuie identificată și utilizată pentru descifrarea codului narativ al ficțiunii. Activitatea dată este adaptabilă diverselor etape ale lecției: poate fi aplicată în partea introductivă, pentru a trezi curiozitatea elevilor și a le motiva lectura textului; se pretează, de asemenea, pentru prezentarea materialului nou, căci pe bază structurilor identificate, pot fi explicate, cu facilitate și în mod exhaustiv, de exemplu, noțiunile de gen sau specie literară. Jocul *de-a detectivul* ar putea deveni o modalitate insolită de autoevaluare a elevilor, fiindcă, prin confruntarea ipotezei inițiale și a soluției propuse de autor, ei pot să determite propriul nivel de competențe la nivel de comprehensiune și interpretare textuală.

Utilizarea ludicului în etapa de evaluare a cunoștințelor are un impact favorabil asupra atractivității cursului și asupra stimulării nivelului de autostimă în elevi, evitând astfel situații de frustrare și stres exagerat, ce însoțesc deseori acest moment al lecției. Principiile pedagogiei formative, dar și studiile privind psihologia adolescenților demonstrează că elevii de astăzi, pentru a avea o reușită bună, au nevoie să fie încurajați să-și afirme propria originalitate, fără a li se impune cu insistență anumite modele, fiindcă elevii-adolescenți își manifestă în mod pregnant condiția narcisică, căutând în privirea societății oglinda magică a autoafirmării: „*il paradosso di Narciso consiste nell'avere un grande bisogno dell'altro. Ha bisogno di fan: di uno specchio sociale che confermi la sua unicità, il suo valore e la sua utilità sociale. Lo specchio di Narciso è lo sguardo dell'altro, il suo*

bisogno di giocare con lui, la disponibilità a stare sempre assieme"(*paradoxul Narcisului constă în faptul că simte o mare nevoie de un altcineva. Are nevoie de adoratori: de o oglindă socială care i-ar confirma caracterul unic, valoarea și utilitatea socială. Oglinda Narcisului coincide cu privirea altuia, cu necesitate de a se juca și de a sta împreună*) [8, p.16]. Tânărul Narcis își exteriorizează, de cele mai multe ori, revolta interioară contra unor instituții care tind să-i impună anumite modele comportamentale sau culturale. În momentul în care școala se transformă dintr-o instituție rigidă într-un spațiu adecvat pentru afirmarea propriei idividualități, adolescentul transformă toată energia rebelă în forță creativă. În acest context, strategiile ludicului devin aliați indiscutabili în crearea unui spațiu modern de formare a noilor personalități.

BIBLIOGRAFIE:

1. HUIZINGA J. Homo ludens. Torino: Einaudi, 1982.
2. PIAGET J. Psicologia e pedagogia. Torino: Loescher editore, 1980.
3. PIAGET J. Psihologia inteligenței. Chișinău: Cartier, 2008.
4. VYGOTSKIJ L. Psihologia pedagogica. Gardolo: Erickson, 2006.
5. TITONE R. La personalità bilingue. Milano: Bompiani, 1995.
6. CAON F., RUTKA S. La glottodidattica ludica: Laboratorio ITALS – Dipartimento di Scienze del Linguaggio. Università „CA' FOSCARI". Venezia: Università degli Studi „CA' FOSCARI", 2012[citat 26 martie 2019]. Disponibil: http://www.cestim.it/scuola/Materiali%20formazione%20operatori%20corsi%20estivi%202012/Caon_Rutka_glottodidattica_ludica.pdf
7. FEIN C. G. L'espressione affettiva nel gioco di finzione. În Bondioli A., Il bambino, il gioco, gli affetti. Bergamo: Juvenalia Edizioni, 1990.
8. CHARMET G.P. Fragile e spavaldo. Ritratto dell'adolescente di oggi. Bari: Laterza, 2010.

ABORDAREA LIMBII LATINE PRIN PRISMA MIXULUI DE MARKETING

Lucia CEPRAGA
Bîrsan SVETLANA
Academia de Studii Economice din Moldova

Abstract: This article refers to the modernization of education, as a sine qua non prerequisite for the realization of the whole system of the didactic process. A solution for survival of Latin would be, in our view, the reconceptualization of the teaching methodology through the mix of marketing, ie 4P and 4C. A starting point in this sense would be interdisciplinarity that gives us multiple opportunities for interactive, interesting and effective teaching and learning, with increased pragmatism in professional and personal development.

Keywords: *Latin, university education, curriculum, marketing mix, 4P, 4C, communication, interdisciplinarity, multiculturalism, personal development, proficiency trening*

Motto: „Când educația generală a tineretului
va începe cu o metodă bună,
nimănui nu-i va lipsi ceea ce îi este necesar
pentru a gândi și a acționa bine”.
(Comenius)

În viziunea lui Comenius, „instruirea tuturor oamenilor este nu numai necesară şi accesibilă, ci şi realizabilă datorită faptului că ei dispun de instrumente de cunoaştere: simţuri, raţiune şi credinţă.” Convergând, instrumentele respective dezvoltă un sistem educaţional complex a cărui finalitate este fiinţa cultivată sub aspect fizic şi spiritual. [1] Astfel, pornind de la ideea şcolii universale a lui Comenius, părintele pedagogiei moderne, unde *tota vita schola est*, astăzi ne-am pomenit în situaţia când, după cum afirma profesorul, dr. Rolf Gollob, Pädagogischen Hochschule Zürich, *şcoala însăţi este viaţa*, iar materiile predate, la toate nivelurile, fără excepţie, trebuie să se racordeze la nevoile societăţii din secolul XXI.

Generoasa idee a lui Comenius de a-i învăţa pe toţi totul, dezvoltată în *Didactica magna,* şi care a condus la extinderea învăţământului în masă, de facto, s-a dovedit a fi o iniţiativă prost pusă în practică. Or, în prezent ne confruntăm cu un sistem educaţional, inclusiv cel universitar, prins în mrejele emulaţiei [Tendinţă de a egala sau de a întrece pe cineva într-un domeniu de activitate; întrecere] şi consumerismului. Regretabil, dar astăzi a devenit o modă să faci studii superioare, însă irelevant să faci cercetări întemeiate… să iei o diplomă de studii într-un oarecare domeniu, dar să neglijezi valorile general-umane, cultura, bunul simţ

… Uneori, poate aparent, las la latitudinea cititorului să judece, dar ni se creează impresia că se promovează meseriile de nişă drept meserii de elită în curricula cărora nu se regăsesc multe dintre disciplinele umaniste care au drept obiective cultivarea şi valorificarea personalităţii din perspectiva multiculturalităţii.

Actualmente, universităţile secolului XXI din RM, de altfel, ca şi în multe alte ţări, se confruntă, după cum afirmă şi psihologul american Madeline Levine, cu „o trecere de la valorile comunităţii, spiritualităţii şi integrităţii la competiţie, materialism şi deconectare", precum şi la bricolajul care, realmente, subminează procesul cercetării ştiinţifice, academice, favorizând, drept urmare, „poluarea culturală."[2]

E adevărat, „educaţia universitară este o zonă a experienţei şi trăirii umane prin succesiunea noilor schimbări de cunoaştere şi aplicare, iar provocările cu care se confruntă societatea contemporană au impact direct şi asupra studentului contemporan." [3] Totuşi, în actualul context socio-economic se resimte un vid cultural şi afectiv-atitudinal în formarea tinerilor specialişti. Or, pentru a face faţă noilor provocări, universitatea ar trebui să fie mai mult decât un şantier de meserii, „universitatea modernă ar trebui să fie un spaţiu de promovare al valorilor umane, de gândire, de reflecţie şi de acţiune angajată la provocările globale." [3]

În context, considerăm relevantă ideea economistului american Edmund Phelps, laureat al Premiului Nobel pentru economie în anul 2006, care propune o readucere în prim-plan a modelului umanist drept motor al modernităţii.

Respectiv, limba latină, dincolo de faptul că e o materie de studiat, la fel ca oricare alta, mai e şi liantul dintre viaţa profesională şi personală, e liantul pentru agregarea oamenilor în procesele de dezvoltare, chiar dacă aparent nu influenţează într-atât de puternic societatea contemporană, precum ar face-o tehnologia, chiar dacă se spune că ar fi inutilă, că nu ar avea aplicare în lumea reală. Or, problema limbii latine ca disciplină de studiu, reprezintă, de facto, problema întregului învăţământ, şi nu doar a unei materii sau numai a disciplinelor umaniste.

Astfel, modernizarea învăţământului, ca premisă *sine qua non* a realizării întregului sistem al procesului didactic, reclamă, înainte de toate, modernizarea conţinutului învăţământului, respectiv a curricula atât *in globo*, cât şi *in stricto sensu*, de exemplu, curriculum la limba latină.

Pornind de la ideea că studierea demersurilor de modernizare a conţinuturilor disciplinei presupune, înainte de toate, precizarea locului şi rolului acestuia în formarea personalităţii studentului, etalăm caracterul multiaspectual al limbii latine în dezvoltarea cognitivă, soco-afectivă a viitorilor specialişti.

Învăţarea limbii latine este o sabie cu două tăişuri în ceea ce priveşte greutatea acestui proces. Pe de o parte, regulile limbii latine sunt destul de structurate şi foarte uşor de urmărit şi înţeles. Respectiv, cunoaşterea limbii latine şi a altei limbi ce are un substrat latin (franceza, italiana, româna, spaniola etc.) facilitează

înţelegerea acestor reguli. Pe de altă parte, procesul de învăţare este îngreunat, deoarece latina nu este o limbă vorbită şi folosită des. În ce ne priveşte, ne displace noţiunea de „limbă moartă", cel puţin, pornind de la aceea că până în prezent se atestă comunităţi ce practică limba latină (VITA LATINA, http://ephemeris.alcuinus.net/), posturi radiofonice în limba latină etc. Profesorul Al. Ciubîca menţionează că „mai întâi, latina nu este o limbă „moartă" de vreme ce ea este continuată de cele zece limbi romanice presărate de la ţărmurile Atlanticului şi până dincolo de Nistru". [4] Şi „chiar dacă în ziua de azi latina este considerata o limba „moarta", deoarece numărul de vorbitori fluenţi este extrem de redus (şi evident…nu există vorbitori „nativi"), ea şi-a pus amprenta pe multe limbi moderne. În plus, latina este folosită cu consecvenţă în domenii precum cel ştiinţific, academic sau legislativ."[5]

Activând într-o instituţie de învăţământ cu profil economic, îndrăznim să lansăm ideea unui, aşa-numit, *rebranding* al disciplinei *Limba latină* (în cazul nostru, Limba latină pentru juriști). Cea mai simplă modalitate de glosare a termenului *rebranding* ar fi prin sinonimul „schimbare", dar, de facto, conceptul este mult mai complex şi presupune atât modificarea a tot ce înseamnă identitatea unui produs (disciplina limba latină), cât şi schimbarea poziţionării în mintea publicului ţintă (studenţii / utilizatorii). Raluca Marcu susţine că „O campanie de rebranding nu poate fi creată şi implementată în orice moment. Ea se impune atunci când converg o serie de condiţii: imaginea brandului este monotonă (*limba latină nu mai este în vogă*, *fiindu-i desconsiderat impactul pozitiv asupra dezvoltării tinerilor din secolul XXI*), competiţia câştigă teren (*societatea este obsedată, într-un fel, de tehnologia informaţiei şi a comunicaţiilor)*, iar produsul (*limba latină)* nu mai suscită atenţia şi interesul publicului (*studenţilor*)*".* Având în vedere însă că omul, prin însăşi natura sa, este o fiinţă ce caută stabilitatea şi este, de cele mai multe ori, reticentă la ideea de schimbare, am opta pentru un rebranding parţial, adică un fel de analiză de marketing: modificând, de exemplu, ambalajul (*metodologia de predare*), obiectivele şi resursele (suporturile didactice) atunci când acestea devin ineficiente. Joseph Raymond McCarthy, senator american, a împărţit marketingul în patru segmente de activitate, altfel spus, a elaborat un set de „4P", care reprezintă cele patru aspecte pe care trebuie să le gestionezi, astfel încât oferta ta să aducă valoare clienţilor, să fie cunoscută de aceştia şi să funcţioneze pe termen lung. Împreună, cei "4P" formează *mixul de marketing*, adică „reţeta" personalizată prin care combini resursele pe care le ai la dispoziţie pentru a obţine cel mai bun răspuns din partea pieţei ţintă. [6]

În contextul subiectului abordat, ***produsul*** reprezintă ceea ce oferim pieţei educaționale: bunuri (*suporturile didactice pentru limba latină*), servicii (*activităţile educaționale*) sau idei. Or, în actualul context socio-economic, universitățile, inclusiv cadrele didactice trebuie să conștientizeze necesitatea

competitivității produselor, serviciilor educaționale. Astfel, înainte de a decide să „vinzi" ceva, trebuie să fie foarte clar:

- Care este tipologia beneficiarului (*studentului*) ce va folosi acest produs?
- Ce sex, vârstă şi preachiziții etc. are?
- Ce problemă sau nevoie a beneficiarului (*studentului*) tipic va soluționa produsul / serviciul dat?
- Cum este produsul/ serviciul prestat? Este un material bun, de calitate, are caracteristici funcţionale, aspect şi formă de prezentare atractivă, racordată la nevoile cererii de ofertă educațională?
- Are produsul respectiv cel puţin un aspect prin care se deosebește de cele similare ale concurenței?

Referindu-ne la ***plasament,*** avem în vedere modalitatea prin care faci disponibil produsul / serviciul educațional (*lecțiile de limba latină*) clienților țintă (*studenților / utilizatorilor*):

- Prin ce canale îl vei „vinde"/ distribui: într-o sală de clasă, pe un site, pe o platformă educațională?
- Aceste canale sunt uşor accesibile clienţilor tăi?
- Poţi asigura stocuri în cantităţi suficiente?
- Poţi presta / oferi serviciile date cu promptitudine şi într-un mediu agreabil?

Vorbind de ***preț***, nu avem în vedere banii pe care trebuie să-i plătească un client, ci timpul, efortul consumat de student. Modurile de stabilire a preţului / valorii însă depind de mai mulţi factori, printre care regăsim:

- Produsul /serviciile prestate au un grad mare de originalitate?
- Sunt foarte greu de găsit ori activezi pe o piaţă cu concurenţă acerbă?
- Produsul este unul de primă necesitate sau unul de lux, destinat doar unei minorități?

La capitolul ***promovare*** se cer a fi menționate metodele și canalele prin care comunici meritele şi avantajele produsului / serviciului (*limba latină*) şi a convinge publicul-țintă să-l achiziționeze, să beneficieze de el. Prin urmare, e bine de anticipat răspunsurile la întrebări de tipul:

- Vei comunica direct sau în mediul online, Social Media (Facebook, LinkedIn, bloguri, YouTube)?
- Te vei baza mai mult pe recomandările studenților mulţumiţi din sala de curs sau / şi pe networking?
- Vei utiliza materiale de promovare precum pliante, fluturași, prospecte?
- Vei lansa periodic acțiuni de promovare etc.?

Dacă nu stabileşti cu **atenţie** detaliile legate de produs, plasament şi preţ, poţi cheltui inutil bani şi timp pe comunicare/ promovare – de exemplu, făcând

reclamă într-un mediu pe care clientul tău tipic nu-l accesează sau pe care îl percepe ca având iz de naftalină.

Dacă suntem cât de cât lămuriți în legătură cu cei 4P, e binevenit a ne familiariza și cu relativ „noul" concept, „cei 4C", care, deocamdată, are cam aceeași definiție ca și 4P, doar că abordată prin ochii clientului/ consumatorului-student. Ce presupun cei 4C în contextul nostru prezentăm infra.

➢ ***Cerere***: care sunt caracteristicile produsului/serviciului căutat de consumatori (*studenți*) și cine sunt aceștia;

➢ ***Cost***: cumpărătorul va asocia mereu achiziția unui produs cu un cost pe care trebuie sa îl suporte; care este acest cost și în ce condiții este dispus consumatorul să și-l asume? Ne referim aici atât la componenta temporală, cât și la cea financiară (prețul suporturilor didactice, de exemplu).

➢ ***Confort***: cât de complicat este pentru client să beneficieze de produsul / serviciul respectiv (lecțiile de limba latină, alte informații etc.)? Este necesar să se deplaseze pe distanțe lungi, mai ales dacă ne referim la unii studenți cu CES? Trebuie să aibă cunoștințe sau abilități specifice unui anumit domeniu? Ce trebuie făcut pentru ca acesta – studentul - să nu privească achiziția produsului, dincolo de costul financiar, ca pe o corvoadă?

➢ ***Comunicare***: cum ar trebui să primească clientul informațiile necesare, tradițional, on-line, pe MOODLE, platformă educațională, blog etc.? Ce informații / cunoștințe / competențe ar trebui culese de la/ evaluate la student și în ce mod?

Privind comparativ cele doua concepte, observam cu ușurință că ele sunt foarte asemănătoare; diferența semnificativă între ele este dată doar de perspectiva abordării: cei 4C încearcă să ofere prioritar perspectiva clientului (studentului), deci interesele sale, ne invită să încălțăm papucii acestuia și nu doar să ne punem întrebările ce se nasc încălțând acești papuci, ci să aflăm și răspunsurile cuvenite pentru a ajusta corespunzător oferta educațională, curricula în concordanță cu nevoile și comportamentul clientului vizat, studentul de azi, profesionistul de mâine.

O soluţie de supravieţuire a latinei ar fi, în viziunea noastră, reconceptualizarea metodologiei de predare prin prisma mixului de marketing, adică a celor 4P și 4C. Un *miliarium aureum,* în acest sens, ar servi interdisciplinaritatea care ne oferă posibilități multiple de desfășurare a procesului de predare-învățare interactiv, interesant și eficient, cu pragmatism sporit în dezvoltarea profesională și personală.

O alternativă a cursurilor tradiționale ar fi, de exemplu, *lecțiile de Latina online* sau cele cu aplicarea *e-tandemului*. Deși învățatul „de pe net" nu se poate compara cu urmarea unui curs bine structurat, acesta poate fi un bun punct de plecare. Odată ce stăpânești majoritatea regulilor gramaticale, trebuie să

îți *îmbogățești vocabularul*. Acest lucru poate fi făcut prin mai multe metode, cele mai populare fiind *traducerea* unor *texte legislative* (fragmente de text) atât din legislația națională, cât și din cea internațională. Binevenite sunt și *jocurile de vocabular* (Bolul cu salată/ Șiragul de mărgăritare profesionale/). *Jocurile de vocabular* te vor ajuta să *memorezi cuvintele* mai ușor și sunt, de asemenea, un mod extrem de relaxant de a învăța. Un impact pozitiv asupra dezvoltării de perspectivă a studentului modern o are și metoda PBL, prin intermediul cărora studenții își dezvoltă atât abilitățile analitice, critice, cât și competențele de comunicare, cercetare etc.

Generalizând, subscriem la mesajul lansat de Vladimir Agrigoroaei, „Nimic nu e obligatoriu, nimic nu e sacru, nici o materie nu e și nu trebuie să fie considerată intangibilă, ci utilitatea ei are nevoie de demonstrație, în fiecare oră de curs". [7]

BIBLIOGRAFIE:

1. DANDARA, Otilia. Comenius – părintele pedagogiei moderne, p. 47. În „Retrospective pedagogice"[citat la 17 aprilie 2019]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Comenius_parintele%20pedagogiei%20moderne.pdf
2. https://ro.wikipedia.org/wiki/Cultur%C4%83
3. BODLEV-TABARANU, Ala. Limba latină în formarea identităţii interculturale a studentului modern. În Buletinul Ştiinţific al Universităţii de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul №. 1 (3), 2016 Ştiinţe Umanistice, p. 105 [citat la 17 aprilie 2019]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/105_112_Limba%20latina%20in%20formarea%20identitatii%20interculturale%20a%20studentului%20modern.pdf
4. CIUBÎCĂ, Alexandru. Limba latină, componentă fundamentală a formării personalității. [citat la 18 aprilie 2019]. Disponibil: http://www.tribunainvatamantului.ro/limba-latina-componenta-fundamentala-a-formarii-personalitatii/
5. https://www.internetpolyglot.com/romanian/free-online-lessons-latin-romanian
6. BERTEA, Iulia. Mixul de marketing – ce şi cum oferi clienţilor tăi? [citat la 18 aprilie 2019]. Disponibil: https://legestart.ro/mixul-de-marketing-ce-si-cum-oferi-clientilor-tai/
7. AGRIGOROAEI, Vladimir. La ce-i cu adevărat folositoare limba latină și de ce predarea ei nu dă deloc randament. [citat la 17 aprilie 2019]. Disponibil: http://www.contributors.ro/cultura/la-ce-i-cu-adevarat-folositoare-limba-latina-%C8%99i-de-ce-predarea-ei-nu-da-deloc-randament/

PARTICULARITĂȚILE NOULUI MODEL DE EVALUARE DIDACTICĂ REALIZATĂ PRIN METODE INTERACTIVE

Ludmila NEDU
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Rezumat: Orientarea modernă a procesului instructiv-educativ din perspectiva formării unei personalități cu diverse activități socioprofesionale conferă o nouă orientare în educația lingvistică a studenților găgăuzi.

În această ordine de idei, noul model de evaluare formativă a studenților, efectuat prin metode interactive, se poate realiza interdisciplinar.

Abordarea metodelor interactive este menționată ca factor al formării și dezvoltării competențelor verbal-comunicative la studenții găgăuzi în baza învățării limbii române cu orientare profesională.

Cuvinte-cheie: *abilități cognitiv-estimative și afectiv-motivaționale; autoevaluare, interevaluare; bloc semantic, camp terminologic; corectare reciprocă, tehnica ciorchinelui; metode interactive, metode activ-participative.*

Abstract: The modern orientation in the instructive process of expectation moulding some personality with diverses activity social-professional, confer the new orientation in the linguistic education of gagauz students.

In this order of ideas, the new model of formative estimate in the students, effect through interactive methods to be able to implement interdisciplinary.

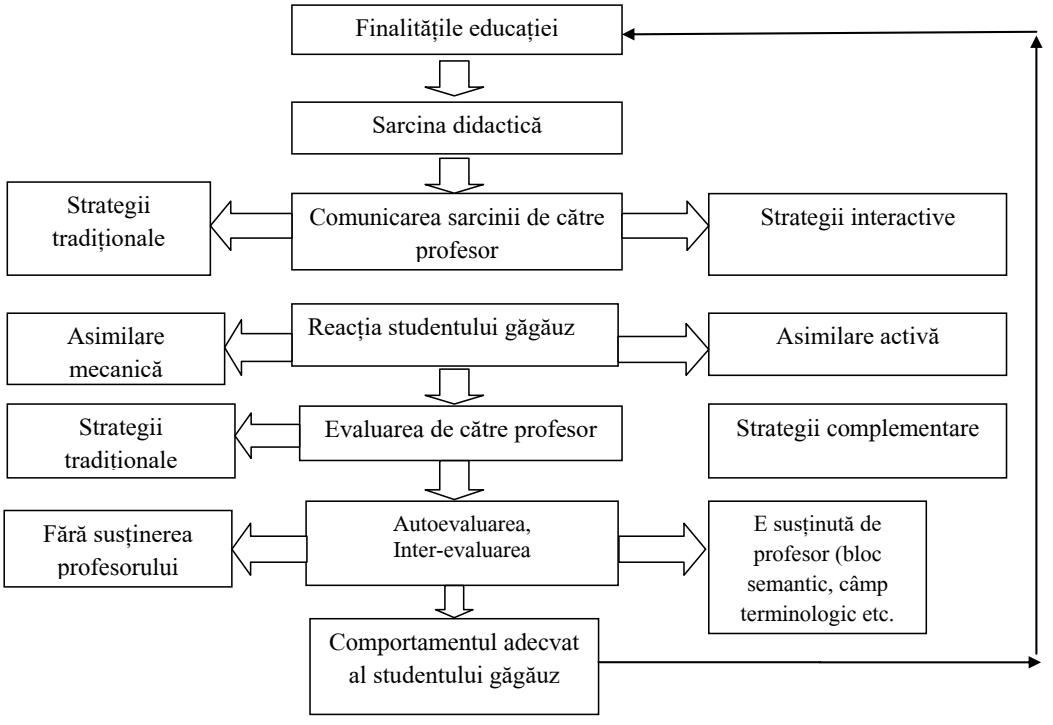
The approach interactive models mention as to factor moulding`s and development`s in the verbal-communicative competences of gagauz students in the ground(work) learn Romanian language with professional orientation.

Problema implicării studentului găgăuz în realizarea actului didactic, prin utilizarea unor strategii moderne, interactive de predare-învățare-evaluare a atras interesul din partea a numeroși cercetători, cum sunt: El. Potorac, I. Radu, C. Stan, D. Vrabie ș.a. Preocuparea acestora se datorează faptului că. în opinia lor, studentul își va dezvolta atât abilitățile cognitive-estimative, cât și cele afectiv-motivaționale la nivel extern, dacă vor deveni parteneri în realizarea propriei evaluări. La nivel intern studentul își va dezvolta principalele trăsături de personalitate și, în mod particular, capacitatea de comunicare/cooperare cu cei din jur. În aceste condiții, modelul nostru de evaluare, realizat prin metode interactive (autoevaluare-interevaluare), este demonstrat, în aspect teoretic, de explicarea multiplelor relații ce se stabilesc în procesul instructiv-educativ pentru studenții găgăuzi, iar în plan practic putem oferi sugestii metodologice care să permită realizarea concretă a evaluării interactive [4, 81-86].

Dorim să menționăm un nou model de evaluare a studenților găgăuzi realizat prin metode interactive: autoevaluare; interevaluare. Din punct de vedere structural, modelul conține aceleași elemente care constituie procesul de învățământ clasic, elementul de bază fiind prezentat de modalitățile moderne de operaționalizare. Astfel, structura modelului de evaluare realizată prin metode interactive va include: sarcina studentului, comunicarea sarcinei de către profesor prin strategii de predare moderne. În atenția noastră este reacția studentului găgăuz, care acceptă asimilarea mecanică sau activă, evaluarea realizată prin intermediul unor strategii tradiționale sau complementare, autoevaluarea/inter-evaluarea.

Așadar, un element extrem de important care intră în componența noului model de evaluare didactică realizată prin metode interactive este reprezentat de volumul sarcinii pe care trebuie s-o îndeplinească studentul găgăuz. Această evaluare didactică poate avea mai multe forme: dobândirea noilor cunoștințe și consolidarea celor deja însușite, formarea deprinderilor și priceperilor.

Comunicarea sarcinii didactice de către profesor se poate realiza numai prin predare, această activitate profesorul o poate desfășura și prin strategii tradiționale, în care mesjul didactic este „furnizat" studentului găgăuz, iar acesta are rolul „unui obiect de asimilare" al educației [1, 61-92]. Opțiunea pentru realizarea unei strategii de evaluare depinde de finalitățile lecției și sarcina de rezolvare. Vă propunem un model de evaluare didactică realizată prin metode interactive [5,133-149]

Pornind de la modelul indicat, dorim în continuare să prezentăm strategiile valabile pentru procesul de predare-învățare-evaluare a limbii române pentru stidenții găgăuzi. În cadrul strategiilor interactive le vom menționa ca pe o alternativă a metodelor de evaluare tradiționale. De aceea, vom demonstra importanța strategiilor complementare și interactive de evaluare pentru a deosebi relevanța acestora. În opinia A.Stoica, strategiile complementare de evaluare se constituie într-o alternativă cu cele tradiționale și pun în evidență capacitatea studenților de a utiliza cunoștințele obținute în diferite direcții de practică comunicativă. [7,50-62]. Evidențiind obiectivele de evaluare, le vom înțelege mai bine prin intermediul strategiilor interactive ale multitudinii de modele, mijloace posibile, iar rolul de frunte îi revine studentului. Diferența între cele două abordări constă în următoarele: în cazul stategiilor complementare inițiativa o deține profesorul, pe când în cazul strategiilor interactive autoevaluare/inter/evaluare „protoganistul" acțiunii devine însuși studentul.

În vederea nivelului de pregătire teoretică și practică a studenților, M.Ionescu face distincție între verificarea și evaluarea didactică. Mai mulți cercetători din domeniu (A. Stoica, C. Cucoș, I. Radu, I. Jinga, P. Lisievici ș.a.) consideră că în primul rând se face verificarea, apoi evaluarea propriu-zisă. Cele mai representative metode și tehnici de evaluare complementare pot fi următoarele:

➢ Investigația oferă posibilitate studenților găgăuzi de a aplica în mod creativ cunoștințele însușite, de a se implica activ în procesul de învățare a limbii române. Elementele esențiale vizate de către profesor sunt:

- Înțelegerea și clarificarea sarcinii de lucru;
- Identificarea blocurilor semantice necesare pentru comunicare;
- Colectarea datelor statice;
- Formularea și testarea temelor cu orientare profesională;
- Revezuirea activității studentului la ora de limba română în funcție de necesități;
- Argumentarea opțiunii pentru o soluție sau alta;
- Prezentarea rezultatelor finale ale studenților într-o formă cât mai interesantă [2, 80-96];

Eficiența activității extracurriculare a studentului găgăuz se realizează în baza celor trei etape esențiale: definirea problemei, alegerea metodologiei adecvate, indentificarea soluțiilor. Având în vedere valoarea formativă deosebită a metodei investigative, studenții găgăuzi trebuie obișnuiți cu o astfel de activitate.

➢ Evaluarea prin proiecte este o metodă care are o valoare formativă deosebită, deoarece lasă studentului găgăuz o mai largă posibilitate de a-și valorifica potențialul creativ. Proiectul este o temă de cunoaștere orientată spre un scop bine determinat, care se realizează prin îmbinarea cunoștințelor teoretice și practice.

Proiectele se pot concretiza în lucrări, prezentări, texte-contextuale cu orientare profesională și pot fi prezentate la diferite sesiuni, simpozioane și conferințe. Varietatea temelor de proiect e prezentată de complexitatea relației „învățare-proiectare-cercetare" [3, 81-87]. Pentru exemplificare, dorim să menționăm sesiunile de comunicări ale studenților găgăuzi în care aceștia își prezintă rezultatele de cunoaștere fluentă și productivă a limbii române sau proiecte pentru noi demersuri investigative cu orientare profesională.

➢ Portofoliul este reprezentat de „cartea de vizită" sau „imaginea pedagogică" a studentului găgăuz. Aici vom menționa toate realizările studenților găgăuzi care să oglindească activitatea lor profesională la un anumit bloc semantic-lexical asimilat. Important este scopul pentru care a fost proiectat portofoliul, aspect ce va determina și structura. La fel de important este și contextul, și modul de proiectare al portofoliului. Cercetătorul A. Stoica [8, 100-120] ne face o recomandare generală asupra unui portofoliu și susține că acesta trebuie să cuprindă: selecții din temele pentru acasă ale studenților; calendarul lunar de activitate cu orientare profesională; notițele de la ore; rapoarte ale activității extracurriculare; prezentări de reproducere a gramaticii funcționale; înregistrări conținând prestațiile individuale ale studenților găgăuzi sau activitățile realizate în cooperare.

Complexitatea procesului de verificare și evaluare obligă profesorul de limba română la utilizarea unui program cât mai divers de metodici și tehnici. Această necesitate este susținută și de complementaritatea avantajelor atât pentru profesor, cât și pentru studentul găgăuz (să nu abuzeze doar de o singură metodă, fără a le lua în calcul și pe celelalte).

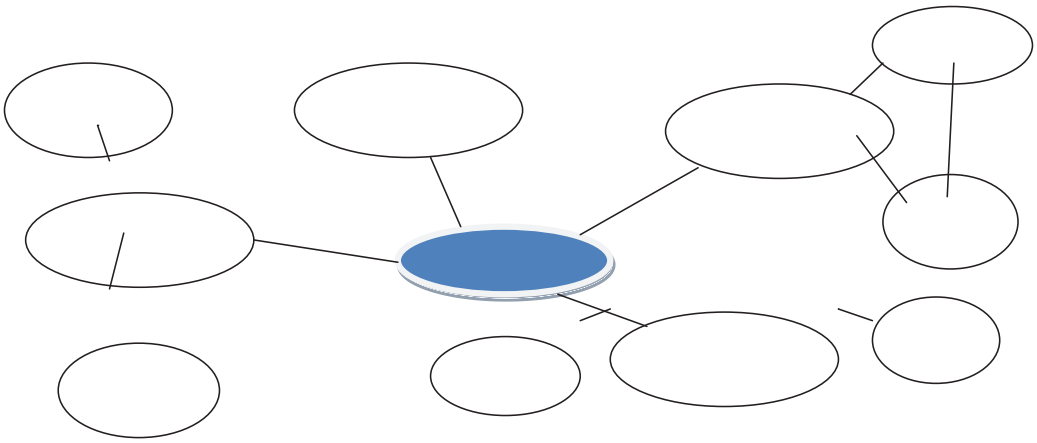
Făcând o paralelă între metodele tradiționale utilizate în evaluare: chestionarea orală, observația, probele grafice și practice, testele didactice; cele complementare: proiectele, portofoliile etc. și cele interactive: autoevaluarea, interevaluarea, putem să observăm că primele sunt prea puțin stimulative pentru o abordare corectă a realității, dar pot să prezinte avantajul unor obiective determinate de profesionalitatea cadrului didactic, în vreme ce celelalte contribuie la formarea unei personalități creatoare.

Susținem și prezentăm metodele principale folosite în autoevaluare/interevaluare:

- **Corectarea reciprocă** – studenții găgăuzi sunt solicitați să-și prezinte singuri propriile greșeli sau pe cele ale colegilor. Această metodă poate contribui la conștientizarea învățării limbii române cu orientare profesională și a propriilor competențe de comunicare cu orientare profesională.
- **Autonotarea verificată** – în procesul verificării, studentul găgăuz este solicitat să-și acorde o notă care apoi este negociată cu profesorul (această notă este argumentată de profesor) ori cu colegii. Acestă metodă noi o vom utiliza și în cadrul experimentului didactic propriu (experimentul de constatare).

- **Notarea reciprocă** – studenții găgăuzi au posibilitate să-și acorde note unii altora în verificările orale sau scrise la orele de limbă română. Această metodă prezintă avantajul de a-i responsabiliza pe studenți și de a conștientiza asupra importanței notei, în condițiile în care aprecierile lor pot influența evoluția colegilor.
- **Tehnica ciorchinelui** – încurajează studenții să gândească liber și deschis, fiind un brainstorming prin care se stimulează descoperirea relațiilor în comunicare, a conexiunilor dintre bloc lexical --- bloc semantic; unități lexicale---câmp terminologic; garamatica funcțională---structuri de comunicare; context---texte; competențe de comunicare---competențe specifice de comunicare---competențe de comunicare cu orientare profesională. Această metodă presupune scrierea de către professor a unui cuvânt sau a unei unități lexicale în centrul tablei sau al foii, precum și formularea unor cerințe adresate studenților găgăuzi de a scrie sintagme sau concepte pe care le cunosc în legătură cu tema dată și de a stabili relații de înțelegere între noțiunea nucleu și celelalte cuvinte sau unități lexicale. Timpul de lucru este până la epuizarea tuturor ideilor. Este important ca fiecare student să aibă timp pentru a-și exprima liber opiniile; este o metodă de evaluare, de aceea se va solicita studenților să respecte logica demersului deductiv: de la general la cel particular, să asigure o conexiune directă între noțiunile de bază și cele specifice, iar ciorchinele să aibă obligatoriu un număr minim de conexiuni.

Vă propunem un posibil model de „ciorchine”[6,42-59]

Prezentăm în continuare principalele criterii de evaluare care pot fi utilizate în cazul evaluării prin metoda „ciorchinelui”:

Criterii de evaluare a „ciorchinelor”:

Criteriul	Caracteristici			Punctaj
Ciorchinele este bine ordonat	Tema principală se află în mijlocul ciorchinelui, subtemele sunt plasate în jurul ei și sunt însoțite de exemple	Toate subtemele importante sunt prezentate și toate sunt aproximativ la fel de importante	Ciorchinele este ordonat și construit cu mult simț artistic	5p.
Subtemele nu sunt adecvate	Tema principală se află în mijlocul ciorchinelui, subtemele sunt plasate în jurul ei	Există câteva subteme sau lipsesc altele importante ori subtemele diferă foarte mult sub aspectul importanței	Ciorchinele este ordonat	4p.
Ciorchinele nu are un aspect ordonat	Tema principală nu este plasată în centrul ciorchinelui, iar subtemele nu se găsesc în jurul ei.	Nu există distincție clară între tema principală și subteme	Ciorchinele este dezordonat	3p.

Prin sintetizarea diverselor metode și tehnici de evaluare complementare și metodele de autoevaluare expuse mai sus, ajungem să definim că formarea la studenții găgăuzi a capacității de autoevaluare este un proces deosebit de important și complex, prin faptul că studentul găgăuz este ajutat să se cunoască mai bine și să-și aprecieze obiectiv propriile performanțe și, implicit, să se integreze adecvat în procesul de comunicare cu orientare profesională.

În contextul sintetizării multiplelor caracteristici ale metodelor și tehnicilor de evaluare complementare și a celor de autoevaluare, putem formula următoarele concluzii:

1. Procesul instructiv-educativ are o evoluție lineară, comunicarea noilor cunoștințe de către profesor fiind urmată de asimilarea lor de student.

2. În viziunea curriculară, implicarea studentului găgăuz în procesul propriei sale formări devine imperativă, iar utilizarea unor metode activ-participative în predare vor determina o evaluare mai consistentă a studentului găgăuz.

3. introducerea metodelor interactive de evaluare în procesul de predare-învățare a limbii române pentru studenții găgăuzi influențează pozitiv „prosperarea comunicativă" a studentului găgăuz, precum și atitudinea lui integră față de propria persoană.[9,109-120]

4. Nu ne dorim decât să aranjăm „un suport didactic" pentru formarea capacității de autoevaluare a studenților găgăuzi pentru un management profesional eficient.

BIBLIOGRAFIE:

1. CARTALEANU T. et.al. Formarea de competențe prin strategii didactice interactive. Chișinău: Centrul Educațional ProDidactica, 2008, p.204.
2. IONESCU M., CHIȘ V. Strategii de predare învățare. București: Editura Științifică, 2002, p.237.
3. OPREA C. L. Strategii didactice interactive. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2006, p.237.
4. POTORAC E. Școlarul între aspirație și realizare, Editura Didactică și Pedagogică, 1988, pp.38-112.
5. RADU I.T. Evaluarea în procesul didactic. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2000 pp.133-181, pp.201-252.
6. ROMAN I., POPESCU P. Lecții în spiritul metodelor active. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1980, p.310.
7. STOICA M.(coord.) Evaluarea curentă și examenele. București: Editura ProGnosis. București, 2001, pp.41-135.
8. STOICA A., CALUSCHI M. Evaluarea creativității – ghid practic. Iași: Performantica, 2005, p.187.
9. ȘOITU L., GHERCIU R. Strategii educaționale centrate pe elev. București: Alpha, 2006, p.312.

ANATOL CIOBANU – OMUL CETĂȚII LIMBA ROMÂNĂ.
IN MEMORIAM: 85 DE ANI DE LA NAȘTERE

Materialele simpozionului științific internațional

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 25.04.2019. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 31,5. Coli editoriale 27,0.
Comanda . Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009